

NATIONAL AVIATION UNIVERSITY
Department of English Philology and Translation
(Ukraine)

SIBERIAN FEDERAL UNIVERSITY
Department of Business Foreign Language
(Russian Federation)

UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE
Institute of East Slavonic Philology
(Republic of Poland)

*Dedicated to the 85th anniversary of the National Aviation University
and the 15th anniversary of the NAU Institute of the Humanities*

General and Specialist Translation / Interpretation

**Theory
Methods
Practice**

2018

Kyiv
Agrar Media Group

УДК: 81' 25 (063)(081)

Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка. – К.: Аграр Медіа Груп, 2018. – 508 с.

Збірник містить статті учасників XI Міжнародної науково-практичної конференції з питань теорії та практики перекладу, що відбулась 20-21 квітня 2018 року на кафедрі англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

Специальный и художественный перевод: теория, методология, практика: сборник научных трудов / под общей ред. А.Г. Гудманяна, С.И. Сидоренко. – Киев: Аграр Медиа Групп, 2018. – 508 с.

Сборник содержит статьи участников XI Международной научно-практической конференции по актуальным вопросам теории и практики перевода, которая состоялась 20-21 апреля 2018 года в Национальном авиационном университете (г. Киев, Украина).

General and Specialist Translation/Interpretation: Theory, Methods, Practice: International Conference Papers. – Kyiv: Agrar Media Group, 2018. – 508 p.

The book contains papers contributed by the participants of the 11th International Conference on theory and practice of translation / interpretation at the National Aviation University (Kyiv, Ukraine) on 20-21 April 2018.

Головний редактор:

*А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)*

Редакційна колегія:

*З.З. Кіквідзе, доктор філологічних наук, професор
(Тбіліський державний університет імені Іване Джавахішвілі, Грузія)
Л.В. Коломієць, доктор філологічних наук, професор
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна)
І. Любоха-Круглік, доктор філологічних наук, професор
(Сілезький університет в Катовіце, Республіка Польща)
О. Малиса, доктор філологічних наук
(Сілезький університет в Катовіце, Республіка Польща)
Г.В. Межжеріна, доктор філологічних наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)
В.А. Разумовська, кандидат філологічних наук, доцент
(Сибірський федеральний університет, Російська Федерація)
С.І. Сидоренко, кандидат філологічних наук, доцент
(Національний авіаційний університет, Україна)*

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 2 від 19.03.2018 р.)

ISBN 978-617-646-429-7

© Колектив авторів, 2018
© Національний авіаційний університет, 2018

**Поняття «символ» з огляду теорії та практики перекладу:
теоретичний аспект**

В умовах міжкультурної комунікації для ефективного спілкування та обміну інформацією з представниками різних етносів необхідно володіти достатнім запасом знань для виділення спільних та відмінних ознак власної та світових лінгвокультур. Особлива роль при цьому відводиться символам як єднальній ланці між культурою стародавніх часів, коли символіка виступала особливою мовою, на якій людина «записувала вищі смисли та цінності своєї культури» [1, с. 7], до сьогодення, коли спостерігається високий інтерес до культури, традицій та цінностей інших народів.

Поняття «символ» слід вважати одним з суперечливих і багатозначних у парадигмі гуманітарних наук. Цей термін досліджується та широко використовується у різних системах філософії та психології (Е. Кассіер, О.Ф. Лосев, К.А. Свастьян, Г.Г. Шпетта ін.), у семіотичі, де символ нерозривно пов'язаний з поняттям знаку (Ю.М. Лотман, М.К. Мамардашвілі, Ч. Пірс, О.М. П'ятигорський, Ф. де Соссюр та ін.), у лінгвістиці та літературознавстві, у межах яких поняття «символ» зазвичай ототожнюється з такими термінами, як «образ», «алегорія», «метафора», «троп» (Н.Д. Арутюнова, І.А. Власевська, Ю.А. Гвоздарьов, В.П. Москвін, М.Н. Нікітін, О.О. Потебня, Ю.П. Солодуб та ін.). Виступаючи міжкультурним явищем, «своєрідним «словником» будь-якої національної культури та релігії» [1, с. 8], символ постає значущим у розвідках сучасної теорії та практики перекладу. Однак, незважаючи на широкий спектр досліджень специфіки відтворення символів у перекладі, науково-практичних розвідок, присвячених цьому питанню, існує небагато. Зпоміж них можна виділити роботи таких дослідників, як Е.Д. Андрєєва, Н.О. Верхотурова, В.М. Кикоть, М.О. Новикова, К.О. Панасенко, В.В. Соколова, І.М. Шама.

Актуальність статті визначається необхідністю опрацювання такого важливого поняття, як «символ» у межах теорії та практики перекладу. Враховуючи крос-культурну спрямованість сучасного перекладознавства, особливо важливим убачається дослідження основних напрямків вивчення поняття «символ» у перекладі для виокремлення таких рис та ознак останнього, які необхідно обов'язково відтворювати у цільовому тексті для досягнення

адекватності тексту перекладу (далі – ПТ) відносно до вихідного тексту (далі – ВТ) у цілому.

Мета та завдання статті полягають у висвітленні основних теоретичних засад дослідження особливостей перекладу символів, розроблених дослідниками в галузі теорії та практики перекладу, а також у визначенні основних рис і ознак символу, які необхідно зберегти та передати у перекладі для досягнення адекватності відтворення символіки ВТ у цільовій мові.

Матеріалом дослідження слугували сучасні теоретично-практичні розвідки лінгвістів у сфері перекладу символів. З-поміж методів, які використовувалися під час написання статті, слід виокремити загальнонаукові методи, а саме методи аналізу, синтезу, та системний підхід для виділення визначальних ознак поняття «символ», а також залучення зіставного і перекладознавчого аналізу для формулювання основних критеріїв адекватного відтворення символів в цільовій лінгвокультурі.

У межах теорії та практики перекладу символ має багато потрактувань. Услід за С.С. Аверінцевим, найбільш повним слід вважати таке визначення, за яким символ виступає «образом, узятим в аспекті своєї знаковості, і знаком, наділеним усією органічною та невичерпною багатозначністю образу» [2, с. 607]. Таким чином, одне з головних завдань для перекладача полягає у пошуку такого адекватного відповідника в цільовій мові, який буде повністю відтворювати такі ознаки символу, як знаковість та образність.

Ще однією важливою рисою символу, яку необхідно брати до уваги, перекладаючи художній текст іншої культури, або аналізуючи його, є алегоричність. У символах зафіксовані уявлення та знання людини про світ і про себе у цьому світі, які в художньому тексті складають його прихований «каркас» [3, с. 224]. Як зазначає В.М. Кикоть, «символ завжди є певною мірою атрибутом, розрахованим на взаємне порозуміння (наприклад, героями твору, автором та його читачем) його «таємної», невиявленої вочевидь суті, що робить його вельми привабливим для формування не лише металогічної образності, а й образу підтекстового» [4, с. 56]. Таким чином, символ несе в собі підтекстову інформацію, відтворення якої є обов'язковим для перекладача.

Дослідниця О.Д. Андреева розглядає особливості передачі образного та символічного плану, які несуть в собі слова у художньому тексті. Так, дослідниця зазначає, що слово слід розглядати «як одиницю художнього тексту, що концентрує у собі художній образ, за яким відкривається уся глибина символу»[5, с. 179].

На думку дослідниці, у художньому тексті слід розрізняти слова-образи та слова-символи. Останні характеризуються наявністю як образного, так і символічного планів вираження. Аналізуючи особливості перекладу слів-символів, О.Д. Андрєєва зазначає, що одним з важливих шляхів досягнення адекватності їх відтворення слід вважати передачу обох планів. Дослідниця також наголошує на тому, що важливу роль тут відіграє контекст, і перекладачу необхідно звертати увагу на «слова-маркери, без яких образ і, відповідно, символ будуть незрозумілими» [1, с. 185].

Н.О. Верхотурова у науково-практичних розвідках приділяє увагу дослідженню відтворення символу *дзвін* у перекладі. Проаналізувавши низку поетичних творів, які містять в собі символ *дзвону*, а також їх переклади, дослідниця дійшла висновку, що перекладачі «актуалізують, а іноді підсилюють значення символу, закладене в оригіналі автором, і таким чином, розширюють та змінюють лексико-граматичну форму поетичного тексту» [6, с. 23].

В.М. Кикоть із-поміж особливостей перекладу символіки поетичного твору виділяє «код перекладу символів», зазначаючи, що останній «часто винесений за межі матеріального тексту або ледь окреслений його загальною структурою» [4, с. 44]. Дослідник зазначає, що такий код іноді необхідно шукати в інших текстах того самого чи іншого автора, або в поетичній традиції. Крім того, важливою та обов'язковою умовою адекватного перекладу художнього тексту є відтворення «підтекстової структури», в основі якої знаходиться образ-символ із усіма «модальними аксіологічними конотаціями» [4, с. 56].

В.В. Соколова зосереджує увагу на вивченні особливостей перекладу символів в межах когнітивного підходу. Її теоретичні та практичні розвідки пов'язані з дослідженням та описом базових когнітивних моделей процесу символізації, специфіки, засобів уявлення та об'єму кореляції символу в поетичних ВТ і ПТ. Дослідниця вказує на те, що «відтворення символу у перекладі з урахуванням відмінностей в мовних системах, а також специфіки інтерпретації символу у тому чи іншому культурному середовищі, характеру переносного значення символу та типу актуалізованого ним концепту призводить до змін внутрішньої структури символу» [7, с. 7]. Крім того, дослідниця відзначає, що «додавання чи опущення інформації у фреймах обумовлюється розширенням чи звуженням актуалізованого символом концепту», що виникає у зв'язку з відмінностями у культурних асоціаціях, які викликають такий концепт [там само].

К.О. Панасенко, аналізуючи символіку поетичного тексту в перекладознавчому аспекті, наголошує на тому, що важливою умовою адекватного перекладу символіки художнього твору є «трансформація у культуру та мову перекладу авторського задуму без привнесення у нього (або, принаймні, з мінімальним привнесенням) суб'єктивного розуміння ВТ перекладачем, натомість нівелювання символів може стати однією з причин неадекватності ПТ відносно ВТ» [8, с. 3]. Дослідниця також стверджує, що однією з основних проблем у процесі відтворення символіки є нівелювання перекладачами підтекстової інформації, яка значною мірою формується завдяки символам. З-поміж засобів відтворення символів простору англословної поезії ХХ-ХІХ ст. дослідниця виділяє словникові відповідники, контекстуальні заміни та варіантні відповідники [8, с. 6].

Особливої уваги заслуговують роботи М.О. Новикової та І.М. Шама, які досліджують особливості перекладу символіки простору у художньому тексті. У монографії дослідниці не лише визначають сутність поняття «символ» у художньому тексті, але й пропонують власну методику аналізу символіки. Наголошуючи на тому, що символ наділений такими рисами, як образність та знаковість, М.О. Новикова та І.М. Шама зазначають, що «перекладач покликаний знайти такий відповідник у мові та культурі перекладу, який зміг би зберегти адекватний ядерний компонент значення та найбільшу кількість значень периферійних» [4, с. 12].

Таким чином, проаналізувавши основні теоретичні розробки у сфері перекладу символів, слід узагальнити, що у межах теорії та практики перекладу символ досліджується з різних сторін, починаючи з виокремлення основних рис та ознак символів у ВТ і їх відтворення у ПТ, та закінчуючи аналізом окремих символів у межах художнього тексту, способів їх актуалізації та шляхів передачі в цільовій мові. Важливо зазначити, що основним завданням для перекладача під час відтворення символів залишається передача образності, знаковості символу без привнесення суб'єктивної оцінки та зі збереженням національно-культурної специфіки.

Окреслюючи перспективи подальшого дослідження специфіки перекладу символів, слід зазначити, що у світлі теорії та практики перекладу увагу необхідно приділити розробці комплексного підходу щодо дослідження не лише окремих рис символів, які необхідно обов'язково зберігати та відтворювати у ПТ, але й вивченню функціонування символів у різних літературних жанрах, способів їх актуалізації та специфіки відтворення. Особливої уваги заслуговують дослідження символів у чарівних казках, адже саме у межах

фольклорної казки символи розкривають національний колорит окремого етносу, адекватне відтворення якого сприяє розвитку та посиленню міжкультурної комунікації.

Література

1. Новикова М.А. Символика в художественном тексте. Символика пространства (на материале «Вечеров на хуторе близ Диканьки» Н.В. Гоголя и их английских переводов): учебное пособие / М.А. Новикова, И.Н. Шама. – Запорожье: СП «Верже», 1996. – 172 с.
2. Аверинцев С.С. Символ: философский энциклопедический словарь / С.С. Аверинцев. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – С. 607-608.
3. Шама И.Н. О декодировании и воспроизведении символики в поэтическом переводе (на материале «The arrow and the song» Г.У. Лонгфелло) / И.Н. Шама // Вісник ЗНУ :Філологічні науки, 2008. – №1. – С. 223-232.
4. Кикоть В.М. Підтекстовий образ, символ та переклад / В.М. Кикоть // Філологічні трактати, 2013. – Т. 5, № 2. – С. 43-57.
5. Андреева Е.Д. Передача образного и символического плана в переводе (на материале творчества Джона Китса) / Андреева Е.Д. // Вестник Оренбургского государственного университета, 2015. – Вып. 11. – С. 179-185.
6. Верхотурова Н.А. ТекстООбразующая функция символа «Колокол» в европейской и американской поэзии конца XVIII-XIX в. в русских переводах / Н.А. Верхотурова // Вестник Том. гос. ун-та., 2013. – №372. – С. 19-24.
7. Соколова В.В. Когнитивный аспект представления символа в параллельных поэтических текстах :дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Соколова Виктория Владимировна. – Уфа : Башкирский гос. университет, 2006. – 201 с.
8. Панасенко К.О. Символика поэтического текста как объект перевода (на материале украинских та російських перекладів англомовної поезії XIX-XX ст.): афтореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.16 “Перекладознавство” / Панасенко Катерина Олександрівна. – Херсон : Херсонський державний університет, 2015. – 22 с.

Наталія Іваницька

м. Вінниця, Україна

Лінгвокогнітивні аспекти сучасного перекладознавства

Перекладацька думка на сучасному етапі розвитку науки про мову, узагальнюючи результати перекладацької практики з часів античності до наших днів, прагне не лише описати, але й з'ясувати діалектичні протиріччя, властиві перекладу як особливому виду людської діяльності. Водночас визначальним у сучасному мовознавстві постає антропоцентричний вектор, який повернув людині статус «мірила всіх речей», поставивши її в «центр світобудови» [1, 64]. Отож

невипадково, що наукові інтереси дослідників переорієнтувалися з об'єкта пізнання на його суб'єкт. Антропоцентризм як один із панівних і визначальних принципів лінгвістичної методології не залишив осторонь й сьогоденне перекладознавство. Залучення до перекладознавчих досліджень основних положень і досягнень когнітивної лінгвістики дає змогу говорити про розвиток транслятологічної, чи перекладознавчої лінгвокогнітології як сутнісно нової, прогресивної науки, що виникла на перетині когнітивної лінгвістики та теорії перекладу.

Найважливіші принципи когнітивної лінгвістики (трактування людини як суб'єкта в безперервній дії, творця знань, що приймає, переробляє і продукує інформацію, керуючись певними схемами і стратегіями в своїх діях) визначають вектори розвитку когнітивного напрямку в галузі перекладознавства.

Варто згадати в цьому контексті і про те, що на разі теорія лінгвістичної відносності В. фон Гумбольдта отримує нове прочитання, привертаючи увагу філософів, лінгвістів і когнітологів до проблеми впливу структури мови на мислення, тісний взаємозв'язок мови і світосприйняття носіїв цієї мови. Сьогодні ця теорія доповнюється гіпотезами етнолінгвістів про наявність у кожній лінгвокультурній спільноті свого власного способу сприйняття дійсності, що формується під впливом як мовних, так і немовних засобів, що підтверджує існування глибинних архетипів, які обумовлюють ментальну та нементальну поведінку представників певної лінгвокультурної спільноти [2, с. 565].

Помітним стає той факт, що принципи і поняття когнітивної лінгвістики все глибше вкорінюються в сучасній теорії перекладу, яка розглядає сам процес відтворення вихідного тексту в цільовій мові не просто як лексико-граматичну заміну одиниць однієї мови одиницями іншої, але як «діалог двох національних культур», а конкретніше – діалог двох представників конкретних національних культур, що виявляється найбільш значимо, коли мова йде про переведення з однієї мови на іншу [3, с. 15].

Слід зауважити, що теорія перекладу, яка тривалий час розробляла технологію перекладу, орієнтуючись здебільшого на кінцевий результат (цільовий, вторинний текст), вивчаючи основні перекладацькі стратегії та прийоми, стає дисципліною різноплановою і комплексною.

Набуває нового звучання твердження Е. Сепіра про те, що «надзвичайно важливо, щоб лінгвісти, яких часто звинувачують ... у відмові вийти за межі свого дослідження, нарешті, зрозуміли, що може

означати їх наука для інтерпретації людської поведінки взагалі <...> вони повинні будуть все більше і більше займатися різними антропологічними та соціологічними і психологічними проблемами, які з'являються в царині мови» [4, с. 47].

Розглядаючи переклад саме як «діалог національних культур», ми припускаємо передачу якоїсь етнокультурологічної інформації в перекладі. Так, екстралінгвістична, імпліцитна інформація, або «імплікатура» (термін Г. Грайс, 1981), постає вкрай важливішою для процесу комунікації, а відповідно і для адекватного перекладу, ніж власне «системні значення мовних одиниць» [5, с. 122].

Будь-який мовний твір, а особливо твір літературний, в якому виразність є вирішальним інформаційним фактором, тісно пов'язаний із національними і культурними складовими. Можна припустити, що сприйняття одержуваної інформації залежить не тільки і не стільки від нашого знання мови як системи знаків, скільки від колективного та особистісного досвіду, оцінок і переваг, національного менталітету, свідомих і інтуїтивних реакцій на ступінь виразності певної інформації, одержуваної ззовні.

Перекладацькі дослідження двох останніх десятиліть найбільш активно використовують досягнення когнітивної лінгвістики і етнолінгвістики, визначаючи переклад як повноправну мовну діяльність, що у всіх його видах постає складним, специфічним, вторинним відносно мовленнєвої діяльності [3, с. 78]. Беручи до уваги той факт, що перекладач працює з текстом, займається питаннями кодування і декодування інформації, сам переклад можна розглядати як складну лінгвокогнітивну діяльність, у процесі якої перекладач стикається як з власне лінгвістичними труднощами, так і з труднощами екстралінгвістичного характеру.

У цьому аспекті переклад як діяльність і переклад як результат цієї діяльності є невід'ємними від поняття культури. На цьому наголошував у своїх теоретичних роботах А.Д. Швейцер: «Переклад – це не лише взаємодія мов, але і взаємодія культур ... Процес перекладу «перетинає» не лише кордони мов, а й межі культур» [6, с. 37]. Якщо погодитися з тим, що текст є частина екстралінгвістичної реальності і по суті своїй постає як опосередковане відображення певного фрагмента навколишньої дійсності, то слід визнати, що ми маємо справу не лише з двомовним перекладом, але і з діалогом представників різних культурних спільнот, тобто міжкультурним діалогом.

Процес перекладу можна розглядати як взаємодію і взаємовплив двох мовних особистостей, а саме автора, що створює художній твір і

сприймає реальність крізь призму своєї свідомості, і перекладача, що піддає твір вторинному переосмисленню.

Отже, врахування когнітивних процесів і принципів не лише в перекладознавстві як теоретичній науці, а й як прикладній дисципліні, дає змогу вийти на новий якісний рівень перекладу, по-новому розглядати поняття адекватності та еквівалентності перекладу, феномен перекладної множинності, а також ефективно розв'язувати проблеми неперекладності.

Перекладознавча (транслятологічна) лінгвокогнітологія пов'язана з акцентами в розумінні мови, що відкривають перспективи вивчення людини, її інтелекту й свідомості у всіх різноманітних зв'язках з мовою. При цьому зазначений напрям розвитку перекладознавства навряд чи може виступати альтернативним способом перекладу. Натомість безсумнівним є залучення його до перекладознавчого процесу саме через новітність пізнання лінгвістичної реальності, мови і перекладу як форми взаємодії національних мов і культур.

Зокрема, транслятологічна лінгвокогнітологія, розглядаючи процес перекладу як «ментальний» процес, що протікає безпосередньо в нашій свідомості, дозволяє проаналізувати діяльність перекладача як мовної особистості, що володіє власними якостями і характеристиками, а отже, виявити і описати нові перекладацькі стратегії для здійснення повноцінного, адекватного перекладу. Крім того, звернення перекладознавства до лінгвокогнітології й оперування такими поняттями, як «концепт», «концептосфера» полегшує роботу перекладача з «безеквівалентною лексикою», що має національну, геополітичну або історичну основу.

Загалом варто зазначити, що концепт як когнітивне поняття, а також як ключова одиниця понятійного апарату перекладознавчої лінгвокогнітології слід розглядати як одиницю ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), відображеної в людській психіці (О.С. Кубрякова). Лінгвально-ментальний комплекс, поєднуючи в собі концептуальні системи і мову мозку, відчуваючи вплив з боку індивідуально-особистісних якостей людини, створює уявлення про ті сенси, якими оперує людина в процесі мислення і які відображають зміст досвіду і знання, зміст результатів людської діяльності і процесів пізнання світу у вигляді деяких «квантів знання» (термін О.С. Кубрякової). Перекладознавча лінгвокогнітологія, перебуваючи на стику двох дисциплін та інтегруючи знання когнітивних наук і

перекладознавства, дозволяє враховувати при перекладі і власне лінгвістичні, і когнітивні, і лінгвокультурологічні чинники. Опис національної концептосфери, національного менталітету, основних ціннісних компонентів, які є значущими для даної культури загалом і окремих її представників зокрема, дозволяє знімати багато труднощів в процесі перекладу. Перекладознавча лінгвокогнітологія відкриває нові перспективи для осягнення суті процесу перекладу і оцінки його результатів, розглядаючи мову як єдність ментальних і власне лінгвістичних структур, виводить сам процес перекладу і діяльність перекладача на принципово новий рівень.

Без сумніву, для правильної оцінки закономірностей перекладацької діяльності необхідним є комплексне вивчення мовної особистості як автора, так і перекладача, а також звернення до національно-культурних чинників, що впливають на діяльність цих особистостей. Основні принципи когнітивної науки дають змогу припустити, що особливості міжкультурного контакту, до яких також відноситься і переклад літературних творів, у кожному конкретному випадку мають як особистісний відбиток діяльності суб'єкта, так і загальні характеристики етнолінгвістичної спільноти і національної мови. Отже, дослідження в рідчизні когнітивних знань є вкрай важливими для розвитку сучасного перекладознавства, оскільки вони допоможуть змодельувати процес перекладу як акт міжкультурної комунікації і спроєктувати вплив на даний процес та його учасників психологічного фону, який багато в чому визначає характер національної мови та національної ментальності.

Література

- 1.** Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. 2001. – № 1. – С. 64-72.
- 2.** Психологическая энциклопедия. 2-е изд. / Под ред. Р. Корсини, А. Ауэрбаха. – СПб.: Питер, 2006. – 1096 с.
- 3.** Оболенская Ю.Л. Художественный перевод и межкультурная коммуникация. – М: Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2010. – 264 с.
- 4.** Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М.: Прогресс, 2002. – 656 с.
- 5.** Казакова Т.А. Художественный перевод. Теория и практика. – СПб: ИнЪязиздат, 2006. – 544 с.
- 6.** Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. – М.: Наука, 1988. – 280 с.

**Перевод как точка отсчета:
к вопросу каноничности художественных переводов**

Художественный перевод берет свое начало в тексте оригинала, хотя он не равен ему и не является его дубликатом. Будучи отдельным текстом, художественный перевод существует автономно в иных социокультурных условиях, и зачастую отклик, который тот находит у целевой аудитории, не совпадает с реакцией читателей оригинала. Еще в 1992 году Андре Лефевр называл перевод «самой признанной разновидностью переписывания» [1, с. 9]. По мнению Лефевра, сам факт художественного перевода свидетельствует о намерении оказать влияние «если не на массы, то хотя бы на литературу своего времени в контексте своей культуры» [2, с. 6]. Художественный перевод предполагает создание нового текста в иных социокультурных и экономических условиях. Это во многом объясняет факт несовпадения статуса оригинала и перевода, который они получают в своих культурах.

По наблюдению Итамара Эвен-Зоухара, создание любого художественного текста – как оригинального, так и переводного – осуществляется в условиях литературной системы. В своем описании литературной системы Эвен-Зоухар опирается на коммуникативную схему Романа Якобсона; при этом Эвен-Зоухар расширяет действие схемы от отдельного высказывания в условиях заданного контекста и имеющегося кода (Якобсон) до функционирования текста в рамках литературной системы. Литературный продукт, по Эвен-Зоухару, создается в условиях существующего рынка; его создатель (producer) при этом ориентируется на целевую аудиторию, или потребителя (consumer). Создание текста происходит с учетом принятого в данной системе репертуара, причем текст может создаваться в подтверждение или в противовес этому репертуару. Репертуар контролируется и/или поддерживается институциональной системой, представляющей собой комплекс официальных и полуофициальных учреждений [3, с. 31, 34-44]. Схема Эвен-Зоухара наглядно разъясняет причины статусного расхождения оригинала и перевода, а также причины несовпадения статусов переводов одного и того же текста на один и тот же язык.

Действительно, художественные произведения нередко имеют более одного перевода на один язык. Предпочтения, отдаваемые читательской аудиторией тому или иному переводу, при этом не всегда обусловлены исключительно его художественными

достоинствами или степенью точности стилистического воспроизведения оригинала. Статус каждого отдельного художественного перевода определяется упоминаемыми Эвен-Зохаром параметрами литературного рынка, соответствием или противоречием текста читательским ожиданиям, диктуемым господствующими репертуарами, а также степенью институциональной поддержки выполненного перевода, обеспечивающей его известность, публикуемость, циркуляцию и т.д.

Под влиянием вышеперечисленных факторов некоторые переводы способны получать особый статус и переходить в разряд канонических. Под каноническим текстом здесь будет пониматься художественный текст (оригинал или перевод), воспринимаемый языковым сообществом как особая художественная ценность и литературный образец и, следовательно, оберегаемый этим сообществом как часть историко-культурного наследия (ср. греч. *καὶ νόμιζο*, означающее «узакониваю», «устанавливаю за правило»). Консервация историко-культурного наследия в этой связи может быть сопряжена с попытками проигнорировать или подвергнуть критике альтернативные переводы того же оригинального текста. При этом каноничность не является неотъемлемой частью текста [4, с. 15]; с течением времени текст может потерять свой высокий статус, уступив место новым переводам, созданным в условиях нового рынка и новой институциональной поддержки. Однако до начала процесса своей деканонизации текст высокого статуса способен не только выступить в качестве единичного литературного образца, но и принять участие в формировании литературной модели и литературного репертуара, реализуя тем самым потенциал, который Эвен-Зохар назвал динамической каноничностью [4, с. 19]. Таким образом, перевод, получивший высокий статус, способен предопределить последующие переводческие стратегии при попытках редактирования имеющегося перевода и/или создания альтернативных переводов того же текста. Канонизированный перевод может стать первичным ориентиром в последующих переводах оригинала как при передаче лексико-грамматических элементов текста, так и при передаче стилистических особенностей оригинала в целом.

Факт канонизации целого текста напрямую зависит от институциональной поддержки, то есть, от факта включения данного текста в общий литературный канон и признания текста частью господствующей литературной модели. Так, долгое время сохраняли свою исключительность переводы произведений Эрнеста Хемингуэя, выполненные литературной группой Ивана Кашкина – «Прощай,

оружие!» (пер. Е. Калашниковой), «По ком звонит колокол» (пер. Н. Волжиной и Е. Калашниковой), «Фиеста» (пер. В. Топер), «Иметь и не иметь» (пер. Е. Калашниковой), «Острова в океане» (пер. Н. Волжиной и Е. Калашниковой), «Пятая колонна» (пер. Е. Калашниковой и В. Топер) и др. Данный факт был обусловлен не только высочайшей квалификацией переводчиков и качеством переводов, но и фактом доминирования кашкинцев в советском художественном переводе, обеспеченным, в том числе, и высоким статусом руководителя группы Ивана Кашкина, который входил в состав членов официального литературного аппарата и являлся председателем секции переводчиков Союза писателей. При этом нельзя не отметить активное участие официальных инстанций в редактировании переводов Хемингуэя. Тщательная выверенность текстов переводов позволяла их широко циркуляцию и допускала большие тиражи, а также снимала необходимость в рассмотрении альтернативных переводческих интерпретаций произведений Хемингуэя.

Наиболее ярким примером в данной связи является история перевода романа «По ком звонит колокол», работа над которым заняла у Наталии Волжиной и Евгении Калашниковой более двадцати лет. Первая версия перевода была подготовлена ими еще в 1941 г., т.е. спустя год после первого опубликования романа в США. Этот перевод представлял собой сокращенную версию романа и имел иное название – «Роберт Джордан. Главы из романа «По ком звонит колокол». Несмотря на тщательный отбор эпизодов для сокращенной версии, опубликована она так и не была. Среди многочисленных причин отклонения публикации были неудобные персонажи – прежде всего, журналист Карков, чей прототип Михаил Кольцов был расстрелян в ходе политических репрессий в 1940 г. Другим персонажем, подрывающим пропагандируемые политические принципы, был французский коммунист Андре Марти, политический комиссар Коминтерна, руководивший Интернациональными бригадами во время гражданской войны в Испании. Изменения политического климата в СССР в пятидесятые годы, однако, не смогли ускорить публикацию перевода, несмотря на упорные попытки переводчиков провести перевод в печать в 1958, 1962 и 1963 гг. Роман был опубликован лишь в 1968 г., при этом, по наблюдению Е.Г. Кузнецовой, редакторские замечания и правки, вносимые в перевод на протяжении двадцати семи лет его существования в неопубликованном виде, значительно повлияли на его стилистическое оформление [5]. Переводческая версия 1968 года также имела более двадцати значительных купюр – это были, прежде всего, сцены эротического содержания, а также

комментарии по поводу известных политических фигур. Поразительным здесь является тот факт, что некоторые из купюр не только оставались невосполненными в последующих публикациях перевода на протяжении десятилетий, но и были перенесены в англоязычные публикации романа, имевшие место в СССР. Так, в версии 1968 года были детально отредактированы циничные замечания Каркова по поводу генерального секретаря коммунистической партии Испании Долорес Ибаррури.

“That is true,” the puffy-eyed man said. “Dolores brought the news herself. She was here with the news and was in such a state of radiant exultation as I have never seen. The truth of the news shone from her face. ~~That great face,” he said happily.~~

~~“That great face,” Karkov said with no tone in his voice at all.~~

~~“If you could have heard her,” the puffy eyed man said. “The news itself shone from her with a light that was not of this world. In her voice you could tell the truth of what she said. I am putting it in an article for *Izvestia*. It was one of the greatest moments of the war to me when I heard the report in that great voice where pity, compassion and truth are blended. Goodness and truth shine from her as from a true saint of the people. Not for nothing is she called La Pasionaria.”~~

~~“Not for nothing,” Karkov said in a dull voice. “You better write it for *Izvestia* now, before you forget that last beautiful lead.”~~

~~“That is a woman that is not to joke about. Not even by a cynic like you,” the puffy-eyed man said. “If you could have been here to hear her and to see her face.”~~

~~“That great voice,” Karkov said. “That great face. Write it,” he said. “Don’t tell it to me. Don’t waste whole paragraphs on me. Go and write it now.” [6, с. 338 – 339; 7, с. 488]~~

Данные купюры частично сохранялись и в последующих изданиях перевода. В англоязычном издании романа, вышедшем в издательстве «Прогресс» в 1981 г., купюра сохраняется от слов “Not for nothing” до “to see her face” [8, с. 388]. Перевод, таким образом, выступает здесь точкой отсчета и воспринимается более благонадежным источником, чем оригинал. Данная купюра не единична; так, в сорок первой главе англоязычного издания издательства «Прогресс» сохраняется цензурная правка, имеющая место в переводе Волжиной и Калашниковой. Карков, уличивший во лжи Андре Марти, завершает свою речь словами: “I am going to find out just how untouchable you are, Comrade Marty. ~~I would like to know if it could not be possible to change the name of that tractor factory.”~~ [6, с. 400; 7, с. 559; 8, с. 455]. Несмотря

на то, что судостроительный (а вовсе не тракторный) завод им. Андре Марти в Ленинграде был переименован в 1957 г., а судостроительный завод № 198 в Николаеве – в 1956 г., неприятные комментарии Каркова по поводу традиции наделения предприятий именами политических деятелей, порой не имеющих никакого отношения к данной отрасли, были убраны из всех изданий, включая англоязычное.

Абсолютное доминирование переводов Калашниковой, Волжиной и Топер на протяжении более полувека позволяет говорить о факте канонизации созданных ими текстов. В настоящее время издательством АСТ предпринимается знаменательная попытка внедрения альтернативных переводческих интерпретаций произведений Хемингуэя на российский рынок. За 2015 – 2016 гг. в новых переводах были опубликованы почти все вышеперечисленные произведения Хемингуэя [9; 10; 11; 12], причем в создании новых переводов принимали участие такие крупные специалисты как Сергей Таск и Ирина Доронина. Появление новых переводов на данном этапе вполне естественно: со сменой нескольких поколений видоизменился как литературный канон, так и поддерживающие его литературные элиты. При этом коллективная читательская память со временем угасла, и воспоминания о первоначальном эффекте, который производили в 1960 – 1970 гг. переводы произведений Хемингуэя, носят поколенческий характер, что снижает сопротивление активной читательской аудитории новым переводам. Однако утверждать факт деканонизации переводов кашкинской школы преждевременно. Так, за два года до публикации романа «Прощай, оружие!» в переводе Таска, то же издательство АСТ опубликовала перевод Калашниковой, причем за первым тиражом немедленно вышел дополнительный, в совокупности превзошедший тираж перевода Таска [13]. Литературные предпочтения сохраняются у значительной части современного русского читателя, как во многом сохраняются и элементы литературного канона XX века, предопределившего иерархию выполненных в тот период художественных переводов.

Особый случай представляет собой канонизация отдельных элементов текста. Подобная избирательная канонизация может возникать как в случаях первоначальной каноничности всего текста перевода и его последующей деканонизации, так и в случаях, когда текст перевода никогда не был каноничным. Последний случай можно проиллюстрировать на примере русских переводов «Книги джунглей» Киплинга и традиционной репрезентации в них одного из персонажей – черной пантеры Багиры. В русских переводах Багира – единственная представительница женского пола в компании самцов: медведя Балу,

питона Каа, волка Акелы и др. При этом в оригинале Багира – самец, обладающий всеми необходимыми качествами отца семейства: отвагой, силой, непререкаемым авторитетом. Несмотря на большое разнообразие имеющихся русских переводов «Книг Джунглей» и многократных издательских пересмотров переводов, что, казалось бы, должно сводить на нет любые мысли о каноничности, данная интерпретация образа Багиры упорно продолжает кочевать из перевода в перевод уже более столетия. Уже в переводе Зинаиды Журавской, опубликованном в 1900 г. в журнале «Всходы», Багира была представлена самкой [14]. Видимо, изначально это решение было обусловлено грамматическим окончанием имени собственного (хотя в русском языке существуют и мужские имена с окончанием *-а*, как полные – *Никита, Кузьма, Савва*, так и сокращенные – *Миша, Лёша, Гриша*). За полтора десятилетия до Первой Мировой войны появились еще несколько русских переводов «Книги джунглей» – Надежды Гиляровской (1908) [15], Семена Займовского (1911) [16], Леонида Очаповского (1912) [17], Марии Благовещенской (1913) [18] и Софии Михайловой (1914) [19]. Ни один из этих переводов не пересмотрел подход к образу Багиры – пантера оставалась самкой. При этом переводчики активно предлагали новые решения: к примеру, по-разному передавались на русском языке имена Маугли, Акелы и Шер-Хана, заново переводились эпиграфы и стихотворные отрывки. После политических изменений в 1920-е годы издатели вновь обратились к переводу Займовского [20]. Таким образом, когда к переводу «Книги Джунглей» приступали Корней Чуковский, Нина Дарузес, Виктор Лунин, Евгения Чистякова-Вэр, образ Багиры уже обрел каноничность. В начале семидесятых годов сформировавшаяся переводческая традиция нашла отражение в получившем широкую популярность пятисерийном мультфильме «Маугли» режиссера Романа Давыдова.

Поразителен факт, что явное несоответствие повадок Багиры ее новому полу не вызывает читательских подозрений. Расхождения, однако, очевидны: так, Багира всецело предается охоте, в то время как самки заняты детенышами. Именно Багира противостоит Шер-Хану и выкупает право Маугли занять место в волчьей стае, чего не может сделать Мать Волчица, которая ясно осознает, что перед Шер-Ханом она слаба (см., например: «Мать Волчица приготовилась к бою, который, как она знала, будет для нее последним, если дело дойдет до драки» [21, с. 24]). В русских переводах Багира – строгая и редко бывающая у себя в логове мать-одиночка, сама добывающая пропитание и сама наказывающая своих детенышей – см., например: «Багира дала ему с десятков шлепков, легких, на взгляд пантеры (они

даже не разбудили бы ее собственного детеныша» [21, с. 77]. Попытка нарушения традиции имела место в русскоязычной традиции лишь единожды, когда при дубляже полнометражного диснеевского мультфильма «Книга джунглей» студией «Пифагор» в 2007 г. голосом Багиры стал Эммануил Виторган. Однако в подавляющем большинстве случаев подход к интерпретации образа Багиры остается неизменным.

Последний пример демонстрирует динамику постепенной канонизации отдельного текстового элемента. Действительно, изучение вопроса канонизации как отдельных элементов текста, так и всего текста в целом требует диахронического подхода. Факт официального признания каноничности текста или текстового элемента представляет собой итог продолжительного взаимодействия литературных, исторических, экономических, политических факторов, а также частных условий (например, личных предпочтений редакторов издательств, взаимоотношений литераторов и т.п.). Подобная многогранность проблемы канонизации обуславливает большие перспективы ее исследования как специалистами-переводоведами, так и представителями других направлений гуманитарной науки.

Литература

1. Lefevere, André. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. – London: Routledge, 1992. – 176 p.
2. Lefevere, André, ed. *Translation/History/Culture: A Sourcebook*. – London and New York: Routledge, 1992. – 182 p.
3. Even-Zohar, Itamar. The “Literary System” / *Polysystem Studies, Poetics Today*. – №1 (11). – 1990. – P. 27-44.
4. Even-Zohar, Itamar. *Polysystem Theory / Polysystem Studies, Poetics Today*. – №1 (11). – 1990. – P. 9-26.
5. Кузнецова Е.Г. Способы идеологической адаптации переводного текста: О переводе романа Э. Хемингуэя «По ком звонит колокол» / *Логос*. – № 3 (87). – 2012. – С. 153-171.
6. Hemingway, Ernest. *For Whom the Bell Tolls*. – Harmondsworth: Penguin Books, 1966. – 444 p.
7. Хемингуэй Э. По ком звонит колокол // Хемингуэй Э. Собрание сочинений. Т. 3. – М.: Художественная литература, 1968. – С. 107-610.
8. Хемингуэй Э. По ком звонит колокол. На англ. яз. – М.: Прогресс, 1981. – 560 с.
9. Хемингуэй Э. Прощай, оружие / Перевод С. Таска. – М.: АСТ, 2016. – 352 с.
10. Хемингуэй Э. По ком звонит колокол / Перевод И. Дорониной. – М.: АСТ, 2015. – 640 с.
11. Хемингуэй Э. Острова и море / Перевод В. Бернацкой. – М.: АСТ, 2016. – 448 с.
12. Хемингуэй Э. Иметь и не иметь / Перевод И. Судакевича; Пятая колонна / Перевод Ю. Моисеенко. – М.: АСТ, 2016. – 320 с.
13. Хемингуэй Э. По ком звонит колокол / Перевод Е. Калашниковой. – М.: АСТ, 2014, 2015. – 352 с.
14. Киплинг Р. Человек-волк. Индийские рассказы Рудиарда Киплинга / Перевод с англ. З. Журавской / *Всходы*. – №10. – 1900. – С. 1-244.
15. Киплинг Р.

Джунгли. В двух книгах / Перевод Н. Гиляровской. – М.: Издание В.М. Саблина, 1908. **16.** Киплинг Р. Книга джунглей / Перевод с англ. С.Г. Займовского. – М.: Польза, 1911. – 175 с. **17.** Киплинг Р. Волчий приемыш (Из Книги Джунглей) / Перевод с англ. Л. Очаповского. – СПб.: Издание Вятского Товарищества, 1912. – 310 с. **18.** Киплинг Р. Джунгли. Рассказ для детей и юношества Редьярда Киплинга / Перевод М.П. Благовещенской. – СПб.: М.О. Вольф, 1913. – 385 с. **19.** Киплинг Р. Человек-волк / Перевод с англ. С.С. Михайловой. – Петроград: Типография Акционерного Общества Общего Типографского Дела, 1914. – 267 с. **20.** Киплинг Р. Маугли / Перевод С. Займовского. – М.–Л.: Гос. издательство, 1928. – 164 с. **21.** Киплинг Р. Книга джунглей. – М.: Махаон, 2016. – 223 с.

Оксана Кондратьева

м. Щецин, Республика Польша

Ірина Шаховська

м. Київ, Україна

Критерії досягнення перекладацької еквівалентності художніх текстів

Поняття еквівалентності, орієнтоване на структуралістську парадигму в мовознавстві, належить до ключових питань сучасної теорії перекладу. Дослідження проблеми еквівалентності передбачає аналіз двох мов (мови джерела і мови перекладу) та їхнє порівняння. Еквівалентність апелює до кількісної оцінки спостерігача, аналізує переклад з точки зору пропозиції, логіко-семантичного змісту. Отже, за терміном «еквівалентність» розкривається фундаментальна проблема сучасного перекладознавства.

Слід зазначити, що і нині в науці про переклад не склалося однозначного розуміння цього поняття. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне розглянути у статті особливості підходу до проблеми еквівалентності в основних концепціях лінгвістів.

Американський теоретик перекладу Ю. Найда стверджує, що не можна розглядати принципи відповідностей при перекладі, не визнаючи, що існує безліч різних видів перекладу. Відмінності в видах перекладу пояснюються трьома основними чинниками: 1) характер повідомлення; 2) намір автора; 3) тип аудиторії [1]. Відповідно до його теорії, існують два основних типи еквівалентності: формальна і динамічна. При дотриманні формальної еквівалентності увага концентрується на самому повідомленні. З позицій такої формальної орієнтації необхідно прагнути до того, щоб повідомлення на мові

перекладу якомога ближче відповідало різним елементам мови джерела. Це означає, що повідомлення на культурному рівні мови перекладу постійно порівнюється з повідомленням на культурному тлі мови оригіналу з метою визначення критерію точності і правильності. При такому виді перекладу перекладач намагається буквально відтворити форму та зміст; ознаки форми вихідного тексту механічно відтворюються в мові-рецепторі, вносячи спотворення в зміст повідомлення, що призводить до його неправильного сприйняття.

Переклад, мета якого створити не формальну, а динамічну еквівалентність, базується на «принципі еквівалентного ефекту». При такому перекладі перекладачі прагнуть створити динамічний зв'язок між повідомленням і його одержувачем у мові перекладу, аналогічний тому, що існує між повідомленням і одержувачем у мові оригіналу. У прагненні до динамічної еквівалентності перекладач повинен орієнтуватися не на формальні особливості оригіналу, а на реакцію рецепторів перекладу, домагаючись максимальної зрозумілості і природності перекладу. Терміном «реакція» Ю. Найда позначає загальне сприйняття повідомлення, що включає розуміння його змісту, емоційних установок. Таким чином, у визначенні еквівалентності вводиться прагматичний вимір – установка на рецептора. Поняття динамічної еквівалентності у визначенні Ю. Найди враховує ще один суттєвий компонент перекладу – комунікативну ситуацію. Однак установка на одержувача не вичерпує тих прагматичних відносин, які характеризують комунікативну ситуацію; не можна забувати про детермінуючі ролі комунікативної інтенції, культурної традиції, норми перекладу та інших важливих чинників. Найбільш слабкою ланкою у запропонованій Ю. Найдою дефініції еквівалентності виявляється неясність самого статусу даного поняття: «виникає питання: що таке еквівалентність – ідеальний конструкт або поняття, що відображає реальну практику перекладу?» У визначенні постулюється не тотожність реакцій, а їх подібність [2, с. 202].

Таким чином, створюється враження, що йдеться про реальну перекладацьку практику. Але тоді виникає питання про те, який ступінь подібності є необхідним і достатнім для того, щоб вважати тексти еквівалентними один одному [3, с. 79].

Умові еквівалентності текстів підпорядкована кінцева мета перекладу в концепції англійського лінгвіста Дж. Кетфорда [4, с. 91]. Центральна проблема теорії перекладу, згідно концепції Дж. Кетфорда, – розкриття поняття перекладацької еквівалентності, виявлення ступеня смислової близькості між співвіднесеними висловлюваннями в оригіналі і перекладі. Автор вважає, що

еквівалентність повинна визначатися емпірично, шляхом зіставлення реально виконаних перекладів з їхніми оригіналами. Виходячи з положення, що план змісту одиниць мови настільки ж специфічний, як і план їхнього вираження, Дж. Кетфорд стверджує, що при перекладі аж ніяк не відбувається відтворення значень одиниць оригіналу, а лише заміна значень в одній мові значеннями в іншій мові. Застосовуючи компонентний аналіз значень слів і граматичних одиниць, він показує, що в основі такої заміни лежить лише частковий збіг семного складу співвіднесених висловлень в оригіналі і перекладі.

Еквівалентом Дж. Кетфорд вважає постійну рівнозначну відповідність, яка залежить від контексту. За його визначенням, текстовий перекладацький еквівалент – це будь-яка форма мови перекладу (текст або частина тексту), яка, згідно зі спостереженнями, еквівалентна даній формі вихідної мови (тексту або частини тексту). Пропонуючи замість «перекладу» термін «передача», він заперечує поняття еквівалентності як можливості відтворення значення слова вихідної мови засобами мови перекладу. Але відсутність еквіваленту, тобто постійного і рівнозначного відповідника, на його думку, аж ніяк не заважає адекватній передачі змісту висловлювання іншим способом, а саме варіантним відповідником. Варіантні відповідники встановлюються між словами в тому випадку, коли в мові перекладу існує кілька слів для передачі одного і того ж значення вихідного слова [4, с. 94]. Визначаючи умови перекладацької еквівалентності, Дж. Кетфорд вважає, що для того, щоб існувала перекладацька еквівалентність, необхідно, щоб як вихідний, так і кінцевий тексти були б співставні з функціонально релевантними ознаками даної ситуації.

Під функціонально релевантними ознаками ситуації маються на увазі ознаки, істотні з точки зору комунікативної функції тексту в цій ситуації. Разом з тим функціональна релевантність не може бути точно визначена і встановлюється чисто інтуїтивно на основі широкого екстралінгвістичного контексту. Також наголошується, що основним елементом визначення перекладу у Дж. Кетфорда є відображення в перекладі предметної ситуації. Та ж спрямованість простежується в характерному для нього розумінні еквівалентності.

Поняття «еквівалентність» займає центральне місце у теоретичній концепції перекладу В.Комісарова. Загальну характеристику якості перекладу автор пов'язує з типом відповідностей, що застосовуються для перекладу окремих відрізків оригіналу, і поняттям одиниці перекладу, яку можна визначити як одиницю еквівалентності, тобто мінімальну одиницю змісту оригіналу, що зберігається в тексті перекладу. Одиниця перекладу, будучи мінімальною мовною одиницею

тексту оригіналу, перекладається як єдине ціле, тобто її можна підшукати відповідність в тексті перекладу; разом з цим не можна виявити в перекладі одиниць мови, що, відтворюють значення складових частин даної одиниці, якщо такі у неї є. Саме виділення таких одиниць безпосередньо пов'язано з якістю перекладу, тому що спроба перекладача перекласти окремі елементи, що входять до більш великого цілого з єдиним значенням, порушує еквівалентність перекладу. Оскільки, за словами В. Комісарова, перекладацькі відповідності можна виявити по відношенню до одиниць будь-якого рівня мовної системи, одиниці перекладу цього типу також можуть класифікуватися за їх приналежністю до певного рівня мови:

Вибір перекладацьких відповідностей повинен здійснюватися на рівні тих одиниць вихідної мови, які становлять окремі одиниці перекладу і повинні перекладатися як єдине ціле. При порушенні цієї вимоги переклад виявляється нееквівалентним [5, с. 236].

Отже, еквівалентним є переклад, здійснений на рівні одиниць перекладу оригіналу, тобто такий переклад, в якому за допомогою відповідностей передані саме ті і тільки ті одиниці вихідного мови різних рівнів, значення яких повинні відтворюватися в перекладі як єдине ціле [5, с. 237].

Необхідно зупинитися на оригінальній концепції рівнів еквівалентності В.Комісарова. Відповідно до цієї теорії, смислову структуру тексту можна охарактеризувати як складний комплекс, в якому можна визначити п'ять основних рівнів змісту: 1) рівень мети комунікації; 2) рівень ідентифікації ситуації; 3) рівень «способу опису ситуацій», 4) рівень значення синтаксичних структур і 5) рівень словесних знаків [6, с. 59-100]. Всі види еквівалентності у В. Комісарова утворюють ієрархічну структуру.

Найменшим ступенем смислової спільності характеризуються відносини між оригіналом і перекладом на рівні мети комунікації. Сюди відносяться такі випадки, як: *What on earth will she want with money?*[7] – *Та на якого дідька потрібні їй гроши?* [8]

У цьому прикладі мета комунікації полягає у вираженні емоцій мовця, який обурений попереднім висловлюванням співрозмовника. Для відтворення в перекладі цієї мети перекладач використовував одну із стереотипних фраз, що виражають обурення українською мовою, хоча складові її мовні засоби не відповідають одиницям оригіналу. Для відносин між оригіналами і перекладами цього типу характерні несумісність лексичного складу і синтаксичної організації, неможливість зв'язати лексику і структуру оригіналу і перекладу відносинами семантичного перефразування чи синтаксичної трансформації,

найменша спільність змісту оригіналу і перекладу в порівнянні з усіма іншими перекладами, визнаними еквівалентними.

Другий тип еквівалентності (на рівні ідентифікації ситуації) відрізняється від першого тим, що тут зберігається додаткова частина змісту оригіналу, яка вказує, про що повідомляється у вихідному висловлюванні. Справа в тому, що позначувана ситуація становить складне явище, яке не може бути описане в одному висловлюванні у всьому різноманітті його сторін, властивостей і особливостей. У мовленні існують висловлювання, які сприймаються носіями мови як синонімічні («означають те ж саме»), незважаючи на повне неспівпадіння складових їхніх мовних засобів: *I just wish to trouble you with a word [7] – З вашого дозволу, я хотіла б децю вам сказати, пане Хігінс [9]*.

Для відносин між оригіналами і перекладами цього типу характерно: несумісність лексичного складу і синтаксичної організації, неможливість зв'язати лексику і структуру оригіналу і перекладу відносинами семантичного перефразування чи синтаксичної трансформації, проте в перекладі зберігається мета комунікації, оскільки, як ми вже встановили, збереження домінантної функції [6, с. 71] висловлення є обов'язковою умовою еквівалентності, збереження в перекладі вказівки на ту ж саму ситуацію, що доводиться існуванням між різномовними повідомленнями прямого реального чи логічного зв'язку, що дозволяє стверджувати, що в обох випадках «повідомляється про те ж саме».

Третій тип еквівалентності (рівень «способу опису ситуації») характеризується збереженням у перекладі загальних понять, за допомогою яких описується ситуація: *I bet I got it right [7] – Б'юсь об заклад, я все висловила правильно [8]*.

Зіставлення оригіналів і перекладів цього типу виявляє такі особливості: відсутність паралелізму лексичного складу і синтаксичної структури, неможливість зв'язати структури оригіналу і перекладу відносинами синтаксичної трансформації, збереження в перекладі мети комунікації та ідентифікації тієї ж ситуації, що і в оригіналі; збереження в перекладі загальних понять, за допомогою яких здійснюється опис ситуації в оригіналі, тобто збереження тієї частини змісту вихідного тексту, яку ми назвали «способом опису ситуації».

У четвертому типі еквівалентності (рівень синтаксичних значень) до вказаних вище рис спільності додається ще одна – інваріантність синтаксичних структур оригіналу і перекладу: *I ...thought perhaps you wanted her to talk into your machines [7] – Я ... подумала: а може, ви захочете, щоб вона наговорила вам у ті ваші машини? [8]*

Здається, що цей тип охарактеризований не цілком точно: мова тут йдеться не про інваріантність, а лише про подібність синтаксичних структур. Відносини між оригіналами і перекладами четвертого типу еквівалентності характеризуються такими особливостями: значним, хоча і неповним паралелізмом лексичного складу, використанням в перекладі синтаксичних структур, аналогічних структурам оригіналу або пов'язаних з ними відносинами синтаксичного варіювання, збереженням в перекладі мети комунікації, вказівки на ситуацію і способу її опису.

Нарешті, до п'ятого типу еквівалентності (на рівні словесних знаків) відносяться ті випадки, коли в перекладі зберігаються всі основні частини змісту оригіналу. Сюди відносяться такі випадки, як: *Where are the two ladies that were standing here?*[7] – *Де ті дві дами, що тут стояли?* [8]

Для відносин між оригіналами і перекладами цього типу характерні: високий ступінь паралелізму в структурній організації тексту, максимальна співвіднесеність лексичного складу, збереження в перекладі всіх основних частин змісту оригіналу.

Перевагою концепції В. Комісарова є те, що тут в поняття еквівалентності вкладається досить визначений зміст. В якості обов'язкової умови еквівалентності постулюється «збереження домінантної функції висловлення». В. Комісарів, безумовно, правий, відзначаючи провідну роль мети комунікації у встановленні еквівалентних відносин між оригіналом і перекладом. Оскільки мета комунікації відноситься до категорії прагматичних чинників, це рівноцінно визнанню чільного місця прагматичної еквівалентності в ієрархії вимог, що висуваються до перекладу.

Таким чином, межею перекладацької еквівалентності є максимально можливий (лінгвістичний) рівень збереження змісту оригіналу при перекладі, але в кожному окремому перекладі змістова близькість до оригіналу різною мірою і різними способами наближається до максимальної. Відмінності в системах вихідної мови і мови перекладу і особливості створення текстів на кожній з цих мов до певної міри можуть перешкоджати повному збереженню в перекладі змісту оригіналу. Тому перекладацька еквівалентність може ґрунтуватися на збереженні і, відповідно, втраті різних елементів змісту, що містяться в оригіналі. Неможливість відтворити в перекладі якусь особливість оригіналу – це лише частковий вияв загального принципу нетотожності змісту двох текстів на різних мовах. Відсутність тотожності аж ніяк не заважає перекладу виконувати ті ж комунікативні функції, для виконання яких був створений оригінал.

Література

1. Nida E.A., *Toward a Science of Translating [Text]* / Eugene Nida. – Leiden: E. J. Brill., 1964. – 331 p.
2. *The Theory and Practice of Translation [Text]* / Nida E.A. and Taber C.R. (eds.). – Leiden: E.J. Brill, 1969. – 224 p.
3. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. [Текст] / А.Д. Швейцер – М.: Наука, 1988. – 215 с.
4. Catford J.C. *A Linguistic Theory of Translation [Text]* / J.C. Catford. – London: Oxford University Press, 1965. – 103 p.
5. Комиссаров В.Н. *Общая теория перевода. Учебное пособие.* [Текст] / Комиссаров В.Н. – М.: ЧеРо, 1999. – 136 с.
6. Комиссаров В.Н. *Лингвистика перевода [Текст]* / Комиссаров В.Н. – М.: Международные отношения, 1980. – 167 с.
7. Show G.V. *Pygmalion [Электронный ресурс]* / George Bernard Show. – Режим доступа: <http://www.bartleby.com/138/1.html>
8. Шоу Б. *Пигмалион [Электронный ресурс]* / Б. Шоу; [пер. з англ. О. Мокровольский]. – Режим доступа : http://ae-lib.org.ua/texts/shaw__pygmalion__ua.htm.
9. Шоу Б. *Пигмалион* / Б. Шоу / [Пер. з англ. М. Павлова] // *Всесвіт.* – 1999. – № 11-12. – С.10-56.

Вероника Разумовская

г. Красноярск, Российская Федерация

Художественный текст в киноверсиях: единицы перевода и пределы переводимости

Нельзя не согласиться с тезисом о том, что перевод между языками различной семиотической природы (вербальными и невербальными языками культуры) – это «белое пятно» современной семиотики. Идеи Ч. Пирса о знаке и значении, а также о возможности представления знака одной системы через знаки других систем легли в основу понятия межсемиотического перевода. В дальнейшем понимание межсемиотического перевода как интерпретации вербальных знаков посредством невербальных знаковых систем получило распространение после появления вызвавший большой интерес и ставшей программной статьи Р. Якобсона [12], предложившего наряду с термином «межсемиотический перевод / intersemiotic translation» также дублирующий термин «трансмутация / transmutation». Имея алхимическую коннотацию, трансмутация первоначально понималась как процесс (Magnus Opus) превращения одного металла в другой. В дальнейшем термин приобрел метафизический смысл и стал отражать процесс преобразования и в духовной сфере. В семиотике трансмутация традиционно рассматривалась как преобразование в

пределах двух искусственных систем. Указанная выше статья и последующие работы Р. Якобсона способствовали осуществлению семиотического поворота на границе переводоведения и культурной семиотики, а также изменению методологии перевода в силу необходимости установления различий между тремя видами перевода [15]. Рассматривая природу межсемиотического перевода, Р. Якобсон включил в смысловое поле понятия трансмутации операции и с естественными вербальными системами и определил направление преобразования преимущественно от вербального текста к тексту невербальному. В дальнейшем появились работы, описывающие межсемиотический перевод также и обратного направления, обозначаемый в научном дискурсе как экфрасис. Случаи экфрасиса описаны в исследованиях, посвященных вербализации музыки, где вербальные описания определяют как важный способ актуализации и понимания музыкального текста, как возможность заглянуть в его сущность. При этом отмечается, что вербализация музыки, как и любая вербализация, – это семиотическое переключение, исход которого носит вероятностный характер [3], что является аксиомой понятия перевода во всех его ипостасиях.

Логическим развитием идей Р. Якобсона о сущности межсемиотического перевода стали работы Ю.М. Лотмана, посвященные рассмотрению перевода (в широком понимании данной коммуникативной деятельности, предполагающей интерпретацию смыслов исходных «текстов» различной семиотической природы) как «генератора информации», как основного механизма семиосферы, запускающего процессы текстоорождения (создания текстов и их интерпретации) [4].

Немецкий философ и теоретик перевода В. Бенъямин рассматривал перевод (преимущество межъязыковой вид) как важнейшую форму существования оригинала, как способ продления жизни оригинала [2]. Возникновение (семиозис) вторичных текстов в процессе переводческой деятельности представляет эволюцию информации художественного оригинала, его эстетической энергии. Поскольку в результате эволюции система приобретает новое качество, то такую эволюцию можно описать как трансмутацию, опосредованную бифуркацией (удвоением) информации оригинала. Возникновение вторичного варианта у оригинала каждый раз становится переводческим событием, являющимся информационным преобразованием и прямым следствием процесса бифуркации [6]. Каждый художественный оригинал имеет уникальный сценарий бифуркаций, в соответствии с которым возникает каскад бифуркаций, разделенных во времени и пространства, итогом чего будет создание центра переводческой

аттракции – системно-структурного образования, объединяющего оригинал и его существовавшие, существующие и потенциальные переводы. Именно в рамках центра переводной аттракции художественный оригинал продолжает свое существование. Обширные центры генерируются, прежде всего, «сильными» текстами литературы и культуры, обладающими высоким энергетическим потенциалом, имеющими большую аудиторию читателей и включенными в национальные и мировые образовательные каноны и стандарты.

Формами «новой» жизни вербального оригинала, бесспорно, являются не только его иноязычные версии, но и вторичные «тексты», созданные «языками» театра и кино. Данные направления трансмутации и бифуркации оригинала также наиболее характерны для «сильных» текстов. Для русской литературы и культуры примерами таких «сильных» текстов являются «Евгений Онегин», «Преступление и наказание», «Мастер и Маргарита», «12 стульев», «Доктор Живаго» и т.д. В пространстве мировой культуры к категории «сильных» текстов, бесспорно, относятся «Дон Кихот», «Собор Парижской Богоматери», «Ромео и Джульетта». В ряде случаев можно наблюдать некий «переводческий парадокс»: вторичные невербальные тексты становятся популярнее своего вербального оригинала. Яркой иллюстрацией может служить экранизация романа М. Пьюзо «Крестный отец» (режиссер Ф. Коппола), ставшая классикой мирового кинематографа. При этом необходимо отметить, что успех киноверсии «сильного» оригинала часто имеет обратный эффект и обращает внимание зрителей фильма к литературному источнику. В современном научном дискурсе представлена очевидная тенденция к рассмотрению проблемы киноадаптации с позиции всеобъемлющих методологических принципов синергетики (объединяющей теорию адаптации и переводоведение) и дополнительности (по Н. Бору). Создания киноверсий и театральные постановки как процесс межсемиотического перевода описывается через понятия адаптации и транспозиции [13; 16]. В процессе адаптации, понимаемой как осознанное преобразование (обусловленное культурным или прагматическим контекстом в отношении вторичного текста), оригинальный текст художественного произведения используется как основа для создания кинотекста. Адаптация традиционно предполагает элизию (информационное сокращение) вербального оригинала и сопровождается национально-культурным и хронологическим транскодированием (переносом информации). Так, роман «12 стульев», выступающий основой для многочисленных киноверсий, имеет вторичные кинотексты, в которых место действия перенесено из

России в Польшу, Австрию и на Кубу. Культовый роман «Мастер и Маргарита» также неоднократно экранизировался. В 1971 году А. Вайда создает киноверсию романа «Пилат и другие», в которой адаптированы только иершалаимские главы булгаковского текста. При этом нельзя не согласиться с мнением П. Катриса, что адаптация оригинального текста для кино, предполагающая изменение нарративной линии, ни в коей мере не должна рассматриваться как упрощение оригинала [8, с. 57]. Рассматривая создание фильма (*film noir*) как особый вид перевода, используя полисистемный подход и отмечая интертекстуальность киноадаптации по отношению к его литературной основе, П. Катрис считает, что добавления, пермутации и замены (как основные модификации) ведут не к упрощению вербального оригинала, а чаще всего к его нарративному усложнению.

Выходя в сложное и многомерное невербальное культурное пространство, исследователи межсемиотического перевода неизбежно сталкиваются с проблемами, традиционными и для предметной области межъязыкового перевода. И, прежде всего, с проблемами определения единицы перевода и предела переводимости. Вслед за Ю.М. Лотманом П. Фаббри утверждает, что каждая система знаков может быть переведена в другую систему знаков [11], иллюстрируя свое высказывание тем, что роман может быть переведен в фильм для телевидения или кино. При этом итальянский семиотик отмечает, что в случае возникновения непереводаемости необходимо изменить стратегию перевода, что позволит передать в переводе каждый фундаментальный элемент оригинала. Таким образом, отстаивается идея больших возможностей перевода межсемиотического вида (например, на «язык» кино) по сравнению с межъязыковым видом перевода. Являясь креолизованным текстом, связанным, цельным и завершенным сообщением, выраженным при помощи вербальных (лингвистических) и невербальных (иконических и/или индексальных) знаков [7, с. 32], кинотекст расширяет границы переводимости художественного оригинала в силу своего «переводческого инструментария» (звук, цвет, видеоряд, монтаж). В понимании П. Фаббри перевод произведения литературы является не только межсемиотическим, но и межчувственным (добавим – и межэмоциональным) процессом. А «язык» кино обладает большими возможностями для передачи чувств и эмоций, отраженных в вербальном оригинале.

Обращаясь к явлению экранизации, О.В. Аронсон отмечает, что «когда мы затрагиваем тему экранизации, то невольно начинаем рассуждать в терминах перевода» [1, с. 128]. Рассматривая экранизацию как перевод литературного языка на язык визуальных

образов (как интерпретацию художественного произведения средствами кино), российский теоретик кино и телевидения неоднократно обращается к уже упомянутой выше работе В. Беньямина «Задача переводчика» и отмечает, что тема экранизации позволяет заострить ряд основных положений знаменитой статьи немецкого философа. И, прежде всего, О.В. Аронсон размышляет о сущности и причинах беньяминовской «непереводимости», понимаемой немецким философом не как невозможность выполнения перевода, а как важнейший способ обнаружения языковой недостаточности оригинала. Исследователь обращает особое внимание на тезис В. Беньямина о том, что чем выше уровень произведения, тем более оно переводимо. Указанная точка зрения в большой мере созвучна с известным высказыванием мастера художественного слова М. Пруста: «Прекрасные книги написаны на некотором подобии иностранного языка» [5, с. 126]. Крайне важно, что экранизации определяется О.В. Аронсоном не только как использование иного языка (иной семиотической системы), а, прежде всего, как качественно иной опыт восприятия значимого культурного объекта, позволяющий эксплицировать нерепрезентируемую информацию оригинала.

Отметим, что данное мнение в большой степени созвучно с идеями П. Фаббри о расширении пределов переводимости художественного оригинала при изменении семиотической природы интерпретирующей системы. В свою очередь, Н. Дуси отмечает, что эмоции составляют центральную проблему в отношениях между текстом литературы и аудиовизуальным текстом и могут быть переведены с использованием музыки, цвета, света или комбинации этих разных «языков» [9]. Таким образом, передача информации художественного текста средствами языка кино расширяет границы переводимости оригинала. Тем не менее, потери в межсемиотическом переводе также являются неизбежными. Так, рассуждая на материале фильмов, созданных по мотивам романов, о важности и необходимости сказать в переводе «почти то же самое», У. Эко отмечает, что в фильме могут быть обнаружены элементы фабулы, психологические характеристики персонажей, некая атмосфера романа, но будет отсутствовать идиостиль писателя [10].

Обращаясь к проблеме определения единиц межсемиотического перевода, относительно которых «переводчик» принимает решение на перевод, можно предположить, что к разряду таких единиц, прежде всего, могут быть отнесены художественный образ и семантическая ситуация.

Еще одной проблемой перевода художественного текста на «язык» кино как особого вида межсемиотического перевода является проблема определения его семиотических условий. У. Стекони отмечает, что каждый перевод есть семиозис, но не каждый семиозис есть перевод [14]. Предлагая понятие переводческого семиозиса исследователь описывает три основных условия данного семиозиса: посредничество, сходство и различие.

Таким образом, понимание киноадаптаций текстов литературы как перевода (переводческого семиозиса по У. Стекони) выводит понимание перевода в широкую семиотическую перспективу и расширяет переводимость вербального оригинала.

Литература

1. Аронсон О. Экранизация: перевод и опыт // Синий диван, № 3, 2002. – С. 128-140.
2. Беньямин В. Задача переводчика // Учение о подобию. Медиаэстетические произведения. – М.: РГГУ, 2012. – С. 254-270.
3. Бразговская Е.Е. Вербализация музыки как межсемиотический перевод // Критика и семиотика, 2014, № 1. – С.30-47.
4. Лотман Ю.С. Семиосфера. – СПб.: Искусство-СПб, 2010. – 704 с.
5. Пруст М. Против Сент-Бёва: Статьи и эссе. – М.: ЧеРо, 1999. – 224 с.
6. Разумовская В.А. Регулярная вторичность «сильного» текста культуры: межъязыковой и межсемиотические переводы // Перевод как средство взаимодействия культур: II Международная научная конференция: 17-21 декабря, 2015 г., Краков, Польша: Материалы конференции. – М.: МАКС Пресс, 2015. – С. 278-285.
7. Слышкин Г.Г., Ефремова М.А. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа). – М.: Водолей Publishers, 2004. – 164 с.
8. Catrysse P. Film (adaptation) as translation: some methodological proposals // Target 4 (1), 1992. – Pp. 53-70.
9. Dusi N. Translating, adapting, transposing // Applied Semiotics. (Special Issue on Translation and Intersemiotic Translation), 24 (9), 2010. – Pp. 82-94.
10. Eco U. Dire quasi la stessa cosa. Esperienze di Traduzione. – Milano, Bompiani, 2003. – 395 p.
11. Fabbri P. (1998). La svolta semiotica. – Rome & Bari: Laterza. – 137 p.
12. Jakobson R. On linguistic aspects of translation // On Translation (ed. R. A. Bower). – Cambridge: Harvard University Press, 1959. – Pp. 232-239.
13. Krebs K. Translation and Adaptation in Theatre and Film. Routledge Advances in Theatre and Performance Studies, vol. 30.– London, Abingdon & New York: Routledge, 2014. – 224 p.
14. Steconi U. Interpretive semiotics and translation theory: the semiotic conditions to translation // Semiotica 150 (1/4), 2004. – Pp. 471-489.
15. Torop P. Translation as translating as culture // Sign Systems Studies, 30(2), 2002. – Pp. 593-605.
16. Zatlín P. Theatrical Translation and Film Adaptation. A Practitioner's View. Multilingual Matters, 2006. – 222 p.

Obstacles to the Cyrillic Version of “Finnegans Wake” by J. Joyce

“Finnegans Wake” by J. Joyce [6] has difficulty translating into languages with the Cyrillic alphabet. The few available trials [1-3] are fragmentary and imperfect. Volokhonsky translated the first six parts [2] but failed to proceed; Belyaev translated only three pages from the episode “Anna Livia Plurabelle” [1]; Rene’s translation is still in progress [3]. These trials have revealed translation problems related to Joyce’s self-similarity and hybridization. First, they share inattention to Joyce’s self-similarity as the construction principle. Second, they are often not sensitive to Joyce’s deflected word-forms. Third, they undermine Joyce’s thorough choice of Indo-European roots and his masterful actualization of etymological, phonological, phonetic, and semantic affinity.

The purpose of this study was to identify specific translation decisions that are crucial to the translation of the text whose continuous hybridization violates the dominance of English. Comparative analysis was utilized to examine barriers to effective translation decisions and specify ways of overcoming them.

From this study’s findings, five obstacles to translation of “Finnegans Wake” by means of the Cyrillic alphabet can be singled out: (1) self-similarity, (2) individual-authorial punctuation, (3) deflected word-forms; (4) hybridization; (5) networked conceptualizations. No Russian translator was strategic with regard to them.

1. Self-similarity

Self-similarity is Joyce’s construction principle. It is strategic to retain the initials of Humprey Chimpenden Earwicker from their first occurrence in “**H**owth **C**astle and **E**nviron**s**” [6, p. 3.3]. However, neither Volokhonsky («к замку **Х**аут и его **о**крестностям» [2]) nor Rene («назад к границам и Замку-на-Взгорье» [3]) clung to the H.C.E. (X.C.I.) pattern; otherwise, they might have had something like **Х**оут **ч**ерт**о**г с **и**скруглением. In a similar way, Volokhonsky translated “**H**aroun **C**hilderik **E**ggeber**t**” [6, p. 4.32] as «Урун **П**ильдерик **Н**егберт» [2] or “**Н**e’ll Cheat **E**’erawan” [6, p. 46.1] as «Усех **П**роведу **Н**аходу» [2] (my variant: **Х**имичу **Ч**удесю **И**звожу). Although Volokhonsky maintained the HCE order in “**H**ere **C**omes **E**verybody” [6, p. 32.18-19], his «**Х**очет **Ч**его **И**шет» [2] is vague. As Joyce’s formula generalizes everybody, it is possible to resort to the Russian word человек. Rethinking Joyce’s overall text and keeping in mind the HCE pattern, the proposed variant may be **Х**о**х**от **Ч**еловеку **И**скомый.

Joyce often complicates the initials' triad by hybridization. For example, "Hомos Cirkas Elochlannensis!" [6, p. 600.29] contains the Greek (meaning "nevertheless, yet"), Latin (meaning "traverse, wandering through"), and Gaelic lexemes (Lochlan denotes Scandinavia). Together, they point to a person who comes from the north. First, I studied the etymology of each word; after that, as long as the intended meaning is clear, I started looking for synonyms that contain the required letters; third, in case no synonym with a required letter was available, I had to find a matching variant. The resulting translation variant is: Хомос Чонишаг Изсеверья. The importance of implementing the HCE pattern is strategic because Joyce emphasizes it in "O hce! O hce!" [6, p. 291.31] (O хчи! O хчи!) or in "hce che ech"[6, p. 284.1] (хчи чхи ичх). He goes further and invents chiasmus in «A hand from the cloud emerges, holding a chart expanded» [5, p. 593.19] where the nominative words follow the H.C.E.-E.C.H order. All words in this sentence are standard but the translator works on retaining the X.C.I.-I.C.X. pattern. Hence, the translator can specify the translated word *рука* as *хваталка* to retain the letter X and replace the translated word *капта* with *чертеж*. It was hard to select registered words for this pattern, so in my variant I had to distort one word, borrowing others from Dal's dictionary: *Хваталка из чумана израстает, исправляет чертеж хранимый*. Thus, it is strategic to carefully maintain self-similarity throughout the book as it is a recognizable pattern from beginning to end.

2. Individual-authorial punctuation

Joyce's self-similarity interweaves with his individual-authorial punctuation. Similar to the translators of "Finnegans Wake" into Dutch [5] it would be effective to avoid ambiguities by obeying to Joyce's authentic punctuation and leaving his original sentences as they are, neither merging nor dividing them. For example, Rene began his translation of the final part like this: «Вспят! Вспят! Вспят! Вызываем все единицы. Вызываем все единицы на дневальство. К наружию! Восстание! И верный вертоуход всецелому миру блудни. Путь открыт, путь открыт, путь открыт! Смог наднимается! К наружию! Восстание!» [3]. In his version Rene replaced Joyce's one-word affirmative sentence "Surrection" [6, p. 593.2-3] with an exclamatory one. He omitted a comma and the second capital letter when he translated "Phlenxty, O rally!" [6, p. 593.4] as «Смог наднимается!» [3]. Joyce's two consequent affirmative sentences the translator verbalized, for no reason, in the form of two one-word exclamatory sentences. As a result, the rhythm was broken and unnecessary affectation added. My variant retains Joyce's individual-authorial punctuation; hence, the result is different: *Рассветанье! Рассветанье! Рассветанье! Перекликая все неудачи. Перекликая все неудачи*

соблаговолить. Боевой порядок! Оживотворенье. Ирвикер одряхлевшему блюдающему миру. О сбор, О сбор, О сбор! Арфуй, О сбор! Похож на птичий. Ищи многобольше знаменованного. Translating such a complex text, it is individual-authorial punctuation that anchors the author's original intention and rhythm. Every translator should respect it.

3. Deflected word-forms

Deflected word-forms, beginning with “riverrun” [6, p. 3.1], are not likely to appear haphazardly. They are sources of self-similarity of their own. Through them Joyce let hybridization pass by, which brings about multiple meanings. It is natural for the Latin alphabet to integrate such fluctuations into the English language; the Cyrillic alphabet, however, complicates the things. Yet, there is no need for distorting the English words when Joyce uses literary English. Belyaev's translation of “on our drier side” [6, p. 209.20] as «на нашей стороне» [1] sounds unnatural (for fresh sounding the translator might have borrowed Vladimir Dal's “на стороне»). In a similar vein, Belyaev distorts Joyce's “Christmas box” [6, p. 209.28] by translating this word combination as «сундачок Рождесна» [1]. This deviates the balance between Joyce's deflected and standard word forms; no translation compensation can be justifiable. It is typical of Belyaev to look for unusual sounding. For example, he decides on translating “the grapes that ripe before reason” [6, p. 212.16-17] as «гроздьев, что зреют изьяна допрежь» [1]. As far as the word допрежь is concerned, this choice is perfect because this Russian word denotes something premature. But it poorly combines with the word изьяна (a parallel form of the Russian word изьян). In Berlyaeв's translation the grapes ripen prematurely before any defect develops, whereas Joyce points out that the grapes ripe earlier with no reason. In this case it would be necessary to consider the synonyms of the word гроздьа, replacing it with грозdochка. Retaining the original punctuation, this translation might be like this: гроздочек изьяна допрежь. Belyaev chooses to translate Joyce's “love shone” [6, p. 212.18] as «любитьё негашонно сияло» [1], rejecting любленье or dialectal любжа that Vladimir Dal registered for the sake of avoiding the Russian word любовь.

Unlike Belyaev who tried to find a fresh-sounding equivalent of Joyce's language, Volokhonsky appeared not to be bothered by Joyce's deflected word-forms. For example, he translated “Macool, Macool, **orra whyi deed ye diie?** of **atrying thirstay mournin?**” [6, p. 6. 13-14] into «Макуль, Макуль, зачем скончался ты? Ах тем в четверг печальным утром? » [2] But Joyce's “thirstay” involved Thursday, thirsty, and staying thirsty (a person died without satisfying his need for a good drink). Here, the

legendary Finn mac Cumhaill (Finn MacCool), who is not dead but is still sleeping in a cave, is paired with Tim Finnegan, a drunkard who fell off the ladder and died. In Italian “ora” means “now”. The proposition “of” in Dublin colloquial speech corresponds to “on” when it denotes days of the week. Joyce puts together a fine Thursday morning, mourning, and thirst. Volokhonsky failed to transmit the idea of filling glasses again. My proposed variant is: Макул, Макул, на кого ж ты нас покинул-приказал-оставил? в четверик поминного стопаря не пропустив?

The easiest way is to transcribe something that would sound like that which was deflected by Joyce. For example, Volokhonsky turned “Assiegates and boomerinstroms” [6, p. 4.7] into «ассегаек и бумеренгов» [2]. By doing this, he neglected the Czech word strom “club” in “boomerinstroms”, thus omitting the Slavonic word that is allusive to Vasily Buslaev [6, p. 5-6] and other Slavonic heroes Joyce would mention later. The translator’s refusal of бумеринг is also faulty because Joyce’s ring (circulation) is allusive to Vico’s cycles, which Volokhonsky fails to recognize in [6, p. 3.2].

Thus, it is correct to use rare Russian words proposed by Dal’s dictionary to create a Cyrillic version of the Wakean language; but this should not outperform the novelty of deflected word-forms. Joyce’s deflected word-forms stand out as “The keys to. Given!” [6, p. 628.15]. For example, the deflected word-form “gnomeosulphidosalamermauderman” [6, p. 596.14] (земливоздухаогняводьвластитель) absorbs the four elements from which God created Adam: ground (gnome “knowledge”), air (sylph), water (merman), and fire (salamander).

4. Hybridization

Hybridization needs specific decisions with regard to what will be translated and what will be transcribed. The translator should develop strategies with regard to Latin words and phrases in the Cyrillic alphabet. Belyaev’s choice was to transcribe Latin words without translating them. For example, Joyce’s “Ausone sidulcis!” [6, p. 209.35] was transmitted as «Аусоне сидулькис» [1]. However, so many Latin roots are present in Joyce’s deflected word-forms that it would be necessary to translate them. The analysis of each element in the word-form “cumulonubulocirrhonimbant” (“**Cumulonubulocirrhonimbant** heaven electing, the dart of desire has gored the heart of secret waters and the poplarest wood in the entire district is being grown at present, eminently adapted for the requirements of pacinestricken humanity <...>” [6, p. 599.25-28]) led me to the following translation: **Кучоболоктучнимбомудрый** свыше нареченный, горячее жаданье боднуло нутро таемных волн, и взрос лучший на сегодня в округе топольник, в высшей степени приспособленный для нужд пакниковязанного человечества <...>.

5. Networked conceptualizations

Joyce networked conceptualizations circulate to enhance the self-similarity effect. Adherence to these conceptualizations that verbalize the same in different languages is strategic. But Volokhonsky translated “Sod’s brood, be me fear!” [6, p. 4.6] by generalizing brotherhood in «Держитесь, братья!» [2]. It is formally correct but conceptually faulty. Irish sod is crucial to the anecdote about the Russian general whose inappropriate use of sod severely offended the Irish soldier Buckley. Taking into account Joyce’s appraisal of Leo Tolstoy’s “How much land does a man need?” the translator may resort to the allusion «остановился, вырыл ямку и дернички друг на дружку положил, чтоб приметней было» [4], which the English translator verbalized as “he stopped, dug a hole and placed pieces of **turf** one on another to make it more visible” [7]. The English word “turf”, chosen by Tolstoy’s translator, is a synonym for “sod”. Joyce implied brotherhood united by the Irish symbol of sod, so «братья» generalizes «дерничка племя». The element “sod” is used in “Finnegans Wake” 62 times, so the omission of this word in translation is a limitation. The choice of Tolstoy’s «дерничек» reinforces the Slavonic layer in “Finnegans Wake”. This is justifiable, as Joyce himself used both words in one sentence: “who who e’er trod **sod** of Erin could ever sleep off the **turf!**” [6, p. 408.8]. He emphasized the word “sod” by placing it together with the poetic name of Ireland.

In conclusion, the identified obstacles to translating “Finnegans Wake” by means of the Cyrillic alphabet, namely, self-similarity, individual-authorial punctuation, deflected word-forms, hybridization, conceptual continuity related to the Irish identity, require strategic decisions. Potential translators need to focus on the strategic powers of self-similarity. Mastering self-similarity and hybridization will lead to successful translations that are close to Joyce’s Irish identity as he wanted it to be.

References

1. Беляев К. Анна Ливия Плурабель [Электронная версия] / К. Беляев. – Режим доступа: http://teneta.rinet.ru/2002/transl_prose/BAK/6.html.
2. Волохонский А.Г. Джеймс Джойс. Уэйк Финнеганов [Электронная версия] / А.Г. Волохонский. – Режим доступа: <http://mitin.com/projects/Joyce/>
3. Рене А. Джеймс Джойс «На помине Финнеганов» отрывки [Электронная версия] / А. Рене. – Режим доступа: http://samlib.ru/r/rene_a/finn.shtml.
4. Толстой Л.Н. Много ли земли человеку нужно. Собр. соч. в 22-х томах / Л.Н. Толстой. – М., 1982. – Т. 10. – С. 357-369.
5. Bindervoet F., Henkes J. Punctuated Equilibria and the Extended Dash [Electronic version] / F. Bindervoet, J. Henkes // *European Joyce Studies*. – 2014. – №23. – P.189+. – Mode of access: <https://www.uestia.com/read/IP3-3901868421/punctuated-equilibria-and-the-extended-dash>.
6. Joyce J. *Finnegans Wake* / J. Joyce. – L.: Penguin. 1992. – 628 p.
7. Tolstov L. How much land does a man need? [Electronic version] / L. Tolstov. – Mode of access: <http://www.online-literature.com/tolstov/2738/>

*Ірина Баклан
м. Київ, Україна*

Перекладацькі прийоми у відтворенні модальності (на матеріалі німецькомовної та україномовної інформаційно-довідкової документації)

Незважаючи на те, що тема перекладацьких прийомів порушувалась дуже часто і, на перший погляд, є вичерпною і завершеною, перед нами постають нові актуальні питання, вирішення яких слугуватиме основою для подальших досліджень у галузі фахового перекладу. Зокрема, через велику кількість існуючих класифікацій перекладацьких прийомів значно ускладнюється засвоєння навичок перекладу студентами-перекладачами. Метою цієї статті є аналіз і систематизація прийомів перекладу німецькомовних текстів інформаційно-довідкової документації (ІДД) українською мовою, які застосовуються для відтворення модальності. Серед завдань, які слугують досягненню окресленої мети, є з'ясування місця перекладацького прийому в процесі перекладу, характеристика існуючих в історії перекладознавства класифікацій перекладацьких прийомів, їх аналіз та виведення закономірностей, які можуть бути застосовані при перекладі ІДД у німецько-українському напрямі перекладу. В якості матеріалу дослідження використано тексти пам'яток із сайту Посольства Федеративної Республіки Німеччина у місті Києві німецькою та українською мовами.

Поняття перекладацького прийому або техніки перекладу з'явилося на основі теорії закономірних відповідників Я.Й. Рецкера (1950), згідно з якою адекватні заміни було переосмислено в прийоми досягнення адекватності перекладу (Л.С. Бархударов). Серед них зазначалися конкретизація недиференційованих та абстрактних понять, логічне розгортання понять, антонімічний переклад, компенсація та цілісне перефразування. У радянській та вітчизняній перекладознавчій традиції перекладацькі прийоми прирівнюються до трансформацій (за Л.С. Бархударовим, В.Н. Комісаровим, О.Д. Швейцером, В.І. Карабаном, Т.Р. Кияком, О.А. Шаблій тощо). У німецькомовному лінгвістичному просторі поняття 'перекладацькі прийоми' (Übersetzungsverfahren, також Übersetzungstechniken, -prozeduren, -operationen, Transferprozeduren) запозичені з наукових праць із порівняльної стилістики Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне. Серед існуючих визначень мовознавців перекладацький прийом розглядається як спеціальна стратегія (Г. Том, 1975), визначена операція заміни,

перестановки, додавання та вилучення (К. Геншельманн, 1988), можливість подолання перекладацьких труднощів (К. Райс, 1971; В. Коллер, 1972; Г. Шмідт, 1992). Спільним для всіх визначень є те, що перекладацькі прийоми застосовуються для семантичного, формального та адекватного відтворення смислу, закладеного в сегмент тексту вихідної мови, за допомогою засобів мови перекладу. Оскільки перекладацькі прийоми ґрунтуються на прийнятті рішення в окремому випадку, їх слід відрізнити від методів, стратегій та типів перекладу. У процесі здійснення перекладу перекладачу слід володіти загальним алгоритмом операційної діяльності, яка за класифікацією В.В. Балабіна передбачає таку послідовність: стратегія → тактика → технологія → спосіб → метод → **прийом** → операція (оптимальний відповідник) [1].

Першою спробою класифікації перекладацьких прийомів є науковий доробок Ю.А. Найди (1964), який виокремлює такі перетворення при перекладі: зміна порядку слів, вилучення, структурні перетворення, додавання. Схожою є класифікація О. Каде (1968), в якій представлені перекладацькі прийоми субституції, інтерпретації та парафрази. Вибір перекладацьких прийомів згідно із класифікацією К. Райс залежить від типу тексту. Крім того, серед перекладацьких прийомів прийнято розрізняти обов'язкові та факультативні (П. Ньюмарк, І. Том, В. Вілс). Перші продиктовані системою та узусом мови перекладу, другі – націлені на досягнення більшої стилістичної адекватності при перекладі. Серед перекладацьких технік (за класифікацією К. Райс) розрізняють субституцію (дослівний переклад) та парафразування (заміна + транспозиція, модуляція; заміна + примітки, коментарі; заміна + транспозиція, модуляція, адаптація з метою досягнення еквівалентності тексту чи нової функції тексту перекладу) [2, с. 300]. Парафразування відбувається на синтаксичному, семантичному та прагматичному рівнях (К. Райс, А. Честерманн). Найбільш розгорнуто, на нашу думку, представлена перекладацька типологія К. Норд, яка розглядає переклад як міжкультурний трансфер відповідно до функції, типу, форми, мети та фокусу тексту відповідного жанру. Вагомою для перекладознавства є класифікація М. Шрайбера, який виокремлює перекладацькі прийоми залежно від ознак, які слід зберегти при перекладі: внутрішньотекстові (змістові або формальні) інваріанти, позатекстові інваріанти (передача смислу вихідного тексту відповідно до інтенції вихідного тексту та функції мовної культури) та міжмовна обробка (зміна інтенції). У випадку перекладу текстів інформаційно-довідкової інформації вибір перекладацьких прийомів визначається збереженням внутрішньо-текстових інваріантів. Відповідно, перекладацькі прийоми

реалізуються на лексичному, граматичному та семантичному рівнях, а також можуть включати групу допоміжних прийомів (напр., примітки, перед- та післямова). Серед лексичних прийомів слід назвати лексичне запозичення, лексичну заміну (субституцію) та лексичну структурну заміну, серед граматичних – дослівний переклад, перmutацію (перестановку), додавання, вилучення, внутрішньокатегоріальну заміну, транспозицію і трансформацію, серед семантичних – семантичне запозичення, модуляцію, експлікацію, імплікацію та мутацію [3, с. 152].

Модальність позначає відношення змісту висловлювання до дійсності чи ставлення мовця до змісту висловлювання. Вона може бути вираженою за допомогою модальних дієслів, квазімодальних дієслів, дієслів модальності, модальних слів, модальних прислівників, модальних часток, модальних прийменників, модальних сполучників, а також конструкцій *zu + Partizip I* в атрибутивному значенні, *sein + прикметник* із суфіксами *-bar, -lich, -fähig* та *-pflichtig* (напр., *erreichbar, erforderlich, zahlungsfähig, kostenpflichtig*) тощо. Наприклад,

*Diese Firma ermittelt **kostenpflichtig** Personen, Telefonnummern, Adressen in der gesamten Ukraine und ist **erreichbar** unter: 0900 265 265.*

Ця фірма встановлює дані про осіб, телефонні номери, адреси по всій Україні на платній основі. Зв'язатися з нею можна за тел.: 0900 265 265 [4, с. 2].

У вищезазначеному прикладі слід звернути увагу на те, що при перекладі виділених напівжирним курсивом лексем українською мовою відбуваються цілісні перетворення із застосуванням прийомів модуляції (*kostenpflichtig* – ‘зобов’язаний нести витрати’ → *на платній основі*) і додавання (*erreichbar* – ‘доступний’ → *Зв’язатися з нею можна*). Крім того, застосована граматична трансформація, яка полягає в зміні синтаксичної конструкції (об’єднання речень).

Відтворення модальності на лексичному рівні може відбуватися за допомогою прийому лексичної заміни (субституції), на граматичному – за допомогою дослівного перекладу, перmutації (перестановки), внутрішньокатегоріальної заміни, транспозиції й трансформації, на семантичному – модуляції, експлікації та імплікації. Прийом лексичної заміни застосовується при перекладі модальних і квазімодальних дієслів, модальних прислівників і часток. На граматичному рівні спостерігається прийом вилучення модальних часток *jedoch, bitte, gerne, sogar, ebenfalls*, що пов’язано із узусом офіційно-ділового мовлення, в якому відсутні будь-які елементи суб’єктивного характеру, а також вилучення модальних дієслів із метою надання вислову переконливості. Прийом додавання модальних дієслів є характерним для речень із модальною часткою *bitte*, прислівником

gerne та дієсловами в наказовому способі з метою пом'якшення категоричності імперативних повідомлень, а також при перекладі дієслів теперішнього часу дійсного способу задля милозвучності тексту українською мовою. Наприклад,

Mindestangaben sind Stadt, Straße und Familienname des Gesuchten.

Вказати слід такі мінімальні відомості: місто, вулиця і прізвище шуканої особи [4, с. 2].

Трансформації при перекладі українською мовою зазнає конструкція zu + Partizip I у ролі означення, яке передається за допомогою підрядного означального речення (напр., das anzuwendende Recht – законодавство, що застосовується / буде застосовуватись). Прийом внутрішньокатегоріальної заміни пов'язаний із заміною умовного способу модальних дієслів *möchten, sollten* чи *könnten* дійсним способом із метою нейтралізації висловлювання через вилучення елементів ввічливості при перекладі українською мовою. На семантичному рівні прийом модуляції націлений на зміну перспективи шляхом вербалізації інших ознак змісту, зокрема шляхом заперечення протилежного. Наприклад,

Für die Vollständigkeit und Richtigkeit, insbesondere wegen zwischenzeitlich eingetretener Veränderungen, kann keine Gewähr übernommen werden.

Щодо повноти і точності, зокрема, у зв'язку з наступними змінами, **не може бути дано жодної гарантії** [4, с. 1]

Прийом імплікації модального значення відбувається з метою надання висловлюванню більшої категоричності. Наприклад,

Die Deutsche Botschaft Kiew kann keine Gewähr für die Tätigkeit dieser Firma übernehmen.

Посольство Німеччини у Києві **не дає** гарантії за діяльність цієї фірми [4, с. 2].

Слід зауважити, що у вищезазначеному прикладі при перекладі заперечувального займенника *kein* застосовано прийом транспозиції (заміни частини мови) за допомогою частки *ne*, яка заперечує дієслово.

Експлікації на семантичному рівні при перекладі зазнають модальні дієслова *können* і *dürfen* через збіг їх україномовних словникових відповідників 'могти' і 'могти (з дозволу)'. Наприклад,

Jede Person oder Behörde kann sich auf Ukrainisch, Russisch oder Deutsch an den Suchdienst des Ukrainischen Roten Kreuzes wenden.

Кожна особа чи орган **мають право звернутися** до служби розшуку Товариства Червоного Хреста України українською, російською чи німецькою мовами [4, с. 1].

Модальне значення впливає із широкого контексту офіційних звернень до інстанцій, що сприяє уникненню явища юридичних імплікацій, які можуть спричинити хибне тлумачення вихідного повідомлення.

Слід зазначити, що в окремих перекладацьких випадках можливе застосування декількох перекладацьких прийомів, наприклад лексичної заміни та пермутації (перестановки). Остання є вимушеним прийомом через системні розбіжності німецької та української мов. Наприклад,

Die Anfrage muss in ukrainischer oder russischen Sprache erfolgen.

Занит має бути написано українською або російською мовою [5, с. 1].

Отже, перекладацький прийом зосереджений на конкретному перекладацькому рішенні щодо відтворення смислу вихідного тексту з метою досягнення максимальної адекватності при перекладі на лексичному, граматичному та семантичному рівнях. Слід зауважити, що через множинність перекладів виокремлені перекладацькі прийоми відтворення модальності не повинні ставити перекладача в чітко визначені рамки. Проведений аналіз, безперечно, пропонує можливі рішення для подолання труднощів відтворення модальності при перекладі. Він може слугувати підґрунтям для подальших перекладацьких досліджень у межах офіційно-ділового та юридичного дискурсів на матеріалі текстів ділових листів, міжнародних угод і вторинної юридичної літератури.

Література

1. Гудманян А.Г., Сітко А.В., Єнчева Г.Г. Вступ до галузевого перекладу: Практикум для студентів спеціальності «Переклад» / Артур Грантович Гудманян, Алла Василівна Сітко, Галина Григорівна Єнчева. – К. : Аграр Медиа Групп, 2014. – 258 с.
2. Nord Ch. *Übersetzungstypen – Übersetzungsverfahren: Ein paar neue Gedanken zu einem uralten Thema* / Christiane Nord // *Quo vadis Translatologie? Ein halbes Jahrhundert universitäre Ausbildung von Dolmetschern und Übersetzern in Leipzig: Rückschau, Zwischenbilanz und Perspektive aus der Außensicht* / Gerd Wotjak (Hg.). – Berlin : Frank & Timme Verlag für wissenschaftliche Literatur, 2007. – S. 293-310.
3. Snell-Hornby M. *Handbuch Translation* / Mary Snell-Hornby, Hans G. Höning / Paul Kußmaul, Peter A. Schmitt (Hrsg.). – Zweite, verbesserte Auflage. – Tübingen : Stauffenburg Verlag, 2006. – 448 S.
4. *Adressermittlung in der Ukraine und in Deutschland* = З'ясування адрес в Україні та у Німеччині: Пам'ятка посольства Федеративної Республіки Німеччина у м. Києві від 02.12.2014. – 4 с.
5. *Politisches Asyl* = Політичний притулок : Пам'ятка посольства Федеративної Республіки Німеччина у м. Києві від 04.09.2014. – 1 с.

Особенности современной военной терминологии

Военная сфера употребления языка, как и любая другая, накладывает свои особенности на выбор и употребление языковых средств. Выбор тех или иных средств выражения в военной сфере языкового общения зависит от целого ряда причин, это: вопросы истории данного государства, его военной доктрины, уровня развития его вооруженных сил и военной техники, а исследование семантики военных терминов уже само по себе является трудной задачей. Все это делает исследование причин и закономерностей выбора и употребления языковых средств в военной сфере общения особенно сложным. Особенности военной сферы языкового общения затрагивают, в первую очередь, область лексики как составную и самую подвижную часть языка, в меньшей мере области грамматики и фонетики.

Изучение военной лексики является наиболее сложным процессом при изучении особенностей «военного языка», по сравнению с которыми грамматические и фонетические особенности ничтожно малы. К факторам, вызывающим появление особенностей, характерных для военной лексики, относится не только большое количество понятий, связанных прямо или косвенно с военным делом, но и наличие замкнутых коллективов, занятых в той или иной сфере обороны, подготовки или ведения войны. Отсюда следует, что в военной сфере употребления языка играют роль как языковые моменты, так и моменты общественного характера. Как отражение дифференциации отдельных сфер общения можно объяснить некоторые различия, существующие между немецкой военной лексикой ФРГ, Швейцарии и Австрии, что выражается не только в наличии различных лексических единиц для обозначения одного и того же понятия, но и различных терминологических систем в той или иной области военного дела.

Немецкая военная лексика состоит из терминологической и нетерминологической лексики.

Основой немецкой военной лексики является военная терминология, являющаяся одним из пластов научно-технической терминологии немецкого языка. По своему составу немецкая военная терминология в связи с ее отраслевой многоплановостью очень разнообразна. Наряду с собственными военными терминами (например, из области военного искусства, организации войск, или

наименований образцов боевой техники) она включает большое количество общетехнических терминов (например, связанных с устройством боевых машин, реактивных или ракетных двигателей) и терминов других областей науки и техники, широко используемых в военном деле (ядерной физики, электроники, метеорологии и т.д.) [1, с. 3].

По обозначению соответствующих реалий мы выделяем следующие терминологические системы:

– военную терминологию видов вооруженных сил (сухопутных войск, военно-воздушных сил, военно-морских сил и др.);

– военную терминологию различных родов сухопутных войск, родов авиации, родов сил военно-морского флота и др.).

Так как каждый вид вооруженных сил и, соответственно, род войск, имеет присущее ему боевое предназначение, тактику и организацию, боевую технику и вооружение, мы можем по функциональному признаку выделить в составе каждой терминологической системы оперативно-тактическую, организационную (сюда относятся наименования военных должностей и воинские звания) и военно-техническую терминологию. Разберем каждый из данных видов военной терминологии.

В оперативно-тактической терминологии выделяются собственно термины и команды. Значительная часть оперативно-тактических и организационных терминов для разных терминологических систем является общей. Однако, учитывая их функциональную специфику в различных терминологических системах, вызванную особенностями боевого предназначения и применения различных видов вооруженных сил (родов войск, родов авиации, родов сил), дефиниции данных терминов не полностью совпадают. Различие в объеме соответствующих военных понятий, выражаемых терминами, будет, кроме того, зависеть от того, в каком масштабе (разделе военного искусства) данный термин применяется, ибо отдельные термины могут одновременно обозначать реалии как стратегии, так и оперативного искусства или тактики. Различие в объеме сходных понятий военного дела может выражаться и различными терминами [2, с. 49]. В составе терминологических систем различают микросистемы, объединяющие термины по узкотематическому признаку. Отдельные микросистемы не выходят за рамки терминологической системы вида вооруженных сил (например, воинские звания военно-морского флота) или рода войск (например, классификация видов огня артиллерии), другие, и их большинство, распространяются на смежные терминологические системы. Наиболее важным видом связи между понятиями,

принадлежащими к одной и той же категории, являются отношения рода и его видов.

Военный термин может быть регламентированным (нормативным) и нерегламентированным (ненормативным). Регламентированная терминология фиксируется в уставах, наставлениях, инструкциях и других официальных документах. Нерегламентированная терминология, включающая неофициальные эквиваленты военных терминов и жаргонизмы, развивается стихийно и с трудом поддается контролю. Эти лексические единицы могут различаться в зависимости от вида вооруженных сил или рода войск (рода авиации, рода сил) или военной специальности, социальной группировки, пользующейся «военным языком», или театра военных действий. Поэтому многие неофициальные эквиваленты военных терминов и жаргонизмы не являются достоянием массы военнослужащих данной армии. Нерегламентированная терминология употребляется прежде всего в дневниках, письмах и в устной речи военнослужащих, а также в художественной и военно-мемуарной литературе, частично в военной периодике. Определение принадлежности этого лексического слоя к употреблению соответствующей группой военнослужащих требует специального изучения. Часть этой лексики, будучи отражением деятельности военнослужащих высокоспециализированных родов войск и служб, функционирует в очень узкой сфере. Другая часть имеет широкое распространение в связи с тем, что отражает вопросы общего характера, связанные, например, с трудностями военной службы.

При изучении языка трофейных дневников и писем военнослужащих необходимо различать сознательное и случайное использование тех или иных слов и выражений, так как в этих источниках ирония или желание камуфлировать тот или иной факт могут играть определенную роль в выборе нерегламентированной военной терминологии. Результаты наблюдений в ходе допроса военнопленных зачастую также мало показательны, ибо во время допроса военнопленные избегают употребления нерегламентированных лексических единиц, потому что их речь в значительной степени зависит от речи допрашивающего, который пользуется преимущественно регламентированной военной лексикой.

Промежуточное положение занимают неологизмы – военные термины, обозначающие новое понятие в период становления терминологической микросистемы соответствующего раздела военной науки или вида боевой техники, поскольку такие лексические единицы не всегда прочно закрепляются в военной лексике, как и в других сферах словарного состава.

К нетерминологической военной лексике относятся различные слова и словосочетания, не выражающие понятия (и не обозначающие предметы) военного дела, а также канцелярская лексика, в том числе специфически военная (в служебной переписке и боевых документах). Нетерминологическая лексика носит часто вспомогательный характер.

Учитывая различие в специфичности соответствующих понятий, военная терминология может быть разделена на два больших слоя: на общевоенную терминологию, которая примыкает к общеупотребительной лексике, будучи хорошо знакомой большинству говорящих, и на узкоспециальную терминологию, которая имеет значительно меньшее распространение и знакома лишь узкому кругу военных специалистов. Между общеупотребительной лексикой и общевоенной терминологией также не имеется четкой границы. С ростом военного и специального образования наблюдается процесс перехода узкоспециальных военных терминов в слой общевоенной терминологии, примыкающей к общеупотребительной лексике, и отсюда в общеупотребительную лексику немецкого литературного языка. На это последнее обстоятельство оказывает также большое влияние распространение военной лексики во все сферы языкового общения. Процесс распространения военной лексики в другие сферы языкового общения начался в середине 19-го века, когда была уменьшена «степень секретности» военных материалов и большинство передовых государств приступило к широким и подробным публикациям различных вопросов военного дела в открытой печати. Например, военные лексические единицы широко использовались в политических обозрениях ежедневной периодики (ФРГ и ГДР) послевоенного периода. Спортивные комментаторы и обозреватели для образного описания спортивных состязаний применяют метафоры, причем тоже преимущественно из сферы военного дела. В спортивных обозрениях на каждом шагу встречаются военные термины, которые, как правило, метко характеризуют соответствующие реалии спортивных поединков. Процесс заимствования лексики из других сфер языкового общения является взаимным.

Вместе с тем необходимо иметь в виду, что в связи с обилием аналогов, взятых из военной сферы общения, утрачивается связь с соответствующими военными реалиями. Поэтому военная терминология в других, невоенных сферах общения воспринимается как лексика общеупотребительная, имеющая пропагандистскую направленность или вызывающая определенные эмоции.

Хотя в настоящее время многие военные термины и переходят в общеупотребительную лексику, где они используются как обычные

слова, общее количество военных терминов не уменьшается, так как бурное развитие военной науки и техники приносит ежегодно огромное количество новых терминов [1, с. 14]. Следует отметить, что в лексикологии нет единого мнения по вопросу о термине. Не подлежит сомнению, что терминология входит в словарный состав общенародного языка, выполняет общественно необходимую функцию, так как в природе термина нет ничего такого, что принципиально отличало бы его от всех других слов. Определяя термин, многие лексикологи до последнего времени подчеркивали, прежде всего, свойства однозначности термина. Считалось, что именно это свойство отличает или должно отличать термин от слов обиходного употребления. При этом обычно делался упор на то, что термин чаще всего однозначен даже вне контекста, поскольку в контексте каждое слово, как правило, однозначно. Не вызывает сомнения, что контекст (принадлежность к той или иной терминологической микросистеме) по отношению к многозначным терминам выступает как средство отбора нужного значения. Отсюда совершенно ясно, что однозначность термина вне контекста вовсе не обязательное условие его существования, ибо главное требование, предъявляемое к терминологии, – обеспечивать взаимопонимание среди специалистов в рамках соответствующих разделов знаний и родственных дисциплин. К тому же большинство слов, и в том числе терминов, не может долго сохранять в языке одно-единственное значение, потому что человеческие понятия не подвижны, а вечно движутся, переходят друг в друга, без этого они не отражают живой жизни. В основе общих закономерностей развития лексики всякого языка лежат такие известные закономерности мышления, как расширение и сужение значений, различные случаи переноса значений и другие. Действительно, многие термины, появляясь как однозначные, вскоре обрастают новыми значениями, сначала близкими, а затем и более удаленными от основного.

Литература

1. Парпаров Л.Ф. Некоторые аспекты современной немецкой терминологии и вопросы ее перевода на русский язык. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1968. – 104 с. 2. Реформатский А.А. Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – С. 46-54.

*Марина Вдовиченко, Марина Пилипчук
м. Київ, Україна*

Адекватність машинного перекладу текстів авіаційного спрямування

Системи машинного перекладу (МП) продовжують бути однією з найбільш динамічних галузей комп'ютерної лінгвістики. Питанням дослідження МП займалися такі науковці та перекладознавці як С.В. Дубровіна, А.Н. Городищева, Н.Г. Валєєва та інші.

Хоча тлумачний перекладознавчий словник Л.Л. Нелюбина визначає МП як автоматичний переклад тексту на основі заданої програми, здійснюваної ЕОМ, у мовознавчій практиці цей вид комп'ютерного перекладу прийнято тлумачити як тип програмного забезпечення, який здійснює обробку та переклад тексту з однієї природної мови на іншу з максимальним збереженням змісту та структури оригіналу [3, с. 120]. Алгоритм системи перекладу не може підлягати прямому лінгвістичному аналізу, тому у прикладній лінгвістиці предметом аналізу вважається кінцевий результат, а саме машинні переклади текстів.

Найголовнішим критерієм МП є адекватність перекладеного тексту оригіналу. Адекватністю називається відповідність вибору мовних знаків у мові перекладу того змісту вихідного тексту, який обирається в якості основного орієнтира процесу перекладу. Адекватність – це таке співвідношення вихідного та кінцевого текстів, при якому послідовно враховується мета перекладу [2, с. 36]. Слід зазначити, що адекватний переклад є досить частим явищем в художній літературі, чого не скажеш про технічну літературу, тому що великий відсоток перекладу технічно спрямованих текстів відтворюються за допомогою МП, який не відповідає перекладознавчим нормам.

Будучи однією з найбільш важливих галузей комп'ютерної лінгвістики, яка включає в себе проблеми обробки мови на всіх мовних рівнях, машинний переклад має певні переваги та недоліки. Переваги МП полягають у можливості обробки великого обсягу даних і швидкості перекладу, зменшуючи при цьому витрати на переклад. Але поки не створено програми для машинного перекладу, яка розуміла б мовні нюанси, натяки в тексті, те, що називається тонкою грою слів [2, с. 181]. До недоліків слід, в першу чергу, віднести невисоку якість перекладу порівняно з професійним, тобто виконаним людиною-перекладачем. Однак, при оцінюванні МП не можна ставити йому такі ж вимоги, що й професійному, тому що його ціль є більш

глобальною і полягає в наданні нам можливості приблизно ознайомитися з необхідною інформацією, що доступна лише на іншомовному ресурсі. Тобто, за своєю суттю МП є не більше ніж «чорновий варіант», який передає головну думку вихідного повідомлення.

Сьогодні існує декілька підходів до процесу МП, а саме: переклад, заснований на правилах; статистичний переклад; підхід Translation Memory [3, с. 118]. Для перекладу за правилами використовується алгоритм, що нагадує процес мислення людини, який полягає у послідовності дій над вхідним реченням:

- морфологічний аналіз – пошук частин мови, визначення вхідних слів (роду, числа, відмінка, відмінювання);

- пошук ідіом, фразеологізмів для даної предметної області і виключення їх з подальшого аналізу;

- синтаксичний аналіз – розбір структури, пошук членів речення (підмета, присудка, додатку, обставини). При цьому загально визнано, що системі МП легше перекладати англійський текст, так як в ньому порядок слів у реченні жорстко фіксується. В українській мові існує вільний порядок слів у реченні, що значно ускладнює процес його формалізації;

- лексичний аналіз – відділення однозначних вхідних слів (лексем) від багатозначних (що мають кілька перекладних еквівалентів);

- граматичний аналіз – визначення граматичної інформації з урахуванням даних вихідної мови;

- синтез вихідного речення (перекладу) [1, с. 182].

В результаті десятирічної роботи над програмами–перекладачами, спеціалістами були виділені наступні недоліки:

1. Невисока якість перекладів: гарна якість стосується тільки тематично обмеженої галузі. Загально відомо, що кожна сфера, кожна тема має свій характерний лексикон. Слова, що входять до складу стійких словосполучень, часто мають сенс, в тій чи іншій мірі відмінний від того, який вони мають, коли вживаються вільно. Тому такі поєднання слід перекладати загалом, а не послівно. Для цього необхідний словник словосполучень; переклад літературних текстів практично неможливий.

2. Складність технічної реалізації: система збору даних (лексика, граматики). Сучасні програми дають розумний результат тільки після налаштування їх на конкретну мовну ситуацію, тобто слід встановити словник з відповідної предметної області, вказати тип тексту і відкоригувати кілька перших сторінок перекладу, задавши програмі певні еталони.

3. Складність обслуговування та можливості розширення. В сфері МП є практика створення перекладацьких накопичувачів, спеціальним чином організованої індивідуальної бази даних. Вона створюється конкретним перекладачем або колективом перекладачів в ході роботи над конкретним проектом, тобто в її основі лежать знання, інтелект і професіоналізм людини. Але їх створення – досить трудомісткий процес [3, с. 118].

Основна кількість перекладів припадає на технічну документацію та ділову переписку. У цих галузях, де часто зустрічаються стандартні фрази, а лексика обмежена якимись рамками, машинний переклад може і повинен надавати користувачам допомогу. Однак, часто при перекладі спеціалізованих авіаційних текстів виникають випадки недоречного перекладу на всіх рівнях.

Авіаційний сектор, завдяки своїй різноманітності, важливості і специфічному мультикультуралізму, постійно вимагає письмового та усного перекладу, локалізації та термінологічних послуг в різних сферах. Перекладацькі проекти в цій галузі включають переклад національного і міжнародного законодавства, загальних авіаційних правил, інструкцій по ремонту або для внутрішнього і зовнішнього спілкування. Подібні переклади мають особливі вимоги [1, с. 183]. Оскільки використовується термінологія тісно пов'язана з наукою та інженерією, вона вимагає ґрунтовних знань цих сфер для виконання ефективного технічного перекладу, а також адаптації до сучасних умов і безперервного оновлення знань у відповідних галузях, поряд з глибоким знанням мови оригіналу і мови перекладу. Очевидно, що в подібному складному секторі промисловості комп'ютерний переклад не здатний замінити переклад, виконаний людиною. Якість перекладів – це найбільш важливий фактор у відтворенні авіаційних текстів, продиктований необхідністю забезпечення ефективного зв'язку між мовами. Важливість безпеки в цивільній авіації, чи то звернення до методичних посібників на комерційних рейсах, спілкування в аеропортах або переговорів між авіадиспетчерами і пілотами, призводить до високих вимог для письмового та усного технічного перекладу.

В сучасному світі існує безліч машинних онлайн-перекладачів, лідером серед яких є гугл-перекладач. Своє дослідження ми здійснюємо саме на матеріалі перекладу авіаційних текстів за допомогою гугл-перекладача. Метою маємо перевірити отримані речення МП на адекватність змісту та наявність граматичних та лексичних помилок у перекладі з англійської на українську мову. За основу дослідження було покладено групи типових помилок систем машинного перекладу, а саме: проблема передачі лексико-граматичної

омонімії, морфологічний збій, дослівний переклад, неправильне відтворення вузькоспеціальних термінів. У довільному порядку ми виділили декілька речень з авіаційної підтеми “Human Factor” – «Людський фактор», які потенційно містять складну для машинного перекладу лексику, та перевірили, чи були помилки в їх перекладі українською. До кожного прикладу подається адекватний варіант перекладу.

Розглянемо наступне речення: *The term “human factors” has grown increasingly popular as the commercial aviation industry has realized that human error, rather than mechanical failure, underlies most aviation accidents and incidents* [4]. – Термін «людські фактори» став більш популярним, оскільки комерційна авіаційна промисловість зрозуміла, що людська помилка, а не механічний збій, лежить в основі більшості авіаційних аварій та інцидентів [5]. Поданий переклад виконано за допомогою гугл-перекладача. Як ми можемо спостерігати, переклад передає загальний зміст поданого речення, проте, на граматичному та лексичному рівні він є неадекватним. По-перше, *aviation industry has realized* перекладається як *авіаційна промисловість зрозуміла*, тобто, авіаційній промисловості надається певне вміння виконувати дію, що спотворює зміст речення. Щодо лексичного аналізу перекладених лексем, ми можемо побачити, що словосполучення *aviation accidents* відтворено як *авіаційних аварій*. Лексема *accident* має значення *нещасний випадок* в авіаційній галузі, тому цей переклад можемо вважати неадекватним відтворенням вузькоспеціальних термінів. Також, порядок слів інвертований в перекладі, що несе деякі смислові зміни в подане речення, а це є неприпустимим для технічного перекладу. Адекватно слід було б перекласти наступним чином: *Термін «людський фактор» став досить відомим, оскільки в комерційній авіаційній промисловості було виявлено, що саме людські помилки, а не механічні неполадки, є причиною більшості нещасних випадків та інцидентів.*

Розглянемо наступний приклад: *Because improving human performance can help the industry reduce the commercial aviation accident rate, much of the focus is on designing human-airplane interfaces and developing procedures for both flight crews and maintenance technicians* [4]. – Оскільки поліпшення продуктивності людини може допомогти промисловості зменшити аварійність комерційної авіації, основна увага приділяється проектуванню інтерфейсів людини-аероплана та розробці процедур як для льотних екіпажів, так і для техніки технічного обслуговування [5]. В поданому реченні ми можемо спостерігати морфологічний, лексичний та знову ж таки, граматичний збій у перекладі. Щодо морфологічного аналізу, то словосполучення

human-airplane відтворено не зовсім адекватно як *людини-аероплана*. Очевидно, що цей переклад є буквальним і він не відповідає нормам перекладу технічних текстів, адже в авіаційній українській термінології такої лексеми зовсім не існує. Зрозуміло, що автор тексту мав на увазі літак, який керується людиною, а в даному контексті ця лексема виступає як прикметник до слова *interfaces*. Лексема *procedures* відтворюється як *процедур*, тобто калькуванням, що є некоректним і неадекватним в цьому випадку. Необхідно використати одне із значень цієї лексеми, таке як *заходів*. Знову ж таки ми бачаємо тавтологію в перекладі *техніки технічного обслуговування*, що є неадекватним і повністю спотворює текст перекладу. Щодо граматики, то однозначно тут присутній неправильний порядок слів та невірна пунктуація. Адекватний переклад мав би звучати наступним чином: *Оскільки поліпшення продуктивності людини може допомогти авіаційній промисловості зменшити кількість нещасних випадків, основна увага приділяється проектуванню інтерфейсів літаків, які керуються людиною, та розробці заходів як для льотних екіпажів, так і для технічного обслуговування.*

Отже, дослідивши особливості МП та його використання в процесі відтворення авіаційних текстів, можемо стверджувати, що він має безліч типових помилок, адже автоматизований перекладач не завжди в змозі відтворити той чи інший термін правильно, вжити відповідну морфологічну характеристику, а також слідувати граматичним правилам вихідної мови. Тому, виходячи з досліджуваного матеріалу, ми прийшли до висновку, що використання МП при відтворенні авіаційних текстів частково спотворює загальний зміст і у деяких випадках не є доречним і зрозумілим для людини-нефахівця. Підсумовуючи результати, ми схильні вважати, що переклад, який надають нам комп'ютерні системи, можна використовувати лише при бажанні ознайомитися з інформацією, його не варто використовувати як повноцінний, на чому акцентують увагу навіть розробники таких систем. Для того, щоб перетворити отриманий МП на якісний та адекватний, людині-перекладачеві потрібно виконати постредагування, виправити лексичні та граматичні помилки, а частіше повністю трансформувати форму та зміст вихідного тексту.

Література

1. Арзамасцева И.В. Подход к корректному машинному переводу на основе автономных адаптивных интеллектуальных систем / И.В. Арзамасцева, И.В. Подгорный // Современные технологии обучения иностранным языкам. Международная научно-практическая конференция (Ульяновск, 25 января 2012 года): сб. науч. тр. / отв. ред.

Н.С. Шарафутдинова. – Ульяновск: УлГТУ, 2012. – С. 181-186.
2. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: Воениздат, 1980. – 237 с. 3. Карасев И.В. Системы машинного перевода / И.В. Карасев, Е.А. Артюшина // Успехи современного естествознания. – М., 2011. – № 7. – С. 117-118.
4. Human Factors [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.boeing.com/commercial/aeromagazine/aero_08/human_textonly.html. 5. Google Translate [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://translate.google.com>

*Михайло Гінзбург
м. Харків, Україна*

До створення методики перекладання європейських стандартів (на прикладі стандартів газової інфраструктури)

Інтеграція України в європейський стандартизаційний простір вимагає в наступні роки узгоджено перекласти тисячі європейських стандартів (EN). Перш ніж починати таку складну та велику роботу, треба сформулювати чіткі й однозначні правила та розробити й ухвалити методику перекладання, яка б:

по-перше, ґрунтувалася на наявній теорії і практиці перекладання українською мовою наукових і технічних текстів з англійської та німецької мов;

по-друге, зважала на нормативну специфіку стандартів, що суттєво відрізняє перекладання їх від перекладання інших науково-технічних текстів;

по-третє, повністю відповідала лексичним, морфологічним, синтаксичним і стилістичним нормам сучасної української мови.

Мета цієї статті – розглянути структуру цієї методики й зміст одного з її розділів.

1. Структура методики перекладання європейських стандартів.

На нашу думку, методика має охоплювати такі питання:

- 1) критерій ідентичності перекладу;
- 2) правила обирання початкової мови й технології перекладання;
- 3) класифікація лексики європейського стандарту й операцій над ними;
- 4) правила транскрибування власних та номенклатурних назв;
- 5) правила встановлювання або творення термінів-відповідників;
- 6) правильне передавання модальності положень стандарту;
- 7) правила розрізнення пасивних і результативних конструкцій у тексті європейського стандарту та перекладання їх українською;

8) правила враховування суто морфологічних відмінностей мови перекладу від початкової мови;

9) правила обирання порядку слів у перекладі.

Оскільки частину із зазначених питань розглянуто в наших працях [1; 2], нижче зупинимося лише на одному з найважливіших.

2. Правила обирання початкової мови й технології перекладання.

Через наявність трьох офіційних мовних версій європейського стандарту (англійської, німецької, французької), що мають однакову юридичну силу, перекладач може обрати будь-яку з них. Однак для перекладання зазвичай обирають англійську версію, оскільки англійська мова є більш знаною в Україні й для неї видано найбільшу кількість перекладних словників, зокрема термінологічних.

Проте часто-густо англійська версія стандарту (повністю або частково) є вторинною, тобто перекладом з іншої офіційної версії, наприклад, з німецької або французької, оскільки секретаріати європейських технічних комітетів (*англ.* technical committee, TC), їхніх підкомітетів (*англ.* subcommittee, SC) і робочих груп (*англ.* working group, WG) розташовані в різних європейських країнах і залучають як експертів для розроблення конкретних стандартів місцевих фахівців, яким зручніше писати весь текст або певні його структурні елементи іншою офіційною мовою, ніж англійська. Так CEN/TC 234 «Газова структура» (*англ.* Gas Infrastructure) має у своєму складі 10 WG. Секретаріати самого TC та 4 WG розташовані в Німеччині, по 2 WG – у Франції та Нідерландах, по 1 WG – у Великій Британії та Ірландії. Через це певні офіційні мовні версії, що самі є перекладом з іншої офіційної мови, можуть містити окремі неточності, які ускладнюють розуміння технічного змісту стандарту та правильне перекладання його українською.

Приклад 1. EN 12186:2014 містить розділ 4, присвячений вимогам застосовувати систему керування якістю, побудовану згідно зі стандартом EN ISO 9001, який має такі назви офіційними мовами: *англ.* Quality management systems – Requirements, *нім.* Qualitätsmanagementsysteme – Anforderungen, *франц.* Systèmes de management de la qualité – Exigences. Проте тільки французька назва розділу 4 *Système de management de la qualité* відповідає назві стандарту EN ISO 9001 і тому є правильною, тоді як англійська *Quality and management system*¹ та німецька *Qualitäts- und Managementsystem* містять зайві

¹ Зауважимо, що в попередній англійській версії EN 12186:2000 цей розділ мав правильну назву *Quality and management system*, яка збігалася з груповою назвою чинних на той час стандартів EN ISO 9000.

сполучники *and* і *und* відповідно, які можуть спричинити хиби в українському перекладі. З огляду на це, перекладати назву цього розділу треба з французької версії та зафіксувати це, додавши після перекладу назви відповідну примітку перекладача.

З наведеного прикладу не треба робити висновок, що французька версія стандарту EN 12186:2014 є первинною. Навпаки, є всі підстави вважати, що для розділів, які відбивають основний технічний зміст стандарту первинною є німецька версія. Річ у тім, що, по-перше, робоча група WG 6, яка розробила цей стандарт, розташована в Німеччині; по-друге, німецька версія є послідовнішою з погляду термінології, що можна проілюструвати таким прикладом.

Приклад 2. У німецькій версії EN 12186:2014 фізичну або юридичну особу, яка несе відповідальність за експлуатування та технічне обслуговування станції регулювання тиску, переважно позначено терміном *Anlagenbetreiber*, ужитим також в аналогічному значенні в німецьких електротехнічних стандартах, наприклад у DIN VDE 0105-100; VDE 0105-100:2015-10; DIN EN 50110-1:2013 тощо [3]. А в англійській версії це поняття позначено не терміном-відповідником *station operator*, а термінологічною словосполучкою *operator of the station*, що свідчить про буквальний переклад з німецької. Тоді як в стандартах, де англійська версія є первинною, наприклад в ISO/TS 19880-1:2016, у цьому значенні для заправних станцій (*англ.* fuelling station) уживають саме терміна *fuelling station operator*. Проте в поодиноких місцях німецької версії EN 12186:2014 замість терміна *Anlagenbetreiber* ужито термінологічної словосполучки *Betreiber der Anlage*, яка є калькою *англ.* *operator of the station*. Появу таких розбіжностей у німецькій версії можна пояснити особливостями технології розроблення й приймання європейських стандартів, що містить процедуру «CEN/CENELEC опитування» (*англ.* CEN/CENELEC enquiry, *нім.* CEN/CENELEC-Umfrage), згідно з якою проект розробленого стандарту розсилають національним органам стандартизації – членам CEN з метою отримати публічні коментарі (*англ.* public comment) [4, п. 11.2.2.1]. Хоча згідно з [4, п. 8.1.2] проекти стандартів треба готувати всіма трьома офіційними мовами, проте зазвичай розсилають англійську версію (*англ.* normally in English) й відповідно англійською отримують коментарі. Далі технічний комітет-розробник аналізує та оцінює отримані коментарі та ухвалює рішення щодо врахування/відхилення кожного з них. Ураховані правки перекладають двома іншими мовами та вносять до відповідних мовних версій.

З наведеного прикладу випливає, що часто-густо окремі фрагменти тексту стандарту, для яких первинною мовою є не англійська,

спочатку перекладають англійською з іншої мови, а потім, уносячи правки, перекладають цією мовою з англійської. Усе це може вносити певні хиби, які ускладнюють роботу перекладача.

Технологією розроблення і приймання європейських стандартів також передбачено, що перш ніж зробити текст EN доступним, треба перевірити його остаточний текст (*англ.* definitive text) усіма офіційними мовами [4, п. 11.2.3.6]. Проте на практиці між мовними версіями залишаються певні відмінності.

Приклад 3. Навряд чи можна вважати повністю тотожними фрагменти з англійської та німецької версій EN 1594:2013, подані в табл. 1. Очевидно, що ті самі вимоги про сумісність і перекриття в англійській версії викладено стисліше й абстрактніше, тоді як в німецькій – докладніше і конкретніше.

Таблиця 1. Приклади невідповідності фрагмента англійської та німецької версії EN 1594:2013

Фрагмент англійської версії та його український переклад	Фрагмент німецької версії та його український переклад
In all cases, compatibility between the products used and the pipe coating shall be verified. There shall be a sufficient overlap with the original coating.	Es ist in allen Fällen sicherzustellen, dass die für die Baustellenumhüllung spezifizierte Umhüllungsart auf die Werksumhüllung abgestimmt ist. Bei der Nachumhüllung ist eine ausreichende Überlappung mit der Werksumhüllung sicherzustellen.
У всіх випадках треба перевіряти сумісність використовуваних матеріалів з покритвом труб. Перекриття заводського покритву повинне бути достатнє.	У всіх випадках треба забезпечити сумісність типу обгортки, що її наносять під час будування, із заводським покритвом труб. У разі нанесення обгортки треба забезпечувати достатнє перекриття заводського покритву.

Досягти ідентичності різних мовних версій можна лише дотримуючись застандартизованих правил викладання стандартів, які закріплюють за кожним видом положень певні уніфіковані мовні форми. В англійських та німецьких мовних версіях саме модальне дієслово зазвичай визначає різновид положення, що наочно подано в [1, табл. 1] разом з відповідними українськими уніфікованими мовними формами.

Порівняння англійських і німецьких мовних версій певних стандартів показує, що загалом відповідність модальності дотримано,

хоча окремі положення мають в англійській та німецькій версіях різну модальність.

Приклад 4. Наявність в англійській версії положення модального дієслова *may* (табл. 2), а в німецькій модального дієслова *können* указує, що те саме положення в англійській версії є *дозвільним* (англ. permission, нім. Zulässigkeit), а в німецькій – положенням *про змогу і здатність* (англ. possibility and capability, нім. Möglichkeit und Vermögen). У таких випадках перекладач повинен з огляду на контекст обрати потрібну модальність, зазначивши це у примітці перекладача, доданий після перекладу положення. На нашу думку, з погляду нормативного характеру стандарту правильніше розглядати це положення як дозвільне і відповідно перекладати українською. Зауважимо, що, як і в попередньому прикладі, в англійській версії зазначене положення викладено стисліше й абстрактніше, тоді як в німецькій – докладніше і конкретніше.

Таблиця 2. Приклади невідповідності модальності положень англійської та німецької версії EN 1594:2013

Фрагмент англійської версії та його український переклад	Фрагмент німецької версії та його український переклад
Temporary mechanical protection of pipeline <i>may</i> be performed by means of concrete slabs, if necessary.	Rohrleitungen <i>können</i> gegebenenfalls provisorisch mit Betonplatten vor mechanischer Beschädigung geschützt werden.
За потреби, <i>дозволено</i> виконувати тимчасовий механічний захист трубопроводу за допомогою бетонних плит.	Трубопроводи <i>можна</i> , за потреби, тимчасово захищати бетонними плитами від механічних пошкоджень.

Окрім означених у прикладах 1-4 розбіжностей, пов'язаних з людським чинником, є певні системні властивості англійської мови, які ускладнюють однозначне розуміння тексту англійською та правильне перекладання його українською.

По-перше, англійській мові більше, ніж, наприклад, німецькій мові, властива багатозначність як загальнозживаних слів, так і термінів (терміноелементів), що можна проілюструвати такими прикладами.

Приклад 5. Англійський термін *operator* позначає такі два пов'язані між собою, але різні поняття: перше – це працівник, що керує обладнанням (наприклад, *welding operator* – зварник-автоматник, тобто оператор зварювального автомата), а друге – це юридична чи фізична особа, що несе відповідальність за роботу певної системи (наприклад, *network operator* – оператор мережі). Коли в

європейському стандарті терміна **operator** одночасно вжито в обох значеннях і часто-густо подано без означальних слів, іноді важко з'ясувати, про кого йдеться. У цьому випадку у пригоді стає німецька версія стандарту, оскільки німецька мова не тільки поняттєво (тобто визначенням), а й термінологічно розрізняє ці два значення, уживаючи двох різних термінів *Bediener* та *Betreiber*. Тому німецькими відповідниками англійських термінів *welding operator* та *network operator* будуть *Bediener von Schweißeinrichtungen* та *Netzbetreiber* відповідно.

Приклад 6. У стандарті EN 12732:2013+A1:2014 у дво- та трислівних словосполучках, побудованих за моделлю *welding* + [означення] + іменник, слово *welding* має переважно означальне значення, наприклад, *welding technique* – метод зварювання (нім. Schweißmethode), *welding stubs* – приварні заглушки (нім. Schweißstutz), *welding contractor* – підрядник зі зварювальних робіт (нім. Schweißunternehmen). Проте цей стандарт має двозначну назву¹ *Welding steel pipework*, яку можна зрозуміти і як **зварювальні сталеві трубопроводи** (тоді *welding* як і в попередніх прикладах виконує функцію модифікатора² і має означальне значення; такий термін граматично можливий, але не відповідає позначуваному поняттю), і як **зварювання сталевих трубопроводів** (тоді *welding* має іменникове значення опрідметненого процесу). Німецька версія цієї назви – *Schweißen an Rohrleitungen aus Stahl* – показує, що правильним є другий варіант.

По-друге, в англійській мові, на відміну від деяких інших, наприклад німецької, конструкції, які передають **перебування в стані**, зумовленому попередньо закінченою дією, формально збігаються з пасивними конструкціями, що передають подію (англ. event), пов'язану із закінченням цієї дії. Цей факт фіксують авторитетні англійські видання, наприклад [6, с. 259; 7, с. 295; 8, с. 137], позначаючи перші конструкції термінами *stative* [6, с. 259], *stative passive* [7, с. 388; 8, с. 137] і *statal passive* [7, с. 296, 387], а другі – *passive* [6,

¹ Є всі підстави вважати, що ця назва виникла не в середовищі носіїв англійської мови, а в континентальній Європі. Річ у тім, що як свідчить національна передмова до британського стандарту BS EN 12732:2013+A1:2014, Велика Британія голосувала проти цієї редакції європейського стандарту з різних причин, зокрема, через те, що він суперечить британському стандарту на зварювання BS 4515. До речі, у назві BS 4515 ужито правильну і однозначну конструкцію *welding of steel pipelines*. Так само конструкцію *welding of pipelines* ужито в назві міжнародного стандарту ISO 13847:2013.

² **Модифікатор** (англ. modifier) – в англійській мові – використовуване атрибутивно слово, зазвичай прикметник або іменник, що обмежує або доповнює значення головного іменника (наприклад, прикметник *good* й іменник *family* в *good family house*) [5].

с. 201; 7, с. 294-296; 8, с. 130-131], *actional passive* [7, с. 7, 296] і *dynamic passive* [6, с. 259]. На таку властивість англійської мови звертав увагу ще Юрій Жлуктенко [9, с. 88], називаючи перші конструкції *пасивом стану*, а другі – *пасивом дії*. Через зовнішню подібність перші конструкції часто-густо розглядали й розглядають як різновид пасивних, що відбиває і наведена термінологія. Працями Олександра Холодовича та його учнів [10] доведено, що перші і другі конструкції відбивають істотно різні з аспектового погляду ситуації позамовної дійсності, мають різну граматичну природу, і тому їх треба чітко розрізняти.

У зв'язку з потребою перекладати стандарти українською, у нашій статті [2] на основі концепції [10] та праць провідних українських граматистів досліджено активні, пасивні та результативні конструкції в українських фахових текстах на тлі інших мов (англійської, німецької, російської та польської) і показано, що українська мова має ефективні засоби перекладати з інших мов пасивні й результативні конструкції, але перекладачеві треба зважати на такі її особливості:

– українські двочленні конструкції з пасивними дієприкметниками доконаного виду в присудковому значенні не пасивні, а результативні, і тому вони є ефективним засобом перекладати іншомовні результативні конструкції;

– синтаксис слов'янських мов дає мовцеві змогу усувати суб'єкта дії/події в активних конструкціях, не перетворюючи їх у пасивні. Зокрема в українській мові – це означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові речення та безособові речення з дієслівними формами на *-но*, *-то*, які є ефективним засобом перекладати іншомовні двочленні пасивні конструкції;

– оскільки українські конструкції із дієсловами на *-ся* в пасивному значенні та тричленні конструкції з пасивними дієприкметниками доконаного виду в присудковому значенні, що їх уважали пасивними в традиційних граматиках, не відповідають нормам української мови, то вона, на відміну від розглянутих у [2] англійської, німецької, російської та польської мов, не має пасивних конструкцій узагалі. Тому іншомовні тричленні пасивні конструкції треба перекладати українськими активними конструкціями.

Оскільки англійські тричленні пасивні конструкції чітко відрізняються від результативних конструкцій саме через наявність суб'єкта дії/події, то основною проблемою перекладання стандартів з англійської є відмежування двочленних пасивних конструкцій від результативних.

Приклад 7. Поза контекстом подану у табл. 3 вимогу з англійській версії стандарту можна розуміти як вимогу до дії, яку треба виконати

на етапах проектування та будівництва (варіант 1), і як вимогу до стану трубопровідної системи, зумовленого попередньою виконаною дією (варіант 2). Перекладаючи стандарт, дуже важливо розрізнити ці два варіанти, оскільки першу вимогу адресовано проектувальникові чи будівельникові, який повинен виконати певні дії, а другу – операторові трубопровідної системи, який, уводячи систему в експлуатацію, повинен переконатися, що система перебуває в зазначеному стані. У багатьох випадках ці два варіанти можна розрізнити на підставі контексту. Проте, можуть трапитися складні випадки, і тоді у пригоді стане німецька версія стандарту, оскільки німецька мова самою формою допоміжного дієслова (табл. 3) розрізняє пасивні та результатові конструкції, уживаючи в перших звичайного пасиву або пасиву дії (нім. Passiv /Vorgangspassiv/werden-Passiv), а в других – пасиву стану (нім. Zustandspassiv/sein-Passiv) [11, с. 158-164; 12, с. 122]. Відповідно, іншомовну двочленну пасивну конструкцію (варіант 1) перекладено українською неозначено-особовою конструкцією, а результатову конструкцію – українською двочленною конструкцією з пасивними дієприкметниками доконаного виду в присудковому значенні.

Таблиця 3. Пасивні та результатові конструкції.

Англійська мова	Німецька мова	Українська мова
Pipeline systems shall be sectionalised using line valves.	1) Leitungssysteme sollten mit Streckenarmaturen in Leitungsabschnitte unterteilt <i>werden</i> . (<i>Passiv</i>)	1) Трубопровідні системи треба розбивати на ділянки лінійними кранами. (<i>активна конструкція</i>)
	2) Leitungssysteme sollten mit Streckenarmaturen in Leitungsabschnitte unterteilt <i>sein</i> . (<i>Zustandspassiv</i>)	2) Трубопровідні системи повинні бути розбиті на ділянки лінійними кранами. (<i>результатова конструкція</i>)

З огляду на викладене вище, перекладання європейських стандартів – це не просто перекладання українською певного тексту з іншої мови, а розроблення ідентичної української версії стандарту, використовуючи всі три офіційні мовні версії, тобто перекладаючи з англійської та одночасно перевіряючи всі складні та сумнівні місця за двома іншими мовними версіями. А для цього потрібно розробити певну технологію. Зокрема на етапах перекладання, науково-технічного й літературного редагування перекладу, як свідчить наш

досвід, початковий матеріал (нормативний текст усіма трьома офіційними мовами ESO) та український переклад доцільно подавати в табличній формі, яка містить чотири стовпчики. У перші три заносять нормативний текст трьома офіційними мовами ESO, а в четвертий – український переклад, за потреби, з примітками перекладача після певних положень. Кожному абзацу (або сукупності абзаців, що складають синтаксичну єдність) відповідає один рядок цієї таблиці. Таке подання є дуже наочним, дає змогу зручно порівнювати окремі положення всіма трьома мовами, а також використовувати стандартні офісні програми для пошуку невідповідностей по всьому тексту та забезпечення одноманітності й системності.

Висновки.

1. Перш ніж починати таку складну та велику роботу з перекладання тисяч взаємопов'язаних EN, треба сформулювати чіткі й однозначні правила та розробити й ухвалити методику перекладання, проект структури якої запропоновано в цій статті.

2. Текст кожного EN є колективним доробком багатьох експертів, які працюють різними офіційними мовами ESO, і через це для одних фрагментів певного стандарту первинною може бути одна мовна версія, а для других – друга, а для третіх – третя.

3. Порівняння різних мовних версій функційних стандартів газової інфраструктури показує, що між ними є певні відмінності, частину з яких можна покласифікувати як неточності, пов'язані з людським чинником, а інші зумовлені ментальними особливостями носіїв різних мов і граматичними та стилістичними особливостями цих мов. Так, ті самі положення в англійській версії викладено зазвичай стисліше й абстрактніше, а в німецькій – докладніше і конкретніше.

4. Для отримання якісної української версії європейських стандартів треба розробити та використовувати спеціальну технологію, яка б ґрунтувалася на:

– одночасному використуванні всіх трьох офіційних мовних версій стандарту: безпосередньому перекладанні з однієї з них, наприклад з англійської, і перевірянні всіх складних та сумнівних місць за двома іншими мовними версіями;

– фіксуванні у примітках перекладача всіх розбіжностей між офіційними версіями й варіанту певного положення, обраного для перекладання.

5. Наш досвід свідчить, що для втілення цієї технології найзручнішим способом подавання європейських стандартів на етапах перекладання, науково-технічного й літературного редагування перекладу є таблична форма з чотирма стовпчиками: у перших трьох –

текст стандарту всіма трьома офіційними мовами ESO, а в четвертому – український переклад. Це дає змогу зручно порівнювати окремі положення всіма трьома мовами, а також використовувати стандартні офісні програми для пошуку по всьому перекладеному тексту невідповідностей та забезпечення одноманітності й системності.

Література

- 1.** Гінзбург М. Актуальні проблеми перекладання європейських стандартів газової інфраструктури / Михайло Гінзбург // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: зб. наук. пр. / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка. – К.: Аграр Медіа Груп, 2017. – С. 113-123.
- 2.** Гінзбург М. Про активні, пасивні та результативні конструкції в українських фахових текстах на тлі інших мов / Михайло Гінзбург // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка». – 2017. – № 869. – С. 3-22.
- 3.** DIN-TERMinology Portal. – Режим доступу: <https://www.din.de/en/services/din-term>.
- 4.** Common Rules For Standardization Work : CEN/CENELEC Internal Regulations – Part 2:2017. – CEN/CENELEC, 2017. – 64 p.
- 5.** ABBYY Lingvo x5. Електронний словник // ABBY Software, 2011.
- 6.** A Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics / R.L. Trask. – London; New York: Routledge, 1993. – XIII, 335 p.
- 7.** The Oxford Dictionary of English Grammar / Bas Aarts, Sylvia Chalker, Edmund Weiner. – 2nd edition. – Oxford : Oxford University Press, 2014. – 454 p.
- 8.** Fundamentals of English grammar: teacher's guide / Betty Schramper Azar, Barbara F. Matthies, Shelley Hartle. – 3rd ed. – New York: Pearson Education, 2003. – 204 p.
- 9.** Жлуктенко Ю.О. Порівняльна граматики української та англійської мов: посібник для вчителів / Ю.О. Жлуктенко. – К.: Радянська школа, 1960. – 160 с.
- 10.** Типология результативных конструкций (результатив, статив, пассив, перфект) / отв. ред. В.П. Недялков. – Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1983. – 264 с.
- 11.** Смеречанський Р. І. Граматика німецької мови : учбовий посібник для студентів факультетів іноземних мов університетів і педагогічних інститутів / Р. І. Смеречанський. – К. : Радянська школа, 1960. – 355 с.
- 12.** Граматика німецької мови: теоретичний матеріал, комунікативні вправи і завдання для студ.: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Д.А. Євгененко, О.М. Білоус, Б.В. Кучинський, О.І. Білоус. – 3-тє вид., виправл. та доповн. – Вінниця : Нова книга, 2013. – 576 с.

Юлія Дем'ячук
м. Львів, Україна

Значення підмови LSP в процесі перекладу термінологічних сполучень НАТО, ООН та СОТ

В процесі перекладу термінологічних сполучень НАТО, ООН та СОТ виникає проблема лінгвістичного методу опису і дослідження спеціалізованих термінів, виявлення закономірностей їх творення та сфери застосування. Тому під час перекладу особливої актуальності набуває проблема мов для спеціального призначення (LSP – Language for Specific Purposes), її безпосередній взаємозв'язок зі спеціалізованими термінами ООН, НАТО та СОТ та складові стратифікації LSP в текстологічній структурі. Якщо загальнолітературні тексти належать до розмовно-побутового, художнього та публіцистичного стилю, то для мов спеціального призначення актуальні виробничо-технічний, науковий, офіційно-діловий або спеціальний (професійний) стилі. Дослідженням мов спеціального призначення займалися Попова З. . [1], Авербух К.Я. [2], Храмцова Н.Г. [3], Отто В. [4, 5, 6], Буссе Д. [7], Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В., Татаринів В. [8] та інші. Проте проблема застосування LSP в процесі перекладу спеціалізованих термінів НАТО, ООН та СОТ недосліджена.

Мета статті – визначити значення застосування мови спеціального призначення LSP у процесі перекладу термінологічних сполучень НАТО, ООН та СОТ.

Поставлена перед нами мета вимагає розв'язання концептуальних завдань: дати пояснення та порівняти категорії LGP та LSP; здійснити класифікацію правових текстів та термінів ООН, НАТО та СОТ відповідно до норм мови спеціального призначення; визначити роль LSP в процесі перекладу спеціалізованих термінологічних сполучень.

В процесі перекладу термінологічних сполучень, здійснюється порівняння як мови загального вжитку так і мов для спеціального призначення. У сфері LGP (мови загального вжитку) серед лексичних одиниць можна зустріти лексичні терміни, які є типовими мовними одиницями, вони однослівні, для розкриття їх значення достатньо лише тлумачення, а не дефініції. Як наголошує Попова З.Д., мову для спеціального призначення (LSP) варто зіставляти із загальноповсякденною мовою (LGP). Самі ж LGP і LSP відображають лише одне із підвидів мови – лексеми, об'єднуючи мову для спеціальних цілей і її термінологію [1, с. 115]. Дослідження сфери спеціальної комунікації еволюціонувало від спеціальної лексики й термінології до

комплексного вивчення спеціальних мов у всій їхній повноті. Наприклад, лексику національної мови можна схематично зобразити у вигляді кола з певною кількістю концентричних кіл всередині нього. Ядро, центр кола – загальноживана лексика, яку оточують периферичні кола та обмежують найближчу до центру зону загальнонаукової, загальнотехнічної лексики, і далі зони стають спеціалізованими (юридичні, газетні тексти), а в кінці – вузько-спеціалізованими (окремі лексеми із правових, юридичних текстів). Дослідник К.Я. Авербух висловив сумнів щодо того, чи загальноживана лексика в повному складі може ввійти до складу LSP, оскільки в ній представлена, наприклад, експресивно забарвлена лексика, невласлива стилю мови LSP [2, с. 37]. Тому загальноприйнятим стало твердження про те, що національна мова стратифікується на загальноживану літературну мову (LGP) і численні мови для спеціального призначення (LSP).

У загальноживаній мові застосовується лексика, яка зафіксована (і тим самим унормована) у різних словниках сучасної літературної мови; у сфері спеціальної комунікації основне смислове навантаження несе термінологія, яка фіксується в галузевих словниках, стандартах, збірниках рекомендованих термінів.

Тому під час перекладу спеціалізованих правових термінів застосовується підхід поділу на певні типи англомовних, німецькомовних та інших правових текстів, відповідно до стандартів LSP. На думку Д. Буссе, спеціалізовані правові тексти можуть не завжди збігатися з позицією їх оформлення, коли враховуються передусім правові ознаки [7, с. 660]. Д. Буссе розглядає правові тексти насамперед як елементи інституційної практики. Він виділяє 9 типів текстів, що використовуються в правознавстві та юстиції, наводячи приклади деяких невідповідностей лінгвістичним нормам [7, с. 662]: 1) нормативні тексти (різновиди законів, нормативних актів країн ЄС, міжнародного права і права ЄС); 2) тексти, що трактують нормативні акти (коментарі до законів, судові рішення); 3) тексти судової практики (вироки суду); 4) тексти процесу проведення судових дій (обвинувальні вирoki, протокольні-судові засідання); 5) тексти правових апеляцій і тверджень, що стосуються юридичних основ справи (заява, пропозиція, скарга); 6) тексти правозастосування та здійснення права; 7) тексти договорів; 8) тексти офіційного засвідчення (нотаріальні і службові тексти); 9) тексти юриспруденції і юридичної освіти (підручники, спеціальна література, правова експертиза тощо).

Спеціалізовані правові тексти, на думку Отто Т.Е, можна застосовувати в професійно орієнтованому навчанні. Виділення текстів, властивих визначеній галузі права, розкриває основні тенденції в розвитку галузей конституційного права країн ЄС [4, с. 113]. Багато навчальних текстів спеціалізованого призначення можна також віднести як до загальних типів мови правознавства та юридичної освіти, так і до спеціальної літератури відповідних галузей права. Крім текстів з правознавства та юридичної галузі розглядаються дослідниками також тексти нормативних актів. Наприклад, в конституційному праві ООН використовуються тексти зі статей основного закону Німеччини, Франції (*das Grundgesetz der BRD*). У кримінальному та адміністративному праві застосовуються невеликі тексти з відповідних параграфів Кримінального кодексу (*das Strafgesetzbuch*).

Під час вибору певного роду спеціалізованих правових текстів варто, на думку Толстіка В.А., керуватися такими критеріями, як [9, с. 178]: 1) відповідність текстового змісту певній спеціальній темі і сфері професійної комунікації; 2) робота з актуальною юридичною термінологією з досліджуваних тем; 3) лексико-семантична та інформаційна наповненість текстів.

Дослідник Лейчик В.М. особливу увагу приділяє проблемі тотожності лексичних одиниць, що ґрунтується на лексико-фразеологічному та лексико-синтаксичному підходах, проблему ідіоматичності слів та термінологічних юридичних термінів [10, с. 84]. Говорячи про лексико-фразеологічний аспект правових термінів, він мав на увазі багатозначність слова, яка межує з фразеологічним еквівалентом слова. Між вільним словосполученням і фразеологічним еквівалентом слова наявна велика кількість проміжних випадків. Під фразеологічним еквівалентом мається на увазі словосполучення, у складі якого слово або зовсім позбавлене окремого значення і не може бути семантично виділено зі словосполучення, або якщо виділяється, то з особливим значенням, несумісним із тим, який має у звичайному або вільному вживанні. Тому проникнення термінів в LGP відбувається в кілька етапів. Перший етап – деспеціалізація термінів. Це процес проникнення терміна в неспеціальний текст при збереженні свого основного значення, водночас змінюється тільки сфера функціонування терміна, термін прилаштовується до нових контекстів, і ці нові контексти впливають на первісну семантичну структуру терміна. Другий етап – детермінологізація, процес, під час якого термінологічна одиниця, потрапляючи в неспеціальний текст, набуває нового значення, створює додаткові образи явища чи предмета в невластивому для неї значенні або відображає політико-правові події, що відбуваються у світі.

Суперанська А.В., Подольська Н.В., Васильєва Н.В. виділяють такі причини переходу професійних одиниць номінації в LSP [8, с. 107]: 1) приналежність терміна до інформаційно-пріоритетної або інформаційно-актуальної сфери; 2) визнання професійної лексики ефективним інформаційним засобом сучасної загальнонавчальної мови; 3) інтелектуалізація висловлювання; 4) демократизація суспільства.

Розглядаючи лексичне наповнення мов спеціального призначення, дослідник звертає увагу на той факт, що основу будь якого LSP становить спеціальна лексика: терміни, номінації й найбільш типові слова загальної лексики. Головним для LSP є професійна нормованість і адекватність лексичних засобів.

Документи НАТО, ООН та СОТ – це спеціалізовані тексти з особливою лексико-семантичною структурою. Тематичний пласт документів НАТО вміщує в себе наявність різних типів варіювання в рамках плану змісту однієї одиниці-терміна. Документам НАТО, ООН та СОТ притаманна властивість та функціональні особливості LSP.

Кожен із документів представляє собою сукупність деяких фонетичних, граматичних і, переважно, специфічних лексичних засобів, які обслуговують мовне спілкування професійної економічної, безпекової, юридичної, військової та інших сфер. В українській мові термін «мова для спеціальних цілей» та «спеціалізовані мови» використовуються лише для позначення певної сукупності мовних явищ. При номінації приватних мов компонент «спеціальний» не використовується, тому спрощується розуміння LSP до категорій: «мови політики», «мови економіки», «військової мови» тощо. Застосування Language for Specific Purposes до розуміння лексико-граматичної та семантичної структури текстів НАТО, ООН та СОТ зумовлено необхідністю навчання фахівців, потребою міжнародної економічної та військово-політичної комунікації.

Мова для спеціальних цілей виконує дві головні функції: 1. функцію позначення вузькоспеціальних професійних понять (предметів, ознак, дій, процесів); 2. функцію особливого позначення загальнонавчаних понять (актуально для штучних мов, або вузькоспеціалізованої лексики). Серед додаткових функцій: епістемічна (відображення дійсності та зберігання інформації), когнітивна (отримання нової інформації про дійсність), комунікативна (передавання спеціальної інформації). Тому головні функції LSP – це опис концептуальної мовної картини певної спеціалізованої галузі, здійснення спеціалізованого розподілу лексичних засобів, аналіз термінології, абревіацій, спеціальних мовних зворотів і синтаксичних конструкцій. Головні функціональні характеристики Language for

Specific Purposes можна реалізовувати на перекладацькому рівні (укладанні словників) та рівні викладання спеціалізованих мов.

Особливої актуальності набуває Language for Specific Purposes за таких умов: 1. наявність в країні різних форм освіти з викладанням на офіційній державній мові; 2. наявність наукових і технічних кадрів, що здійснюють провідну роботу в даній галузі знань; 3. наявність структурних організаційних форм, у яких здійснюються розробки в даній галузі; 4. інтенсивні форми міжнародного обміну інформацією; 5. наявність перекладачів, що займаються спеціалізованими текстами. Оскільки тексти документів НАТО, ООН та СОТ є вузько-спеціалізованими, то принципи LSP реалізується на рівні перспективних досліджень термінів та колокацій із можливістю їх застосування на міжнародно-правовому рівні.

У LSP в рамках національної мови основним носієм найменувань предметів і явищ спеціальної, професійної діяльності є термінологія – система одиниць спеціальної номінації даної предметної області.

Поділ та переклад юридичних термінів можливий на основі національного права окремих країн ЄС. Наприклад, до загальних німецькомовних термінів ООН та СОТ належать *Gesetz (закон)*, *Rechtsnorm (правова норма)*; міжгалузеві терміни – *Bankgarantie / Bankbürgschaft (банківська гарантія, банківська порука)*; галузеві терміни – *Erblassungsrecht (право успадкування)*, *Erbfall (відкриття спадщини)*, що належать до права успадкування окремих законів ООН.

Включення в тематичний список загальноправових, галузевих, міжгалузевих юридичних термінів, а також інших одиниць спеціальної мови права, які наявні в правових текстах ООН, СОТ та НАТО здійснюється як на основі методичних (класифікаційних), так і лінгвістичних принципів, таких як принцип семантичної цінності, принцип лексичної цінності, принцип однозначності чи багатозначності слова.

Застосовується також принцип термінотворення, зокрема аббревіація, яка активно використовується в юридичній німецькомовній термінології ООН (*GG: Grundgesetz; BGB: Bürgerliches Gesetzbuch*). Одним із критеріїв розміщення спеціалізованих лексичних одиниць у тематичному словнику є критерій обліку частин мови. До найбільш поширених у юридичній термінології належать субстантивні ТЕ [11]: 1) субстантивні прості (*Recht, Zoll*), афіксальні (*Verjährung, Gläubiger*), складні терміни (*Eigentumsgarantie, Rechtsfähigkeit*); 2) субстантивні термінологічні словосполучення (*Verjährung einer Klage, böswillige Verletzung*). Також у юридичній термінології виділяються терміни-

дієслова (*beurkunden, vererben*), іменникові терміни (*belastend, antragsberechtigt*), терміни-прикметники (*vererblich, vorsätzlich*).

Інший важливий лінгвістичний принцип, яким необхідно керуватися при відборі активної спеціалізованої лексики, – принцип обліку багатозначності слова. Поширене в мові права ООН явище полісемії призводить дуже часто до проблем нерозуміння в міжнародному правовому середовищі. Існують причини виникнення багатозначних лексичних одиниць: 1) процес термінологізації загальноновживаної лексики; 2) наявність однакових термінів у двох або більше галузях права, що відображають різні правові поняття. Зокрема лексика, яка застосовується в загальноприйнятому значенні, може переходити в розряд юридичних термінів і використовуватися в термінологічному значенні, наприклад, *Niederlassung* [11]: 1) поселення, селище (загальноновживане значення); 2) відділення, філія (спеціальна лексика); 3) дозвіл приватної (адвокатської) практики (юридичний термін).

Офіційними мовами НАТО є англійська та французька, тому офіційного перекладу термінів на російську та українську мову немає. Це створює проблему моно- та полісемічності окремих лексем та сполучень та їх конотаційного трактування в НКРМ. Більшість термінів англійською мовою також не мають офіційного статусу, оскільки присвоєння статусу узгодженої термінології – тривалий і складний процес, що вимагає консенсусу всіх членів держав-членів НАТО.

Головною рисою термінів юридичних документів НАТО є їх зв'язок із міжнародним правом. Аналіз багатозначного терміна в юридичній підмові дає можливість виявити: звуження й розширення поняття, наявність внутрішньогалузевої полісемії, а також наявність низки термінів, де різні механізми представлені в рамках одного терміна. Наприклад, текст документів НАТО також насичений спеціальними термінами, пов'язаними не лише зі зброєю, а й із політичним і державним життям. Так, наприклад [12]: *AFLCIO* – *American Federation of Labor-Congress of Industrial Organizations*, *GOP* – *Grand Old (Republican) Party*, *DD* – *Defense Department*, *NAACP* – *National Association for Advancement of Colored People*. Часто використовуються аббревіатури прізвищ: *JFK* – *John F. Kennedy*, *RLS* – *Robert Louis Stevenson* (Таблиця 1).

Таблиця 1. Зведений список скорочень, що використовуються в поясненнях і примітках до офіційних документів НАТО

AD/MD	air defence / missile defence	ПВО-ПРО	рос.: противоздушная и противоракетная оборона; укр.: протиповітряна і протиракетна оборона
CAI	Cooperative Airspace Initiative	ИСВП	рос.: инициатива о сотрудничестве по использованию воздушного пространства; укр.: ініціатива про співпрацю по використанню повітряного простору
CBRN	chemical, biological, radiological, nuclear	РХБЯ	рос.: радиологический, химический, биологический, ядерный; укр.: радіологічний, хімічний, біологічний, ядерний
CEP	civil emergency planning	ГЧП	рос.: гражданское чрезвычайное планирование; укр.: цивільне планування на випадок надзвичайного стану
CFE Treaty	Conventional Armed Forces in Europe Treaty	ДОВСЕ	рос.: Договор об обычных вооруженных силах в Европе; укр.: ДЗЗСС Договір про звичайні збройні сили в Європі
CW	chemical weapons		рос.: химическое оружие; укр. хімічна зброя
IED	improvised explosive devices	СВУ	рос.: самодельные взрывные устройства; укр. СВІ саморобні вибухові прилади
IMS	International Military Staff	МВШ	рос.: Международный военный штаб; укр.: Міжнародний військовий штаб
NATO IS	NATO International Staff		рос.: Международный секретариат НАТО; укр. Міжнародний секретаріат НАТО
NLC	non-lethal capabilities	ОНД	рос.: оружие неletalного действия; укр.: ЗНД зброя нейтральної дії
PfP	Partnership for Peace	ППМ	рос.: «Партнерство ради мира»; укр.: ПЗМ «Партнерство заради миру»

PTSD	post-traumatic stress disorder	ПТСР	рос.: посттравматическое стрессовое расстройство; укр.: посттравматичний стресовий розлад
------	--------------------------------	------	--

У таблиці 1 розглянуті такі абрєвiальнi скорочення: AD/MD (air defence/missile defence), CAI (Cooperative Airspace Initiative), CBRN (chemical, biological, radiological, nuclear), CEP (civil emergency planning), CFE (Treaty Conventional Armed Forces in Europe Treaty), CW (chemical weapons), IED (improvised explosive devices), IMS (International Military Staff), NLC (non-lethal capabilities), PfP (Partnership for Peace), PTSD (post-traumatic stress disorder). Скорочення характеризують протиповiтряну та протиракетну оборону, використання повiтряного простору, цивiльне планування, європейськi збройнi сили, хiмiчну зброю, рiзнi види зброї, назви мiжнародних органiзацiй. Абрєвiацiя є важливим додатком для розумiння ключових слiв в офiцiйних документах НАТО.

У документах НАТО по-рiзному перекладаються окремi термини. Наприклад, є кiлька росiйських та украiнських еквiвалентiв терміна *failed state*, проте в контекстi словникового перекладу перевага вiдається термiнологiчному сполученню «недiєздатна держава». Натомiсть, *Public Diplomacy Division* – орган НАТО, який займається iнформуванням громадськостi про дiяльнiсть та полiтику органiзацiї, – рекомендуємо перекладати як «Вiддiл громадськoi дипломатiї».

Таким чином, система функцiй правових термiнiв ООН, НАТО та СОР є досить складною, у порiвняннi зi структурою загально-вживаного слова. Будова спецiалiзованих термiнiв та можливiсть їх галузевого застосування дають можливiсть вiднести їх до лексики LSP. Водночас спiльнi властивостi лексико-семантичної, морфологiчної та стилiстичної структури мiжнародних документiв НАТО, СОР та ООН пояснюються економiчною, суспiльно-правовою, вiйськовою тематичною приналежнiстю офiцiйних документiв. Така особливiсть пояснює багатозначнiсть правових термiнiв i характеризує їх варiативнi властивостi, з можливiстю загальнономовного застосування.

Лiтература

1. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ, 2007. – 258 с.
2. Авербух К.Я. Общая теория термина. – М.: Изд-во МГОУ, 2006. – 430 с.
3. Храпцова Н.Г. Правовой дискурс в теории права. *Бизнес в законе*. 2009. № 1. – С. 80–84.
4. Otto W. *Amtsdeutsch heute, bürgernah und praxisnah*. – Stuttgart, München, Hannover, 1978. – 200 p.
5. Otto W. *Die Sprache als Verwaltungsmittel*. *Bayerische Verwaltungsblätter*. 1978. – Pp. 481–486.
6. Otto W. *Die Paradoxie einer*

Fachsprache. *Der öffentliche Sprachgebrauch*. Stuttgart, 1981. Bd. 2. – Pp. 44–57. **7.** Busse D. Textsorten des Bereichs Rechtswesen und Justiz // Hrsg.: Antos G., Brinker K., Heinemann W., Sager S. Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. 1: Handbuch. Berlin; New York: de Gruyter, 2000. – Pp. 658–675. **8.** Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. – М: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 248 с. **9.** Толстик В.А. Проблемы классификации юридической терминологии. *Актуальные проблемы экономики и права*. 2013. № 2. – С. 176-182. **10.** Лейчик В.М. Терминоведение: Предмет, методы, структура. Изд. стереотип. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2014. – 264 с. **11.** Офіційний сайт архівних документів // «ООН» Организация Объединенных Наций. URL: <http://www.un.org/ru/index.html>. **12.** Офіційний сайт архівних документів // «НАТО» Організація Північно-атлантичного договору. URL: http://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts.htm. **13.** Офіційний сайт документів // World Trade Organization. URL: <https://www.wto.org>.

Наталья Каменева, Наталья Ширяева
г. Москва, Российская Федерация

Трудности перевода юридических терминов с английского на русский язык

Проблема юридического перевода заключается в том, что правовая терминология отражает особенности национальной правовой системы страны. При переводе терминологических единиц юридического текста переводчик сталкивается с проблемой интерпретации материалов, относящихся к разным правовым системам. Как следствие, это приводит к терминологическим несоответствиям, нарушающим логические и семантические связи в предложении. Различия в правовых системах, правовом устройстве и законодательстве разных стран являются причинами сильного расхождения лексического соответствия терминов-аналогов. И именно различия национальных правовых систем, а также наличие характерных особенностей приводят к частичному соответствию терминов-аналогов. В таком случае за аналогичными терминами в двух языках будут стоять разные понятия или разный объем значения близких по смыслу понятий [1, с. 68].

Тем не менее, несмотря на неоднозначность перевода английской терминологии на русский язык, существуют определенные методы и способы перевода, позволяющие свести до минимума переводческие

ошибки и сохранить адекватность переведенного текста. Согласно теории Я.И. Рецкера, выделяются три основных вида перевода терминов: перевод с помощью эквивалента, аналога и описательный перевод (экспликация). Перевод с помощью аналога и эквивалента рассматривается как наиболее эффективный. Описательный перевод рассматривается как вспомогательный и используется в тех случаях, когда невозможно передать языковую единицу в силу отсутствия эквивалентов и аналогов. Например, *due diligence* – «проверка благонадежности финансового состояния компании»; «дью-дилиженс»; *security agreement* – «договор об обеспечении долга (в договоре займа)»; *life office* – «контора, осуществляющая операции по страхованию жизни»; «пожизненная должность»; *relief* – «средство судебной защиты по праву справедливости»; «освобождение от уплаты (налога)»; *negative covenant* – «договорное обязательство о воздержании от действия» [4; 2, с. 78].

Несмотря на формальный и клишированный характер юридического стиля, ошибочно считать, что юридический текст абсолютно лишен образности или экспрессии. Как показали проведенные исследования, юридическому тексту присущ оттенок художественности, непосредственное выражение которого наблюдается в использовании определенных терминологических единиц.

Ранее отмечалось, что перевод однокомпонентных терминов не представляет большой сложности, однако важно помнить о возможных ошибках, часто допускаемых в виду неоднородности юридической лексики, наличия псевдоинтернационализмов («ложных друзей переводчика») и псевдотерминов, а также многозначных терминов и терминов-метафор.

Наибольшая доля ошибок приходится при столкновении с широко распространенными в юридической практике псевдотерминами. Они представляют собой словосочетания, относящиеся к литературному языку или разговорной лексике, но имеющие в своем составе слово, входящее также и в юридическую терминологию, например, *law*, *lawyer*, *patent*. Причиной возникновения псевдотерминов может стать явление омонимии и метафорических переносов. Например, *sea lawyer* – «критикан», «придира»; «специалист по морскому праву»; *patent leather* – «лакированная кожа»; «патент на реализацию кожи»; *family bonds* – «семейные узы»; «семейные облигации». При переводе следует помнить, что не всякое выражение, имеющее в своем составе слова *law*, *bar*, *patent* и др., обязательно относится к сфере юриспруденции. На значение словосочетания обычно указывают тип текста, его тема и узкий контекст [1, с. 143].

В юридическом тексте достаточно высока доля употребления терминов-метафор и терминов-идиом, которые приносят в официально-деловой стиль речи оттенок художественности. Они представляют собой словосочетания, состоящие из слов с метафорическим значением, а также включающие в свой состав фразеологические компоненты. Особенность передачи таких терминов заключается в том, что их внутренняя форма, будучи иногда весьма прозрачной, не позволяет переводчику вывести значение всей терминологической единицы.

Стратегия перевода терминов-метафор и терминов-идиом состоит в детальном изучении контекста, определения точного значения компонентов терминологического словосочетания по словарям и справочным источникам. В случае отказа от образности по причине немотивированности внутренней формы, соображениям стиля или контекста, для передачи значения термина используется описательный перевод, который в дальнейшем может быть сокращен до ключевого слова, например: *King's bounty* (дословно «королевская милость») – «пособие». Руководствуясь данным подходом к переводу терминов-идиом, следует отметить вероятность многозначности вариантов их передачи на язык перевода. Например: *leapfrog appeal* – «непосредственная апелляция в палату лордов», «апелляция»; *blue sky laws* – «законодательство о контроле над капиталовложениями (направленное против «дутых» предприятий в США)» и «закон о воздушном пространстве»; *Christmas tree* – перегруженный поправками законопроект»; а также «рождественская ёлка», «фонтанная арматура»; *lame duck* – «хромая утка», «избранная группа деятелей или деятель, завершающий свое пребывание на посту до момента его передачи преемнику», «президент, срок полномочий которого заканчивается и который не имеет права или желания вновь участвовать в избирательном списке», «непереизбранный член (Конгресса, совета)», а также «банкрот»; «разорившийся маклер» и пр. [4]

Проблема перевода лексических единиц, называемых ложными друзьями переводчика (ЛДП), представляет собой частный случай передачи многозначного термина, с одним лишь отличием, которое заключается в различии семантических полей значений, передаваемых данным словом. Из этого следует, что при переводе ложных друзей переводчика и многозначных терминов необходимо прибегнуть к проверке других значений по словарю, учитывая при этом контекст. Примерами ЛДП-терминов в юридическом тексте могут послужить следующие лексические единицы: *publicist* – «специалист в области

международного публичного права»; *public order* – «общественный порядок»; *residential qualification* – «ценз оседлости». [4].

Главное при построении перевода термина то, что основной компонент должен обозначать категорию, к которой относился объект, выражать родовое понятие, а определяющий компонент должен отражать какие-либо характеризующие признаки, отличающие его от других предметов или явлений того же рода. В связи с различием между языковыми системами русского и английского языка часто при переводе приходится изменять положения определяемого и определяющего слов, так как именно определяющее слово в исходном языке выражает родовое понятие в языке перевода.

Проанализировав семантические связи внутри терминологического словосочетания, необходимо заметить возможность отождествления многокомпонентных терминологических сочетаний с атрибутивными группами, что может быть доказано аналогичными способами передачи данных лексических комплексов на русский язык. В связи с этим, рассмотрим основные способы перевода атрибутивных групп. Данные способы также применимы при переводе терминологических словосочетаний: 1) покомпонентный перевод слова или словосочетания (калькирование); 2) перевод одного из компонентов с помощью родительного падежа; 3) перевод помощью добавления различных предлогов; 4) перевод одного из членов словосочетания группой поясняющих слов; 5) перевод с изменением порядка компонентов атрибутивной группы [3, с. 75].

Данная таблица приводит примеры способов перевода терминологических словосочетаний.

Англо-язычный термин	Русскоязычный термин	Структура термина	Способ перевода термина
<i>Anti-corruption stakeholders</i>	Субъекты антикоррупционной деятельности	A+N	Терминологический эквивалент + калькирование
<i>By counsel</i>	Ведение дела в суде через адвоката	Prep+N	Экспликация
<i>Commercial resale</i>	Коммерческая перепродажа	A+N	Калькирование
<i>Common ownership</i>	Общая собственность на землю	A+N	Смысловое развитие

<i>Due diligence</i>	Дью-дилиженс	Adw+N	Транслитерация
<i>Developer</i>	Застройщик	N	Терминологический эквивалент
<i>Enabling documents</i>	Правоустанавливающие документы	A+N	Смысловое развитие
<i>Franchisee</i>	1. Франчайзи 2. Правообладатель	N	1. Транслитерация 2. Терминологический эквивалент
<i>Insurance service provider</i>	Субъект страхового дела	N+N+N	Терминологический эквивалент
<i>Minority squeeze-out</i>	Вытеснение миноритарных акционеров	N+V	Транслитерация + смысловое развитие
<i>Multi-jurisdictional</i>	1. Многоюрисдикционный 2. Относящийся к предметам юрисдикции нескольких государств	A+N	1. Калькирование 2. Экспликация
<i>Payroll outsourcing</i>	Аутсорсинг расчета заработной платы	N+N	Перестановка
<i>Private judicial bodies</i>	Негосударственные органы правосудия	A+A+N	Терминологический эквивалент
<i>Right holder</i>	Субъект права	N+N	Терминологический эквивалент
<i>Right of survivorship</i>	Право наследования	N+N	Терминологический эквивалент
<i>Title deed</i>	Правоустанавливающий документ	A+A	Терминологический эквивалент
<i>Tax treatment</i>	Налогообложение	N+N	Смысловое развитие
<i>Tax implications</i>	Потенциальные налоговые последствия	N+N	Терминологический эквивалент
<i>Vindictory</i>	Содержащий/предусматривающий санкции	N	Экспликация

Таким образом, характерной особенностью юридических терминов является то, что некоторые из них состоят из простых слов, не являющихся терминами, и для снятия многозначности слова необходимо принимать во внимание как узкий, так и широкий контекст. Интересно также то, что многие слова в терминах-словосочетаниях получают такое значение, которое отсутствует в словаре. Количественная характеристика проанализированных терминов в текстах договоров по структуре показывает, что наиболее употребляемыми являются двухкомпонентные термины; менее распространены однокомпонентные; редко используются четырех- и более компонентные термины.

Соответственно, большая часть терминов, используемых в юридических текстах, являются двухкомпонентными. В свою очередь, количественная характеристика проанализированных терминов по способу перевода показывает, что наиболее эффективным и распространенным способом перевода терминов является перевод с помощью терминологического эквивалента. Помимо этого широко применяются способы перевода использованием приема смыслового развития и методом калькирования.

Как правило, большая часть терминов была переведена с помощью терминологических эквивалентов. Перевод с помощью терминологического эквивалента является наиболее эффективным. Особенно важным оказывается обеспечение подобной эквивалентности при переводе текстов государственных или международных актов, контрактов, перевод которых часто получает правовой статус оригинала.

Литература

1. Томсон Г.В. Курс юридического перевода. Гражданское и торговое право. – М.: Восток-Запад, 2004. – 188 с.
2. Левитан К.М. Юридический перевод. Основы теории и практики. – М.: Проспект, 2014. – 338 с.
3. Пронина Р.Ф. Перевод английской научно-технической литературы: Учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., испр. и доп. – М. Высшая школа, 1986. – 175 с.
4. Online Dictionary ABBYY Lingvo Live URL: <https://www.lingvolive.com/ru-ru> (Accessed 15.01.2018).

Андрій Медведів
м. Міннеаполіс, Сполучені Штати Америки

Науково-технічна японська термінологія українською мовою

Українське японознавство після довгої перерви, пов'язаної з довоєнними переслідуваннями української культури та самою війною, відновило свій розвиток після одержання Україною незалежності у 1991 році. За 25 років у багатьох університетах та інститутах України, в тому числі і технічних, на факультетах іноземних мов були організовані секції японської мови, які готують викладачів японської мови для середніх та вищих навчальних закладів, а також спеціалістів з перекладу. За цей час було опубліковано багато потрібної навчальної, наукової та педагогічної літератури [1, сс. 5-14]. І це дуже добре.

Але кидається в очі, що серед виданих за цей час літературознавчих, наукових та методичних матеріалів майже немає книжок, присвячених японській науково-технічній літературі. Немає ні навчальних, ні методичних робіт на цю тему, не видано ні одного японсько-українського словника технічного спрямування.

У зв'язку з цим ми робимо спробу хоч трохи заповнити цю прогалину в українському японознавстві.

Наша мета – описати математичну та фізичну японську термінологію, яка є основою науково-технічного мовлення, ознайомити всіх, хто вивчає японську мову, з мінімальним числом математичних та фізичних лексичних одиниць та термінів, і таким чином полегшити переклад японських науково-технічних текстів на українську мову

Почнемо з **математики**. Як відомо, математика як наука сформувалася в стародавньому світі і в тім числі в Греції ще в VIII-III ст. до нашої ери. Саме тоді грецькі вчені Фалес, Піфагор, Евклід та інші систематизували відомі на той час математичні знання і виклали їх з точним обґрунтуванням. Тоді ж виникло слово «математика», яке в перекладі з грецької мови означає «знання», «наука» [2, с. 1].

Отже цілком нормально, що в книжці японською мовою “Handbook of Scientific and Technical Japanese” в розділі 基本的な記号.用語 “Кіхонтекі – на-кігоо йогоо”, тобто «Головні символи і терміни» (basic symbols and terms) після арабського найменування чисел (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 і т.д.), а також римських відповідників (I, II, III, IV, V, VI, VII etc.) слідує грецький алфавіт з поясненням вимови грецьких літер японською мовою. Наприклад, літера А в японській мові називається аруфа, літера Б називається бета, літера Е називається іпусірон, літера Р має назву роо і т.д.

На наступній сторінці книжки показано, як читаються найпростіші числові вирази, наприклад: $3/5$ – го бун но сан – три п'ятих, 3.141 – сан, тен іті йон іті – три цілих сто сорок одна тисячна, -0.123 – майнусу рей тен іті ні сан – мінус ноль цілих сто двадцять три тисячних.

Далі наводиться читання простих алгебраїчних виразів, як наприклад:

$a + b = c$, тобто a プラス b イコウル c – a пурасу b ікоору c , – a плюс b дорівнює c ,

або $a - b = c$, тобто a マイナス b イコウル c – a майнасу b ікоору c , – a мінус b дорівнює c ,

або $a \times b = c$, тобто a カケル b イコウル c – a какеру b ікоору c , – a помножити на b дорівнює c , $a / b = c$, тобто b ぶんの a イコウル c – b бун-но a ікоору c – a поділити на b дорівнює c [3, сс. 23, 24].

Немале число японських термінів стосується розділу математики «Аналізи». Цей розділ використовує поняття і методи калькулюса, тобто числення, і включає не лише основи числення (basic calculus), але й удосконалене розвинуте числення (advanced calculus) (4, с. 94). Нижче кілька прикладів з перекладом на українську мову.

ぞうぶん – дзообун – increment – інкремент, диференціал, нескінчено малий приріст

安定 – анътеі – антей – stable – стійкий, стабільний

定じょう – теіじょう – теідзьоо – stationary – постійний, стабільний

さいてき – сайтекі – optimal – оптимальний

みせんけい – місенкей – non linear – не лінійний

入力 – ні юуріюк – нюурьоку – input – вхідна інформація, вхідне число

出力 – ші юццуріюк – сюццурьоку – output – підсумок, вихід, результат

せんけい – сенкей – linear equation – рівняння першого ступеня, лінійний

連続 – ренぞく – рендзоку – continuous – безперервний, постійний

不安定 – фу анътеі – фуантей – unstable – нестійкий, мінливий (3, с. 35).

Розділ математики, який називається основи (foundations), включає в себе логіку (logic) [5, с. 1]. Ось кілька термінологічних одиниць з цього підрозділу:

めいだい – мейдай – proposition – теорема

逆 – гіяку – гяку – converse – протилежний, зворотний

ほしゆうごう – хосюугоо – complement – доповнення

そうじ – соодзі – similar – подібний

十分条件- じゅうぶんじょうけ ん- дзюубундзюокен – sufficient condition – достатня умова

真- しん- сін – true – правильний, вірний

否定- ひてい- хітей – negative – від’ємна величина

像- ぞう- дзоо – image – зображення, відображення

中点- ちゅてん- тютен – middle point, median point – позиційний вектор

原点- げんてん- гентен – starting point – вихідна точка, позиція, знак (line integral – лінійний інтеграл)

位置ベクトル- いちベクトル- іті бекутору – position vector – вектор позиції, місця, ситуації

仮正- かてい- катей – assumption – припущення

До речі не забуваймо, що математика вивчає не тільки кількісні відношення між об’єктами реального світу, але й просторові форми цих об’єктів і тому вона, крім алгебри, диференційного та інтегрального зчислення і інших розділів, включає обов’язково розділ, який охоплює студіювання просторових форм різних об’єктів, тобто геометрію [4, с. 1719].

В нашому дослідженні виконується попередній аналіз і переклад на українську мову деяких японських геометричних термінів, тобто き何学用語-きかがくようご- кікагаку йоого – geometrical terms.

Наведемо кілька японських термінологічних одиниць, які відносяться до згаданих просторових форм різних об’єктів, наприклад:

円周-えんしゅ- енсюу – круг

長方形-ちよほうけい- тьохоокеі – прямокутник

正方形-せいほうけい- сейхоокей – квадрат

数列-すうれつ- суурецу – sequence – послідовність

三角形-さんかくけい- санкакукей – трикутник

台形-だいけい- дайкей – трапеція

だえん- даен – еліпс

角-かく- каку – кут

余角 – よかく- йоокаку – додатковий кут

正方形 – せいほうけい- сейхоокей – чотирикутник

たいかくせん- тайкакусен – діагональ

自然数 – しぜんすう- сідзенсуу – natural number – природне, натуральне число

Відзначимо, що ієрогліф 数- су – число, кількість – комбінується з іншими ієрогліфами для того, щоб одержати або уточнити новий відтінок його значення:

実数-じつすう-дзіцусуу – real number – дійсне число
指数-しすう-сісуу – exponent, index – експонент, показник степені, індекс
偶数-ぐすう – гусуу – even number – ціле, парне число
発数-はつすう хассуу – emission value – величина емісії
級数-きゆうすう – кюусуу – series – біномінальний ряд
小数-しょうすう – сьосуу – decimal fraction – десятковий дріб
分数-ぶんすう – бунсуу – fractional number – десяткове число
数字-すうじ-суудзі – number – число [3, сс. 37, 34].

Розглянемо тепер японську термінологічну лексику з **фізики**. Нагадаймо, що з давніх давен фізичними термінами в українській мові були назви найпростіших механічних пристроїв, які вживалися в селянському господарстві, такі як колесо, віз, сани, плуг, млин, борона, і навіть назви звичайних побутових предметів: відро, лопата, ніж, ливна, казан, витка, цвях, вірówka, мотузок та інші. Фізичними лексичними одиницями були також назви землі, місяця, сонця, планет сонячної системи, зірок, комет, не кажучи вже про явища природи, такі як світло і його похідні – темінь, промені, сяйво, райдуга, дощ, краплі, блискавка.

Коли з'явилися нові об'єкти техніки – парові машини, двигуни, залізниці, літаки, пароплави, ракети, телевізори, комп'ютери, словник фізичних термінів значно збільшився і сьогодні він є найвагомішою частиною технічного лексикону в усіх мовах.

З точки зору авторів згаданої вище книжки [3, с. 36] дуже важливі є внутрішні фізичні величини (inside physical variables). Без цих величин фізика як наука існувати не може. І всі вони в українській мові є загальнозживаними лексичними одиницями. До того ж зустрічаються головним чином в розмовному та літературному її варіанті. В терміни вони перетворюються в спеціальних наукових та технічних текстах в оточенні інших семантично поєднаних лексичних одиниць.

はんりょうく ханрьоку – pressure – тиск
ねつ нецу – heat – тепло
力-ちから-тікара – force – сила
ねんせいりつ ненсейріцу – viscosity – тягучість, в'язкість
しごと сігото – work – робота
オマリ омарі – weigh, load – вага, груз
タカサ такаса – height – висота
ナガサ нагаса – length – довжина
タイセキ тайсеки – volume – об'єм

時間- じかん дзікан – time – час

До фізичних термінів зараховуються і домашні господарські об'єкти, різне знаряддя – tools, такі, як наприклад:

こうぐ коогу – instrument device – інструмент

きり кірі – drill – свердло, шило

いとのく ітоноку – saw, keyhole saw – пила, лобзик

はんだこて хандакоте – soldering iron – паяльник

どりる доріру – drill – свердло

プライヤ пурайя – pliers – плоскозубці

のみ номі – chisel – долото, стамеска

はけ хаке – brush – щітка

スプリング супорінгу – spring – пружина

ベルトシヤ берутося – bear belt – несучий пас

ケブル кебуру – cable – канат, трос

Зауважимо зразу, що різні фізичні терміни мають неоднакову семантику. Одні з них означають загальні поняття і можуть мати декілька подібних, але неоднакових значень, які проте не виходять за межі основного поняття. Це стосується і японської, і української мови.

Якщо порівняти термін «механіка» японською мовою 力学-りきがく – рікігаку з терміном «вимірювальний прилад» そく定器具-そくていきが – сокутеїкіга, то з'ясується, що термін «механіка» 力学-りきがく є родовим терміном, а термін «вимірювальний прилад» そく定器具-そくていきが є видовим.

Так само термін «цифровий індикатор» デジタルスコップ-дєдзітару сукопу – є видовим терміном по відношенню до терміна «вимірювальний прилад» そく定器具-そくていきが – сокутеїкіга, а останній стає в цьому випадку родовим. Отакі родо-видові співвідношення утворюються між термінами з різними об'ємами значень. Для кращого розуміння наведемо ще один приклад,

Японський термін «механічні предмети» きか いぶひん- кікай бухін є гіперонімічним по відношенню до терміна じむようひん- дзіму йохін – офісні прилади, до терміна こうぐ- коогу – господарські пристрої, а також до терміна そくていきがく – сокутеї кігаку – вимірювальні інструменти, і крім того, до термінологічного сполучення – елементи комп'ютера コンピュータ用品- コンピュータようひん- конпюута йохін. Всі ці терміни є гіпонімами по відношенню до терміна «механічні предмети». Ось як виглядає цей

зв'язок в англійській мові: mechanical parts – office equipment – tools-measuring instruments – computer equipment.

Дуже переконливо показані подібні родо-видові або гіпонімічно-гіперонімічні стосунки ще в одному прикладі. До родового терміну 距離 – きより кьорі – «віддаль» відноситься вісім видових терміно-логічних одиниць, значення яких до більшої чи меншої міри пов'язане зі значенням 距離– きより distance – віддаль, або й майже зовсім не пов'язане. Ось ці гіпонімічні терміни:

むげん мукен – infinite distance – невизначена віддаль

えんぼう енпоо – long distance – далека віддаль

えんかく енкаку – remoteness – віддаленість

きんぼう кінпоо – neighborhood – сусідство

きんせつ кісецу – proximity – близькість

せつしょく сецусьоку – contact – контакт

みつちやく міцутяку – adherence – послідовність

あつちやく ацутяку – insertion – місце прикріплення

かんつう канцуу – penetration – (глибина) проникнення). Правда, чи стосуються всі наведені вище приклади до одного семантичного поля, невідомо, це питання скорше до спеціалістів з логіки.

Подивімось на низку термінологічних одиниць в галузі електро-техніки, яка є однією з найважливіших частин механіки, а отже і фізики. Деякі з цих термінів подані на сторінці [3, с. 64] під назвою 電気部品– でんきぶ ひん денкі бухін – electrical parts – електричні прилади. Частина цих приладів на цій сторінці для кращого розуміння показана у вигляді малюнків.

電気 – でん き денкі – electricity – електрика

でんきインピダンス денкі імідансу – electric impedance – електричний опір

でんきじしゃく денкі дзісяку – electric magnet – електромагніт

でんきかいろう денкі кайро – electrical circuit – електроколо

でんきていこ денкі тейко – electric resistance – електричний опір

電力 – で ん り よ く – денрюку – electrical capacity – електрична потужність, електроенергія

電線 – でんせ ん – денсен – electrical wire – електричний дріт

電光 – でんこう – денкоо – lightning – блискавка

電流 – でんりゅう – денрюу – electric current – електричний струм

コンデンザ конденса – condenser – конденсатор

コイル койру – coil – котушка, обмотка

コネクタ конекута – connector – муфта
コンセント консенто – plug, socket – штепсельна розетка
でんち денті – galvanometer – гальванометр
トランス торансу – transformer – трансформатор
ターミナル тамінару – terminal – клемма, затискач, вивід
プラグ пурагу – plug – штепсель, свічка запалення
ケブル кебуру – cable – кабель
スイッチ суйті – switch – вимикач, перемикач

До речі, механічні об'єкти теж представлені на малюнках на сторінці 62 згаданої книжки під назвою 力学の小物 – りきがくのこもの – рікігаку-но-комоно – mechanical objects – об'єкти механіки. На малюнку цих об'єктів 40.

З викладених вище міркувань випливає кілька очевидних висновків. Що стосується математики вони наступні. Японські і українські математичні терміни з точки зору їхнього змісту означають подібні об'єкти та поняття навколишнього середовища та уявного світу. Найпростіші терміни з математики в обох мовах у тій чи іншій мірі стосуються лексичних найменувань, одержаних ще стародавніми вченими, в тім числі грецькими. Українські математичні терміни відносяться переважно до тих самих розділів математики, що і японські.

Про фізичні терміни треба зробити такі висновки. Японська фізична термінологія охоплює багато видів техніки, з яких один з найголовших механіка та її підрозділи. Японські та українські фізичні одиниці включають назви не лише новітніх машин, пристроїв і механізмів та їх окремих компонентів, але й назви простих механічних установок, які застосовуються в звичайному повсякденному хатньому господарстві. І математичні і фізичні терміни в досліджених мовах можуть знаходитись в родо-видових зв'язках, які називаються співвідношеннями між гіпонімами та гіперонімами.

Наведені українські варіанти японських лексичних одиниць з математики та фізики є першою спробою їх активного співставлення.

Література

1. Бондаренко І., Добко Т., Комісаров Ю. Лінгвістика в Україні. Історія та сучасність. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Східні мови та літератури, 12, 2007.
2. Вікіпедія, Математика, с. 1.
3. Handbook of Scientific and Technical Japanese. New edition 科学技日本語案内 (こがくぎじゆつにほんごあんない, 385 с.
4. Columbia encyclopedia. Fifth edition. Columbia University Press, 1975, USA. – 3049 с.
5. Rosen K.H. Discrete Mathematics and its Applications. WCB McGraw-Hill, N.Y. 1999. – 678 с.
6. Комарницька Т.К. Комісаров К.Ю. Сучасна японська літературна мова. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, т.1, 2012. – 318 с.

Аліна Набігуз, Алла Сітко
м. Київ, Україна

Електронний гіпертекст Вікіпедії як об'єкт перекладознавчого аналізу

В епоху глобалізації присутність кожної країни в Інтернет-просторі – це запорука відстоювання власної національної ідентичності. Наукове надбання кожної країни найкращим чином висвітлюється в енциклопедіях. Така форма систематизації інформації сприяє її поширенню та споживанню здобутків інших культур. Ось чому важливо популяризувати україномовні джерела наукової думки. Допоможе в цьому онлайн-простір, у якому немає кордонів.

Породженням епохи інформаційного суспільства стали електронні онлайн-енциклопедії. Найвідоміша з них – вільна онлайн-енциклопедія Вікіпедія. Електронна енциклопедія, як жанр наукової або науково-популярної довідкової літератури має низку особливостей. До статей у Вікіпедії висуваються такі самі вимоги, як до статті у друкованій енциклопедії: нейтральність, відсутність емоційних оцінок, високий рівень довідковості, прагнення до всебічного освітлення певної теми, увага до бібліографічних відомостей та ін. Популярність викладу, розрахована на широке коло читачів, має поєднуватися з чіткістю та логікою викладання того чи іншого матеріалу. Мові енциклопедії властиві стислість, чіткість, лаконічність формулювань, уникнення вузькофахових термінів, професійних жаргонізмів, розмовних і просторічних слів, вставних слів і зворотів, емоційно забарвлених оцінок, надмірної кількості скорочень, зображень. Когнітивна інформація подається у статті пасивними конструкціями та неозначено-особовими реченнями. В тексті переважає теперішній час дієслова. Енциклопедичний текст також широко користується формами минулого часу, оскільки будь-який процес, явище, особа розглядаються в історичному зрізі.

Переклад енциклопедичних статей з мовних розділів англomовної Вікіпедії українською мовою є важливим фактором, оскільки, по-перше, передбачає поширення української мови в Інтернеті; по-друге, піднімає престиж україномовного сектору енциклопедії та збільшенню кількості користувачів, які до цього мали читати російськомовну Вікіпедію.

У Вікіпедії до всіх статей застосовуються єдині правила та критерії якості, незалежно від того, чи перекладена стаття, чи оригінальна.

Окрім того, перекладна стаття може вдосконалюватись користувачами без прив'язки до того, яким чином редагують вихідну статтю. Іншими словами, для відвідувачів Вікіпедії усі статті відтворюються однаково, незалежно від того, чи вони оригінальні, чи перекладні. Саме тому важливо створити такий переклад, який би сприймався природньо. Для цього потрібно визначити, який тип інформації закладений у енциклопедичну статтю.

Німецька дослідниця Катаріна Менг запропонувала п'ять базових запитань, на які слід дати відповідь під час аналізу інформативного повідомлення, а саме: Хто зробив? Що? Коли? Де? Як? Навіщо? [1]. Перед тим, як здійснювати переклад, слід визначити, хто, що, кому і навіщо повідомляє, а також яким чином відбувається передача повідомлення. Відповіді на ці запитання є суттєвими, адже вони розкривають лексичні, граматичні, стилістичні, синтаксичні та семантичні особливості тексту. Звідси, аналіз інформативного простору дає змогу підійти до вирішення глобальної перекладацької проблеми – вибору адекватного методу інтерпретації тексту оригіналу та відповідних перекладацьких прийомів під час перекладу електронних статей.

Гіпертексти як явище існували задовго до початку епохи Інтернету. Типовим гіпертекстом є сукупність текстів Священного Писання. Їх можна читати не тільки лінійно, але й нелінійно, якщо слідувати експліцитно вказаному в багатьох виданнях книг Старого і Нового Завіту порядку асоціативних посилань і паралельних місць, тобто гіпертекстуально [2]. Ще одним яскравим прикладом гіпертексту «доінтернетівського» періоду є звичайний словник (енциклопедичний). Словникова стаття містить посилання на інші статті, а ті, в свою чергу, скеровують увагу читача на інші джерела, де можна уточнити інформацію. Справжній переворот у механізмах подання гіпертексту здійснив британський вчений Тімоті Джон Бернерс-Лі (Sir Timothy John “Tim” Berners-Lee). У 1980-х роках він працював над програмою, яка б вміщувала в собі весь масив інформації та могла б відображати потрібні знання у потрібній послідовності. Сама програма, яка отримала назву “Enquire”, ніколи не була опублікована. Але принцип її роботи був удосконалений і це привело до появи у 1989 році якісно нового явища – глобального гіпертекстового проекту “WWW” (World Wide Web).

Відтепер знання людей було зібрано у документах у певній мережі. Обмін такими документами мав би бути доступним кожному. Для цього Т.Бернерс-Лі вирішив використовувати протокол передачі даних TCP/IP. На його основі у 1990 році він розробляє протокол передачі гіпертекстових документів HTTP. Для зберігання гіпертекстових

документів він запускає перший сервер. Щоб мати можливість переглядати гіпертексти, вчений створює перший браузер. Отже, влітку 1991 року світу було представлено щось якісно нове, те, до чого ми всі вже так звикли: навігація по документах здійснювалась за допомогою браузера за умови підключення до мережі Інтернет. Ця ідея захопила користувачів та набула широкого розповсюдження завдяки своїй простоті та можливості збагнути, що до чого, на інтуїтивному рівні [3].

Серед основних характеристик електронного гіпертексту є його **нелінійність**. Нелінійність ЕГТ для користувачів Вікіпедії означає, передусім, самостійне визначення послідовності, у якій читач переглядатиме інформацію відповідно до своїх потреб. Ангеліка Шторер справедливо зазначає, що, хоча звичайні паперові енциклопедії відносяться до текстів, які не читаються у заданій упорядкованій послідовності від початку до кінця, однак ця їх особливість не зрівняється із швидкістю та функціональністю, які пропонує гіпертекстова технологія для комфортного вибіркового прочитання цікавих читачеві статей [2]. Для автора статті у Вікіпедії нелінійність створюваного ним ЕГТ означає, що мають бути ретельно продумані структура статті та положення посилань в тексті. Вікіпедія публікує правила, якими мають послуговуватись як автори нових статей, так і перекладачі.

Для перекладача нелінійність відтворюваного ним ЕГТ – це сигнал бути уважним під час перекладу, оскільки він має не лише зберегти структуру англійськомовного ЕГТ, але й коректно перекласти всі гіперпосилання (якомога стисліше). Більш того, посилання в тексті перекладу мають привести читача до відповідної сторінки в даній мовній версії. За умови відсутності окремої статті про це явище, посилання на даний денотат має бути оформлене як посилання на ще не існуючу статтю. Якщо ця нова стаття матиме неабияку цінність, то перекладач повинен залишити запит на переклад у відповідному розділі форуму вікіпедистів.

Наступна характеристика ЕГТ – **відсутність просторових обмежень**. Оскільки Вікіпедія не друкується, вимога до щільності інформації у електронній енциклопедії є неактуальною. Однак досі актуальною є вимога перекладати гіперпосилання якомога *стисліше*, оскільки кольорове маркування гіперпосилань вимагає застосування *стратегії компресії* під час перекладу.

Інтегровані в текст гіперпосилання відображаються трьома кольорами. Синім кольором (в тексті нашої роботи – виділенням) позначені гіперпосилання, які приводять читача до іншої статті, або на інший блок тексту всередині тієї ж сторінки, до прикладу «10 вересня

2015 року на **Львівському книжковому форумі** представили книгу Надії Савченко — «Сильне ім'я Надія» [4].

Фіолетовим кольором позначаються гіперпосилання на фрагменти тексту, що вже були активовані та переглянуті читачем. Червоний колір шрифту сигналізує про відсутність окремої статті про книгу політдіячки, але її створення було б, на думку автора статті, цілком доцільне. А поки посилання на неї позначене червоним кольором (тут – підкресленням): Сильне ім'я Надія.

Цікаво, що переважно доцільність створення статей про осіб чи події ідуть в англomовному та україномовному варіантах врізнобіч, до прикладу: «Того ж дня адвокат **Микола Полозов** розвідав, що її перевезли до московського СІЗО «Печатники». Увечері того ж дня євродепутатка була змушена відлетіти з Москви – російська влада вважала її «небажаною персоною» [4]. В україномовній статті посилання стоїть на імені та прізвищі російського адвоката, відомого справою Надії Савченко, в якій він захищав українську льотчицю і народного депутата, тоді як в англomовній версії це речення взагалі опустили, натомість автор перекладу зазначив про доцільність створити статтю про нардепа та опонента Віри Савченко Сергія Міщенко: “Vira Savchenko finished third in her constituency with 7.02% of the votes (winner **Serhiy Mishchenko** (uk) won 40.41%) and was thus not elected” [4]. Такі невідповідності руйнують смислове навантаження електронних гіпертекстів зокрема та патріотичну ідею оригінального тексту загалом.

Важливим для адекватного перекладу є **мультимедійність** ЕГТ. Т.І. Рязанцева визначає **мультимедійність** ЕГТ наступним чином: «можливість інтеграції тексту з іншими семіотичними системами (передусім, звуком та зображеннями), тобто паралельного функціонування інформації в різних комунікативних середовищах» [3, с. 230]. Вікіпедія становить ЕГТ з переважним змістом текстового корпусу, який, проте, може включати зображення, аудіо- і відеодані. Існує проєкт Qwiki.com, де за допомогою мультимедіа представлені відео- і аудіодані з усього Інтернету, у тому числі зображення і тексти з Вікіпедії.

Використання «гіпермедіа»-засобів значно розширює можливості Вікіпедії як енциклопедії в очах користувачів. Для автора статей включення медіафайлів – істотний момент роботи над статтею, особливо якщо згідно із тематикою статті наявність фото або аудіофайлів є обов'язковою (начитування диктором назви держави мовою оригіналу, музичний фрагмент з Вікі-статті про творчість композитора, і так далі). Особливості побудови електронного гіпертексту висувають додаткову низку вимог до його перекладу:

1) збереження структури тексту (наявність головного меню, збереження послідовності рубрик, наявність аналогічних оригіналу ілюстрацій, тощо); 2) збереження всіх блоків електронного гіпертексту; 3) оформлення і переклад гіперпосилань та, за необхідністю, звуження чи розширення меж гіперпосилань у рамках словосполучення чи одного слова; 4) врахування специфіки тексту (у даному дослідженні – енциклопедичні статті), збереження науковості, вживання термінів.

Таким чином, переклад електронного гіпертексту дещо відрізняється від перекладу традиційного тексту статей енциклопедій. Однак в обох випадках перекладач має справу з лексичними і синтаксичними одиницями, з проблемою передачі вихідної синтаксичної структури. ЕГТ енциклопедичної статті як форма подання текстового матеріалу принципово перекладний, але й потребує відповідних фонових знань перекладача.

Однією з найпопулярніших секцій україномовної Вікіпедії є «Суспільство». Номінативний стиль енциклопедичної статті з секції *Суспільство* забезпечується переважанням іменника над дієсловом. Текст насичений власними назвами. Задля їх передачі перекладач користується загальноприйнятими правилами: відомі імена подавати згідно із традицією, що склалась, інші – за допомогою міжмовної транскрипції.

Окрему проблематику секції *Суспільство* становлять переклади лем з антропонімами. Таких лем у Вікіпедії велика кількість, бо в усіх мовних розділах енциклопедії існують біографічні статті політичних діячів. Створення такої лемі в українській та англійській енциклопедичній традиції має певні відмінності: в українських статтях зазначається прізвище, після нього – ім'я та по-батькові; в англійських статтях подається спершу ім'я, потім по-батькові (якщо описується життя українського діяча), а вже потім прізвище. Це необхідно враховувати під час перекладу, до прикладу *Порошенко Петро Олексійович* та *Petro Oleksiyovych Poroshenko (Petro Poroshenko)* [5].

По батькові писати необхідно, адже кожна енциклопедична стаття претендує на всебічне висвітлення предмету. Інша справа, що ім'я українського діяча подане всюди або лише у транслітерації з російської, або подекуди також у вигляді транслітерації з української мови, що заважає гармонізації власних імен. Так само трапляється із прізвищами. Наприклад, читач «Вікіпедії» хоч і здогадається, що *Poroshenko Maryna Anatoliyivna* та *Maryna Anatoliyivna Poroshenko* [5] – одна і та сама людина, але буде дещо сумніватись у коректному варіанті написання імені. Для того щоб уникнути таких

неоднозначностей використовують подвійну/потрійну транслітерацію з додатковим коментарем: “*Volodymyr Borysovych Groysman, sometimes transliterated as Volodymyr Borysovych Hroisman (This name uses Eastern Slavic naming customs; the patronymic is Borysovych and the family name is Groysman)*” [6].

Відмінності, які існують між українською та англійською мовами на морфологічному рівні, спричиняють деякі труднощі і при такому, здавалося б, найпростішому способі передачі антропонімів, як транскрипція прізвищ. Родова диференціація прізвищ прикметникового типу з суфіксами -ськ- відсутня в англійському реальному антропоніміконі. Слов'янські прізвища і жінок, і чоловіків оформляються німецькою графікою однаково – із закінченням -і, -у: *Чубинський, Чубинська, – Chubynskyy, Chubynska* [7]. Досі дискусійним залишається питання передачі антропонімів на -ський. За аналогією з польськими прізвищами вони відтворюються англійською мовою традиційно через і. Однак існує більш прийнятний спосіб – практична транскрипція, яким послуговується ряд перекладачів: *Сосновський – Sosnovskyy*.

Імена, що належать до розряду онімів, які вже повністю втратили внутрішню форму, передані в англомовних перекладах практичною транскрипцією, рідше – транслітерацією. Труднощі при передачі цього розряду антропонімів виникають зокрема при графічному оформленні офіційного імені та іменування по батькові. У ряді аналізованих англійських текстів при передачі українських антропонімів простежується посередництво російської мови. Основними ознаками такого підходу є закінчення у формі іменування по батькові – *овна* замість українського варіанту – *івна*, а також трансформація українських особових імен, викликана практичною транскрипцією їх російських еквівалентів: *Микола – Nikolau* [7]. Таке відтворення передачі українських антропонімів англійською мовою через російську не є задовільним, бо воно спотворює українські імена політичних та культурних діячів.

Задля збереження всіх варіантів написання таких імен ми підтримуємо таку тактику, яка була застосована німецькомовними перекладачами статті про Віталія Кличка: під фотографією була розміщена таблиця із трьома варіантами написання його імені засобами німецької мови. Таблиця виглядала так: спершу було подане оригінальне написання імені боксера кирилицею українською та російською мовами (*Віталій Володимирович Кличко та Виталий Владимирович Кличко*), далі – транслітерація українського та російського імен боксера та політичного діяча (*Vitalij Volodymyrovych Klyčko або Vitalij Vladimirovič Kličko*) та транскрибовані варіанти (*Witalij Wolodymyrowytsch Klytschko та Witali Wladimirowitsch Klitschko*) [8].

Отже, Вікіпедія є одним з найвідоміших та найбільш популярних онлайн-ресурсів у світі. Загальними характеристиками статей у Вікіпедії є нейтральність, відсутність емоційних оцінок, високий рівень довідковості, прагнення до всебічного освітлення певної теми, увага до бібліографічних відомостей, так само, як і у звичайних статтях наукового стилю. Транскодування, описовий спосіб, конкретизація, вилучення є найпоширенішими видами перекладацьких трансформацій, що застосовуються при перекладі статей у секції *Суспільство*.

Література

1. Engelbart D. A conceptual framework for the augmentation of man's intellect / D. Engelbart // *Vistas in information handling: The augmentation of man's intellect by machine*. – Washington, DS : Spartan Books. – 1963. – P. 1-29.
2. Калаканис Дж. Web 3.0, «официальное» определение [Електронний ресурс]. / Дж. Калаканис – Режим доступу: <http://goodarticles.narod.ru/web3definition.html>.
3. Масалова М.В. Гипертекстуальность как имманентная текстовая характеристика: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / М.В. Масалова. – Ульяновск, 2003. – 230 с.
4. Савченко Надія Вікторівна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Савченко_Надія_Вікторівна.
5. Порошенко Марина Анатоліївна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Порошенко_Марина_Анатоліївна.
6. Гройсман Володимир Борисович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гройсман_Володимир_Борисович.
7. Wikipedia [Electronic resource]. – Access : <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia>.
8. Вікіпедія: Публікації про Вікіпедію // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Публікації_про_Вікіпедію

Ірина Сімкова

м. Київ, Україна

Особливості перекладу термінів і кліше в науково-технічних текстах

Дослідженню теорії галузевого перекладу, у центрі уваги якого є терміни і кліше, присвячено праці багатьох науковців (Винокур Г.О. (2003); Карабан В.І. (1999); Пумнянський А.П. (1997); Швейцер А.Д. (1999); С. Bedard (2000); М. Fontanet (2011)). Галузевий переклад акумулює різні види перекладу, серед яких, відповідно до вимог сьогодення, на перше місце виступають громадсько-політичний і науково-технічний. Науково-технічні тексти, насичені термінологією й

ситуативними кліше, переважно зв'язані єдиним колом проблем, сукупність яких визначає напрямок науково-технічного перекладу.

Терміни зазвичай визначаються як однозначні лексичні одиниці, позбавлені експресивності [1; 2; 3; 4; 12]. Однак, правильно розглядати термін не як лексичну одиницю (ЛО), а як її (ЛО) особливу властивість, яка здобувається або втрачається в мові. Як відомо, терміни групуються за термінологічними номенклатурами, що обслуговують різні галузі знань. Терміни разом із поняттями, які вони позначають, утворюють замкнені системи, які майбутнім перекладачам варто вивчати, щоб успішно працювати в сфері науково-технічного перекладу. ЛО стає терміном кожен раз, коли починає позначати наукові поняття про предмети, явища, ознаки, які складають разом з іншими поняттями відповідної галузі науки або техніки одну семантичну систему. Ставши терміном, ЛО наділяється однозначністю й одержує фіксований зв'язок із денотатом. А це означає, що одна й та сама ЛО може бути однозначною як термін і багатозначною як звичайна ЛО.

Мета створення термінів – звільнення мовлення фахівців від недомовок, натяків, неоднозначного розуміння явищ навколишньої дійсності. Професійне спілкування припускає ясність, конкретність і стислість. Звідси спроби знайти однозначні номінації, які вимагають точного вживання. Звідси – конкретні й постійні зв'язки знака з денотатом (фіксовані семасіологічні зв'язки). А також, неодмінна індивідуалізація знака в потоці мовлення, його смислова значущість. Якщо звичайна ЛО «розчиняється» серед інших одиниць, оскільки часто несе в собі другорядну інформацію, то термін містить ключову інформацію, а тому завжди виділяється під час перекладу як одиниця тексту. І саме тому, що термін несе ключову інформацію, його сприймають як сигнал і ідентифікують його зв'язки з денотатом.

З іншого боку, не менше значення для перекладу мають прямі зв'язки: термін – його іншомовний еквівалент. Ідентифікація денотата ще не забезпечує його правильного позначення мовою перекладу (МП). Для цього необхідно знати прийнятий у даній іншомовній термінологічній номенклатурі мовний знак. Такий знак, зазвичай, засвоюється перекладачем у зв'язку з терміном мови оригіналу (МО), що і сприяє встановленню прямих знакових зв'язків (наприклад, hardware – апаратне забезпечення, а software – програмне забезпечення). Іноді обставини змушують перекладача, взагалі, обмежуватися операціями на рівні формального вираження знаків, що, однак, може призвести до смислових або стилістичних «непорозумінь». Роботу майбутніх перекладачів, на рівні з відсутністю твердо

закріплених знакових зв'язків, ускладнює ще й відмова від ідентифікації денотата.

Отже, два фактори виділяють термін із тексту як одиницю, яка вимагає прийняття перекладацького рішення. По-перше, необхідність через визначення денотата переконатися, що йдеться про термін, а не про загальноживану ЛО. Успіх цієї операції залежить від компетентності перекладача в даній галузі знань. Оскільки та сама ЛО (наприклад, *tenacity*) може бути й терміном (*Experts examined unit tenacity. – Експерти дослідили питому розривну навантаження.*) і не терміном (*She demonstrates great tenacity. – У неї велика сила волі.*), така ідентифікація і визначає дії перекладача. По-друге, необхідність знайти в словниках або в довготривалій пам'яті іншомовний еквівалент.

В науково-технічних текстах, окрім термінів, присутні загальнонаукові (загальнотехнічні) і загальноживані ЛО, під час перекладу яких майбутні перекладачі зазнають таких же труднощів і проблем, як і перекладачі текстів інших стилів (художнього, фінансового, ділового тощо). На відміну від термінів, ця лексика характеризується тим, що їй не властиво позначати поняття й об'єкти визначеної сфери науки й техніки, але від загальноживаної лексики її відрізняє те, що вона функціонує винятково в науково-технічній сфері й разом із термінами визначає специфіку науково-технічного стилю.

Оскільки головною функцією науково-технічних текстів (НТТ) є передача інформації, може здатися що форма подачі має мало значення. Однак, це не так, саме через те, що зміст НТТ постає на перший план, їхня форма повинна задовольняти одну, але дуже конкретну вимогу: вимогу ефективності. Іншими словами, їхня форма повинна бути повністю присвячена змісту. Це означає, що вони повинні бути чіткими, короткими й однозначними (наскільки це можливо), нейтральними, з «нульовим ступенем» стилістичної експресивності [5; 6, с. 166-168]. Використання термінів пов'язане із необхідністю викорінення всіх конотативних зв'язків у мові, щоб допомогти користувачеві НТТ зосередити увагу на денотаті.

Текст перекладу (ТП) повинен виконувати ті ж функції, що й текст оригіналу (ТО), він повинен бути нейтральним і об'єктивним, передавати рівно стільки інформації, скільки необхідно для здійснення мети (не більше й не менше). Як і ТО, виклад ТП повинен бути чітким, простим, логічним, зрозумілим, однозначним, щоб допомогти користувачам зосередитися на змісті. ТП повинен бути повністю зосереджений на екстралінгвістичному світі реципієнта, тому від майбутніх перекладачів вимагається знання різниці між зовнішнім контекстом МО і МП, що дасть їм змогу пристосувати ТП до сфери

діяльності цільового користувача. Загалом, технічна реальність є однаковою, у якій би країні ви не перебували, але інколи ми можемо спостерігати різницю між зовнішніми контекстами МО і МП, наприклад, щодо термінології, еталонних характеристик, стандартів, показників токсичності тощо. Особливо це стосується новітніх галузей. Так, досліджуючи галузь нанотехнологій, ми виявили, що визначення термінів, які використовуються для позначення тотожних предметів і явищ, інколи різняться (див. табл. 1). Знання такої різниці відіграє важливу роль під час перекладу.

Таблиця 1. Визначення термінів із галузі нанотехнологій у стандартах різних країн

№	ТЕРМІН	КРАЇНА, ОРГАНІЗАЦІЯ	ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА
1.	nanoscale	ISO (Міжнародна організація)	size range from approximately 1 nm to 100 nm
		BSI (Великобританія)	having one or more dimensions of the order of 100 or less
	наношкала	Україна	інтервал лінійних розмірів приблизно від 1 до 100 нм
2.	nanoobject	ISO (Міжнародна організація)	materials with one, two or three external dimensions in the nanoscale
	нанооб'єкт	Україна	матеріальне тіло, з одним двома або трьома зовнішніми розмірами
3.	nanoparticle	BSI (Великобританія)	particle with one or more dimensions at the nanoscale
		ASTM (США)	a sub-classification of ultrafine particle with lengths in two or three dimensions greater than 0,001 micrometer (1 nanometer) and smaller than about 0,1 micrometer (100 nanometers) and which may or may not exhibit a size-related intensive property

	наночастинка	Україна	нанооб'єкт із трьома зовнішніми розмірами у наношкалі
4.	nanorod	ISO (Міжнародна організація)	solid nanofibre
		BSI (Великобританія)	straight solid nanofibre
	нанострижень	Україна	суцільне нановолокно
5.	quantum dot	ISO (Міжнародна організація)	crystalline nanoparticle that exhibits size-dependent properties due to quantum confinement effects on the electronic states
		BSI (Великобританія)	nanoscale particle that exhibits size-dependent electronic and optical properties due to quantum confinement
	квантова точка	Україна	кристалічна наночастинка, що має розмірно-залежні властивості, внаслідок ефектів квантової локалізації на електронних рівнях

У таблиці, поданій вище, ми бачимо різницю у визначенні й перекладі одних і тих самих термінів у різних країнах і організаціях (Великобританія, США, Україна).

Далі ми розглянемо кліше, яким притаманні такі риси, як узуальність, стійкість, відтворюваність у готовому вигляді та ситуативна обумовленість.

Кліше можуть бути розподілені відповідно до синтаксичних (наприклад, кліше у формі словосполучення, кліше у формі односкладових речень тощо) та семантичних характеристик (наприклад, кліше-запитання, формули мовленнєвого етикету, кліше погодження або непогодження тощо).

Зазвичай кліше, які використовуються під час усного й письмового мовлення, різняться. Якщо йдеться про наукові статті або технічні розробки, то кліше можна розподілити на такі, що вживаються для позначення вихідних положень (At the first stage of study..., Opens up a new field/issue ..., We demonstrates the feasibility of ...), для об'єднання або аналізу робіт із певної галузі (Scientists have found ..., Previous studies indicate that ..., The focus of recent research has been on ...),

констатації результатів власних досліджень (We designed a new technique for..., The originality of our solution lies in the fact that...), для висновків (The results show that ..., From the outcome of our investigation it is possible to conclude that...), для відображення результатів експерименту (In order to verify the validity of the method, we carried out several experiments..., Thus, the following equation is obtained...), для визначення перспективи подальших досліджень (Future work will involve..., Further study of the issue is still required) [13].

У науково-технічних розробках можна зустріти такі кліше: "In the result of acid test", що немає нічного спільного з кислотною реакцією (acid), а означає – «Унаслідок швидкої перевірки» – здебільшого використовуються в ситуації, коли йдеться про перевірку комп'ютерного забезпечення. У ситуації, коли описуються схожі наноматеріали, ми можемо часто зустріти кліше : "It's a fine line.", яке буде перекладатися як «Вони майже ідентичні.» або «Між ними невелика різниця.». Такі висловлювання будуть обов'язковими для тєї або іншої ситуації.

Отже, першою ознакою кліше є їхній фіксований зв'язок із визначеною ситуацією.

Друга ознака ситуативних кліше полягає в тому, що вони майже завжди є закінченими висловлюваннями. Зазвичай, поряд із ними можуть використовуватися інші ЛО і вирази, але вони факультативні. У той час, як самі ситуативні кліше – обов'язкові й ними вичерпується ситуація мовлення. Наприклад: "Further study of the issue would be of interest."; "The findings are of direct practical relevance."; "These results are not conclusive."; "For the resulting plot, see Fig. 2".

Розглядаючи кліше як закінчені висловлювання, неважко дійти висновку, що вони за своїми функціями близькі до тематичних висловлювань, у яких зміст задається і визначається ситуацією. Семантична інформація кліше може підказувати ситуацію, а ситуація в свою чергу визначає вибір семантичної інформації висловлювань. Фраза "Download data." свідчить про наявність конкретної ситуації, зв'язаної з комп'ютерними технологіями. Конкретна ситуація (наприклад, щоб навести результати отримані під час наукового пошуку, можна використати: "The simulation results match the calculations." або "To illustrate the result, a simulation of was performed.") має фіксований зв'язок із декількома кліше. Тому вони відрізняються ригідністю мовних засобів, що і є їх третьою ознакою.

Третя ознака свідчить про те, що семасіологічні зв'язки семантичних кліше не тільки фіксовані, але й тимчасові. Семантична інформація й інформація про структуру вихідного кліше можуть використовуватися під час перекладу, лише для ідентифікації ситуації,

з якою вони зв'язані. Ефективність перекладу буде визначатися тим, наскільки перекладачу відомі фіксовані для певної ситуації іншомовні кліше. Семантична інформація ідентичних кліше у двох мовах, зазвичай, не збігається. Досить порівняти українські ситуативні кліше з їхніми англійськими еквівалентами: «Існує низка робіт, в яких розглянуто підходи до...» – "The literature on shows a variety of approaches" або «В результаті дослідження різних джерел ми дійшли висновку, що...» – "Summing up the results, it can be concluded that...." тощо.

Закінченість і ригідність мовних засобів кліше виділяють їх із тексту як одиниці, які щоразу вимагають окремого рішення щодо їхнього перекладу. Таке рішення полягає, по-перше, у визначенні ситуації, з якою кліше має фіксований зв'язок. Ця дія повинна визначити, чи дійсно йдеться про кліше, а не про звичайні словосполучення.

Отже, робимо висновок, що під час усного двостороннього перекладу складність у перекладі кліше полягає в тому, що їхнє співвіднесення з реальною дійсністю так само необхідне, як і знання їхнього іншомовного еквівалента.

Основними труднощами, пов'язаними із перекладом науково-технічних текстів з англійської мови українською й навпаки, вважаються [5; 6; 9, с. 230; 10]: 1) відсутність імпліцитних знань, 2) відсутність знань про способи передачі відносини між ЛО, 3) відсутність знань про способи передачі кількісних показників, 4) відсутність знань про термінологію, 5) відсутність знань про «слабкості» ГО.

Розглянемо більш докладно кожну з труднощів. Щоб впоратися з першою складністю, ми пропонуємо навчати кожного виду перекладу майбутніх бакалаврів-філологів на матеріалі відповідних галузей.

Наявність другої складності дає нам можливість побачити різницю між науково-технічною МО і МП. В англійській мові ЛО в реченні об'єднано у такий спосіб, що зв'язки між ними є невидимими. Для перекладача, чия рідна мова не передбачає безсполучникових поєднань ЛО, передача невидимих мікро-відносин між ЛО становитиме трудність. Наприклад, розглянемо переклад таких словосполучень: fusion bonding, (з'єднання методом сплавки), fusion point (температура топлення), fusion protein (синтезований білок). Щоб правильно перекласти вищезгадані терміни, майбутній перекладач повинен знати не тільки сферу їх застосування, але й самі терміни і способи їхньої передачі в МП.

Знання про способи передачі кількісних показників також є необхідними під час перекладу НТТ, якщо вони різні в МО і МП.

Наприклад, майбутні перекладачі повинні знати одиниці американської футової системи і класичної європейської метричної системи, щоб перевести милі на годину (миль\год.) у кілометри на годину (км\год.), градуси Фаренгейту в градуси Цельсія тощо.

Щодо термінології, то сама по собі вона не становить труднощів, імовірноше складним є встановити, як один і той самий термін перекладається в різних галузях.

Знання про «слабкості» ТО, на думку дослідників [7; 8; 11; 14] полягає в тому, що різні документи у різних країнах можуть мати різну структуру й бути організовані різним чином. Тоді, щоб полегшити сприйняття ТО для користувачів МП, перекладач може гармонізувати, реорганізувати структуру ТП.

Перед процесом перекладу необхідно визначити приналежність тексту оригіналу до функціонального стилю, оскільки це впливатиме на характер перекладацького процесу і вимагатиме від майбутніх перекладачів застосування особливих методів і прийомів.

Таким чином, основними особливостями науково-технічних текстів, на які слід звертати увагу під час усного двостороннього перекладу, як в англійській так і українській мовах, вважається їхнє суто практичне призначення – надання інформації, використання для їх написання спеціалізованої мови, широке застосування термінів. Відмінності у науково-технічних текстах можна виділити відповідно до їхньої жанрової приналежності.

Література

1. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад / Р.П. Зорівчак. – Львів: Іноземна філологія, 1989. – 198 с.
2. Зорівчак Р.П. Статус реалії як перекладознавчого терміна / Р.П. Зорівчак. – К.: А.С.К., 1985. – 164 с.
3. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: «Московский лицей», 1996. – 208 с.
4. Миньяр-Белоручев Р.К. Методика обучения переводу на слух / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: ИМО, 1959. – 190 с.
5. Bédard C. Translation memory seeks sentence-oriented translator [Електронний ресурс] / Claude Bédard // Traduire. – 2000. – Режим доступу : http://www.terminotix.com/eng/info/mem_1.htm.
6. Bédard C. La Traduction technique: principes et pratique / Claude Bédard. – Montreal : Linguatex, 1986. – 258 p.
7. Byrne J. Scientific and Technical Translation Explained / Jody Byrne. – Rutledge: Taylor and Francis Group LLC, 2012. – 230 p.
8. Byrne J. Technical Translation: Usability Strategies for Translating Technical Documentation / Jody Byrne. – Dordrecht: Springer, 2006. – 280 p.
9. Fontanet M. The technical Translator: the Sherlock Holmes of Translation? / Mathilde Fontanet // Translating English technical texts (parts I ans II). – Genève: Cern and University of Geneva, 2011. – 17 p.
10. Fox O. The Use of Translation Diaries in a Process-oriented Translation Teaching Methodology / O. Fox //

Developing Translation Competence. – [In: Schäffner, C. & Adab, B. (eds)]. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2000. – P. 115-130.

11. Gutt E.-A. Translation and Relevance. Cognition and Context / Ernst-August Gutt. – Oxford : Basil Blackwell, 1991. – 284 p.

12. Ioannou-Georgiou S. Constructing meaning with virtual reality / S. Ioannou-Georgiou // TESOL Journal. – 2002. – Vol. 11. – No. 3. – P. 21-26.

13. Nature Index 2015 Collaboration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://blogs.nature.com/london/2008/11/04/what-s-your-favourite-science-click>.

14. Wood A. International Scientific English: the language of research scientists around the world / Alistair Wood // Research perspectives on English for Academic Purposes. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – P. 71-83.

Олена Хавкіна, Владислава Поляк
м. Запоріжжя, Україна

Англомовні мистецтвознавчі неологізми та їх переклад українською мовою

Сучасні процеси глобалізації спричиняють швидкий темп розвитку науки та мистецтва, активізуючи появу нових номінацій. Це у свою чергу призвело до появи нової науки – неології, яка займається пошуком нових слів, їх класифікацією, аналізом причин та способів їх утворення. Проте неологія все ще залишається однією з найменш досліджених галузей лінгвістики.

Актуальність пропонованої статті зумовлюється недостатнім розглядом проблеми перекладу неологізмів, зокрема мистецтвознавчих. Метою дослідження є виявлення, порівняння та опис характерних рис англомовних лексичних новотворів сфери мистецтвознавства та особливостей їх перекладу українською мовою.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки завдань: 1) виявити ознаки новотворів; 2) проаналізувати семантичні та структурні особливості англомовних мистецтвознавчих неологізмів; 3) дослідити специфіку відтворення таких неологізмів українською мовою.

Матеріалом нашого дослідження слугували неологізми, дібрані методом суцільної вибірки з англо-українського словника неологізмів «Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття» Ю.А. Зацного та А.В. Янкова [1].

В основі утворення інновацій, на думку В.І. Заботкіної, «лежить необхідність найменувати нову річ» [2, с. 93]. Причиною появи нового значення також може бути зміна самого денотата або уявлення щодо нього. Іншим джерелом видозміни семантики є мовні контакти.

Закріплення запозиченої лексичної одиниці в мові може призвести до зміни в семантичній структурі або стилістичній приналежності слова в мові-реципієнті [3, с. 77].

За видами мистецтва проаналізовані неологізми можна розподілити між наступними лексико-семантичними групами: скульптура, живопис, архітектура, література, танець, музика, пантоміма, театр та кіно.

Найчисленніша група представлена неологізмами зі сфери літератури: *anti-fanfic* – особа, яка виступає проти видуманих, фантастичних творів; *ficmercial* – художній твір, за який певна компанія пропонує грошову винагороду у разі додавання до сюжетної лінії матеріалів про продукцію цієї компанії. Цікаво відзначити, що певна частина таких новотворів пов'язана з технічним прогресом та ІТ-сферою: *blog book* – Інтернет-книга, яка складається з багатьох Інтернет-журналів; *print clone* – електронна версія, копія надрукованої газети чи журналу; *weblication* – літературний твір, який вперше друкується в Інтернеті, а також із популярністю серії книг Д. Ролінг про Гаррі Поттера: *Potterhead* – людина, яка захоплюється творами про Гаррі Поттера; *pottermania* – надмірне захоплення творами Д. Ролінг про Гаррі Поттера.

Наступними за численністю виявилися групи неологізмів, які відносяться до кіно, архітектури та музики: *buddy-movie* – приємний фільм, переглянутий разом з приятелем; *creature-feature (film)* – фільм жахів, (в якому фігурує монстр або інша потвора); *machinima* – мультиплікаційний фільм, створений на комп'ютері; *architourist* – турист, який відвідує інші країни й міста здебільшого для того, щоб ознайомитися з тамтешньою архітектурою; *garage mahal* – гараж-махал, багатопверховий гараж або парковка; *conscientious rap* – лірична реп-музика, яка проникнута високим моральним духом і пропагує почуття відповідальності; *plunderphonics* – написання музичного твору шляхом синтезу уривків з інших творів тощо.

Найменшими за кількістю репрезентантів є групи неологізмів зі сфери живопису та театру: *aquascape* – 1) підводний пейзаж, 2) відображення морського життя художником, який знаходиться під водою; *McTheatre* – добре фінансований мюзикл (супроводжується різноманітними спеціальними ефектами, але низькопробний за якістю виконання).

Існують також загальні новотвори, якими можуть послуговуватися кілька або навіть усі види мистецтва: *bad-debt art* – витвір мистецтва, який збувається майже за безцінь у зв'язку з боргами митця; *blandiose* – такий, що претендує на величчя, винятковість, хоча насправді є досить ординарним; *poraganda* – експлуатація поп-музики, поп-літератури, поп-мистецтва з метою впровадження певних ідей;

supertaster – людина з надзвичайно розвинутим відчуттям смаку. На нашу думку, така тенденція до використання неологізмів поза межами одного виду мистецтва зумовлена їх стиком, контактом людей мистецтва та сучасними об'єднувальними процесами у мистецтві.

Дуже часто інтеграція неологізмів у лексико-семантичну систему мови залежить від зв'язку з актуальними суспільними подіями, обумовлюється висуванням на передній план певних соціальних груп, у яких і народжується нова лексика [4, с. 7]. Зазвичай такі смислові зміни відбуваються у контексті питань національної, статевої, соціальної приналежності тощо. Серед проаналізованих лексичних інновацій спостерігаємо гендерно-марковані терміни, які розмежовуються на «жіночі» (*chick flick* – фільм, який більше подобається жінкам, ніж чоловікам; *gynobibliophobia* – неприязнь по відношенню до письменниць; *totty-lit* – література для заміжніх жінок), «чоловічі» (*guyalogue* – розмова, характерна для чоловіків (в кінофільмах, літературних творах); *lad lit* – літературний жанр, який займається відображенням життя молодиків (особливо самолюбивих, нестримних і непостійних в бажаннях); *lad mag* – журнал, у якому зібрані матеріали переважно на теми, цікаві для молодих чоловіків) та «нейтральні» (*fratire* – літературний жанр, який віддзеркалює світогляд молодих людей; *plutography* – літературний жанр, присвячений зображенню життя заможних, відомих людей; *kidvid* – телепередачі для дітей).

Щодо способів утворення нової лексики, то найбільш продуктивним серед них виявилось основокладання: *back-channel media* – бульварна преса та маловідомі телешоу сумнозвісних якостей, яким віддають перевагу політики-популісти; *creature-feature (film)* – фільм жахів, (в якому фігурує монстр або інша потвора); *monster home* – надзвичайно великий будинок, особливо такий, що не вписується в оточуючий архітектурний, просторовий ландшафт. Серед них можна виділити однокомпонентні (*earworm* – нав'язлива мелодія) і двокомпонентні (*table writing* – сценарії, сатиричні твори та оповідання, написані групою письменників), причому останні переважають чисельно.

Достатньо великою також виявилася і група телескопізмів, що пояснюється їх влучністю, здатністю тонко й чітко підкреслювати найсуттєвіші характеристики предметів, явищ, процесів лише однією мовною формою [5, с. 24]. На думку Ю.А. Зацного, неологізми-телескопізми набули надзвичайної популярності саме на сучасному етапі розвитку мови [4, с. 14]. Приклади таких нових слів-злитків: *architourist* (*architecture* + *tourist*) – турист, який відвідує інші країни й міста здебільшого для того, щоб ознайомитися з тамтешньою архітектурою; *popperetta* (*pop* + *operetta*) – музичний жанр, що поєднує

елементи поп-музики з оперетою; *giraffiti* (*giraffe* + *graffiti*) – написи на стінах, парканах, зроблені надзвичайно великими літерами.

Нові лексеми, утворені за допомогою афіксації, в незначній мірі поступаються складним словам [6, с. 58]. Серед суфіксів найбільш продуктивними виявилися: **-ism** (*craftiscism* – здатність професійно оцінювати чи критикувати твори мистецтва або виробу інших умільців та митців; *playlistism* – своєрідна дискримінація тих, хто має інший смак у музиці та немодні твори у своїй музичній бібліотеці), **-er** (*punditeer* – молодий, ще недосвідчений критик, коментатор), **-ist** (*absurdist* – абсурдист (автор добутку абсурду), а також напівпрефікс **-head** (*Potterhead* – людина, яка захоплюється творами про Гаррі Потера). Найбільш використовувані префікси: **anti-** (*anti-fanfic* – особа, яка виступає проти вигаданих, фантастичних творів; *antihero* – антигерой), **un-** (*undecorate* – переобладнати дім, кімнату для надання їм простішого, просторішого вигляду).

Виділяють також словотворення з використанням словотвірних елементів (афіксів грецького та латинського походження): **micro-** (*micro-fiction* (*microfiction*) – надзвичайно короткий літературний твір), **-logy** (*videology* – використання візуальної інформації для формування світогляду та менталітету), **-mania** (*pottermania* – надмірне захоплення творами Д. Ролінг про Гаррі Поттера), **-phile** (*videophile* – любитель відеотехніки, відеофільмів), **-phobia** (*gynobibliophobia* – неприязнь по відношенню до письменниці).

Також відзначимо поодинокі випадки творення неологізмів шляхом конверсії (перехід слова з однієї частини мови в іншу, внаслідок чого воно отримує нові синтаксичні функції та лексикограматичні значення [7, с. 15]: *to self-build* (v) – будувати будинок за власним проектом з врахуванням своїх потреб та запитів – *self-build* (n) – будинок, збудований за власним проектом з врахуванням своїх потреб та запитів.

Питання про способи перекладу англійських неологізмів посідає чільне місце у сучасному перекладознавстві. У процесі перекладу слова зазвичай виділяють два етапи: 1) з'ясування значення слова у контексті; 2) передача цього значення засобами мови перекладу. При відтворенні неологізмів перший етап грає вирішальну роль, а другий є більше технічним питанням, але і його слід вирішувати за допомогою методів, найбільш характерних для мови перекладу [8, с. 45].

Для перекладу проаналізованих неологізмів найчастіше використовуються такі способи перекладу як описовий переклад, калькування, використання словникового відповідника та транскодування. Оскільки неологізми сфери мистецтва мають досить складну природу та

позначають досі невідомі явища або предмет, найчастіше застосовується саме описовий переклад: *back-channel media* – *бульварна преса та маловідомі телешоу сумнозвісних якостей, яким віддають перевагу політики-популісти*; *microcinema* – 1) *дешеві фільми, зняті за допомогою цифрової відеотехніки, редаговані на комп'ютері та розповсюджені через Інтернет*; 2) *невеликий простір для виставки альтернативних, неліцензованих фільмів*; *plunderphonics* – *написання музичного твору шляхом синтезу уривків з інших творів*; *snob hit* – *н'еса чи кінострічка, яка вважається інтелектуальною, тому що її дивляться, щоб похизуватися перед іншими*. Наведені новотвори доцільніше перекласти саме описово, вмістивши у них конотацію автора та відтінки значення.

Значно менше нових слів сфери мистецтвознавства перекладаються за допомогою калькування та словниковим відповідником. При калькуванні для перекладу найчастіше береться перший за порядком словниковий відповідник компонента новотвору: *antihero* – *антигерой*, *digital piracy* – *цифрове піратство (копіювання кінофільмів, телешоу, музичних творів)*, *live sound* – *живий звук*.

На відміну від інших способів перекладу неологізмів використання словникового відповідника можливе тільки у випадку, коли нові слова почали масово використовуватися в мовленні і були повністю занесені до словника: *earworm* – *нав'язлива мелодія*; *phat* – *чудовий, милозвучний, гарний*.

Ще меншого поширення при перекладі неологізмів сфери мистецтвознавства набуває такий спосіб перекладу як транскодування: *absurdist* – *абсурдист (автор добутку абсурду)*, *brandalism (brand + vandalism)* – *брендалізм (спотворення екстер'єру будівель та естетичного вигляду міста різноманітними рекламними щитами)*, *scratchiti (scratch + graffiti)* – *скратчіті (графіті, які нашкрябують на вікнах та на інших скляних поверхнях)*. Як і *графіті*, яке вже давно увійшло до масового вжитку, *скратчіті* може пройти такий самий шлях лексикалізації та закріпитися саме у такій формі для кращого запам'ятовування та розуміння.

Проведене дослідження дозволяє дійти певних висновків. На сучасному етапі термінологія мистецтвознавства також поповнюється новою лексикою, хоча й не такими темпами і не в тому обсязі, що й термінології технічних галузей. Проаналізовані лексеми було розподілено на семантичні групи за видами мистецтва. Найчисленнішою виявилася група літературних неологізмів, найменшою – новотворів сфери живопису та театру. Основоскладання, телескопія та афіксація є найбільш продуктивними способами

утворення таких неологізмів. Переважна більшість проаналізованих новотворів перекладається описово, оскільки в українській мові ще не існує номінації для нововведених понять; рідше використовуються калькування, добір словникового відповідника та транскодування. Проведене дослідження вважаємо перспективним для подальших наукових розвідок, присвячених перекладу інновацій сфери мистецтвознавства.

Література

1. Зацний Ю.А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: англо-український словник / Ю.А. Зацний, А.В. Янков // Словник. Вінниця: Нова Книга, 2008. – 360 с.
2. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка / В.И. Заботкина. – М.: Высшая школа, 1989. – 126 с.
3. Мурко І.І. Американський варіант як джерело лексично-семантичних інновацій англійської мови / І.І. Мурко // Вісник ЗДУ сучасної філологічної науки. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – С. 99-104.
4. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови / Ю.А. Зацний. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 1998. – 135 с.
5. Харьковская А.А. Лексико-семантические инновации в языке английской студенческой газеты / А.А. Харьковская // Системные связи в лексике и грамматике языков. – Самара, 1991. – С. 19-24.
6. Minajeva L.A. Manual of English Lexicology / L.A. Minajeva. – М.: МГУ, 1982. – 146 с.
7. Карашук П.И. Словообразование английского языка / П.И. Карашук. – М.: Наука и образование, 1997. – 124 с.
8. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.

Оксана Шванова, Олег Шванов
м. Київ, Україна

Специфіка перекладу технічної документації біогазової установки

Динамічна індустріалізація у всьому світі призводить до збільшення споживання енергії, значну кількість якої отримуємо внаслідок спалювання викопних енергоносіїв. Питання пошуку альтернативних джерел енергії, які дозволять зберегти природні багатства, покращать стан довкілля, зменшать кількість діоксиду вуглецю в атмосфері і зонайважливіше зменшать енергетичну залежність країн від інших держав багатих на природні енергоресурси досить актуальне в сучасних умовах.

Поруч із енергією сонця, вітру і води, біогаз належить до основних відновлюваних джерел енергії. Біогаз отримують із відновлюваної

органічної сировини, яка доступна в певному регіоні або із перероблених органічних відходів.

Хоча вітчизняне виробництво біогазу-біометану перебуває лише на початку свого розвитку, можна сміливо говорити про успішні приклади будівництва та функціонування біогазових комплексів у нашій державі. Для прикладу в місті Волноваха Донецької області компанія «Екопрод» розпочала будівництво біогазового заводу, сировиною для якого будуть служити залишки соломи та інші відходи з переробки насіння. Проектом передбачено встановлення двох когенераційних установок з тепловою потужністю 1,5 МВт та 1,2 МВт. Біогазовий завод розроблено німецькою інженерною компанією Cardo Cycle Ingenieurduro[1].

Відтак, у 2013 році на базі агрохолдингу «Миронівський хлібо-продукт» завершено будівництво та введено в експлуатацію біогазову станцію тепловою потужністю 5 МВт, що є найпершою в Європі біогазовою станцією такої потужності і рівня технологій. Сировиною для виробництва біогазу служать відходи птахофабрики «Оріль-Лідер». Вартість проекту становила \$20 млн[2].

На початку 2017 р. керівництво компанії «Миронівський хлібо-продукт» повідомило про будівництво нового біогазового заводу в Вінницькій області. Це унікальний проект буде найбільшим не тільки в Україні, але й в світі. При завершенні будівництва в 2020 р. потужність біогазового заводу складатиме 20 МВт. Орієнтована вартість проекту – \$27 млн [3].

На даний час на вітчизняному ринку реалізовано близько 20 успішних проектів з будівництва біогазових комплексів, переважна більшість яких побудована на базі потужних сільськогосподарських підприємств, що дозволяє забезпечити процес виробництва біогазу достатньою кількістю сировини. З наведених прикладів можна побачити зацікавленість іноземних інвесторів та представників вітчизняного агробізнесу в будівництві біогазових комплексів. Оскільки більшість устаткування для виробництва біогазу розроблено іноземними компаніями, тому виникає питання адекватного перекладу технічної документації.

У нашій роботі хочемо зупинитись на деяких прикладах, дібраних із перекладу технологічного процесу виробництва біогазу технічної документації до біогазової установки компанії Viessmanngroup. Слід зазначити, що окреслену тематику відносимо до проблем перекладу науково-технічної літератури. Різні аспекти перекладу науково-технічної літератури досліджено в роботах відомих мовознавців Л.С. Бархударова, В.І. Карабана, В.Н. Комісарова, Р.К. Міньяр-

Белоручева та багато інших. Проблеми екологічної лексики як об'єкту перекладу вивчали С.В. Баранова, Н.А. Красильникова, Н.С. Руденко, С.Н. Семенова, Л.В. Сологуб, О.Г. Хітарова. Проблематика перекладу дискурсу альтернативної енергетики малодосліджувана і потребує уважного і комплексного вивчення.

Технічний переклад, зокрема переклад науково-технічної літератури – певний вид перекладацької діяльності, який вимагає особливого аналізу тексту, що ґрунтується на поєднанні закономірностей мови та знань у сфері науки і техніки [4, с. 150].

У результаті зіставного аналізу оригіналу та перекладу технічної документації до біогазової установки Viessmanngroup виявлено певні смислові відхилення, на яких хочемо зупинитись детальніше.

Наприклад: *Biogas is a gas produced by means of anaerobic digestion of biomass.* – Біогаз – газ, що отримується в результаті мікробного розкладання біомаси[5].

В оригіналі термін *anaerobic digestion* має значно ширше значення аніж запропонований відповідник у тексті перекладу *мікробного розкладання*. Цей приклад демонструє відхилення імпліцитного значення у перекладі. Таке явище є небажаним при перекладі, адже некоректне відтворення дещо спотворює зміст оригіналу. Термін *anaerobic* є іншомовного походження, тому, з'ясувавши належним чином його значення, перекладач зумів би підібрати кращий відповідник.

Анаеробіс – not needing oxygen in order to live [6].

Згідно державного стандарту України ДСТУ 7721:2015 «Газо-подібне паливо. Біогаз. Технічні вимоги та методи контролювання», біогаз – це суміш газів, що утворилася внаслідок анаеробного метанового збродження субстрату і складається з метану (55-75%), діоксиду вуглецю (25-45%), сірководню та домішок водню, аміаку, оксидів азоту й інших газів [7].

Відповідно до ДСТУ 7721:2015, анаеробне метанове збродження біомаси – це мікробіологічний процес анаеробного (за відсутністю повітря) розкладу органічних сполук під дією комплексу метаноутворювальних бактерій з утворенням кінцевих продуктів: біогазу, води та нерозчинного залишку. Тобто процес отримання біогазу визначений, як анаеробне метанове збродження біомаси [7].

Розглянемо наступний приклад: *Biomass is broken down by special bacteria under the exclusion of oxygen.* – Розкладання біомаси відбувається без доступу кисню в спеціальних ферментерах, за допомогою спеціальних бактерій [5].

В наведеному перекладі спостерігаємо смисловий розвиток оригіналу, що, як відомо, є одним із прийомів контекстуальної заміни, коли в перекладі вживається слово, що є очевидним і логічним зі змісту. Словосполучення *спеціальні ферментери* відсутнє у поверхневій структурі оригіналу, але його зміст імпліцитно присутній у тексті. Звертаючись до лексикографічних джерел, знаходимо наступне визначення терміну *ферментер*.

Ферментер – апарат, призначений для одержання різних біологічних продуктів при розмноженні мікроорганізмів у живильному середовищі за стерильних умов, біологічний реактор [6].

Слід зауважити, що *ферментер* в залежності від галузі застосування, а саме в медицині, харчовій промисловості чи біоенергетиці може мати конструктивні відмінності та різне призначення. Існування омонімії термінів, що є однаковими за формою, але абсолютно різними за значенням, викликає певні труднощі при перекладі. Звісно, підбираючи адекватний відповідник, перекладач керується самою тематикою тексту оригіналу. Неправильний вибір значення омонімічного терміну із іншої галузі при перекладі є неприпустимим і спричиняє викривлення смислу висловлювання.

Значимо, що терміну *біомаса*, який також зустрічаємо в тексті оригіналу, також властива омонімія.

Біомаса – маса живих організмів, що припадає на одиницю поверхні суші (дна водойми) або об'єму води.

В процесі отримання біогазу *біомаса* (згідно ДСТУ 7721:2015) – це біологічно відновлювана речовина органічного походження (продукти або відходи сільського господарства та технологічно пов'язаних з ним галузей промисловості), що зазнає біологічного розкладу, а також складова частина промислових або побутових відходів, здатна до біологічного розкладу[7].

У науково-технічній літературі часто зустрічаємо омонімію термінів, адже у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення [8, с. 51].

Зіставивши оригінал та переклад технічного тексту, доходимо висновку, що застосування смислового розвитку оригіналу перекладу має бути обачним, адже значний смисловий розвиток може призвести до спотворення змісту оригіналу, а отже і до порушення адекватності вихідного тексту.

Через певні лексичні та граматичні особливості мов оригіналу та перекладу та розбіжності у мовленнєвих нормах, перекладач змушений застосовувати трансформацію заміни однієї частини мови

на іншу, яку спостерігаємо у наведеному прикладі: *Biomass is broken down* – *Розкладання біомаси* Така трансформація супроводжується частковою перебудовою структури речення, але ніяким способом не змінює значення оригінального тексту.

Наступний приклад демонструє лексичну трансформацію додавання: *If the biogas is **upgraded** it can also be fed into the gas mains to supply decentralized CHP modules with biogas.* – *Якщо біогаз **проходить попередню очистку**, його можна закачати в газову мережу, щоб забезпечити біогазом когенераційні установки, розташовані не централізовано»* [5]. Експліцитне вираження *проходить попередню очистку* у вихідному тексті є частиною імпліцитного змісту оригіналу *upgraded*.

Фізико-хімічні показники біометану, що допускається до транспортування в газотранспортній системі згідно Закону України «Про ринок природного газу» № 329-VIII від 09.04.201, передбачають вміст метану $\geq 90\%$ та діоксиду вуглецю $\leq 2\%$. Біогаз має бути збагачений до стану біометану (за своїми фізико-технічними характеристиками має відповідати стандартам на природний газ), тобто пройти очистку від діоксиду вуглецю та інших домішок [9]. Тільки при виконанні зазначених умов біометан дозволяється транспортувати газотранспортною мережею України, та забезпечувати біометаном когенераційні установки, розташовані на значній відстані.

В аналізованому перекладі також спостерігаємо приклад перекладацької трансформації контекстуальної заміни. Переклад *його можна закачати в газову мережу* не є абсолютним відповідником *it can also be fed into the gas mains*, але його підібрано з урахуванням контекстуального значення словосполучення (feed into – to supply something, especially liquid, gas, or electricity)[6]; feed into – підтримувати, подавати воду (пальне, сировину в машину) [6].

Отже, здійснивши порівняльний аналіз оригіналу та перекладу технічної документації до біогазової установки компанії Viessmanngroup доходимо висновку, що переклад здійснено із застосуванням певних лексичних та граматичних трансформацій. Основними труднощами, з якими зіштовхується перекладач, є омонімія термінів, відсутність зафіксованих у науково-технічних словниках відповідників іншомовних термінів, переклад складних термінів. Тому для коректного відтворення оригіналу перекладач має максимально залучити усі можливі засоби, лексикографічні джерела, Державні стандарти і ретельно перевіряти отримані результати.

Література

- 1.** URL: <http://www.ecoprod.com.ua/biogazovyj-zavod/>. **2.** URL: <https://www.mhp.com.ua/uk/operations/biogas>. **3.** URL: <http://pda.myvin.com.ua/ua/news/events/52630.html>. **4.** Гудманян А.Г., Сітко А.В., Єнчева Г.Г. Вступ до перекладознавства. – Вінниця: Нова книга, 2017. – 296 с. **5.** <http://schmack-biogas.com>. **6.** www.lingvo.ua. **7.** ДСТУ 7721:2015 «Газоподібне паливо. Біогаз. Технічні вимоги та методи контролювання». Введ. 01.08.2016. – К.: ДП «УкрНДНЦ», 2016. – 11 с. **8.** Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Частина 2. Термінологічні і жанрово-стилістичні труднощі. – Кременчук: КДП, 1999. – 252 с. **9.** Закон України «Про ринок природного газу»: Офіц. текст зі змінами станом на 01.11.2016. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/329-19/page>. **10.** Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництв аелектроенергії з альтернативних джерел енергії»: Офіц. текст зі змінами станом на 04.06.2015. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/514>. **11.** Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про теплопостачання» щодо стимулювання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел енергії»: Офіц. текст зі змінами станом на 21.03.2017. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1959>. **12.** <http://zorg-biogas.com>. **13.** <http://www.iso.org>>obp.

Давид Адамчик

г. Катовице, Республика Польша

Гастрономические реалии в романе Дж. К. Роулинг «Гарри Поттер и философский камень» в аспекте специфики их перевода на русский язык

Кухня и все, что с ней связано, является, наподобие языка, одним из главных культурных компонентов личности представителей любого социума. Приготовление и прием пищи принадлежит ко второй, после речи, исконно всеобщей форме человеческой деятельности [1]. Как основной элемент повседневности, кухня становится предметом отдельного анализа в работах по изучению культуры любой нации или другой развитой культурной общности. Исследования, касающиеся области соотношений кухни и культуры, определяются английским термином *food studies*, который охватывает все то, что по-русски можем поместить в рамках *гастрономического* (названия видов пищи, способы ее приготовления, приема и вызываемые этим ассоциации) [2, с. 99]. Кроме того, следует отметить, что гастрономическое вписывается в рамки природы и культуры – ведь природа снабжает человечество нужными для жизни продуктами, а лишь обработка этих продуктов определенным образом является результатом культуры данной общности, ее истории, обычаев, приобретенных знаний [3, с. 13].

Для названия различных компонентов и описания процессов гастрономической области используется язык, с которым она неразрывно связана. Об этом свидетельствует множество кулинарных книг, а также меню любого ресторана. Кроме того, гастрономическое уже давно проникло на страницы художественной литературы, в которой становится отражением описываемого мира, нередко выполняя роль культурного символа. Такое толкование гастрономических элементов в тексте ставит перед переводчиком серьезную задачу, заключающуюся в выборе соответствующих средств их передачи на другой язык.

С точки зрения переводоведения, интересным направлением гастрономических исследований, несомненно, является литература фэнтези. Этот жанр базируется либо на представлении вымышленного мира, либо мира, основанного на реальности или имеющего с ним заметные связи, но вместе с тем изобилующего особыми, необычными, а даже магическими элементами, в том числе связанными с пищей [4, с. 85]. В свою очередь, вышеупомянутое свойство этого популярного литературного жанра может поставить переводчика в тупик, так как в

некоторых случаях источником знаний на тему переводимых кулинарных названий является исключительно исходный текст [5, с. 64]. Тогда нет возможности обратиться к языковым или культурным сведениям, а сам процесс передачи может требовать творческих способностей.

Более того, если обратить внимание на главные особенности серии книг Джоан Роулинг «Гарри Поттер», следует учесть, что история молодого волшебника вписывается, кроме жанра фэнтези, в пространство детской литературы. Этим обуславливается то, что, переводя тексты такого рода, в том числе выступающие в них гастрономические реалии, нельзя пройти мимо роли оказавшихся в них названий еды и напитков. Как подчеркивает Анна Дымель-Тшебятковска, гастрономическое всегда является очень важным элементом мира, представленного в адресованных юным адресатам литературных сюжетов. Среди различных ролей, которые приписываются гастрономическому пространству в детской литературе (намек на происхождение героя, мотив матери, кормления детей и др.), особого внимания заслуживает магическая функция кулинарных реалий. В романах фэнтези она заключается в переходе, посредством приема пищи и напитков, в секундарную, волшебную реальность. Вместе с тем в магическом мире гастрономическое обладает двойственным характером – оно может вести как к счастью, так и причинять вред [6, с. 179-181].

Все вышеупомянутые особенности гастрономических реалий заметны в серии книг британской писательницы. Пища и напитки, кроме других элементов, являются одним из составных компонентов вымышленного мира. Их можно подразделить на две группы, которые определяют уровень сложности перевода гастрономических реалий.

К первой группе принадлежат гастрономические названия, перевод которых не требует сложных переводческих умений. Их передача решается посредством подбора соответствующих словарных эквивалентов. Ярким примером такого рода номинаций является английская лексема *bun*, появляющаяся в начале истории о Гарри Поттере и принадлежащая к обыденной жизни вне магической реальности. Это название было переведено на русский язык словосочетанием *пышка с изюмом*.

Важно, что принадлежность к миру волшебников не определяет сложности перевода гастрономических реалий в книге Джоан Роулинг. На это указывают некоторые названия сладостей, покупаемые учениками Хогвартса, – *Droobles Best Blowing Gum* (*лучшая взрывающаяся жевательная резинка Друбблс*), *Chocolate Frogs* (*шоколадные лягушки*), *Cauldron Cakes* (*сдобные котелки*), *Licorise Wands* (*лакричные палочки*). Все эти номинации были переведены с

помощью словарных соответствий. Стоит подчеркнуть, что в случае названия *Licorise Wands* (лакричные палочки) имеем дело с намеком на кухню, связанную с англосаксонской культурой, в которой из корня лакричника вырабатываются конфеты. Однако, учитывая популярность американской и британской культуры, а также помещение действия романа на территории Великобритании, данное наименование не требовало использования более сложного переводческого приема. Наряду с этим такой способ передачи обсуждаемого названия подчеркивает его англосаксонский колорит и не мешает в восприятии текста.

Подобную закономерность можно заметить, если взглянуть на гастрономические реалии, тесно связанные с миром волшебников. Яркой иллюстрацией этого тезиса является номинация *the Elixir of Life*, переведенная на русский язык как *эликсир жизни*. Передачу этого магического термина облегчает факт, что он был почерпнут из области алхимии, представители которой занимались поисками способа выработки вещества, который может задержать процесс старения, а даже творить жизнь [7]. Вместе с тем определение главного компонента микстуры, гарантирующей бессмертие, подверглось небольшому преобразованию. Так, название *the Sorcerer's Stone*, используемое в исходном тексте, в русской версии романа приобрело форму *философский камень*. На это повлияла трактовка понятия *эликсир жизни* сквозь призму алхимии, поскольку это вещество нередко сравнивалось с понятием *the philosopher's stone* (*философский камень*). Следует учесть, что такая алхимическая последовательность видна только в русском переводе, так как английское определение чудесного камня содержит существительное *sorcerer*, обозначающее 'человека, который обладает магическими способностями, используемыми в целях излечения других людей' [8].

Вторая группа гастрономических реалий, встречающихся на страницах книги «Гарри Поттер и философский камень», охватывает названия пищи, для которых характерна сильная связь с англосаксонской кухней. К данной группе реалий, наподобие первой, принадлежат гастрономические наименования, касающиеся как обыденной жизни, так и магического пространства. Перевод названий из этого круга требовал более сложного подхода, при котором учитывалась специфика восприятия текста на целевом языке молодым получателем.

В качестве примера можно привести английское название *knickerbrocker glory*, обозначающее 'десерт, подаваемый в высоком бокале и состоящий из нескольких слоев в следующем порядке: мороженое, желе, фрукты и сливки' [8]. В русском переводе книги

название этого характерного британского сладкого блюда передано с помощью номинации *супер-дупер-гамбургер*. Отметим, что такой переводческий эквивалент не нарушает перцептивных процессов, а кроме того, вводит в текст дополнительное значение. Это связано с тем, что на самом деле во фрагменте, в котором оказалось рассматриваемое обозначение, речь прежде всего идет не о блюдах британской кухни, а о поведении двоюродного брата Гари, который закатил истерику из-за слишком малого количества мороженого в его десерте. В русском переводе Дадли кричит и плачет, потому что его гамбургер был недостаточно большой. Особого внимания заслуживают также два первых компонента названия, *супер-дупер*. Сочетаясь с названием *гамбургер*, они интенсифицируют его и дополнительно придают ему иронический оттенок, так как обозначают либо 'человека с высоким самоощущением, либо пародирование модного варваризма «супер»' [9].

Соотнесения с англосаксонской кухней заметны также в случае кулинарных обозначений, входящих в рамки волшебной реальности. К примеру, Роулинг вводит название *Bertie Bott's Every Flavor Beans* (*круглые конфетки-драже «Берти Боттс»*), которое в переводе подверглось частичной адаптации. Хотя выражение *Bertie Bott's* было транскрибировано, лексема *Bean* (в русском языке это фасоль) была замещена обозначением *конфетки-драже*. Отметим, что конфеты в виде фасоли выступают прежде всего в англосаксонской культуре, в которой они известны под названием *Jelly Beans*. Зато конфетки-драже напоминают по форме названный в оригинале вид сладостей.

Кроме того, удачно на русский язык была передана номинация *Every Flavor*. Здесь в качестве эквивалента могло быть применено определение *со вкусом всего*, однако переводчик решил сгустить атмосферу необыкновенности и таинственности с помощью выражения «*которые, если верить надписи на пакетиках, отличались самым разнообразным вкусом*», одновременно подчеркивая чудодейственный признак этих конфет.

Очередное название, вызывающие затруднения при переводе, это *Pumpkin Pasties* (*тыквенное печенье*). Для его передачи был использован прием обобщения. Гастрономический термин *pasties* восходит к конкретному английскому национальному блюду «*корниш пастии*». В тексте на русском языке переводчик применил слово *печенье*, которое обозначает «*то, что испечено для еды (обычно хлебное)*» [10]. Переводчик, конечно, мог включить в этот фрагмент текста дополнительные сведения, выясняющие конкретное понятие, связанное с английской кухней. Однако с учетом того, что текст адресован очень юному получателю, как нам кажется, обобщение здесь наиболее

приемлемо. Введение существующего в целевой культуре понятия, несомненно, облегчает восприятие текста на языке перевода.

Подытоживая анализ вышеприведенных кулинарных названий из книги «Гарри Поттер и философский камень», следует подчеркнуть, что гастрономические реалии являются элементами как обыкновенного, так и магического миров. Независимо от своей принадлежности они могут подвергаться различному толкованию и переводиться посредством разных техник. Среди них можно перечислить следующие:

- использование словарных эквивалентов (*Chocolate Frogs* – шоколадные лягушки);
- замещение одного термина другим обозначением (*knickerbrocker glory* – супер-дупер-гамбургер);
- частичная адаптация (*Bertie Bott's Every Flavor Beans* – круглые конфетки-драже «Берти Боттс»).

Вместе с тем, наиболее сложными с точки зрения перевода оказались обозначения, связанные с кухней англосаксонского культурного круга, так как они могут становиться непонятными при восприятии текста очень молодым читателем и требуют приближения к целевой культуре. При передаче гастрономических названий их полная адаптация к реалиям принимающей культуры способствует облегчению восприятия на целевом языке. По нашему мнению, роль переводчика детской литературы фэнтези, в том числе истории о Гарри Поттере, заключается не в том, чтобы вызвать сильные ассоциации с другой культурой путем тщательного отражения чужих реалий, а в том, чтобы создать благодаря переводу соответствующий уровень восприятия текста, и, прежде всего, приблизить молодому получателю чудодейственную атмосферу, не лишая его возможности в какой-то степени познакомиться также с культурным колоритом, представленным в тексте.

Литература

1. Levi-Strauss C. *Trójkąt kulinarny*. Интернет-источник (<http://strony.toya.net.pl/~jarula/images/tk.pdf>) [дата обращения: 25.02.2018].
2. Сохань И.В. *Как исследовать гастрономическое? К вопросу о дефинициях и подходах*. в: *Вестник Томского государственного университета. Культурология и искусствоведение*. №1 (9), с. 99.
3. Żarski W. *Książka kucharska jako tekst*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005, с. 13.
4. Адамчик Д. *Сладкая магия – краткая характеристика перевода названий сладостей в романе Дж. К. Роулинг «Гарри Поттер и философский камень» (английско-русское сопоставление)*. в: *Русский язык в XXI веке: исследования молодых*. Материалы IV международной научной студенческой конференции.

Астана 2017, с. 85. 5. Gutfeld D. *Elementy kulturowe w angielsko-polskich przekładach. Science-fiction i fantasy*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012. с. 64. 6. Dymiel-Trzebiatowska Hanna. *Translatoryka literatury dziecięcej. Analiza przekładu utworów Astrid Lindgren na język polski*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2013, с. 179-181. 7. Riposan-Taylor A. "The Elixir of Life" *Across History and World Cultures Exploring Philosophy and Alchemy, Mythology, Theology and Spirituality, Mysticism and Esoteric Sciences, Ancient Medicine, Nutrition and Herbology*. Интернет-источник (<http://www.satyasattva.com/wp-content/uploads/2014/10/AdinaRiposanTaylor-IIQTС-Level3-2014.pdf>) [дата обращения: 25.02.2018]. 8. *Cambridge Dictionary*. Интернет-источник (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sorcerer>) [дата обращения: 25.02.2018]. 9. *Словарь русского арго*. Гл. ред. В. С. Елистратов. Интернет-источник (https://russian_argo.academic.ru/12376/супер-пупер#sel=5:1,5:4) [дата обращения: 25.02.2018]. 10. *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*. Гл. ред. Т.Ф.Ефремова. Интернет-источник (<http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Efremova-term-71151.htm>) [дата обращения: 25.02.2018].

Mariami Akopian
Tbilisi, Georgia

Sociocultural Aspects of Second Language Acquisition through Translations of Generic Terms in the English Language from the Perspectives of Genderless Learners of English (A Case of Georgian)

Introduction

The study of language and gender reflects the constructs and supports the so called male and female categories, where the difference between two genders acts to ensure public regeneration in order to acknowledge the societal adjustments of those categories. Gender is essentially a sociable process that is built and brought into being mainly through language. Gender differences are often the result of accepting and believing in stereotypes which men and women are related to, rather than their actual difference. Stereotypes are principally conveyed through upbringing and social realization in a particular society. Language attempts to establish and enhance social and power relations, values and identities as well as promoting towards social change. Every time people use the language they make certain linguistic preferences while speaking. Speaking about language and gender, we do not only mean the grammatical category gender, but rather a socio-cultural phenomenon of masculinity and femininity [2].

Sociocultural Aspects of Language and Gender

Language is influenced by various factors such as society, religion, various tendencies, or social institutions. When dealing with the problem of influences between language and society, one should view two opportunities: language in society and society in language. Language in society refers to the language used by people working in specific places such as media, newspapers, educational institutions, where the language is multifunctional and the same language is used in different circumstances. By society in language we mean the changes introduced in language due to the interference in it, and the influence done by high status people in that society. Many sociolinguistics have observed that women tend to use more standard language rather than men do. Sex/gender indicates the social priority of a language being used. Separating factors between male and female representatives might be obviously noticed in cross-cultural differences and politeness peculiarities. Thus, gender is not an intrinsic feature, but a result of men's and women's gender realization in a particular society. Accordingly, gender may not always be related to expected ways of behavior of the same person's biological sex. Gender identity is comprehended to be performed of cultural world outlook and acted by individuals through their daily routines, rather than some features directly related to their biological sex. It can be concluded that three major factors have been outlined in the study of language and gender identities: first of all, the attempts the speakers have been noticed to perform gender peculiarities through communication, moreover, the development of specific gender identities within the community, and finally, how gender individuality is presented.

Language is believed to be a guide to social real life. Speech community is the focus of sociolinguistics. Speech community is a notion applied in sociolinguistics, which studies speech varieties of certain groups of people, which can be small or big, such as town, village, or even a nation. There are four types of speech varieties: standard language, sociolects (socioeconomic status, gender, ethnic group, age and occupation), regional varieties, and registers (casual, formal, technical and simplified) [4]. It is reasonable to claim that the social distinctions among people are universal. Various factors affect social inequality in terms of having different speech varieties in speech communities: age, occupation, rank, ethnicity or other peculiarities of members of speech communities. It should be noted that gender-related differences in language are a reflection of the society a language functions in, as language is a principal means of communicating information within a community. Having generic sense in English excludes and discriminates the women's position in the society. Based on this

evidence one may claim that there is gender-exclusive differentiation and gender-variable differentiation. The gender of a speaker determines the likelihood of choices of certain morphological, grammatical, phonological, lexical and syntactic forms of the language [2].

The use of male terms to refer to both genders is called the *he/man* approach to language, e.g.: *No man is an island* (generic use). The main interest of *gender representation in language* is concerning the structural properties of an individual language. Almost in every language personal nouns compose a fundamental and culturally essential lexical field. They are needed to determine people as individuals or members of different groups and may transfer positive or negative beliefs and attitudes. Gender languages refer to languages with classifiers or noun classes, as well as those languages that are in absence of noun classification at all. However, the absence of grammatical gender in language does not indicate that gender in its wide sense cannot be communicated. As a result, gender owns other different categories such as social and lexical gender.

Encoding Gender in English and Georgian

The third person singular pronouns *he/she/it* make English have grammatical gender, which means that *he* is referred to indicate masculinity, *she* – femininity, and *it* refers to subjects/objects with no particular gender. For instance, pronoun *he* is not only used to refer to man, but also to unmarked category. As a result, the instances of singular *they* (gender indefinite) are widely spread in non-standard English, which shows unspecific number of individuals being mentioned. Gender is so tightly intruded in our social performance, in our mind and realization of ourselves and others that we almost cannot even stride without taking the presence of gender into account. People may even not pay much attention to their daily routine but there is still implicit awareness of it inside everyone [3]. People tend to think that the majority of their preferences, beliefs, actions and attitudes are a result of their individuality and cultural history and not a result of the society where they develop. Nevertheless, people's preferences, beliefs, actions and attitudes develop and refine due to the experience received in the realization process of an individual in a particular society. How people develop mainly reflects exposure to norms and values, reliance, potential that depend on gender and other categories of social development of an individual.

English has a limited class of personal nouns with lexical gender meaning that there is a specific semantic property – male or female (*aunt, uncle, king, daughter, mother, etc*). This property specifies that some terms refer to *she*, while others to *he*. Nevertheless, the majority of personal nouns in English are not marked for gender, being meant to refer to both males

and females (*person, engineer, human, administrator, etc*), in addition, they might be pronominalized by either *she* or *he*, or in neutral contexts by using singular *they*. However, lacking grammatical and lexical gender of personal nouns of English words, semantics plays a significant role in determining gender bias. Many high-class positions such as *doctor, minister, director, lawyer* create a male-biased reference (*he*) when the referent is not mentioned, while positions related to lower-class like *secretary, nurse, teacher* are referred to female representatives (*she*). The overgeneralization of *he* in neutral settings causes the existence of social gender in English. Social gender has to deal with stereotypical assumptions concerning what roles are suitable for males and females in a particular society. Georgian belongs to the South Caucasian (Kartvelian) branch of the Caucasus language family, whose other three members are Laz, Megrelian and Svan. The typology of Proto-Kartvelian word structure is dramatically similar to that of Proto-Indo-European. One may find complex vowel systems and rich morphology for nouns, balanced by comparatively direct verbs in the North Caucasus. Kartvelian takes the third place with respect to honor of having a considerable proportion of consonants to vowels and a relative complexity with nominal and verbal morphology. Georgian is considered to be a highly agglutinative (having more than eight morphemes per word) language, as it has a considerable number of irregular verbs with distinguishing degrees of irregularity. Georgian is mainly a synthetic language, which is rich in morphological properties. Gender is an implicit feature in the Georgian language. A gender of a speaker is either identified by means of personal nouns or by using first name.

In order to figure out the perception and usage of generic pronouns among Georgian speakers of English, the following experiment was conducted. Logically interrelated Georgian sentences, including third person pronouns (and their case forms *ობ/ოგო is (igi) – he/she/it*, plural *ობობო/ოგობო isini (igini) – they*, *ოსგობო - his/her/its own*, etc) were made up. The main interest of the research was to find out how genderless Georgian third person pronouns were translated into English. Of 40 native speakers of Georgian (20 females and 20 males), the following outcomes have been noted: 322 occurrences of masculine pronouns, 55 occurrences of feminine pronouns, 19 occurrences of singular *they*, and 11 occurrences of the generic *he/she*.

Conclusion

Gender is a single way of defining social uniqueness that a person learns due to his/her individual story development. There is a male bias among the native speakers of Georgian in terms of interpreting the genderless third person singular pronouns when they are translated into English. The gender

representation in English mainly consists of a strong tendency of *he/man* approach, highlighting the men's dominance over women. Native Georgian speakers of English translate genderless third person pronouns into English basically referring to the context of a text trying to elicit the semantic cues revealing the gender of a referent.

References

1. Bevik, C. (2013). The Assessment of Gender Pronouns in Relation to Gender Stereotypes and Sexism. LUNDS Universitet Department of Psychology, 2-18.
2. Davies, A. (2007). An Introduction to Applied Linguistics. Edinburgh: Cromwell Press.
3. Gastil, J. (1990). Generic Pronouns and Sexist Language: The Oxymoronic Character of Masculine Generics. University of Wisconsin- Madison, 23, 629-640.
4. William, O. (1997). An Introduction to Contemporary Linguistics. Boston: Omega Publishing Services.
5. Sunderland, J. (2006). Language and Gender . New York: Routledge.

Тетяна Введенська
м. Дніпро, Україна

Прагматика рекламного тексту як перекладацька проблема

Одним з найголовніших завдань в процесі перекладацької діяльності є досягнення адекватності перекладу, оскільки це найважливіший критерій оцінки його якості. Для цього необхідно передати не лише семантичний зміст оригіналу, а й його комунікативний потенціал, тобто прагматику, оскільки саме вона повідомляє інтенцію автора читачу і викликає у нього певну реакцію. Передача прагматики у тексті перекладу становить значні складності для перекладача, оскільки у рецепторів оригіналу і перекладу, що належать до різних культур, існує величезна різниця у фонових знаннях і екстралінгвістичному досвіді. Для того, щоб подолати труднощі, пов'язані з передачею прагматики, перекладачу в першу чергу необхідно зрозуміти намір автора, а потім застосувати при перекладі прагматичні адаптації, що включають доповнення, випущення прагматично не релевантної інформації та інші трансформації. Крім того, важливо, щоб перекладач не викривив намір автору, накладаючи на оригінал своє власне сприйняття тексту та відображаючи його в перекладі.

Основні ідеї прагматики були закладені Ч.С. Пірсом, а сам термін «прагматика» у науковому значенні запровадив Ч.У. Морріс, один із засновників семіотики. Він розділив семіотику на семантику – вчення про відношення між знаками та об'єктами дійсності, синтактику – вчення про відношення між знаками, і прагматику – вчення про

відношення знаків до їх інтерпретаторів. Отже, на думку Ч.У. Моріса, прагматика вивчає поведінку знаків в реальних процесах комунікації та має справу з усіма психологічними, біологічними та соціологічними явищами, які спостерігаються при функціонуванні знаків [1, с. 3].

Різні вчені розглядають прагматику та прагматичні труднощі перекладу з дещо відмінних позицій. Наприклад, Л.С. Бархударов, досліджуючи три типи відношень, в які входить знак (або три типи значень знаку), тобто референційне значення знака, прагматичне і внутрілінгвістичне, дає визначення прагматичного значення знака як відношення між знаком і людиною, яка даним знаком користується або відношення між мовним знаком та учасником мовленнєвого процесу: «Это субъективное отношение людей (языковых коллективов) к единицам языка, а через них и при их посредстве и к самим обозначаемым ими предметам и понятиям, нередко закрепляется за данным знаком, входит в качестве постоянного компонента в его семантическую структуру и в этом случае становится тем, что мы называем прагматическим значением языкового знака» [2, с. 106]. А.Д. Швейцер розглядає прагматичні відношення у перекладі, комунікативну інтерпретацію відправника, настанову на одержувача та комунікативну настанову перекладача. В.В. Сдобніков та О.В. Петрова зосереджують свою увагу на прагматичних труднощах перекладу та ролі перекладача в акті міжмовної комунікації. Е.М. Медникова та А.Т. Лесняк на конкретних прикладах розглядають помилки, що були спричинені прагматичною неадекватністю. В.І. Карабан детально розглядає існуючі прагматичні проблеми перекладу та пропонує способи їх подолання. В.Н. Комісаров розробляє типологію прагматичних адаптацій, що дозволяють зберегти прагматичний потенціал висловлювання, та розглядає проблему еквівалентності та адекватності перекладу.

Згідно визначення В.Н. Комісарова, прагматичний потенціал тексту – це «способность текста производить подобный коммуникативный эффект, вызывать у Рецептора прагматические отношения к сообщаемому, иначе говоря, осуществляют прагматическое воздействие на получателя информации». Прагматичний вплив може не реалізуватися або не повністю реалізуватися по відношенню до конкретного рецептора. На основі цього факту В.Н. Комісаров робить висновок, що «высказывание обладает прагматическим потенциалом, который по-разному реализуется в конкретных актах коммуникации». [3, с. 139]

Для успішної комунікації важливо здійснити прагматичний вплив на рецептора інформації, а в тому разі, коли мова йде про переклад, – необхідно передати намір автора оригіналу та намагатися досягти такого ж комунікативного ефекту перекладу на одержувача

інформації, який мав би справити оригінал. Необхідно зазначити, що відношення, яке формується у рецептора перекладу, у великій мірі залежить від тих засобів, які вживає перекладач, працюючи над перекладом оригіналу. Отже, основною метою при передачі прагматичного аспекту перекладу є збереження прагматичного потенціалу оригіналу та запланованого комунікативного ефекту на рецептора у перекладі. Стосовно прагматичного аспекту перекладу, В.Н. Комісаров наводить таке визначення: «Влияние на ход и результат переводческого процесса необходимости воспроизвести прагматический потенциал оригинала и стремления обеспечить желаемое воздействие на Рецептора перевода называется прагматическим аспектом или прагматикой перевода»[4, с. 210].

Прагматична спрямованість, тобто орієнтованість автора на виконання мети повідомлення, в рекламному тексті, який має потужну силу впливу, проявляється особливо яскраво. Основна задача рекламного тексту – викликати не мовленнєвий вчинок адресата – придбати предмет реклами.

Реклама – це, як правило, не персоналізована форма оплачуваної комунікації, що реалізується через засоби масової інформації або інші відомі джерела та спрямована на ознайомлення із певним товаром чи послугою та стимулювання бажання придбання цього товару або послуги. Реклама – це складне соціально-психологічне явище, яке здатне впливати на затаєні ділянки людської свідомості. Саме тому у сучасному світі формуванню реклами приділяється неймовірна увага, адже, якщо реклама вдала, то товар або послуга, яку вона рекламує, буде мати не аби який попит. При цьому важливим є не тільки невербальна складова реклами, яка формує перше враження, але й сам текст, який певним чином «умовляє» потенційного покупця звернути увагу на рекламований продукт.

Рекламний текст вирізняється насамперед такими характерними особливостями, як чіткість, лаконічність і динамічність. Крім того, його специфіку пов'язують із тим, що, по-перше, він містить інформацію про фізичну чи юридичну особу, товари, ідеї, послуги; по-друге, призначений для невизначеного кола осіб; по-третє, покликаний формувати або підтримувати інтерес до фізичних, юридичних осіб, товарів, ідей, послуг; по-четверте, сприяє реалізації товарів, ідей, послуг [5]. Рекламний текст є «прагматичним текстом» на тій підставі, що в ньому актуалізуються певні комунікативні стратегії. рекламне висловлювання передусім призначено для здійснення того чи того впливу на слухача, тобто має перлокутивний, або прагматичний ефект. Отже, прагматика рекламного тексту покликана відповісти на питання,

чому споживач, незважаючи на критичність мислення, сприймає рекламу, підкоряється їй. О.С. Попова конкретизує прагматичну функцію реклами, акцентуючи на її стратегії: «...рекламна стратегія спрямована на зняття критичного сприйняття адресатом рекламного тексту та формування в нього позитивного емоційного настрою. При цьому читач розуміє, що реклама повинна продати йому товар, тобто він усвідомлює її мету, проте не стратегію, яка залишається непомітною, однак призначена в кінцевому результаті спонукати адресата до придбання рекламованого товару» [6, с. 281].

Текст є квінтесенцією інформації всього рекламного повідомлення, він виробляє у читача готовність певним чином сприймати все повідомлення, впливаючи на мотиваційну сферу читача. Для розуміння повідомлення потрібно щоб і комунікатор, і реципієнт оперували однієї і тієї ж знаковою системою. Бар'єром сприйняття стає приналежність тексту або його елементів мові і мовному середовищу, які не знайомі реципієнту. На перший погляд, бар'єри сприйняття іншомовного тексту успішно знімаються у процесі перекладу. Однак літературний переклад не враховує особливості сприйняття специфічних аудиторій. Тим часом, найменша неточність посередника (перекладача) в сприйнятті і подальшій передачі інформації може істотно спотворити зміст оригінального висловлювання або утруднити його сприйняття. Для успішного сприйняття перекладеного рекламного тексту потрібне знання перекладачем соціально-психологічних і соціокультурних особливостей представників іншомовної та вітчизняної цільових аудиторій. [7].

Як зазначив А. Лебедєв-Любимов, «у найпростішому випадку реклама – це якість повідомлення про товари чи послуги, що розповсюджуються численними виробничими, торгівельними або фінансовими компаніями за допомогою рекламних агентств, засобів масової інформації та комунікації з метою впливу на споживача» [8, с. 3].

Проаналізуємо декілька прикладів, що можуть задати багато проблем для перекладача з точки зору прагматики рекламного тексту.

Рекламний текст банку Vontobel AG зі слоганом Continuity Creates Trust, який побудовано на алітерації звуків «к» і «т», містить у себе ланцюг з ключових слів, що мають викликати довіру – так званий “punchline” – **Continuity is crucial to the successful management of your assets. You are right only to trust an independent partner whom you can rely on tomorrow.** Ще один прийом реалізації прагматичного потенціалу в рекламі – використання ідіом, які відображають національну картину мира, також є непростим завданням для перекладача. Так, товари та послуги, які призначені для медитації,

релаксації та відпочинку, рекламуються за допомогою наступного тексту, який побудований на грі ідіом: **“Still waters run deep and rolling stones gather no moss. Relax, pamper yourself, meditate, chant, stand on your head.”** Гра слів та рим взагалі є популярним засобом привернути увагу потенційного споживача. Реклама китайських срібних паличок: **«Turn your take-away nosh into a posh affair with cutlery from Gucci»**. Дуже складно перекладати тексти, які основані на грі слів, або мають буквальне та фігуральне значення: **«Lucky Strike Light my Lucku»**, адже майже неможливо перекласти текст так, щоб зберегти первісну ідею, тому нерідко доводиться створювати новий, адаптований текст. Часто в рекламі використовують девіантні тексти **«Extra cool taste of KOOL Come up to COOL»**, тобто тексти, у яких навмисно зроблена помилка для привертання уваги, але у нашому випадку неможливо перекласти цей вираз без втрат, адже при перекладі на українську мову перші літери змінюються і не відіграють більше тієї значущої ролі як у оригіналі.

Однією з норм при перекладі є переведення мір довжини, ваги і т.д. до відповідних стандартів, дійсних на території країни, на чю мову перекладається текст, у нашому випадку це Україна. Тому у рекламі **“Aquafresh – Extreme Clean Case of six 5.6-ounce toothpaste tubes”** ми повинні перевести унції у грами. Нарешті, найскладнішим завданням для перекладача є відображення культурних цінностей, які закладені у рекламному тексті: **“Now it’s Pepsi – for those who think young. You can’t miss the change that’s come across the nation – today people are full of modern ideas, full of vitality. Think young. Say “Pepsi, please!”**

Сучасна реклама вирізняється особливою креативністю. Деякі рекламисти проявляють свою невичерпну фантазію у створенні текстів, інші обирають незвичні ай-стопери та цікаві стилістичні прийоми. Незважаючи на різні методи досягнення мети, всі рекламисти прагнуть того, щоб їх реклама виявилася ефективною та дієвою протягом довгого часу, тому завдання перекладача використати все можливі прийоми та трансформації задля збереження прагматичного потенціалу рекламного тексту.

Література

1. Арутюнова Н.Д., Падучева Е.В. Истоки, проблемы и категории прагматики / Н.Д. Арутюнова // Новое в зарубежной лингвистике, Вып. 16, Лингвистическая прагматика.– М.: Прогресс, 1985. – С. 3-42.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод (вопросы общей и частной теории перевода). – М.: Междунар. отношения, 1975. – 240 с.
3. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие / В.Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 2001. – 424 с.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистика).

тические аспекты). Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В.Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с. 5. Столярская Е.В. Рекламный дискурс и рекламный медиатекст в системе функциональных стилей русского языка. / Е.В. Столярская // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство». № 11. 2014. Вип. 20 (2). – С. 153-159. 6. Бердышев С. Рекламный текст / С. Бердышев [Электронный ресурс] / Режим доступа: URL: http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/102994/Berdyshev_-_Reklamnyii_tekst._Metodika_sostavleniya_i_oformleniya.html. 7. Хуртак И.В. Безэквивалентная лексика. Лексические единицы, провоцирующие переводческие ошибки / И.В. Хуртак // Материалы конференции «Актуальные проблемы обучения иностранных студентов», ДДМА. – Днепропетровск, 2011. Том 5. – С. 171-176. 8. Любимов А.Н. Психология рекламы / А.Н. Лебедев-Любимов [Электронный ресурс] / Режим доступа: URL: http://www.psychology.vuzlib.org/book_o247_page_3.html.

Алексей Вдовичев, Сергей Ковальчук
г. Минск, Республика Беларусь

К вопросу о переводе историко-туристического дискурса

Все страны стремятся привлечь иностранных туристов за счет разных видов туризма. В русском языке провели разграничение между значениями слов *туристический* (т.е. ‘относящийся к туризму, связанный с ним’) и *туристский* (т.е. ‘относящийся и к туризму, и к туристу’). Но тема перевода туристического дискурса будет оставаться актуальной долгое время, т.к. остаются нерешенными вопросы перевода собственных имен, множественной эквивалентности исторических реалий, которые по-разному отражаются в языках и в описании исторических эпох той или иной страны.

Данная тема представляет особую актуальность, когда речь заходит о «переписывании истории», – вопрос очень спорный и зачастую политически ангажированный. Как обозначить в переводе *Киевская Русь*, но сделать все возможное, чтобы не было слова *Rus*, или представить *Речь Посполитую* как *the Polish-Lithuanian Kingdom* вместо написания *Rzeczpospolita*, которое является полным эквивалентом того, что звучит в исторических документах.

Многие страны Восточной Европы, включая Беларусь и Украину, в настоящее время развивают сферу туризма, в том числе исторического (православного, католического, рыцарского и т.п.), что предполагает активную работу над переводом текстов, которые относятся к

туристическому дискурсу: исторические справки и документы, наименования и ссылки, национальные символы и образы.

Работая над переводом документов и туристических текстов, связанных с туризмом в Республике Беларусь, зачастую приходится сталкиваться с двойными эквивалентами, или так называемыми *дублетами*, описывающими одинаковые явления и концепты. К примеру, перевод имен князей Киевской Руси – на какой язык должен опираться переводчик при переводе (точнее, транслитерации) имени: украинский, русский или белорусский, если сведения о князе или княгине представлены в аспекте поликультурности, – например, князь *Владимир*, представленный в переводах как *Vladimir the Great* или *Saint Vladimir*. В истории князь Владимир был и новгородским князем (*prince of Novgorod*), и киевским (*prince of Kiev*). Но учитывая исторические события, описываемые на разных языках, есть вероятность представить одного и того же князя в разных номинациях, что может привести к недопониманию: *Vladimir the Great* и *Grand Duke Volodimir*. Нам известно, что в разных исторических документах представлены номинации на разных языках в зависимости от источника сведений (например, князь *Владимир* – *Valdamarr gamit*, ссылка из скандинавских королевских саг *Fargskinna*). Во многих странах разгораются споры относительно принадлежности тех или иных исторических персонажей или событий к истории той или иной страны. Например, в истории Беларуси есть периоды как государственной самостоятельности, так и зависимости от других стран. Например, Беларусь в составе Великого княжества Литовского описывается следующим образом: «*Отдельные этнические островки литовского населения, которое привели с собой литовские князья, изначально не могли стать прочной этнической опорой для новой власти. Более того, пришлое население постепенно ассимилировалось. В верхнем ярусе управления обществом на смену прежним удельным русским князьям Рюрикова дома пришли новые – литовские. Не имея прочной опоры в своей этнической среде, часто не поддерживая связи со своей метрополией, они меняли языческую веру на православную, приобщались к местной жизни, проникались ее интересами, окружали себя местным боярством. Постепенно растворяясь и ассимилируясь в новой среде, они просто заменили прежних князей*» [1, с. 61]. До сих пор поднимаются вопросы и предлагаются многочисленные инварианты перевода литовских князей, например, вариант перевода имени одного из самых известных князей Великого княжества Литовского *Витовта*: *Vytautas the Great*, *Vytautas Didysis*, Вітаўт Кейстутавіч (*Vitaūt Kiejstutavič* – неоднозначный вариант перевода, т.к.

использование диакритической системы в транслитерации белорусского алфавита с использованием латинского пока принято только для географических названий, или топонимов), *Witold Kiejstutowicz, Vitovt, Alexander Vitoldus*. Князь представлен на всех языках, все правильно, но возникает вопрос об однозначности перевода и унификации, которая должна присутствовать в переводе, потому что чем больше вариантов перевода предлагается, тем дальше мы уходим от понятия эквивалентности и качества перевода, т.к. качество можно исключить за счет предпочтений, которые отдает переводчик тому или иному языку, культуре, исторической дескрипции.

В практическом переводе историко-туристических текстов преобладают следующие лексические трансформации:

- транскрипция и транслитерация (или их сочетание);
- калькирование (которое можно представить как дословный перевод, потому что, например, многие переводчики до сих пор не согласны с переводом *Красная площадь* как *Red Square*, т.к. уверены, что *красный* в данном сочетании передает значение «*красивый, прекрасный*»);
- описательный перевод (который может превратиться в энциклопедическую справку, когда переводчик не только раскрывает смысл, но и начинает пересказывать историю, т.е. занимается интерпретацией, что недопустимо в аспекте профессиональной компетенции переводчика);
- неассимилированный перевод (например, вышеупомянутая *Речь Посполитая* (в русском и белорусском языке отражается с учетом литературных норм языков) передается в английском языке с польским написанием *Rzeczpospolita*, хотя предлагается и описательный перевод *the Polish-Lithuanian Kingdom*, при этом такого королевства-царства никогда не существовало именно с таким наименованием) и др.

Данная тема может раскрываться на разных примерах и эпизодах истории, иногда даже в зависимости от того, как и кто представляет историю для туристов, а потому указанная проблематика еще долгое время будет оставаться актуальной для переводоведения, истории, краеведения и многих других смежных дисциплин, которые изучают связи между странами и культурами.

Литература

1. Беларусь: страницы истории / Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории; редсовет А.А. Коваленя [и др.]. – Минск: Беларус. навука, 2011. – 408 с.

Олександра Галкіна, Алла Сітко
м. Київ, Україна

Відтворення ідеонімів та прагматонімів у перекладі

Можна безперечно стверджувати, що власні назви відіграють неабияку роль у нашому житті. Саме тому вони викликають інтерес з боку лінгвістичної спільноти, складаючи невід'ємну частину нашого повсякденного життя. Будучи мовними одиницями, власні назви беруть участь у формуванні картини світу. Власні назви або оніми є об'єктом вивчення ономастики. Незважаючи на наявність окремих робіт, присвячених дослідженню онімів [1; 2; 3; 4; 5], проблема відтворення прагматонімів та ідеонімів потребує більш детальної уваги. Дослідження вчених зосереджено на таких питаннях, як відмінність імені власного від номінального, межі ономастичного простору і полів. Ономастична лексика – особливий тип семантики, що по-різному проявляється на цих рівнях.

Ономастичний простір розглядають як суму власних назв, що вживаються в мові даного народу в певний історичний період для наменування об'єктів. До онімів належать ідеоніми та прагматоніми – групи власних назв, що можна протиставити між собою, адже перші позначають назви духовної культури, а другі – назви матеріальних цінностей.

Для позначення одиничних предметів, пов'язаних з творчою діяльністю людини, вчені використовують термін «ідеонім» [6, с. 201, 203]. Ідеоніми відносяться до периферійної частини ономастичного простору. Вони включають в себе такі об'єкти, як артіоніми (назви творів образотворчого мистецтва), бібліоніми (назви книг), гемероніми (назви структур періодичної преси) та ін. Так, Т.М. Юдіна, Е.Ф. Вороніна відзначають: «серед периферійних розрядів власних імен особливу увагу потрібно зосередити на іменах, пов'язаних з духовною сферою людської діяльності. Такі імена власні – предмет дослідження ідеонімів» [5, с. 93].

Російська дослідниця та укладачка «Словника російської ономастичної термінології» Н. Подольська вперше ввела термін «ідеонім» [7, с. 101]. в ономастику у 80-х роках ХХ століття. Згодом це поняття запозичили українські лінгвісти, зокрема О.Ю. Карпенко, яка вважала, що під ідеонімами слід розуміти назви ідеальних, духовних предметів.

Раніше вчені розглядали ідеоніми лише фрагментарно, за окремими тематичними групами (артіоніми, бібліоніми, поетоніми, хрононіми і т.д.), не об'єднуючи види цих власних назв у цілісний пласт онімної лексики, що має свою специфіку. Проте, останнім часом у колі

ономастичних проблем актуальними стали питання про розробку загальнотеоретичного базису власне української ідеонімії і таких її важливих аспектів, як класифікаційний поділ за типом позначуваного об'єкта, хронологією постання назв, їх походженням та структурою. Серед новітніх лінгвістичних студій, що стосуються явища ідеонімії, слід згадати працю М.М. Цілини, яка досліджувала структурну класифікацію українських ідеонімів [4], статтю О.О. Васильєвої про структурні типи англословних ідеонімів та роботу О.В. Мініної про формальні та семантичні особливості ідеопоетонімів у диалогії Кена Фоллетта «Стовпи землі» та «Світ без кінця» [1].

У передмові до «Словника російської ономастичної термінології» Н. Подольська у своїй класифікації власних імен виділяє дві групи тих онімів, які можна віднести до периферійних: ідеоніми (грец. «мистецтво» + онім) – назви об'єктів розумової діяльності і прагматоніми (грец. «предмет, річ» + онім) – назви об'єктів прагматичної діяльності [7]. До розряду ідеоніми відносяться: гемероніми (грец. «день, доба» + онім) – назви видавництва періодичної преси; геортоніми (грец. «свято» + онім) – назви свят; документоніми – назви різного роду документів; артгоніми (лат. «мистецтво» + онім) – назви творів образотворчого мистецтва (живопису, графіки, пластики); біблгоніми (грец. «книга» + онім) – назви будь-яких письмових творів – художніх, релігійних, наукових, політичних і т.д.; поетоніми (поетичні імена) (грец. «мистецтво творення») – імена в художній літературі, що вживаються в мові твору, крім номінативної лексики, що характеризує стилістичну та ідеологічну функції; хрононіми (грец. «час, пора» + онім) – назви історично значущих відрізків часу.

Прагматонімами зазвичай називають «номен для позначення сорту, марки, товарного знака» [8, с. 81]. Специфічність подібних онімів полягає в тому, що вони 1) «маркують» серію, тип однорідних об'єктів і відносяться як до окремого елемента ряду, так і до всієї серії в цілому (наприклад, серія молочних продуктів «Простоквашино» і кефір «Простоквашино»); 2) функціонують у сфері виробництва і торгівлі, що передбачає наявність рекламної функції (як, наприклад, назва морозива «Пломбір», яке вже не один десяток років користується великим попитом у покупців). Крім того, у даного виду онімів є сильний зв'язок з екстралінгвістичними факторами: вони повинні відповідати певним законодавчим нормам, оскільки їх співвіднесеність з конкретним об'єктом фіксується юридично.

До групи прагматонімів входять: хрематоніми (грец. «річ, предмет» + онім) – назва речей; порейоніми (грец. «засіб пересування» + онім) – назви транспортних засобів; ойконіми (грец. «житло, житло»

+ онім) – назви поселень; ойкодомоніми (грец. «будівля, будова» + онім) – назви будівель; урбаноніми (лат. «міський» + онім) – назви внутрішньоміських об'єктів; дромоніми (грец. «шлях» + онім) – назви доріг; агрооніми (грец. «поле, рілля» + онім) – назви оброблених ділянок землі, ріллі [7, с. 125].

Фалероніми і ергоніми безпосередньо в класифікації Н. Подільської відсутні, але в словнику ці терміни наводяться: фалерон (лат. «бляха, якою нагороджувалися найхоробріші легіонери» + онім) – власні назви будь-якого ордена, медалі, відзнаки; ергон (грец. «праця», «діяльність» + онім) – власні назви ділового об'єднання людей, в тому числі союзу, організації, установи, корпорації, підприємства, суспільства, закладу, гуртка [7, с. 140, 151]. Також відсутній в цій класифікації і розряд політонімів, але в словнику він зазначений: політон (грец. «державні справи, державний устрій» + онім) – власні назви, які називають деякі атрибути, емблеми, символи держави, у тому числі герби, прапори, гімни [7, с. 107].

Таким чином, ми бачимо, що в першому і єдиному на сьогоднішній день словнику ономастичної термінології представлена розгорнута класифікація тих онімів, які вважаються периферійними, виділені великі і маленькі розряди, тобто представлена класифікація за окремими об'єктами номінування.

Добре відома загальна класифікація онімів А.В. Суперанської, в якій можна виділити наступні групи власних назв, які стосуються периферії художнього тексту:

1. Найменування неживих предметів: 1) хрематоніми (власні імена неживих предметів: зброї, посуду, коштовностей, музичних інструментів); 2) назви засобів пересування (пароплавів, човнів, космічних кораблів, літаків); 3) сортові та фірмові назви (ця група імен займає проміжне положення між загальними і власними).

2. Власні імена комплексних об'єктів: 1) назви підприємств, установ, об'єднань; 2) назви органів періодичної преси; 3) хрононіми – назви певних відрізків і точок часу; 4) назви свят, ювілеїв, торжеств; 5) назви заходів, кампаній, воєн; 6) назви творів літератури і мистецтва; 7) документоніми – назви документів, актів, законів; 8) назви стихійних лих; 9) фалероніми – власні імена різних нагород [6, с. 190-207].

Таким чином, можна зробити висновок, що при наявності в ономастиці чималої кількості різних класифікацій власних назв єдиної, чіткої класифікації периферійних онімів на даний момент не існує. Вченими неодноразово відзначалися «досить розмиті ієрархічні відносини між розрядами ономастичної лексики, що не піддаються чіткому структуруванню» [2, с. 3]; для власних назв, що знаходяться

на периферії, це твердження особливо актуально, так як саме вони на ономастичному рівні відображають велике розмаїття об'єктів навколишньої дійсності.

Особливо складно створити класифікацію периферійних онімів, розглядаючи власні назви в художньому тексті. Тут необхідно виходити з того ономастичного матеріалу, який пропонує автор твору, і значимості цих онімів під час прочитання канви художнього тексту. Оскільки ідеоніми та прагматоніми належать до онімів та перебувають у спірному становищі стосовно того, чи можна вважати їх окремими лексичними групами, не існує окремих класифікацій щодо способів відтворення їх у перекладі художньої літератури. Тому ми вважаємо, що можна використати загальноприйняті способи відтворення власних назв.

Як зазначає Л.С. Бархударов, переклад власних назв у художньому тексті завжди орієнтований на досягнення комунікативно-функціональної ефективності. У такому випадку слід говорити про безеквівалентну лексику [9, с. 93]. Незважаючи на те, що таку групу лексики найважче трансформувати з іншої мови, її еквівалентний переклад необхідний для досягнення рівноцінної ефективності впливу на читача. Термін «безеквівалентна лексика», що позначає власні назви, не означає, що ці слова є неперекладними взагалі. Комунікативно-функціональний підхід до перекладу безеквівалентної лексики бере до уваги специфіку власних назв. Переклад власних назв відбувається шляхом: перекладацької транслітерації та транскрибування, описового перекладу [9, с. 96]. У той же час В.С. Виноградов стверджує, що звичайні власні назви, як правило, транскрибуються або транслітеруються [10, с. 149].

Тож, посилаючись на вище згадане, виділяємо такі способи перекладу власних назв: транслітерація, транскрипція, транспозиція та калькування. Досить часто для мовних одиниць, що не мають відповідника у мові перекладу, використовують калькування – відтворення не звукового, а комбінаторного складу слова, тобто складові частини слова передаються відповідними елементами мови перекладу.

Транслітерація – формальне побуквенне відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови, побуквенна імітація форми вихідного слова [8]. Цей прийом застосовується у тих випадках, коли мови використовують різні графічні системи, одиниці яких мають певну відповідність одна з одною. Письмова форма назви при такому способі перекладу спотворюється мінімально, у чому і полягає його основна перевага. Однак, звукова оболонка може спотворитися, оскільки дуже часто при транслітерації мова перекладу нав'язує власному імені таку вимову, яка відповідає її власним правилам

читання. Тому краще, якщо власна назва в тексті перекладу передається максимально близько до її оригінального звучання, наприклад: *Fiorello La Guardia* – *Фьорелло Ла Гуардіа*, *Mussolini* – *Муссоліні*. Транслітерація в чистому вигляді використовується досить рідко, частіше можна зустріти комбінацію транслітерації і транскрипції. Перекладацька транскрипція – це формальне пофонемне відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою фонем мови, фонетична імітація вихідного слова [8]. Цей спосіб перекладу призначений для передачі звукової оболонки вихідного слова, але включає в себе й елементи транслітерації. Провідним способом в сучасній перекладацькій практиці є транскрипція зі збереженням деяких елементів транслітерації. Система транскрипції передбачає дотримання принципу взаємно однозначної відповідності між фонемами оригіналу та їх графічними відповідниками в мові. Іноді мова перекладу нав'язує власній назві інший наголос.

Принцип етимологічної відповідності, або транспозиція – ще один спосіб перекладу власних назв. Цей принцип полягає в тому, що власні назви в різних мовах різняться за формою, але мають загальне лінгвістичне походження, а отже є регулярними відповідниками одна для одної [8]. Як правило, за допомогою транспозиції перекладаються власні назви релігійного характеру.

Іншим способом перекладу власних назв є калькування – «спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (у випадку стійких словосполучень) їх лексичними відповідниками в мові оригіналу» [4]. Дуже часто калькування при перекладі супроводжується різними трансформаціями (морфологічними, синтаксичними та ін.). Наприклад, зміною порядку елементів калькування. Безумовно, цей спосіб перекладу комбінується з іншими – транскрипцією, транслітерацією. Такий спосіб називають змішаним (поєднання транскрипції і семантичного перекладу) і нерідко застосовують у тих випадках, коли до складу назви входить значуще слово. Так, *Trans-Lux Newsreel Theater on Broadway* перекладаємо наступним чином: *кінотеатр короткометражної хроніки «Транс-Люкс» на Бродвеї*. Останній випадок є яскравим прикладом поєднання різних способів перекладу. *Trans-Lux* транскрибуємо, *Newsreel Theater* – застосовуємо семантичний переклад, *Broadway* також транскрибуємо.

Отже, досліджуючи ідеоніми і прагматоніми та їх відтворення у перекладі, можна дійти висновку, що дані лексичні одиниці є недостатньо вивченими, оскільки не існує єдиної класифікації цих одиниць, вони розглядаються як підсистеми ономастики, хоча їх і

намагаються виокремити у самостійні групи лексичних одиниць. Способи відтворення таких одиниць у перекладі – транслітерація, транскрипція, транспозиція та калькування, які застосовуються з метою досягнення комунікативно-функціональної ефективності. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в дослідженні функціонування прагматонімів та ідіонімів у текстах різних типів.

Література

1. Мініна О.В. Идеопотонимия диалогії Кена Фоллетта «Стовпи землі» та «Світ без кінця». / О.В. Мініна // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Філологічні науки. – 2014. – Книга 2. – С. 145. 2. Супрун В.И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал: дисс. в виде научного доклада ... докт. филол. наук / В.И. Супрун. – Волгоград, 2000. – 76 с. 3. Сітко А.В. Етномовний компонент українських народних казок як проблема перекладу / А. Сітко, А. Скавронська // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: зб. наук. праць. – К., 2016. – С. 269-273. 4. Цілина М.М. Структурна класифікація українських ідеонімів. / М.М. Цілина. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія 8. – 2015. – С. 187. 5. Юдина Т.М. Артионимы в структурном аспекте (на материале названий произведений изобразительного искусства художников Арктики) / Т.М. Юдина, Е.Ф. Воронина // Славянская филология: XXI век: Материалы III Междунар. научной конференции (Архангельск, 23-24 мая 2012 г.) / сост. Т.Н. Плешкова, М.Ю. Елепова; отв. ред. М.Ю. Елепова; Сев. (Арктич.) федер. ун-т. им. М.В. Ломоносова. – Архангельск: ИД САФУ, 2014. – С.92-97. 6. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного / А.В. Суперанская. – М.: Наука, 1973. – 280 с. 7. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. / Н.В. Подольская – М., 1978. – 190 с. 8. Ермолович Д.И. К вопросу о раскрытии содержательной структуры имен собственных в переводе / Д.И. Ермолович // Тетради переводчика. – Вып. 18. – М.: Междунар. отношения, 1981. – С. 64-76. 9. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. – М.: Межд. отнош., 1975. – 240 с. 10. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (Общие и лексические вопросы) / В.С. Виноградов. – М.: ИОСО РАО, 2001. – 224 с.

Кулинарная лексика как переводческая проблема

В настоящей статье представим проблему перевода кулинарной лексики с польского на русский язык. Примеры для анализа почерпнуты нами из книги «Гарпии» известной польской писательницы Иоанны Хмелевской. Иоанна Хмелевская, которую считают основоположником жанра иронического детектива, очень популярна не только в Польше, но и за ее пределами. К примеру, в России она считается одной из самых известных зарубежных писательниц [2]. Выбранная нами для анализа повесть переведена на русский язык Верой Сергеевной Селивановой.

Одной из ситуаций, в которой читатель сталкивается с названием из области кулинарии, является сцена, в которой три тетки главной героини данного детектива, Доротки, просят ее принести пирожное:

– *Ktoś robi herbatę – skorzystała z okazji Sylwia. – Najmłodsza. Przy okazji sprzątnij ze stołu i przynieś to ciasto z zakalcem* [10, с. 19].

– *A сейчас пора чай заваривать, Доротка! — распорядилась Сильвия. — Заодно собери грязную посуду со стола. И **непропеченный кекс** принеси* [9]¹.

Отметим, что в данном случае переводчица пропускает в русском переводе выражение *z zakalcem* (т.е. в целевом языке – с *закалом*), оставляя лишь название пирога *кекс* (такой вид пирога также выступает в польской кулинарной действительности – *keks*). В данном случае замечаем прием конкретизации существительного *ciasto* – вместо обобщенного названия появляется название пирога определенного вида. Следует подчеркнуть, что опущение переводчиком определения *z zakalcem* отрицательно влияет на целевой текст в данном фрагменте. Юмор, использованный здесь Хмелевской, обусловлен не только тем, что выражение *ciasto z zakalcem* может применяться в польской среде именно в ироническом плане, но также тем, что в тексте оно употребляется с указательным местоимением *to* в дейктической функции, что свидетельствует об осведомленности теток на тему качеств выпечки. В русском переводе юмористические нюансы теряются, поскольку в стандартных ситуациях непропеченный кекс не вызывает положительных ассоциаций.

¹ Нумерация страниц в переводе отсутствует, так как мы пользовались электронной версией книги.

В дальнейшей части романа мы сталкиваемся с комизмом, связанным с кулинарным искусством, так как, по мнению теток, в их доме все любят *ciasto z zakalce* больше всего. В данном фрагменте переводчица перевела это выражение тем же способом, т.е. употребляя эквивалент *непропеченный кекс*:

Cukier interesował tylko Sylwię, pozostałe siostry i siostrzenica nie słodziły herbaty, lubiły gorzką. Za to wszystkie uwielbiały zakalec, który Sylwia z wielkim talentem produkowała w każdym cieście [10, с. 21].

*Сахаром интересовалась лишь Сильвия, остальные, в том числе и Доротка, чай пили несладкий. Зато единодушно все в этом доме обожали **непропеченный кекс**. У Сильвии он всегда выходил непропеченным, но потрясающе вкусным* [9].

В данном примере наиболее смешной ситуацией является тот факт, что: *Wyrosnięte zychało się, zakalcowate schodziło do ostatniej okruszyny* [10, с. 21], или в русском тексте:

Когда тесто нормально всходило и пропекалось, кекс получался совершенно несъедобным [9].

В вышеприведенном примере ситуации следует обратить внимание на еще одну переводческую трансформацию. В детективе на польском языке И. Хмелевская представляет две ситуации: правильно испеченное тесто засыхало, а непропеченное исчезало до последней крошки. В то же время, переводчица говорит о несъедобности хорошо пропеченного теста (не переводя фразы автора дословно).

Следующую анализируемую нами лексику можно отнести к специфическим польским кулинарным реалиям:

*Czwarty dzień oderwał Marcinka od pierwszych szurnięć papierem po ramie propozycją Sylwii, żeby skoczył po kartofle. Zabrakło jej, a zaplanowała sobie na obiad **kopytka**. Nic nie nadaje się równie dobrze do duszonego schabu...* [10, с. 33].

*И тут Сильвия оторвала его от работы. Надо сбегать в магазин за картошкой. На обед она запланировала отбивные, а к ним лучшим гарниром, как известно, являются **картофельные клёцки**, «**копытки**»* [9].

В данном примере обнаруживаем характерный для польской кухни гарнир, которым являются *kopytka*. Как уже подчеркнула это в переводе В.С. Селиванова, *копытки* – это клецки, изготавливаемые, в частности, из картошки. Для передачи этого польского слова в исследуемом нами фрагменте используются два переводческих приема. С одной стороны – это генерализация, поскольку *клецки* (а их польским эквивалентом являются *kluski*) имеют более широкое значение, чем польская лексема *kopytka*. С другой стороны, замечаем также экзотизацию (т.е. приведение переводчиком в кавычках слова

копытки), что не только уточняет раньше примененное выражение, но также знакомит российского читателя с польскими реалиями. В дальнейшей части детектива «*Гарнии*» переводчица уже пропускает определение *картофельные клецки*, оставляя только слово *копытки*:

Sylwia, której wydawało się, że robi kopytka na dwa dni, jakoś się zastanowiła [10, с. 34].

Сильвия, уверенная, что наготовила «копытки» на два дня, была немного озадачена [9].

В отдельных случаях в качестве эквивалента слова *kopytka* применяется существительное *клецки*:

– *A tam to w nosie! – wrzasnęła. – Otóż zrobię kupne kopytka, tak, kupne! I sos, na złość, ze śmietaną! I śledzie marynowane!!!* [10, с. 82].

– *А мне плевать! – в ярости крикнула она. – Приготовлю на обед покупные клецки. И мне не будет стыдно! Да, да, покупные! И к ним сметанный соус! И маринованную сельдьку!!!* [9].

В данном сопоставлении польского слова с его русским соответствием обратим внимание также на использованное переводчиком окончание имени существительного. У общепринятой в польском языке лексемы замечаем в конце гласную букву *-a*, в русском же: *-и*. В Рунете мы нашли три аналога слова *kopytki*: *копытка*, *капытка* и *копытки*. Именно последний из них употреблен в русском переводе повести Хмелевской. Хотя лексему *копытка* можно считать эквивалентом польского происхождения, то *капытка* (согласно книге В.В. Похлёбкина: «Национальные кухни наших народов» [6, с. 116]), можно считать эквивалентом, выступающим в белорусском языке. В то же время, в белорусском языке существует эквивалент *капыткі* [8], окончание которого употребила в переводе В.С. Селиванова.

Дополнительно, в вышеуказанном примере следует обратить внимание на гротескную ситуацию, в которой тетка Сильвия назло хочет приготовить купленные копытки. Такое поведение полностью вписывается в характеристику родственниц главной героини, так как читатель уже в начале романа сталкивается с не очень положительным образом поведения теток Доротки.

С копытками непосредственно связан картофель, перевод названия которого рассмотрим на основании нижеуказанного примера:

Nic nie nadaje się równie dobrze do duszonego schabu i jeśli nie będzie miała kartofli, nie robi obiadu wcale [10, с. 33].

Если картошки не принесут, она, Сильвия, слагает с себя ответственность за обед, не будет сегодня обеда – и баста! [9].

В данном фрагменте обращает на себя внимание употребленное И. Хмелевской слова *kartofle*, принадлежащее разговорному стилю, которому в нейтральном варианте соответствует существительное *ziemniaki*. В русском языке в качестве эквивалента слова *ziemniaki* выступает *картофель*, а для лексемы *kartofel* – *картошка*, адекватно примененное переводчицей для описываемой ситуации.

Удивительным является перевод польской лексемы *pierogi*, который приводим ниже:

Ósmego dnia Sylwia zrobiła dwieście pierogów z mięsem, a Marcinek skończył malować ramę po jednej stronie [10, с. 38].

На восьмой день Сильвия поднатужилась и нажарила двести блинчиков с мясом. А Мартинек закончил покраску рамы с одной стороны [9].

Польское слово *pierogi* переводится на русский язык по-разному. Переводчики используют и наиболее подходящий эквивалент, т.е. вареники (который полностью отражает черты польского блюда *pierogi*), и другое определение, типичное для русской кухни, т.е. *пельмени*. Авторы статьи «Действительность сквозь призму перевода» приводят примеры перевода и уменьшительной формы лексемы *pierogi*, т.е. *pierożki*, как *пирожки*. Этот эквивалент появляется, как указывают исследователи, по причине фонетического подобия со словом *пирожки*, хотя оба блюда отличаются по способу приготовления и применения [4, с. 163-164]. Аналог, используемый В.С. Селивановой, также не может быть оправдан, поскольку *блины* (или их уменьшительная форма: *блинчики*) сходны с польским блюдом *naleśniki*, а *блинчики с мясом* имеют также и другое название – *krokiety*. Их функционирование в польской кухне, безусловно, имеет разные традиции – популярность вареников здесь гораздо шире, а их кулинарная обработка также значительно отличается друг от друга.

Следующим блюдом, которое мы можем рассматривать в качестве слов-реалий, является слово *parzybroda*. Приведем пример из детектива:

– *Nie znoszę parzybrody* – *mruknęła gniewnie Felicja* [10, с. 82].

– **Тюрю** я не вынесу, – *проворчала Фелиция*. – *Не смей готовить тюрю* [9].

Parzybroda является диалектизмом, характерным для познанского говора. Согласно электронному источнику *Słownik gwary miejskiej Poznania*, этим наименованием обозначается суп, изготовленный из капусты [5]. В таком случае, общенациональным эквивалентом в польском языке является *kapuśniak*.

В свою очередь, название *parzybroda* образовано от двух слов: глагола *parzyć* (в русском языке – *обжигать*), а также

существительного *broda* (в русском языке – *борода*). Это связано с тем, что во время еды этого супа легко можно обжечь рот.

Эквивалентом, использованным переводчиком в данном случае, является *тюря*. Это слово женского рода, у которого в русском языке существуют другие формы, т.е. *тюра* или *тюрка* [1].

Из книги «Кухни наших народов. Русская и советская кухни» известного знатока русской кухни В.В. Похлёбкина можно узнать, что *тюря* – это жидкое холодное блюдо, приготавливаемое без помощи огня, *наскоро* [7]. Это очень простое блюдо, в котором нет мяса или других источников жира. Тюря прежде всего является пищей для бедных людей, так как основными ее компонентами являются хлеб и квас. Как подчеркивает в своей книге В.В. Похлебкин, чтобы приготовить *тюрю*, хлеб обязательно должен быть мягким и свежим, обрезанным от корочек и нарезанным кубиками [7].

В данном сопоставлении *parzybroda* – *тюря*, следует подчеркнуть, что в польском языке *parzybroda*, как мы уже сказали, ассоциируется с супом *kapuśniak*. В русском языке эквивалентом для этого названия может быть существительное *щи*.

Однако, слово *тюря*, как суп, изготовленный из хлеба, может вызывать у поляков ассоциации с характерным для Силезского региона супом, который называется *wodzionka (wodzianka)*. Разница заключается в том, что суп *wodzionka* лучше всего готовить из черствого хлеба, а дополнительными компонентами являются соль, перец, чеснок. Все это следует залить не холодным квасом (как в случае *тюри*), а кипятком. Иногда можно еще добавить разного вида жир, напр. сливочное масло или свиное сало [11].

В данном случае можно считать, что избранный переводчиком эквивалент не вполне соответствует польскому блюду *parzybroda*, поскольку компоненты здесь разны. Однако, с переводческой точки зрения, в вышеуказанном примере можно заметить прием адаптации, т.е. замену польского слова эквивалентом, характерным для целевого языка, выполняющим идентичную функцию [12].

В нижеуказанном примере обратим внимание на определение бренда сыра:

– *Serek „Filadelfia” przywyklam jeść na śniadanie, a tosty...? Nie macie toster...?! [10, с. 89].*

– *На завтрак я привыкла есть сырок «Филадельфия». А разве тостера у вас нет? [9].*

В случае определения данного бренда замечаем, что переводчик использует принятию в русском языке транскрипционную форму английского определения – *Philadelphia*, принадлежащую к общепринятым эквивалентам.

В данном сопоставлении: *Philadelphia – Filadelfia – Филадельфия* следует также обратить внимание на польский эквивалент *Filadelfia*. Он является аналогом английского слова *Philadelphia*, однако исключительно в случае города, находящегося в штате Пенсильвания в Соединенных Штатах Америки. В польском языке, если речь идет о продовольственном продукте (т. е. *serek twarożkowy, twarożek*), употребляется наименование, репродуцируемое из английского языка – *Philadelphia*. И. Хмелевская применила в оригинале вариант *Filadelfia*, характерный для разговорной речи. Отметим, что сама марка творожного сыра *Philadelphia* – это мировой бренд, который в Польше считается деликатесом. Тетка, которая приехала к главным героиням из Америки, как гость из высшего света, выбирает особенно дорогую и престижную марку, которая соответствует уровню ее жизни в США. Иронизируя над ее великосветскостью, Хмелевская не случайно выбирает разговорную форму правописания. Эта ирония утрачивается при переводе.

Исследуемая нами тема перевода лексики, связанной с кулинарией, довольна широка. В данной статье наряду с названиями блюд мы хотели вкратце остановиться на интересном, по нашему мнению, примере, непосредственно соотносимым с этой областью, – с диалектным определением человека, который много ест:

Przywykła już od lat do urągania siostr, że gotuje za dużo, marnotrawiąc produkty, i do bezskutecznego nakłaniania Dorotki, żeby pożarła całą pozostałą resztę, niczym zachłanny wołoduch [10, с. 35].

Она привыкла к тому, что сестры вечно пилили её за нерациональное расходование продуктов. Сильвия не могла приготовить еды в самый раз, вечно у неё получалась прорва, которую никто не хотел доедать, и масса добра пропадала. Тщетными оказались попытки склонить Доротку к пожиранию завалившихся Сильвиных кулинарных поделок — девушка наконец в отчаянии заявила: нет у неё возможности покупать новую одежду, а на старой уже трещат петли и «молнии» [9].

Лексема *wołoduch*, согласно словарной статье [3], котевского и мальборского происхождения. Юзеф Ленговски (польск. Józef Łęgowski) в своей монографии под заглавием *Urządzenia społeczne, związaje i gwara w Malborskiem* выделил 184 слова и 22 фразеологизма, среди которых находим также лексему *wołoduch*, как слово, выводящееся из мальборского и котевского говора. Однако, следует подчеркнуть, что *wołoduch* появляется исключительно в пределах фразеологизма *jeść jak wołoduch* [3]. Это соответствует ситуации, описываемой в вышеприведенном фрагменте из текста перевода.

Отметим, что в переводе отсутствует слово, которое являлось бы аналогом для *woloduch*, но есть отглагольное существительное *пожирание* (от глагола *пожирать*), что полностью отражает действие польского жадного «володуха».

Все приведенные нами примеры свидетельствуют о том, что кулинарная лексика может стать проблемой для переводчика. Для того, чтобы ее решить, необходимо найти наиболее подходящее описание или выбрать эквивалент, который как наиболее точно отражает действительность, описанную автором текста оригинала. Мы заметили, что в переводе иронического детектива И. Хмелевской переводчица не до конца находила соответствующие аналоги. Вместе с тем даже описание какой-то лексемы благодаря контексту (как в случае слова *woloduch*) дает лучший результат, чем необоснованная замена смысла, отмеченная в случае перевода слова *pierogi* как *блинчики*.

Литература

1. Даль В.И., *Толковый словарь живого великорусского языка в 4 т.*, Санкт-Петербург 1880–1882, (электронная версия книги).
2. *Joanna Chmielewska* в: *Wszystko o literaturze – granice.pl*. Интернет-источник (<http://www.granice.pl/recenzja.php?id=84&ida=20>) [дата обращения: 20.11.2017].
3. Karaś H., *Słowniki gwary kociewskiej* в: *Dialekty i gwary polskie*, Интернет-источник (<http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?ll=mapa-serwisu&l2=&l3=&l4=kociewie-slowniki>) [дата обращения: 21.11.2017].
4. Любоха-Круглик И., Малыса О., *Действительность сквозь призму перевода // Межкультурная коммуникация и проблема обучения иностранному языку и переводу*. Отв. ред. М.Г. Богова. Минск 2017, с. 161-172.
5. *Parzybroda* в: *Słownik gwary miejskiej Poznania*. Интернет-источник (<http://www.poznan.pl/mim/slownik/words.html?co=word&word=parzybroda>) [дата обращения: 21.11.2017].
6. Похлебкин В.В., *Национальные кухни наших народов*, Издательство: Центрполиграф, Москва 2004, с. 116.
7. Похлебкин В.В., *Кухни наших народов. Русская и советская кухни*, Интернет-источник (<http://ikulinariya.narod.ru/knn/rus/turia/turia00.htm>) [дата обращения: 24.02.2018].
8. Філіпчык Д., *Глыбоцкія “капыткі”: унікальная страва беларускай кухні // Будзьма беларусамі!* Интернет-источник (<http://budzma.by/news/hlybockiya-kapytki-unikalnaya-strava-byelaruskay-kukhni.html>) [дата обращения: 24.02.2018].
9. Хмелевская И., *Гарпии*, перевод: В.С. Селиванова, Издательство: Фантом Пресс, Москва 2003, (электронная версия книги).
10. Chmielewska J., *Harpie*, Firma Księgarska Olesiejuk, Ożarów Mazowiecki 2015, с. 19, 21, 33-35, 38, 82, 89.
11. *Wodzionka/wodzianka* в: *Lista produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi*, Интернет-источник (<http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-slaskie/Wodzionka-wodzianka>) [дата обращения: 21.11.2017].
12. Гемборек Л., *Синкретизм слов как способ выражения юмора. Переводческий аспект* (рукопись).

Перевод как интерлингвальная повторная конкретизация значения

Достижения функциональных лингвистов развивают теорию коммуникации и теорию перевода. В данной работе предлагается рассмотрение трехмерной модели языковой коммуникации и точка зрения на перевод как на повторную конкретизацию значения. Иными словами, показано, к какой информации и каким источникам необходимо прибегать переводчику в целях достижения максимальной эквивалентности в процессе перевода.

Трехмерная модель языковой коммуникации

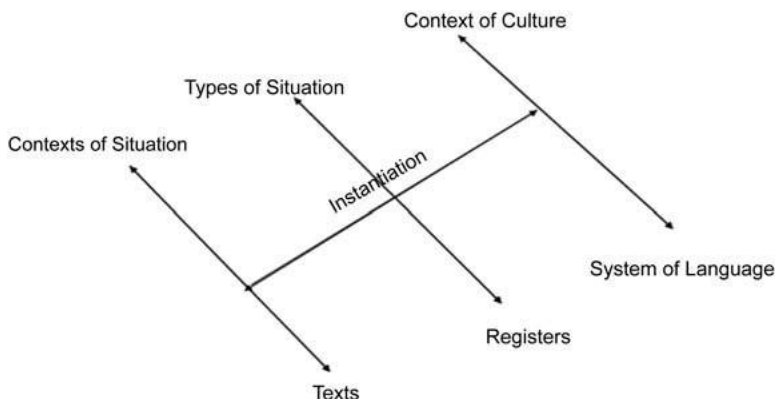
Одним из аксиоматических положений теоретической лингвистики является то, что язык выступает семиотической системой. В работах некоторых современных лингвистов, работающих в национальных переводческих школах, язык и коммуникация представлены в трехмерной модели: составными частями которой являются *реализация, повторная конкретизация значения и индивидуализация* [1, с. 21-22; 2].

Согласно их точке зрения, системная функциональная лингвистика видит язык как многомерную и многоуровневую систему, как источник для формирования значения. Контекстуально обусловленная коммуникативная цель говорящего / слушающего *реализуется* дискурсивной семантикой через лексику, грамматику, фонологию и графологию. Иными словами, реализация воспринимается как абстрактная шкала.

В функциональной лингвистике термин «*повторная конкретизация значения*» (instantation, по версии Matthiessen) обозначает континуум постепенных переходов, связывающих язык как систему и текст как реализацию языка в его употреблении. Язык как система получает развитие в контексте культуры, в то время как текст генерируется в ситуативном контексте. Подобные ситуативные контексты различаются между собой по жанровым характеристикам. Язык как система обеспечивает ресурсную базу для генерирования текста. Текст образуется посредством распределения ресурсов. Система отношений между языком, текстом и контекстом показана на Рис. 1.

Индивидуализация обуславливает потенциал значения в соответствии с практикой пользователя языка. Индивидуализированные значения называются *Martin репертуаром*, тогда как значения, закрепленные в узусе коллектива, обозначены термином *резервуар*.

Вслед за Berstein, Martin полагает, что подобная интерпретация включает признание правил и реализацию этих правил. Первое условие позволяет говорящим «ожидаемо определять отличительные или сходные контексты; тогда как второе условие позволяет говорящим создавать культурно специфические тексты» [3, p. 31].

*Рис. 1. A model of instantiation
(adapted from Halliday and Matthiessen 2009).*

Таким образом, трехмерная модель отражает одновременность языкового употребления. Реализация объясняет потенциальное значение как ресурс. Повторная конкретизация значения несет ответственность за актуализацию значения в контексте, а индивидуализация объясняет значение, формируемое конкретным носителем языка. Современные исследователи видят в данной новой модели системной функциональной лингвистики объяснительные факторы, важные для понимания процесса перевода [1, p. 22].

Перевод как интерлингвальная повторная конкретизация значения

Взяв за основу трехмерную модель, de Souza предложил системно-функциональную модель перевода, в которой перевод рассматривается как интерлингвальная повторная конкретизация значения. «Повторная конкретизация значения – это процесс, посредством которого один конкретный пример истолковывает потенциальное значение данного примера из языка-источника» [4, p. 109]. Сточки зрения функционального подхода процесс перевода может быть рассмотрен следующим образом.

1. Поскольку перевод – это интерлингвальная повторная конкретизация значения, тогда перевод создается из потенциальных

смысловых значений, которые существуют в языке перевода в соответствии с дискурсивным контекстом языка-источника. Таким образом, действия переводчика обусловлены системой переводного языка и актуализацией смысла в контексте языка оригинала.

2. Так как текст генерируется в ситуативном контексте, перевод как интерлингвальная повторная конкретизация значения неизменно требует повторной контекстуализации языка перевода. Другими словами, переводчик должен быть уверен, что язык перевода соответствует по жанровым характеристикам языку оригинала.

3. Для достижения максимальной эквивалентности переводчику необходимо понимать разницу между системами двух языков и контекстами обеих культур.

4. Поскольку языковая коммуникация включает в себя трехмерную модель, повторная конкретизация значения естественным образом включает реализацию и индивидуализацию в процессе конструирования языка перевода. Первостепенным условием для идеального перевода является богатый репертуар как языковых, так и культурных средств.

5. От переводчика требуется также безупрочное понимание прочитанного на языке оригинала и безупрочное владение языком перевода дабы быть способным предвидеть ожидаемые вопросы потребителей переводных текстов на языке перевода. Иными словами, основной фазой перевода выступают логические выводы и реконструкция смысла.

Закодированная информация на языке оригинала обладает дискурсивным значением. В результате тщательного прочтения и расшифровки переводчику удастся передать его средствами переводного языка. На подсознательном уровне переводчик, выступая медиатором, владеет языком оригинала и знает соответствующую культуру, а также понимает, как ситуативный контекст порождения дискурса на языке-источнике, так и ситуативный контекст, в рамках которого оформляется речь на языке перевода. Поскольку оба языка задействованы равным образом в процессе перевода, знание всех перечисленных компонентов на подсознательном уровне способствует достижению конечной цели перевода. Представленная интегративная модель перевода отражает сложность переводческого процесса как интерлингвальной повторной конкретизации значения, в основе которой лежит безупрочное владение переводчиком двух языков.

Рассуждая о переводе художественных произведений, к анализу его картины мира, понимаешь, что переводчику приходится сталкиваться с поиском объективного метода, который позволил бы

приблизиться к решению сложной проблемы адекватного понимания и интерпретации текста.

Поскольку язык выступает, кроме всего прочего, как часть когнитивной системы, обеспечивающей познавательную и мыслительную деятельность, встает вопрос о степени допустимости субъективной интерпретации значения в процессе перевода. В зависимости от качества выполненного перевода и от того, насколько умелым медиатором культур проявил себя переводчик, будет зависеть восприятие читателя как ценности художественного произведения, в целом, так и прошлых или настоящих эпох, разнообразных культур и истории народов и языков.

В рамках предложенной выше логики переводческого процесса рассмотрим субъективность как неотъемлемую составляющую многомерного переводческого процесса, в который может быть вовлечен и слушающий – тот, ради кого осуществляется перевод. Специалистами по прагматике установлено, что зачастую наблюдается разрыв между тем, что подразумевалось на языке оригинала, и тем, как это было сказано на языке перевода. Когнитивисты настаивают на включении фактора внимания и субъективной трактовки подачи материала [5; 6]. Иными словами, в процессе коммуникации именно за счет повторной конкретизации значения удастся объединить язык, текст и ситуативный контекст. Язык в качестве семиотической системы конвенционален по своей природе. Текст как речевая манифестация создается пользователем языка в ситуативном контексте, который неотъемлемо включает субъективное отношение, как на языке оригинала, так и на языке перевода. Следовательно, переводчику необходимо расшифровать интенцию автора на языке-источнике, что напрямую зависит от независимости мышления переводчика и креативности.

При переводе необходимо понимать, кто это написал и, кто потенциальный читатель. Следующий шаг – реконструировать дискурсивное значение на языке перевода, стараясь максимально подобрать эквивалент.

Переводчику необходимо корректно интерпретировать имплицитно содержащееся значение перед тем, как оформить его средствами переводного языка. Оба текста должны соответствовать друг другу с учетом межличностного, идейного и текстуального значения ситуативного контекста.

Можно привести в качестве примера необходимость проведения переводческого анализа, предваряющего корректное понимание описываемого момента на практических занятиях по переводу

студентами направления подготовки «Менеджмент» (профиль «Международный менеджмент») в ФГАОУ ВО «Сибирский федеральный университет».

<But it had been a strange year in the markets ever since the collapse of *Northern Rock* a few month before. Basically, the *Rock* had destroyed itself with its own business model. Their credit had dried up, the Bank of England had been asleep, and the punters had panicked. Since then, credit had been more expensive, and people were twitchy>[7, p. 17].

Как видим, в английском тексте выражение “*Northern Rock*” требует своего предварительного пояснения, что имеет целью подбор единственно верного эквивалента и понимания социокультурной ситуации. Оказывается, *Northern Rock* – британский банк, основанный в 1965 году. В лучшие времена вкладчики хранили 24 миллиарда фунтов стерлингов своих средств; в нем работало до 6400 человек. Но 13 октября 2007 года Virgin Group Ричарда Брэнсона присоединила банк *Northern Rock* к своей империи, в результате чего Брэнсон стал владельцем 30% акций компании, сменив ее название с *Northern Rock* на *Virgin Money* [8].

<The *FX world* had seen a number of self-evident one-way bets against high-interest currencies, the Argentinian peso for instance; some rival firms’ *FX departments* had, he knew, made out like bandits. This lack of transparency became a problem> [7, p. 17].

Здесь важно понимать, что акроним *FX* употребляется для *Foreign currency* (иностранная валюта).

Таким образом, отработывая со студентами примеры, в том числе, с целью привития им навыков рассуждения и критического мышления на актуальные проблемы современной высшей школы, мировой экономики и глобализации, следует скрупулезно подходить к отбору обучающего аутентичного материала. Методически правильным считаем обращаться к аутентичным источникам информации, где современная лексика подана в актуальных контекстах с использованием сравнительно-сопоставительной методологии. При этом профессионально-ориентированный фактуальный материал актуализируется на глубоком социокультурном фоне. Для студентов, мотивированных в отработке переводческих стратегий, техник перевода, а самое главное, стремящихся освоить искусство выбора сбалансированных подходов для передачи культурной и профессиональной информации, желательно учиться на текстах, имеющих социально-прагматическую направленность.

Література

1. Yang, Z. 2015. "Subjectivity in translation as interlingual re-instantiation". *Journal of World Languages*, Vol. 2, № 1, P. 18-31, <http://dx.doi.org/10.1080/21698252.2015.1010249/>.
2. Halliday, M.A.K, and C.M.I.M. Matiesen. 1999. *Construing Experience through Meaning: A Language-Based Approach to Cognition*. London: Cassell.
3. Martin, J.R. 2012. *Forensic Linguistics*. Edited by Z. Wang. Shanghai: Shanghai Jiaotong University Press.
4. de Souza, L.M.F. 2010. "Interlingual Re-instantiation: A Model for a New and Comprehensive Systematic Functional Perspective on Translation". PhD diss. Universidade Federal de Santa Catarina and University of Sydney.
5. Leech, G.N. 1983. *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
6. Langacker, R.W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar (Vol. I)*. Beijing: Peking University Press.
7. Lancahester, J. 2012. Capital. Faber and Faber Ltd. 577 p.
8. <http://ru.m.wikipedia.org> (13/02/2018).

Юлія Данилюк, Алла Сітко
м. Київ, Україна

Комунікативно-прагматичні аспекти перекладу художніх творів для дітей

Одним з найцікавіших та найменш досліджених аспектів у теорії перекладу художньої літератури є проблема перекладу дитячої літератури. Зокрема це пов'язано з тим, що література, яка створювалася спеціально для дитячої аудиторії, набула поширення лише у XVIII столітті. На сучасному етапі культурно-соціального розвитку України виникає нагальна потреба у проведенні досліджень, присвячених перекладу літератури для дітей та юнацтва. У глобалізованому суспільстві художня дитяча література стала явищем масової культури. Морально-етичний і естетико-культурний підмуок людини закладається в дитинстві, і велику роль у його формуванні відіграє художня література. Саме тому в центрі уваги постає якісний переклад літератури, створеної для дітей.

Продуктування якісного перекладу творів, призначених спеціально для дитячої та підліткової аудиторії, передбачає, в першу чергу, глибоке розуміння специфіки таких творів і їх цільової аудиторії. Підходи до перекладу дитячої і «дорослої» літератури не можуть бути ідентичними в усьому, а надто це стосується стилістики та прагматики перекладу. Література для дітей передбачає ясність і зрозумілість тексту поруч із дидактичною чіткістю, яка не перетворюється на

повчання. Ці прагматичні аспекти виходять на передній план у роботі перекладача дитячої літератури.

В кінці ХХ ст. у сфері лінгвістичних досліджень розвиваються антропоорієнтовані дисципліни, такі як когнітивна лінгвістика, психо-лінгвістика, етнолінгвістика, функціональна лінгвістика, прагматична лінгвістика тощо. Прагматичний підхід до вивчення тексту з позицій перекладу, який використовують у своїх дослідженнях В.Н. Комісаров, О.В. Ребрій, Е. І. Огар, А.Є. Потапова, розкриває широкі можливості для пояснення вибору перекладачем тих чи тих стратегій і тактик, способів і прийомів перекладу [1; 2; 3; 4]. Як стверджують дослідники, художні твори, розраховані на дитячу аудиторію, є цікавим об'єктом перекладознавчого дослідження, адже в них за показною скромністю мовного оформлення часто приховані пласти глибинних смислів, відтворення яких потребуватиме від перекладача справді творчого підходу [5; 2; 6].

Поширеною як серед фахівців-філологів, так і серед пересічної публіки залишається думка про маргінальний характер дитячої літератури, в основі якої перебуває «логіка негативних аберацій, 'дитяча' – це 'не-доросла', 'на протигагу дорослій', отже – 'несерйозна', 'недосконала' і т.п.» [5, с. 175]. Тому, незважаючи на широке використання поняття «дитяча література» в літературно-критичному дискурсі, воно все ще залишається позбавленим системних рис наукового об'єкту, про що, зокрема, свідчить низка різноманітних визначень, часто позбавлених термінологічного характеру через спрощений «зовнішній» погляд на цей об'єкт, без урахування його онтологічних властивостей. Одноставної думки щодо об'єктивних критеріїв виділення дитячої літератури із літератури взагалі до цього часу немає. Беручи до уваги специфіку дослідження О.В. Ребрія [2], використовуємо загальне визначення дитячої літератури як художнього дискурсу творів, адресованих дітям різних вікових категорій і створених з урахуванням комунікативної, психологічної, дидактичної, естетичної та мовної специфіки дитячого сприйняття.

Зважаючи на характеристики дитячої літератури, окреслені в її дефініції, можемо логічно припустити, що перекладацьке опрацювання цього складного явища має спиратися на відповідні їм аспекти, а саме: комунікативний, дидактичний/педагогічний, ігровий, психологічний, естетичний тощо. Окремо слід вказати на культурологічний аспект, який зазвичай не виокремлюється у літературознавчих та мовознавчих працях за темою дитячої літератури, але набуває особливої ваги у дослідженнях, присвячених перекладу творів для дітей.

Пріоритетність комунікативного аспекту є загально визнаною у зв'язку з тим, що «типологічний аналіз дитячої книги слід розпочинати з її найбільш специфічної типоформувальної ознаки – адресатності» [5, с. 30]. Ефективності комунікативної взаємодії автора-дорослого з читачем-дитиною може заважати «відстань не лише у часі і просторі, а й у віці, життєвому досвіді, психології, світосприйнятті, здатності мислити, словниковому запасі, у загальній та спеціальній ерудиції тощо» [5, с. 11]. До того ж, у випадку дитячої літератури базова комунікативна схема у складі безпосередніх учасників комунікації «автор-читач», зазвичай ускладнюється «участю інших, знову ж таки дорослих посередників – педагогів, батьків, бібліотечних працівників, вихователів, роль яких видозмінюється залежно від функціонального призначення адресованого дитині твору» [5, с. 11]. Якщо художній твір для дитини перекладається, то з'являється додатковий посередник – перекладач, головною функцією якого є забезпечити максимально природне звучання тексту з розрахунку не просто на іншомовну аудиторію, а на таку, що має специфічне, пов'язане з віковою характеристикою, світосприйняття, що й перетворює перекладача дитячої літератури на «свого роду буфер між різними пропозиційно-культурологічними основами автора вихідного тексту та одержувача тексту перекладеного» [7, с. 21].

Таким чином, перекладені тексти творів дитячої літератури можна вважати комунікацією особливого гатунку, що зобов'язує перекладача, так само як і автора, вміти бачити світ очима дитини, відчувати побачене і пережити як дитина, володіти так званою «пам'яттю дитинства», тобто бути здатним разом з дитиною відкривати світ, а не просто перекладати дорослі поняття її мовою. Коли ж автор або перекладач позбавлений такого таланту, «з-під пера виходять відверто слабкі й безпорадні з комунікативного боку тексти», а «творчість часто підмінюється нав'язливим моралізаторством і надмірним сюсюканням – імітацією дитячого світу, імітацією дитячої мови» [8]. Залишається лише додати, що комунікативна цінність перекладу дитячої книжки визначається вмінням перекладача не тільки відтворити ідіостиль автора, а й зробити це у відповідності до норм, встановлених приймаючим суспільством/культурою/літературою відносно дітей.

Комунікативні особливості дитячої аудиторії як реципієнтської групи доволі добре досліджені, наприклад, у таких галузях, як психологія, психолінгвістика чи теорія редагування, проте напрацювання фахівців у суміжних галузях досі не знайшли використання серед перекладачів та перекладознавців, яким було б корисно усвідомити існуючі залежності між віком читача та рівнем складності

адресованого йому повідомлення. З цією метою слідом за О. Ребрієм використовуємо поняття «складності повідомлення», що розпадається на дві складові – синтаксичну та семантичну [8].

Теоретичною проблемою перекладу залишаються тексти подвійної комунікативної адресації – для дітей та дорослих – в тому сенсі, що дослідники не можуть визначитися стосовно того, чи можна (або варто) відносити їх до складу дитячої літератури. Справа в тому, що кордони між літературою для дітей та літературою для дорослих повсякчас залишаються розмитими, що передбачає міграцію з одного табору до іншого в обох напрямках. В англomовному академічному дискурсі навіть з'явилася контамінація на позначення книг такого ґатунку – «*kidult literature*» (яку можна було б жартома перекласти як «доросляча література»). Комунікативний статус творів таких видатних майстрів пера, як Л. Керролл або Дж.Р.Р. Толкін взагалі не має чітко вираженої вікової адресованості – їх багато років читають представники різних поколінь, повертаючись до улюблених книжок знову і знову [2]. Тут у нагоді можуть стати множинні переклади, адже за умов збереження загальної еквівалентності першотвору, перекладач має у своєму розпорядженні значний творчий арсенал мовних засобів, розрахованих на його цільову аудиторію.

Важливим висновком, який можна зробити, є усвідомлення значущості впливу національного культурного фону на переклад дитячої літератури. Злиття культурологічного чинника перекладу з дидактичним проявляється там, де переклад «доносить до свого читача відчуття чужоземної культури», а дитяча книга, відповідно, перетворюється на «своєрідного іноземця, але такого, який вільно говорить мовою цільової аудиторії» [4, с. 5]. Будь-які вилучення культурно-орієнтованих особливостей першотвору, на нашу думку, є абсолютно неприпустимим, оскільки позбавляють переклад його пізнавального значення. З тієї ж причини вважаємо недоречним і надмірні прояви доместикації культурно-специфічного матеріалу. Вдаючись до культурних маніпуляцій у перекладі, перекладач, по-перше, зловживає своїми повноваженнями надійного міжкультурного посередника, а по-друге, не враховує здатності дитини асимілювати принципово новий матеріал. На допомогу ретельному перекладачеві тут можуть прийти широко відомі допоміжні засоби, які зроблять його присутність у художньому дискурсі очевидною та допоможуть дитині добре усвідомити, що вона має справу саме з перекладом – нотатки, примітки, коментарі.

Значущість перекладених творів для дітей в Україні визначається тим величезним культурологічним значенням, яке вони мають, адже

сьогодні можна впевнено стверджувати, що саме перекладена дитяча література нерідко домінує на полицях українських книгарень, де «національний продукт» представлений переважно творами класиків або фольклором.

З усього вищесказаного можна зробити такі висновки: дитяча література має численні специфічні риси, що виділяють її з-поміж інших літературних підсистем, вона виступає цінним та ефективним інструментом виховання та навчання дитини, сприяє засвоєнню мови, прищеплює літературний смак та розвиває мовне відчуття, дарує естетичне задоволення. Усе це зумовлює необхідність особливо дбайливого ставлення до перекладу творів, призначених для дітей.

Література

1. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение / В.Н. Комиссаров. М.: ЭТС, 2002. – 424 с.
2. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі: [монографія] / О.В. Ребрій. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
3. Огар Е.І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки / Е.І. Огар. – Львів: Аз-Арт, 2002. – 160 с.
4. Потапова А.Є. Відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої художньої літератури (на матеріалі українських, німецьких та російських перекладів творів Дж. Ролінг): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / А.Є. Потапова. – Одеса, 2011. – 20 с.
5. Папуша О. Теоретичний дискурс дитячої літератури: у пошуках об'єкта / О. Папуша // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. – 2004. – Вип. 33, Ч. 2. – С. 172-183.
6. Сітко А.В. Проблеми відтворення окремих прагматичних функцій англійських інтерогативів / А.В. Сітко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: зб. наук. праць. – Луганськ: Видавництво державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2012. – № 13 (248). – С. 88-93.
7. Казакова Т.А. Художественный перевод: в поисках истины / Т.А. Казакова. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2006. – 224 с.
8. Ребрій О.В. Творчі виміри перекладу дитячої літератури [Електронний ресурс] / О.В. Ребрій – Режим доступу: <http://tractatus.sumdu.edu.ua/ru/rebriy-o-v-tvorchi-vimiri-perekladu-dityachoyi-literaturi/>

Giorgi Jgharkava
Tbilisi, Georgia

The Issue of Equivalence of Georgian and Megrelian Proverbs

Introduction

Georgian and Megrelian form part of the family of Kartvelian languages, alongside with two other languages – Svan and Laz. Out of these four, only Georgian is a literary language, the other three are non-written, although, from the linguistic viewpoint, they represent independent language systems. The aim of the given paper is to compare Georgian and Megrelian paroemic units from the angle of semantic equivalence. In this regard, the issue of translation of proverbs should be analyzed. Thus, the paper aims to identify the semantic equivalents of paroemic units used in the process of translation from one language to its related language.

Scientific literature notes that “translation of paroemic units from one language to another is a complicated task, especially if the original and the target language belong to different families” [1, p. 209]. Translation of proverbs is even more complicated (be it in related or non-related languages) if the given paroemic units reflect specific cultural features of a language community. Thus, translation of proverbs requires not only deep knowledge of the two languages, but also awareness of specific cultural features of the two speech communities.

The issue under analysis is of great interest, taking into account the fact that one of the analyzed languages (Georgian) is literary, whereas the other (Megrelian) is based on spontaneous speech. The research is based on the data of the non-written Megrelian language, since numerous culture-specific features are reflected in the Megrelian proverbs. Thus, the given paper focuses on the following issues:

- How do proverbs reflect the differences between the literary and non-written languages belonging to one and the same language family?
- What are the common features of paroemic units of the two languages, and what are the differences caused by culture-specific features?
- Are there any essential differences between Georgian and Megrelian proverbs, and, if yes, how are they revealed?

General Survey of Georgian and Megrelian Proverbs

Georgian and Megrelian proverbs refer to diverse topics and reflect almost every sphere of life. Since proverbs have been created based on longstanding observation and experience, they reflect universal features such as courage, friendship, patriotism, fate, deceit, generosity,

relationships between representatives of various social layers and so on. Georgian and Megrelian proverbs also reflect positive and negative characteristic features of humans beings.

The Issue of Equivalence of Georgian and Megrelian Proverbs

The issue of equivalence is crucial for the theory and practice of translation. In many cases it is impossible to find the exact equivalent of the original text. This is due to the fact that “there are differences between languages, and every communication is part of the socio-cultural context. All this hampers the translator from finding exact equivalents for every element of the original language on all levels of the text” [2, p. 41]. There are different scientific attitudes to the translation of proverbs. According to one opinion, a paroemic unit of one language should be replaced by its adequate proverb existing in the other language, “there are equivalent proverbs in almost all languages; thus, it is possible to replace the proverbs of one language with their correlates” [3, p. 284]. Another, less widespread method is literal translation of proverbs. This method is unpopular because “literal translation is often unable to reflect the semantic, denotational or connotational meaning of the proverb, hence, the translated proverb becomes less expressive and eloquent” [4, p. 12]. The method of calque is used in case there are no equivalent proverbs in the language of translation. However, in such cases it is necessary to explain the meaning and style of the original proverb by means of additional comments.

It should be mentioned that previous research on the translation of proverbs, implemented by Georgian scholars, mostly focused on the data of unrelated languages. Little attention has been paid so far to the equivalence of proverbs within the languages of the same family.

Georgian and Megrelian languages, as well as communities, are closely related. Therefore, essential differences between the proverbs are rare. However, there are certain local peculiarities. According to scientific literature, “The basic fund of Megrelian proverbs is common Kartvelian. This is natural, as Georgian and Megrelian proverbs originated and developed in the same way” [5, p. 526]. Despite this fact, there are numerous paroemic units that reflect specifically Megrelian culture and lifestyle. This is due to the geographical location of Samegrelo, local rites and customs, specifically Megrelian toponyms and anthroponyms, as well as other local features. All this has been reflected in the proverbs. Thus, when discussing the relations between Georgian and Megrelian proverbs, the following three groups should be distinguished:

I. Megrelian proverbs that have exact equivalents in Georgian¹:

(1) Megrelian: ართი თხირიში გური ჩხორო ჯიმალეუქ გირთესია [Sher. Mem. 10].

art-i txir-iši gur-i čxoro žimal-ep-k girt-es-ia
one-NOM nut-GEN heart-NOM. nine-NOM brother-PL.ERG. divide-
AOR.S3.PL-ENCL

Georgian: ერთი თხილის გული ცხრა მმამ გაიყო.

ert-i txil-is gul-i cxra žma-m gaiq-o-o
one-NOM nut-GEN Heart-NOM Nine-NOM Brother-ERG Divide-
AOR.S3.SG-ENCL

One nut was shared by nine brothers.

(2) Megrelian: ართი ცორადილი უმქური ოში უმქურც ცორიდუნცია [Sher. Mem. 12].

art-i ოradil-i uškur-i oš-i uškur-c ოridun-c-ia
one-NOM rotten-NOM apple-NOM one hundred-NOM apple-DAT
rotting-PRS.S3.SG-ENCL

Georgian: ერთი დამპალი ვაშლი ცხრა ვაშლს დააღობოსო.

ert-i dampal-i vašl-i cxra vašl-s daalpob-s-o
one-NOM rotten-NOM apple nine-NOM apple-DAT rotting-
FUT.S3.SG-ENCL

A falling tree brought down its neighbours.

(3) Megrelian: ახალი ოქოსალი ჯგერო ქოსენცია [Sher. Mem. 17].

axal-i okosal-i žgiro kosən-c-ia
new-NOM broom-NOM well sweep-PRS.S3.SG-ENCL

Georgian: ახალი ცოცხი კარგად გვისო.

axal-i cocx-i kargad gvi-s-o
new-NOM broom-NOM well sweep-PRS.S3.SG-ENCL

A new broom sweeps well.

(4) Megrelian: ბორიამ მოღალირს ბორია მიდეღანსია [Sher. Mem. 19].

boria-š moğalir-s boria mideğan-s-ia
wind-GEN brought-DAT wind-(NOM) withdraw-FUT.S3.SG-ENCL

Georgian: ქარის მოტანილს ქარი წაიდებსო.

kar-is moṭanil-s kar-i čaiğeb-s-o
wind-GEN brought-DAT wind-NOM withdraw-FUT.S3.SG-ENCL
Easy come, easy go.

¹ In our case, exact equivalents imply correlation of Georgian and Megrelian proverbs on the semantic and lexical levels. However, certain differences may occur regarding grammatical peculiarities, such as the use of different affixes, different mechanisms of expressing certain grammatical categories etc.

(5) Megrelian: ჯგირი ცხენი მართახის ვემიგანსია [Sher. Mem. 191].

ǰgiri cxen-i martax-is vemigan-s-ia
good horse-NOM whip-DAT slash-FUT.S3.SG-ENCL

Georgian: კარგი ცხენი მათრახს არ დაიკრავსო.

kargi cxen-i matrax-s ar daikravs-o
good horse-NOM whip-DAT not slash-FUT.S3.SG-ENCL

A good anvil does not fear the hammer.

As we can see from the above examples, the Georgian and Megrelian proverbs of the first group reveal almost exact lexical and semantic equivalence. The differences, as it has been expected, are revealed only on the level of grammar.

II. Megrelian proverbs that have no exact lexical equivalents in Georgian, but their semantic equivalents can be found:

(6) Megrelian: აფხაზას¹ ცხენიმ² სახელქ გაჭყორდუა [Sher. Mem. 15].

apxaza-s cxen-iš saxel-q gačqord-u-a

Abkhazian-DAT horse-GEN name-ERG forget-AOR.S3.SG-ENCL

Georgian: იმერელს³ მჭადის⁴ სახელი დაავიწყდაო.

imerel-s mčad-is saxel-i daavicqd-a-o

Imeretian-DAT corn-bread-GEN name-NOM forget-AOR.S3.SG-ENCL

The butcher looked for his knife and it was (while he had it) in his mouth.

(7) Megrelian: დადიას⁵ მოჩივარე არძა მართალი უჩქუდუ მოპასუხეში უმუშო [Sher. Mem. 34].

dadia-s močivare arza martal-i učqud-u mopasuxe-ši umušo

Dadiani-DAT prosecutor-(NOM) all truth-NOM know-IMPF.S3.SG

Defendant-GEN without

Georgian: ცალ-ცალკე მომჩივანი ბატონს მართალი ეგონაო.

cal-calke momčivan-i baṭon-s martal-i egona-o

¹ Abkhazia is a historical-geographical part of Georgia, which has always been socially, economically and territorially close to Samegrelo region.

² A horse is of special symbolic importance both in Abkhazia and Samegrelo. Stealing of a horse was considered as honorable and courageous deed.

³ Imereti is one of the regions in Western Georgia.

⁴ Corn-bread – one of the important elements of the Imeretian cuisine. Forgetting the name of corn-bread is as unimaginable for an Imeretian person, as forgetting the name of a horse is for an Abkhazian. This contrast constitutes the difference between the two proverbs.

⁵ Dadiani is a surname of powerful feudals in the Western Georgia. In the XII-XV centuries the Dadiani family ruled Samegrelo (<http://www.nplg.gov.ge/dadiani/houseofdadiani.html>).

Severally prosecutor-NOM lord-DAT truth-NOM know-IMPF.S3.SG-ENCL
One must hear both sides of the story.

(8) Megrelian: ნგერს შინანდესია დო კარს გერდუა [Sher. Mem. 105].
nger-s šinand-es-ia do qar-s gerd-u-a

wolf-DAT mention-IMPV.S3.PL-ENCL and door-DAT stand-
IMPF.S3.SG-ENCL

Georgian: ძაღლი ახსენე და ჯოხი ხელში დაიჭირო.

zaḡl-i axsen-e da žox-i xel-š-i daičir-e-o

dog-NOM mention-AOR:IMPV.S2.SG. and stick-NOM hand-DAT hold-
AOR:IMPV.S2.SG-ENCL

Speak of Satan and you'll see his horns.

(9) Megrelian: ცხენში მახინჯი დო ლიშიში მახინჯი –
ქირიხოლო მახინჯი რენია [Sher. Mem. 169].

cxeni-š-i maxinž-i do liši-š-i maxinž-i – žirixolo maxinž-i re-n-ia

horse-GEN thief-NOM and needle-GEN thief-NOM – both-(NOM)
thief-NOM be-PRS.S3.SG-ENCL

Georgian: აკლემის ქურდი და ნემსის ქურდი ორივე ქურდიაო.

aklem-is kurd-i da nems-is kurd-i orive kurd-i-ao

camel-GEN thief-NOM and needle-GEN thief-NOM both thief-NOM is-
PRS.S3.SG-ENCL

He that will steal a pin, will steal a pound.

The proverbs of the second group are of the same content, although this content is expressed by different lexical means. Naturally, the peculiarities of a concrete region are reflected in the folk mentality.

III. Proverbs peculiar of Megrelian only. The number of such proverbs is not large. Yet, the following examples can be discussed:

(10) Megrelian: ახალაიაშ¹ ოსურევი პატარაიაშ² ოსურეფს
მიშარაგადანდესია [Sher. Mem. 16].

axalalaiaš osurepi pačaraiaš osureps mišaragadandesia.

Georgian translation: The women of the Akhalaia family tried to establish close relationships with the women of the Pataraiia family (this means that Pataraiia was considered a more prestigious and aristocratic surname).

(11) Megrelian: უჭირო საჭირო ჩანგელიაშ³ კარსია⁴ [Sher. Mem. 138].

¹ Megrelian surname.

² Megrelian surname.

³ Changelia is a Megrelian surname.

⁴ „A peasant – Changelia – found a salmon after the flood of the Enguri river had subsided. He gifted it to Dadiani. The latter became furious, thinking that Changelia had frequently found salmon, but had never before presented it to him. Dadiani ordered Changelia to bring him salmon every year” [5, p. 447].

učiro sačiro čangelia-š kars-ia

Georgian translation: the problem that you thought unimportant suddenly became a serious one.

(12) Megrelian: უტუმბი ნინა მუმბი ნაჰკადაში უჯგუმბო ჰკორუნცია¹ [Sher. Mem. 137].

utu-ši nina mu-ši načkada-ši užgušo čkirunc-ia

Georgian translation: Utu's tongue is sharper than the sword he has forged.

The third group of proverbs reflects culture-specific features of Megrelian, such as names of concrete historical persons, local surnames, characteristic features of certain Megrelian families and so on. Therefore, they have no equivalents in Georgian or any other language. Thus, additional comments and explanations are necessary for proper understanding of these proverbs in another language.

Conclusion

Comparison of proverbs in the two related languages (Georgian and Megrelian) has proved that they reveal more similarities than differences; namely, there are numerous lexically-thematically and semantically identical paroemic units; the differences are due to certain peculiarities of the Megrelian language, as well as culture-specific features of the given region.

References

1. Sioridze M. *The Problem of Translation of Paroemic Units in French and Georgian Languages*. in the scientific journal: *Linguistic Papers*, № 34. Tbilisi: Arn. Chikobava Institute of Linguistics. 2012. – PP. 209-2015.
2. Pareshishvili M. *Pragmatic aspects of Translation of Newspaper Headlines in French and Georgian Languages*. PhD Thesis (manuscript copyright), Tbilisi. 2013. – 267 pp. Available from: <http://iliauni.edu.ge/uploads/other/1/1456.pdf> (Last access: 17.02.2018).
3. Gachechiladze G. *Introduction to the Theory of Literary Translation*. Tbilisi: „Ganatileba“. 1966. – 366 pp.
4. Ghambashidze M. *Structural-Semantic Typology of Proverbs (on the material of Georgian and Russian Languages)*, PhD Thesis (manuscript copyright), Tbilisi. 2016. 245 pp. Available from: <http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/180747/1/Disertacia.pdf> (Last access: 17.02.2018)
5. Danelia K., Canava A. *Georgian Folklore II (Megrelian Texts)*. Tbiisi: Tbilisi University Publishing House. 1991. 652 p.

Abbreviations and Contractions

SG – Singular; NOM – Nominative; GEN – Genitive; PL – Plural; ERG – Ergative; AOR – Aorist; S3 – Subject person; PRS – Present; FUT – Future; IMPF – Imperfect; IMPV – Imperative; ENCL – Enclitic; Sher. Mem. – Sherozia R., Memishishi O. *Folk Wisdom (Megrelian and Laz Proverbs)*, Tbilisi: “Msgefsi“. 1994. – 268 p.

¹ Utu Mikava, a blacksmith mentioned in this proverb, was the leader of peasant rebellion of Samegrelo in 1858. Utu Mikava was also famous for his eloquence [5, p. 446].

Заголовок художнього тексту як перекладацька проблема

Перекладацькі проблеми можна умовно поділити на дві категорії: 1) прийоми перекладу певних лексичних, граматичних, стилістичних одиниць; 2) місце і функція цих одиниць у тексті. Особливе місце у тексті займають **сильні позиції**, тобто такі частини тексту, які привертають увагу читача. На думку І.В. Арнольд, такими сильними позиціями є початок і кінець твору, заголовок і епіграф [1, с. 69-70]. Заголовок тексту є особливо важливим, оскільки він являє собою стимул для прогнозування змісту твору, його тематики. З іншого боку, відсутність лівого контексту робить заголовок неоднозначним і створює певні складності в інтерпретації і перекладі цих елементів композиції твору.

Системну і досить всебічну класифікацію заголовків пропонує І.А. Сиров, який виділяє номінативні, узагальнюючі, алюзивні, метафоричні заголовки [2, с. 60-62]. На нашу думку, варто також додати символічні заголовки, як у романі Стендаля «Червоне і чорне».

Разом з тим художні тексти відзначаються різноманітністю заголовків, і тому проблеми їх перекладу є багатогранними.

Мета нашого дослідження – визначити основні підходи до перекладу заголовків художніх творів в залежності від семантики цих сильних позицій. Актуальність роботи полягає у можливості сформулювати прийоми перекладу заголовків оповідань сучасних американських, австралійських, новозеландських письменників, зокрема авторів оповідань flash fiction.

На перший погляд, номінативні заголовки, які включають один або два іменники, не становлять особливих труднощів у перекладі. Заголовок оповідання австралійського письменника У.Л. Дейлі “Tears of Joy” можна перекласти дослівно як «Сльози радості». Так само парадоксальний заголовок твору американського письменника Девіса Геліфа “My Date with Neanderthal Woman” досить легко відтворити як «Моє побачення з неандерталкою», вилучивши слово woman, оскільки у перекладі достатньо іменника жіночого роду.

Проте заголовок твору іншого американського письменника Едварда Хоука “Zoo” має, у контексті всього твору, певне символічне значення. В оповіданні описується прибуття космічного корабля професора Х'юго, який привіз міжпланетний зоопарк (interplanetary zoo) для землян. У зоопарку були незвичайні і страхітливі істоти,

зокрема *hors-like spiders* (я переклав цей неологізм як *конепавуки*). Земляни, які дивились на цих істот, погоджувались, що це був найкращий зоопарк: *the Earth peoples agreed this had been the best zoo yet*. Коли ж конепавуки повернулись у космічному кораблі професора Х'юго на свою рідну планету Каан, вони розповіли про свої відвідини Землі і заявили, що це для них також був найкращий зоопарк: *And the little one nodded "It was the best zoo ever"*.

Таким чином, заголовне слово пов'язано дистантною когезією з двома іншими сильними позиціями – серединою (кінцівкою першої частини оповідання) і кінцем твору. Наявність дистантної когезії сильних позицій у короткому оповіданні являє собою важливий знак для читача і перекладача. Когезія заголовного слова (слів) з текстом стає проявом стилістичного прийому висування (*foregrounding*). Висування має на меті привернути увагу читача і разом з тим виділити прагматично важливі частини тексту [1, с. 98-100]. Висування в оповіданні Е. Хоука відзначається ще одним суттєвим сигналом – відсутністю артикля перед заголовком. Саме відсутність артикля надає заголовку символічного характеру.

У перекладі перед нами постала дилема – перекласти заголовне слово як «звіринець» чи «зоопарк». У першому випадку на перший план висувається антитеза, протиставлення людей та інопланетних істот, неможливість їх взаєморозуміння, навіть ворожість. У другому випадку заголовне слово у перекладі не пов'язано з негативними конотаціями (парк, а не звірі). Тому підкреслюється ідея толерантності, взаєморозуміння різних культур. Важлива філософська, загальнолюдська ідея закладена у зовні фантастичному творі, і переклад сильної позиції як «Зоопарк» підкреслює цю ідею. Під час обговорення перекладу зі студентами-магістрами було запропоновано такий варіант заголовку, як «Найкращий зоопарк». Тим самим виділяється прийом когезії. Цей варіант є прийнятним, проте для публікації у журналі «Всесвіт» я обрав короткий варіант.

Багато заголовків сучасних оповідань жанру *flash fiction* відносяться до номінативного типу. Деякі з них являють собою атрибутивну групу слів – “Little Girls”, “Fun House”, “Heavy Bones” у збірнику 2015 року. Оповідання Френкі Макміллан (Нова Зеландія) “Truthful Lies” включає оксиморонний заголовок, який можна перекласти дослівно «Правдива брехня». Оповідання відомого американського автора Дона Ші також мають переважно короткі номінативні заголовки. Оповідання “Black Friday” описує американські реалії, проте це явище – дешевий розпродаж, особливо в кінці року, знайоме і в Європі, і тепер в Україні. Дон Ші розповідає про загибель працівника магазину,

якого просто задавив оскаженілий натовп. І в оригіналі, і в перекладі «Чорна п'ятниця» в контексті усього тексту означає сумну подію. Одне з багатьох значень полісемантичного кольоративу black (чорний) реалізується у заголовку.

Одним із складних завдань (те, що в англійській мові називають challenge), був переклад заголовку оповідання американської авторки Лі Уїлсон “Bullhead”. Як і в оповіданні “Zoo”, у тексті важливу роль відіграє дистантна когезія, зв'язок заголовного слова з кінцем твору. У студентів старших курсів, коли вони перекладали весь твір і заголовок, з'явилась спокуса перекласти заголовне слово лише за допомогою словника – «Бовдур». Проте як сюжет оповідання, так і реакція оповідача не підказує такий переклад. Письменниця Лі Уїлсон розповідає зворушливу історія немолодої жінки, яка щорічно приїздить на місце її юнацького кохання. І так 50 років. Вона кидає монетку в озеро, яке з'явилося внаслідок будівництва греблі. Колись на місці озера було її рідне місто, будинок, в якому вона кохалась з хлопцем, *the boy was the love of her life*. Проте місто було затоплене озером, а хлопець кудись поїхав. І немолода жінка, сімейна, яка має дітей (оповідь ведеться її донькою) бере човен, їде на озеро і кидає монетку. 50 років – 50 монеток.

Заголовне слово bullhead використовується лише одного разу, в кінці твору, коли мова йде про те, що монетка лякає рибок – *startling catfish and bullhead*. Таким чином, заголовне слово позначає невелику рибку, сомика (bullhead). Тому з метою реалізації когезії у творі заголовок можна було б перекласти як «Сомик», але аж ніяк не «Бовдур». Разом з тим у творі виділяється два семантичних поля – Love та Memory (Пам'ять). Оповідання починається і закінчується оксиморонним реченням: *Every story is true and a lie (Кожна історія є правдивою і неправдивою водночас)*. Одночасно з рамковим повтором в сильній позиції – кінці тексту – функціонує стилістична конвергенція: *The true part of this one is: Love and the memory of love can't be drowned. The lie part is that this is a good thing*. Конвергенція включає антитезу, паралельні конструкції та метафору. Мій переклад цього афористичного фрагменту базується на граматичній заміні і точному відтворенні стилістичних прийомів: *Правда у цій історії полягає в тому, що кохання і пам'ять про кохання не можна потопити. А неправдивість у тому, що це добре* [2, с. 200]. Одне з ключових слів у цій сильній позиції – *memory* (пам'ять), тому я виніс саме це слово у заголовок цільового тексту. Таким чином у перекладі реалізується когезія двох сильних позицій – заголовку і кінцівки оповідання. У даному випадку використано контекстуальний переклад заголовку,

адже заголовне слово англійського тексту метонімічно пов'язане з поняттям пам'яті.

Одним з емоційно сильних, трагічним і водночас оптимістичним у збірнику оповідань жанру flash fiction 2005 року можна вважати твір Дона Ші "Jumper Down". У творі описується робота парамедиків у Нью Йорку. Лексичну і стилістичну основу оповідання становить антитеза іменників *jumper up* – *jumper down*. Ці лексичні одиниці є прикладами професійного сленгу парамедиків. *Jumper up* описово характеризується як людина, що намагається покінчити життя самогубством і знаходиться на краю будинку чи мосту. Таким чином є можливість врятувати людину, умовити чоловіка злізти, чим займається головний персонаж Генрі. *Jumper down* означає самогубця, який вже стрибнув і загинув. Автор виніс цю лексичну одиницю у заголовок, проте найбільший інтерес викликає Генрі. Коли самогубець стрибнув з Бруклінського мосту, першим до нього підбіг саме Генрі. Розуміючи, що це останні секунди життя хлопця, Генрі сказав йому слова вітхи: «Я знаю, ти мене чуєш, бо слух зникає в останню чергу. я лише скажу, я просто хочу, щоб ти знав: стрибок був до біса гарний» (переклад Юлії Дідохи). Таким чином, заголовне слово характеризує як людину, так і її вчинок. Відсутність артикля надає заголовному слову більш загального значення. Перекладач, випускниця нашого університету Юлія Дідоха за моєї участі обрала заголовок також номінативного типу: «Стрибок самогубця». Додавання слова *стрибок* контекстуально виправдано, оскільки несе позитивну оцінку.

Прикладом урахування текстової когезії і використання концептуального перекладу є оповідання американської письменниці Кейт Шопен. Шопен не є сучасною письменницею, проте її твори надзвичайно популярні тепер у США, а її оповідання аналізуються на численних конференціях і у багатьох наукових журналах завдяки глибокому психологізму, образності, емоційності. Відоме оповідання "Story of an Hour" має заголовок, який не повторюється у тексті. Разом з тим дослівний переклад заголовних слів неприйнятний, оскільки словосполучення «Історія однієї години» (такий варіант пропонували деякі студенти, також існує в Інтернеті) не відповідає нормам української мови.

Оповідання побудовано на роздумах жінки, яка дізналась про загибель чоловіка у залізничній аварії. Коли відчуття горя пройшло, місіс Малард замислилась про своє майбутнє життя, про свободу від сімейної тиранії, від залежності. У тексті п'ять разів повторюється слово *free* (вільна): *She said it over and over under her breath: "free, free, free!" "Free! Body and soul free!" she kept whispering.* І хоча відчуття

свободи були недовгим – чоловік повернувся живим і неушкодженим, це відчуття було важливе для жінки. Тому вважаю за доцільне у перекладі винести ключове слово у заголовок: «Година свободи».

У підсумку можна сказати, що проблема перекладу заголовків художніх текстів є невичерпною. Дуже багато залежить від майстерності письменника, індивідуального вибору заголовних слів. Проте запропоновані підходи до перекладу номінативних заголовків, у тому числі тих, які мають символічний або метафоричний характер, орієнтовані на лінгвістичний аналіз контексту, когезії, на роль прийому висування у сильній позиції.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі прийомів перекладу заголовків сучасної прози, детективних творів, текстів жанру фантазії.

Література

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов / И.В. Арнольд. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 384 с.
2. Сыров И.А. Функционально-семантическая классификация заглавий и их роль в организации текста / И.А. Сыров // Филологические науки. – 2002. – № 3. – С. 59-68.
3. Ємець О.В. Стилiстичнi особливостi творiв жанру Flash fiction / О.В. Ємець // Всесвіт. – 2016. – № 3-4. – С. 199-201.
4. Flash Fiction International. Very Short Stories from Around the World. – New York – London: W.W. Norton & Company, 2015. – 278 p.

Maria Nasr

Balamand Al Kurah, Lebanon

Cultural Anthropology between Equivalence and Translation A Case Study

The challenge of knowledge transmission through the mediation of languages is for me the main appeal in translation exercises. The subtlety in analyzing and the fineness in writing that the translator should display during this process are unavoidable keys for a successful work. That is why my choice is oriented towards the domain of cultural anthropology. The corpus that I have chosen is not particularly technical from a terminological point of view (although certain terms are specific to various tackled topics) but it presents a certain interest in light of its didactic intent. In fact, the target is a public informed about anthropologist's endless thirst for knowledge and discoveries, but it can also apply to researchers looking for examples to emphasize their words or, like me, a curious person interested, even slightly,

in intercultural challenges. So it is all about respecting a style that is at the same time academic in the appropriate register in writing specialized articles in human sciences, while adapting a clear phrasing in order to render different ideas and developed explications in the best way possible.

The first text, *Body Ritual Among the Nacirema*, by Horace Minter is particularly interesting to read on two levels. The first reading takes us deep into a highly exotic civilization where rituals escape us, challenge us and shock us. However, when the reader comes to understand that the Nacirema is actually *American* written backwards, the article takes a whole new dimension. The people's hero *Notgnishaw*, is none other than Washington; what we describe as a pile of hair that we insert into our mouth and move with highly formalized gestures with magic powder is actually a toothbrush, and what we believe is a culture radically opposed to ours is actually the culture of our neighbors across the Atlantic, the Americans. This is when everything is put into place; the sacred altar where ablutions take place is merely a bathroom sink, the talismans conserved in holy boxes are merely medications that we pile up in the medicine cabinet and the readers start ineluctably to identify themselves with this image of hygiene practices. The main challenge encountered in translating Horace Miner's text was handling long descriptive sentences. The biggest difficulty resides in simplifying the structure without omitting the sentence's different elements. Not to weigh down the style that is already dense.

The second text is entitled *Arranging a Marriage in India* and was written by Serena Nanda. This one raises the problematic of the American's view regarding arranged marriages in the Indian culture, especially from a feminine point of view. In the course of her story, the author explains how her own point of view, not only as an anthropologist, but also and perhaps above all, as a woman was able to change regarding the institution of arranged marriages. She was able to get to the core of the challenges that involved such a procedure and managed an assured learning process that she tells in the most pleasant way. Her writing is also very descriptive, but possesses a much oral tone. Thus, the translation was easier from a stylistic point of view but even though there aren't many past tenses used to describe different actions in the English language, it's all about using them correctly in the French language. That is why it was difficult sometimes to find the right balance between imperfect and simple past or present perfect.

These two texts formed quite a rich corpus in cultural anthropology to the extent that each one tackles a very different culture with very different intent and purpose. All three were passionate to translate from English into French because both authors require certain adaptations and the various topics tackled need appropriate terminological researches.

Whilst reference is made to methods that deal with equivalence at the level of the text, the main focus of the paper considers strategies at the level of lexis dealing with cultural concepts and dimensions.

This paper will examine how the translator practically applies these strategies by comparing a source text (ST) written in English with its French target text (TT). It will analyze with more precision terminological difficulties, each being accompanied by a statement regarding all the translation reflections that it had raised.

The following part of my paper includes specific terms extracted from each of the two articles with their translation into French. Each term has its own story and presents in itself a huge challenge for the translator. The aim was to be able to translate these terms and to avoid the untranslatability. Here comes the role of the translators to use their cognitive baggage and background to overcome this difficult task of translating the term and to suggest a suitable equivalent that will be accepted and understood in the target language.

The first text: Body Ritual Among the Nacirema

Horace Miner

Magic: it's a term that led me to ask important questions and it took me a while before I was able to answer them. In fact, the first translation that comes to mind is that of "magie", literal and expressing the same idea. However, the term arouses in me a very particular picture of a childish dimension of fairy tales and a magician with his long hat. Through an anthropological essay, I experienced at first some difficulties in accepting the word "magic" and replaced it with "sorcellerie". However, after consulting several bibliographical references on the subject, I realized that the general tendency in translation was to translate "magie" into "magic" and that sorcellerie was usually translated into "witchcraft" rather than "magic". E. Evans-Pritchard's work *Sorcellerie, oracles et magie chez les Azandes*, Paris, Gillimard, 1972 (Witchcraft, Oracles and Magic among the Azandes, Oxford, Clarendon Press, 1937) [1, p. 2] or the work of G. Lloyd, *Magie, raison et expérience*, Paris, Flammarion, 1984 [2, p. 2] (Magic, Reason and Experience, Studies in the Origin and Development of Greek Science, Cambridge, Cambridge University Press, 1979) illustrate this purpose. In addition, with publications originally written in French, the term "magie" is common and completely idiomatic. Thus, *sociology and anthropology* by Marcel Mauss [3, p. 2] fully tackles the subject and doesn't use the term "magic". So I had to give up the linguistic theory that I had for this precise word, and get rid of the connotations that aroused me in order to restore it in my translation.

Nacirema: That being American in backwards. What to do? Translate the word “Nacirema”? I found that the aspect of this word like its sound is hardly pleasant. Finally, leaving it in the American culture and letting the readers discover it in its original form seemed more interesting. Furthermore, in Miner’s text *Nacirema* almost takes the dimension of a proper noun and I preferred not to deform it. The same goes for *latipso* (*hospital*) that is not far from the transparency in French when we put the word right side up and *Notginhsaw* (*Washington, Georges*).

Natives: in French there are many ways to refer to inhabitants and natives. The word “natif” is also used but it doesn’t present nuance between all its synonyms, i.e. “autochone”, “indigne”, or “aborigenes”. The computerized dictionary *Treasure of the French language* gives them the same definition: “habitants originaires du pays oùilsvivent”.

Wampum: in the “*Monnaie des sauvages*” by Jonathan C. Lainey. *Les colliers de Wampum d’hier à aujourd’hui* [4, p. 2] tackles the origin and history of the term “wampum”. According to the author, it belongs to “the algonquian linguistic family of north-east America”. The term “wampum” refers to a pearl belt used in Algonquian culture to convey several social messages, such as mourning, friendship or war. It is also used in different French publications that describe the American Indians’ culture.

Pa-To-Mac: it corresponds to Patomac River, it is probable that Miner chose to transpose the name of this river to accentuate his purpose and lose the reader in a more exotic word, without the markers that we have as to the American culture. It seemed right to me to leave the altered name of the existent river as it is.

Charm: This term has two distinctive definitions in English: the first one refers to a practice or an expression containing magic virtues, and the second refers to an object that we attribute with supernatural virtues, like an amulet. Thus it is difficult to find an equivalent in French for our context. In fact, the passage is a metaphor for the bathroom’s medicine cabinet and the medicine in it. Also it seems strange to talk about amulets or grigri in this context, it is important to emphasize that the passage insists on the power that we credit to medicine that is no longer used. Therefore, the medicine loses its practical function and is conserved for protection purposes, such as a talisman. That is why I chose this term: it allows rendering the idea that Nacirema transforms their medicine into good luck charms once this medicine becomes unsuitable for consumption. (Either it expired or they forgot to use it).

Medicine men: it’s also a term that seemed hard for me to translate. I wanted to conserve the exotic aspect of the described culture and at the same time to repeat the serious anthropological references. At first I thought

of “homme-médecins” which I felt was a good transcription of the ritual aspect and witchcraft. However, I didn’t find sufficient references in human sciences to assure its relevance. While resuming my research, I found numerous occurrences of “homme de médecins”, just like “shaman”, “chamane”, “sorcier” or “guérisseur”. According to the source, it’s “homme de médecine” that seemed the most appropriate and typical for this honorary title of *Nacirema*’s healthcare hierarchy. Term used in the *Manual for Canadian Indians* [5, p. 2], published as an appendix to the tenth report of the Geographical Bureau of Canada / F.W.Hodge.

Herbalist: I first thought of the term “herboriste” for its translation, but it ended up seeming very close to our contemporary cultural reference and clashed a little with the register of the rest of the titles credited to medicine specialists. So I wanted to find a developed method that clarifies the herbalist profession and brings an exotic touch in order to preserve the text’s tone. Thus I found the exact equivalent that I was searching for, “praticien de médecine par les plantes”, through Termium’s source *Classification nationale des professions:CD version 1.0,section 1 ,disque laser d’ordinateur:LM-541-05-01 ; ISBN 0660615819* [6, p. 3].

Holy-mouth-man: The same applies for “l’homme de médecine”, I needed to find an equivalent that resembles the exotic style that Miner searched for in his description, while hinting to the reader that we’re talking about a dentist. At first I thought of “homme de la bouche sainte”, but the adjective “sainte” seemed imbued with a very strong religious connotation. According to the computerized dictionary *Treasure of the French Language*, even if the term describes “ce qui a un caractère sacré”, the meaning is mostly catholic (“Qui a été reconnu saint par l’Eglise catholique”). That is why I finally chose a broader term, but is quite convenient in a context of magic and ritualism, namely “sacré”. So the holy-mouth man is “l’homme de la bouche sacrée”.

The second text: Arranging a Marriage in India

Serena Nanda

Fair: Delicate in the context, because we are talking about the brightness of young women’s skin that takes an important place in the list of esthetic criteria. Is it about the skin’s color, her beauty or her intelligence? Between “slim” and “educated” ambiguity persists: in fact, do we insist on physical or moral characteristics? In order to conserve the announcement’s relatively general and proper tone, I selected the word “jolie”. In fact, the qualifying adjective “educated” that I translated earlier into “bonne éducation” already implies intelligence, which is why I assumed that the author wanted to emphasize the young woman’s beauty.

Petite annonce: The style of the beginning of the text is that of the marriage announcement; so it's about respecting a short and concise form. For example, for the young's man diploma I chose to keep "MBA" rather than writing "maîtrise en administration des affaires", perhaps more used by a French public, in order to respect the text's short character. In addition, MBA is adequately fixed in the common French language to preserve the layout (respect the form of the "petites annonces"). For example, Paris Dauphine University proposes an "MBA Généraliste" and an "MBA Fonctionnel/Sectoriel" and this appellation is the same one that HEC Paris chose for its master's degree in business administration.

Match: This extremely precise and illustrated English term unfortunately doesn't have an exact equivalent in French (at least for this context). It's a question of rendering the idea of correspondence of two individuals according to a list of well precised criteria where the boxes were mentally checked one after the other. The "match" indicates that both families are compatible (social rank, reputation and success) and that the promises are equal on multiple levels (physical, moral, intellectual and educational). With all these criteria to take into consideration, we understand well that the equivalent in French is likely capable of losing a number of nuances in the original sense. I finally chose "union" that could appear to be burning steps, but in this context, it seems to me that once the word "match" is found, the word union is nothing but a natural and immediate consequence.

Date: the famous American date is extremely interesting to translate in French. In fact, the French language is abundant with terms that describe the romantic date and it is very entertaining to discover them and make a choice later on. However, in order to have a relatively similar tone to the anthropological essay, it is better to dismiss some of these choices. That is why I chose the simplest expression "rendez-vous galant" that refers to a date but also transmits the possibility that the persons in question aren't fully acquainted.

To marry into the family: yet again the English language offers a concision that it is extremely difficult to transpose in French. The idea here is when getting married, the young bride finds herself amongst the groom's family. The term "into" introduces the idea of being integrated in the new family due to the marriage. None of the French structures allow transposing the idea of this act's consequence with such precision. Thus, I chose to change the structure to give more importance to the substantive "famille" by adding a subject: "se marier à un homme don't la famille n'est pas recommandable".

With you people: a typical English expression that does not present an equivalent in French. Thus the translation here must go around the English

concision and come up with an option. In order to conserve the text's oral tone and to recontextualize the subject, I chose the expression "vous, les Américains", "people" finally referring to the author's culture.

Joint family: It's about a technical term with anthropological analysis. Numerous French writings tackle the topic by talking about "famille étendue" and "famille mixte". However, while "famille étendue" exclusively applies to the Indian family's composition, "famille mixte", even if it displays more occurrences, is a term that extends to numerous family trees. Thus I chose "famille étendue".

Marry off: the nuance that is brought by "off" in English must be lost in French. The idea that parents marry off their daughter which leads to her departure from home (interpreted by this simple "off") cannot be summarized in French and is not very important to be developed. This can also weigh down the sentence considerably. I then decided to limit the translation to "filles à marier".

Conclusion

The translation world is rigorous, demanding and precise. The beauty of this profession resides among other things in the constant learning of the one practicing it. This analysis was an opportunity to apply these precepts and to show how fundamental researches are for translation. It's a methodology for which there are no instructions. We all have our tools of preference and each one adapts them according to their work habit. However, it is important to emphasize that glossary, bilingual and monolingual dictionaries aren't enough. One must be able to go deep in the text, to fully understand the context and to catch the slightest subtleties insinuated by the author. One must know how to find the appropriate sources and despite the fact that we live in an era where there is a flow of information, translators must be quite capable in selecting what they read. Thus, translators are researchers where their task consists of understanding a language and rendering in another with the utmost loyalty, and this, along with the help of the tools that they develop themselves. The comments written in the current article are fundamental to the point where they allow dissecting the analytical procedures created when translating. They show the translators' reflection mechanism and justify their final choices. To me, it seems that this analysis is important and must be entered in any work to judge the adequacy of the production with the profession's requirements. It justifies the reflection of the translators and gives them a place amongst professionals.

As it happens, I was able to enter the sphere of professional anthropologists and discover the *American Anthropological Association* that helps researchers considerably in distributing and protecting their

publications. I honed mastery of terminological research tools by developing a certain preference for the computerized monolingual dictionary *Treasure of the French Language* and *Termium for Bilingual* dictionary where we can always find interesting sources. This work allowed me to realize that we shouldn't hesitate to immerse ourselves, not only by consulting specialized publications but also by meeting professionals to better direct our translation choices. It's a question of an exercise for which we should always stay curious, ready to learn and mainly have fun. It is all about translating without big loss; it is all about translating with introducing cultural concepts to the new modern target culture, it is all about saving the message of the source text with faithfulness toward the author's intention.

Nida (1964) [10, p. 4] states that a translation must first make sense, secondly have a natural and easy form of expression, and thirdly produce a similar response in the target reader.

References

1. Evans-Pritchard E., Sorcellerie, oracles et magie chez les Azandés. Paris, Gallimard, 1972 (*Witchcraft, Oracles and Magic among the Azandés*, Oxford, Clarendon Press, 1937).
2. Lloyd G., Magie, raison et expérience. Paris, Flammarion, 1984 (*Magic, Reason and Experience, Studies in the Origin and Development of Greek Science*, Cambridge, Cambridge University Press, 1979).
3. Mauss M., Sociologie et anthropologie. Paris: Les presses universitaires de France, 1968, Quatrièmes édition, 482 pages. Collection: Bibliothèque de sociologie contemporaine.
4. Lainey Jonathan C., *La «Monnaie des Sauvages»*. Les colliers de wampum d'hier à aujourd'hui. Québec, Septentrion, 2004, 296 pages.
5. Hodge F.W., Manuel des indiens du Canada, publié comme appendice au deuxième rapport du Bureau géographique du Canada.
6. *Classification nationale des professions: CD version 1.0, section 1*, disque laser d'ordinateur: LM-541-05-01; ISBN 0660615819.
7. Kharitidi Olga, la Chamane blanche: l'initiation d'une psychiatre à la médecine traditionnelle des âmes. Pocket, 1998, 263 pages.
8. Munday, J., (2008). *Introducing Translation Studies*. 2nd ed. London: Routledge.
9. Sombrun Corine, *Les Tribulation d'une chamane à Paris*. Éditions Albin Michel, Collection ESSAIS DOC. 247 pages.
10. Nida, E., (1964). 'Principles of Correspondence' in Venuti, L. (2004) *The Translation Studies Reader*. 2nd ed. London: Routledge.

*Ірина Носко
м. Київ, Україна*

Відтворення гендерно маркованих одиниць при перекладі поетичних творів Ліни Костенко

Гендерний аспект є надзвичайно цікавою і достатньо складною перекладацькою проблемою, враховувати яку перекладач (особливо перекладач художньої літератури) зобов'язаний для створення еквівалентного за змістом і рівного за цінністю літературного твору мовою перекладу. У широкому розумінні переклад залежить від національної культури рецептора, яка, відповідно до її фемінної / маскуліної спрямованості, є гендерно маркованою. У той же час цільовий текст зазнає безпосереднього впливу перекладача як гендерної особистості, що неминуче виявляється в її/його індивідуальній стилістиці – виборі граматичних форм, лексичних уподобаннях, емоційній забарвленості мови тощо. Тому важливим критерієм адекватності перекладу є гендерна неупередженість створюваного перекладачем дискурсу [1].

Гендерна обумовленість світосприйняття найяскравіше проявляється, заломлюючись крізь призму поезії. Говорячи про поетичну функцію мови, варто звернути увагу на те, що «питома вага» слова в поезії значно вища, ніж у прозі. Особливість поетичного слова полягає в його образності. В образного слова яскраво виражена його внутрішня форма; воно творчо створюється поетом і творчо відтворюється читачем. У зв'язку з цим поетичне мовлення часто сприяє відновленню, зокрема, втраченого граматичного роду, що має надзвичайне значення для гендерних досліджень. Окрім того, існують певні домінанти жіночої та чоловічої культури, що найчастіше проявляються, відповідно, у жіночій і чоловічій поезії, хоча безсумнівно, що ознаки жіночого начала завжди присутні в явищах чоловічої культури, а ознаки чоловічого – в жіночій. Так, характерними ознаками жіночої поезії вважаються «барокові» багатослівність, багатоманіття, ускладненість; «романтичні» плутаність ритміки та характеру оповіді; асоціативний характер мислення, що породжує часом неясні, невиразні образи, що хвилюють уяву [2]. Очевидно, що відтворення всіх вищеперерахованих гендерних аспектів поезії в перекладі є невід'ємною запорукою адекватного перенесення авторського задуму в іншу мову та культуру та сприйняття її читачами. Для аналізу гендерного виміру в перекладах у даній роботі обрано твори поетеси Ліни Костенко, чия творчість є дискурсом жіночності.

Світ поезії Ліни Костенко – це особливий символічний ряд, сповнений ніжності й грації, радощів і печалі, мудрості й сподівань. Поетичний голос Ліни Костенко обрамлений символічними образами та багатою мелодикою, що допомагає читачеві збагнути світ поетеси, її ліричну емоцію й душевний стан. Найкраще відчувається особистість авторки у її любовній ліриці. Адже саме тут читач знаходить панораму переживань і саморефлексій ліричної героїні, саме на сторінках особистісної поезії постає не громадська поетеса, а жінка.

Зокрема, характер символічного мислення ліричної героїні достеменно ілюструє вірш «Відмикаю світанок скрипичним ключем». Однією з особливостей даної поезії, власне як і всього поетичного дискурсу Ліни Костенко, є поєднання непеєднуваного, гармонія протилежних понять, звідки постає система яскравих контрастних образів.

*Відмикаю світанок скрипичним
ключем.
Чорна ніч інкрустована
ніжністю.
Горизонт піднімає багряним
плечем
День –
як нотну сторінку вічності.
Що сьогодні?
Який веселий фрагмент
із моєї шаленої долі?
Усміхається правда очима легенд
і свобода – очима неволі.
Любов неповторна –
моя валторна.
Шляхи прощальні –
Перша скрипка печалі.
А в сірі будні
Буду бити, як в бубни.
Дуже мені легко. Дуже мені
трудно... [3, с. 98]*

*I open the dawn with a treble clef.
The black night encrusted with
tenderness.
With a crimson shoulder the
horizon lifts
The day –
like a musical note page of eternity.
What will be today?
Which joyful piece
of my passionate fate?
Truth smiles with the eyes of
legends
And freedom with the eyes of
captivity. Inimitable love
is my French horn.
Parting paths –
the first violin of sadness.
And I will beat like a drum
on ordinary days.
It's very easy for me. And so so
hard... [3, с. 99]*

Перегляд перекладного тексту відкриває доволі відмінну від оригінальної поетичну візію. Наслідуючи західну традицію поетичного перекладу, М. Найдан удається до дослівного перекладу, тим самим забезпечуючи смислову відповідність перекладного тексту та даючи простір для адекватної передачі семантичних зв'язків у цільовому тексті. Проте такі рішення з боку перекладача ставлять під загрозу передачу художньо-естетичної інтенції, закладеної авторкою. Такі втрати відчутні вже на макрорівні: алітерація, широко використувана поетесою (*Чорна ніч інкрустована ніжністю; Любов*

неповторна – моя валторна. // Шляхи прощальні – Перша скрипка печалі та ін.), нагадує свого роду гаму мелодій душевного стану ліричної героїні. Ці фонічні засоби допомагають підкреслити поетичний смисл, закладений в кожне слово, від чого мелодика вірша стає одним з найвиразніших штрихів образності поезії. В англійському варіанті звукова хода перекладу відчутно поступається оригінальній, втрачаючи через це змістовно-експресивну роль першотвору. Але в деяких рядках перекладач вдало передає сповнену смислу гру звуків: *The black night encrusted with tenderness: inimitable love is my French horn. // Parting paths – the first violin of sadness.*

Співні рими *ключем – плечем, неповторна – валторна, будні – бубни* та ін. створюють додаткові інтонаційні єдності, які, на жаль, залишилися поза увагою перекладача. Звичайно, у практиці перекладу слід брати до уваги не лише спільність, а й відмінність віршового матеріалу мов оригіналу і перекладу. Віршова мова є органічним складником національної мови, виростає з неї, функціонує за її законами, розвиваючись як єдиний механізм. В українській мові існує велика різноманітність флективних засобів. Більшість слів у ній – багатоскладові, наголос вільний. Завдяки розвиненій системі голосних їй властиві звучність, невелика кількість збігів приголосних, багатство ритмічних груп, а завдяки рухливості наголосів – різна величина міжкіткових груп ненаголошених складів. Англійська мова, на відміну від української, аналітична. Це зменшує її можливості до багатого і повного римування. Більшість слів у ній – односкладові, наголос майже постійний. Але в англійському вірші натомість існують такі важливі для мелодійного оформлення властивості як різниця голосних за довготою, багатство мовних інтонацій [4].

Посилення мелодійного й емоційного забарвлення вірша в оригіналі відбувається також шляхом введення насиченої метафорики, яка нерідко містить у собі назви музичних інструментів; вони символічно виказують духовно-емоційний стан, а разом з тим є й засобом самовияву ліричної героїні. Неабияке експресивне навантаження несе в собі останній рядок у наведеному прикладі. Повтор як ритмо-мелодійна домінанта поезії Ліни Костенко нерідко виступає ключовою ідеєю вірша. Контекстуальна антитеза *Дуже мені трудно* як частина повтору *Дуже мені легко. Дуже мені трудно* завдяки стилістичному оформленню набуває особливого смислу, підкреслюючи плінність буття з його сумними і радісними переживаннями і в той же час розкриваючи внутрішній конфлікт ліричної героїні. У відтворенні цього рядка в англійському варіанті, на думку О. Сизової [4], доречним би став дослівний переклад, якого завше дотримується

М. Найдан, зі збереженням оригінальних конструкцій. Однак саме тут перекладач дещо відходить від власних усталених прийомів; він випускає повтор і звужує антитезу, що призводить до втрати закладених у першотворі семантичних зв'язків. У цілому, переслідуючи мету якнайповніше відтворити лексичний склад оригіналу, перекладач залишає осторонь ряд фігур поетичного мовлення, які і є частиною поетичного голосу авторки.

З віршів Ліни Костенко постає багатогранний образ кохання – палкого зсередини та спокійного зовні, що поєднує в собі ознаки жіночої емоційності і чоловічої стриманості та розсудливості. Симптоматичним у ліриці Ліни Костенко видається феномен мовчання – *несказане лишилось несказаним; Але про це не треба говорити; Це тихе сяйво над моєю долею; такого зойку у мовчанні; Такої зоряної тиші*. Мовчання як прихований мотив розгортається в ліричній мініатюрі Ліни Костенко з багатосмисловим заголовком *Осінній день безезами почавсь*. Реалізація суто фемінінного дискурсу в обговорюваному тексті відбувається за рахунок мовних засобів, які виконують переважно емотивну функцію – серед інших це риторичні питання, згадувані вже мотиви замовчування, вживання шанобливої форми *ви*:

*Ти прийдеш знов. Ми будемо на «ви».
Чи ж неповторне можна
повторити?
В моїх очах свій сум перепливи.
Але про це не треба говорити.
[3, с.70]*

*You'll return. We'll be like strangers.
Float across your sadness in your eyes.
Can we repeat what can't be repeated?
But I shouldn't really talk about it.
[3, с.71]*

Проте, на відміну від інших прикладів любовної лірики поетеси, теза *Ми будемо на «ви»* швидше підкреслює дистанційованість суб'єкта та об'єкта інтимних відносин, яка свідчить про прихованість, острах виповідання сердечних переживань. Англійський варіант *We'll be like strangers* вдало передає ідейний смисл цього рядка, маючи в основі елемент певної відчуженості героїв. Слід звернути увагу і на повтори наприкінці кожної строфи: рядок *Але про це не треба говорити* не лише висловлює головну ідею даної мініатюри, а й виступає ідейно-художнім осердям інтимної лірики поетеси у його явній або прихованій формі. В англійському варіанті перекладач замість оригінального безособового речення вкладає в уста ліричної героїні персонафікований імператив, який, до того ж, звучить досить неформально переважно завдяки використанню увідного *really* (інтерпретація прислівника *really* – як такого, що підкреслює важливість, справжність зі значенням «дійсно, насправді» або як увідного слова зі значенням «взагалі-то кажучи»). В оригіналі цілеспрямоване

замовчування особистих переживань з боку жінки виражене безособовим реченням. Проте чітко вказуючи на мовця – автора згаданого імперативу, мовні засоби, використані перекладачем, свідчать про зміну усталених норм жіночої-чоловічої вербальної поведінки в цільовому тексті.

Підсумовуючи, можна зазначити, що проектування жіночого поетичного голосу в перекладах М.Найдана тяжіє до передачі смислового інваріанту оригінального дискурсу. Поетичний стиль Ліни Костенко асоціюється з природністю, легкістю і невимушеністю. Організація поетичного слова у перекладі найчастіше ніби протистоїть цим ознакам – словесно насичений текст майже повністю розкриває семантичні відносини, проте втрата словесної лаконічності поетичних образів призводить до втрати символічних зв'язків. Поєднуючи часом стилістично нейтральні слова, поетеса створює емоційно забарвлені єдності та нові образи, інтенсивність яких у перекладі нерідко знижується через нехтування з боку перекладача глибинними зв'язками, внаслідок чого з'являються нейтральні, позбавлені експресивного навантаження словосполучення.

Література

1. Кузенко Г.М. Кореляція гендерних стереотипів та їх відображення в перекладі // Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць. Вип. LXX. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2017. – С. 160-163.
2. Старикова А.В., Бурукина О.А. Гендерная обусловленность аллегорий В.В. Маяковского // Материалы междунар. науч. конф. «Гендерные исследования в гуманитарных науках: современные подходы». – Иваново, 2000. – С. 90-98.
3. Костенко Л. Пейзажі пам'яті: Вибрані поезії / перекл. англ. мовою М.Найдана. – Львів: Літопис, 2002.
4. Кирилина А.В. Развитие гендерных исследований в лингвистике / А.В. Кирилина // Филологические науки. – 1998. – 150 с.
5. Сизова О.Ф. Особливості відтворення в перекладі гендерної ідентичності суб'єкта жіночого поетичного дискурсу (на матеріалі англомовних перекладів з української): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 242 с.

*Salome Omiadze
Tbilisi, Georgia*

On the Importance of Linguocultural Competence in Translation

During language contacts between the representatives of different linguocultural communities, the problem of understanding is caused not only by the difference between the languages (it is comparatively easy to develop the habits of speaking, listening, reading and writing in a foreign language), but, to a larger extent, “the content difference between the languages” (to use the term introduced by G. Ramishvili). The peculiarity of the content of language is conditioned by the reflection of culture in the language and the meanings formed by the latter. The multitude of national languages worldwide correlates with the multitude of cultures. The heterogeneity of cultures becomes most vivid during adequate translation of any utterance from one language into another, as there is no exact correspondence between the meanings of lexical units of one language in another language – these meanings are, in both languages, nationally specific; hence, the probability of their coincidence is equal to zero.

The *energeia* theory of language gives a negative answer to the question: do identical contents exist in different languages? This means that it is impossible to make identical translation. This widespread opinion was born much earlier than the above-mentioned theory, even much earlier than the theory of content difference of languages was worked out. I mean the theory of prof. G. Ramishvili, represented in a monograph in which the author proves the peculiar nature and dominance of the language content [1]. As it seems, this opinion was based upon practical translation activities, which have ancient tradition. Certainly, this is not the issue related to the skills and talent of the translator. It is interesting to find out whether it is possible to make adequate translation of texts from one language into another. If this is not the case, what is “impossible to translate” and why.

Various schools of translation have been created based on the principles of “literal”, “adequate” or “free” translation. Mention should be made of E. Naida’s idea of “dynamic equivalence” [2, pp. 495-496]. In order for the reader to perceive the translated version adequately, qualified translators provide additional comments and interpretations. In this way, they try to explain the invariant of perception of phenomena, obvious for the speakers of the language of the original, to the readers of the translated version. Otherwise, the latter will not be able to notice or understand allusions and reminiscences and, frequently, even the creative image. If, according to the old attitude, the focus was made on the preservation of the stylistic

peculiarities of the literary work in the translated version, the new attitude focuses on the reaction of the reader, which should be invariant in case of the readers of both the original and the translated versions. At the initial stage, the translator should define the reaction of the reader of the original text. Next, he/she should make a translation that will cause the same reaction on the part of the reader of the translated version. Naturally, the translator can only make assumptions concerning these reactions. In general, assumption plays an important role in this case. However, the attitude seems interesting, as the issue of adequate perception is as important as the adequacy of the form and content of the literary work.

All the above-mentioned is of linguistic value, as it is related to general and language-specific laws of discourse and identification of correspondences between the peculiarities of specific structures. These correspondences, in their turn, are related to the laws of "general semantics".

Before we dwell on the identity of discourse in different languages, we should remember that the issue of identification of linguistic units represents a problem even within one language. According to the law of Leibniz, referring to the correspondence between identical values, "the values are identical if they are interchangeable without changing the truth value of the sentence". At the same time, it has been noted that replacement of a name of an object by other name of the same object sometimes changes the content of the sentence. In certain cases, the replacement of the name of a denotatum (person or object) changes the essence and truth of the utterance.

In an attempt to find a solution of the paradox: $a=b$ is as true as $a=a$, albeit differs from it in informative or cognitive content, Frege worked out a law, according to which linguistic units of semantic structure constructed with sense and reference may coincide in reference (i.e. denote the same object) and differ in sense (meaning) [3, p. 200]. This means that the units referring to the same object may have different meanings. Moreover, identity of meaning is an exception rather than a norm. The idea of non-existence of absolute synonyms had existed much earlier than cognitive linguistics. According to the representatives of cognitive linguistics, synonymy is an illusionary phenomenon. Beyond every alternative lexeme there is an individual conceptual structure and linguocultural information, neglectation of which leads to a strikingly paradoxical conclusion: word meaning, given in a dictionary, is narrow, incomplete, detached from cognitive realia and even inadequate [4, p. 39].

The above-mentioned means that there is an opposition between denotation and meaning, even within one and the same language. However, this opposition is overcome on the level of thought. Otherwise, communication would be impossible.

The aim of translation has always been to denote the same objects by diverse meanings. In the translated text, denotation has to remain the same as it is in the original one. However, in order to maintain the denotation unchanged, it has to be known. Identification of equivalence and correspondence between two languages is always based on denotation – meanings belong to a concrete language. In the text, meanings are just the means of certain denotations. Errors and inaccuracies in translation may appear during the identification of denotations, or during the choice of corresponding meanings in the language of translation. In both cases, be it semasiological or onomasiological phase of translation, the most important aim is to identify the invariant, i.e. the denotation that will remain unchanged despite its concrete realization, for instance, presupposition traditional for linguistic semantics, which is a component of thought. An utterance is perceived in accordance with a given context if presupposition is true. In other cases, this may be an idea, a concept, which is less dependent on language. In my opinion, translation of literary discourse is most effective if the focus is made on the cultural concept, which is a unity of certain “quanta” of common national knowledge. The concept corresponds to the impression of thoughts functioning in the process of thinking and reflecting the content of knowledge and experience, acquired as a result of human activity and perception of the universe [5, p. 90-92]. Certainly, a concept does not represent a denotation of every phenomenon. A concept embraces those phenomena of reality that are of certain value for a given national culture.

There are numerous linguistic units in a language, serving to denote various concepts. They constitute a topic for paroemia, prosaic and poetic texts. A cultural concept may represent a kind of symbol, pointing to certain knowledge, the situation in which it was formed. If a translator is familiar only with the dictionary meaning of a word, he/she will be unable to understand many contexts of a concrete discourse; hence, he/she may make serious mistakes in translation. Thus, meaning is related to knowledge. Identification of meaning based on conceptual structures represents a new attitude to their interconnection. Therefore, in modern linguistics, the idea of a concept is widely used for semantic description. The following definition of adequate translation is related to cognitive and linguocultural attitudes: a translation may be considered adequate if it affects the same cognitive structures and the same points in the cognitive space, as the original text. Thus, it may be concluded that a translator should have exceptionally rich word stock and grammatical possibilities, as well as a rich conceptual world in order to make adequate translation. In order to achieve this goal, the translator should have equally developed linguistic

and cultural competences. The lack of linguocultural competence leads to communication problems even in the native language, to say nothing of the “bridge” between two languages, where different cultures meet. Adequate linguocultural competence should enable the translator to identify the invariant of thought. This, in its turn, should ensure correspondence between the original and the translated texts.

References

1. Ramishvili G. *Content difference of Languages from the Viewpoints of Linguistics and Theory of Culture*. – Tbilisi: Tbilisi State University Publishing-House. 1995. – 200 p.
2. Nida E.A. *Science of Translation. Language*. Vol. 45, No 3 (Sep.), pp. 483-498; Linguistic Society of America; DOI: 10.2307/411434; 1969. – 16 p.
3. Arutyunova N.D. *The Sentence and its Meaning. Logical-Semantic Problems*. – Moscow: Librocom. 2013. – 384 p.
4. Langaker R.W. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol.1. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press. 1987. – 516 p.
5. Hintikka Y. *Logical-Epistemological Research*. – Moscow: Progress. 1980. – 448 p.

Людмила Павлова

г. Минск, Республика Беларусь

Преодоление языковых и культурных барьеров как главная функция перевода

Одной из основных функций перевода считают информативную (коммуникативную) функцию. Исходя из этого, главная задача переводчика состоит в том, чтобы создать людям, говорящим на разных языках, условия для межкультурного общения. А перевод выступает в роли средства обеспечения этой возможности.

В связи с этим центральное место в теории перевода занимают результаты проводимых исследований в области коммуникативной лингвистики, предметом которых являются особенности процесса речевой коммуникации и его специфические особенности.

Сегодня усилились требования к переводчику, касающиеся качества перевода, а также требования к личности самого переводчика. Невозможно подсчитать количество осуществляемых на современном этапе развития общества переводов. Появилось большое количество разнообразных видов перевода: устный, письменный перевод, машинный перевод, которые также можно подразделить на подвиды. От современного переводчика требуется наличие таких качеств, как ответственность, объективная оценка своих знаний, чувство языка, умение правильно подобрать лексику, перекодировать переводимый им текст.

С позиции непрофессионального понимания перевод рассматривается как текст, созданный на одном языке, передается в устной или письменной форме средствами другого языка. Причем под понятием «текст» имеются в виду различные его аспекты: любое устное высказывание и любое письменное произведение. Это может быть и инструкция по приему лекарства или по применению технического прибора (холодильника, стиральной машины, планшета и т.д.). Более того, в переводе можно ознакомиться и с содержанием интересного зарубежного романа или научной статьи и т.п.

С научной точки зрения, перевод рассматривают как перекодирование, поскольку язык является своеобразным кодом, иными словами, произвольным обозначением предметов и явлений действительности с помощью условных знаков, а при переводе каждый из условных знаков заменяется знаком другой знаковой системы.

Перевод представляет собой перекодирование, процесс, осуществляемый человеком – в отличие от природного процесса. В связи с этим перевод зависит от человека, обладающего индивидуальностью и способностью к творчеству. В процессе перекодирования переводчик выбирает из нескольких или многих возможных вариантов перевода свой собственный. Это дает нам повод в некоторых случаях говорить даже об эвристическом характере процесса перевода, возможного лишь при наличии свободы выбора.

Следует признать, что перевод не может быть равноценным оригиналу, в любом случае перевод, тем более художественного текста, имеет возможность лишь в той или иной степени приближаться к оригиналу, а не быть полностью ему равноценным, поскольку языковая, литературная и социальная среда перевода отличается от среды подлинника, а у взаимодействующих языков разные системы; к тому же и переводчик привносит в перевод свое своеобразное восприятие оригинала, обусловленное личным талантом, отбором языковых средств.

В условиях глобализации преодоление языкового и культурного барьеров играет ключевую роль в международной коммуникации. Обеспечить успешную международную коммуникацию можно, как справедливо полагает Ю.С. Петрова, с помощью эффективных способов преодоления языковых и культурных барьеров, в качестве которых могут выступать преподавание иностранных языков и культур для широкой аудитории, перевод и комментарий [1]. Вместе с тем необходимо учитывать и различие в характере ситуаций межкультурного взаимодействия.

Следует признать, что в совершенстве или хотя бы на достаточно высоком уровне владеют языком немногие, поэтому более подходящим и эффективным способом преодоления межкультурных барьеров является компетентный перевод, который обеспечивает полноценное межкультурное общение в любой сфере жизнедеятельности человека, в том числе и при проведении переговоров в профессиональной сфере.

Исходя из приведенных выше определений понятия перевода, можно прийти к выводу, что основной функцией перевода и его предназначением является преодоление языковых и культурных барьеров. Речь идет о «преодолевающей» функции. Перевод помогает людям сблизиться, понять друг друга. Возникает вопрос, что же именно при этом преодолевается?

Перевод помогает преодолеть языковые и культурные барьеры. Попробуем разобраться в том, откуда эти барьеры берутся и в чем заключается их преодоление.

Языковые барьеры возникли вместе с появлением многоязычия в человеческом обществе и продолжают появляться, поскольку языковое многообразие общества все более расширяется. По оценкам современных исследователей, число живых языков в мире колеблется от 2500 до 5000. Например, насчитывается более тысячи языков индийцев, около тысячи африканских языков; только на островах Новой Гвинеи разных языков более 700. Если мы хотя бы гипотетически представим себе, что у каждого жителя планеты может появиться необходимость общения с представителями каждого из языков мира, то количество языковых барьеров окажется необычайно высоким [2, с. 85].

Проблема заключается в том, что люди, как правило, владеют одним или двумя иностранными языками, а потребность у них может возникнуть в информации, оформленной еще на 3-10 языках. Тем более что и знание 1-2 иностранных языков в большинстве случаев не означает полного билингвизма, иностранный язык знают хуже и не в полном объеме.

Труднее всех приходится представителям так называемых «малых» языков, т. е. языков с небольшим числом носителей; им чаще других приходится уповать на переводы. Самый популярный путь носителей малых языков для выхода на международный культурный контакт – это билингвизм. Иностранный язык, на котором носители малых языков пишут научные труды и даже пьесы и романы, это обычно один из «крупных» языков с большим числом носителей: английский, немецкий, французский, испанский. В бывшем Советском Союзе

таким языком для многих народов был русский язык, а для Исландии и Норвегии – датский.

Опыт использования языка-посредника для осуществления культурных контактов, как известно, не нов. Долгое время латынь была языком церковного, а затем и светского научного единения. С конца XVIII в. языком светского общения становится французский язык; вплоть до начала XX в. за ним сохраняются функции языка дипломатии, а функции языка международной почты французский сохранял до середины XX в [3, с. 59].

Сейчас абсолютно лидирует английский язык. В последние годы он потеснил даже родные языки шведский и датский на их родине, в Швеции и Дании. Стремление к преодолению языковых барьеров способствует сокращению числа носителей малых языков.

Существенным препятствием к преодолению языковых барьеров может оказаться закрытость общества. Так, исследователи отмечают, что межязыковой контакт с российскими, китайскими, японскими учеными далеко не охватывает всех научных, технических, литературных областей; хотя и русский, и китайский, и японский языки с огромным числом носителей.

Последнее десятилетие «открытости» России пока не очень изменило эту ситуацию: по-прежнему многие важные исследования русских ученых, например, в области теории перевода, не переведены на английский язык [2, с. 65].

В разное время человечество предпринимало также попытки создания искусственного общего языка, который не был бы отягощен спецификой какой-то одной культуры. Самой удачной из таких попыток, пожалуй, следует признать создание международного искусственного языка эсперанто. Попытки ученых создать единую, внациональную систему кодирования информации, подобную живым языкам или использующую принципы живых языков, не прекращаются и сегодня, но ни один из них так и не составил серьезной конкуренции переводу [2, с. 92].

Гораздо более сложную проблему представляет преодоление культурных барьеров. По мнению С.Г. Тер-Минасовой, культурные различия опаснее языковых, так как они воспринимаются более болезненно у представителей других культур [4]. Перевод играет в этом процессе ведущую роль. Перевод, с точки зрения Н.А. Беляевой и И.И. Скнариной, – это поиск единства между людьми, помогающего достичь взаимопонимания через систему другого языка. Вместе с тем, авторы отмечают и возможность возникновения такой ситуации, когда переводчик может стать губителем чужих мыслей. Из практики

известны истории, рассказывающие об ошибках переводчиков, допущении ими различного рода нелепостей, искажений и других неловкостей при неверном толковании чужих мыслей [5, с. 203.].

Необходимо быть настоящим профессионалом, чтобы передать «чужие» идеи и мысли, не искажая их и не разрушая идентичности культуры нации. Чтобы не возникало неловких моментов при переводе, переводчику необходимо владеть, по меньшей мере, двумя языками, в то же время знать культуру данных языков, уметь передавать все нюансы культуры и языка, а это значит, владеть межкультурной компетентностью.

Однако специфические, идущие в глубь веков различия бытовой и духовной культур не могут быть восприняты другими народами в полной мере, и возможно лишь приближенное представление о специфике чужой культуры. Так, для слова «свобода» во всех языках мира есть готовое соответствие, например, англ. *freedom*, нем. *Freiheit* и т.д.

Но представители разных культур, за плечами которых разный исторический и социальный опыт, понимают свободу по-разному. Резко отличаются представления о свободе у американца, русского, немца и китайца. Например, для русского человека свобода – это в первую очередь отсутствие каких бы то ни было обязательств, возможность полностью распоряжаться собой и своим временем, отсутствие внешнего давления; для немца свобода – это прежде всего юридическая гарантированность его прав, четкая отрегулированность правового механизма, материальная обеспеченность, а русскую «свободу» он считает разгулом. И здесь переводчик может помочь избежать недоразумений, разъяснив смысл обычаев, если он гид-переводчик, или же предложив свой комментарий к письменному тексту, если описывается обычай, непонятный читателям переводного текста [6, с. 48].

Итак, существуют реалии чужой культуры, которые лишь внешне, по признаку наличия устойчивого лексического соответствия (свобода – *freedom*) аналогичны реалиям других культур, и необходимы усилия переводчика, чтобы помочь разобраться в отличиях. Другую группу составляют культурные феномены, не имеющие близких аналогов в других культурах. Они-то обычно первыми и бросаются в глаза, когда речь заходит о культурных барьерах. Однако эти контрастные реалии, как ни странно может показаться на первый взгляд, редко приводят к непониманию при контактах и нуждаются лишь в достаточно подробном пояснении.

Комментарий также помогает в преодолении культурных барьеров, в том числе в печатном тексте. С.Г. Тер-Минасова полагает, что этот способ разрешает конфликт разных культур [4]. Многие культурные

реалии, существующие в одной культуре, отсутствуют в другой. В этом случае именно комментарий объясняет незнакомое культурное явление читателям разных стран при переводе. При этом перевод выполняет и образовательную функцию, знакомя читателей с культурой другой страны и поясняя ее особенности и специфику, отличия от родной для читателя культуры.

Таким образом, основным предназначением перевода является его ведущая роль в преодолении языковых и культурных барьеров. Частным случаем преодоления языковых барьеров можно считать освоение иностранных языков. В прикладной сфере методики изучения иностранных языков перевод также занимает важное место. Современные специалисты считают, что любая, даже беспереводная, методика изучения языка должна на определенном этапе включать задания по переводу письменных текстов и звучащей речи.

Перевод как деятельность, заключающаяся в перевыражении текста, имеет несколько различных вариантов. Наиболее существенный водораздел пролегает между устными и письменными видами перевода.

На основе изложенного можно сделать следующие выводы:

1. Главной функцией перевода является информативная или коммуникативная функция. Исходя из этого, основной задачей переводчика является обеспечение возможности общения (коммуникации) между людьми, говорящими на разных языках. А перевод выступает в роли средства обеспечения этой возможности.

2. Основной функцией перевода и его предназначением является «преодолевающая» функция: преодоление языковых и культурных барьеров.

3. Существенным препятствием к преодолению языковых барьеров может оказаться закрытость общества.

4. Частным случаем преодоления языковых барьеров можно считать освоение иностранных языков.

Литература

1. Петрова Ю.С. К вопросу о преодолении языкового и культурного барьеров / Ю.С. Петрова // Международные коммуникации. – 2017. – № 3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://intcom-mgimo.ru/2017-03> (Дата обращения: 12.02.2017).
2. Бархударов Л.С. Уровни языковой иерархии и перевод [Текст]:/ Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1969. – 256 с.
3. Бархударов Л.С. Язык и перевод [Текст]:/ Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975 – 350 с.
4. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация (Учеб. пособие) / С.Г. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
5. Скнарина И.И. Роль межкультурной компетентности в

преодоления языкового и культурного барьеров / И.И. Скнарина, Н.А. Беляева. Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2016. – № 10(64): в 3-х ч. – Ч. 2. – С. 203-205.
6. Комиссаров В.Н. Слово о переводе [Текст]:/ В.Н. Комиссаров. – М.: Международные отношения, 1973 – 349 с.

Марина Пащенко

г. Чита, Российская Федерация

Лингвокультурный аспект перевода католических богослужебных текстов на русский язык

Постсоветский период в России ознаменовался активизацией религиозной жизни. Вместе с возрождением Православной церкви, заявили о себе и другие христианские конфессии. Католическая церковь, после длительного перерыва, также восстановила свою деятельность в России, причем, на современном этапе можно говорить о начале интеграции католичества в русскую этно- и лингвокультуру. Процесс этот нельзя назвать легким и безболезненным. В России католическая конфессия испытывает сильнейшую конкуренцию со стороны православия. Это вполне понятно: исторически Россия – страна православная, в которой к католикам всегда было настороженное и, часто, враждебное отношение, а по действовавшим до 1907 г. законам, русские не могли становиться католиками [3, с. 132-133]. Традиционно, католичество в России исповедовали этнические группы – выходцы из стран Европы, в большинстве которых данная конфессия была доминирующей. В настоящее время ситуация меняется: в католических приходах, наряду с верующими, имеющими национальные корни католических стран, все больше появляется этнических русских [3, с. 258; 7].

В первую очередь, инкультурация католичества началась в языковой сфере. Поскольку этнические русские до недавнего времени отсутствовали в этом религиозно-культурном пространстве, то русский язык не был вовлечен в сферу католичества: русскоязычных католических богослужебных текстов не существовало. В связи с этим, приобрела актуальность проблема перевода литургических текстов на русский язык как язык богослужения.

Проблема литургического языка остается дискуссионной до настоящего времени в практике богослужений основных христианских конфессий – православия и католичества. Главным образом, она не решена для православия, где языком богослужения является церковно-

славянский язык, о сохранении которого ведутся достаточно бурные дискуссии. Но и для католической конфессии языковая проблема остается актуальной. Несмотря на то, что в свете решений II Ватиканского собора 1962-1965 гг. латинский язык признан и остается основным языком католических богослужений, с возможностью ведения служб на современных национальных языках [8; 11], последние все чаще используются во время мессы. Эта ситуация критически воспринимается католиками-традиционалистами, выступающими за использование исключительно латинского языка как богослужебного [6; 11]. Для России этот подход не является продуктивным: отсутствие национальной католической традиции в гимнографии и неродственность латыни славянским языкам существенно затруднили бы задачу адаптации католичества к русской ментальности и лингвокультуре.

Вместе с тем, переход на современные национальные языки в практике богослужений порождает ряд проблем (и не только для русского католичества). В первую очередь – это адекватность перевода литургических текстов каноническому толкованию Священного Писания [7]. Другая проблема – языковая, стилистическая: богослужение на современном языке упрощает восприятие религиозного текста, приближая его к обыденно-светскому, что, по мнению некоторых, снижает торжественность и сакральность обряда. Для русской ментальности это имеет особое значение – накладывает свой отпечаток православная богослужебная традиция (следует учитывать, что среди новых русскоязычных католиков латинского обряда немало бывших православных, которые, хоть и сменили конфессию, но эмоционально тяготеют к привычному богослужебному ритуалу с высокой степенью торжественности и некоторой театральности [5, с.120]). Поэтому, перевод католических богослужебных текстов на русский язык требует, с одной стороны, того, чтобы текст мессы был понятным, а с другой – не слишком осовремененным и достаточно возвышенным по стилю.

Эти задачи решаются разными способами. Так, одна из ключевых христианских молитв, «Отче наш», во время мессы на русском языке читается в синодальном переводе 19 века. Синодальный перевод Библии и Евангелия был предпринят в России в период царствования Александра I, с целью «доставить россиянам способ читать слово Божие на природном своём российском языке, яко вразумительнейшем для них славянского наречия». Перевод на русский язык должен был употребляться для домашней молитвы, а не для чтения во время литургии [9]. В наше время чтение молитвы на языке, соответствующем нормам 19 века, достигает необходимого эффекта – она звучит несколько архаично, но все же понятна современному человеку:

Отче Наш, суиций на небесах,

Да святится имя Твое,

Да придет царствие Твое, да будет воля твоя

И на земле как на небе.

Хлеб наш насущный дай нам на сей день.

И прости нам долги наши, как и мы прощаем должникам нашим,

И не введи нас в искушение, но избавь нас от лукавого.
(Синодальный перевод 1860 г. в пореформенной орфографии).

Решить стилистическую задачу в современных переводах помогают славянизмы. Являясь стилеобразующим элементом в современном русском языке, славянизмы придают текстам необходимую стилистическую окраску. Заметим, что и светская лексика, сформированная на базе старославянизмов и церковно-славянизмов, относится к торжественному, поэтическому, официальному или научному стилям речи (ср.: *голова* – *глава*, *головной* – *главный*, *глаза* – *очи*, *глазастый* – *очевидный*, *за глаза* – *заочно*; *правая рука* – *десница*, *идти* – *шествовать*, *будущий* – *грядущий*, *губы* – *уста*, *губной* – *устный*, *молочный* – *Млечный путь*, *млекопитающие* и т.д.) [10].

Большинство богослужебных католических текстов, читаемых по-русски, являются переводом как с латинского языка, так и с других европейских языков (немецкого, английского, польского), но почти всегда существует текст на латыни, который сопоставляется с русскоязычным вариантом. Приведем как пример, фрагменты из Лоретанской Литании Пресвятой Деве Марии – оригинал на латинском языке и русский перевод, содержащий славянизмы.

Mater Christi, ora pro nobis – *Матерь* Христова, молись о нас.

Sancta Dei Genetrix, ora pro nobis. – Пресвятая *Богородица*, молись о нас.

Speculum iustitiae, ora pro nobis. – *Зерцало* справедливости, молись о нас.

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, parce nobis, Domine. – *Агнец* Божий, берущий на Себя грехи мира, прости нас, Господи [4].

Форма *Матерь* в тексте литании – пример исконной, древнейшей индоевропейской формы, представленной как в латинском, так и в русском языках, употребляющейся в возвышенном стиле [1].

Именование Матери Христа «*Богородица*» является традиционным для русского языка.

Пример старославянизмов в тексте: *Дева, Агнец, Зерцало*.

Кроме того, переводы католических текстов с латинского языка стилистически приближены к церковно-славянским посредством использования архаичных грамматических форм и словообразовательных моделей:

1. Vocativus – Звательного падежа: *Отче, Сыне, Христе, Боже, Господи*.

Christe, audi nos. – **Христе, услышь нас.**

Christe, exaudi nos. – **Христе, внимли нам.**

Pater de caelis, Deus, miserere nobis. – **Отче Небесный, Боже, помилуй нас.**

Fili, Redemptor mundi, Deus, miserere nobis. – **Сыне, Искупитель мира, Боже, помилуй нас.**

... *parce nobis, Domine.* – **прости нас, Господи** [4; 2];

2. Устаревших форм глаголов, употребляющихся в возвышенном, поэтическом стилях: **внемли, услышь** [12];

3. Употребления словообразовательных моделей, используемых в православных молитвах – с преобладанием префиксации или выбором синонима с адекватной степенью выражения признака, там, где латинский язык для обозначения превосходной степени использует суффиксацию (*-issim-* / *пре-* ; *досто-*):

Sancta Maria, ora pro nobis. – **Пресвятая Мария, молись о нас.**

Mater purissima, ora pro nobis. – Матерь **пречистая**, молись о нас.

Mater amabilis, ora pro nobis. – Матерь **прелюбимая**, молись о нас.

Mater admirabilis, ora pro nobis. – Матерь **предивная**, молись о нас.

Virgo prudentissima, ora pro nobis. – Дева **премудрая**, молись о нас.

Virgo veneranda, ora pro nobis. – Дева **достоуважаемая**, молись о нас.

Virgo praedicanda, ora pro nobis. – Дева **достоуважаемая**, молись о нас.

Virgo potens, ora pro nobis. – Дева **пресильная**, молись о нас [4; 10].

Вместе с тем, необходимо соблюдать осторожность при употреблении славянизмов, т.к. их избыток приводит к ощущению подмены латыни церковно-славянским языком. Кроме того, многие славянизмы могут быть малопонятны современному человеку, что также нежелательно (нередко, среди причин, побудивших верующего перейти из православия в католичество, указываются языковые факторы – понятность службы на родном языке и непонятность церковно-славянского [14]).

Новые переводы литургических текстов, утвержденных как соответствующие канонам, показывают возможность сохранения необходимой торжественной стилистики при отсутствии или ограниченном использовании лексико-грамматических архаизмов. Как пример, приведем перевод *Tantum ergo* в переводе П.Д. Сахарова:

Tantum ergo Sacramentum (Эту тайну Пресвятую)

veneremur cernui: (Славим в поклонении)

et antiquum documentum (Древнее установление)

novo cedit ritui: (Новым упрощается),

praestet fides supplementum (Наша вера восполняет)

sensuum defectui. (Чувствам недоступное).

Genitori, Genitoque (И Родитель, и Рождённый)
laus et jubilatio, (В вышних возвеличатся!)
salus, honor, virtus quoque (Им — держава, честь и слава)
sit et benedictio:(И благословение!)
procedenti ab utroque (Исходящий от Обоих)
compar sit laudatio. (С Ними да прославится)[13].

Таким образом, процесс инкультурации католичества в современную русскоязычную среду может быть успешным при доступности восприятия молитвенных текстов, и в то же время, соответствии их необходимому для богослужения возвышенному стилю с употреблением лексико-грамматических форм, принятых в русской богослужебной традиции. Соблюдение данных условий поможет католической конфессии адаптироваться к русской национальной ментальности и выявить ее духовную близость православию.

Литература

1. Викисловарь. <https://ru.wiktionary.org/wiki/матерь>.
2. Звательный падеж. Википедия. https://ru.wikipedia.org/wiki/Звательный_падеж.
3. Копылов А.Н. Католическая Церковь в России (конец IX-начало XXI вв. – М.: Изд-во «Спутник+», 2012. – 284 с.
4. Лоретанская Литания https://ru.wikipedia.org/wiki/Литания_Пресвятой_Деве_Марии.
5. Ореховская Н.А. Роль православия в формировании массового сознания русского народа // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Философские науки. № 3. – Изд-во: Московский государственный областной университет (Москва), 2009. – С. 117-122.
6. Пучкин Д.Э. Почему в традиционном латинском обряде употребляется непонятная латынь? <https://gycerz.livejournal.com/2948.html>.
7. Сахаров П.Д. Перевод литургических текстов на русский язык в Католической Церкви латинского обряда. http://arran.ru:81/doc/church-slav/06_saharov.pdf.
8. Семенко В. Второй Ватиканский собор как модель модернистской революции в Церкви. http://ruskline.ru/analitika/2010/02/12/vtoroj_vatikanskij_sobor_kak_model_modernistskoj_revolucii_v_cerkvi.
9. Синодальный перевод. <https://ru.wikipedia.org>.
10. Славянизмы в русском языке. <http://www.slovorod.ru/strange-words/slavism.html>.
11. Стасюк Ю.А. Латинский язык в современной католической церкви. <http://philology.ru/linguistics3/stasyuk-06.htm>.
12. Ушаков Д.И. Толковый словарь русского языка. <http://tolslovar.ru/v4398.html>.
13. Tantum ergo. https://ru-wiki.ru/wiki/Tantum_ergo.
14. The village. Переходный период: как православные становятся католиками. <http://www.the-village.ru/village/people/people/115797-katoliki>.

Olga Romanova
Riga, Latvia

Novice Translators' Training Challenges: Common Issues of Rendering Culture-Specific Lexis in Publicist Style Texts

Understanding of the relationship between culture and translation and the ability to apply linguistic approaches to transfer realia and cultural concepts of the ST into the TT is an essential skill a translator is to master to carry out a high quality translation. Views, beliefs, religions, and social values are all reflected in language, making certain linguistic concepts decodable only within a given culture. Thus, one of the most challenging tasks to be accomplished by a translator, who serves as a mediator between cultures and languages, is to understand and render culture-specific concepts and lexis adequately. This requires the ability to create links between cultures a translator is dealing with and to cope with any differences between the source (ST) and target text (TT) cultures, conveying the message of the ST to the target audience in the most comprehensible way in order to avoid the distorted perception of the text. Therefore, the awareness of which translation strategies are applicable to culture-specific concepts is of high importance for both novice and experienced translators. The fidelity of rendering ST national concepts in the target language (TL) becomes a challenging task. In this regard, Savic and Cutura note that “the relationship between translation and culture, and the way of transferring signs of the source culture into the target text, is viewed as an integrative process which comprises two aspects: the recognition of the aim of using cultural references and the way of responding to that aim in translation” [1, p. 144]. Therefore, translation of texts containing numerous elements of culture-specific concepts requires a particular attention.

Our research aimed at revealing what approaches a novice translator may apply to render non-equivalent English culture-specific lexis and cultural phenomena in Russian translation of essays devoted to the symbols of England that form the English native speakers' mentality and embody their personal image of England. In order to achieve the aforementioned goal, two novice translators (undergraduate students of BIA bachelor programme “Translation and Interpreting”) were asked to translate selected texts from the collection of essays *Icons of England* edited by Bill Bryson [2].

Being “best evidence of the reality of ‘culture’” [3, p. 8], specific semantic meaning of culture-specific lexis represents an especially challenging task, as the lack of awareness of history, culture and traditions

may lead to imprecise or wrong translation which may not be understood by the TT reader. Specific and peculiar elements of a SL culture may not be familiar to an average reader who belongs to the TL culture, thus, a translator is to become a mediator between the two cultures, which makes them responsible for a “clear” translation [4].

Reflection of the conceptual picture of the world is one of the aspects in translation of cultural phenomena. This conceptual picture manifests itself in the language and may reflect the language lacunas – national language units that do not have analogues in the TL. According to Vlahov and Florin, culture-specific lexis may be subdivided into geographical, ethnographic, political, and social realia [5, p. 51-56]. In case a notion or a phenomenon does not exist in the TL but exists in the SL, thus having a strong implication of local colouring, a gap in understanding of culture-specific lexis should undoubtedly occur. Therefore, the ST presents a deeper image than the translated one. Consequently, “the more specific a language becomes the more it becomes embedded in cultural features, and therefore creates translation problems” [6, p. 11].

The translation of realia is part of a large and important issue of the transfer of the national and historical originality. The basic methods of transferring realia from one language to another comprise transcription and transliteration, literal translation, translation using a functional analogue, and descriptive translation. Another method is the use of sociocultural commentary intended for representatives of a different culture, which highlights the specificity of the realia. Kazakova states that the main problem of realia translation is not either the presence or absence of the notions in the SL or the TL, but their associative inequality [7, p. 299]. Thus, behind the ST word a number of meanings and associations unavailable in the TL can hide (e.g., *stile* vs *перелаз*, *прустынок*). In such cases, the text can be supplied with cultural and historical commentary, which, however, might not always serve as a universal remedy. One more way to enhance understanding of the ST realia is to describe them within the text by adding words, expanding the sentence structure, or adding explanatory sentences. In the case of essays “Icons of England”, the original text is aimed at the English reader, who is familiar with the symbols and possibly grew in their surroundings, whereas for the Russian reader most of the icons are not familiar. On the other hand, the text supplied with cultural and historical comments might remain confusing and difficult to read.

The method of realia substitution is given a low priority, as it may create an “unacceptable” substitution due to the tendency of such a strategy to trample the cultural differences, deny them and change the reality to make the text easier to understand without any effort to accept its diversity [8, p. 92].

However, this strategy might have an advantage compared to other methods in a sense that it provides readers with a concept with which they can identify something as known or familiar. In this regard, Baker suggests considering using “a loan word” and providing an explanation, which she finds particularly suitable for translation of culture-specific lexis [9, p. 25].

The other popular strategy is approximate translation. Despite this approach being frequently used, the result of applying it might lead to linguistic, conceptual or cultural losses, a situation when a translator may be blamed for misinterpreting the author’s intention. According to Bell, “the translator has the option of finding formal equivalents, which preserve the communicative value of the text at the expense of its semantic sense” [10, p. 7].

Ischenko highlights the necessity of taking five factors into consideration in order to render realia in a correct way:

- the text type;
- the meaning of the realia in the text;
- the type of the realia and its systematic role in the SL culture;
- the degree of perception of unusual word collocations;
- “exotic” expressions in the TL.

She also stresses that to ensure the correctness of translation, it is necessary to have a certain degree of awareness, or “background” knowledge, of the cultural reality encoded in the ST [11].

The book under research, being a compilation of the essays on the iconic English symbols, provides the reader with the images of the country known to its citizens and unfamiliar to foreign readers. The novice translators involved in the research made an attempt to minimise the cultural gap between the native and foreign reader by rendering the realia possibly close to their original notions. The main challenge of rendering realia is their inequality in the two cultures. To avoid this difficulty, a range of strategies, i.e. transliteration, literal translation, the use of analogue, descriptive translation, cultural commentary, and the omission of the realia by substituting it have been applied. To ensure the accuracy of translation, a variety of dictionaries, i.e. Cambridge English Dictionary (CED) Online, Oxford English Dictionary Online (ODE), Merriam Webster Online Dictionary (MWD), the dictionaries on Dic.Academic, as well as the online encyclopaedia “Wikipedia” (in exceptional cases) and the Encyclopaedia Britannica were consulted.

The tables below consist of four columns: the first contains the example from the ST, the second one considers the meaning and image of the realia determined, the last two columns show the translation, i.e. Translation 1 is the draft version, while Translation 2 contains the TT that was approved after a thorough consideration of the context. For this article, six examples

from the selected material which represent the different methods used have been chosen.

Table 1. Omission of realia by substituting it and cultural commentary

ST text	Semantics of ST realia	Translation 1	Translation 2
As well as a <u>public</u> and a <u>saloon bar</u> , the Shoes had an off-sales hatch, where underage errand boy could be sent to fetch back bottles of <u>Courage Light Ale</u> .	<i>Public bar</i> was a tap room, remained working class with bare boards, sometimes with sawdust to absorb the spillages, hard bench seats, and cheap beer <i>Saloon bar</i> was a room where for an admission fee or a higher price of drinks, singing, dancing, drama or comedy was performed and drinks would be served at the table (Britannica). <i>Courage Light Ale</i> – light and bitter ale.	Как другие <u>бары и салуны</u> , у «Подков» был погребок с запасами, куда малолетних мальчишек могли отправить только затем, чтобы принести бутылочку эля “Courage Light Ale”.	Так же как в других пабах <u>разных классов</u> , у «Подков» был погребок с запасами, куда малолетних мальчишек могли отправить только затем, чтобы захватить бутылочку эля “Courage Light Ale” [*] [*] Courage Light Ale (Корэдж Лайт Эль) – название популярного сорта светлого горького эля фирмы “Courage”.

The main difficulty when rendering this extract was translation of the notions of a *public* and a *saloon bar*, as they do not present any difference for Russian readers, because for them a pub, being an English word, ‘presents a kind of a tavern with the stereotypical interior, where beer is served’ (dic.academic).

Historically a public bar is a place for the working class, while a saloon bar is a middle-class room. In Translation 1, the translator focuses on the

fact that alongside with other pubs “The Shoes” had a hatch, though the difference between a saloon and the public bar is left aside. Moreover, the Russian word «салун» has a strong association with American culture rather than England. In Translation 2, we concentrated on the class difference between the two notions, though their English names were skipped, but the TT reader will understand that despite being aimed at different audiences all pubs, including “The Shoes”, have a hatch.

Another point is the translation of the proper name *Courage Light Ale*. As the name *Courage Light Ale* is the name of an alcoholic drink, the translator has decided to supply it with a footnote commentary instead of transliterating.

Table 2. Cultural commentary and literal translation

ST text	Semantics of ST realia	Translation 1	Translation 2
At Grantchester, near Oxford, where I studied pubs with dedication, there was a <u>Red Lion</u> and a <u>Green Man</u>	<i>Red Lion</i> was the badge of John of Gaunt, who had a lion on his suit of armour. The most popular name for the pub. <i>Green Man</i> – a spirit of the wild woods. One of the most popular names of the bar.	В Грант-честере, около Оксфорда, где я самозабвенно изучал пабы, были <u>Красный Лев</u> и <u>Зеленый Человек</u> .	В Грантчестере, около Оксфорда, где я самозабвенно изучал пабы, были <u>Красный Лев*</u> и <u>Зеленый Человек**</u> . *Красный Лев (Red Lion) – одно из самых популярных названий пабов; исторический символ. На его щите изображался красный лев, стоящий на задних лапах. **Зеленый Человек (Green Man) – популярное название паба. Дух лесов. Вывески пабов с таким названием часто оформлены в виде лица, покрытого листьями.

In the example above, Bryson tells the reader about the names of pubs. He mentions that near Oxford, where he studied pubs, there were “Red Lion” and “Green Man” and compares them. For the English these two names tell a story behind them, while for the Russian reader they are only the names on the signs. *Red Lion* is the name of over 600 pubs, and it can stand for an archetypal British pub [12]. Red Lion was also the badge of John of Gaunt, who had a lion on his suit of armour, so the image of a lion is familiar to the reader. *Green Man* is also one of the most popular pub names. The Green Man’s images represent a face peering through or made of leaves and petals. Some pub signs show the green man as he appears in English traditional sword dances (in green hats). However, sometimes they are not the same characters, as Green Man is linked to Robin Hood [13, p. 172].

The background knowledge of these facts helps the native speaker understand the author’s intention to show that the two pubs are trustworthy in terms of traditions. However, this aspect is unfamiliar to the TT reader. That is why Translation 1 is not equivalent to the meaning, which is much deeper and, therefore, the cultural gap should be reduced by adding a commentary.

Table 3. Literal translation with the elements of descriptive translation

ST text	Semantics of ST realia	Translation 1	Translation 2
As a boy growing up in Cornwall, I loved the sound of <u>cattle grids</u> .	<u>Cattle grid</u> - a set of bars, placed over a hole in the road, that allows vehicles to cross, but not animals such as cows and sheep (ODE)	В детстве, а я рос в Корнуолле, мне нравился звук, издаваемый <u>приспособлением</u> , которое было предназначено для того, чтобы скот не выходил с пастбища на дорогу.	В детстве, а я рос в Корнуолле, мне нравился звук, издаваемый <u>решёткой</u> , которая была предназначена для того, чтобы скот не выходил с пастбища на дорогу.

The text describes a construction that is very typical for the English countryside – a cattle grid. According to the Cambridge dictionary, *cattle grid* is “a type of obstacle used to prevent livestock, such as sheep, cattle, pigs, horses, or mules, without impeding wheeled vehicles, as the animals are reluctant to walk on the grates” (CED). Due to the absence of the construction in the Russian countryside, there is no term that could convey the fullness of the concept in the Russian language. However, Mueller's

dictionary provides the following explanation: “приспособление, препятствующее выходу скота с пастбища на дорогу” [14, p. 106]. The definition is cumbersome, and in the text, where the word is used many times, it does not fit in the sentence.

On the other hand, one can translate the term by interpreting its parts separately. Thus, the word *cattle* stands for *крупный рогатый скот*. It is, however, more difficult with the word *grid*. *Grid* has several meanings in Russian, i.e.: «Решетка – переплетающиеся ряды деревянных или металлических полос, прутьев или проволоки. Частый забор, ограда из полос, планок, прутьев. Устройство с отверстиями для задерживания чего-либо. Сетка – приспособление, изделие из закреплённых на равных промежутках, перекрещивающихся нитей, веревок, проволоки» (dic.academic). The definition of the word *решетка* resembles a grid more than *сетка*. None of them, however, reflects the fullness of the symbol. Another reason to choose the word *решетка* was the initial sentence of the essay «Др-др-др». The sound made by *сетка* differs, while the word *приспособление* is neutral and does not help the reader understand the image. Thus, the sentence was expanded by adding a subordinate clause explaining the purpose of the grid.

Table 4. Descriptive translation

ST text	Semantics of ST realia	Translation 1	Translation 2
There is no object more emblematic of rural England than the <u>stile</u> .	<u>Stile</u> - An arrangement of steps that allows people but not animals to climb over a fence or wall. (ODE)	Нет более знакового предмета для сельской Англии, чем ступеньки для перелаза через забор, иначе говоря, приступок.	У сельской Англии нет более знакового предмета, чем ступеньки для перелаза через забор, иначе говоря, перелаз.

The realia shown in the table above is common for the English countryside. It is also mentioned in many literary works, though it is not commonly known to the Russian reader. *Stile* in English is “an arrangement of steps that allows people but not animals to climb over a fence or wall”. The Russian equivalents are *приступок* or *перелаз*. *Приступок*: «ступенька, порожек, каменный приступок» (dic.academic), while *перелаз*: «место, где можно перелезть через что-нибудь, специально устроенное место в ограде, преодолимое для человека, но являющееся преградой для скота и домашней птицы» (Wikipedia). In this case, the

Russian word *перелаз* has almost the same meaning, though visually these objects do not correlate. Therefore, the TT sentence was expanded to ensure that the TT image of the stile is practically the same as in the ST. It is also important to consider the way the word was translated in literary works, so Stanevich in “Jane Eyre” translates it as “*ступенька изгороди*”, Krivtsova and Lann in “The Pickwick Papers” refers to it as *перелаз*, and Krivtsova in “Tess from D’Urbervilles” also uses the word *перелаз*.

Table 5. Analogue

ST text	Semantics of ST realia	Translation 1	Translation 2
They were <u>convenience stores</u> that were rarely convenient.	Convenience store is a shop with extended opening hours, stocking a limited range of household goods and groceries.	Круглосуточные магазины, которые редко когда удобны.	<u>Круглосуточные магазины</u> , созданные для удобства, но редко когда являющиеся таковыми.

The difficulty of this example lies both in the usage of the realia *convenient store* and the pun based on the realia. On the one hand, the *convenience store* means “a shop with extended opening hours, stocking a limited range of household goods and groceries” (ODE). On the other hand, it contains the noun *convenience*, which means “the quality of being useful, easy, or suitable for someone” (ODE). The notion *convenience store* cannot be translated into Russian literally; in Russian such a store is called *круглосуточный магазин*. This word does not show the seme of being useful, thus the pun becomes difficult to render. The third column shows an attempt to preserve the pun, while Translation 2 develops the idea of the pun and presents its adapted version. The pun is lost in translation, though the contrast of the convenient store being inconvenient is preserved.

Table 6. Literal translation

ST text	Semantics of ST realia	Translation 1	Translation 2
Even with this magnificent pumping station, otherwise known as a ‘ <u>Cathedral of Sewage</u> ’, the	Cathedral of Sewage – Abbey Mills Pumping Station is a sewage pumping station, designed by engineer	Даже с такой великолепной насосной станцией, иначе известной как «Собор Сьэджд»,	Даже с такой великолепной насосной станцией, иначе известной как «Собор

city's sewerage system is all but invisible – a secret underworld beneath London's bustling streets.	Joseph Bazalgette (Wikipedia).	канализационная система города абсолютно невидима – это секретный подземный мир под оживленными улицами Лондона.	« <u>сточных вод</u> », канализационная система города абсолютно невидима – это секретный подземный мир под оживленными улицами Лондона.
--	--------------------------------	--	--

The Cathedral of Sewage is the name of the Abbey Mills Pumping Station, where the word *sewage* is a part of the name and also an indicator of the building function (Wikipedia). The ST reader is familiar with the object and also knows why it is called so. In Translation 1 the word has been transliterated, but the variant *Собор Съэдж* displaces the focus from the function of the building, and the name receives a religious context. Taking into account that the TT reader may not know what *Cathedral of Sewage* is, in the TT instead of transliterating the name of the object its name was translated.

The analysis of the selected material has shown that in the course of translation, the problem of the accurate transfer of the ST realia into Russian has been observed. The two linguacultures are different and due to that difference, certain cultural concepts may not be transferred retaining the complete meaning. To ensure that the translation is accurate, a thorough analysis of the culture-specific concepts was accomplished. The initial hypothesis that the unique features of the text can only be rendered partly and some of the specific realia should be described, undergo interpretation or be explained additionally has been proved. Some of the realia, being highly specific, require a commentary, while others can be rendered partly. In conclusion, it should be pointed out that culture-specific lexis and concepts are a favourable ground for further linguistic and cross-cultural research.

References

1. Savic, V., Cutura, I. (2011). *Translation as Cultural Transposition*. Alba Iulia: 1 Decembrie 1918 University. Available from: http://www.uab.ro/jolie/2011/10_savic_vera_cutura_ilijana.pdf Accessed June 2, 2017.
2. Bryson, B. (2010). *Icons of England*. London: Transworld Publishers.
3. Wierzbicka A. (1992). *Semantics, Culture and Cognition. Universal Human Concepts in Culture Specific Configurations*. New York: Oxford University Press.
4. Ischenko, I. (2012). *Difficulties While Translating Realia*. Dnepropetrovsk: Alfred Nobel University. Available from:

<http://www.stattionline.org.ua/filologiya/63/8811-difficulties-while-translating-realia.html> Accessed May 3, 2017. **5.** Влахов, С., Флорин, С. (1980). *Непереводимое в переводе*. Москва: Р.Валент. **6.** Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. London: Wheaton & Co. Ltd. **7.** Казакова Т.А. (2006) *Художественный перевод: теория и практика*. СПб.: ИнГязиздат. **8.** Влахов, С., Флорин, С. (1980). *Непереводимое в переводе*. Москва: Р.Валент. **9.** Baker M. (1999). *In Other Words. A Textbook on Translation*. London: Routledge. **10.** Bell R. (1998). *Translation and Translating. Theory and Practice*. London: Longman. **11.** Ischenko, I. (2012). Difficulties While Translating Realia. Dnepropetrovsk: Alfred Nobel University. Available from: <http://www.stattionline.org.ua/filologiya/63/8811-difficulties-while-translating-realia.html>. Accessed May 3, 2017. **12.** Saunders E. (2008) A History of Britain in its Pub Signs Available from <http://www.timetravel-britain.com/articles/history/pubsigns1.shtml> Accessed June 5, 2017. **13.** Wordsworth Dictionary of Pub Names [2006]. Ware, Hertfordshire: Wordsworth Editions Ltd. **14.** Мюллер В. (2011) *Большой англо-русский словарь. Русско-английский словарь*. 250 000 слов. Москва: Славянский Дом Книги.

Марина Рудіна, Діана Городиська
м. Київ, Україна

Реалії у творах фантазійного змісту та труднощі їх перекладу

Сьогодні література фантастичного жанру посідає одне з перших місць у рейтингу найбільш популярної для прочитання як на теренах України, так і закордоном, що сприяє виникненню нових творів жанру фентезі, які захоплюють читачів своїм незвичайним світом і небуденною картиною життя. Слід віддати належне саме явищу перекладу фантастичної літератури, адже завдяки йому вона й знаходить поширення серед розмаїтої аудиторії читачів різних країн і народів. Проте не завжди перекладачі мають змогу й навички перекладу літератури фантастичного змісту, адже зберігаючи внутрішнє емоційне навантаження твору такого жанру та, хоча й вигадану автором, проте водночас альтернативну картину світу й елементи фантастичного, важливо змусити читача повністю поринути у фактично неіснуючий світ. Саме тому не всі фахівці з перекладу вдаються до відтворення літератури фентезі, бо цей жанр вимагає не лише наявності екстралінгвістичних знань, але й широкої палітри навичок художньої обробки тексту перекладу. Найчастіше, працюючи над перекладом іншомовних фантастичних творів, перекладач стикається з проблемою передачі безеквівалентних слів, зокрема реалій. Позначаючи поняття і явища, які існують в одній культурі, але часто

повністю відсутні в іншій, реалії є особливими словами-об'єктами при перекладі. Хоча в перекладознавстві й розроблено способи, які дозволяють відтворити зміст фантазійного твору зрозуміло для цільової аудиторії, все ж проблема залишається актуальною.

Дослідженню реалій присвячено значну кількість наукових робіт таких учених, як М.К. Гарбовський, Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров, Г.Д. Томахін і багатьох інших. Учений-лінгвіст М.К. Гарбовський визначає реалії як предмети реальної дійсності, які існують у культурі вихідної мови, але не мають точних аналогів у культурі мови перекладу. Значного поширення термін «реалія» набув після опублікування робіт болгарських дослідників С. Флоріна і С. Влахова. Цей термін розуміється ними так: слова або словосполучення, які характерні для життя одного народу і не мають еквівалентів у інших мовах, а, отже, не піддаються перекладу. Саме це визначення поняття «реалія» вважається найбільш повним, оскільки відображає всі основні характеристики і властивості означеної мовної одиниці [7, с. 67].

Ураховуючи специфічні труднощі, які виникають у процесі перекладу реалій, виділяють такі їх групи: 1) лакуни і часткові невідповідності в національних системах фантастичних образів; 2) реалії та реалії-неологізми, засновані на алюзіях і асоціаціях; 3) вигадані автором імена та назви для позначення неіснуючих об'єктів. Зазначена класифікація є відносною і створена на підставі відмінності в методиках передачі реалій. Насправді ж картина передачі реалії значно різноманітніша, тим не менше, можна стверджувати, що кожна реалія несе на собі частину ознак однієї із зазначених підгруп [1, с. 33].

Проблема способів передачі національної специфіки оригіналу іншою мовою була і залишається актуальною. У сучасному перекладознавстві вченими постійно акцентується увага на важливості питання, пов'язаного з правильним відтворенням іншою мовою сенсу слів, які позначають предмети і явища, що презентують національну специфіку культури і мови. Загалом основною проблемою при перекладі слів, які належать до безеквівалентної лексики, є неможливість фактичного перекладу таких слів. Тобто, в процесі відтворення такої лексики не завжди можна звернутися за допомогою до словників або так званих перевірених джерел. Беручи до уваги особливості творів фантастичного жанру, можна констатувати, що проблема передачі реалій у них постає більш гостро, адже перекладачу потрібно не тільки точно відтворити сенс та емоційне навантаження того чи іншого слова, але й зберегти його цілісний фантастичний образ.

Функцією реалій у фантастичних творах є позначення і найменування об'єктів і явищ вигаданого світу. Подібні слова дозволяють

читачеві цілком поринути в загадковий світ твору й побудувати у свідомості певний художній образ. Безсумнівно, саме з цієї причини переклад безеквівалентної лексики у творах жанру фентезі зумовлює певні труднощі. У доробку письменників фантастичного жанру як основну трудність перекладачі виділяють «квазіреалії», себто вигадані, неіснуючі речі, майстерно поєднані з реальним життям [2, с. 296]. Латинський префікс «квазі» означає «близько», «майже». Реалії, які використовуються у фантастичних творах, є плодом уяви автора і слугують інструментом передачі альтернативного світу та інтерпретації дійсності, отже називати їх псевдореаліями (є й такі пропозиції), на нашу думку, не коректно. Квазіреалії надають альтернативному світу забарвлення фантастичності та одночасно створюють враження правдоподібності, дозволяючи тим самим читачеві повірити в імовірну можливість існування такого вигаданого світу [2, с. 298].

Оскільки реалії є одиницями, які позначають явища культури, то квазіреалії можна вважати одиницями, які позначають явища «альтернативної культури», створеної власне автором фантастичного твору. Виходячи з цього, К.М. Божко вважає доцільним позначати реалії та квазіреалії як «культуроніми» [3, с. 189]. Що стосується класифікації культуронімів, то В.В. Кабакчі поділяє їх на ксеноніми (реалії, що використовуються для позначення специфічних елементів культур), поліоніми (зустрічаються в багатьох культурах; різні в одних випадках за формою, а в інших – за значенням) і ідіоніми (специфічні елементи «своєї» культури мовою даної культури). За аналогією з класифікацією культуронімів можна класифікувати і реалії, що використовуються у фантастичних творах, тобто квазіреалії [4, с. 163].

Таким чином, квазіреалії, за аналогією до культуронімів, можна поділити на три види. По-перше, ксеноніми – слова або словосполучення, які не існують у початковій мові й не потребують трансформації в мові перекладу. Цей тип квазіреалій особливо не впливає на формування в читача фантастичного образу, а лише передає семантику. Основними способами передачі даного типу реалій є транскрипція, транслітерація, графічне перенесення, які передбачають автоматичне перенесення звукової або графічної оболонки квазіреалії вихідної мови в мову перекладу. По-друге, поліоніми – слова або словосполучення, які відіграють важливу роль у створенні в читача образу фантастичної дійсності. Їх прийнято поділяти на: а) квазіреалії другого порядку, які мають експліцитну внутрішню форму і перекладаються за допомогою калькування; б) квазіреалії третього порядку, які мають імпліцитну внутрішню форму і перекладаються за допомогою функціонального аналога або ж

створення перекладацького неологізму. По-третє, ідіоніми – слова, які відсутні в тексті оригінального твору і є безпосереднім винаходом перекладача. У перекладі даного типу реалій найчастіше використовується контекстуальний переклад, описовий переклад або ж прийом опущення [4, с. 167].

Способи перекладу реалій у текстах різних жанрів досліджуються досить тривалий час і багатьма науковцями-філологами. Традиційно виокремлюються наукові здобутки В.С. Виноградова, А.В. Федорова, С. Влахова та С. Флоріна. Так, В.С. Виноградов виділив такі способи перекладу реалій: 1) транскодування; 2) генералізація; 3) уподібнення; 4) перифраза [5, с. 118]. А.В. Федоров визначив три основних способи відтворення такого типу безеквівалентної лексики: 1) транслітерація; 2) створення неологізмів; 3) наближений переклад, коли для відтворення реалії використовується близьке за функцією слово в мові перекладу [6, с. 79].

Проте, беручи до уваги класифікацію реалій творів жанру фентезі, зазначимо, що найбільш вдало для передачі безеквівалентних одиниць можна застосувати теорію болгарських учених С. Влахова та С. Флоріна, які виділяють такі способи перекладу, як: I) транскодування; II) заміни, які у свою чергу поділяються на: 1) створення неологізму шляхом використання: а) кальки; б) напівкальки; в) освоєння; г) семантичного неологізму; 2) наближений переклад (використовується частіше, ніж будь-який інший спосіб перекладу й дозволяє відтворити предметний зміст реалії, хоча й нівелює при цьому її колорит); 3) контекстуальний переклад – прийом, за якого зміст передається завдяки трансформації контексту [7, с. 67].

Наведемо приклад відтворення квазіреалії-ксеноніма за допомогою способу транскодування: “...*You can opt to add your name more times in exchange for tesserae*” [8, с. 3] – «...*Ти можееш попросити, щоб твоє ім'я вписали на карточки більше разів в обмін на «тесери»*» [9, с. 5]. Квазіреалія “tesserae” відтворена за допомогою транскрипції, оскільки вона не несе в собі прихованого змісту чи емоційного навантаження, перекладач передав пряме графічне зображення слова аби зберегти зміст вихідного твору.

Прикладом відтворення квазіреалії-поліоніма за допомогою способу калькування є: “*Our house is almost at the edge of the Seam, I only have to pass a few gates to reach the scruffy field*” [8, с. 2] – «*Наша хата стоїть на околиці Скуби. Тож мені достатньо минути кілька хвіток, щоб опинитися на брудному полі.*» [9, с. 2]. Як зазначено вище, поліоніми – слова, які відіграють значну роль у творенні фантастичного сприйняття у читача, поділяються на ті, що мають прозорий

зрозумілий зміст, і такі, що мають приховану невідому суть. У даному випадку слово “Seam” було відтворено за допомогою калькування, адже зміст реалії був досить зрозумілим для читача і не вимагав створення нового авторського неологізму. В англійській слово “seam” має значення «край». У тексті це слово позначає назву району, тобто його можна віднести до реалії-топоніма.

*“My father’s voice comes back to me. “Not these, Katniss. Never these. They’re **nightlock**. You’ll be dead before they reach your stomach.”* [8, с. 164] – *«І немов почула батьків голос: «Не ці, Катніс. Ніколи не їж цих ягід. Це **вовче лико**. Вони отруйні. Ти помреш іще перш, ніж вони потраплять у шлунок»* [9, с. 170] – є прикладом речення з реалією-поліонімом, яка має прихований зміст. Назва ягід походить від двох реальних рослин, з англійської “plants hemlock” – «болиголов» [10, с. 465] та “deadly nightshade” – «беладона» [10, с. 132]. Аби передати функцію та небезпечність рослини, перекладач застосував неологізм «вовче лико», або ж інша назва в народі «вовчі ягоди», бо саме ця рослина одразу асоціюється з отрутою.

Розглянемо приклад реалії-ідіоніма, яку перекладач зазвичай відтворює завдяки контекстуальному перекладу – прийому, за якого зміст передається через трансформацію контексту або ж завдяки наближеному перекладу: *“Well, well, well. Katniss, there’s no guarantee they’ll be bows and arrows in the arena, but during your private session with the **Gamemakers**, show them what you can do»* [8, с. 94] – *«Що ж. Добре, добре. Катніс, ніхто не може гарантувати, що на арені буде лук зі стрілами, але під час показового виступу перед **продюсерами**, що контролюють весь процес, продемонструй їм усе, на що здатна. До того часу краще зовсім не підходь до лука. Ти щось тямииш у пастках?»* [9, с. 92]. Слово “gamemaker” означає «упорядник», або ж «той, хто керує» [10, с. 587]. Аби пояснити читачам значення слова та якомога більше наблизити контекст до рівня розуміння цільової аудиторії, перекладач використав слово «продюсер» та вдався до прийому додавання *«що контролюють весь процес»*, тим самим видозмінивши контекст оригіналу.

Таким чином, доходимо висновку, що квазіреалії, тобто реалії, які використовуються у творах жанру фентезі, можна відтворити за допомогою транскодування, калькування, створення неологізму або напівкальки, перекладу за допомогою зміни контексту речення або взагалі опущення деяких його елементів. Переклад квазіреалій вимагає від перекладача не лише знання мови й культури цільової аудиторії, але й наявності художньої майстерності у відтворенні нових, неіснуючих слів. Основною проблемою при передачі такого виду

безеквівалентної лексики є збереження семантики слова та його емоційного навантаження, що є важливим у прагненні справити художнє враження на читача. Отже, квазіреалії й реалії, що використовуються у творах жанру фентезі, є похідними альтернативного світу, який існує поряд із нами. Оскільки це і є провідною рисою фантастики і наукової фантастики в цілому, то в перекладі важливо зберігати елемент реального, аби не зійти з колії фантастичної літератури та не увійти в колію казки.

Література

- 1.** Тимошенко Т.М., Переверзев В.Ю. О передаче реалий при переводе произведений жанра «фэнтези» / Т.М. Тимошенко, В.Ю. Переверзев // Вестник Харьковского национального ун-та им. В.Н. Каразина. – вып. № 352 – Харьков, 1991. – С. 32-35.
- 2.** Черницина Ю.Е. Квази-реалии как лексический элемент научно-фантастического текста на примере перевода рассказа «Февраль 1999: Илла» Рэя Брэдбери на русский язык / Ю.Е. Черницина // Вестник МГОУ «Лингвистика». – вып. № 1 – Москва, 2007. – С. 296-299.
- 3.** Божко Е.М. Квазиреалии мира фэнтези, их классификация и роль в воздействии текста перевода на получателя / Е.М. Божко // Научно-технические ведомости СПбГПУ. – Вып. № 3 – СПб., 2011. – С. 189-191.
- 4.** Кабакчи В.В. Введение в интерлингвокультурологию: учеб. пособие / В.В. Кабакчи, Е.В. Белоглазова. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2012. – С. 163-167.
- 5.** Виноградов В.В. О теории художественной речи / В.В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1971. – 240 с.
- 6.** Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / А.В. Федоров. – М.: Высшая школа, 1983. – 416 с.
- 7.** Влахов С.И., Флорин С.П. Непереводимое в переводе / С.И. Влахов, С.П. Флорин. – М.: Международные отношения, 1980. – С. 67-93.
- 8.** Collins S. The hunger games (Book 1) / S. Collins. – New York: Scholastic Press, 2008. – 384 p.
- 9.** Коллінз С. Голодні ігри (книга 1) / С. Коллінз; пер. з англ. У. Григоращ. – К.: КМ-БУКС, 20016. – 384 с.
- 10.** Степул О.Л. Сучасний англо-український та українсько-англійський словник / О.Л. Степул. – Харків: Промінь, 2003. – 736 с.

Sergiy Sydorenko
Kyiv, Ukraine

**Feminine Nouns in the Present-Day English and Ukrainian:
some aspects of gender-fair language translators should be aware of**

Over the last hundred years, the steady movement for gender equality has not only brought about conspicuous results in terms of women's rights, social status and personal opportunities, but also launched a slow-going, but irreversible mental shift of the male-dominated society towards including women as fully-fledged, equal participants of both public and family life. Language as a mediator between our mind and reality could not stand aside these changes – understanding the potential of the language in defining our world view and attitudes (known as linguistic relativity concept), the advocates of gender equality deliberately turned their attention to language issues, particularly consistently since the last decade of the 20th century. As a part of conscious effort to do away with or at least reduce gender stereotypes and discrimination in language, the idea of gender-fair language (GFL), also referred to as gender-neutral, gender-inclusive or non-sexist language, was introduced and gained wide public support. Achievement of gender fairness in a language is commonly pursued through two major strategies, neutralization and feminization, the former consisting in replacing gender-marked forms with gender-neutral forms (e.g. *chairman* with *chairperson* or *chair* in English) and the latter relying on consistent use of feminine forms to make female referents visible. The choice of the strategy is primarily linked to the structure of the language in question. Thus, neutralization has been recommended especially for natural gender languages like English, Norwegian or Danish and genderless languages like Finnish, whereas feminization strategy has been recommended for grammatical gender languages, such as German, Spanish, Czech or Italian [1].

The content and scope of the effort aimed at amending gender asymmetry in a language has so far largely depended on whether or not and to what extent such effort was institutionalized in each given country. In 1999 UNESCO formulated its *Guidelines for Gender-Neutral Language*, which became the most widely recognized international standard for GFL. Similar guidelines were adopted in 2008 by the European Commission for all working languages of the European Union. These guidelines are advisory in their nature and have various degrees of impact on language policies in different countries. Ukraine, for instance, at least on the official level, so far has not been visibly engaged in the promotion of GFL, the campaign for better feminine representation in the Ukrainian language

mainly being carried on today by mass media, human rights activists, feminist NGOs and a new generation of writers. One of the notable outcomes of this campaign which causes controversial reactions in today's Ukrainian society is the promotion of feminine nouns (also termed *feminitives* or *feminatives*).

In this paper we will look at the use of feminine nouns in the present-day English and Ukrainian to consider the following questions: what tendencies are under way in the both languages; how much GFL innovations are normalized (fixed in dictionaries); what is the public perception of these changes. We will also try to make some observations concerning the correlation between GFL-related innovations in the language and the real status of women in Ukraine's society.

These considerations might be of practical value for English-Ukrainian translators who, if and as the use of feminine nouns in Ukrainian grows more and more habitual, will be continuously facing the necessity to make deliberate word choices, taking sides either with what is traditional, deeply-rooted and androcentric, or with what is new and undiscriminatory, though divisive and objectionable to many speakers.

In recent decades, the English-speaking community has developed the awareness that words that specify a person's gender (unless this specification is relevant to the context of communication) are discriminatory against women – either because such words support men's social dominance, directly pointing to the male gender of the referent and thus excluding women (*businessman, postman, policeman* etc.) or because female words have developed negative connotations absent in the male equivalents and have come to be perceived by many speakers as belittling women's status (*actor/actress, author/authoress, poet/poetess, steward/stewardess*). This awareness has brought about a visible change in speech behaviour, restraining people from using sexist language.

The GFL shift in speech practices soon acquired the status of the language norm, having been fixed in dictionaries. The change can be tracked to have taken place within a decade. In 1995 Fifth Edition of A.S. Hornby's Oxford Advanced Learner's Dictionary such words as *mayoress, murderess, poetess, postmistress, proprietress, sculptress, shepherdess, usherette* are marked as feminine forms of the corresponding male nouns. In 2005 Updated Fourth Edition of Longman Dictionary of Contemporary English these words are already marked as old-fashioned. If gender-specific nouns are currently in use, the dictionary (whenever relevant) refers the users to gender-neutral words, e.g. the entry *spokesman* includes reference to *spokesperson, steward* and *stewardess* to *flight attendant, chairman* to *chairperson* and *chair, fireman* to *fire-fighter*,

headmaster and *headmistress* to *head teacher* and *principal* (AmE), *mankind* to *humankind*, *manmade* to *artificial*.

Thus, implementing gender fairness policy, English has been determinately pursuing the neutralization strategy. The theoretical background for this option consistently points to the connection between explication of gender in a word form and its representation as a salient category in a person's mind. This idea is summarized by Ute Gabriel and Pascal Gygax in their work "Gender and Linguistic Sexism": "The mere existence of morphological or semantic gender markers ... activates gender categories, suggesting that gender is relevant even when it is not, thus perpetuating differing expectations and gender stereotypes" [2, p. 1]. And further on: "... the necessity of marking the sex of human referents makes gender a meaningful category and contributes to overall sensitivity to gender" [2, p. 7]. In historical perspective, feminine nouns, which used to be quite numerous at earlier stages of the English language history, have been done away with alongside the growing belief that "explicit reference to women has not served women well in the past" and that "equality is best achieved by taking sex/gender references out of contexts in which they are not essential" [3, p. 663].

In contrast to English, Ukrainian as a grammatical gender language is striving to achieve gender fairness through feminization strategy. The recent decade has seen an upsurge of nouns explicitly referring to women, especially the nouns denoting occupations and job titles. From the language system perspective, the easiness of creating feminine counterparts of androcentric nouns in Ukrainian is facilitated by the productiveness of gender marking word-building tools, above all, suffixation. The vigorous use of feminine word formation in the present-day Ukrainian has introduced into discourse an impressive number of feminine nominations, causing various reactions on the part of the speakers and scholars.

Ukrainian linguist Olena Synchak gives the following five major reasons for using feminine nouns: 1) the language encodes social schemata; 2) using grammatically masculine nouns to refer to women contradicts morphological and syntactical norms of the Ukrainian language; 3) banishment of feminine words from formal communication to everyday private speech understates women's active social role; 4) masculine forms are not always functionally equivalent to their feminine counterparts; 5) making the choice between masculine and feminine forms we ourselves orient our language either towards northern east (this obviously implies Russia) or central Europe [4].

Another Ukrainian linguist Olena Malakhova points out three major factors that facilitate a more active use of feminine nouns in Ukrainian

today. They are: 1) civil movement for women's rights increasingly demands that women should be made more visible in social processes; 2) feminine words serve as markers or tools that allow speakers, consciously or subconsciously, to distance themselves from Russian-speaking totalitarian discourse; 3) from pragmatic perspective, feminine nouns explicate meaning much more accurately, "calling things by their name", they indicate the role a woman plays in the society, her position in social hierarchy, demonstrate that women are significant in the Ukrainian society and participate in all its activities [5].

An overwhelming majority of voices in defence of feminine nouns come from socially active women, these lexical innovations are favoured by Ukrainian mass media, human rights activists, youth and female-oriented websites such as WoMo.ua, povaha.org.ua, femwork.org etc. The status of these nouns in the Ukrainian lexicon varies considerably – from normative to marginal. Such nouns as *авторка, активістка, акторка, викладачка, депутатка, директорка, директриса, журналістка, завідувачка, засновниця, заступниця, кандидатка* are recorded in academic dictionaries and their normative status is supported by decades of use in Ukrainian official and literary discourse (see e.g. [6]).

Some feminine neologisms of recent years have already found their way to dictionaries thanks to their use by modern Ukrainian authors and mass media. For instance, *Вільний тлумачний словник. Новітній онлайнний словник української мови (2013-2018)* has included the words *архітекторка* (with citations from historian Mykhaylo Mandryk and Ukrainian press) and *мисткиня* (with citations from Vasyl Stus and Oksana Zabuzhko) [7].

However, dictionaries prudently lag behind bustling feminine word formation, obviously waiting for the neologisms to survive the test of time. Such feminine nouns as *адвокатка, археологиня, банкірка, бойчиня, видавчиня, водійка, гідеса, доцентка, експертка, історикіня, канцлерка, консулка, координаторка, миротвориця, мистецтвознавиця, міністерка, мовкіня, мовознавиця, можновладця, олігархія, пілотеса, політикіня, послія, правознавиця, синоптикіня, старостка, творчиня, теоретикіня, тренерка, фахівчиня, філологіня, філософіня, членкіня*, coming from TV screen, radio and the Internet surprise us with their fresh form and new sound¹. The unstable position of these new formations in the Ukrainian lexicon is attested by the existing variation of forms, e.g. *мовознавка / мовознавиця, директриня / директорка, канцлерка / канцлериня, докторка / докториня*, and inconsistency of their use – we can often find a feminine noun and a traditional androcentric

¹ These neologisms have been collected from Internet sites and [8, p. 27].

one used side by side, e.g.: *Історикія, науковець* Інституту української археографії НАН України, програмний директор інтернет-радіо Chiriklo Наталія Зіневич стане *гідом* у ромську культуру [9].

Public opinion concerning feminine neologisms in Ukrainian was researched by A.M. Arkhangelska in [10]. The respondents in the research were students of Ukrainian universities from the west, centre and east of Ukraine aged 18-25 – the audience most open to language change. Out of 676 respondents only 18% of women and 12% of men believed that a woman should have a feminine name for her job title, occupation or social status, 76% of women and 80.5% of men answered that such names are not needed. Regionally, most supporters of feminine names were from western Ukraine, whereas respondents from eastern Ukraine mainly believed that they are not needed, which testifies to the relevance of the Russian linguistic and cultural influence. Answering the question about the motives behind emergence of feminine nouns, 49% of female and 43.5% of male respondents attributed their use to a fashionable trend in public discourse, 32% of women and 36% of men to women's striving for equality. Notably, special regard for women in the Ukrainian society turned out to be the least relevant reason for using feminine words in the respondents' opinion. Only 9% of female and 12% of male respondents believed that new feminine names raise the status of women; 30% of both women and men said they humiliate women; 61% of women and 58% of men answered that such words do not in the least affect the social status of Ukrainian women.

Unfavourable perception of feminization in language is not a unique Ukrainian phenomenon. Research in the Polish context showed that female applicants with a job title in the grammatically feminine form in their CV were evaluated less favourably than male applicants and female applicants who used a grammatically masculine form [2]. In Italian, masculine words used in reference to a female employee were associated with higher status than job titles with the feminine suffix *-essa*. In German, feminine nouns with the suffixes *-euse* and *-öse* (*Masseuse, Frisöse*) tend to evoke sexual or frivolous associations [1].

Research on the attitudes to GFL shows that in the initial phase it is hindered by its novelty which conflicts with speakers' linguistic habits and by the fact that initiatives for GFL arose from feminist movements [1]. Resentment, especially on the part of the male population, can come from the belief that women are no longer discriminated against and any policy promoting gender equality means a special treatment for women, which is not fair. This belief has got the name of "modern sexism".

Are feminine innovations in Ukraine indicative of the actual change of attitudes towards women and their social role? A stark answer can be found

in 2017 report of UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women: “The Committee remains concerned at the persistence in political discourse, in the media and in society of deep-rooted patriarchal attitudes and discriminatory stereotypes ... which perpetuate women’s subordination within the family and society and are reflected in, among other things, women’s educational and professional choices, their limited participation in political and public life, their unequal participation in the labour market and their unequal status in family relations” [11, p. 9].

Can the actual situation with women’s rights be one of the reasons why new feminine names are met with irritation, condescension or hostility by a vast majority of Ukrainians? Maryna Symakova, a social researcher and culture critic, warns that “the use of feminine nouns can work one-way: correcting language and cultural manifestations of gender inequality they actually do not affect the inequality existing on material and institutional levels, on the level of relations between people ... Imagine we have tamed masculine language, found consensus on feminine names, invented a lot of women forms, published new dictionaries and forced everyone to obey new rules. It will only mean that instead of defeating inequality we disguised it” (*English translation is mine – S.S.*) [12].

Experimental findings confirm that it is more difficult to change attitudes than to promote speakers’ actual use of gender-fair language [1]. Sadly, feminine word creativity in Ukrainian so far appears to be only a token of aspiration for a better future for Ukrainian women, aspiration which, in order to succeed, needs more than words – actions.

References

1. Szesny S., Formanowicz M., Moser F. Can Gender-Fair Language Reduce Gender Stereotyping and Discrimination? / Sabine Szesny, Magda Formanowicz, Franziska Moser // *Frontiers in Psychology*. – 2016; 7:25. – Published Online 2016 Feb. 2. doi: 10.3389/fpsyg.2016.00025.
2. Gabriel U., Gygax P. Gender and Linguistic Sexism / Ute Gabriel, Pascal Gygax // Chapter Eleven in: H. Giles & A. Maass (Eds) *Advances in intergroup communication*. – New York, NY: Peter Lang., 2016. – Downloaded from: https://www.researchgate.net/publication/306237436_Gender_and_Linguistic_Sexism.
3. *Handbook of Language and Communication: Diversity and Change*. / Ed. by Marlis Hellinger, Anne Pauwels. – Berlin: Walter de Gruyter, 2007. – 806 p.
4. П’ять причин вживати фемінітиви. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://rovaha.org.ua/pyat-prychyn-vzhivaty-feminityvu/>.
5. Олена Малахова: «Фемінітиви – не данина моді, вони властиві українській мові як системі». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://womo.ua/olena-malahova/>.
6. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980)*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.
7. *Вільний тлумачний словник. Новітній онлайн-словник української мови (2013-2018)*. [Електронний

ресурс]. Режим доступу: <http://sum.in.ua/>. **8.** Архангельська А.М. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. 1 / А.М. Архангельська // Мовознавство. – 2013. – № 6. – С. 27-40. **9.** Історикія Наталія Зіневич стане он-лайн гідом у ромську культуру. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.legalspace.org/ru/romski-poseredniki-u-sferi-okhoroni-zdorov-ya/item/5973-istorykinia-nataliia-zinevych-stane-on-lain-hidom-u-romsku-kulturu>. **10.** Архангельська А.М. Фемініні інновації в новітньому українському назовництві / А.М. Архангельська // Мовознавство. – 2014. – № 3. – С. 34-50. **11.** UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), Concluding observations on the eighth periodic report of Ukraine, 9 March 2017, CEDAW/C/UKR/CO/8. [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.refworld.org/docid/596f4be26.html>. – 18 p. **12.** Психология свободы: насколько «авторка» и другие феминитивы вписываются в правила русского языка? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.furfur.me/furfur/freedom/howitworks/217475-feminitivy>.

Тетяна Ананко
м. Київ, Україна

Особливості відтворення метафор у художньому перекладі

Художній переклад є завжди захоплюючою мандрівкою в світ, створений автором. І хоча цей світ є уявним, він, як правило, базується на реальних почуттях, подіях, досвідах, які успішно розпізнаються читачами. А. Ренд зображує суспільство, обличчям і рушійною силою якого виступають окремі особистості, сильні і наполегливі. Наш сучасний світ також знаходиться у стані змін, може тому цей твір набуває нової хвилі популярності, хоча був написаний ще в середині ХХ століття. Стиль автора є досить емоційним, що не може не зацікавити перекладачів, оскільки саме збереження і відтворення канви художнього тексту з арсеналом стилістичних і лексичних особливостей засобами цільової мови у контексті цільової культури дає можливість читачам адекватно сприймати цей текст. У художньому перекладі йдеться про передачу не лише змісту й ідей, мегаобразу оригіналу, а й про оптимальне відтворення стилістичних якостей твору кожного його мікрообразу [1, с. 7], що досягається шляхом урахування прагматичних відмінностей вихідної та цільової мов. Лінгвісти зазначають, що пошук еквівалентів і досягнення необхідного рівня еквівалентності у перекладі завжди пов'язане зі складним процесом прийняття рішень, що робить цей процес схожим на гру в шахи [2, с. 52]. Важливим є врахування комунікативної мети тексту оригіналу, а також усіх конотативно-асоціативних значень, які автор передає в тексті. Збереження прагматичного ефекту художнього тексту і врахування очікувань цільової аудиторії можливо досягти тільки на рівні повної прагматичної або динамічної еквівалентності [2, с. 51]. Актуальність дослідження зумовлена загальним інтересом до художнього перекладу, як творчого процесу відтворення матриці художнього тексту оригіналу в цільовій культурі, а також важливою роллю метафоричних утворень, які активно використовується в художніх текстах для створення певної образності та емоційної забарвленості.

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати особливості вживання і передачі метафор у перекладі англomовного художнього твору А. Ренд «Атлант розправив плечі», частини першої «Несуперечність» на українську мову, запропонованому Артуром Переверзевим і Вікторією Старх.

В основі метафори є припущення про те, що людські когнітивні структури (сприйняття, мова, мислення, пам'ять, дія) нерозривно

пов'язані між собою в рамках загальних завдань – процесу оволодіння, обробки та трансформації знань, які, власно, визначають суть людського розуму [1, с. 41]. На думку Ф. Уїлрайта, важливим у метафоричній природі є духовна глибина, на яку об'єкти зовнішнього світу, реального або вигаданого, переносяться за допомогою уяви [3, с. 83]. Процес переносу описується як семантичний рух, що відбувається в людській уяві, й представлений головними елементами метафоричної діяльності, розповсюдженням і поєднанням. А. Ричардс вводить позначення для двох компонентів метафори змісту (tenor) і образної оболонки (vehicle) [4]. Метою метафори, на його думку, не є механічна заміна формального порівняння чи будь-якого іншого твердження; без метафори нам було б важко знайти будь-яку аналогію між об'єктами А і В. Метафора не виражає, а моделює аналогію, вона є рушійною силою порівняння [4, с. 83]. Ці ідеї фактично заклали підґрунтя для створення теорії когнітивної метафори, відповідно до якої метафора є не тільки мовною одиницею, але й належить до процесу мислення, яке фактично відображає нашу концептуальну систему, наше розуміння самих себе і світу, що оточує нас. (Metaphor is not merely a feature of language but a matter of thought which is central to our conceptual system and the way in which we make sense of ourselves and the world we live in) [5, с. 138].

О.І. Чередніченко зазначає, що стійкі мовні одиниці з повним або частковим семантичним перетворенням їхніх компонентів, побудовані на метафорі, метонімії або евфемізмі, значно підвищують ступінь експресивності, а отже й довірчості повідомлення [6, с. 58]. На думку Д. Орвелла, нова метафора змушує мислити, викликаючи візуальні образи. З іншого боку, технічно «мертва» метафора (dead metaphor) може з часом вживатися як звичайна лексична одиниця без втрати яскравості [7, с. 42].

Щодо особливостей відтворення метафоричних виразів у перекладі, Т.А. Казакова рекомендує вживати: 1) повний переклад (співпадають як правила сполучуваності, так і традиції вираження емоційно-оцінної інформації, вжиті у певній метафорі); 2) додавання/опущення; 3) заміну; 4) структурне перетворення; 5) традиційний відповідник; 6) паралельне іменування метафоричної основи (структура може видозмінюватися, але зберігається запропонований образ). У перекладі метафоричних одиниць вживаються повні еквіваленти за наявності однакового концепту в картині світу цільової культури, а також, коли збігаються правила сполучності та традиції вираження емоційно-оцінної інформації. Часткові еквіваленти вживаються, якщо один з компонентів змінюється в результаті лексичної або

асоціативної невідповідності [8, с. 246]. Метафоризація ґрунтується на творчо-когнітивній властивості мовців знаходити певні аналогові паралелі між незнайомо-екзотичним та знайомим, часто вираженими певними синтагмами, оптимальне відтворення яких постає завданням для перекладачів [9, с. 132]. Т.Р. Кияк пропонує відтворювати метафоричні вирази в цільовій мові за допомогою точного перекладу, субституції (заміни образу), парафрази (деметафоризація) та компенсації (метафоризація) [9, с. 130].

Аналіз назви твору та її переклад переносить нас до царини теорії когнітивної метафори, в межах якої наша звичайна концептуальна система має метафоричну природу. А це означає, що метафоричні утворення є когнітивними механізмами для обробки абстрактних суб'єктивних понять за допомогою конкретних фізичних понять і досвідів, які ґрунтуються на перцепції [10, с. 19]. Назва твору Atlas shrugged базується на кореляції цільового концепту HUMAN (референта) і вихідного концепту GIANT (корелята), оскільки деякі ознаки концептуального референта отримують характеристики концептуального корелята. У канві оповідання головні герої порівнюються з могутніми гігантами – атлантами, які фактично тримають небесне склепіння своїми плечима. Герої вносять великий внесок у розвиток суспільства, вони є рушійною силою економічного і соціального прогресу. Дієслово *shrug* має значення *потиснути плечима, пересмикнути плечима, розправити плечі*. У перекладі вживається еквівалент *розправити плечі*, який підкреслює позитивну конотацію метафоричного виразу.

Автор вживає багато метафор у зображенні світу, який оточує героїв, зокрема погоди, місцевості, будинків. Зображення загального фону допомагає зрозуміти настрій героїв та їхні інтенції.

The clouds and the shafts of skyscrapers against them were turning brown, like an old painting in oil, the color of a fading masterpiece [11, с. 5]. – *Хмари та стріли хмарочосів супроти них брунатнішали, мов старі олійні полотна, набуваючи кольору зниклого шедевра* [12, с. 6].

У перекладі вживається повний еквівалент метафоричного порівняння *like an old painting in oil – мов старі олійні полотна, the color of a fading masterpiece – кольору зниклого шедевра*. Але у випадку *shafts of skyscrapers – стріли хмарочосів* можна спостерігати вживання часткового еквівалента за допомогою заміни образності. Як відомо, лексична одиниця *shaft* має наступні словникові відповідники *стовп, шахта, шпиль, колонна*; у перекладі замінюється на схожий метафоричний образ *стріла*.

But from the sunset far at the end of the street, yellow glints caught his eyes. – Але жовті відблиски передзахідного сонця в кінці вулиці освітили очі.

Схожу заміну образності спостерігаємо у перекладі *glints caught his eyes* – *відблиски освітили очі*, що є більш влучним еквівалентом у цільовій мові.

У наступному прикладі крім вживання цілої низки метафор, можна помітити випадки метафоризації та персоніфікації у перекладі.

Long streaks of grime ran from under the pinnacles down the slender, soot-eaten walls. High on the side of a tower there was a crack in the shape of a motionless lightning, the length of ten stories. A jagged object cut the sky above the roofs; it was half a spire, still holding the glow of the sunset: the gold leaf had long since peeled off the other half [11, с.6]. – Довгі смуги бруду тягнулися від дахівок по струнких закінтюжених стінах. Високо на вежі пішла тріщина у вигляді застиглої блискавки, що протинала десять поверхів. Зубчаста споруда розрізала небо над дахами; нів шишла досі відблискувало заходом сонця, що його сусальне золото вже давно стерлося з іншої половини [12, с.7].

Метафори зберігаються у перекладі повністю, наприклад, *A jagged object cut the sky* – *Зубчаста споруда розрізала небо*. Але найчастіше вживаються заміни в метафоричних образах, наприклад, *Long streaks of grime ran* – *Довгі смуги бруду тягнулися*. Опущення вживається у перекладі *soot-eaten walls* – *закінтюжені стіни*, де один з образів не збережено.

Персоніфікація вживається у зображенні будівель, які сприймаються як живі істоти, наприклад, *there was a crack in the shape of a motionless lightning, the length of ten stories.* – *на вежі пішла тріщина у вигляді застиглої блискавки, що протинала десять поверхів*. Так, десемантизований предикат *be* у перекладі відтворено предикатом активної дії *пішла*, а також додається ще один предикат *протинала*, якій відсутній у мові оригіналу. При цьому збережено метафоричний образ *блискавки*, з якою асоціюється *тріщина*.

М. Бейкер вважає, що втрати, додавання, заміни значень у перекладі сталих словосполучень є частим явищем. В різних мовних системах використовуються різні структури для вираження одного значення. Ступінь прийнятності/ або неприйнятності такої зміни в значенні залежить від її важливості у контексті. Точність (асурація) у перекладі є без сумніву важливою метою, але необхідно пам'ятати, що вживання структур та образів, які є більш відомими цільовій аудиторії, сприяє продовженню комунікації (*keep the communication channels open*). А це означає, що природність у перекладі (*naturalness*) іноді є

більш важливою, ніж точність [13, с. 60]. Так, у перекладі наступного речення можна зазначити, що вживання інших структур у цільовій мові зумовлені саме фактором збереження природності у перекладі.

The glow was red and still, like the reflection of a fire: not an active fire, but a dying one which it is too late to stop. – *Сяйво було червоне і нерухоме, це вже був не палахкий вогонь, а радше пекучі жарини зі згарища, гасити яке вже немає жодного сенсу.*

У цьому прикладі ми спостерігаємо відтворення метафори *The glow (...) like the reflection of a fire: not an active fire, but a dying one.* У перекладі вживається ціла низка трансформацій з метою наблизити сприйняття метафоричних образів цільовою аудиторією: опущення, заміна образів, додавання.

Аналізуючи особливості передачі метафоричних виразів у перекладі вищезазначеного твору, ми можемо спостерігати вживання часткових еквівалентів найбільш частотно, хоча повні еквіваленти також присутні. Це пов'язане, перед усім, з намаганнями перекладача зберегти прагматичний ефект оригіналу в перекладі, хоча й за допомогою інших лексичних або структурних засобів.

Література

1. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на мат. англомовних перекладів укр. прози) / Р.П. Зорівчак. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
2. Hatim B., Munday J. Translation. An advanced resource book / B. Hatim, J. Munday. – L.: Routledge, 2004. – 375 p.
3. Уилрайт Ф. Метафора и реальность: сборник / Ф. Уилрайт // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 82-109.
4. Ричардс А. Философия риторики: сборник / А. Ричардс // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 44-67.
5. Jeffries L., McIntyre D. Stylistics / L. Jeffries, D. McIntyre. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 227 p.
6. Чередниченко О.І. Про мову і переклад / Олександр Іванович Чередниченко. – К.: Либідь, 2007. – 248.
7. Orwell G. Politics and the English Language / G. Orwell // The Broadview Reader. – P.: Broadview press, 1992. – P. 40-51.
8. Казакова Т.А. Translation Techniques. English-Russian. Практические основы перевода / Т.А. Казакова. – СПб: Изд-во Союз, 2001. – 320 с.
9. Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) / Т.Р. Кияк, А.М. Науменко, О.Д. Огуй. – К: ВПЦ Київський університет, 2008. – 543 с.
10. Lakoff, G. & Johnsen, J. Metaphors we live by / G. Lakoff, J. Johnsen. – Chicago: University of Chicago Press, 2003. – 239 p.
11. Rand A. Atlas shrugged. Non-Contradiction / A. Rand. – L.: Plume, 1999. – 1168 p.
12. Ренд А. Атлант розправив плечі. Несуперечність / А. Ренд. – К.: Наш формат, 2017. – 392 с.
13. Baker M. In Other Words / M. Baker. – L: Routledge, 2011. – 332 p.

Языковые особенности медийного дискурса о терроризме

В данной статье мы делаем попытку рассмотреть, каковы языковые особенности дискурса о терроризме, как на события во Франции 13 ноября 2015 года реагируют участники французского медиапространства. Материалом являются прежде всего Интернет-версии основных французских газет (Либерасьон, Фигаро, Франс-Суар, Монде) и французского канала спутникового телевидения (Франция – 24). Рассмотрены различные рамки анализа политического дискурса.

Методологической основой исследования является анализ дискурса. В наших работах [1; 2; 3; 4; 5] применительно к политическому дискурсу нами показана важность номинации явлений в политическом дискурсе, использование клише и штампов как частного случая стереотипии, использования аксиологической лексики, метафорики, эвфемии, повторов, перифраз, сложность дефинитивности терминов, манипуляция фактами, выдача мнения за знания и некоторые другие облигаторные явления политического дискурса. Институт масс-медиа играет значительную роль в языковой и социальной жизни современного человека, происходит *медиатизация жизни* – известно, как сама логика рассуждения современника повторяет терминологию и понятийный аппарат «человека из телевизора». Чего нет в медиа, того, как общеизвестно, нет и в жизни.

Показательно соотношение политического дискурса и дискурса СМИ. Так, по мнению Г.Я. Солганика, «это влияние выражается не только в заимствовании, использовании политических терминов, но и в более широком плане. Политические цели и установки обуславливают определенные речевые стратегии и тактики, совокупность приемов развертывания текста, строй речи, общую модальность, меру участия авторского «Я», характер образности, языковую политику (ориентацию на книжную или разговорную речь, на литературный язык или жаргоны, просторечие) и т.п.» [6, с. 250].

При анализе актуальных текстов медиадискурса должно понимать, что дискурс есть языковое выражение определенной общественной практики, упорядоченное и систематизированное особым образом использование языка, за которым стоит идеологически и исторически обусловленная ментальность. Медиарепрезентации представляют собой отражение, реконструкцию, миф, творимый в СМИ. При этом СМИ представляют собой универсальный агент коммуникации, дают социально-преобразующую репрезентацию реальности.

При исследовании политического дискурса важно понимать **неоднородность политического дискурса**, выделение в нем газетного дискурса, устного журналистского дискурса, дискурса Интернета, устного политического дискурса самих политиков, письменного языка партийных программ, документов, речей, избирательных материалов. Однако феномен медиатизации позволяет отождествлять политический дискурс с языком политических СМИ.

К суждению о мире политического привлечены **дискурсивные исследования** – в их развитии от З. Харриса, через Т. Ван Дейка и Р. Водак, до Д. Юла, Д. Брауна, Д. Шифрин, Д. Таннен, Н. Фарклай, М. Йогнесен и др. Мы можем отметить, что в американской традиции **дискурсивный** понимается практически как **неориторический**, а дискурс-исследования смыкаются с имеющей богатую традицию, инструментарий, хорошо институализированной риторикой.

В основе стратегий политического дискурса лежит явление **оценочности**. Весьма распространенным является в политическом дискурсе навешивание ярлыков, для которых характерна идеологизированность, субъективность и предубежденность. Оценочность выводит к исследованию идеологем. Ведь сама задача политического дискурса – это не констатировать положение дел, а внушить массам оценку, дать основу для изменения убеждений и действий, это работа с массовым сознанием.

Социально-оценочная окраска концептуальной лексики «заряжает» весь текст: и в ее контексте многие нейтральные слова могут приобретать окраску. Показателен в медийном дискурсе феномен, названный нами **семантическая иррадиация**: присутствие хотя бы одного эмоционального слова придает эмоциональность всему высказыванию.

Проблематика оскорбления находит сегодня выражение в новой дисциплине, возникшей на стыке языка и права – юрислингвистике. Основными аспектами юрислингвистики являются в числе прочих юридическое регулирование конфликтов, связанных с использованием языка (оскорбление, манипуляции, призывы к насилию). Даже беглое упоминание показывает, как актуальна эта проблематика в теории и практике политического дискурса сегодня. Речевая агрессия, разнообразные полемические приемы сокрытия истины (апелляция к авторитетам, эмоциональное давление, попытка вывести оппонента из себя, феномен политкорректности) заставляют пристальнее вглядываться в языковую основу дискурса политика. Это смыкается с такой категорией, как этика в дискурсе СМИ. Ведь недаром считают, что язык СМИ, как умный слуга глупого хозяина, отражает этическое состояние общества. В нем могут быть видны неэтичные мысли,

пропаганда как тип дискурса, язык вражды, язык, проливающий свет на образ говорящего (использование мата, жаргона, характерные для постмодернизма явления иронии, интертекстуальности, разговорности и языковой игры).

Эвфемизация в языке давно и справедливо рассматривается как одна из тактик беспристрастности, политкорректности, камуфлирования неприятных явлений со всеми вытекающими для дискурса, изобилующего эвфемизмами, выводами. Ей противостоит тактика дисфемизации, очернения, стигматизации оппонента, использования слов-жупелов, ярков, фетишей и т.д. Очевидна такая антиномия как агрессивность и толерантность в политической коммуникации. Эвфемизация не всегда, но часто представляет собой случай феномена «лингвистическая демагогия». Это явление, которое относится к манипуляции, наряду с намеренной уклончивостью, намеками на ссылки и слухи и т.д. Потенциал эвфемизации при дискурсе о недопривилегированных во Франции показан в работе [7].

Посмотрим на французский медиадискурс, связанный с недавними терактами во Франции. Слова президента Франции, сказанные после событий 13 ноября 2015 года, многократно растиражированы всеми французскими СМИ: "*Nous sommes en guerre*". Эти слова рефреном повторяются во всех текстах данного дискурса.

Они повторяются при объявлении чрезвычайного положения в стране. Посмотрим как слова «война», «терроризм», «борьба» семантически рекуррируют в текстах медиа и политических речах и создают этот новый образ борьбы с новым злом, которое целится «в сердце нашей повседневной жизни»:

La France fait face à "***une guerre nouvelle***", ***une guerre*** "où ***la terreur*** est le premier but et la première ***arme***", a affirmé Manuel Valls jeudi. "***Nous sommes en guerre***, pas une ***guerre*** à laquelle l'histoire nous a tragiquement habitué", a déclaré le premier ministre devant l'Assemblée nationale où le projet de loi prolongeant l'état d'urgence de trois mois est examiné. "***Cette guerre*** nouvelle reste une ***guerre planifiée*** menée par une ***armée criminelle***. Ce qui est nouveau ce sont ***les modes opératoires, les façons de frapper, de tuer***, évoluent sans cesse". "C'est ***une guerre*** dont le ***front*** se déplace constamment et se retrouve au cœur même de notre vie quotidienne", a-t-il souligné, avant d'égrener plusieurs ***pistes de lutte contre ce terrorisme***.

Поддержка разными слоями общества этой борьбы и консолидация общества обеспечивается на митингах и в политическом дискурсе.

Показательны оценки действий депутатов Национальной ассамблеи действующим истеблишментом:

Applaudi sur tous les bancs de l'hémicycle, bien garni pour un jeudi matin, Manuel Valls a pris la parole en ouverture de la discussion générale. Il a conclu son propos d'une trentaine de minutes en déclarant que «ce projet de loi, *c'est la réponse d'une France forte*, qui ne plie pas et qui ne pliera jamais». Le premier ministre a évoqué "*une guerre nouvelle* - extérieure et intérieure – (...) *où la terreur est le premier but et la première arme* (...) dont *le front se déplace constamment et se retrouve au cœur même de notre vie quotidienne*".

Постоянная информация о боевых действиях, при этом они представляются оправданными большим количеством жертв терроризма, сама борьба рисуется беспощадной, враг – жестоким:

Le ministère français de la défense a annoncé que l'aviation française avait de nouveau *bombardé le fief de l'Etat islamique* à Rakka, dans le nord de la Syrie, dans la nuit de lundi à mardi. Un centre de commandement et un centre d'entraînement *ont été détruits*. Dimanche soir, 10 chasseurs français avaient largué 20 bombes sur le fief de l'EI

Le président François Hollande a annoncé que la réponse de la France serait "*impitoyable*" après les attentats qui ont fait au moins 129 morts.

Сообщения о выявленных и «нейтрализованных» («обезвреженных») преступниках и потенциальных преступниках:

"*Tout laisse à penser*" que le groupe de personnes *interpellées ou tuées* mercredi 18 novembre lors *d'un raid contre un appartement situé à Saint-Denis* pouvait *commettre* un nouvel *attentat*, a déclaré, mercredi soir, le procureur de Paris, François Molins.

Lors de l'opération, "*une nouvelle équipe de terroristes a été neutralisée* et tout laisse à penser que, au regard de leur *armement*, leur organisation structurée et leur *détermination*, ce commando *pouvait* passer *à l'acte*", a expliqué M. Molins lors d'une déclaration à la presse.

Обратим внимание на приводимые доказательства типа «*Tout laisse à penser*» («*Все позволяет думать*»), показательна сама используемая в вышеприведенном тексте модальность возможности.

Обильны сообщения о рейдах полиции в условиях чрезвычайного положения. Многочисленные СМИ всего политического спектра публикуют как портреты разыскиваемых подозреваемых, причастных к организации событий 13 ноября, так и, например, сообщения полиции и о проводимых рейдах во Франции и Бельгии (связи с общественностью полиции, других государственных структур в чрезвычайном положении):

СМИ в эти же дни публикуют анализ самой ситуации одиночных террористов-исламистов, ситуации, сложившейся в Европе и во Франции в связи с наплывом многочисленных выходцев из стран

Востока, среди которых есть и симпатизирующие, и сражающиеся на стороне исламистов.

Языковой особенностью рассмотренных медийных французских текстов является прежде всего семантическая изотопия лексико-семантических групп «террористы», «радикалы», постоянные повторы лексико-семантических групп «борьба» и «чрезвычайное положение», а в долгосрочном плане показательно с первых дней трагедии обсуждение в СМИ реакции в обществе на терроризм и последующих мерах борьбы с ним. В условиях чрезвычайного положения СМИ являются площадкой для выступления первых лиц государства, выполняющих функцию связей с общественностью в чрезвычайной ситуации.

Литература

1. Бушев А.Б. Дискурс мультикультурализма и беспорядки во Франции 2005 года: некоторые языковые и социально-психологические аспекты // Речевая коммуникация на современном этапе: социальные, научно-теоретические и дидактические проблемы. Материалы Международной научно-метод. конф. Ред. колл. д-р филол.наук Н.Д. Бурвикова и др. Ч.1. – Москва, 2006. – С.123-129.
2. Бушев А.Б. Парадоксы воспитания: медийное освещение волнений в Великобритании в августе 2011 года // Общество и этнополитика: материалы Пятой междунар. науч.-практ. интернет-конф., 1 апреля – 1 мая 2012 г., СибАГС, под науч. ред. Л.В. Савинова – Новосибирск: Изд-во СибАГС, 2012. – С. 226-230.
3. Бушев А.Б. Особенности политического дискурса в СМИ (на примере освещения событий в Египте 2013 года) // Матеріали ІV Міжнародної наукової конференції «Проблеми галузевої комунікації, перекладу та інтеграційні процеси в суспільстві». – Х.: Академія внутрішніх військ МВС України, 2014. – С.23-25.
4. Бушев А.Б. Как учиться интерпретировать глобальные медиа? / Язык в пространстве коммуникации и культуры. Материалы VI Международной научной конференции по актуальным проблемам теории языка и коммуникации. 29 июня 2012 г. (ред. Н.В. Иванов) – М.: Книга и бизнес, 2012. – С. 158-168.
5. Бушев А.Б. Мировые медиа об исламе и исламе в Европе 2015 г. // Гуманитарные аспекты современных медиа: проблемы, противоречия: материалы науч.-практ. конф. (Екатеринбург, 9-10 апреля 2015 г.). Урал. фед. ун-т. – Екатеринбург: Изд-во Урал. Ун-та, 2015. – С. 23-27.
6. Солганик Г.Я. Язык СМИ (газеты) и литературный язык// Язык СМИ и политика. – Москва, изд-во МГУ, 2012. – 862 с.
7. Манакина О.Е. Дискурс-анализ протестной политической культуры во Франции. Автореферат дисс...канд. полит. наук. Код специальности ВАК: 23.00.02 Специальность: Политические институты, процессы и технологии. – М.: МГИМО. 2011. – 30 с.

Марина Вдовиченко, Алла Головня
м. Київ, Україна

**Лексичні засоби створення літературного портрета
та їх відтворення при перекладі в романі Ренсома Рігза
«Дім дивних дітей»**

Портретний опис є важливою складовою художнього твору, що включає в себе зображення зовнішності персонажа за допомогою вербальних засобів. Лінгвісти постійно наголошують на важливості і необхідності літературного портрета в художньому тексті. Цьому питанню присвячували свої праці А.Ю. Скачкова, О.М. Аксьонова Т.В. Насалевич, О.С. Горшнеєва, І.Р. Семенчук. Портретний опис – це засіб характеристики персонажа і авторського впливу на читача. З літературознавчих і мовознавчих позицій літературний портрет розглядали Б.С. Галанов, В.С. Барахов, Х. Уайтмеєр, В. Стайнер.

Портретний опис персонажа є потужним засобом створення художнього образу у літературному творі. У дослідженнях літературознавців портрет персонажа завжди розглядався як засіб розкриття його внутрішнього світу, що допомагає зрозуміти ідейний зміст художнього твору. Одним із перших мовознавців, який започаткував лінгвістичний аналіз художніх творів, був літературознавець О.О. Потебня. Він постійно підкреслював у своїх роботах, що естетико-стилістичний аналіз художнього тексту – це перший крок до загального дослідження літературної мови [3, с. 87].

Дослідниця О. Аксьонова пропонує визначати літературний портрет як зображення зовнішності персонажа: його обличчя, фігури, одягу, манери поведінки [1, с. 23]. Крім того, вона зазначає, що скопійований з реально існуючої людини натуралістичний портрет є найпростішим. Але в літературі частіше можна побачити психологічний портрет, де через зовнішній вигляд персонажа автор прагне розкрити його внутрішній світ, почуття і характер. У психологічному портреті автор через індивідуальні, характерні для конкретної особи риси виявляє певні загальні риси, які переважають у тому чи іншому соціальному середовищі, професії чи прошарку населення. Абстрактним називають портрет без детального опису. У такому портреті може наголошуватися лише одна характерна риса [4, с. 68].

Т.В. Насалевич пропонує визначення поняття «портрет», яке включає в себе авторське бачення зовнішності та психологічної характеристики героя. При цьому до зовнішньої характеристики

можна віднести опис статичних (одяг, риси обличчя) та кінесичних (жести, міміка) рис персонажа [2, с. 6].

Значна увага приділяється мовленню персонажів, адже воно нерозривно пов'язане з літературним портретом. Перш за все мовленевий портрет вказує на приналежність героя до певної групи людей чи суспільства. Через думки позитивних персонажів автор зазвичай виражає свої ідеї, життєву позицію, передає концепцію добра та зла у власному розумінні того чи іншого явища, тому їхнє мовлення повинне відповідати загальним моральним нормам. Образи, які носять позитивний концепт, зазвичай мають яскраву індивідуальність, вони відважні, рішучі, відповідають уявленням про людину, сповнену життєвих сил [4, с. 84].

Проаналізувавши лексичні засоби в романі Ренсома Рігза «Дім дивних дітей», ми виявили, що найчастіше автор використовує епітети, щоб виразити типові риси та надати емоційну характеристику героям. З-поміж них можна виділити ті, які чітко підкреслюють зовнішній вигляд і характер персонажів або напруженість настрою чи атмосфери у творі: *In her picture she stood barefoot, challenging the camera with an icy stare* [6, с. 213]. – *На ній вона стояла босоніж, виклично дивлячись крижаним поглядом у об'єктив* [5, с. 223]. Р. Рігз показує, що дівчинка сильна не тільки фізично, а й духовно. Епітет нагадує про страждання і випробування, через які довелося пройти дитині на своєму життєвому шляху.

Claire, a doll-like girl with immaculate golden curls, sat next to Miss Peregrine but ate not a morsel [6, с. 193]. – *Клер, схожа на ляльку дівчинка з бездоганними золотими кучерями, сиділа біля пані Сепсан, але не з'їла ані макової зернинки* [5, с. 197]. Таким чином автор намагається передати зовнішність милої маленької дівчинки і зробити цей образ дуже привабливим і невинним.

До зазначених вище епітетів застосовано буквальний переклад тому, що це найпростіший лексичний засіб, який, як правило, має однакове значення в мові оригіналу та перекладу.

As the game resumed, the wild-haired girl dropped the centaur's tail, and it went still once more [6, с. 216]. – *Гра почалася знову, а кудлата дівчина відпустила кентаврів хвіст, і той заляк, наче нічого й не було* [5, с.174]. Таким чином увиразнюється зв'язок Фіони з природою і підкреслюється її дар – вирощувати будь-які рослини. Очевидно, перекладач вирішив, що український читач не зрозуміє оригінального значення епітету, тому замінив його словом «кудлате».

Оксиморон також є одним із часто вживаних засобів створення портретних характеристик. Так, наприклад, автор підкреслює

невідповідність між зовнішністю та віком Емми: *We stood like that in the darkness for a while, me and this teenaged old woman* [6, с. 200]. – *Ми трохи постояли так у темряві – я й оця стара жінка-підліток* [5, с. 210]. Бачимо, що перекладач застосував функціональну заміну, переклавши прикметник іменником через відсутність в українській мові адекватного відповідника.

При створенні портретних характеристик застосовуються також метафори – слова чи словосполучення, які розкривають сутність одних явищ та предметів через інші на основі схожості чи контрастності. Оскільки вони пов'язані із почуттями головних героїв, то не дивно, що деякі мають у своєму складі слово «серце»: *My heart picked up speed* [6, с. 260]. – *Моє серце прискорило швидкість* [5, с. 270]; *My heart sank* [6, с. 23]. – *У мене похололо серце* [5, с. 34]; *I wake up in a puddle of sweat, my heart doing hurdles and my stomach tied in knots* [6, с. 46]. – *Я прокидаюся – зеть мокрий від поту, з липким холодом у животі та серцем, що мало не вискакує з грудей* [5, с. 51].

Бачимо, що, на відміну від першого прикладу, в останніх двох передається лише головна думка речення. Це відбувається через те, що в англійській та українській мовах існують різні, а іноді і кардинально протилежні, метафори на позначення почуттів, у цьому випадку страху.

Автор використовує у романі цілу низку порівнянь – це прийом, який порівнює несхожі речі. Для цього часто використовуються сполучники “like” та “as”, на відміну від метафори, у якій вони відсутні. Деякі порівняння можуть також утворюватися за допомогою сполучників, які створюють пряме порівняння, як “so”, “than”, або дієслів, що вказують на порівняння, як “compare” і “resemble”. Вони перекладаються дослівно, якщо не є сталими виразами: *“For a long moment there was only the sound of rain banking off the roof, like a thousand fingers tapping way off somewhere”* [6, с. 138]. – *Впродовж досить тривалого часу не було чути нічого, крім торохкотіння дощу по даху, немов десь далеко хтось стукотів пальцями* [5, с. 143]. Порівняння посилює тривогу, яку Джейкоб відчуває після того, як розуміє, що дітей, які за ним спостерігають, він бачив на фотографіях з валізи. Напруга виникає тому, що хлопець раніше вважав, що ніхто не живе в цьому будинку, і тому поява людей налякала його.

“She held it before her like a waiter carrying a tray, lighting the path and casting our twin shadows across the trees” [6, с. 203]. – *Наче офіціантка, що несе перед собою тачку, вона тримала його поперед себе, і він освітлював стежину й кидав на дерева наші міні* [5, с. 209]. Джейкоб порівнює Емму, що несе вогонь у руках з офіціанткою, щоб підкреслити, наскільки легко вона робить цю, здавалося б, неможливу

дію. Він також висвітлює спокійну, самовпевнену природу Емми, яка приваблює хлопця.

“Miss Avocet looked helplessly at her hands, trembling in her lap like a broken-winged bird” [6, с. 296]. – Її наставниця безпорадно поглянула на свої руки на колінах, які тремтіли, наче зламані пташині крила [5, с. 307]. Порівняння показує, що оскільки пані Шилодзьобка імбрина і може перетворюватися на пташку, то їй притаманні пташині ознаки, навіть коли вона перебуває у людській подобі. Володимир Горбатко вважає, що порівняння рук із зламаними крилами краще відобразить авторську думку, ніж із пташкою, як в оригінальному тексті. Така незначна зміна полегшує сприйняття тексту українськомовним читачем.

До фразеологічних порівнянь перекладач підібрав відповідники з подібним значенням, але з різними образами: *Still sharp as a tack* [6, с. 112]. – *І досі має розум гострий, як ніж* [5, с. 114].

Одним із надзвичайно важливих та образних засобів створення портрета є гіпербола – стилістичні фігури явного і навісного перебільшення для посилення виразності і підкреслення висловленої думки. В основу гіперболи автор майже завжди закладає елемент певної абсурдності і протиставлення здоровому глузду. Ця фігура привертає до себе увагу і виступає як несподіванка. Вони можуть перекладатися буквально, якщо для передачі ситуації різні мови використовують однакові образи чи символи: *“But my jaw had come unhinged, and all I could do was stare.”* [6, с. 127]. – *Але щелепа моя отетеріло відвисла, і все, що я міг, – це витріщатися* [5, с. 145]. Насправді Джейкоб просто дуже здивувався, побачивши перед собою дітей з дідових фотографій, адже вже багато років він відмовлявся вірити у їхню справжність, а розповіді діда вважав казками.

“But my heart was beating a hundred miles an hour, and some deep animal instinct commanded me to be silent” [6, с. 134]. – *Але серце застукотіло зі швидкістю сто миль на годину, і якийсь суто тваринний інстинкт наказав мені мовчати* [5, с. 142]. Гіпербола передає читачеві страх головного героя, в момент перебування у начебто порожньому старому будинку, коли він почув чийсь кроки і голоси.

У інших випадках при перекладі гіперболи чи літоти В. Горбатко знаходить такі відповідники, які емоційно та семантично відповідають ситуації у творі. Це досить складно зробити, оскільки мови оригіналу й перекладу мають кардинально різні вирази на позначення однієї ситуації: *Luckily, enclosed spaces were not one of the many things that scared the hell out of me* [6, с. 145]. – *На щастя, замкненого простору*

не було в просторому списку речей, здатних **налякати мене до всирачки** [5, с. 147].

Зазвичай, вони аналогічні за змістом, але базуються на різних образах, як наприклад: *She ate not a morsel* [6, с. 195]. – *Вона не з'їла ані макової зернинки* [5, с. 197]; *You'd have a helluva time finding that in a shop* [6, с. 150]. – *Такої в крамниці днем з вогнем не знайдеш* [5, с. 153].

Така іронія вживається, коли друг Джейкоба натякає йому на візит до психіатра, бо також вважає його схибленим: *"You mean head-shrinker," I replied, "and thanks a lot. It's great to have such supportive friends."* [6, с. 45]. – *Ти, мабуть, хотів сказати, «сходить до психіатра», – зауважив я. – Що ж, спасибі тобі велике. Присмню мати таких співчутливих друзів* [5, с. 47].

Перекладач змінив значення прикметника, очевидно, через те, що українською мовою слово "supportive" можна перекласти лише описово, а він вважав недоречним змінювати структуру речення. Таке відтворення не вважає нам сприймати іронію задуману автором.

Отже, роман багатий на різні лексичні засоби, які допомогли авторові створити унікальний фантастичний світ, яскраво схарактеризувати героїв і передати настроїв. Аналіз показав, що зазначені прийоми надають оригінальну форму для опису персонажів та вираження їхніх думок і почуттів. Завдяки незначним змінам тексту оригіналу та використанню українських лексичних відповідників автор увиразнив індивідуальність персонажів і надав тексту динамічності. Володимир Горбатко повною мірою передав англійські лексичні прийоми засобами української мови і зберіг єдність змісту і форми, чим йому і вдалося досягнути адекватності у перекладі.

Література

1. Аксьонова О.М. Літературний портрет / О.М. Аксьонова. – Л.: Наука, 1985. – 68 с.
2. Насалевич Т.В. Лінгвістичні засоби створення образу персонажа в художньому тексті // Лінгвістичні дослідження художнього тексту / Т.В. Насалевич. – М.: Вища школа, 1983. – 53 с.
3. Потебня О.О. Мистецтво портрета / О.О. Потебня. – М.: Правда, 1989. – 188 с.
4. Скачков А.Ю. Зовнішнє і внутрішнє в літературному портреті // Лінгвістичні дослідження: 36. наук. праць / А.Ю. Скачков. – Харків: ХДПУ, 2000. – Вип. 4. – 135с.
5. Pittz P. Дім дивних дітей / P. Pittz. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2015. – 432 с.
6. Riggs R. Miss Peregrine's home for peculiar children / R. Riggs. – Philadelphia: Quirk books, 2011. – 246.

*Людмила Галій, Вікторія Мартинюк
м. Київ, Україна*

Відтворення ідіостилю Стівена Кінга у перекладі (на матеріалі романів «11.22.63» та «Історія Лізі»)

Художня література є одним із проявів національної самобутності будь-якого народу, його мовнолітературних та загальнокультурних традицій. Саме тому невід'ємною складовою будь-якого художнього твору буде національний колорит, що відобразатиме своєрідну національну мовну картину світу та відтворюватиме характерні риси побуту, звичаїв, історії, культури певного народу.

Сучасні дослідження у галузі теорії перекладу все частіше проводяться в антропоцентричній парадигмі. З появою нових концепцій мови наприкінці ХХ століття активізувався інтерес перекладачів до дослідження «людського фактору» при перекладі. Саме в цей час у центрі уваги дослідників художнього тексту постало поняття ідіостилю, як способу передачі національної самобутності та характерних рис культури з точки зору автора.

Ідіостиль, або індивідуальний стиль, автора це основна характеристика художніх творів, яка визначає стиль написання, використання стилістичних прийомів та фігур, які роблять стиль автора унікальним. Цей напрям розвитку перекладознавчої думки став своєрідною універсалиєю сучасних наукових досліджень у галузі, що підтверджується загальною спрямованістю українських та зарубіжних робіт, присвячених виявленню домінантних способів та прийомів відтворення ідіостилю [6, с. 356].

Саме цими тенденціями сучасного перекладознавства і обумовлюється вибір теми дослідження, на меті якого визначити компоненти ідіостилю Стівена Кінга та способи їх перекладу на українську мову у романах «11.22.63» та «Історія Лізі».

Аналіз матеріалу дослідження показав, що ідіостиль Стівена Кінга характеризується використанням реалій, сленгових одиниць, жаргонізмів, алюзій, епітетів, порівнянь та метафор.

Реалія – здобуток народу, у мові якого вона з'явилася та продовжує існувати. Звичайно, вона може вийти в іншу мову, існувати певний час або залишитися назавжди [5, с. 48]. Одним з найпоширеніших прийомів перекладу реалій є калькування – особливий вид запозичення, коли структурно-семантичні моделі мови-оригіналу відтворюються засобами мови-перекладу. Цей прийом передбачає відтворення внутрішньої форми слова, а разом з нею – структури образного

переносу значень, активізує словотворчі засоби, дає поштовх до створення семантично містких неологізмів.

On the windowsill, the old cracked Philco plays the sort of music Dad Debusher never listened to [10, с. 161]. – *Старий потрісканий «Філко» на підвіконні передає музику, якої тато Дебушер ніколи не слухав* [8, с. 164].

Because today I'm fifty-seven, buddy. Which makes me an official Heinz [9, с. 35]. – *Бо сьогодні мені виповнилося п'ятдесят сім, друже. Отже, я тепер цілком легальний Гайнц* [7, с. 36].

Ще один прийом перекладу реалій – транскрипція, якою позначають віднайдення якомога точнішого відповідника через запис на письмі форми звучання слів. Транскрипція пов'язана з якомога точнішою передачею звучання іноземного слова. У перекладі також можлива і транслітераційна передача. Втім, як транскрипція, так і транслітерація – найлаконічніші прийоми.

...and now he was just a guy in Carharts that the kids called Hoptoad Harry because of the way he walked. [9, с. 16]. – *...прибиральник, котрого діти через те, як він ходить, дразнять Гаррі-Шкряком, і тепер він просто одягнений у «Кархарт»* [7, с. 18].

If Amanda had asked Lisey where Scott's "memory nook" things had been stored – the awards and plaques, stuff like that – Lisey would have lied (a thing she did tolerably well for one who did it seldom) and said "a U-Store-It in Mechanic Falls." [10, с. 8]. – *Якби Аменда запитала Лізі, де складено пам'ятні речі Скота – нагороди та почесні відзнаки, всіляка подібна всячина, – Лізі їй би збрехала (а вона робила це досить добре як на людину, що вдавалася до брехні рідко) і сказала б: «На складах компанії Ю-Стор-Іт в місті Меканік-Фолз»* [8, с. 15].

У наведених прикладах прийом компенсації втрат видається нам повністю виправданим і транскодування власних назв не спантеличує, а додавання таких слів як *склади компанії* та *місто* робить текст зрозумілим.

Кількісно-якісні підрахунки способів перекладу, використаних в україномовних текстах, дозволяє зробити висновки, що значна частина реалій у романах Стівена Кінга «11.22.63» та «Історія Лізі» перекладена за допомогою прийомів калькування або транскодування. У кількісному співвідношенні це становить 40% та 50% відповідно. Ще 7% – це використання прийому компенсації, та 3% – нейтралізація. Переклад реалії доцільно здійснювати прийомами калькування, варіантним відповідником або методом компенсації.

Адаптація, або доместикація реалій зустрічається рідко, тому більшість реалій у творі незнайомі реципієнту. Для кращого розуміння таких лексичних одиниць Олександр Красюк у перекладах роману

«11.22.63» додає культурологічний коментар до кожної з них, детально описуючи кожне явище, особу, місце, предмети побуту, фразеологічні вирази тощо. В українському перекладі роману «Історія Лізі» Віктор Шовкун не подає коментарі, проте він досить часто використовує прийом компенсації втрат і додає елементи, яких немає в тексті оригіналу, але які показують або пояснюють значення слів. Особи, імена яких було вказано в тексті, невідомі для представника іншої культури, зазначаються у примітках. Однак, на відміну від Олександра Красюка, список приміток Віктора Шовкуна містить лише 98 пунктів.

Варто також вказати, що твори Стівена Кінга наповнені різноманітною стилістично забарвленою лексикою. Сленгові одиниці та жаргонізми досить колоритно відображають епоху та характери героїв, описаних в певній книзі.

Сленг – це відносно стійкий для певного періоду, широко вживаний, стилістично маркований лексичний пласт (іменники, прикметники і дієслова, що позначають побутові явища, предмети, процеси та ознаки), компонент експресивного просторіччя, що входить в літературну мову [3, с. 109]. Жаргонізми – це функціональний підвид просторічного мовлення, що перебуває за межами літературної мови. Залежно від віку, вподобань, діяльності виділяють жаргон дитячий, студентський, кримінальний, комп'ютерний та інші [2, с. 187]. Переклад сленгу та жаргонізмів за допомогою безпосереднього відповідника у цільовій мові найкраще передає значення та зміст таких лексичних одиниць.

*And that A-plus! **Sheesh!*** [9, с. 17] – *А та п'ятірка з плюсом!*
Восподу! [7, с. 18]

Yeah, but this is my last day [9, с. 19]. – ***Йо, але це мій останній день*** [7, с. 20].

Nah, don't bother [9, с. 20]. – *Не варто перейматися* [7, с. 20].

Іншим прийомом, яким послуговуються професіонали при перекладі сленгізмів, є нейтралізація, наприклад, *bookie* – *букмекер* у перекладі українською є нейтральним, стилістично не забарвленим словом.

*...make a few bets with a **bookie** he found in Lewiston...* [9, с. 77]. – *...роблячи невеличкі ставки в одного **букмекера**, якого він надібав у Люїстоні...* [7, с. 78].

*But it's not my job to be anybody's **whatchacallit** – teachable moment* [9, с. 19]. – *Але це не моя робота бути чиймсь, **яко-то-воно-у-вас-зветься** – навчальним посібником* [7, с. 20].

*She has expected this...this **what-do-you-callit**, this resumption; must have been turning his proposal over in some deep part of her mind even as she slept* [10, с. 160]. – *Вона сподівалася цього, **як-би-його-назвати**,*

цього продовження; мабуть, обмірковувала його пропозицію з усіх боків десь у глибинах свого розуму навіть тоді, коли спала [8, с. 163].

Досить часто для перекладу безеквівалентної лексики використовується прийом нейтралізації, тобто передається значення стилістично забарвленого слова нейтральною лексикою загального вжитку.

Nine cases out of ten that's just sales-pitch bullshit, but this is the tenth case [9, с. 76]. – У дев'яти випадках з десяти це всього лиш **маркетинговий трюк**, але наразі тут десятий варіант [7, с. 77].

My **goddam** rental Chevy threw a rod [9, с. 85]. – В моєму орендованому «Шеві» обірвалася якась із тяг [7, с. 86].

У першому прикладі *sales-pitch bullshit* – маркетинговий трюк передано саме за допомогою нейтралізації, а у другому значення жаргонізму *goddam* взагалі не вказане, тобто використано прийом опущення.

Over easy or want em lookin atcha ? [10, с. 160] – Змішувати жовток і білок **чи не змішувати** ? [8, с. 163]

Словник подає *want em lookin atcha* як *дивитись на тебе*, використана перекладачем нейтралізація значення передала смисл виразу, проте сленгову одиницю в українському варіанті було втрачено.

Отже, проаналізувавши приклади перекладу таких стилістично забарвлених одиниць, як сленгові одиниці та жаргонізми у романах «11.22.63», «Історія Лізі», доходимо висновку, що українською мовою вони передані переважно прийомами контекстуальної заміни (44%) та вибором безпосереднього варіантного відповідника (35%). Метод компенсації використовується переважно для перекладу прізвиськ та становить 11% відносно решти трансформацій. Зустрічається також прийом нейтралізації (10%), але це не призводить до суттєвих втрат змісту.

Проаналізувавши переклади Олександра Красюка та Віктора Шовкуна, можна сказати, що переклади виконано переважно, залучаючи стратегію доместикації. Текст перекладу читається легко та зрозуміло будь-яким носієм української мови і при цьому передає ідіостиль Стівена Кінга. Тобто у тексті вдало передано усі порівняння, сленгові одиниці, жаргонізми, тощо. Щодо реалій перекладачі використовують прийоми калькування (40%) та транскодування (50%), але культурологічні коментарі або додавання пояснення в текст усувають бар'єри, що можуть виникнути через нерозуміння згаданих явищ. Якщо порівняти використання стратегій у відсотковому співвідношенні, то доместикація складає 67%, а форенізація – 33%.

Таким чином, твори перекладу зберігають своє колоритне стилістичне забарвлення, що є невідомою частиною власного ідіостилу Стівена Кінга, та досить чітко і яскраво передають атмосферу, що описується в книзі. Не зважаючи на те, що усі події

відбуваються в Америці, перекладач створює у читача відчуття, ніби він поринає у ту саму «кінгівську» атмосферу, поміж тим стираються мовні та культурні бар'єри.

Література

1. Болотнова Н.С. Изучение идиостиля в современной коммуникативной стилистике художественного текста / Н.С. Болотнова // Материалы II Международного конгресса русистов-исследователей «Русский язык: исторические судьбы и современность». – МГУ, 2004. – С. 7. 2. Влахов С. Непереводимое в переводе. – [2-е изд., испр. и доп.] / С. Влахов – М. : Высш. шк., 1986. – 416 с. 3. Гальперін І.Р. Про термін «сленг» / І.Р. Гальперін // Питання мовознавства. № 6. 1956. – С.107-114. 4. Жайворонок В.В. Ідіостиль Т.Г. Шевченка і світова культура / В.В. Жайворонок. – Сімферополь, 2004. – С. 41-49. 5. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Р.П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. держ. університеті, 1989. – 216 с. 6. Українська мова: Енциклопедія / [редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін.]. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 2004. – 824 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

7. Кінг С. 11.22.63: пер. з англ. О. Карасюка – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – 894 с. 8. Кінг С. Історія Лізі: пер. з англ. В. Шовкуна – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – 624 с. 9. King S. 11/22/63 / S. King. – New York: Scribner, 2011. – 849 p. 10. King S. Lisey's Story / S. King. – New York: Scribner, 2006. – 528 p.

Анастасія Гончаренко, Олена Ковтун
м. Київ, Україна

Особливості використання інверсії в англomовній художній літературі та її відтворення українською мовою

Інверсія, безсумнівно, є одним з найяскравіших лексичних та граматичних явищ, властивих англійській мові. Питання використання інверсійних конструкцій у художніх, публіцистичних та рекламних текстах вже протягом багатьох років привертають увагу відомих мовознавців, з-поміж них: В. Каушанська, І. Гальперін, В. Аракін, Т. Яхонтова, Д. Деніелсон, Д. Білбер, Д. Крістал, Дж. Силі та ін.

Сьогодні суспільство зацікавлене у вивченні мовних засобів, які не тільки збагачують мову, а й несуть конотативне навантаження, а тому можуть привертати увагу реципієнта. Інверсія є одним з таких засобів.

Порушення словесного порядку та граматичної структури в реченні неодмінно привертає увагу читача до того чи іншого елемента зі словесного ряду.

Відомо, що в англійській мові закріплено фіксований порядок членів речення: підмет, присудок, далі – другорядні члени речення. Натомість спостереження свідчать, що в сучасному англійському узусі численними є такі випадки, коли на першому місці в реченні виявляються другорядні члени речення, а підмет може займати позицію після присудка. Порядок слів може бути змінений з метою підсилення певного слова чи групи слів. Мета такого підсилення – привернути увагу читача.

На думку Л. Майерса інверсія – це особливий порядок розміщення членів речення, при якому порушується звичайний (прямий) порядок слів з метою підсилення виразності мовлення [3, с. 129]. Н. Денисенко інверсією називає порушення усталеної послідовності членів речення, внаслідок якого певний елемент виділяється і набуває конотації емоційності або експресивності [2, с. 128].

Інверсія як стилістичний прийом використовується з метою підсилення виразності мовлення, адже вона змінює значення та емоційне забарвлення і, відповідно, змінює сприйняття тексту слухачем. Було виявлено, що сприйняття речення з інвертованим порядком слів багато в чому залежить від інтонації мовця та гендерних особливостей (помічено, що для жіночих голосів характерна більша патетичність та емоційна забарвленість при вимовлянні інвертованих фраз, а для чоловічих – стабільність і невелике відхилення від середнього рівня мовлення).

З погляду функціональних особливостей виділяють граматичну та стилістичну або підсилювальну інверсію. Граматична інверсія служить для формування деяких комунікативних типів речень. Стилiстична інверсія зумовлена навмисним порушенням прямого порядку членів речення з метою емоційного або смислового виділення певного елемента, зв'язування окремих частин складного речення та збереження тривалості думки [6, с. 185; 4, с. 149]. Залежно від форми виділяють повну інверсію, за якої весь присудок передує підмету, і часткову, коли перед підметом стоїть лише частина присудка, точніше оператор, в ролі якого, як правило, виступає допоміжне дієслово [4, с. 148; 8, с. 911]. Розрізняють також локальну, окличну, заперечну, інверсію з *there*, інверсію в питаннях та зі сталими структурами. Виокремлюють функції інверсії у художній літературі: виділення змістового центру повідомлення, зміна ритмічної моделі речення, емоційне забарвлення висловлювання, динамічність оповіді. Отже, інверсія – це

порушення загальноприйнятого порядку слів у реченні. Основною метою використання інверсії є додавання смислового навантаження. Таким чином, автор хоче підкреслити ту чи іншу інформацію.

Література для людини – це невичерпне джерело розуму та натхнення. Вона є одним з найважливіших чинників її духовного розвитку, способом залучення до національної та духовної спадщини різних народів. Саме завдяки літературі світ збагачується новими словами, жанрами, прийомами. Автори намагаються виділитися з поміж інших та донести свій меседж до читача. У мові художньої літератури використовується вся різноманітність і всі багатства національної мови задля створення яскравого образу, що запам'ятується читачеві. У процесі проведення комплексного лінгвостилістичного аналізу художнього твору, як вважає І. Ковалик, необхідно вивчати всю систему мовностилістичних засобів у створенні художніх образів певного літературного твору. Тільки цілісний системний вияв такого комплексу мовностилістичних засобів у створенні системи художніх словесних образів надасть повну лінгвостилістичну картину тексту художнього твору.

Інверсія – це саме той художній засіб, за допомогою якого автор передає власну думку, досягає виразності художнього тексту. Упродовж багатьох років інверсія досліджувалась у працях І. Гальперіна, І. Арнольд, М. Івашкіна, О. Мороховського, М. Онищенко та ін. Інверсія слугує одним із домінуючих стилістичних засобів для створення емоційної інтонації. Якщо прямий порядок слів, як правило, не несе стилістичного значення, то інверсійний – завжди стилістично значущий. Інверсія одне з найяскравіших граматики-стилістичних явищ англійської художньої літератури. Саме інвертований порядок слів ми часто спостерігаємо в діалогах та монологіях героїв таких відомих авторів, як Шарлотта Бронте, Джейн Остін, Льюїс Керрол. Переклад інверсії – це неабияке завдання, адже потрібно передати не тільки основну думку а й емоційне навантаження або ж особливості авторського стилю. Зокрема потрібно зрозуміти функціональні особливості використання інвертованих конструкції в тих чи інших реченнях та комунікативну мету висловлювання.

У цьому зв'язку однією з актуальних проблем сучасного літературознавства постає художній переклад або перекладацька діяльність, що передбачає не лише зіставлення оригіналу й відповідника, осмислення процесу перекладання, але й низки інших питань, пов'язаних, наприклад, з ідеєю принципової перекладності (Ф. Флор), вивченням корпусу поетичних норм і технік (Дж. Фолен), розмірковуваннями над сутністю національного в літературі (Ф. Штріх,

І. Франко) тощо. Художній переклад відіграє величезну роль у розвитку мови і збагаченні національної культури. На різних етапах формування наукової думки на проблему перекладу художнього тексту звертали увагу дослідники в галузі перекладознавства, серед яких слід зазначити Л. Бархударова, Т. Казакову, В. Карабана, Л. Нелюбіна, Я. Рецкера, О. Федорова, О. Швейцера, Р. Зорівчак, Л. Коломієць, Ю. Плетенецьку, А. Раті та ін.

Важливого значення при перекладі художніх засобів оригінального тексту набуває їх інтерпретація українською мовою. Відомо, що перекладач повинен не тільки якісно передавати зміст тексту, а ще й відтворювати стиль автора, використовувати необхідні перекладацькі трансформації та вміло передавати художні образи. Переклад інвертованих структур є важливим питанням, яке досі вивчається лінгвістами. Загально відомо, що в українській мові інверсія немає такої виразної сили через вільніший порядок слів. Тому при перекладі англійської інверсії часто доводиться користуватись іншими засобами, щоб зберегти той самий ступінь виразності.

Інвертовані конструкції рідко зберігаються в перекладі українською та російською мовами. Лише іноді перекладачі вдаються до копіювання синтаксичної структури оригіналу в тексті перекладу, що не завжди видається доцільним. Для відтворення інверсії у перекладі використовують переважно комплекс способів, що включає як синтаксичні, так і лексичні, а також стилістичні засоби. До таких способів можна віднести граматичне додавання, емпфазу, прийом цілісного переосмислення, заміну типу речення. Вдало використаний прийом цілісного переосмислення краще, ніж інші методи, передає той ефект, який створює інверсія в оригіналі.

Закономірність збереження мовної структури оригіналу виявляється при відтворенні інверсії при прямій мові, наприклад: *It is certainly an unpleasant thing, – replied Mr. Dashwood* [7, p. 11], перекладається як: *Звичайно, це річ неприємна, – відповів містер Дешвуд* [5, с. 10].

Еквівалентну структуру перекладу мають речення зі зворотом *there is/there are*, що часто використовується в англійських художніх текстах. Застосовують його тоді, коли автор хоче наголосити на існуванні певного предмета або вказати на місце розташування. Українською мовою зворот *there is/there are* перекладається як *Там є*, *Там є*, або взагалі ігнорується, як наприклад у реченні: *There are inconveniences attending such feelings as Marianne's, which all the charms of enthusiasm and ignorance of the world cannot atone for* [7, p. 51], в перекладі: *Почуття, що подібні до почуттів Маріанни, спричиняють*

певні негаразди, і ніякі чари щирості і наївної недосвідченості пом'якшити цього не можуть [5, с. 50].

Водночас варто зазначити, що в більшості проаналізованих прикладів відтворення комунікативної структури речення оригіналу було б неможливе без зміни порядку слів та використання перекладацьких трансформацій, як наприклад: *Twice every year these annuities were to be paid* [7, р. 10], де при перекладі українською мовою змінюється порядок слів, він стає прямим – підмет, присудок, обставина часу: *Виплати слід було здійснювати двічі на рік* [5, с. 10].

Розглянемо приклад використання перекладацької трансформації емфатизації: *So happy, so gratified did I become with this new interest added to life...* [9, р. 14], – *І я зробилась така щаслива, така задоволена від свого пробудженого інтересу до життя...* [1, с. 210]. Інверсійна структура речення не відтворюється при перекладі українською мовою, проте перекладач зберігає конотативне навантаження за допомогою виділення іншого елемента, а саме «зробилась» зі словесного ряду.

В окремих випадках відтворення інверсії супроводжується застосуванням трансформації «антонімічний переклад»: *Many were the tears shed by them in their last adieus to a place so much beloved.* [7, р. 18] – *Немало сліз пролили вони, прощаючись з рідною домівкою* [5, с. 25]. У перекладі інверсія зберігається, при цьому передається конотативне значення, як і в оригінальному тесті.

Для адекватного відтворення інверсії перекладач повинен зрозуміти основну мету, яку автор втілює в тексті, використовуючи цей стилістичний прийом. Тобто основним завданням перекладача все ж залишається відтворення змісту та ілюктивної сили кожного висловлювання, а не збереження тих чи інших граматичних конструкцій. Враховуючи певні розбіжності української та англійської мови, неможливо повністю відтворити авторський стиль, але перекладач має завжди прагнути до досконалості свого перекладу.

Відмінності також помітні у перекладі граматичної та стилістичної інверсії. Якщо граматична інверсія має свої закономірності перекладу та у її випадку порядок слів підпорядковується правилам синтаксису, то стилістична інверсія не має чітких відповідників її відтворення при перекладі. Використовуючи стилістичну інверсію, автор навмисно прагне підкреслити щось або додати смислового навантаження певному об'єкту.

Для відтворення змісту оригінального твору, перекладачі використовують комплекс засобів, що охоплює як синтаксичні і лексичні, так і стилістичні засоби. До таких засобів належать: граматичне додавання, емфаза, прийом цілісного переосмислення,

заміна типу речення. Вдало використаний прийом цілісного переосмислення краще, ніж інші методи, передає той ефект, який створює інверсія в оригіналі. Відтворюючи інверсійні структури з емотивною конотацією, перекладачі вдаються до прийому перестановки, зокрема частки на початок речення. Вживання емоційно-підсилювальних часток у перекладі сприяє увиразненню емоційної оцінки висловлювання, компенсації інверсійних структур з емотивним наповненням у цільовому тексті.

Література

1. Бронте Ш. Джейн Эйр / Ш. Бронте; переклад Петра Соколовського. – К. : Основи, 1999. – 651 с.
2. Денисенко Н.В. Відтворення інверсії як перекладознавча проблема [Електронний ресурс] / Н.В. Денисенко, Н.Є. Мілько // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Філологічні науки. – 2015. – Вип. 5. – С. 127-137 – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2015_5_18.
3. Иванова И.П. Теоретическая грамматика современного языка / И.П. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов. – М.: Высшая школа, 1981. – 285 с.
4. Мороховский А.Н. Стилистика английского языка: учебник / А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко – К.: Высш. шк., 1991. – 272 с.
5. Остин Дж. Чуття і чутливість: роман / Джейн Остин; [пер. з англ. В.К. Горбатька]. – Х.: Фоліо, 2005. – 319 с.
6. Старшинова Е.К. Практическая грамматика английского языка / Е.К. Старшинова, М.А. Васильева, А.И. Шилогина. – М.: Изд-во Московского университета, 1970. – 215 с.
7. Austen J. Sense and Sensibility. – Penguin Books: Penguin Popular Classics. 1994. – 374 p.
8. Biber D. Grammar of Spoken and Written English / Biber D., Johanson S., Leech G., Conrad S. – Harlow: Pearson Education Limited, 2007. – 1204 p.
9. Bronte Ch. Jane Eyre / Ch. Bronte. – Penguin Books, 1994. – 447 p.

Татьяна Гребень

г. Барановичи, Республика Беларусь

Типы переводческих трансформаций

Тема переводческих трансформаций находится в центре внимания и отечественных, и зарубежных переводоведов, но между учеными до сих пор не существует единого мнения, что же именно является переводческой трансформацией. Отечественное переводоведение акцентирует внимание на переводческих преобразованиях, зарубежное – на переводческих приёмах. Так, по мнению Л.С. Бархударова, переводческими трансформациями являются разнообразные межъязыковые преобразования, которые осуществляются для достижения

переводческой эквивалентности перевода [1, с. 190]. Лингвист, переводчик и лексикограф Я.И. Рецкер называет трансформациями приемы логического мышления, с помощью которых переводчик раскрывает значение иноязычного слова в контексте и находит ему русское соответствие, не совпадающее со словарным (лексические трансформации) и преобразования структуры предложения в процессе перевода в соответствии с нормами переводящего языка (грамматические трансформации) [2, с. 38]. А.Д. Швейцер полагает, что термин «трансформация» используется в переводоведении в метафорическом смысле и называет трансформацию «превращением». На самом деле речь идёт об отношении между исходными и конечными языковыми выражениями, о замене в процессе перевода одной формы выражения другой. [3, с. 118]. Р.К. Миньяр-Белоручев суть трансформации видит в «изменении формальных (лексические и грамматические трансформации) или семантических (семантические трансформации) компонентов исходного текста при сохранении информации, предназначенной для передачи» [4, с. 201].

В настоящее время в теории перевода известно и описано большое количество переводческих трансформаций. Л.С. Бархударов полагал, что «все виды преобразований или трансформаций, осуществляемых в процессе перевода, можно свести к четырём элементарным типам, а именно: 1) перестановки; 2) замены; 3) добавления; 4) опущения [1, с. 190]. Перестановки он определяет как «изменение расположения (порядка следования) языковых элементов в тексте перевода по сравнению с текстом подлинника» [1, с. 191]. К элементам, которые могут подвергаться перестановке, он относит слова, словосочетания, части сложного предложения и самостоятельные предложения в строе текста. Замены, наиболее распространённый и многообразный, по мнению исследователя, вид переводческих трансформаций, он делит на грамматические и лексические, положив в основу различие уровней языка. Внутри грамматических замен он различает замены форм слова, замены частей речи, замены членов предложения, синтаксические замены в сложном предложении. В качестве лексических замен он рассматривает конкретизацию, генерализацию и замену, основанную на причинно-следственных отношениях. В качестве причин, вызывающих необходимость добавлений в переводе, Бархударов называет формальную невыраженность семантических компонентов словосочетаний в исходном языке, необходимость введения дополнительных компонентов при синтаксической перестройке структуры предложения. Опущение же заключается в устранении семантически избыточных элементов.

В.Н.Комиссаров полагает, что «в зависимости от характера преобразований переводческие трансформации подразделяются на лексические, грамматические и лексико-грамматические», т.е. за основу принимается всё то же различие уровней языковой системы. Лексические трансформации «описывают формальные и содержательные отношения между словами и словосочетаниями в оригинале и в переводе» [5, с. 373].

Автор учебника «Перевод и межкультурная коммуникация» Александр Бурак не подразделяет трансформации на грамматические, лексические и стилистические, а выделяет двенадцать наиболее общих преобразований в процессе перевода, которые использует каждый переводчик

- опущение (omission),
- добавление (addition),
- изменение порядка слов (transposition),
- изменение грамматических форм (change of grammatical forms),
- компенсация смысловых потерь (loss-of-meaning compensation),
- конкретизация (concretization),
- генерализация (или обобщение) (generalization),
- антонимический перевод (antonymic translation),
- смысловое развитие (meaning extension or sense development),
- метонимический перевод (metonymic translation),
- объединение предложений (sentence integration),
- членение предложений (sentence fragmentation) [6, с. 49].

Рассмотрим некоторые из вышеперечисленных трансформаций.

Конкретизация – это замена слова или словосочетания ИЯ с более широким значением словом или словосочетанием ПЯ с более узким значением. Как правило, лексике русского языка свойственна большая конкретность, чем соответствующим лексическим единицам английского языка. Это неоднократно отмечалось лингвистами. Конкретизация может быть языковой и контекстуальной (речевой). При языковой конкретизации замена слова с широким значением словом с более узким значением обуславливается расхождениями в строе двух языков: либо отсутствием в ПЯ лексической единицы, имеющей столь же широкое значение, что и передаваемая единица ИЯ, либо расхождениями в их стилистических характеристиках, либо требованиями грамматического порядка (необходимостью синтаксической трансформации предложения, в частности, замены именного сказуемого глагольным).

Конкретизируются при переводе на русский язык глаголы движения и глаголы речи: be, have, get, take, give, make, say, come, go и и.д.: The rain came in torrents. – Полил сильный дождь.

Вот примеры трансформации русского именного сказуемого в английское глагольное, которое обычно требует конкретизации глагола *be*, например: *He is at school.* – Он учится в школе; *He is in the Army.* – Он служит в армии.

Что касается контекстуальной конкретизации, то она бывает обусловлена факторами данного конкретного контекста, чаще всего, стилистическими соображениями, как, например, необходимость завершенности фразы, стремление избежать повторов, достичь большей образности, наглядности и прочее.

Приём *генерализации* противоположен конкретизации, т.к. он заключается в замене частного общим, видового понятия родовым. При переводе с английского на русский он применяется гораздо реже, чем конкретизация. Это связано с особенностью английской лексики. Слова этого языка чаще имеют более абстрактный характер, чем русские слова, относящиеся к тому же понятию. Приведём пример генерализации: *He comes over and visits me practically every weekend.* – Он часто ко мне ездит, почти каждую неделю.

Приём применяется с различными целями. Часто, например, конкретное понятие уже несколько раз употреблялось в речи, и для сокращения объёма текста, в целях речевой компрессии, его удобнее заменять обобщающим. Генерализация используется также тогда, когда переводчик в ходе перевода начинает ощущать перегруженность речи экзотизмами, которые могут «затемнить» содержание и затруднить его восприятие [7, с. 94-95].

Приём *смыслового развития* заключается в замене словарного соответствия при переводе контекстуальным, лексически связанным с ним. Сюда относится метафора и метонимия.

Если учесть, что все знаменательные части делятся на три категории: предметы, процессы и признаки, то для передачи одного и того же содержания средствами другого языка предмет может быть заменён его признаком, процесс предметом, признак предметом или процессом и т.д. Под процессом имеется в виду действие или состояние. Можно выделить шесть следующих вариантов:

- замена процесса его причиной,
- замена процесса его следствием,
- замена причины процессом,
- замена причины следствием,
- замена следствия причиной,
- замена следствия процессом.

He's dead now. (Дж. Сэлинджер). – Он умер. (Он умер, стало быть, он сейчас мертв.) В данном примере следствие заменено причиной.

Антонимический перевод представляет собой замену какого-либо понятия, выраженного в подлиннике, противоположным понятием в переводе с соответствующей перестройкой всего высказывания для сохранения неизменного плана содержания. Например: I'm not kidding. – Я вам серьезно говорю.

Типично применение антонимического перевода при передаче на русский язык английской конструкции с not... (un)till...; при этом (un)till заменяется на *лишь тогда, только (тогда), когда* и пр., которые могут в определенном смысле считаться его антонимами. Например: They gave me the wrong book, and I didn't notice it till I got back to my room. – Я только дома заметил, что мне дали не ту книгу.

Особой разновидностью антонимического перевода является замена прилагательного или наречия в сравнительной или превосходной степени прилагательным (наречием) в положительной степени или наоборот, сопровождаемая заменой утвердительной конструкции на отрицательную (или наоборот): It wasn't as cold as it was the day before. – Стало теплее, чем вчера.

В реальной работе это приём используется часто, поскольку расширяет границы свободы речи, а это чрезвычайно важно для переводчика, загнанного в жёсткие рамки дефицита времени. Кроме того, антонимический перевод позволяет внести в перевод лексическое разнообразие, а также усилить смысловые акценты [7, с. 95].

Целостное преобразование является разновидностью смыслового развития. Приём целостного преобразования можно кратко определить как преобразование отдельного слова, а порой и целого предложения. Причем преобразование происходит не по элементам, а целостно. Например: How do you do? – Здравствуйте. Well done! – Bravo! Молодец!

Приведенные примеры показывают, что эти разговорные соответствия не имеют общих семантических компонентов, обладают различной внутренней формой и в тоже время передают одно и то же содержание средствами разных языков. Специфика разговорной речи чаще всего требует целостного преобразования при переводе.

Образная замена образных выражений с помощью целостного преобразования, несомненно, важное условие достижения адекватного перевода.

Компенсация. Речь идёт о разнообразных случаях возмещения утраченного в переводе – либо другими средствами, либо в другом месте. Приём этот широко используется в письменном переводе и касается чаще всего доминирующих черт стиля; в устном же переводе преимущественно представляет собой «содержательную», позитивную компенсацию, т.е. восполнение потерь, пропусков значимой инфор-

мации, по разным причинам пропущенной переводчиком. В остальных случаях это, как правило, компенсация разноуровневая, т.е. передача другими средствами информации, которую переводчик затрудняется передать тождественными оратору средствами. Например, передача эмоциональности оратора не с помощью эмфатического порядка слов, а с помощью эмоционально окрашенной лексики [7, с. 96].

Таким образом, переводческие трансформации – это весьма непростое, даже несколько парадоксальное явление в переводе, характер которого сложен, многолик. Проникнуть в суть этого явления также проблематично, как и ответить на вопросы: как происходит сам процесс перевода, какие переводческие механизмы (психофизиологические функциональные системы) лежат в основе переводческой деятельности. Переводчик должен быть знаком со всеми вышеперечисленными операциями, должен осознавать их как приёмы, тогда и практической работе ему будет легче принимать решения, он будет увереннее в своих силах.

Литература

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод / Л.С. Бархударов. – М., 1975. – 240 с.
2. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Я.И. Рецкер. – М., 1974. – 216 с.
3. Швейцер А.Д. Текст и перевод / А.Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 215 с.
4. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: Воениздат, 1980. – 238 с.
5. Гарбовский Н.К. Теория перевода: Учебник / Н.К. Гарбовский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
6. Бурак А.Л. Translation Culture – 1. Words. Перевод и межкультурная коммуникация – 1. Слова / А.Л. Бурак. – М.: Р. Валент, 2010. – 216 с.
7. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика: Учеб. пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / И.С. Алексеева. – СПб.: Изд-во «Союз», 2001 – 288 с.

Артур Гудманян
м. Київ, Україна

Щодо кореляції різнопланової адаптації лексичних запозичень у перекладі

У лінгвістичній літературі досить добре відомі суперечки щодо змісту та обсягу основ поняття теорії лексичного запозичення: власне запозичення, запозиченого слова та іншомовного слова, а також різнобій у тлумаченні освоєння, асиміляції слів іншомовного походження і деяких інших понять.

Багатозначність розуміння терміну запозичення обумовлена специфікою співвіднесеного з ним факту мовної дійсності. З одного боку, його вживають для позначення запозичення, а з другого – він використовується для констатації результату цього процесу, що представлений, наприклад, запозиченим словом або фонемою чи морфемою.

У мовознавчій літературі найбільш репрезентативне розуміння поняття запозичення для сучасного стану цієї проблеми було визначене як переміщення різних елементів слів з однієї мови в іншу. При цьому під різними елементами розуміються одиниці різних ярусів мови – від фонологічного до семантичного.

У сучасних роботах підкреслюється принципове значення того факту, що подібне переміщення не має механічного характеру та й не мусить бути інтерпретоване як пряме матеріальне пересування у повному сенсі цього слова. Якби іноземне слово дійсно «пересувалося» при запозиченні зі своєю матеріальною оболонкою, то це мало б призвести до суттєвих зрушень у системі мови-сприймача. Але такого зрушення не відбувається, оскільки іншомовне слово зазнає змін, формуючись на базі матеріалу мови, що сприймає. При цьому остання займає активну та «творчу» позицію, регулюючи процес відтворення слів за іншомовним зразком. Сам процес запозичення може бути охарактеризований при такому розгляді як акт творчого відтворення певних структур іншомовних прототипів засобами мови-сприймача. Результат цього процесу на лексичному рівні – структура, яку створено за зразком з матеріалу мови-сприймача та представлено запозиченим словом.

У лінгвістичній літературі справедливо вказується на доцільність диференційованого підходу до запозичення як включення іншомовного слова у мовлення, що зумовлено власне лінгвальними і позалінгвальними факторами, та освоєння як процесу включення іншомовної лексики у мову, що пов'язано з системним характером лексики взагалі.

У свою чергу, освоєння слід розглядати з точки зору двох етапів існування іншомовного запозичення у мові-сприймачеві: входження у мову та подальшого його розвитку вже за законами мови, що його прийняла.

Відповідно до сучасного уявлення, освоєння іншомовних слів визначається комплексом їхніх перетворень та змін на всіх мовних рівнях. Тлумачення цього процесу неоднозначне у різних лінгвістичних концепціях. Це положення посилюється термінологічним різноб'єм.

Для позначення процесу пристосування іншомовних лексем у мові, що сприймає, застосовуються терміни «освоєння», «асиміляція», «адаптація», «акліматизація» та ін. Найбільш регулярно використовуються терміни «асиміляція» та «освоєння».

Одні лінгвісти співвідносять, однак, поняття асиміляції з процесом запозичення, інші тлумачать його як результат цього процесу. Треті, звертаючись за допомогою до металінгвістичної традиції утворення складних термінів, уводять свої поняття типу «процес асиміляції», «ступінь асиміляції», «ситуація та результати запозичення».

Деякі дослідники градуують саме поняття асиміляції, використовуючи традиційну термінологію. Наприклад, асиміляцію розглядають як таку, що включає адаптацію, репродукцію та субституцію; в інших роботах ці ж терміни протиставляють один одному як такі, що відображають різний ступінь змін запозичених слів – асиміляція і адаптація.

Аналізуючи процеси фонологічної асиміляції ірландських запозичень англійською мовою, Н. Стенсон поділяє зміни чужих фонетичних елементів у запозичених словах на дві категорії: асиміляцію і адаптацію. Асиміляція, на її думку, передбачає зміну іншої фонетичної системи або послідовності фонем у сприймаючій мові в такий спосіб, щоб пристосувати її до вже усталеної фонологічної системи. Адаптацією вважається перенесення форми з однієї мови в іншу практично в недоторканому вигляді; результатом адаптації є розширення фонологічного інвентаря в сприймаючій мові або збільшення кількості тих випадків фонологічного оточення, у якому можна зустріти цей сегмент. Дослідниця припускає, що асиміляція є природнішим варіантом при контактуванні мов, вона зустрічається частіше за адаптацію [1]. З цими твердженнями можна погодитись лише стосовно ранніх ірландських запозичень, але на сьогодні ситуація дещо змінюється, нормою стає стратегія на адаптацію.

По суті, усі принципи розходження у тлумаченні освоєння іншомовних лексичних одиниць можна звести до проблеми розмежування синхронного та діахронічного планів вивчення іншомовних впливів у системі мови-сприймача, тому що сам об'єкт вивчення, залишаючись одним і тим же в обох випадках, висвітлюється за допомогою різних способів дослідження: логічного та генетичного (історичного).

Запозичення та освоєння іншомовних елементів визначаються як процеси, марковані у своїй часовій протяжності, що відносяться до діахронічної лінгвістики. У цьому зв'язку певну складність викликає теоретична інтерпретація процесуального характеру динамічних перетворень у формальній структурі іншомовних слів не в історичному плані, а в синхронному, у тому числі і з точки зору різних субституційних змін.

Саме тому видається правомірним при дослідженні динамічного аспекту пристосування форми іншомовних слів до системи мови-сприймача використовувати термін «асиміляція» (освоєння) як такий, що відображає процесуальність змін характеристики іншомовних слів у межах одного синхронного зрізу.

Розрізняючи вживання терміну асиміляція у вузькому та широкому значенні цього слова, слід відзначити динамічний характер процесів, що позначаються цим поняттям. Очевидно, ступінь наближеності слова до системи мови, що запозичує, у кожний конкретний період його існування доцільно розглядати як асимільованість (освоєність) слова, констатація якої реальна лише у стані відносної статичності. Асимільованість кожної лексичної одиниці визначається діалектичною єдністю результатів формального та функціонального освоєння.

Сучасні дослідження процесів асиміляції іншомовної лексики переконливо свідчать, що провідним планом у їх освоєнні є лексико-семантичний. Характер співвідношення формального та лексико-семантичного планів освоєння іншомовної лексики визначається у лінгвістичній літературі суперечливо. З одного боку, фонетична асиміляція розглядається як доконечна умова запозичення та кваліфікується як передумова лексико-семантичної асиміляції. На думку інших лінгвістів, формальна асиміляція як факультативна ознака може характеризувати входження іншомовного слова у мову та функціонування в ній [2].

Аналіз фактичного матеріалу та узагальнення існуючих досліджень у цій галузі свідчать, що освоєння формальних ознак може передувати лексико-семантичній асиміляції, випереджати її, а в деяких випадках і супроводжувати.

Характеризуючи фонетико-орфографічний аспект освоєння, принципово важливо розрізнити два моменти: фонематичну субституцію як первинну передачу слова фонемними засобами мови-сприймача та фонетичне освоєння, яке розуміється як пристосування іншомовного слова до фонетичної системи мови, що сприймає. Саме формальне освоєння слід співвідносити з розвитком освоєння іншомовного слова в лексико-семантичній системі.

Формальне освоєння обумовлене передусім внутрішньо-системними факторами, проте залежить також і від екстралінгвальних причин. Так, вторинність формальної асиміляції по відношенню до функціонального плану може визначатися такими моментами як розповсюдженість будь-якої мови та широке знайомство з нею. Стимулюючи зріст мовного обміну, ці фактори одночасно можуть гальмувати освоєння формальних ознак іншомовних слів.

Таким чином, фонетична та орфографічна структури іншомовного слова при синхронному розгляді не завжди відображають результати його освоєння лексико-семантичною системою. Саме тому видається більш обґрунтованим визначити характер залежності лексико-семантичного та формального планів освоєння відношеннями неоднорозумної взаємообумовленості. Аналіз цих відношень важливий для вирішення питання про асимільованість кожної конкретної іншомовної лексичної одиниці.

Результати дослідження, у завдання якого не входило визначення ступеня освоєності іншомовних слів, дозволяють, однак, приєднатися до думки лінгвістів, які вважають, що неправомірно ставити питання про освоєність слова, спираючись на вивчення результатів лише одного з аспектів асиміляції іншомовних лексем. Відповідь на це питання може дати тільки комплексний аналіз як у формальному, так і в функціональному плані.

Опис процесу освоєння іншомовних запозичень конкретної мови-сприймача пов'язаний зі словом як універсальним елементом мови, яке є мінімальною одиницею, що несе смислову інформацію, та являє собою найбільш типовий і частий випадок запозичення.

Усі іншомовні лексичні одиниці відносять традиційно до периферійних ланок словникового складу мови, які утворюють свою мікросистему, про що свідчать конкретні прояви притаманних їй взаємовідношень та зв'язків. Для характеристики цього шару лексики у формальному плані найбільш суттєвою рисою є, очевидно, його гетерогенна основа, яка визначає її особливості її освоєння. Виступаючи водночас вираженням та результатом мовного обміну, іншомовна лексика засвоюється у перебігу складної взаємодії лінгвістичних та позамовних факторів.

Таким чином, слова іншомовного походження можна розглядати у кількох проєкціях: стосовно мови-джерела, мови-сприймача, а також за відношенням одне до одного. У іншомовному слові неначе сфокусовано специфіку неоднозначних міжрівневих відношень у процесі реалізації іншомовних впливів у системі сприймаючої мови. Складність лінгвістичної природи іншомовного слова як факту мовної дійсності визначає існуючу суперечність у його дефініції та класифікації.

Запозичене слово розглядається у першу чергу як лексична одиниця, що прийшла з іншої мови. Без сумніву, етимологічна характеристика є обов'язковим компонентом будь-якого мовного факту, що визначається як іншомовний, у тому числі й при вивченні лексичних надходжень, тобто генетично слово завжди протиставлене одиницям мови, що запозичує.

Разом з тим формально та функціонально це протиставлення виражено не завжди однозначно у кожний конкретний момент існування певної лексичної одиниці у системі мови, що її сприймає. Сама по собі констатація факту іншомовного походження не є достатньою для розкриття лінгвістичної суті цих явищ, а служить відправним пунктом для їх подальшого контрастивного аналізу.

Крім того, при синхронному розгляді наближення слів за етимологічною ознакою позбавлене будь-якої цінності, якщо їх близькість безпосередньо не відчувається людиною, для якої певна мова не є рідною. У цьому зв'язку формальні характеристики чужих слів виявляються суттєвими.

У традиційній лінгвістиці прийнято розмежовувати всю лексику іншомовного походження на іншомовну, що зберегла ознаки іншомовності у своїй формі, та запозичену з інших мов, яка не містить цих ознак у формальному плані на синхронному зрізі, що розглядається. У сучасних роботах деякі дослідники переглядають зміст цих понять [див., наприклад, 3].

З одного боку, іншомовне слово протиставляється запозиченому за ознакою форми, тому що іншомовне слово має таку, а запозичене – вже ні. З іншого боку, іншомовне слово не закріплене у мові, що сприймає, функціонально, тоді як запозичене – включено у систему та активно поводить себе в ній. Різні підходи до визначення іншомовного слова у значній мірі зумовлені складністю розмежування діахронічного та синхронного планів його вивчення. Їх співвідношення при дефініції іншомовного слова перехрещується також з процесуальним та статичним аспектами вивчення іншомовних лексичних одиниць.

Сумніви стосовно визначення запозичення на синхронній основі розв'язуються шляхом виділення ознак, які можуть сигналізувати про іншомовність форми слова. Обов'язковою при цьому є наявність достатньої кількості інших слів з аналогічними ознаками або ж підтримка певною мовною практикою у минулому або сьогодні.

Як відомо, лінгвістичне обґрунтування синхронного вивчення лексичних одиниць полягає в їх здатності зберігати стан комунікативної придатності. Специфіка існування та функціонування іншомовних слів у мові, що сприймає, визначає правомірність не статичного їх розгляду, а спостереження в динамічній синхронії.

Таким чином, орієнтуючись на визначення іншомовного слова в синхронному аспекті як таке, що утворилось за іншомовним прототипом та володіє формально-структурними ознаками іншомовності, слід завжди мати на увазі перспективу та ретроспективу пов'язаних з ним лінгвістичних фактів. У відповідності із завданнями нашого дослідження вважаємо більш доцільним розмежування не іншомовного та запозиченого, а іншомовного та українського (у тому числі й повністю українізованих) слів, яке засноване на формальних характеристиках та, забезпечуючи принцип історизму, враховує етимологічний критерій.

У лінгвістичній літературі багато розбіжностей викликає не лише проблема дефініції іншомовного слова, але й пов'язане з нею питання класифікації іншомовних лексичних одиниць залежно від вихідних критеріїв та основної лінгвістичної концепції.

З історичної точки зору іншомовні слова завжди є своєрідним протичленом автохтонної лексики, в той час як при абстрагуванні від етимологічного критерію на конкретному синхронному зрізі іншомовна лексика з формальної точки зору може примикати до тієї частини споконвічної лексики, фонетична та морфологічна структура якої має іррегулярний характер й тим самим суперечить основним закономірностям мови, що запозичує.

У цьому випадку цілком прийнятною є класифікація, що запропонована в працях деяких німецьких лінгвістів [див., наприклад, 2]. Її побудовано на протиставленні так званих нативних слів, структура яких має регулярний для німецької мови характер, та, відповідно, анативних слів, у структурі яких містяться ознаки, що не відповідають основним закономірностям мови-сприймача. Такого типу дихотомія виправдана конкретними цілями дослідження, зокрема вивченням фонологічних закономірностей німецької мови. За подібної формалізації розгляду лексичних одиниць стає неможливим залучення результатів аналізу гетерогенної основи формальної структури іншомовних слів та повністю виключено оцінку дії екстралінгвальних факторів, яка необхідна вже з огляду на різномірний характер іншомовного лексичного матеріалу.

Формально-структурний аспект лексичних одиниць є, з одного боку, компонентом, суттєвим при розгляді іншомовних запозичень: він диференціює їх як по відношенню до мови, яка сприймає, так і з точки зору інших видів та типів слів іншомовного походження. Характерно, що формально-структурні ознаки враховуються і в класифікаційних схемах, що віддають особливу перевагу мові-джерелу. З іншого боку, якщо класифікація базується на формально-структурних ознаках, то її

основні модифікації, як правило, пов'язані з різними критеріями наближеності слова до системи сприймаючої мови, а в деяких випадках – й віддаленості від мови-джерела.

Найбільш поширеним є поділ іншомовних слів на освоєні, частково освоєні та неосвоєні відповідно до тлумачення їх асиміляції як повної, часткової або нульової. Виділення останньої викликає, однак, сумніви у зв'язку з тим фактом, що матеріальною основою для відтворення будь-якого іншомовного надходження завжди виступає мова-сприймач.

Значний різнобіг слід відзначити також у тлумаченні критеріїв освоєності, що пов'язано з розходженнями у поглядах на кардинальні питання теорії лексичного запозичення. Обсяг та зміст поняття освоєності розуміються у залежності від того, чи включають вони лише формальний план, чи спираються на цей або інший в їх взаємозв'язку.

У науковій літературі неодноразово відзначалися переваги класифікації, побудованої на системі ознак. Саме тому доцільно звернутися до системної інтерпретації комплексу формально-структурних ознак іншомовних слів та прийняти її у загальних рисах за основу в подальшій роботі, вносячи необхідні корективи відповідно до цілей і завдань цього дослідження та враховуючи особливості експериментального корпусу слів.

Фонетична, графічна та орфографічна (фонографічна) структура слова є безпосереднім об'єктом розгляду у нашому дослідженні та розцінюється як така, що утворює звукову цілісність слова, яка визначає його стійкість як одиниці побудови мови. Оскільки в наших дослідженнях аналізові підлягають в основному фонетична та графічна структури та їх компоненти у синхронно-нормативному, динамічному плані, то вказана класифікаційна схема може бути використана з урахуванням таких зауважень:

а) фонографічна структура іншомовного слова як певна готова одиниця являє собою сукупність усіх компонентів та співвідношень субструктур, які її складають, а саме: фонетичної, фонологічної, а також графічної та орфографічної, кожна з них має у процесі асиміляції усієї лексичної одиниці свою специфіку і тому може бути проаналізована окремо;

б) фонетична структура слова є однією зі сторін формального плану лексичної одиниці, а тому процес її асиміляції з точки зору системи української мови слід розглядати з позицій взаємозв'язку та взаємовпливу всіх рівнів формальної структури слова (фонетичного, графічного та орфографічного), при цьому деривацію тлумачимо не у формальному, а в функціональному плані, тому при аналізі асиміляції формальні ознаки до уваги не беруться;

в) специфіка кожного рівня фонографічної структури іншомовного слова визначається, виходячи з пропонуваного динамічного погляду на факти, пов'язані з його існуванням у системі мови, що запозичує.

Література

1. Stenson N. English influence on Irish: the last 100 years // *Journal of Celtic Linguistics* 2. – 1993. 2. Ambros A.A. Probleme der Transliteration des Arabischen in EDV-Zeitalter // *Wiener Ztschr. für die Kunde des Morgenlandes*. – Wien, 2011. – Bd. 81. – S. 9-19. 3. Hermans Th. *Crosscultural Transgressions: Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues*. – St. Jerome Pub., 2002.

Ера Гукасова, Яна Раздобарина
г. Краснодар, Российская Федерация

Кинематографический дискурс: переводческие трансформации художественного фильма «Πολίτικη κουζίνα» – «Щепотка перца»

Известно, что дубляж является методом перевода, который в значительной степени изменяет исходный текст и, тем самым, делает его знакомым для целевой аудитории посредством доместикации. Использование такого метода заключается в том, что «иностранный диалог двух героев переведен так, что зритель, во время просмотра киноленты, начинает думать, что актеры говорят на его языке» [7, с. 45].

Материалом исследования послужил кинодискурс художественного фильма греческого режиссера Тассоса Бульметиса «Городская кухня» (дословный перевод) или «Щепотка перца» (дублированный перевод). Фильм «Щепотка перца» переносит нас в 1964 год, в столицу Турции. Множество греческих семей, не имеющих турецкого гражданства, были депортированы на свою историческую родину, в Грецию. Центральным героем фильма является маленький мальчик Фани, который, будучи уже взрослым мужчиной, вспоминает свои детские годы в Константинополе: семейные застолья, встречи с друзьями и беседы с любимым дедушкой о специях и тонкостях городской кухни. В фильме рассказывается о традициях греков, живущих в Турции, о «картине мира» и национальных особенностях. Герой фильма использует специфические слова, такие как: название блюд, специй, городов; фильм представляет собой интересный материал для исследования греческой и турецкой культур.

В ходе исследования нами было установлено, что в русском переводе допущено много неточностей. Часть турецких и греческих

реалий приемом опущения были из кинодискурса удалены. Каламбуры, которыми изобилует речь главных героев, также подверглись опущению.

Название фильма в переводе на русский язык, на наш взгляд, неудачно. В оригинале оно звучит как «Городская кухня», а в русском переводе – «Щепотка перца». Мы считаем, что данное название никак не отражает глубинный смысл событий, показанных в фильме. Поскольку греки до настоящего времени называют столицу Византии – Константинополь – Городом. Для них Константинополь – это самый прекрасный Город на земле. В фильме часто употребляется выражение «городская кухня», которое в переводе было подвержено опущению. Каких-либо оборотов или выражений со словом «перец» ни в оригинальной версии фильма ни в дублированной версии не было отмечено.

При сопоставлении переводов была взята за основу классификация переводческих трансформаций В.Н. Комиссарова

В.Н. Комиссаров в своей работе «Теория перевода (лингвистические аспекты)» делит переводческие трансформации на лексические, грамматические, лексико-грамматические, где преобразования либо затрагивают одновременно лексические и грамматические единицы оригинала, либо являются межуровневыми.

Нами были отмечены следующие приемы перевода: добавление, генерализация, целостное преобразование, опущение, компенсация, калькирование, транскрипция и транслитерация.

Рассмотрим каждую группу переводческих трансформаций, использованных при переводе кинофильма «Щепотка перца» на русский язык:

Лексические трансформации. Калькирование

При калькировании лексическая единица оригинала переводится путем замены ее составных частей – лексическими соответствиями в ПЯ. На протяжении всего фильма главный герой цитирует фразы своего любимого дедушки, который полагал, что почти каждое слово греческого языка содержит в себе слово, связанное с кухней, приготовлением блюд или приемом пищи. Например, «*Ο παππούς μου έλεγε πως η λέξη ονειρεύομαι κρίβει μέσα της την λέξη ρεύομαι*». Данный каламбур является морфологическим, он основан на частях слов *ονειρεύομαι* – мечтать и *ρεύομαι* – рыгать. Переводческая трудность состоит в том, что в русском языке эти два слова тяжело связать в одном предложении, но с помощью калькирования переводчик решает данную проблему, т.к. в русском языке слова «мечтать» и «изрыгать» звучат сходно друг с другом. Каламбур, использованный в фильме, был переведен следующим образом: «Мой любимый дедушка всегда

говорил, что слово «мечтать» содержит в себе слово «изрыгать». Такой прием можно считать морфологическим калькированием.

Подобные каламбуры в киноленте встречаются довольно часто. Например, перевод игры слов «*Ο παππούς μου έλεγε πως η λέξη γαστρονόμος κρίβει μέσα της την λέξη αστρονόμος*» не вызывает у переводчика сложности. «Дедушка говорил, что слово гастроном содержит в себе слово астроном». В связи с наличием в русском языке слов греческого происхождения *γαστρονόμος* – гастроном и *αστρονόμος* – астроном смысл каламбура не теряется и становится понятным аудитории, что позволяет считать перевод удачным.

Транскрипция и транслитерация

При использовании приемов транскрипции и транслитерации происходит воссоздание формы лексической единицы при помощи букв ПЯ. Транскрипция воспроизводит звуковую форму иностранного слова, а транслитерация буквенный состав.

Прием транскрипции и транслитерации является основным при переводе географических, этнографических и общественно-политических реалий иностранной культуры. Так как фильм «Щепотка перца» изобилует реалиями турецкой и греческой культур, при переводе нами обнаружено достаточное количество приемов транскрипции и транслитерации.

На протяжении всего фильма герои произносят название различных специй и приправ. Например: «*Θέλω κινίνο, τσίροσ και γιατράκια*». В данном примере приправа *κινίνο* при помощи транскрипции переводится как «хинин»: «Я возьму хинин, скумбрию и виноградные листья».

Аналогичный пример содержит фраза одной из героинь «*Μόνο με ρίγανη θα πασπαλήσεις*». Приправа *ρίγανη* путем транскрипции в фильме переводится как риган: «Посыпь только риганом».

В фильме упоминается и множество турецких специй. К примеру, во фразе «*Κρίβει μέσα λίγο κισαμοούτ*». Турецкая горькая приправа *κισαμοούτ* – кисамамут приемом транскрипции и транслитерации сохранилась без изменений: «Добавь немного кисамамута».

Названия множества традиционных блюд также переведены посредством транскрипции и транслитерации без явных изменений.

Примером может служить фраза «*Μέχρι φεύγει ο παππούς πρέλει να μαγειρέυεις χουνκιάρ*». *Χουνκιάρ* (турецкое блюдо, представляющее собой пюре из баклажанов с мясом) при использовании приема транскрипции и транслитерации в фильме переводится как хункар: «До приезда дедушки ты должна научиться готовить хункар».

Или фраза «*Είναι το καλύτερο υμάι που δοκίμασα*» на языке ПЯ звучит как «Это лучший имам, который я когда-либо пробовал!». Широко известное турецкое блюдо в переводе не подвергается изменению.

Транскрипции и транслитерации подверглись и названия греческих блюд. Например «Θέλετε ντολμάδες, πάτερ». Так как ντολμάδες – долма – блюдо, знакомое многим странам, в том числе и России, переводчики приемом транслитерации и транскрипции перевели данную фразу следующим образом: «Вам положить долму, святой отец?».

Конкретизация и генерализация

Конкретизация – замена слов или словосочетания ИЯ с более широким значением словом или сочетанием ПЯ с более узким значением. Считается, что лексике русского языка характерна большая конкретизация, чем соответствующим лексическим единицам греческого языка. Так, проанализировав фактический материал, видно, что при переводе фильма, конкретизировались глаголы общего значения.

Ярким примером может служить фраза дедушки главного героя «Πρέτει να κάνουμε λάθος στα μπαχαρικά» – «Мы должны ошибаться при выборе специй». Словарь «Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη, 1998» предлагает 14 определений слова κάνω. Однако, для большинства этих значений в русском языке существует отдельный глагол.

Конкретизация часто употребляется при переводе, когда в кинофильме речь идет об абстрактных существительных. Например, существительное το πράγμα переводится как вещь, факт, дело, событие, элемент и т.д. В данном фильме встречается следующее высказывание «Στην Αθήνα μαγειρεύονται τα πράγματα». В русском переводе эта фраза звучит как «В Афинах происходят серьезные вещи».

Прием генерализации определяется как расширение начального значения, в том случае, когда переводимое слово имеет большую степень неопределённости, которая в контексте упорядочивается.

По аналогичной причине предложение «Θα ετοιμάσεις μεζέδες» в переводе было изменено на «Приготовишь что-нибудь вкусенькое». Ο μεζές в греческой культуре означает небольшое количество еды, закуска. Прием генерализации использован переводчиком скорее в стилистических целях.

При переводе фразы «Τα μυρίδια μου θυμίζουν το χαμάμ» – «Мидии ассоциируются у меня с баней» частое понятие το χαμάμ – хамам (традиционная турецкая баня) было заменено на общее понятие «баня».

«Н Βυζαντινή καταγωγή τους κάνει να διαφέρει αλο υπόλοιπους» – «Из-за своего происхождения они отличаются от греков в Афинах». В данном примере наблюдается использование одновременно двух приемов перевода: конкретизации и генерализации. Переводчик генерализировал выражение Η Βυζαντινή καταγωγή – византийское происхождение из-за возможного недопонимания со стороны

аудитории, и конкретизировал слово *υπόλοιτος* – остальные, заменив его словосочетанием «от греков в Афинах» для того, чтобы точнее донести мысль, сказанную главным героем.

Добавление и опущение

При переводе художественного фильма часто требуется внесение дополнительных слов. Такое введение имеет ряд причин: сжатые предложения в ИЯ требуют более развернутого выражения мысли в ПЯ. Отсутствие соответствующего лексико-семантического варианта в ПЯ так же может служить причиной добавления новых слов при переводе. Например, фраза «*Δεν έχετε στο σπίτι την παγωνιέρα για αυτό βάζετε κανέλα στο κρέας*» в переводе звучит как «У вас не было холодильника, вот вы и добавляли корицу как консервант, чтобы мясо не испортилось». При переводе в кинотекст была добавлена информация для более точного понимания смысла высказывания.

В предложении «*Η αφιέρωση της νόφης στα μυστικά της Πολιτικής κουζίνας ήταν απαραίτητο* – Необходимым условием для каждой будущей невесты было знакомство с тайнами турецкой кухни» при переводе добавление нескольких лексических единиц обусловлено стилистическим соображением.

Опущение – явление, противоположное добавлению. Подвергаются опущению слова, которые являются избыточными. Проанализировав фактический материал, можно отметить, что опущению в фильме чаще всего подвергались реалии, не имеющие эквивалента в русском языке.

Например, «*Ένα ρακί θα πιούμε για το καλώς ορίστε του παππού σου*» было изменено при переводе на «Выпьем и отметим приезд твоего дедушки». Из-за отсутствия в русской культуре греческого алкогольного напитка *ρακί* – раки, переводчик принял решение не использовать прием транскрибирования и транслитерации, а подвергнуть реалию опущению. На наш взгляд, использование в таком случае приема опущения является ошибкой, т.к. данный напиток является важной этнографической реалией греческой культуры и подвергать его опущению – значит лишать аудиторию важной информации о культуре народа.

В продолжение фильма наблюдается опущения реалий турецкой культуры. «*Στα σουτζουκάκια κανέλα δεν μπαίνει* – Корица и мясо – несовместимые вещи!» При переводе данной фразы опущению подвергается название блюда турецкой кухни *σουτζουκάκια* – люля-кебаб или суджук. Данное блюдо имеет широкую известность по всему миру, в том числе, и в России и не требует опущения при переводе.

Стоит также отметить опущение при переводе целого предложения «*Στο σπίτι σας πήρατε κρέας μια φορά στο χρόνο πριν αλο μπαίραμ*».

В дословном переводе предложение будет звучать следующим образом «В вашем доме мясо ели один раз в год перед курбан-байрамом». Курбан-байрам – традиционный праздник не только для турков, но и для всех мусульман. Возможно, переводчик посчитал, что у реципиента возникнут трудности с пониманием данного предложения из-за наличия в нем реалии исламской культуры и решил подвергнуть опущению все предложение.

Таким образом, мы считаем, что опущение, в случае реалий той или иной культуры, иногда отрицательно действует на перевод художественного кинофильма, особенно когда речь идет о киноленте, которая знакомит с обычаями и культурой народа, с его особенностями. Ненужные опущения приводят к тому, что у фильма в ПЯ теряется эмоциональность и оригинальность.

Но не всегда опущение имеет отрицательный характер в случае киноперевода. Часто переводчик использует данный прием с целью устранения семантически избыточных элементов, тем самым достигая «компрессии» текста.

Обратимся к той части фильма, в которой аудиоряд представлен на английском языке. Главный герой задает вопрос *What is his chances for recovery?*, который в дубляже звучит как «Каковы его шансы?». В данном примере переводчик подверг опущению слово «recovery – восстановление, поправка», посчитав его избыточным.

Целостное преобразование

Приемом целостного преобразования называется преобразование отдельного слова или целого предложения. Преобразование происходит не только на уровне элементов, а целостно. При переводе иностранных кинофильмов переводчики часто используют данный прием. В случае с фильмом «Щепотка перца» примеры использования данного приема при переводе, на наш взгляд, кажутся неудачными.

Например, фраза «*Μια παραξένια που έχουμε στο σοί μας είναι πως ακούουµε τα δισάρεστα νέα. Χαστουκίζόµαστε*», которая при дословном переводе не потеряла бы своего юмористического значения «В нашем роду есть одна странность. Это то, как мы слушаем плохие новости. Мы ударяем себя по лицу». При дублировании данная фраза почти потеряла свой смысл: «Люди, прожившие в Стамбуле, услышав плохие новости, имеют привычку бить себя по лицу». Как заметно, в дубляже от юмористической фразы осталось лишь «имеют привычку бить себя по лицу». Выбор данного приема перевода кажется нам ошибочным, так как не передает ту особенность, которую главный герой хотел отметить именно у своей семьи, а не у жителей Стамбула.

Следующим ошибочным использованием приема целостного преобразования можно считать фразу, характеризующую близких

родственников главного героя. В самом начале фильма он говорит «Στο εγκέφαλό τους υπάρχει μια πυξίδα που σε κάθε ερώτηση γεωγραφίας προσδιορίζει την ταυτότητά τους. Ποιοί είναι, από που έρχονται και που πάνε». В переводе фраза получила совсем другой смысл из-за использования приема целостного преобразования «Внутри них стоит своеобразный компас, который при каждом вопросе, касающегося того или иного географического положения меняет их направление с одного на другое». Данной фразой в оригинальном фильме главный герой хотел подчеркнуть отличие греков Константинополя от греков, живущих на исторической родине. Фраза, которая является важной для понимания фильма, при дублировании потеряла свой смысл и скорее запутала зрителя, чем донесла до него нужную информацию.

«Στην Πολίτικη κουζίνα τα γλυκά είναι σαν επίλογος στα παραμύθια. Στο τέλος δικαιώνονται όλα τα συναισθήματα που νιώθουν οι ήρωες στην αρχή και φοβούνται τα αντιμετωπίζουν – В нашей кухне десерт является эпилогом каждой сказки. В конце пиршества все страхи, затаенные эмоции героев становятся понятными». Как видно, в первом предложении при переводе важное для понимания фильма словосочетание «Πολίτικη κουζίνα» было изменено на словосочетание «в нашей кухне». Второе предложение больше всего подверглось приему целостного преобразования. При использовании приема дословного перевода предложение бы звучало следующим образом: «В конце на существование имеют права чувства, которые ощущали герои в начале и с которыми они боялись столкнуться». Несмотря на то, что переведенная и исходная фраза не имеют общей внутренней формы, у них отсутствуют семантически сходные компоненты, переведенное предложение вполне согласованно передает содержание и смысл оригинального текста.

Грамматические трансформации

Синтаксическое уподобление (дословный перевод)

Синтаксическое уподобление – это прием, при котором синтаксическая структура оригинала преобразовывается в аналогичную структуру ПЯ. Часто дословный перевод приводит к полному совпадению количества языковых единиц и порядка их расположения, как в оригинале, так и в переводе.

Стоит отметить, что в случае перевода с греческого языка на русский синтаксическое уподобление сопровождается изменением структурных компонентов. Например, опускаются артикли, изменяются морфологические формы лексических единиц.

При переводе кинофильма «Щепотка перца» нами были отмечены следующие примеры использования данного приема перевода:

«Εγώ θα πιστέψω εσύ ή θα πιστέψω το μύτι μου – Я должен поверить тебе или своему носу». При переводе данного предложения опущены артикли и частицы.

«Υπνοβασία κληρονομική είναι – Лунатизм передается по наследству». Переводчик повторил слово «лунатизм» и заменил прилагательное «наследственный» на словосочетание «передается по наследству».

В шуточном выражении «Μην φοβάσε, πεθαμένο είναι – Не бойся, он уже сдох» прилагательное πεθαμένο было заменено на слово с экспрессивной окраской для достижения более комичного эффекта.

«Στην Πολίτικη κουζίνα έχει συναίσθηση πως κάτι λείπει. Όχι απο το φαΐ αλλά απο τους ανθρώπους γύρω σου. – С такими блюдами как у нас, всегда есть чувство, что чего-то не хватает, но не в плане еды, а кого-то из людей». В данном примере при переводе было изменено словосочетание «городская кухня» на выражение «с такими блюдами как у нас», чтобы добиться понимания со стороны целевой аудитории. Все эти незначительные изменения не затрагивают основной структуры предложения. Текст оригинала передан с помощью одинаковых членов предложения, была сохранена последовательность.

Изменения в структуре предложений можно объяснить невозможностью достижения эквивалентности перевода путем дословного.

Лексико-семантическая замена

Лексико-семантическую замену, по мнению Комиссарова, стоит рассматривать как отдельный прием перевода. Лексико-семантическая замена используется в тех случаях, когда пара слов в ИЯ и в ПЯ частично совпадают, и переводчику необходимо подобрать вариант перевода, который будет максимально приемлемым в контексте для передачи смысла текста оригинала. Одной из разновидностей лексико-семантической замены является контекстуальная замена – использование для перевода слова, которое передает значение единицы ИЯ только в определенном контексте.

Рассмотрим несколько примеров: «Δεν θα αφήσει την Πόλη για τίποτα. Την Πόλη την είπανε Πόλη γιατί ήτανε πιο όμορφη πολή του κόσμου – Он ни за что на свете не оставит Стамбул. Стамбул называют городом всех городов, потому что Стамбул – самый прекрасный город на земле». На данном примере видно, что переводчик заменил слово «η Πόλη» на «Стамбул». Причина контекстуальной замены вполне понятна. Несмотря на то, что в современной топонимии город Константинополь носит название Стамбул, греки до настоящего времени называют бывшую столицу Византии Κωνσταντινούπολη – Константинополь или η Πόλη (с заглавной буквы) – Город. Контекстуальная замена выступает в роли переводческого соответствия.

«Η μάμά μου ήταν η καλύτερη μαγείρισσα στο Τζιχανγκίρ – Моя мать была лучшей поварихой в мире». В данном примере название района в Стамбуле Τζιχανγκίρ путем контекстуальной замены при переводе было изменено на «в мире». На первый взгляд, может показаться, что переводчик допустил ошибку при переводе. Но история данного района дает нам понять причины выбора именно приема контекстуальной замены. Чихангир – старейший район Стамбула, основанный еще во времена Византийской империи. Издавна был известен элитными зданиями и ресторанами. С 1900-х годов Чихангир стал местом, куда съезжались известные художники, артисты и писатели не только Турции, но и со всего мира. Именно там иностранцы пробовали турецкие блюда и знакомились со Стамбулом. Говоря о том, что ее мать была лучшей поварихой в Чихангире, героиня хотела подчеркнуть, что люди со всего мира считали ее блюда лучшими. Именно поэтому переводчик, для достижения понятного для целевой аудитории перевода, использовал контекстуальную замену.

Лексико-грамматические замены. Антонимический перевод

Антонимический перевод – это прием перевода, при котором происходит замена понятия в оригинале противоположным понятием в переводе. При использовании такого приема перевода происходит перестройка высказывания, но план содержания остается неизменным.

Антонимический перевод так же был использован при переводе фильма «Щепотка перца». Например «Το κινόυ είναι δυνατό που κάνει τους ανθρώπους να κλείνουν στο εαυτό τους – Тмин очень горькая специя, она выворачивает людей наизнанку». В данном случае, при переводе был использован прием антонимического перевода. Выражение «κλείνω στο εαυτό μου» означает «закрывать в себе». В русском дубляже переводчик использовал обратное выражение «выворачивать наизнанку», что в определённой степени позволяет нам считать эти два выражения контекстными антонимами.

Описательный перевод

Описательный перевод заключается в замене лексической единицы в ИЯ на словосочетание в ПЯ, которое эксплицирует ее значение, т.е. дающее более подробное объяснение данного слова. Такой прием перевода чаще всего употребляется при переводе безэквивалентной лексики. При анализе перевода фильма «Щепотка перца» нами было найдено несколько примеров употребления приема описательного перевода:

«For shopping Kapalicarsi is working until six and Djagala hamam is just two minutes away – Закрытый рынок работает до 6, а турецкая баня находится в двух минут ходьбы отсюда». В данном примере названы

две достопримечательности Стамбула, которые имеют переведенные, с помощью приема транскрипции, названия: Капалы Чарши – крупнейший крытый рынок Стамбула и Джаглы хамам – знаменитая турецкая баня. Переводчик вместо использования переведенных названий применил метод описательного перевода.

«Αλο τρομάρα που πήρε η Θέα Ελληνίκη θεραπεύτηκε το Πάρκινσον – От сильного шока у тети Альпиники перестали трястись руки». В данном примере лексема το Πάρκινσον переводится как болезнь Паркинсона. Данная болезнь проявляется характерным тремором в руках у больного. Поскольку реципиенту такая болезнь может быть неизвестной, переводчик был вынужден прибегнуть к приему описательного перевода.

Компенсация

Компенсация при переводе является заменой непередаваемого элемента ИЯ другим средством, содержащим сходную информацию. Пример компенсации используется в фильме в следующих фразах:

«Προχτές μου έγραψα ο Κολοκτρώνης με ει: κολοκοτρώνεις, κολοκοτρώνει, κολοκοτρώνουμε, κολοκοτρώνετε, κολοκοτρώνουν – Он никак не запомнит, что слово Колокотронис не глагол. Он путает его со словом клокотать: клокочу, клокочешь, клокочет, клокочете, клокочем, клокочут».

Или «Η λέξη επιστροφή κρίβει μέσα της την λέξη στροφή που κρίβει μέσα της την λέξη τροφή – Взять например слово «надоесть». Ведь оно содержит в себе слово «есть», которое произошло от слова «еда».

Как видно из приведенных примеров, переводчик обращается к приему компенсации в связи с необходимостью передать чисто внутрilingвистические значения, характеризующие те или иные языковые особенности оригинального кинотекста – каламбуры, игру слов. Компенсация применяется и в тех случаях, когда невозможно найти прямое соответствие той или иной единице ИЯ в системе ПЯ.

При переводе кинофильма, как и в случае перевода любого художественного произведения, применяются переводческие трансформации – лексические, грамматические, лексико-грамматические и как отдельный вид – лексико-семантическая замена. При анализе дублированной версии фильма Тассоса Бульметиса нами было выявлено, что лексические переводческие трансформации использованы при дублировании чаще всего, а использование грамматических трансформаций практически отсутствует. Наиболее актуальными приемами перевода являются опущение, генерализации и замена, а наименее актуальными приемами – конкретизация, компенсация и дословный перевод.

Таким образом установлено, что киноперевод данного фильма был выполнен скорее неудачно, так как в русском переводе были отмечены допущенные переводчиками ошибки и недочеты. Часть турецких и греческих реалий приемом опущения либо были из кинодискурса удалены, либо заменены неудачными синонимами. Каламбуры, которыми изобилует речь главных героев, также подверглись опущению. Представляется, что данный перевод кинофильма «Щепотка перца» нельзя считать профессиональным, адекватным и эквивалентным, поскольку при переводе наблюдается потеря информации, которая может стать причиной неверной интерпретации фильма.

Литература

1. Dries J. Dubbing and Subtitling. Guidelines for production and distribution / J. Dries. // Babel, Volume 43, Issue 4. January 1997. – 375 p.
2. Комиссаров В.Н. Теория перевода. Теоретические аспекты. [Текст]: учеб. пособие/ Комиссаров В.Н. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
3. Художественный фильм Т. Бульметиса Πολίτικη κουζίνα. – Τάσος Μπουλμέτης, 2003.

Оксана Журавльова, Тетяна Щачковська
м. Київ, Україна

Синергія фахового та емоційно-забарвленого лексичних шарів у просторі серіалу «Кістки»

«Кістки», в оригіналі “Bones”, – детективний серіал, присвячений співпраці ФБР та команди вчених з Джеферсонівського інституту для розкриття злочинів. Головними героями серіалу є агент ФБР Сілі Бут та вчений-антрополог Темперенс Бренан. Окрім антрополога серед персонажів серіалу є спеціаліст з реконструкції обличчя, ентомолог, мінеролог, патологоанатом та психолог, і всі вони застосовують знання з фаху задля розкриття злочинів, відповідно у кожній серії вирає фахова лексика. Безумовно більшу її частину складають антропологічні терміни, проте, враховуючи інші застосовувані галузі знань та детективний жанр серіалу, наявність релевантної фахової термінології легко передбачувана [4].

Слід також зважати на комерційну спрямованість серіалу й відповідну розважальну складову, а, отже, і наявність емоційно-забарвленої лексики. Саме симбіоз серйозного, тобто фахових термінів, та веселого – емоційно-забарвленої лексики, надав змогу створити гарний проект та здобути прихильність глядачів по всьому світу.

Проте таке поєднання передбачає вирішення перекладачами комплексної задачі з перекладу фахового та коректного відтворення емоційно-забарвленого шарів лексики, що, у свою чергу, вимагає наявності обізнаності з вузькоспеціалізованих наукових напрямів та загальної ерудиції. Відтворення емоційно-забарвленої лексики має враховувати елементи художнього перекладу, що призводить до необхідності долати додаткові перекладацькі утруднення.

Як показує досвід науково-технічного та вузькоспеціального перекладу, найбільші труднощі виникають під час передачі іншою мовою термінів та загальнонаукових слів тексту оригіналу. Велика кількість перекладацьких помилок припадає саме на сферу лексики, адже саме вона є найдинамічнішою складовою мови науки і техніки, постійний розвиток яких викликає появу нових термінів, а також нових значень наявних термінів або загальноновживаних слів.

Розглядати лексичні шари можна в різній системі координат. Найпростішим способом є умовне розділення всієї лексики на пасивну та активну. До пасивної лексики відносять слова, які вже або ще рідко вживаються. Сюди належать застарілі слова і неологізми. Застарілі слова поділяються на історизми та архаїзми. Активна лексика – це слова, які регулярно використовуються у повсякденному спілкуванні. Але це дуже умовне та плінне розділення, оскільки мови постійно розвиваються [1].

З функціональної точки зору лексика є розгалуженою системою лексичних шарів, кожен з яких об'єднує в собі слова певної сфери використання або призначення у процесі мовного спілкування.

У нашому дослідженні ми вирішили послуговуватися стильовою класифікацією лексичних шарів мови. Відповідно до цієї класифікації лексика поділяється на: нейтральну, вузько-стилістичну та розмовну. До вузько-стилістичної лексики належить науково-термінологічна, офіційно-ділова, фахова та емоційно-експресивна лексика [6].

Фаховий лексичний шар вживається при визначенні спеціальних виробничих процесів, знарядь, продуктів виробництва. Кожна професія має своє коло фахової лексики, куди входять і терміни, й офіційно-ділова лексика, й загальноновживані слова, що використовуються у певній сфері й набувають фахового значення.

Фахова лексика – це особлива форма існування мови, що має професійну спрямованість. Така лексика є сукупністю мовних одиниць, що поєднуються спільним змістом і відображають понятійну, предметну та функціональну схожість явищ, які вони позначають [6].

Науково-термінологічна лексика обслуговує сферу науки й наукової та фахової діяльності. В ній переважають терміни. Термінами

називаються слова, що вживаються в певній галузі знань для точного позначення певного поняття. Термін позбавлений емоційно-експресивного забарвлення. Терміни складають основу фахового лексичного шару. Багатоаспектність терміна, пов'язана з його функціонуванням як одиниці наукового знання і як одиниці загальної мови, викликає різні підходи до його розуміння [6].

Емоційно-експресивна лексика – це слова, що, крім називання предмета, передають ще й його суб'єктивну оцінку мовцем: урочисту, піднесену, пестливу, фамільярну, іронічну, зневажливу. Стилістичним засобом для передачі експресивного забарвлення є конотація – додаткові семантичні або стилістичні значення, відтінки, які накладаються на основне значення. Конотації можуть бути загальнозрозумілими, загальноновживаними, незвичайними і маловідомими [3].

В серіалі представлений великий обсяг фахової лексики. Переважає лексика, пов'язана з судмедекспертизою та антропологією; меншою мірою присутня фахова лексика детективного спрямування.

Розглянемо приклади використання антропологічної термінології у серіалі, а також її переклад українською:

The boy's hyoid bone is broken. Strangulation death, the hyoid is always broken. In adults. This was a boy. His hyoid is flexible, unbreakable. Well, maybe kid's got some kind of Venezuelan brittle bone syndrome? [7] – У нього зламана **під'язична кістка**. Ну **при удушенні** вона завжди зламана. У дорослих, а це хлопчик. У підлітків вона гнучка, не ламається. Може у нього був якийсь венесуельський **синдром крихких кісток**? [5]

You have partially digested, dismembered skeletal remains to exam [7]. – Ви маєте вивчити частково перетравлені **розчленовані останки** [5].

No black bears have premolars that are small and peg-like. These marks show a double cusp pattern. No pigs have six incisors, this has 4 like a chimp except this teeth from continuous arch [7]. – У чорних ведмедів **приуляри** маленькі схожі на **кілки**, а тут сліди від **двох горбків**... Свині мають **б різців**, а тут 4 як у шимпанзе крім **неперервної зубної дуги** [5].

Compound fractures of the trapezium scaphoid and the base of the radius [7]. – Числені переломи **човноподібної кістки біля основи променевої** [5].

There particles lodged between the left triquetral and the capitae. The M.E. concluded that they were bone fragments dislodged by the tire iron [7]. – Між лівою **тригранною кісткою і головчастою** щось застрягло. У звіті сказано, що це **фрагменти зміщених кісток** [5].

Her skull shows Caucasoid and Mongoloid features. Pleauricular sulcus to the pelvis shows that victim gave birth five to eight years ago. Mixillary molars have been pulled and replaced with removable dentures [7]. – Череп поєднує **європеїдні та монголоїдні риси**. Також **лінія на**

клубовій горбистості свідчить про те що жертва народила 5-8 років тому. Корінні зуби замінили на зубні протези [5].

Як можна побачити, переклад антропологічної термінології, що межує із анатомічною, тобто медичною термінологічною системою, й є її частиною, не становить суттєвих проблем, адже термінологічне поле зазначеного спрямування вповні сформоване в українській мові й підтримано потужними лексикографічними джерелами.

Один з працівників інститут є ентомологом, тому у серіалі також представлена фахова лексика цієї сфери. Ентомологія, як частина загальної біології, також має розвинену термінологічну систему, тому переклад термінів не викликає суттєвих утруднень:

*There is a significant **crematogaster ant colony** in the tree that fed on the body, as well as **tabanid maggots** I'll give you time of death estimate when I figure out who ate what when. Check for **insect pupa and larva**, see what kind of medications and/or drugs might have been used* [7]. – **Виявлено велику колонію м'ясоїдних мурах, які пожирали тіло, а це безліч личинок, я назву дату смерті, коли визначу, хто коли кого їв. Перевір наявність інших лялечок і личинок, а також медичних препаратів** [5].

*I found a **boring dust**, Boring dust is produced by beetles, which means the tree the truffle grew on was **infested*** [7]. – **Я знайшов бурове борошно. Бурове борошно виробляють жуки, це означає, що дерево, на якому ріс трюфель, заражене** [5].

Також у серіалі була задіяна лексика, притаманна судмедекспертизі:

*I'd need the **X-ray** from **M.E.** and the **coroner**. Originals. The copies are useless. **Bone scrapings, lab results, tox screens*** [7]. – **Мені потрібні рентгенівські знімки, звіти коронера. Оригінали, не копії. Скребки кісток, результати аналізів, висновки токсикологів** [5].

*Zack will **grind** a segment of the **femur**, so you can perform **trace elements analysis*** [7]. – **Зак подрібнить фрагмент стегнової кістки і ти зможеш зробити мікроелементний аналіз** [5].

Наведені вище приклади демонструють різнофахове спрямування термінологічного контенту серіалу та його еквівалентне відтворення, що пояснюється вузькоспеціалізованим обмеженням застосовуваних термінів й наявністю потужної лексикографічної підтримки перекладацького процесу.

У серіалі також були присутні фрагменти, в яких застосовувалася лексика, притаманна творам детективного жанру:

Extensive damage** to the skull. **Smashed** six or eight times with a **narrow, cylindrical object [7]. – **Значне пошкодження черепа. Били шість вісім разів вузьким, циліндричним предметом** [5].

*She's probably just trying to **scrape the whole case off** on us* [7]. – **Вона намагається звалити справу на нас** [5].

Scared camper drilled him with a Winchester Magnum 338... [7]. – Наляканий турист застрелив його з Вінчестера Магнума 338... [5].

Зважаючи на те, що це не документальний серіал, і розрахований він на пересічних глядачів, розумній та саркастичній вченій Темперенс Бренан протиставляється більш емоційний та практичний агент ФБР Сілі Бут. Найчастіше саме його герою притаманна емоційно-експресивна лексика, а також другорядним героям серіалу, що не мають відношення до науки.

Так, у наступних сценах був використаний сленг:

He's get no discretion. Typical squint... – У нього немає інстинкту самозбереження, типовий ботан [5, 7].

Далі, ображена на слово *squint*, Темперенс питає у Бута: *What exactly am I supposed to be squinting at? – І на що ж мені тут дивитися?* [5, 7] Перекладачам вдалося передати основний сенс повідомлення, але не гру слів, що передавала сарказм Бренан.

FBI special agent Seeley Booth and a forensic anthropologist... plus one crack assistant [7]. – Спец агент ФБР Сілі Бут і судмедексперт... і незамінний помічник [5].

У цьому прикладі іронію сленгової одиниці *crack* було еліміновано більш нейтральною одиницею *незамінний*. І уїдливе *спец, дока, заучка* залишаються поза текстом перекладу.

How did you get that out of that yuck? [7] – Як ти про це дізналася? [5]

Враховуючи негативне забарвлення сленгової одиниці *yuck – фігня, лайно*, можна вважати заміну на нейтральне *це* скоріше суб'єктивно-обумовленою, оскільки використання прямого еквівалента було б вповні виправдане контекстуально.

She ain't the squeamish type, is she? [7] – Вона ж не з гидливих? [5]

They are hitting on you, you are the hottest thing this town had seen for a long time [7]. – Вони заграють до тебе. Ти найгарячіша штучка в цьому місті [5].

Зазначені приклади демонструють, що емоційно-забарвлена лексика може передаватися безпосереднім еквівалентом, що інколи наводить на думку про дотримання традицій, адже *найгарячіша штучка* лунає наразі з екранів кінотеатрів та телевізорів практично без змін щодня.

У одній із сцен слово *gut* використовують для досить цікавої гри слів, що і надає йому у цьому контексті емоційно-експресивного забарвлення:

I don't actually use my gut for that. Like all of us here in Jeffersonian, Dr. Brennan prefers science to the digestive tract... My gut says it stinks. If he smells with gut what does he use his nose for? [7] – Я керуюсь не

підказками нутра. Як і всі в лабораторії Джеферсона, доктор Бренан спирається на науку, а не на **травний тракт... Справа з душком.** **Це ви відчули нутром** чи все таки носом? [5].

Неу bone lady! – Привіт, **Кісточко** [5, 7]. У цій сцені Бренан відвідала ресторан, а його власник досить мило привітався з нею. Перекладачі вирішили передати рівень стосунків персонажів завдяки зменшено-пестливій лексиці. Хоча Бренан у одній із попередніх сцен уже так називали: *Let's give the bone lady some room.* – **Надамо леді простір** [5, 7]. Але тоді події розгорталися на місці злочину, а звертався до головної героїні персонаж, з яким у неї склалися неприязні стосунки, тому перекладачі вирішили передати *bone lady* у нейтральному забарвленні.

Розглянувши фаховий та емоційно-забарвлений лексичні шари серіалу, можна дійти висновку, що саме їх синергія та баланс між ними дають змогу зацікавити глядача. З погляду перекладацького процесу серіал є цікавим та складним одночасно. Перспективою подальшої розвідки автори статті вважають дослідження перекладацьких помилок, а також способів відтворення сленгових одиниць та гри слів у контексті серіалу.

Література

1. Активна і пасивна лексика [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ukr.ed-era.com/2/aktivna_ta_pasivna_leksika.html.
2. Диференціація лексики у телевізійних ЗМІ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/04_%20Grytsai_dyferenzi_azia.pdf.
3. Експресивна лексика [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ukrainskamova.com/publ/chinnij_pravopis/leksika/ekspresivna_leksika/5-1-0-64.
4. Кістки [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Кістки_\(телесеріал\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Кістки_(телесеріал)).
5. Кістки 1 сезон [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uafilm.tv/2151-kistky>.
6. Лексика української мови за стилістичним забарвленням [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.linguistika.com.ua/leksika/leksika-ukra-nsko-movi-za-stil-stichnim-zabarvlennyam?page=0,1>.
7. Bones season 1 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www1.watchfrees.com/watch/bones-season-1>.

Виды семантизации в новом грузинско-немецком словаре

1. Введение

Первейшим назначением переводных словарей является раскрытие значения лексических единиц, поиск в переводе соответствующих эквивалентов для того, чтобы пользователь смог правильно употребить их. Для овладения языком, особенно в переводческой деятельности, важнейшее значение имеют словари такого типа. Решающим при этом является пользователь словаря – какой язык для него родной, однако при выборе средств семантизации следует учесть специфику и разные нюансы обоих языков.

1.1. Средства семантизации в двуязычных словарях

Качество двуязычного словаря зависит от того, насколько полно раскрыты значения лексических единиц или какие средства семантизации, кроме переводных эквивалентов, использованы в нём. Метод семантизации применяется в процессе обучения иностранным языкам, но большое значение имеет и в лексикографии. В одноязычных словарях основным является толкование семантики слова на том же языке, а в переводных словарях – выбор соответствующих эквивалентов, что дополняется другими средствами семантизации, такими, как: синонимы, антонимы, деривационные средства, коллокации (словосочетания), модельные предложения, контексты и пометы стилистического характера.

1.2. Переводная лексикография и грузинско-немецкие словари

Переводная лексикография имеет довольно долгую традицию в Грузии. Со временем сформировались необходимые принципы составления двуязычных словарей. Граматико-семантическая специфика грузинского языка обусловила необходимость выбора отличного от европейских языков способа представления некоторых частей речи (напр., глаголов, отглагольных имен и др.).

Нас интересуют вопросы грузинско-немецкой лексикографии, история которой начинается с 20-ых годов 20-ого века. Грузинско-немецкие словари были опубликованы как за рубежом (авторы: Теодор Клуге, 1919-1920; Рихард Мекелайн, 1928; Кита Чхенкели, 1965-1974; Вольфганг Ланге, 1987; Михаэль Йёлден, 2001) [1-5], так и в Грузии (Нодар Адамия, 1963; Отар Хуцишвили и Тамар Хатиашвили, 1977; Бадри Шарвадзе, 2007; Русудан Зекалашвили, 2009; 2015 и др.) [6-9].

2. Новый грузинско-немецкий словарь

2.1. Лексикографическая база словаря

С этой точки зрения рассмотрим новый грузинско-немецкий словарь¹ [9] и выделим основные способы семантизации, использованные в названном словаре.

Указанный словарь переводной и, прежде всего, предусмотрен для грузиноязычной аудитории – учеников, студентов и переводчиков. Он включает более 45 000 слов, словосочетаний и фразеологических сочетаний. Его лексикографическую базу составляют: восьмитомник толкового словаря грузинского языка [10], первый том его новой редакции [11], грузинско-немецкие, грузинско-русские и другие печатные или электронные словари [12-15].

2.2. Выбор лексических единиц

Назначение словаря обусловило выбор лексических единиц для того, чтобы охватить актуальный лексический фонд грузинского языка: литературный язык, ежедневную речь, лексику массмедиа и специальную лексику (терминологию разных научно-технических отраслей), имена, отражающие этнологический быт, географические и этнические названия. При подборе слов учтены частотные данные лексических единиц по национальному корпусу грузинского языка [16]. В словаре в определенной степени отражается словообразующий потенциал языка (сложные и производные слова, причастия).

2.3. Структура словарной статьи

Словарная статья состоит из нескольких блоков: грамматического, семантического и стилистического. Если характеристики лексических единиц отличаются в этих языках, то это обязательно указывается в словаре. Например, переходность глагола, комбинаторика слов или стилистические оттенки. Все входящие в статью структурные блоки служат в основном семантизации слова и предоставляют пользователю (resp. переводчику) информацию для того, чтобы все части речи применять правильно как грамматически, так и в контексте – с точки зрения семантического сочетания. При иностранном слове указано его происхождение и дана транскрипция для немецкого языка или объясняется специфика произношения.

Информация о немецких эквивалентах преобладает, чтобы при переводе пользователь смог хорошо осмыслить семантико-грамматические отличия. Таким образом, словарная статья построена в соответствии с этой целью и служит полной семантизации слова.

¹ Составитель словаря – автор данной статьи. Первое издание словаря вышло в 2009 году, а второе – в 2015 году.

Разумеется, предусмотрены традиционно разработанные принципы существующих грузинско-немецких словарей, но добавлены другие способы семантизации, особенно – коллокации (словосочетания).

3. Понятие семантизации и ее виды

По словарю лингвистических терминов: «Семантизация (англ. Semantization) – осмысление, обнаружение смысла, значения» [17]. Из средств семантизации, использованных в словаре (переводные эквиваленты, синонимы, коллокации – свободные и устойчивые словосочетания, модельные предложения, стилистические пометы), остановимся на некоторых из них.

3.1. Синонимы

При семантизации указание синонимов в переводе важно, но многообразие эквивалентов порождает новые трудности: какой из них более точно отражает значение указанной словарной единицы и какой синоним более адекватен. Разумеется, в языке абсолютных синонимов мало, если не считать иноязычные и региональные варианты. Поэтому некоторым немецким синонимам в словарной статье предшествуют комментарии на грузинском языке (или стилистические пометы). Например:

(1) Немецкие эквиваленты слова *წამდგოვლო namdvili* ‘настоящий’ уточнены словами в скобках: *რეალური realuri* ‘реальный’ – *reell, recht*; *ჭეშმარიტი češmariṭi* ‘истинный’ – *wahr, wahrlich, wahrhaftig*; *ორიგინალური originaluri* ‘оригинальный’ – *originell, original*; *საბედო სადო sando* ‘надежный’ – *zuverlässig*; *ბუნებრივი bunebrivi* ‘естественный’ – *natürlich, naturgemäß, naturell* [9, с. 863-864].

3.2. Коллокации

Наиболее информативными для грузинско-немецкого словаря, по нашему мнению, являются коллокации или типичные словосочетания.

По словарю лингвистических терминов: «Коллокация (англ. Collocation) – лексико-фразеологически обусловленная сочетаемость слов в речи как реализация их полисемии» [17]. Они объединяют как свободные, так и устойчивые словосочетания.

3.2.1. Типы словосочетаний

При имени существительном атрибутивные словосочетания (имена прилагательные, причастия) редко использованы в словаре, чаще – субстантивные (имена существительные в родительном падеже); кроме того, само заглавное слово может быть генитивным (субстантивным) словосочетанием. Они перечислены с этим словом, но не внесены как отдельные лексические единицы. При глаголах указаны имена существительные, которые управляются в

именительном, дательном, творительном или обстоятельном падежах без послелога или с послелогами. Например:

3.2.1.1. *Атрибутивные словосочетания*

(2) При слове *აბდაუბდა abdaubda* ‘ерунда’ названы не только синонимы: *უაზრობა uazroba* ‘бессмыслица’ – *Sinnlosigkeit, Quatsch*; *ბოჭულე სისულე sisulele* ‘бестолковщина’ – *Unsinn, Blödsinn*; *არეულად ლაპარაკი areulad laparaki* ‘околёсица’ – *Krimskrams*, но и атрибутивное словосочетание: *გაუგებარი ლაპარაკი gaugebari laparaki* ‘непонятный разговор’ – *Kauderwelsch* [9, с. 17].

(3) С именем прилагательным *ქეთილბილი ketilšobili* ‘благородный’ – *edel, edelmütig* названы имена существительные, которые составляют устойчивые терминологические словосочетания: ~ *გაზი gazi* ‘благородный газ’ – *Edelgas*; ~ *ლითონი litoni* ‘драгоценный металл’ – *Edelmetall*; другие словосочетания: ~ *საქციელი sakcieli* ‘благородный поступок’ – *eine edle (hochsinnige) Tat*; ~ *სიხლო სისხლი sisxli* ‘благородная (синяя) кровь’ – *edles (blaues) Blut*; ~ *ქალი kali* ‘благородная женщина’, ‘дворянка’ – *Edelfrau* [9, с. 632].

3.2.1.2. *Субстантивные словосочетания*

(4) Со словом *ნამწვი namčvi* ‘окурок, огарок’ указаны субстантивные словосочетания: *სიგარეტის sigaretiš* ‘от сигарет’ – *Zigarettenstummel*; *სანთლის santliš* ‘от свечи’ *Stumpf, Kerzenstummel* [9 с. 865], так как в грузинском языке такие сложные слова передаются словосочетаниями.

(5) Глагол *მოთავსება motavseba* ‘разместить’ в немецком языке переводится разными словами в зависимости от того, о размещении чего / кого идёт речь: *საქონლის sakonliš* ‘товара’ – *platzieren, anbringen*; *ფულის fuliš* ‘денег’ – *anlegen*; *ავეჯის avežiš* ‘мебели’ – *hinaufstellen, hinsetzen*; *ადამიანისა სასტუმროში, საავადმყოფოში adamianisa sasťumroši, saavadmqofoši* ‘человека в гостинице, в больнице’ – *einliefern*; *ციხეში cixeši* ‘в тюрьме’ – *einkerkern*; *სტატიისა ჟურნალში štatiisa žurnalši* ‘статья в журнале’ – *einen Artikel bringen, einen Artikel veröffentlichen* [9, с. 776].

(6) *დაჭერა dačera* означает держать, придержать, нажать, ловить, поймать, задержать, напр.: *გაქეულობს gakceulis* ‘поймать бегавшего’ – *erjagen*; *თევზის tevziš* ‘рыбу’ – *fischen, angeln*; *აზრობს azriš* ‘мысль’ – *den Sinn ergreifen*; *თავის taviš* ‘держат голову’ (= ‘вести себя’) – *sich verhalten, sich betragen*; *მხარის mxariš* ‘плечо’ (= ‘поддержать’) – *unterstützen, beistehen*; *პირით piriš* ‘ртом’ – *aufschnappen*; *ხელით xeliš* ‘рукой’ – *greifen, erhaschen*. Устойчивые словосочетания: *ტყუილობა დაჭერა tquilši dačera* ‘поймать во лжи’ – *bei einer Lüge erwischen*; *ენაზე*

კბილის დაჭერა *enaze kbilis dačera* ‘держать язык за зубами’ – die Zunge im Zaum halten и др. [9, с. 470].

3.2.2. *Стилистические пометы*

Как известно, процесс коммуникации многообразен, и выбор слов зависит от многих экстралингвистических факторов. Таким образом, лексические единицы отличаются стилистическими и экспрессивными оттенками (коммуникационная ситуация, эмоциональный оттенок, выражение отношения к адресату, устаревшие слова и диалектизмы, сфера применения, социальный статус говорящего...). Без специального указания невозможно разобраться в нюансах такого типа, поскольку сложно выбрать точный переводной эквивалент.

При лексических единицах нейтрального стиля в словаре нет какого-нибудь указания, однако, если ситуация их использования ограничена, то это указывается специальными пометами. Например: разговорный, книжный, официально-деловой... То, что используется в бытовых беседах с близкими, друзьями, может быть неприемлемым в официальных кругах. Поэтому специальные пометы и стоят с грузинскими лексическими единицами. При необходимости, если стилистический оттенок немецкого слова отличается от грузинского, то его сопровождает соответствующая помета.

Разговорная лексика, вульгарные и ругательные слова относительно реже встречаются в словаре, но всегда имеют специальное указание. Что касается ругательных слов и обценной лексики, они в словарь не внесены.

3.2.2.1. *Оценочное отношение говорящего*

Оценочное отношение говорящего к адресату подразумевает как положительный (эвфемистический, ласкательный, юмористический, шуточный), так и отрицательный оттенок (уменьшительный, иронический, насмешливый, пренебрежительный), хотя при использовании подобных слов решающим является отношение коммуникантов: иногда лексика положительной коннотации в определенной ситуации приобретает отрицательный оттенок и наоборот. Например:

(7) В грузинском языке *სიკვდილი* *sikvdili* – *მოკვდა* *mokvda* ‘умереть’ – *sterben* относится к нейтральному стилю [9, с. 1065];

(8) Слово *გარდაცვალება* *gardacvaleba* (*გარდაცვალა* *gardaicvala*) – *abscheiden, verscheiden* говорят о смерти почтительной и уважаемой личности [9, с. 274];

(9) Идиоматическое высказывание *ფეხებს ვაჭიმვა* *fexebis gačimva* ‘протянуть ноги’ – *alle viere von sich strecken, ins Gras beißen* – насмешливое и ироничное [9, с. 1193-1194].

Разные стилистические оттенки имеют также следующие слова:

(10) *მკვდარი mkvdari* ‘мертвец’, ‘покойник’, ‘умерший’ [9, с. 766]; *მიცვალებული micvalebuli*, ‘почивший’ – *Verschiedene, Verstorbene* [9, с. 761]; *განსვენებული gansvenebuli* ‘усопший’ – *Verewigte, Heimgegangen* [9, с. 265-266].

3.2.2.2. Архаизмы, историзмы и неологизмы

Лексика является самой изменчивой частью языка и словарь также отражает определенную эпоху. Со временем актуальная лексика может устареть, а старое слово может приобрести новую жизнь. Несомненно, лексика не может обойтись без отражения временного отношения. Поэтому использованные в книжной речи устаревшие слова – архаизмы, историзмы (в том числе, характерные для советского периода) и некоторые новые слова и новообразования внесены в словарь. Например, сегодня в Грузии употребляются слова:

(11) *ლარი lari* ‘лари’ – новая денежная единица и *თეთრი tetri* ‘тетри’ – мелкая денежная единица, хотя они были устаревшими словами: *lari* – ‘сокровище’, а второе значение *tetri* или *kolxuri tetri* – ‘серебряная монета’ в древней Грузии, которая была отчеканена в VI в. (от слова *tetri* ‘белый’).

(12) *ლუჩაქი lečaki* ‘косынка’ – *georgisches Kopftuch* [9, с. 675] и *მანდილი mandili* ‘косынка, платок’ – *Kopftuch* [9, с. 691] уже относятся к устаревшим словам, но встречаются в литературных текстах.

В словарь не внесены окказиональные слова, глаголы-неологизмы, произведенные от заимствованных корней:

(13) *დაგუგვლავს dagugvla* ‘погуглить’ – *googlen*, *გაშეარება gašearaba* ‘шеарнуть’ – *sharen*, *დალაიკება dalaikeba* ‘лайкнуть’ – *liken* и др., которые широко используются в молодежном сленге.

3.2.2.3. Диалектизмы, специальная лексика и жаргонизмы

В грузинском языке много диалектов, но в словарь не вошли диалектные слова, кроме наиболее распространенной лексики. Например:

(14) *ბაბუა babua* [9, с. 119] и *პაპა papa* ‘дедушка’ – *Großvater, Opa* [9, с. 905];

(15) *ბია bia* [9, с. 135] и *კომში komši* ‘айва’ – *Quitte* [9, с. 649];

(16) *აბდალი abdali* [9, с. 17] и *სულელი suleli* ‘олух’ – *Dummkopf* [9, с. 1 098].

Что касается региональных вариантов немецкого языка, то австрийские, швейцарские и другие диалектические слова в качестве синонимов указаны крайне редко.

Специальная лексика включает наиболее распространенные в сфере науки и техники термины, которые имеют указание соответствующей сферы: анатомические, биологические, географические,

зоологические, математические, медицинские, музыкальные, филологические, философические, химические, юридические, экономические и т.д.

Распространенный в определенных социальных кругах сленг и жаргонизмы почти не внесены в словарь, кроме редкого исключения. Например:

(17) *გასაღებია* (= *ბოკვლა*) *gasayeba* (= *მოკვლა*) ‘убрать’ (‘убить’) – *ermorden, töten* [9, с. 283];

(18) *მაგარი* (*magari*) (= *კარგი* *kargi* ‘хороший’, *საუკეთესო* *sauketeso* – ‘наилучший’, *ჭკობი* *çkiviani* – ‘умный, клёвый’) – *toll, tipptopp, Klasse, Super* [9, с. 683];

(19) *გამიხარდა* (= *მეხობოდა*) *gamisçorda* (*mesiamovna*) – ‘мне стало приятно’ – *das gefällt mir; ich gewann daran Geschmack* [9, с. 288] и др.

4. Заключение

Думаем, использованные в новом грузинско-немецком словаре средства семантизации (синонимия, коллокация – свободные и устойчивые словосочетания, стилистические пометы) предусматривают грамматико-семантические и лингвокультурные особенности обоих языков. Они помогут переводчикам и другим пользователям разобраться в значениях лексических единиц и правильно применять их в устной и письменной речи. После соответствующей обработки на базе указанного словаря можно создать электронный онлайн-словарь.

Литература

1. Kluge, Th. *Georgisch-Deutsches Wörterbuch*: / Lief. 1-2. Leipzig: Otto Harrassowitz, 1919-1920. – 80 с.
2. Meckelein, R. *Georgisch-Deutsches Wörterbuch*. – Berlin: Walter de Gruyter, 1928. – 656 с.
3. Tschenkéli, K. *Georgisch-Deutsches Wörterbuch*. 1-3 Bd. Zürich: Amirani Verlag, 1965-1974. – 2 470 с.
4. Lange, W. *Kleines Wörterbuch Georgisch-Deutsch, Deutsch-Georgisch*. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1987. – 173 с.
5. Jelden, M. *Wörterbuch Deutsch-Georgisch, Georgisch-Deutsch*, Hamburg: Buske, 2001. – 379 с.
6. Adamia, N. *Georgisch-Deutsches Wörterbuch* (ungefähr 21 500 Wörter und Phraseologie), Tbilisi: Sabtschota Sakartwelo, 1963. – 565 с.
7. Chuzischwili, O., Chatiaschwili, T. *Georgisch-Deutsches Wörterbuch*. Tbilisi: Ganatleba, 1977. – 533 с.
8. Scharwadse, B. *Georgisch-Deutsches Wörterbuch*. Tbilisi : Scharwadse Badri Zignebi, 2007. – 955 с.
9. Sekalashwili, R., *Georgisch-Deutsches Wörterbuch* (über 45 000 Wörter und Redewendungen). Tbilisi: Sakartwelos Matsne, 2009. – 1 531 с.
10. *Толковый словарь грузинского языка*: в 8 т. / под общ. ред. А. Чикобава. – Тбилиси: изд-во АН ГССР, 1950-1965.
11. *Толковый словарь грузинского языка*: в 8 т. (новая редакция) / гл. ред. А. Арабули. – т. 1, Тбилиси: Универсали, 2007. – 1 130 с.
12. Датикашвили, К., Датикашвили, А. *Грузинско-русский словарь* / Тбилиси: Сабчота Сакартвело, т. 1, 1953, т. 2, 1959, т. 3, 1967.
13. *Грузинско-русский*

словарь / *Русско-грузинский онлайн словарь*. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.qartulienua.ru/>. – Дата доступа: 17.02.2018.

14. Мультитран – система для переводчиков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.multitrans.ru/> – Дата доступа: 17.02.2018.

15. Многоязычная версия АБВУД-Lingvo 3x [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lingvo.ru/> – Дата доступа: 17.02.2018.

16. Национальный корпус грузинского языка [Электронный ресурс] / НКГЯ. – Режим доступа: <http://gnc.gov.ge/gnc/simple-query?corpus=gnc> – Дата доступа: 17.02.2018.

17. Ахманова, О.С. Словарь лингвистических терминов / – 2-е изд., стер. – М: УРСС : Едиториал УРСС, 2004. – 571 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.classes.ru/grammar/174.Akhmanova/> – Дата доступа: 17.02.2018.

Андріана Іванова, Катерина Супрунець
м. Київ, Україна

Портретування як жанрова особливість документальної прози у перекладі (на матеріалі роману Д. Кіза «Гасмнича історія Білла Міллігана» та його українськомовного перекладу)

Сьогодні сучасне перекладознавство прагне до розробки різних стратегій і тактик при роботі з художнім текстом, відтак документальна проза є плідним матеріалом для такого дослідження, оскільки згаданий жанр ще не ставав об'єктом перекладознавчих розвідок.

Як зазначає О. Рарицький: «Портретування як структурний компонент поезії нефікційного тексту дає змогу репрезентувати оповідача або суб'єкта оповіді як репрезентанта епохи, наділяє його як візуальними, так і імпліцитними характеристиками» [2, с. 38]. Портрет визначає площину особистісного, культурологічного, історіософського буття персонажа. Визначальною особливістю портретної самоідентифікації є Я-центричність, що дозволяє увиразнювати образ митця в змінних хронотопічних рамках доби. Портрет продукується в усіх, крім записок, жанрових різновидах прози non-fiction [9]. Саме тому в художньому творі автор у відповідності до власних задумів моделює індивідуальні й типові риси героя, у документальному ж – він прагне якнайточніше в портретній характеристиці передати психологію, поведінку, мову й інші деталі, що дають цілісне уявлення про зовнішність і внутрішній світ цілком реальної особи. Тут автор прагне уникнути суб'єктивізму, характерного для художньої літератури, для нього важливою є достовірність об'єкта, зображення, опора на документ і факт. Усе це допомагає створити образ реального героя, що відтінює не лише зовнішні риси його особистості, а й відображає

внутрішню сутність, розкриває душевні переживання, сумніви, мотивацію звершень і вчинків [1, с. 126]. Перекладачі ж здебільшого прагнуть віднайти жанрові риси особливостям оригіналів еквівалентний та адекватний переклад.

Проблема вивчення мовного портрета в сучасній лінгвістиці передусім пов'язана із неоднозначністю інтерпретацій самого терміна. Інтерес до структури, композиції портрету в його розподілі на типи спостерігається в лінгвістів, які досліджують портрет як мовне втілення образу, словесне перерахування зовнішніх рис людини, як особливий випадок описового тексту тощо [5, с.16]. Зображення внутрішнього світу героїв за допомогою відповідних лексико-семантичних одиниць є метою психологічного портретування персонажів. При творенні психологічного мовного портрета письменник використовує низку лексичних засобів із семантикою особливостей характеру, темпераменту, настрою, світогляду, мисленнєвих операцій тощо.

При перекладі портретів у документальній прозі виникає необхідність застосування перекладацьких лексичних трансформацій, під якими розуміють «закономірні заміни словникових відповідників у процесі перекладу» [4, с. 231]. За допомогою психологічного мовного портрету письменник розкриває типовий характер своїх героїв. Перекладач обирає ж свої стратегії відтворення їх мови та темпераменту, посилюючи або послаблюючи певні елементи жанру. Свідчимо, що трансформації конкретизації та смислового розвитку є домінуючими серед лексичних трансформацій. Наприклад: *As Boxerbaum and Kleberg examined the photographic composites and the data provided by the two victims, everything seemed to point to a single assailant: a **white American male**, between twenty-three and twenty-seven, weighing between 175 and 185 pounds, with **brown or reddish-brown hair**. Both times the man had worn a **brown jogging top, jeans and white sneakers*** [6, с.10]. – Боксербаум і Клеберг розглядали фотороботи і порівнювали свідчення двох жертв. Усе вказувало на те, що в обох випадках діяв той самий нападник: **білий чоловік, американець**, віком від двадцяти трьох до двадцяти семи років, вагою у вісімдесят-вісімдесят п'ять кілограмів, із **каштановим** чи **рудувато-каштановим волоссям**. Він навіть обидва рази був однаково вбраний – у **брунатну спортивну куртку, джинси і білі кросівки** [7, с. 3]

Описуючи Біллі, автор складає і гендерний мовний портрет, підкреслюючи лексею *male* приналежність особи до чоловічої статі. Перекладач, своєю чергою, відтворює згадану лексему за допомогою конкретизації: *чоловік*. Використовуючи соматичну лексику на позначення зовнішності автор вживає такі епітети як *brown* та *reddish-*

brown, українською при перекладі вони ж є конкретизованими, а саме: *каштановий*, *рудувато-каштановий* і дають читачеві змогу якомога точніше візуально уявити персонажа. Вживаючи вестіальну лексику, автор описує одяг, таким чином довершуючи фізичний портрет Біллі. Знову ж таки вживаючи епітети *brown* і *white*, що в перекладі відтворено як *брунатний* і *білий* у поєднанні з епітетом *jogging: спортивна*.

У наступному прикладі бачимо використання конкретизації у відтворенні вікового опису: *He's a couple of years younger than Billy, half Cherokee* [6, с. 257]. – *Стів десь на два роки молодший за Біллі й наполовину черокі за походженням* [7, с. 147].

В проілюстрованому випадку відтворення словосполучення *couple of years* відносимо до прийому конкретизації, адже замість широкого значення *декілька років* було застосовано *на два роки молодший*. Автор використовує означене словосполучення як порівняння і описує вік обох героїв: Стіва та Біллі.

Трансформацію смислового розвитку спостерігаємо у відтворенні соціального портрету героя: *When I was in the Navy, there was a pharmacists' school at Great Lakes Naval Base. I worked in the hospital there* [6, с. 240]. – *Коли я служив на флоті, при воєнно-морській базі Грейт Лейкс була школа фармацевтів. Я працював у тамтешньому шпиталі* [7, с. 136]. Автор описує рід занять героя, тоді як перекладач використовує смисловий розвиток для посилення опису соціального портрету: *When I was in the Navy – коли я служив на флоті*. Вважаємо залучення такої трансформації успішним рішенням.

Основне завдання перекладача – досягти семантичної еквівалентності між текстом-оригіналом і текстом-перекладом. Для її досягнення потрібні різноманітні перекладацькі перетворення, а на рівні компонентної еквівалентності – трансформації, які торкаються граматичної структури висловлювання. Причина, що викликає граматичні трансформації, криється в тому, що кожна мова має свою своєрідну структуру, і перекладач має це враховувати. Аналіз зібраного матеріалу (у ході зіставлення твору Деніала Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана» англійською мовою та його перекладу українською мовою) дає підстави твердити, що у перекладі можна встановити незначну тенденцію викривлення стилю. Не завжди переклад сприймається як оригінал, а автор частково відходить на другий план. У відтворенні портретних характеристик часто зустрічаються такі види граматичних трансформацій, як додавання, заміни, опущення, тоді як менш вживаними є об'єднання та членування речень.

Так, соціальний портрет персонажа відтворений за допомогою трансформації додавання: *All my life. Medicine is the career I've chosen*,

but ever since I was a kid, people said I had a natural talent [6, с. 240]. – Так, скільки себе пам'ятаю. Я вважаю своїм покликанням медицину, проте всі ще змалечку мені повторюють, що в мене вроджений хист до **живопису** [7, с. 137]. В згаданому уривку автор доречно додає лексему *живопис*, тим самим роблячи семантично повним речення відповідно до норм української мови.

Приєм опущення передбачає відмову від передачі в перекладі семантично надлишкових слів [3, с. 98], наприклад: *Energetic, reliant young man* [8, с. 222]. – Такий енергійний, надійний [7, с. 126]. Речення скомпресовано, оскільки вилучено словосполучення *young man*, однак при цьому зміст не викривлений.

Характерними є заміни частин мови, іменника – дієсловом, наприклад: *You're a liar, Del shouted. If you really was serious about getting work, you would* [6, с. 259]. – **Годі брехати!** – підвищив голос Дел. – Якби ти справді хотів знайти роботу, то вона б у тебе вже давно була! [7, с. 148]. Іменник *liar* в українському варіанті став дієсловом *брехати*.

Доволі часто спостерігаємо й членування речень в портретних описах: *Gary saw Milligan's smile, the excitement in his eyes he had not seen before. He was relaxed, easygoing, trading jokes in an almost light-hearted way. A very different person from that bundle of nerves he'd met the first day. It might be a lot easier to defend him than he'd thought* [35, с. 23] – Мілліган усміхнувся. У його очах з'явився вогник наснаги – Гері вперше його таким бачив. Юнак поводився невимушено, приязно, майже безтурботно. Він навіть пожартував кілька разів. Ніщо в цьому молодикові не нагадувало той клубок нервів, яким він постав перед адвокатом під час першої зустрічі. Можливо, працювати з ним буде не так важко, як Гері спершу думав [34, с. 12]. Чітко видно, що в українському перекладі з'явилися самостійні речення, при цьому стилістичні норми не порушені.

Наведемо приклад об'єднання речень: *They found guns in my apartment. And that was one of the conditions of my parole. Never purchase, own, possess, use or have under your control a deadly weapon or firearm* [35, с. 23]. – У мене вдома знайшли пістолети, а однією з умов мого звільнення було те, що я не маю права купувати, зберігати чи використовувати холодну і вогнепальну зброю [34, с. 12]. Два речення цілком гармонійно поєдналися в українському перекладі в одне ціле, так контекст звучить стисло і коротко.

Отже, у процесі дослідження, враховуючи жанрові особливості документальної прози, ми прослідкували тенденцію застосування лексичних та граматичних трансформацій при перекладі портретних

характеристик героїв. Із документального роману Д. Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана» було вибрано 63 приклади портретування, і було встановлено, що у перекладі більший відсоток нараховують лексичні трансформації, із них конкретизація – 39%, смисловий розвиток – 17,1%, антонімічний переклад – 12%, генералізація – 19,6%, компенсація – 7,4% та цілісне перетворення – 4,9%. Граматичні ж складають меншу частку, а саме: додавання – 36,3%, опущення – 18,2%, членування та об'єднання речень – 13,7% кожна та граматичні заміни – 18,1%. Ми також розподілили взаємопов'язані портретні різновиди за тематичним підходом на гендерний, фізичний, психологічний (характероцентричний), та соціальний. Усі зазначені типи не функціонують в документальній прозі у чистому вигляді, вони утворюють певну систему, що й визначається як мовний портрет.

Література

1. Галич А.О. Портрет у мемуарному та біографічному дискурсах: семантика, структура, модифікації: монографія / А.О. Галич. – Старобільськ: Вид-во ДЗ «Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2017. – 449 с.
2. Рарицький О. Художньо-документальна проза як метажанр: проблема рецепції та інтерпретації, особливості вияву і функціонування / О. Рарицький // Слово і час. – 2014. – № 11. – С. 37-48.
3. Рецкер. Я.И. Теория перевода и переводческая практика: очерки лингв. теории перевода. / Я.И. Рецкер. – М.: «Международ. отношения», 1974. – 216 с.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми: Підручник / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
5. Явчуновский Я.И. Документальные жанры: образ, жанр, структура произведения / Я.И. Явчуновский. – Саратов: Изд. Саратовского университета, 1974. – 232 с.
6. Keyes D. The Minds of Billy Milligan / D. Keyes. – New York: Bantam Books, 1994. – 359 p.
7. Кіз Д. Таємнича історія Біллі Міллігана [Електронний ресурс]: роман / Д. Кіз; пер. с англ. О. Стусенко. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. – 215 с. – Режим доступу: <http://www.rulit.me/books/taemnichia-istoriya-billi-milligana-read-468460-215.html>.
8. Бударина С. Современный nonfikshn, что это: одноразовое чтение или серьезная литература? [Электронный ресурс] / С. Бударина // FB.ru. – Режим доступу: <http://fb.ru/article/175857/sovremennyiy-nonfikshn-cto-eto-odnorazovoe-ctivo-ili-sereznaaya-literatura>.
9. Железная Н. Что такое «non-fikshn»? [Электронный ресурс] / Н. Железная // Режим доступу: <http://litkritika.by/categories/literatura/raznoe/2161.html>.

Zaal Kikvidze
Kutaisi-Tbilisi, Georgia

Lexicalized and Grammaticalized C_1aC_2 Onomatopes in Georgian: Patterns and Translation Options

Despite of the fact that, in respective literature, the term ‘onomatope’ occurs less frequently than ‘onomatopoeia,’ and that the former has been coined by way of back-formation from the latter, it, as a phenomenon, is basic in relation to what is referred to as onomatopoeia. Normally, onomatopes emerge as mimetic entities which are extra-grammatical owing to their non-wordhood (hardly an onomatope can be referred to as ‘word’ if it occurs only as a mimetic syllable, that is, if it is not lexicalized). The distinction between just an onomatope and an onomatopoeic word is better visible in morphologically rich languages such as Georgian. It is noteworthy that, with respect to multiple ways of lexicalization and grammaticalization, onomatope-based entities display same semantic processes (for instance, metaphorization) as other lexical items. Thus, onomatopoeic words have usually been very problematic in terms of their translation, and the aforementioned features make them much more problematic.

With a view to the above-stated circumstances, the paper deals with a set of Georgian C_1aC_2 onomatopes; e.g. ***bag-**, ***lac’-**, ***rak’-**, ***čak-**, etc. (both initial and final consonants may extend to a cluster: ***brag-**, ***tkar-***rac’k’-, ***partx-**, etc.).

The processes of their lexicalization and grammaticalization are diverse:

1. Suffixation
 - 1.1. Suffix *-an*
 - 1.2. Suffix *-un*
2. Reduplication
 - 2.1. Total Reduplication
 - 2.2. Ablaut Reduplication

Hence, one and the same onomatope can be lexicalized and grammaticalized as at least four items; for instance, based on ***lac’**, there are the following: *lac’an’i*, *lac’un’i*, *lac’lac’i*, *lac’aluc’i* (or *lac’iluc’i*). The ***lac’** can only be treated as a syllable; only when it is able to take on affixes, it becomes a root; hence, the formulas: **C_1aC_2-an-i** and **C_1aC_2-un-i** . Morphologically, they are masdars.

As for reduplication, initially we should distinguish between Total Reduplication (TR) and Ablaut Reduplication (AR). Within TR, we identify Syllable Reduplication (TR_S) and Root Reduplication (TR_R). Two kinds of syllables are doubled in Georgian and Kartvelian languages, at large; hence, there are two sub-types of syllable reduplication:

TR_S-1. Open syllable: (CV)²

e.g. **ka**: *ka-ka-n-i* “panting, ranting,” **k’a**: *k’a-k’a-n-i* “(hen’s, pheasant’s) cackling,” **pi**: *pi-pi-n-i* “twittering, rustling”

TR_S-2. Closed syllable (C₁V₂C)²

e.g. **bax**: *bax-bax-i* “bang,” **lac’**: *lac’-lac’-i* “prowling,” **rak’**: *rak’-rak’-i* “(water) gugging; (stream) burbling”

In terms of phonosemantic doubling, root reduplication (rather frequently, in combination with affixation) is the most productive reduplication technique in Georgian. With a view to the common pattern of the root structure in the language, two sub-types are identified:

TR_R-1. Sub-type (CV)²

e.g. **bi**: *bi-bi-n-i* “waving, swaying (grass)”

TR_R-2. Sub-type (C₁VC₂)²

e.g. **bax**: *bax-bax-i* “bang”

It should be noted that sub-type (C₁VC₂)² has two realizations: Total and Ablaut. In case of total reduplication, the exact representations of a base and a reduplicant are as follows:

TR: C₁VC₂+C₁VC₂—NOM

e.g. **bax**: *bax-bax-i* “bang”

In case of ablaut reduplication, they are:

AR: C₁V₁C₂+LINK+ C₁V₂C₂—NOM

e.g. **bax**: *bax-a-bux-i* “swagger”

bax-i-bux-i “swagger”

Judging from the above presented formulas, some patterns of syllable and root reduplication seem to coincide. In fact, with respect to their formal representation, the formulas for TR_S-2 and TR_R-2 do coincide: (C₁VC₂)².

However, this does not imply that they are one and the same. Functionally, the bases are different; in TR_R-2, it is a morphological entity, that is a root, while, in TR_S-2, it is a prosodic entity, that is a syllable. Structurally, the difference is realized in the fact that, in case of TR_R-2, a base, as a root, is both doubled ((TR) C₁VC₂+C₁VC₂—NOM and reduplicated through vowel alternation ((AR) C₁V₁C₂+LINK+ C₁V₂C₂—NOM), while, in case of TR_S-2, a base, as a syllable, can only be doubled (copied) (C₁VC₂+C₁VC₂—NOM).

As already noted, in case of ablaut reduplication, the C₁aC₂ onomatopes are joined by means of an interfix, and the formula is the following: C₁V₁C₂+LINK+C₁V₂C₁—NOM.

Among its sister languages, Georgian has the most clear-cut system of interfixal phonosemantic reduplication. It should be noted that this pattern is necessarily accompanied by vowel alternation in reduplicants as it is reflected in the formula; more specifically, the alternation is as follows: **a-u**. Hence, the formula will be specified as

$C_1aC_2+ai+C_1uC_2$ —NOM.

The Georgian linguist Parnaoz Ertelishvili identified them as an individual type of reduplicatives in Georgian: “The stems are an outcome of root reduplication; in an initial syllable of the root, there is the vowel *a*, while, in the final one, there is the *u*. simple roots are connected by means of the interfixal vowels *a* and *i*; the *a* is more frequent. With respect to interfixal vowels, parallel variants of stems have been attested” [1, p. 70]. Individual varieties of the above presented formula are the following:

$C_1V_1C_2+LINK+C_1V_2C_2$ —NOM, specifically $C_1aC_2+ai+C_1uC_2$ —NOM
e.g. *bax*: *bax-a-bux-i* “bang”

$C_1C_2V_1C_3+LINK+C_1C_2V_2C_3$ —NOM, specifically $C_1C_2aC_3+ai+C_1C_2uC_3$ —NOM
e.g. *čxar*: *čxar-a-čxur-i* “loud constant jangling (metal, glasses)”

$C_1C_2C_3V_1C_4+LINK+C_1C_2C_3V_2C_4$ —NOM, specifically

$C_1C_2C_3aC_4+ai+C_1C_2C_3uC_4$ —NOM

e.g. *txlaš*: *txlaš-a-txluš-i* “a series of slaps; slopping (of feet in mud); stamping, clopping (of feet, hooves)”

$C_1V_1C_2C_3+LINK+C_1V_2C_2C_3$ —NOM, specifically $C_1aC_2C_3+ai+C_1uC_2C_3$ —NOM
e.g. *rac’k’*: *rac’k’-a-ruc’k’* “tinkling, jingling”

He estimated up to 120 ablaut interfixal reduplicatives in Georgian [1, p. 78]. In the literature, similar phenomena of ablaut (either interfixal or not) reduplication have been labeled in various ways; Maurice Grammont refers to them as “onomatopoeic apophony” (*l’apophonie des onomatopées*) [2]; the phenomenon is labeled as “total reduplication with vowel alternation” (*Vokal-alternierende volle Reduplikation*) by Andrzej Bzdęga [3]; and, for Laurie Bauer, the appropriate term is “ablaut-motivated compounds” [4]. On the other hand, Igor Mel’čuk excludes so-called reduplicated stems, echo-words and onomatopoeic formations from the realm of reduplication [5, p. 41-42].

It is noteworthy that the formation process of such items in English has been formulated in the following way: “Assuming that the root is the first syllable of the reduplicated form, the derivation of a form such as *zigzag* basically undergoes two stages, 1) syllable copy; 2) vowel ablaut:

1) A syllable template is fully reduplicated and linked to its C/V slots, (CVC→CVC.CVC; i.e. *zig* → *zig.zig*).

2) A vowel changemotivated by ablaut occurs from /i/ to /a/ ([æ]) for the second syllable (*zig.zig* → *zig-zag* or *zigzag*)” [6, p. 513].

The same formulation applies to Georgian onomatope-based reduplication; (C_1VC_2)², specifically, TR ($C_1VC_2+C_1VC_2$ —NOM), can be conceived of in the following way:

1) A template prosodic entity [C_1aC_2] is copied: [$C_1aC_2.C_1aC_2$];

2) As a result of the lexicalization/grammaticalization process, an onomatopoeic syllable turns into a root/stem;

The resulting construction takes on a case marker: $C_1aC_2-C_1aC_2-NOM$; e.g. **ba*x***: *ba*x*-ba*x*-i*.

In case of AR: $C_1V_1C_2+LINK+ C_1V_2C_2-NOM$, the formulation will be the following:

1) A syllable template is fully reduplicated and linked to its C/V slots: $[C_1aC_2 \rightarrow C_1aC_2.C_1aC_2: ba*x* \rightarrow ba*x*.ba*x*]$;

2) An ablaut-motivated vowel change occurs from /a/ to /u/ for the reduplicant: $[C_1aC_2.C_1aC_2 \rightarrow C_1aC_2.C_1uC_2: ba*x*.ba*x* \rightarrow ba*x*.bu*x*]$;

3) Interfixation takes place as construction (compound) marking $[C_1aC_2.LINK.C_1uC_2: ba*x*.a/i.bu*x*.i]$.

With a view to the aforementioned, in Georgian, a C_1aC_2 onomatope may yield in five possible lexicalized and grammaticalized entities:

Table 1. Lexicalization and grammaticalization options of CaC onomatopes

Onomatope (Simplex)	Suffix -an	Suffix -un	Total Reduplication	Ablaut Reduplication (Interfix -a-)	Ablaut Reduplication (Interfix -i-)
<i>brax</i>	<i>brax-an-i</i>	<i>brax-un-i</i>	<i>brax-brax-i</i>	<i>brax-a-brux-i</i>	<i>brax-a-brux-i</i>
<i>č'ax</i>	<i>č'ax-an-i</i>	<i>č'ax-un-i</i>	<i>č'ax-č'ax-i</i>	<i>č'ax-a-č'ux-i</i>	<i>č'ax-i-č'ux-i</i>
<i>lac'</i>	<i>lac'-an-i</i>	<i>lac'-un-i</i>	<i>lac'-lac'-i</i>	<i>lac'-a-luc'-i</i>	<i>lac'-i-luc'-i</i>
<i>pac</i>	<i>pac-an-i</i>	<i>pac-un-i</i>	<i>pac-pac-i</i>	<i>pac-a-puc-i</i>	<i>pac-i-puc-i</i>
<i>t'k'ac</i>	<i>t'k'ac-an-i</i>	<i>t'k'ac-un-i</i>	<i>t'k'ac-t'k'ac-i</i>	<i>t'k'ac-a-t'k'uc-i</i>	<i>t'k'ac-u-t'k'uc-i</i>
<i>čxar</i>	<i>*čxar-an-i</i>	<i>čxar-un-i</i>	<i>čxar-čxar-i</i>	<i>čxar-a-čxur-i</i>	<i>čxar-i-čxur-i</i>
<i>txlaš</i>	<i>txlaš-an-i</i>	<i>txlaš-un-i</i>	<i>*txlaš-txlaš-i</i>	<i>txlaš-a-txluš-i</i>	<i>txlaš-i-txluš-i</i>

When discussing the consonantal part of (n) of the suffixes *-un* and *-an*, B. Jorbenadze offered noteworthy inferences: “What was the function introduced in these forms by the formant *-n*? Apparently, it was a function of plurality, more exactly, a function of iterative, and, hence, the forms *lac'an-i* and *lac'un-i* appear to render the same function as the reduplicated *lac'lac'-i* and *lac'aluc-i*. Therefore, *lac'lac'-i* and *lac'an-i* seem to be each other's total functional equivalents having achieved by means of various formal devices: by means of reduplication, on the one hand, and by means of affixation, on the other” [7, p. 216].

With a view to this statement, we have to find out whether they are translated identically or not. In order to check this, I refer to the most comprehensive one among the available Georgian-English dictionaries to date [8].

1) **brax** – only two entries are found: 1.1. **braxabruxi** *n* 1 loud stamping, banging 2 bravado; 1.2. **braxuni** *vn* heavy knocking, pounding [8, p. 176].

2) **č'ax** – 2.1. **č'axani** *vn* bang, crack (*of rifle etc*); 2.2. **č'axač'uxi** *vn* crackling (*of gunfire*); 2.3. **č'axi-č'uxi** *n* crackling (*of gunfire*); 2.4. **č'axuni** *vn* bang, crack (*of rifle etc*); 2.5. **č'axč'axi** *vn* 1 shriek/chatter (*e.g. of angry bird*); 2 crackling (*of gunfire*); 3 bright shining [8, p. 1624].

3) **lac'** – 3.1. **lac'aluc'i** *n* (noise of) crashing down/horns clashing; 3.2. **lac'ani** *n* (noise of sth) smashing; thump, slap; 3.3. **lac'iluc'i** *n* crashing, clash of horns *see lac'aluc'i*; 3.4. **lac'lac'i** *n* (*hungry wolves*) prowling; 3.5. **lac'uni** *n* (noise of sth) smashing *see lac'ani* [8, p. 832].

4) **pac** – 4.1. **pacapuci** *vn* bustling; commotion; 4.2. **pacipuci** *n* bustling *see pac'apuci* [8, p. 1252].

5) **t'k'ac** – 5.1. **t'k'acani** *vn* crack (*of whip*); crackle (*of fire*); 5.2. **t'k'acat'k'uci**, **t'k'aci(t'k'uci)** *vn* crack(1)ing; 5.4. **t'k'acuni** *vn* 1 crackling; 2 crack *see t'k'acani* [8, p. 1186].

6) **č'xar** – 6.1. **č'xarač'xuri** *n* loud constant jangling (*metal, glasses*); **č'xarič'xuri** *vn* loud constant jangling (*metal, glass*); 6.3. **č'xaruni** *vn* jingling, tinkling [8, p. 1524].

7) **txlaš** – 7.1. **txlašatxluši** *n* 1 a series of slaps; 2 slopping (*of feet in mud*); stamping, clopping (*of feet, hooves*); 7.2. **txlašani** *n* 1 slapping (across the face) [8, p. 723].

What we have to do now is to scrutinize, compare and collate the data from Table 1 and the dictionary. Initially, it should be made clear that the table features just a random choice of onomatope-based word-forms. Notwithstanding the factor of a random choice, there are a couple of cases representing rather noteworthy aspects. Take, for instance, the onomatope **txlaš*: as it is seen, the 'paradigm' lacks **txlaš-txlaš-i* (Total Reduplication). This is an outcome of a phonotactic constraint: impossibility of the prospective **štxl* cluster has blocked its emergence. As for another instance (the onomatope **č'xar*; the paradigm lacks **č'xar-an-i*, but not *č'xar-un-i*), this should be an outcome of a semantic constraint; to elaborate B. Jorbenadze's statement (op. cit.), the suffixes *-an* and *-un* are not entirely identical: 1. All such onomatope-based masdars take on the *-un*, but not the *-an*, provided that $C_1 \neq C_2$; 2. Whenever both forms are attested with one and the same onomatope, they are not total synonyms as far as an *-an*-suffixated word-form refers to a momentane act, while an *-un*-suffixated word-form refers to an iterative act. Thus, there are phonotactic and semantic constraints that block the emergence of some word-forms, and the

above cited items are not unique in this respect. Therefore, in 2) **č'ax**, the following tokens: 2.1. **č'axani** *vn* bang, crack (*of rifle etc*) and 2.4. **č'axuni** *vn* bang, crack (*of rifle etc*), can in no way be translated similarly as far as **č'axani** is of an momentane act, and **č'axuni** is of iterative, albeit their denotations are the same.

In 1) **brax**, there are only two entries: 1.1. **braxabruxi** and 1.2. **braxuni**. Irrespective of the fact that the word-form **braxani** does not occur in the dictionary, it does occur in Georgian, and the distinction between them is the same as between **č'axani**/**č'axuni** (momentane/iterative).

In the similar way, in 3) **lac'**, the corresponding word-forms 3.2. **lac'ani** and 3.5. **lac'uni** are translated identically ("**lac'ani** *n* (noise of sth) smashing; thump, slap... **lac'uni** *n* (noise of sth) smashing *see lac'ani*" [8, p. 832]. Moreover, as it is seen, the authors of the dictionary in question demonstrate their certainty that the meanings of the two words are absolutely identical (NB "**lac'uni** *n* (noise of sth) smashing *see lac'ani*" [ibidem]).

In 4) **pac**, there are only interfixal ablaut reduplicatives: 4.1. **pacapuci** *vn* bustling; commotion; 4.2. **pacipuci** *n* bustling. Interestingly, **pacipuci**, one of the interfixal ablaut reduplicatives, and **pacpaci** (Total Reduplication) occur in Sulxhan-Saba Orbeliani's *Georgian Dictionary* which first appeared back in 1713 (**pacipuci** "hastingly moving to and fro;" **pacpaci** "hardly stand on one's feet" [9, p. 356]). Moreover, this and other, later dictionaries evidence **pacuni**, and its meaning is rendered as equivalent of **pacipuci** (iterative act).

The other three onomatopes (5) **t'k'ac**, 6) **čxar**, 7) **txlaš**) have one very interesting feature in common; all of them lack respective total reduplicatives ((C₁VC₂)²); specifically, ***t'k'act'k'aci**, ***čxarčxari**, ***txlaštxlaši**. As it was already specified concerning the latter instance, it is due to the phonotactic constraint.

As for the entries related to 7) **txlaš**, I have to dwell upon how they are translated in Rayfield's dictionary: "**txlašatxluši** *n* **1** a series of slaps; **2** slopping (*of feet in mud*); stamping, clopping (*of feet, hooves*)... **txlašani** *n* **1** slapping (across the face)" [8, p. 723]. The translation "a series of slaps" (for **txlašatxluši**) is rather adequate as far as it, alongside with its denotative meaning, refers to the shade of iteration (a similar translation would be appropriate for the word-form **txlašuni**, had it appeared in the dictionary in question). As for **txlašani**, it refers to a momentane act, similarly to other onomatope-based masdars with the suffix *-an*.

Based on the analyses of even the non-comprehensive sample of the onomatope-based word-forms, I was able to establish semantic patterns for pertaining structural options:

Table 2. Semantic patterns for C₁aC₂ onomatope-based word-forms

Suffixation (1): C₁aC₂.an	Suffixation (2): C₁aC₂.un	Total Reduplication: C₁aC₂.C₁aC₂	Ablaut Reduplication (Interfix -a-): C₁aC₂.a.C₁aC₂	Ablaut Reduplication (Interfix -i-): C₁aC₂.i.C₁aC₂
Momentane act	Iterative act	Iterative act Monotonous action	Iterative act Non-monotonous action	Iterative act Non-monotonous action

It should be borne in mind that, as already stated, not all potential word-forms may occur in actual usage due to the blockage caused by phonotactic and/or semantic constraints. The presented set of semantic patterns may be applied for appropriate translation of these and similar onomatope-based lexical items.

References

1. Ertelishvili, P. *Issues of the Phonemic Structure and Historical Aspects of Verbal Stems in Georgian*. Tbilisi: Tbilisi State University Press, 1970; 357 pp. [in Georgian].
2. Grammont, M. *Onomatopées et mots expressifs*. *Revue des Langues Romanes* 44. Montpellier & Paris, 1901: 97-158.
3. Bzdega, A.Z. *Reduplierte Wortbildung im Deutschen*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1965; 187 pp.
4. Bauer, L. *English Word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983; 311 pp.
5. Mel'čuk, I. A. *Cours de morphologie générale: (théorique et descriptive)*. Vol. 1: *Introduction et première partie, Le mot*. Montréal: Presses de l'Université de Montréal, 1993; 412 pp.
6. Wang, S. Corpus-based approaches and discourse analysis in relation to reduplication and repetition. *Journal of Pragmatics* 37, 2005: 505-540.
7. Jorbenadze, B. *Principles of Formal and Functional Analysis of the Georgian Verb*. Tbilisi: Tbilisi University Press, 1980; 407 pp. [in Georgian].
8. Rayfield, D. (Ed.-in-Chief). *A Comprehensive Georgian-English Dictionary*. London: Garnett Press, 2006; 1728 pp.
9. Orbeliani, S.-S. *Georgian Dictionary*. Tbilisi: State Publishing House of Georgia, 1949; 584 pp. [in Georgian].

Первичная и вторичная манипуляция в переводе

Сложность исследования манипуляции состоит в том, что зачастую довольно сложно разгадать истинные цели и мотивы манипулятора, выявить и учесть все экстралингвистические и паралингвистические факторы речевой ситуации, т.е. те составляющие речи, которые делают каждое высказывание уникальным и неповторимым.

Манипулятивное влияние одной личности на другую чаще всего происходит ради достижения собственных намерений и при этом реализуется в скрытой форме. Поэтому манипуляция, как полагает В.Б. Шапарь, предопределяет «объективное восприятие манипулятором партнёра по общению, стремление добиться контроля над поведением и мыслями другого человека» [5, с. 361].

Под манипуляцией обычно подразумевается скрытое (или подсознательное) психологическое воздействие на собеседника с целью добиться выгодного манипулятору поведения. Таким образом, манипулирование представляет собой вид скрытого сознательного коммуникативного воздействия одного человека на другого (на его знания, отношения или намерения) с целью изменить их в нужном для манипулирующего направлении, причем, как правило, адресат манипулятивной коммуникации при этом вводится в заблуждение.

Идеология, например, является одним из определяющих факторов манипуляции, поскольку идеология не существует вне коммуникативного процесса. Поэтому идеология как коммуникативное действие может быть основой совершенно различных коммуникативных процессов. Языковое манипулирование – «вид языкового воздействия, используемый для скрытого внедрения в психику адресата целей, желаний, намерений, отношений или установок, не совпадающих с теми, которые имеются у адресата в данный момент. В основе языкового манипулирования лежат такие психологические и психолингвистические механизмы, которые вынуждают адресата некритично воспринимать речевое сообщение, способствуют возникновению в его сознании определенных иллюзий и заблуждений, провоцируют его на совершение выгодных для манипулятора поступков» [1, с. 99]. Таким образом, под языковым манипулированием понимается скрытое воздействие на реципиента (группу индивидов), совершаемое в интересах воздействующей стороны, с целью достижения определенного эффекта. Путем манипуляции в

сознание индивида внедряются различные идеи, образы, ассоциации и стереотипы, которые могут полностью, причем, зачастую, незаметно для человека, изменить его отношение к миру (картину мира).

По мнению В. Амелина [1] технология манипуляции предполагает следующие моменты:

а) внедрение в сознание под видом объективной информации неявного, но желательного для определенных групп содержания;

б) воздействие на болевые точки общественного сознания, возбуждающие страх, тревогу, ненависть и т. д.;

в) реализацию неких замыслов и скрывааемых целей, достижение которых коммуникант связывает с поддержкой общественным мнением своей позиции».

Манипулятор психологически подстраивается под своего адресата, пуская в ход те средства, которые могут сработать в данном конкретном случае. Эффект восприятия усиливается за счет перевода, выбора «правильных» лексических и грамматических средств.

Согласно представителям манипулятивной школы перевода каждый текст – это результат манипуляции языком оригинала и культурой перевода. Являясь неизбежным явлением в переводе, манипуляция понимается как «переводческая трактовка текста, результатом которой является адаптация текста для аудитории языка перевода, учитывающая культурные, идеологические, лингвистические и литературные различия между контактирующими культурами, которая происходит в определенном окружении и совершается человеком-посредником, с возможным влиянием личных или психологических факторов на конечный продукт»[8].

А. Крамина [9] выделяет два вида манипуляции: *сознательную* и *бессознательную*. Под сознательной манипуляцией понимается манипуляция, определяемая идеологическими, экономическими, социальными, политическими и культурными факторами, происходящая сознательно. Бессознательная манипуляция происходит вследствие низкого профессионального уровня переводчика, его незнания или даже неспособности правильно и полностью воспринять и декодировать информацию оригинала.

Кроме того, не стоит также забывать и о том, что в процессе работы с текстом оригинала переводчик вынужден учитывать «различные ограничения, обусловленные политическими и литературными структурами власти в данном обществе» [9].

В данном исследовании нами представлены такие понятия как *первичная манипуляция* и *вторичная манипуляция*. Под первичной манипуляцией в данном исследовании понимается авторская

манипуляция, т.е. сознательная манипуляция, применяемая намеренно автором данного текста. Понятие первичной манипуляции непосредственно связано с понятием *авторское начало* (Т.В. Шмелева), под которым понимается «смысловая часть текста, в которой проявляется речевое поведение автора и его рефлексия по поводу своего текста» [6, с. 325]. Таким образом, создавая текст, несущий манипулятивную функцию и оказывающий влияние на адресата, сам автор сознательно манипулирует адресатом своего текста, выступая, таким образом, первичным манипулятором.

Вторичная манипуляция понимается как переводческая, т.е. бессознательная манипуляция. Переводчик осуществляет перевод авторского текста, следуя принципу эквивалентности и даже осознавая, что текст несет манипулятивную функцию, не имеет права его изменить, выступая, таким образом, вторичным (бессознательным) манипулятором. Если же переводчик сознательно совершает манипулятивные действия (т.е. в случае сознательной манипуляции) и намеренно вносит изменения в текст перевода, то он совершает первичную манипуляцию, выступая, таким образом, первичным манипулятором.

Основываясь на факторах, выделяемых Джорджем Саймоном (George K. Simon) [3], успех первичной (сознательной) манипуляции, прежде всего зависит от того, насколько хорошо манипулятор:

- скрывает агрессивные намерения и поведение;
- знает психологические уязвимости жертвы, чтобы определить, какая тактика будет наиболее эффективной;
- имеет достаточный уровень жестокости, чтобы не беспокоиться о том, что нанесёт жертве ущерб в случае необходимости.

Следовательно, первичная манипуляция зачастую остаётся скрытой, реляционно-агрессивной или пассивно-агрессивной.

Основываясь на главных способах, которыми манипуляторы управляют своими жертвами, идентифицированными Харриет Брейкер (Harriet V. Braiker) [7], можно выделить основные способы, применяемые при первичной манипуляции:

- положительное подкрепление – похвала, поверхностное очарование, поверхностное сочувствие («крокодиловы слёзы»), чрезмерные извинения; деньги, одобрение, подарки; внимание, выражения лица, такие как притворный смех или улыбка; общественное признание;
- отрицательное подкрепление – избавление от проблемной, неприятной ситуации в качестве награды;
- неустойчивое или частичное подкрепление – может создавать эффективный климат страха и сомнения. Частичное или неустойчивое

положительное подкрепление может поощрить жертву упорствовать – например, в большинстве форм азартных игр игрок может выигрывать время от времени, но в сумме всё равно окажется в проигрыше;

- травмирующий одноразовый опыт – словесное оскорбление, взрыв гнева или другое пугающее поведение с целью установить господство или превосходство; даже один инцидент такого поведения может приучить жертву избегать противостояния или противоречия манипулятору.

При методах управления адресатом текста выделяются следующие их разновидности:

- ложь – трудно определить, лжёт ли кто-либо во время высказывания, и зачастую правда может открыться впоследствии, когда будет слишком поздно;

- обман путём умолчания – очень тонкая форма лжи путём утаивания существенного количества правды. Эта техника также используется в пропаганде;

- отрицание – манипулятор отказывается признать, что он или она сделал что-то не так;

- рационализация – манипулятор оправдывает своё неуместное поведение. Рационализация тесно связана со «спином» – формой пропаганды или пиара;

- минимизация – разновидность отрицания в совокупности с рационализацией. Манипулятор утверждает, что его поведение не является настолько вредным или безответственным, как полагает кто-то другой, например, заявляя, что насмешка или оскорбление были только шуткой;

- игра роли слуги – манипулятор скрывает корыстные намерения под видом служения более благородному делу, например, утверждая, что действует определенным способом из-за «повиновения» и «служения» Богу или другой авторитетной фигуре [3].

Первичные манипуляторы обычно тратят немалое время на изучение особенностей и уязвимостей своей жертвы. Первичные манипуляторы используют следующие уязвимости адресата манипуляции:

- наивность – жертве слишком трудно согласиться с идеей, что некоторые люди хитры, нечестны и безжалостны, или она отрицает, что находится в положении преследуемого;

- сверхсознательность – жертва слишком сильно желает предотвратить манипулятору презумпцию невинности и принимает его сторону, то есть точку зрения преследующего жертву;

- низкая уверенность в себе – жертва не уверена в себе, ей недостаёт убеждённости и настойчивости, она слишком легко оказывается в положении защищающейся стороны;
- чрезмерная интеллектуализация – жертва слишком сильно пытается понять манипулятора и полагает, что у него есть некоторая понятная причина приносить вред;
- эмоциональная зависимость – жертва обладает подчинённой или зависимой индивидуальностью. Чем более жертва эмоционально зависима, тем более она уязвима для эксплуатации и управления.

Следует также отметить, что, следуя принципу эквивалентности перевода, в случае вторичной манипуляции переводчик дублирует все способы первичной манипуляции, определяемые, зачастую, идеологией автора текста оригинала.

Литература

1. Амелин В.Н. Социология политики.–М., 1992.–183 с. 2. Разумовская В.А., Климович Н.В. Манипуляция при переводе интертекстуальных элементов в художественной литературе // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия «Филология. Теория языка. Языковое образование», № 2(22), 2016. – С. 55-63. 3. Саймон Дж. Кто в овечьей шкуре? Как распознать манипулятора = In Sheep's Clothing: Understanding and Dealing with Manipulative people. – М.: Альпина Паблишер, 2014. – 190 с. 4. Цуладзе А.М. Политические манипуляции, или покорение толпы. – М.: Книжный дом «Университет», 1999. – 144 с. 5. Шапарь В.Б. Психология манипулирования. – Ростов на Дону, 2007. – 368 с. 6. Шмелева Т.В. Авторское начало медиатекста: удельный вес // Язык. Дискурс. Текст: V Международная научная конференция, посвященная юбилею проф. Г.Ф. Гавриловой: Труды и материалы. Ч.I / Педагогический институт Южного федерального университета. – Ростов н/Д.: Изд-во «АкадемЛит». 2010. – С. 325-327. 7. Braiker H.V. Who's Pulling Your Strings? How to Break The Cycle of Manipulation. – McGraw-Hill Prof Med/Tech, 2004. – 256 с. 8. Dukate A. Manipulation as a Specific Phenomenon in Translation and Interpreting. – Riga, University of Latvia, 2007. – 212 p. 9. Kramona A. Translation as Manipulation: Causes and Consequences, Opinions and Attitudes // Studies about Language, 2004, № 6. – P. 37-41.

К вопросу о сложностях перевода фразеологизмов

Фразеология любого языка очень богата по форме и семантике и является неотъемлемой частью и сокровищницей любого языка мира. Фразеологизм – общее название семантически связанных сочетаний слов и предложений, которые, в отличие от сходных с ними по форме синтаксических структур, не производятся в соответствии с общими закономерностями выбора и комбинации слов при организации высказывания, а воспроизводятся в речи в фиксированном соотношении семантической структуры и определенного лексико-грамматического состава [1, с. 559].

До сих пор не существует единого определения термина «фразеологизм», что доказывает сложность и противоречивость этого понятия. Как считает Ю.П. Солодуб, наиболее распространенными концепциями фразеологизма в современной теории фразеологии является семантическая («узкая») концепция фразеологизма) и концепция воспроизводимости («широкая») концепция фразеологизма) [2, с. 184].

Семантическую концепцию фразеологизма разделяют многие ученые-фразеологи: В.П. Жуков, В.М. Мокиенко, А.Г. Назарян, В.Н. Телия и др. Фразеологизм понимается как явление, прежде всего, семантическое, т.е. устойчивое семантически неделимое сочетание слов, целостное обобщенно-переносное значение которого сформировано на основе переосмысления словесного комплекса-прототипа (сочетание слов, на основе целостного переосмысления которого данный фразеологизм сформировался). Согласно данной концепции, само понятие «фразеологизм» распространяется только на фразеологические сращения и фразеологические единства.

Сущность второй концепции широко представлена в современной теории фразеологии А.В. Куниным, Н.М. Шанским, И.И. Чернышевой, Р.Н. Поповым, А.М. Каплуненко и др. Она заключается в том, что под фразеологизмом понимается любое устойчивое и воспроизводимое в речи сочетание слов, воспринимаемое семантически как единое целое.

Существует многогранность звучания формы этого лексического явления: «идиома», «фразеологическая единица», «фразеологизм». Наиболее часто в научной литературе встречается употребление понятия «фразеологическая единица», означающая неизменяемое, повторяющееся в речи сочетание слов или предложение с полностью или частично переосмысленной семантикой. В.С. Слепович дает такое

определение данному понятию: «Связанные (фразеологические) словосочетания представляют собой более или менее устойчивые лексические сочетания, значение которых определяется из целого выражения, а не из составляющих их компонентов» и подразделяет данный вид лексики на две группы с точки зрения степени смысловой связанности: образные и необразные [3, с.73]. По справедливому утверждению А.В. Кунина, фразеологические единицы заполняют лакуны в лексической системе языка и нередко служат единственными обозначениями предметов, свойств, процессов и ситуаций [4, с. 5].

Согласно общепринятому утверждению, фразеология является «естественным расширением лексики языка». Выделяется ряд признаков ФЕ: раздельнооформленность, воспроизводимость, устойчивость, идиоматичность. Следует отметить, что в ней, как в устоявшемся обороте речи, содержится «внутренний смысл», т.е. семантическая целостность.

В настоящее время нет универсальной классификации фразеологических единиц (ФЕ). Самая авторитетная и общепризнанная предложена В.В. Виноградовым: делятся ФЕ по степени мотивированности, семантической слитности, связи с лексикой в целом. Автор выделяет три группы: фразеологические сращения, фразеологические единства, фразеологические сочетания. А.М. Шанский дополнил четвертую группу: фразеологические выражения [5, с. 10-12].

Переводом мы называем перевыражение или перекодирование текста, созданного на одном языке, средствами другого языка, согласно И.С. Алексеевой. При этом термин «текст» понимается предельно широко: имеется в виду любое устное высказывание и любое письменное произведение [6, с. 5]. Задачи, стоящие перед переводчиком-практиком, сложны: найти правильный смысл, «отразить образность оборота», подобрать подходящий русский эквивалент, учесть специфику и выразительность идиом. Главная цель при переводе фразеологизма – адекватная передача его на другой язык. Переводчик должен знать не только языки, но и историю, литературу, библейские термины [7, с. 143].

Первым помощником в столь непростом деле, особенно для начинающего переводчика, бесспорно, являются словари и справочные пособия. Хорошими помощниками при переводе слов данной лексики являются такие словари, как «Англо-русский фразеологический словарь» А.В. Кунина; «Русско-английский фразеологический словарь» С.И. Лубенской; «Англо-русский, русско-английский словарь фразеологизмов» Т.В. Пархамович; «3500 английских фразеологизмов и устойчивых словосочетаний» П. Литвинова; «Англо-русский словарь идиом и фразовых глаголов» Л.Ф. Шитовой, Т.Л. Брускиной и др.

Переводчик прибегает к поиску приблизительного соответствия в том случае, если отсутствует в одном языке идентичный образ, содержащийся во фразеологии другого языка. Например, в политическом контексте две фразеологические единицы “whipping boy” и «козел отпущения» равны по значению. Идиоматические эквивалентные выражения в сопоставительном плане бывают двух типов, а именно моноэквиваленты и выборочные фразеологические эквиваленты. При переводе фразеологизма нужно стремиться передать образную, а не языковую структуру.

Рассмотрим несколько примеров из словаря Брюэра [7, с. 144-146].

<i>Идиома (фразеологизм)</i>	<i>Буквализм (искаженная передача идиомы свободным слово-сочетанием)</i>	<i>Описание образного, метафорического компонента (по словарю Брюэра)</i>	<i>Варианты правильного перевода</i>
every bullet has its billet	у каждой пули – своя заготовка	nothing happens by chance, and no act is altogether without some effect	всему есть своя причина (ср.: от судьбы не убежишь; нет дыма без огня); пуля виновного найдет
to take to the bush	направиться в кусты	to become bushrangers, like runaway convicts, who live by plunder	стать бродягой, разбойником; выйти на «большую дорогу»; стать на путь разбоя и жить грабежом
to work a dead horse	использовать мертвую лошадь	to perform work already paid for; to pay off a debt	выполнять работу, за которую уже уплачены деньги; выплатить долг
like old boots	как старые сапоги	Slang for <i>vigorously</i> ; “like anything”. <i>I was working like old boots</i> means “I was doing my very utmost”.	изо всех сил, изо всей мочи, «жилиться»; (разг.) «на всю катушку»
like hot cakes	как горячие пирожки	very rapidly; as in “the goods sold like hot cakes”	нарасхват; очень быстро раскупать; охотно брать (покупать)

В русском и английском языках часто, но не всегда, фразеологические единицы совпадают по образности. Например, *won't cut warm butter* (букв. «даже теплое масло не может разрезать») употребляется в речи о скучном, нудном характере человека. В данном случае лучше отказаться от фразеологического оборота и передать только общий смысл (например, *занудный человек*, *скучный до крайности*) или же попытаться найти подобный эквивалент в языке перевода. Выражение *dull as ditch water* синонимично исходному и во многих англо-русских словарях переводится как «тоска зеленая».

Встречаются случаи совпадения идиом по всем признакам, кроме образности. Так, в американском и британском английском языке существует выражение *to be born with a silver spoon in one's mouth*. Русское же соответствие – родиться в рубашке. Обе идиомы равнозначны в эмоционально-воздейственной характеристике. Частота их употребления в речи в разных языках может отличаться. Редкое употребление фразеологизма означает его старомодное значение. Для перевода английских фразеологизмов в русском языке нужно найти абсолютные, а также выборочные эквиваленты. Переводчик выбирает сам абсолютный эквивалент. Например, *to play with fire* – играть с огнем, *to shed crocodile tears* – лить крокодиловы слезы, *to sugar the pill* – подсластить пилюлю, *lion's share* – львиная доля. Или можно выбрать тот, который больше всего подходит по контексту. Например, фразеологизм *birds of a feather* на русский язык переводится как *люди одного склада, теплая компания, птицы одного полета, два сапога пара, из одного теста сделаны, одним лыком шиты, одного поля ягода*. Следует подчеркнуть существование перевода, когда в качестве эквивалента дается фразеологизм, подходящий именно для данного контекста. Например, *the apple of one's eye* переводится как «зеница ока».

Иногда фразеологические сочетания полностью совпадают по своему составу со свободными словосочетаниями. В этом случае переводчик должен опираться на контекст для более адекватного перевода и их распознавания: *red tape* – «красная тесьма», а также «волокита, бюрократия»; *yellow pages* – «желтые страницы», а также «желтые страницы» как часть телефонного справочника с информацией об организациях; *red herring* – «копченая селедка», а также «отвлекающий маневр» (*to draw a red herring across the path* – отвлекать внимание); *to sit on the fence* – «сидеть на заборе», а также «выжидать».

Большинство фразеологических единиц, которые зарегистрированы в литературных произведениях, являются достоянием устной речи и употребляются в ней без изменений. Иногда вслед за автором переводчик прибегает к приему индивидуального стилистического обновления фразеологических единиц, т.е. вносит преднамеренно изменения.

Для перевода фразеологии часто используется описательный перевод. Свободное сочетание слов – возможность перевода значения идиомы иностранного языка. Иногда утрачивается образность, но смысл сохраняется. Терминологические фразеологизмы, по замечанию А.В. Кунина, передаются данным переводом. Например, *to cross the floor of the House* – «перейти из одной партии в другую». Так же переводятся не имеющие в русском языке аналога, соответствующего эквивалента, фразеологизмы: *to show the white feather* – «проявить малодушие, трусость» (выражение «показать белое перо» ничего не говорит носителю русского языка); *to have a skeleton in the cupboard (closet)* – «иметь личную или семейную тайну, скрываемую от посторонних» (в русском языке нет аналога выражения «иметь скелет в шкафу»).

Для перевода данного вида лексики также уместна актуализация, т.е. включение перевода в русскую фразу, частичный перевод с замещением ряда элементов из ситуации.

При переводе фразеологии используется метод калькирования, т.е. «метод дословного, нетрансформированного перевода фразеологических единиц» для того, чтобы передать смысл фразеологизма, не имеющего равнозначного эквивалента на русском языке. Например, образец такого перевода: *The promises like pie-crust are leaven to be broken.* – «Обещания, что корка от пирога: их на то и пекут, чтобы ломать потом». Еще случай применения калькирования встречается тогда, когда в русском языке имеется эквивалент с таким же значением, но его применение при переводе повлекло бы утрату им своего колорита: *blind as mole* – «слепой как крот» (ср.: «слепая курица» – образ, типичный для русской литературы).

Как известно, идиоматика регистрируется в словарях множеством дословных эквивалентов, что говорит о возможности вариантности дословного перевода фразеологических единиц. Известна возможность перевода фразеологизмов одним словом: *bunch of fives* – «пятерня» (кулак) [7, с. 152-153]. По мнению В.С. Слеповича, это подходит для перевода необразных фразеологизмов (*to take a chance* – «рисковать», *to have a rest* – «отдыхать», *to take offence* – «обидеться», *to take a nap* – «вздремнуть» и другие) [3, с. 74].

Комбинированный перевод – это перевод, близкий к подлиннику с пояснением в скобках, в связи с тем, что читателю, являющемуся представителем другой культуры, данный образ может быть неясен: *to carry coal to Newcastle* – «везти уголь в Ньюкасл» (т.е. ввозить что-либо туда, где этого товара и так полно; Ньюкасл – центр угледобывающей промышленности в Англии), совсем неуместен будет перевод «ехать в Тулу со своим самоваром», так как это национально окрашенное русское выражение.

Специфически национальные идиомы могут переводиться как устойчивыми выражениями русского языка, так и нейтральной лексикой: *to be from Missouri* – «быть скептиком»; *to grin like a Cheshire cat* – «улыбаться во весь рот»; *he will not set the Thames on fire* – «он пороха не выдумает = он звезд с неба не хватает» [3, с. 74-81].

Образные выражения переводятся с помощью фразеологических аналогов: *to make a mountain out of a molehill* – «делать из мухи слона»; *by hook or by crook* – «не мытьем, так катаньем»; *to hit the nail on the head* – «попасть в точку» (не в бровь, а в глаз); *to beat about the bush* – «ходить вокруг да около»; *to bark on the moon* – «ломиться в открытую дверь» и другие. Согласно А. Чужакину, при двустороннем, тем более при синхронном переводе, когда временной фактор всегда против переводящего, передача фразеологии, в том числе пословиц, поговорок представляет собой немалую трудность. При этой сложности перевода нужно подбирать фразеологические аналоги: *East or West – home is best.* – «в гостях хорошо, а дома лучше»; *Make hay while the sun shines* – «куй железо, пока горячо»; *You can't eat your cake and have it.* – «нельзя совместить несовместимое» (на елку влезть и не уколоться.); *A bird in the hand is worth two in the bush.* – «лучше синица в руке, чем журавль в небе»; *Go easy, go slow.* – «тише едешь, дальше будешь»; *So many men, so many minds.* – «сколько голов, столько умов»; *Every cloud has a silver lining.* – «нет худа без добра».

Существует ряд фразеологизмов (крылатых слов), которые пришли из мифологии, Библии, римской истории, латыни, греческого, не подлежащие изменениям. Они канонические и имеют устойчивые соответствия (переводы) в различных языках. Известно, что квалифицированный переводчик должен быть знатоком самых известных эквивалентов, аналогов, фразеологизмов на разных языках, в том числе на латыни, итальянском, французском и др.

Перевод такого сложного пласта лексики, как фразеология, требует недопущения буквализмов и нарушения устоявшихся сочетаний слов, необходимости соблюдения норм русского языка при переводе с английского. Говоря о переводе пословиц, поговорок, крылатых слов, где сконцентрировано все богатство культурно-исторического наследия страны, следует помнить утверждение Линна Виссона: «...по сути надо переводить не с языка на язык, а с одной культуры на другую» [8, с. 83-85].

Литература

1. БЭС – Языкознание. Большой энциклопедический словарь. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
2. Солодуб Ю.П. Современный язык. Лексика и фразеология (сопоставительный аспект). – М.: Флинта: Наука, 2002. – 264 с.
3. Слепович В.С. Курс перевода

(английский – русский). Translation Course (English-Russian). – Мн.: «Тетра Системс», 2004. – 320 с. 4. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. – М.: Высшая школа, 1996. – 336 с. 5. Авербух К.Я., Карпова О.М. Лексические и фразеологические аспекты перевода. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 176 с. 6. Алексеева И.С. Введение в переводоведение. – СПб.: Факультет филологии и искусств СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 368 с. 7. Крупнов В.Н. Практикум по переводу с английского языка на русский. – М.: Высшая школа, 2005. – 279 с. 8. Чужакин А. Прикладная теория устного перевода и переводческой скорописи. – М.: Р. Валент, 2003. – 232 с.

Ірина Купцова, Тетяна Крилова
м. Київ, Україна

Мовна об'єктивація авторського світогляду та її відтворення у перекладі

В кінці ХХ-на початку ХХІ століття в лінгвістиці активно досліджується феномен авторського світогляду навколишнього світу, який згодом втілюється в художньому просторі твору. Постановка даної проблеми полягає в специфіці самого явища. Як відомо, мовні процеси відображають не тільки власне лінгвістичні зміни, куди входять ті перетворення, які, по-перше, зазнає мова в історичному розвитку (мова епохи), по-друге, трансформують мову відповідно до галузі застосування і, по-третє, переосмислюються авторською мовною сутністю, що представляє для дослідників особливий інтерес, тому що підхід кожного автора є індивідуальним. Це обумовлено тим, що авторський мовний рівень відображає всі ті метаморфози, які відбуваються в мові епохи: в соціальній сфері, в національній свідомості, на психологічному рівні і т.д. Відповідно до цього виділяється кілька напрямків, які вивчають одне мовне явище з різних позицій: психолінгвістика, лінгвопрагматика, прагмастилістика і т.д. [1, с. 64]. Ці напрямки досліджують мовні засоби не з позицій статички, норми, а з позицій варіативності, представленої в динамічному синтезі норм, цілей і завдань спілкування відповідно до усвідомлених соціальних, політичних, національних, культурних та особистісних особливостей. Питанням дослідження феномену авторського світу займалися З.М. Циганкова, Г.О. Винокур, Г.Я. Солганик, К.А. Роговий та ін.. Питання відтворення мовної об'єктивації авторського світогляду у перекладах залишається відкритим і актуальним на сьогодні.

Зміни в економічному, соціально-політичному і культурному житті суспільства початку ХХІ ст. знаходять, природно, своє відображення як у мові, так і в літературі. З'являються нові жанри, серед яких на особливу увагу заслуговує новий напрям у жіночій прозі – «чикліт» [2, с. 300]. Власне, формула «чикліт» розглядається сьогодні як один із перспективних напрямків сучасної жіночої прози, як література для молодих жінок. Успіх романів «чикліт» дає змогу зафіксувати нові тенденції в розвитку сучасної масової літератури для жінок, що використовує стратегії феміністської прози, але в дещо спрощеному варіанті. Відмінною рисою «чикліту» є те, що героїні відверто говорять про свої недоліки, або навіть глузують із них, підкреслюють, що нічого ідеального не буває [2, с. 301]. Автори романів жанру «чикліт» використовують у своїх творах мовні засоби, якими носії мови послуговуються у повсякденному спілкуванні. Важливою стильовою особливістю мови сучасних жіночих романів стала простота (в деяких випадках вона доходить до примітивності) викладу інформації, так званий «легкий стиль», що спричинило практично повну відсутність складних і розгорнутих синтаксичних конструкцій. Легкість і простота подання матеріалу, з одного боку, дозволяє розширити коло потенційних читачів, з другого – є чітким відображенням зниження загального культурного рівня сучасного читача. Використання сленгових виразів, розмовної (а іноді й ненормативної) лексики стало в наш час нормою, на що змушені зважати автори [2, с. 302]. Причиною такого вжитку є особливості стилю «чикліту», який має бути кокетливим, приємним, комічним, смішним, фривольним і легким. Це мова, якою користуються жінки у повсякденному житті [2, с. 302].

Отже, можна сформулювати основні особливості романів «чикліт»:

- 1) сюжет романів розкривається за допомогою розповіді від першої особи;
- 2) характерною рисою сюжету є формула «хеппі-енд»;
- 3) мова романів чималою мірою визначається сучасною масовою культурою;
- 4) загальний тон оповіді довірливо-нейтральний, що поєднує в собі гумор та іронію;
- 5) за генетичною структурою дискурс «чикліту» є інтертекстуальним кодом жіночого сприйняття дійсності. Інтертекстуальність романів «чикліт» підтверджується тим, що жінки-героїні зображені досвідченими споживачами масмедійної продукції, а саме глянцевих видань та телевізійних програм, які мають попит на масовому ринку;
- 6) феномен жіночої героїні романів полягає в репрезентації образу сучасної жінки в епоху постфемінізму у різних сферах її життя. Героїня «чикліт» – тип сучасної емансипованої жінки, яка відстоює свої соціальні позиції і не боїться вступати у конфлікт із чоловічим, часто ворожим, світом.

М.Л. Болонєва стверджує, що романи «чикліт» є однією зі сфер репрезентації гендерних концептів MAN і WOMAN. У прямому і перехресному гендерних дискурсах з'являється можливість представити концепт WOMAN у сприйнятті чоловіка і навпаки. Дискурсний простір романів «чикліт» дозволяє простежити реалізацію механізму прямого гендерного дискурсу і виявити, в який спосіб концепт MAN репрезентується у світі жінки [3, с. 263].

В сучасному світі світогляд кожної людини змінюється відповідно до розвитку та прогресу навколишнього світу. Досить поширеною проблемою на сьогодні, яка хвилює майже кожного автора, є питання романтичних відносин чоловіка та жінки та їх почуттів, які можуть виражатись різними способами. Автори-жінки вбачають в почуттях щось своє, особливе, яке потім виливається в певне світобачення, яке хвилює читачів. Чи не найскравішим прикладом літератури «чикліту» та специфічного світогляду на романтичні відносини є серія романів авторки Е.Л. Джеймс. У своїй трилогії «50 відтінків» вона піднімає питання відносин між чоловіком і жінкою, висвітлюючи їх у різні способи. Авторка розповідає, як американська студентка закохується в красеня-мільонера із садистськими нахилами. Намагаючись повернути коханого до нормального життя, дівчина приймає його умови, зазнає поразки і розлучається з ним. У світогляді Е.Л. Джеймс можна виокремити такі домінуючі шляхи виявлення почуттів: невпевненість жінки; емоційність та переживання героїні; пристрась; еротика.

Кожен з елементів світогляду авторка передає за допомогою певних стилістичних фігур та специфічної лексики, що є дуже важливим для перекладача, адже він повинен врахувати всі особливості оригіналу, аби не вилучити важливі моменти. Вже на початку твору ми можемо спостерігати прояв першого елементу авторського світогляду – невпевненості головної героїні в собі, що заважає їй влаштувати своє особисте життя: *I scowl with frustration at myself in the mirror. Damn my hair – it just won't behave, and damn Katherine Kavanagh for being ill and subjecting me to this ordeal* [4, с. 6]. – *Я обурено хмурюсь на власне віддзеркалення. Чорти б ухопили мої коси – вони геть неслухняні, чорти б ухопили Кетрін Кавану, яка захворіла, а потерпаю від того я* [5, с. 8]. Використовуючи лайливі слова при описі свого волосся, головна героїня натякає вже з перших рядків, що вона себе не любить, відповідно вона не може подобатись чоловікам. Перекладач, у свою чергу, відтворює лексему *damn* українським еквівалентом *чорти б ухопили*, що є досить доречним. Одночасно, перекладач нівелює стилістичне забарвлення словосполучення *subjecting to this ordeal*, відтворюючи її як *потерпаю від*

того я. Лексема *ordeal* має пряме значення «випробовування», тобто переклад мав би звучати – *наражаючи мене на це випробування*, що за своїм змістом не показує, чи це закінчиться позитивно чи негативно, перекладач, у свою чергу, застосовуючи цілісне перетворення, налаштовує читача на якесь неприємне завершення ситуації, в якій героїні доведеться опинитись.

Лайкою наповнена майже кожна сторінка тексту оригіналу, наприклад: *Double crap – me and my two left feet!* [4, с. 12] *Holy cow – he's so young* [4, с. 12]. Це показує надмірну жіночу емоційність, адже така специфічна лексика звучить з вуст тільки головної героїні, що є елементом світогляду автора. Досить цікавими з погляду перекладу є емоційні висловлення головної героїні, такі як: *If this guy is over thirty then I'm a monkey's uncle* [4, с. 17]. – *Якщо йому за тридцять, то я – іспанський льотчик* [5, с. 18]. В даному прикладі важко пояснити, чому перекладач використав еквівалент *іспанський льотчик* на заміну *a monkey's uncle*, проте загальний зміст фрази та інтенція автора виразити здивування були передані.

Окрім лайливих слів, ми можемо зустріти й авторські новоутворення, як наприклад: *My only option is to restrain my wayward hair in a ponytail and hope that I look semipresentable* [4, с. 26]. – *Єдиний варіант – стягнути свавільні коси в хвіст на потилиці та сподіватись, що так я матиму пристойний вигляд* [5, с. 25]. Авторський неологізм *semipresentable* утворений за допомогою префіксального способу словотворення, де префікс *semi* передає невпевненість, і переклад мав би звучати як *напівпристойний*, автор перекладу вилучає цей елемент і не відтворює авторський задум, перекладаючи його як *пристойний*.

Любовні переживання авторка описує за допомогою фізичного стану героїні, її самопочуття, фізіологічних змін. Так, наприклад, перша зустріч Крістіана Грея та Анастейші Стіл справляє на героїню неабияке враження, в ході якого її фізичний стан погіршується: *I stand rather shakily trying to suppress my nerves. Gathering up my satchel, I abandon my glass of water and make my way to the partially open door* [4, с. 28]. – *Підвішиш, я відчуваю, як підгинаються в мене ноги. Прагнучи впоратись з нервами, хапаю наплічник і, залишив склянку з водою просто у кріслі, прямую до прочинених дверей* [5, с. 27]. В процесі перекладу перекладач застосовує смисловий розвиток, відтворюючи *I stand rather shakily* як *Підвішиш, я відчуваю, як підгинаються в мене ноги*, що показує переживання героїні та передає її нервовий та фізичний стан в цей момент. В наступному прикладі не тільки лексика, але й синтаксична побудова речень передає читачеві фізіологічні зміни в організмі героїні при зустрічі з головним героєм: *As our fingers touch,*

I feel an odd exhilarating shiver run through me. I withdraw my hand hastily, embarrassed. Must be static. I blink rapidly, my eyelids matching my heart rate [4, с. 30]. – *Коли наші пальці зустрічаються, моїм тілом пробігає дивний п'ялиивий дрозж. Я збентежено відсмикую руку. Навпевно, електричний розряд. Мої вії здригаються в такт калатанню серця* [5, с. 31]. Авторка оригіналу використовує прості речення з елементами еліпсису та парцеляції, які перекладач відтворює, вдаючись до синтаксичного уподібнення.

Отже, авторський світогляд – це особливе бачення автором явища навколишньої дійсності. Сучасний напрям в літературі «чикліт» яскраво показує авторський підхід до зображення дійсності, де жінка виступає центром уваги та несе відповідальність за всі скоєні вчинки. Авторський світогляд досліджуваної авторки Е.Л. Джеймс полягає у зображенні почуттів сильної, незалежної жінки до дивного, самостійного, дещо боязкого чоловіка з сексуальними відхиленнями, які демонструються шляхом концептуалізації пристрасті, еротики, емоційності та переживань героїні. Мовна об'єктивація цих домінант бачення автора здійснюється за допомогою безеквівалентної лексики, а саме лайки, авторських неологізмів та певної синтаксичної побудови речень, які в процесі перекладу відтворюються рядом перекладацьких прийомів, таких як цілісне перетворення, вилучення, еквівалентний переклад та синтаксичне уподібнення.

Література

1. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С.Г. Воркачев // Филологические науки. – М.: МГУ, 2001. – №1. – С. 64-72.
2. Циганкова З.М. Функції неологізмів в англійських романах жанру «чикліт» / З.М. Циганкова // Одеський лінгвістичний вісник. – Одеса, 2014. – Вип. 4. – С. 300-304.
3. Циганкова З.М. Про лексичні особливості творів жанру «чикліт» (на матеріалі роману С. Кінселли «Міні-шопологік») / З.М. Циганкова // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград, 2012. – Вип.105 (2) – С. 263-266.
4. James E.L. Fifty Shades of Grey / E.L. James. – Vintage Books, 2012. – 524 p.
5. Джеймс Е.Л. П'ятдесят відтінків сірого / Е.Л. Джеймс. – К.: Країна мрій, 2017. – 544 с.

Endearment Terms in Georgian and English and Related Rendering Issues

With the advent of the third millennium, human activities have encompassed all possible fields. This has led to changes to the contact fields of human communication and allowed different ethnic styles of communications to connect. Georgia, along with many other countries, has emerged with a politically independent status on an international scale. The phenomenon has entailed new partnerships with the countries previously unknown to the Georgian society. The expanded scale of communication necessitated knowledge of the culture, behavioral norms and values, as well as speech etiquette of the society in question. Terms of address contain valuable information about communication norms, traditions, and social structure of the culture in question. An attempt to understand cultures leads us to applying sociocultural and pragmatic aspects of translation and/or interpretation. The aim of this research is to explore endearment terms in Georgian and English and reveal possible solutions to translation issues connected to the terms in the two languages. For this purpose, the present research examines the linguistic “resources” of endearment terms in the two languages and solutions to finding their equivalents.

The linguistic means of Georgian endearment terms constitute a rather smaller category as compared to the English. The reason must be the historical tabooing of spouse’ names¹. However, some nouns are extremely specific due to their semantic origin and usage. Therefore, they will be discussed below.

In Georgian, address terms are quite commonly used in combination with “*ჩემო*” (*my*). “*ჩემო*” can be replaced by “*ჩვენო*” (*our*). Some of the combinations will be discussed below for a better illustration.

სულოკო (literal meaning in English – *soul*) – the term is used for either sex for endearment purposes. As for English, an equivalent for the term could be – “my soul”. However, the form is used as an epithet only: “You are my soul, you are my very eyes”.

The term ჩემო ყველაფე (literal meaning in English – *my all*) is common in the north-east of Georgia. It is widely used in so-called “highland” poetry and

¹ Endearment terms used to romantic partners are quite scarce in Georgian compared to English. The reason dates back to centuries ago. Historically, addressing spouses by their names was tabooed in Georgia [1, p. 3].

prose. It can express intense love to the addressee, and it is mainly used for lovers. The term corresponds to *my all* in English. There is a total match of social semantics and the usage of these two terms in both languages, e.g.: “My darling, my one, my all, there will be other babies, I write, somewhat confusingly”.

ჩემო კარგო (კარგო – *good*) – the form expresses endearment rather mildly in Georgian. It can be used for either sex and often to strangers. It comes in variations in Georgian – ჩემო კარგო, შე კარგო კაცო, შე კარგო ქალო, კარგო, შენ კარგო და პატიოსანო, კარგო კაცო. It is commonly used in everyday conversations. The nearest equivalent in English would be “my dear”.

Hereby, the term შე კაი კაცო (literal meaning in English – *good man*), which is another variation of ჩემო კარგო, is worth mentioning. It is predominantly used in informal speech to male interlocutors. Through time, the form has adopted the meaning of a gentle reproach. However, the usage of the form does not necessarily imply tension between the interlocutors. It points out at the mistake made by the addressee. The term can express even encouragement. In English, the form “man” can possibly convey the same meaning as in Georgian – “Don’t be sad, man!”

საყვარელო (*beloved*) – the form can be used to family members, friends, acquaintances and even strangers. The term is commonly used in everyday speech. It comes in as an isolated form (საყვარელო, რატომ ტირი?), as a part of a collocation with common nouns (საყვარელო დედა) and extended collocations (possessive pronoun + endearment term + common noun) (ჩემო საყვარელო მეუღლე) in Georgian. Interestingly, English equivalents of an isolated form of საყვარელო differ from the ones of collocations in Georgian. საყვარელო as an isolated form in Georgian can equal to *dear, precious, darling, love*, etc. in English. However, the English equivalents of the collocations of საყვარელო can be *beloved, loved, much loved, adored*, etc. – “My beloved wife!”

თვალისჩინო (*eyesight*) – this Georgian term expresses a high degree of intimacy. Therefore, it is mostly used for very close people. The term can be used in compliments as well as is its English equivalent – “You are the apple of my eyes”.

ოქრო (*gold*) is one of the most unique endearment terms in Georgian. The social semantics of the term derives from its value in the Georgian society. It is often used as a metaphor to something valuable, praiseworthy. Literal translation of the Georgian term *ოქრო* does not produce the identical social semantics in English. The closest English equivalent to the term *ოქრო* would be *precious*: “შეიძლება შენს გვერდით ჩამოვჯდე, ჩემო ოქრო?” – “Can I sit beside you, my precious?”

Interestingly, the process of translating English endearment terms into Georgian led to important observations. First of all, it should be noted that during the translation process, the goal was to find equivalents which render the same “social-semantic” (the synthesis of linguistic and extra-linguistic factors) meanings in Georgian, rather than finding “dictionary” equivalents. For example, bunny/bugsy might correspond to the term “ბაჭია“ in Georgian; cherub/angel – “ანგელოზო”; chick/chickabiddy – “წიწილა“, „ჩიორა“, „ჩიტუნა“; dear/dearie/deary/dear-one/ducky/hon(hun) – “ძვირფასო“, etc.

Second, the research showed that most of the items on the above list cannot have equivalent endearment terms in Georgian, e.g. *dumpling*, *pumpkin*, *snooks*. However, this case showed that, while translating English endearment terms into Georgian, the most acceptable and common Georgian terms are the following ones: ძვირფასო, საყვარელო, ჩემო პატარავ, etc.

Third, the search for “dictionary” equivalents can lead to disappointing and/or contradictory results as quite a big number of direct Georgian equivalents have negative connotations. The degree of negativity is so high that the final product of translation can be a derogatory, diminutive or pejorative term, and/or it can be an unacceptable address term for the given act of communication. The reason might be the presence of specific semes in a given word, e.g. *bumpkin*, the equivalent of which can be ბანძი/გომიმი/ხეპრე/ტეტია/ხიხო/გაგრია in modern Georgian. The given English term, as well as the Georgian one, has a literal meaning of a person lacking manners, being non-refined. The English terms can change the connotation through social context. However, this is not the case in Georgian. The Georgian equivalents given above might be extremely insulting for the addressee. As an illustration, the following terms belong to the same category, *charlatan*, *Casanova*, *cloth-ears*, *ladies-man*, *Lothario*, *lover-boy*, *seducer*, etc. The literal equivalents of the latter do not belong to the group of endearment terms in Georgian. During the translation process, the solution is to refer to commonly used terms in Georgian such as ჩემო სუპერმენო, საყვარელო, ძვირფასო, სიმპათიურო and etc.

Fourth, the classification of English endearment terms may differ greatly from the one in Georgian. Certain endearment terms in English are used for either sex, while in Georgian their equivalents can be used to only children and/or women and vice versa. For example, *duck/duckling/big-boy* – the terms are used predominantly to male children. The Georgian equivalent (e.g. ჩემო იხვის ჭუჭულო) can be used to kids of either sex.

Lastly, many English endearments can be rendered through compliments in Georgian, e.g. *cavalier* – შენ ნამდვილი კავალერი ხარ, *charming* – რა მომხიბვლელი ხარ, *dream-girl* – ჩემი საოცნებო ქალი ხარ (other

terms: *dreamboat, gallant, goodlooker, knight-in-shining-armor, star-sweeper, stunner*, etc.).

It can be presupposed that endearment is a conceptual category, and it cannot be limited to only two languages. The discrepancies between cultures are based on linguistic manifestation of conceptual categories. However, the content is universal. The content of endearment terms always expresses benevolent attitude towards the addressee.

Overall, endearment as a phenomenon gives rise to some overlapping in both languages. However, there are some discrepancies in the specifics of terms even among English-speaking cultures. The analysis of endearment terms in two languages as different as Georgian and English has revealed that there is a high degree of interaffectivity between endearment terms of address and the society which requires deeper understanding when rendering is involved.

References

1. Apridonidze, Sh. (2002). Address between Spouses and Related Georgian Traditions. *Linguistic Studies* ("Saenatmetsniero Dziebani"), XII, 3 (2002): 3-10.

Нана Лоладзе, Майя Абалаки
г. Тбилиси, Грузия

Темпоральные лексемы *žami, xani, dro* в грузинском языке и их семантические эквиваленты в русском языке

Исследование феномена времени получило новый импульс, начиная со второй половины XX века, что связано с переходом лингвистики на когнитивную парадигму. Все более актуальным становится моделирование функционирования языка в целом. В этом контексте особое значение приобретает установление языковых картин мира, анализ специфики языкового отражения. Эти проблемы оказываются в центре внимания различных отраслей науки (языкознания, этнографии, культурологии и др.).

Время по своей сути антропоцентрично. Это концептуализация, подобно любым другим явлениям внешнего мира, может осуществляться только в этнокультурном пространстве, что обуславливает различия между конкретными языковыми моделями. Таким образом, языковые возможности концептуализации действительности, наряду с универсальными, также содержат национально-специфические признаки. Исходя из этого, вполне понятна актуальность изучения языковой картины мира отдельных народов и то важное значение, которое

придется адекватно проанализированному конкретному языковому материалу для общетипологического исследования.

Время – важнейшая бытийная категория. Оно пронизывает всю жизнь человека, который вне времени просто не существует. Как и время, жизнь человека необратима. Она измеряется в единицах времени. Фактор времени играет важную роль в жизни человека, а фактор человека – в моделировании времени [1].

Концепт «время» является одним из ключевых элементов системы базисных представлений человека об окружающем мире. Формирование понятия времени происходит на основе чувственного опыта, ощущений, полученных от непосредственного контакта с окружающим миром.

С точки зрения понятийной наполненности этот концепт оказывается одним из наиболее сложно организованных и неопределенных в любой языковой картине мира. Выявить его составляющие особенно трудно потому, что время не доступно ни одному из пяти органов чувств, оно не оставляет в сознании человека конкретных перцептуальных образов. Несмотря на это, именно время организует психический склад человека. «Время отделимо от человека, но человек неотделим от времени. Если чувство времени основано на восприятии природных циклов, то психические структуры связали себя с линейным временем, расчлененным «точкою присутствия» на прошлое, будущее и соединяющее их в единый поток настоящее. Это членение вытекает из главного условия, определяющего положение человека в мире: укрытости от него будущего, известности (пережитости) прошлого и данности (переживаемости) настоящего» [1].

Концептосфера времени не является статичной. Она постоянно подвергается динамическим трансформациям. На динамику представлений о времени оказывают влияние человеческий опыт, общекультурный фон, ценностные ориентации общества. Отношение к категории времени играет настолько важную роль, что эту категорию даже используют при классификации народов, этнических групп [2].

В современном грузинском языке концепт «время» реализуется лексемами **dro**, **žami** и **xani**. Из них общее понятие отражает лексема **dro**. Эти лексические единицы претерпели значительные изменения. В частности, в языке произошло их семантическое переосмысление.

Употребление данных лексем в древнегрузинском языке специально изучила Л. Абуладзе [3]. Как оказалось, в древних текстах наиболее широко использовалась лексема **žami**. Она обозначала разные промежутки времени, в частности: *чac*: ... *nino ilocvida žamsa meekusesa* «Нино молилась шестой час» («Житие Св. Нино»).

Также **žami** использовалась параллельно со словом *dge* «день»:

xolo elisabedisni aġivsvnes **žamni** šobisani misisani, da šva ze
xolo elisabedisni aġivsvnes **dġeni** Sobisani misisani, da šva ze
«Елисавете же настало время родить, и она родила сына» («Евангелие от Луки» 1, 57).

месяц: ... otxmeocdaotmet dġe, romel ars sam **žam** da ori dġe
«...девяносто два дня, которые есть три месяца и два дня»
(«Древнегрузинский календарный трактат»);

время года: **žami** ese zamtar ars «это время – зима» («Ошкская Библия»).

Кроме того, лексема **žami** обозначала время, предназначенное для какого-либо действия: vitarca moiċia **žami** purobisai «когда настало время трапезы» («Мученичество Шушаник»).

Эта лексема могла указывать на общее понятие времени: sigtze **žamitai** q'ovelsave daviċeabad moiġebs «со временем все предается забвению» («Житие Иоанна и Эквтиме»).

Что же касается лексемы **dro**, то она в текстах древнегрузинского языка встречается гораздо реже, чем лексема **žami**. В некоторых памятниках лексема **dro** вообще не засвидетельствована. В основном же она употреблялась с глаголом «дать» и имела значение «дать срок» [4]:

mes me **dro**, rata ċarvide da vedvedro mat da vutxra brzanebai šeni «Дай мне время, чтобы пойти и молить их, и передать твой наказ» («Житие Вахтанга Горгасали»);

xolo ċmidata mat itxoes **droi** da aġixilnes tualni matni zecad mimart «А святые отцы попросили время и возвели свои очи к небу» («Мученичество Давида и Константина»).

Как отмечает Л. Абуладзе, «лексема **dro** имела значение определенного промежутка времени, ограниченного согласно предварительной договоренности» [3], т.е. указывала какой-то срок. Помимо этого, данная лексема также обозначала благоприятное время и содержала в своей семантике положительную оценку.

Функция лексемы **žami** состояла в указании на исчисление времени, т.н. хронометраж или, говоря по-другому, она выражала повторяющуюся последовательность определенных явлений, событий, конкретных действий и, таким образом, соотносилась с цикличным временем. Что же касается лексемы **dro**, она выражала субъективное оценочное отношение к последовательности определенных явлений, событий или действий и по своей сути имела признаки линейного времени.

Впоследствии в грузинском языке хронометраж стал более детерминированный, и для обозначения *дня, месяца, года...* начали применять соответствующие лексемы. Это, естественно, ограничило ареал функционирования лексемы **žami**, и она утратила те семантические особенности, которыми обладала ранее.

В XVIII веке **žami** все еще являлась основной лексемой для обозначения времени, но уже с начала XIX века активнее используется лексема **dro**. В текстах художественной литературы наглядно прослеживаются различия в семантике этих двух лексем: **dro** указывает на время, которое течет и необратимо, т.е. линейно, а **žami** содержит семантику изменчивости, повторяемости, т.е. выражает цикличное время. Вскоре **dro** становится основной темпоральной лексемой, обрстая новыми значениями и оттенками.

Можно сказать, что лексема **dro** не механически сменила лексему **žami**, а произошло концептуальное переосмысление языкового восприятия времени. Это переосмысление способствовало расширению семантического поля лексемы **dro** и увеличению ареала ее функционирования.

В современном грузинском языке лексема **žami** обозначает определенный момент: q'vavilobis **žami** «пора цветения»; znelbedobis **žami** «бедственное время»; ağsasgulis **žams** «во время кончины». При этом следует отметить, что ареал употребления этой лексемы все более ограничивается, и в основном она встречается только в устойчивых сочетаниях.

Что же касается лексемы **xani**, то она в отличие от **žami**, засвидетельствована в сравнительно поздних текстах. Данная лексема обозначала неопределенный отрезок времени. В этом значении в текстах иногда обнаруживаются случаи синонимичного употребления лексем **žami** и **xani**: gamoxda **žami** / gamoxda **xani**. В басне С.-С. Орбелиани обе лексемы встречаются в одной фразе: gamoxda **xani** da **žami** gaodenime «прошло какое-то время».

В современном грузинском языке лексема **xani** также в основном обозначает неопределенный отрезок времени. Она встречается в таких выражениях, как bevri/coğa **xani** «много/мало времени», sağmao **xani** «достаточно времени», gavidā **xani** «прошло время», bolo **xans** «в последнее время» и т.д. В отмеченных контекстах замены **xani** на **žami** не происходит. Следует отметить, что лексему **xani** свободно можно заменить лексемой **dro**. Эти две лексемы различаются только стилистическими оттенками. Еще более наглядно это различие проявляется при взаимозамене лексем **žami** и **dro**.

Лексемы **žami** и **xani** взаимозаменяемы в выражении sağamo **žams/xans** «вечерней порой». При этом, помимо отмеченного выше стилистического нюанса, они также отличаются частотностью употребления, в частности, согласно данным корпуса грузинского языка, словосочетание sağamo **žams** встречается 91 раз, а употребление словосочетания sağamo **xans** засвидетельствовано в 286 случаях.

Сложность и многогранность языковой реализации концепта «время» наглядно прослеживается при межязыковом сравнении. Особенно это касается переводов, когда мы пытаемся как можно точнее передать информацию средствами переводимого языка.

В результате анализа переводов было установлено, что эквивалентом грузинских лексем **žami**, **xani** в русском является лексема **пора**.

«Пора называет фазу Космологического цикла, который много раз реализуется в природе и жизни человека: пора отлета птиц, пора цветения садов, осенняя пора, т.е. лексема «пора» объемлет именно те случаи, когда время повторяется в виде формы, в которую облачают индивидуальные судьбы и образы. «Космологичность» поры проявляется в том, что она приходит независимо от чьих-либо желаний: можно приблизить время, но не пору» [5].

Согласно толкованиям русскоязычных словарей, пора – это срок, удобное к чему-либо время, определенный момент. Пора соотносится со сроком бытования вещей, совершения действий, протекания событий, т.е. с конкретным материальным миром, где время определено и конечно. Именно поэтому данная лексема выступает эквивалентом грузинских лексем **žami**, **xani**, в семантике которых присутствует указание на момент какого-либо явления, события, действия и т.д.

Нами были проанализированы данные русско-грузинского и грузинско-русского словарей с целью выявления закономерностей соответствий между грузинскими лексемами **žami**, **xani**, **dro** и русской лексемой **пора**. В результате были выделены следующие типы:

1. груз. žami – русс. пора

В силу ограниченного употребления грузинской лексемы **žami**, эта группа немногочисленна:

sağamo **žami** – вечерняя пора

risame **žami** dareğavs (dağravs) – настанет пора (досл. пробьет время чего-то)

2. груз. xani – русс. пора

sağamo **xani** – вечерняя пора

im xanad – в ту пору

didi xnidan – с давних пор

sicocxlis sauğeteso xana – лучшая пора жизни

pirvel xanebši – на первых порах

Следует отметить, что во всех приведенных выше примерах в грузинском языке невозможно заменить **žami** и **xani** на **dro**. Поэтому при переводе на русский язык следует употребить именно лексему **пора**, а не **время**.

К этой группе следует отнести также сложные слова грузинского языка, содержащие корень **xan**:

xandaxan – порой и порою

žer**xanad** – до поры, до времени

3. груз. dro – русс. пора

Это самая многочисленная группа. В этих случаях здесь груз. лексема **dro** означает благоприятный момент, срок, удобный для осуществления чего-либо, поэтому правильное использовать лексему **пора**.

droa sakmes movk'idot xeli – пора нам браться за дело (работу)

zilis droa – пора спать

im droidan – с тех пор, с той поры

am dros – в эту пору

kai droa – самая пора

garq'veul dromde – до поры до времени

časvlis droa – пора идти

uzvelesi droidan – с давних пор

garq'veuli droidan – с некоторых пор

im/ am droidan – с той поры, с тех/ этих пор

droze, droulad – в (самую) пору

ra droidan – с каких пор?

4. груз. žami – русс. время

Это случаи, когда лексема **žami** употребляется с глаголами движения.

žamta srbola – бег времени

žamta msvlelobaši – с течением времени

žamta svla – ход времени

5. груз. xani – русс. время

xani в этих контекстах обозначает неограниченный промежуток времени, поэтому в русском языке этой лексеме соответствует лексема **время**, а не **пора**.

didi xani gavida – прошло много времени

uqanasknel xans – в последнее время

soqa xnit – на некоторое время

Сюда относится также сложное слово: eṭq'xans – одно время.

Заметим, что в большей части приведенных выше русских выражений лексему **пора** возможно заменить лексемой **время**, но при этом обязательно будут нюансы стилистического характера.

Как показал анализ, грузинским темпоральным лексемам **žami** и **xani** и, в отдельных случаях **dro**, в русском языке в основном соответствует лексема **пора**, а не **время**. Такого рода разыскания имеют важное значение в переводческой практике. Особенно, при переводе художественной литературы, когда переводчик стремится передать художественно-эстетические достоинства оригинала.

Литература

1. Арутюнова Н.Д. Время: модели и метафоры. – С. 52; 2. Гумилёв Л.Н. Этнос и категория времени. e-libra.ru. 3. Абуладзе Л. Лексемы žami, dro и хapi («время») в древнегрузинском. Иберийско-Кавказское языкознание. Т. XXVII, 1988. – С. 159, 163. 4. Абуладзе И. Словарь древнегрузинского языка. Тб., 1973. 5. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику. М., 2004. – С. 79.

Алла Ляшина

м. Ужгород, Україна

Роль репрезентативних суфіксів у процесі перекладу міжнародних документів

Мова міжнародних документів відрізняється від розмовної мови або мови художньої літератури певними лексичними, граматичними та стилістичними особливостями. Типовою лексичною ознакою міжнародних документів є насиченість тексту спеціальними термінами, термінологічними словосполученнями.

Англійська мова відіграє значну роль у дипломатичній сфері, оскільки вона часто використовується як мова-посередник у процесі спілкування представників різних культур. Мовна комунікація є основою дипломатії. Фахова мова дипломатії функціонує в документах міжнародних організацій та в міжнародному дискурсі дипломатів та інших державних діячів. Тому вивчення дипломатичних термінів набуває особливого значення.

Переклад є однією з важливих форм міжкультурних взаємин. Перекладачі виступають посередниками між народами, які спілкуються в найрізноманітніших сферах життя. Окрім посередницької функції, перекладні твори виконують і творчу, продуктивну місію, бо завжди були важливим стимулом розвитку національних мов, літератур, культур.

У сучасній англійській мові відбуваються активні словотворчі процеси, які сприяють збагаченню лексики. У численних працях, присвячених різним аспектам словотвору сучасної англійської мови, розглядаються проблеми класифікації конститuentів словотвору за семантичними, функціональними, етимологічними ознаками (І.В. Андрусак, Ю.А. Зацний, А.Е. Левицький, О.І. Миголинець, В.І. Перебийніс, W. Francis, W. Glowka), структурні, семантичні й функціональні особливості формування композитів і складних слів синтаксичного типу (Д.І. Квеселевич, Л.Ф. Омельченко), механізми

семантичної деривації та властивості семантики похідних слів (Л.М. Медведева, Р.І. Розіна, Н.П. Тропіна, D. Cruise, P. Gardenfors, K. Nilsen), а також роль окремих способів словотвору в збагаченні словникового складу сучасної англійської мови (І.П. Гусак, Ю.А. Зацний, М.М. Полужин, J. Aitchison, D. Crystal, A. Cutler, P. McFedries).

Усім, хто займається перекладом, добре відомо, що не всі нові слова своєчасно реєструються у словниках. Це, звичайно, характерно не тільки для фахової літератури, але й для мови в цілому, включаючи всі сфери суспільного життя. Тому й останнім часом все більше уваги приділяється способам утворення слів, їх компонентам.

Словотворчі засоби відіграють значну роль у створенні зрозумілої внутрішньої форми терміна, яка служить засобом його професійної орієнтації [5, с. 131]. Ефективність вивчення словотвірного процесу пов'язана перш за все зі зверненням до сучасного матеріалу. Адже інвентарний опис, який проводиться на основі словникових виборок, хоча і важливий, та не дає уявлення про характер функціонування системи, тобто не може виявити внутрішні закономірності взаємодії окремих її складових частин у процесі комунікації. Обов'язковою умовою функціонального підходу до навчання іноземним мовам взагалі і словотвору зокрема, є вивчення живого словотворення, причому з урахуванням тієї сфери спілкування, у межах якої здійснюються дериваційні акти.

Кількісний аналіз корпусу неологізмів кінця ХХ – початку ХХІ століть, загальна чисельність якого склала 32058 лексем, дозволив встановити найактивніші способи вербокративної деривації. Так, кількість афіксальних новотворів склала 9844 слова, або 30,7% від загальної чисельності неологізмів, складних слів – 8752 лексеми (27,4%), семантичних дериватів – 4775 одиниць (14,9%). Способом телескопії утворено 3098 неологізмів (9,7%), аббревіації – 3042 (9,5%), конверсії – 539 (1,6%), скорочення слова – 377 одиниць (1,1%). [3, с. 11].

Сучасна дериватологія, як зазначає у своїй статті В.В. Німчук, що остаточно оформилася як окрема галузь мовознавства, багато уваги приділяє проблемам, пов'язаним із механізмами афіксального словотвору [9, с. 26].

Отже, до роботи над перекладом слова потрібно підходити не механічно, а свідомо, тобто враховувати його складові для визначення його значення в певному контексті. При перекладі незнайомого слова потрібно поділити його на словотвірні елементи, тобто, як правило на префікс, корінь та суфікс. Знання значень компонентів майже завжди допомагає вибору правильного перекладу слова без допомоги словника і цим сприяє прискоренню перекладу. Знання принципів

суфіксації та префіксації забезпечує точніший переклад, що є необхідною умовою перекладу міжнародних документів.

Афікси, які виступають складовими частинами похідного слова, розглядаються у сучасному мовознавстві як лінгвістичні одиниці, що виконують певну семантичну функцію, ведучи до модифікації твірних основ. Афікс реалізує своє значення не ізольовано, а в сполученні з основою. Основними функціями суфіксів у сучасній англійській мові є їхні словотворча і семантична функції [10]. Зв'язок семантики суфіксів з їхньою функцією виявляється перш за все в тому, що при утворенні нового слова суфікс модифікує і уточнює значення основи, створюючи тим самим похідне суфіксальне слово.

Виходячи з того, що елементам мовної структури характерні як якісні, так і кількісні ознаки, нами проведене дослідження основних закономірностей функціонування суфіксів у сучасній англійській мові, які виявляються при аналізі текстів міжнародних документів.

Існує кілька видів ділового стилю: мова ділових документів, мова юридичних документів, дипломатична мова, мова військових документів [8, с. 4-2]. Міжнародні документи належать до офіційно-ділового стилю.

Проведене дослідження дало змогу виявити цілу низку кількісних і якісних характеристик системи суфіксації, які проявляються при аналізі текстів міжнародних документів. Було проаналізовано 29 суфіксів і побудованих за їх участю 4105 суфіксальних похідних і суфіксальних утворень. Матеріалом дослідження слугували 9 репрезентативних суфіксів, які функціонують у текстах міжнародних документів обсягом 500 тис. слововживань.

У запропонованій статті розглядається одне з питань, що стосуються ролі репрезентативних суфіксів у процесі перекладу міжнародних документів. Наша мета – репрезентувати результати визначення загального значення у функціонуванні суфіксів, яке відіграє важливу роль у процесі перекладу.

До репрезентативних суфіксів ми зараховуємо такі, які відзначаються найвищими показниками вживаності (>500) та сполучуваності з кількістю основ (>100). У результаті дослідження був виділений набір з 9 репрезентативних суфіксів: -able/-ible₁, -al, -ance/-ence₂, -ation/-ion₁, -er/or, -ic, -ity/-ty, -ment₁, -ness.

Значення суфікса -able/-ible₁ (здатності або нездатності до дії) виявляється незалежно від лексико-граматичної належності основи, з якою він сполучується. Для суфікса -al, як показує досліджений матеріал, переважно характерне значення належності до чогось. Значення суфікса -ance/-ence₂ лежить у полі імен дії. Для суфікса -ation/-ion₁, як показує досліджений матеріал, характерне значення дії.

Значення суфікса –er/-or лежить у межах поля агентивності: дій людей та предметів. Значення суфікса –ic знаходиться в полі оцінки осіб, предметів, явищ, речовин. Значення суфікса –ity/-ty виявляється незалежно від лексико-граматичної належності основи, з якою він сполучується. Він має значення якості (негативної чи позитивної) та стану людей і предметів. Суфікс -ment₁ у сполученні з дієслівними основами має значення розумової та фізичної діяльності. Для суфікса -ness, як показує досліджений матеріал, характерні значення якості та стану. У результаті дослідження виявилось, що суфікси відіграють значну роль у утворенні термінів мови міжнародних документів.

Наведені факти свідчать про здатність цілої низки суфіксів маркувати тексти різних субмов науки, вказуючи на стильову належність даного тексту. Спираючись на вміння виділити основу і знання семантики суфіксів, а також закономірності суфіксального словотворення, можна визначити лексичне значення невідомого похідного слова з мінімальним використанням словника.

Результати дослідження суфіксальних утворень і моделей приводять нас до висновку про те, що при відборі словотворчого матеріалу для навчання перекладу фахового тексту потрібно спочатку провести статистичний аналіз частотності тих чи інших мовних одиниць з метою відбору таких, що найчастіше зустрічаються в даному типі тексту. На нашу думку, необхідно використовувати також найпродуктивніші моделі в текстах різних функціональних стилів і кожної субмови науки.

Вивчення специфіки суфіксального словотворення в текстах міжнародних документів має принципове значення для раціональнішого відбору інвентаря суфіксів і тих суфіксальних моделей, знання яких сприяє швидшому засвоєнню лексики іноземної мови, що належить до цієї галузі знань. Тому створення системи вправ, які можуть передбачати роботу і над ізольованими похідними словами, і над словами у контексті, повинно бути спрямоване в першу чергу на засвоєння тих особливостей суфіксального словотворення, які характерні для текстів даної галузі.

Обов'язковою умовою функціонального підходу до навчання іноземним мовам взагалі і словотвору зокрема є вивчення живого словотворення, причому з урахуванням тієї сфери спілкування, у межах якої здійснюються дериваційні акти, що й зумовлює перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Безсумнівний інтерес викликає також вивчення особливостей функціонування суфіксів у текстах інших стилів з метою виявлення в них загальних квантитативних характеристик і тих, які їх відрізняють.

Література

- 1.** Багмут Й.А. Проблеми перекладу суспільно-політичної літератури українською мовою. – К.: НД, 2005. – 201 с. **2.** Бик І.С. Теорія та практика перекладу. – Львів, 2008. – 122 с. **3.** Єнікеєва С.М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця ХХ – початку ХХІ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Єнікеєва С.М. – К., 2011. – 32 с. **4.** Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. / Ю.А.Жлуктенко – К.: Изд-во при КГУ, 1974. – 176 с. **5.** Журавлева Т.А. Особенности терминологической номинации. – Донецк: АООТ Торговый дом «Донбасс», 1998. – 253 с. **6.** Зарума-Панських О.Р. Англійська лексика міжнародних договорів: структурні, семантичні та дискурсні особливості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.Р. Зарума-Панських. – Львів, 2001. – 19 с. **7.** Зацний Ю.А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю.А. Зацний. – Львів: ПАІС, 2007. – 228 с. **8.** Калюжная В.В. Стиль англоязычных документов международных организаций. – К.: Наукова думка, 1982. – 121 с. **9.** Німчук В.В. До питання про афіксальний словотвір // Мовознавство. – 1984 – №6. – С. 26-32. **10.** Пушкарев Е.А. Роль семантики словообразовательного суффикса в формировании лексических значений производных слов (на материале английских дериватов на –er): автореф. дис. ... канд.філол.наук: 10.02.04 / Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена. – Санкт-Петербург, 2001. – 18 с. **11.** Сухенко К.М. Лексичні проблеми перекладу. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 2000. – 124 с. **12.** Циткіна Ф.О. Термінологія й переклад. – Львів: ВЛІ, 2003. – 187 с. **13.** Шелудько А.В. Труднощі словотвірного характеру в англо-українському та україно-англійському художньому перекладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Анна Володимирівна Шелудько; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – 18 с. **14.** Cremona V.A. Interpretation and Diplomacy/V.A. Cremona, H. Mallia. // Language and Diplomacy. – Malta: DiploProjects, 2001. – P. 301-305.

Ketevan Margiani, Maia Lomia
Tbilisi, Georgia

The Functions of Evidential Perfect I in the Kartvelian Languages and the Issue of their Translation into English¹

In the Kartvelian languages – Georgian, Megrelian, Laz and Svan – evidentiality is a grammatical category: it is expressed on the levels of morphology and syntax, as well as by lexical means. It is well known that out of the Kartvelian languages only Georgian is a literary language, whereas the other three are non-written languages. The Kartvelian languages have two evidential tenses in common: Evidential Perfect I and Evidential Perfect II; in non-written Kartvelian languages (Svan, Megrelian and Laz) the number of evidential tenses is much higher, and, alongside with evidential perfect tenses, imperfect tense forms are also found. In languages where evidentiality is a grammatical category, it is mostly denoted by verb forms.

The aim of the given paper is to analyze three semantic variants of Evidential Perfect I in the Kartvelian languages (Georgian, Megrelian and Svan)²: evidentiality, admiration and experience. The paper also focuses on the issue of their translation into English.

The verb form has been named Evidential Perfect I due to its main functions (evidentiality, perfect). However, this tense does not always express evidentiality; In different contexts, due to its grammatical and semantic potential, this tense forms a kind of “common basis” for numerous semes and categories, such as admiration, doubt, experience.... Due to the functional diversity, when translating the first evidential perfect tense forms into another language, the context should be taken into account.

It is well known that admirative is a semantic category which implies that the information is new for the speaker and it is not integrated in his/her image of the world [1, p. 49]; it is also termed as “the modality of surprise”

¹ The paper has been written within the framework of the project: “The Category of Evidentiality in the Kartvelian Languages” financed by the Georgian Shota Rustaveli National Scientific Foundation (#217300).

² As for the Laz language, based on the data provided by linguistic informants, in such contexts the verb is not found in the form of Evidential Perfect I. For the Laz language it is more natural to use Resultative forms without inversion. This is denoted in the scientific literature by the term *Evidential Perfect III*. Organic formation analogous of this form is not peculiar of Literary Georgian. Thus, taking into account the above-mentioned, we abstain from giving Laz examples illustrating the above-mentioned context.

[2, p. 65]. In the Kartvelian languages it is always expressed by the tense form under analysis:

(1) **Geo** ამ ბიჰს რუსეთიდან ჩამოსვლის შემდეგ რა კარგი სახლები უშენებია!

am bičs rusetidān čamosvliš šemdeg ra kargi saxlebi ušenebia!

Megr. თე ბოშის რუსეთიშე დიკნაველს მუ ჯგირ ზუდეევი უშენებუ!

te bošis rusetiše diķnavels mu žgir ‘udeepi ušenebu!

Svan ალ ჭყინტს რუსეთხან ნაჯადუნლო მჰა ხოჩა ქორწილ ოთგანლა!

al čqints rusetxān naqādun ოო māj xoča korāl otgāla!

“Wow! What nice houses this guy has built since he came from Russia!”

In the first example the speaker himself is (becomes) aware of the information – he/she sees the constructed house, hence, the information is complete and reflects objective reality. There is no necessity of additional lexical means, this function is performed by intonation. When translating this sentence into the languages where evidential tenses are absent, present tense forms are used alongside with interjections of delight (see English version of example (1)), and the exclamation mark is used: cf.

(2) **Geo** ამ ბიჰს სახლები მართოდმართო უშენებია.

am bičs saxlebi martōdmartō ušenebia.

Megr. თე ბოშის ზუდეევი ხვალე უშენებუ.

te bošis ‘udeepi xvale ušenebu.

Svan ალ ჭყინტს ქორწილ მიჩაჟმ გარ ოთგანლა.

al čqints korāl mičāwš gar otgāla.

“As it turned out his guy has built houses all by himself”.

In the second example the source of information is indirect (inference, verballity); as it is known, in case of evidentiality the source of information must be indirect. Thus, in the given example the verb is represented in its main function (evidentiality); It should be noted that in the Megrelian language verbs in such contexts are used without a pre-verb and denote continuous, incomplete actions.

As for the English translation, evidentiality should be expressed by means of additional lexemes, particles or syntagm, e.g. *as it turned out*, *as it seems* etc. (see English version of example (2)).

As for experience, in the Kartvelian languages it is a semantic feature of perfective verb forms, by means of which the speaker refers to an action implemented at least once (or never!) in the past. The focus is made on the very fact of action, hence, it is also termed as “experiential perfect”.

(3) **Geo** ამ ბიჭს ამგვარი ჩუქურთმიანი სახლები ადრეც უშენებია (=აქვს აშენებული).

am biçs amgvári çukurtmiani saxlebi adrec uşenebia (= akvs aşenebuli).

Megr. თე ბოშის თეჯგურა დოფიგურელი ზუდეეფი ადრე ხოლო უშენებუ (=აქვს აშენებული).

te bošis teǰgura dopigureli ‘udeepi adre xolo uşenebu (= akvs aşenebuli).

“this guy had built such ornamented houses earlier”.

The situation is different in the Svan language, where the verb without a preverb denotes experience in all cases, hence, the context does not play an important role. The given verbs do not have the capacity of expressing evidentiality (the so-called “unseen”) (see example (4)). This is due to the fact that in the Svanetian language evidentiality is expressed by a specific morpheme. Thus, the form under analysis is added by a special suffix (-**en**) [3, p. 58-78]; the latter denotes both unseen action and experience (see example (5); cf.

(4) ალ ჭყინტს ამკალი ჩუქურთმიან კორალ ათხადი ხოგალა.

al çqints amkālī çukurtmiān korāl atxadi xogāla.

“this guy had built such ornamented houses earlier”.

(5) ალ ჭყინტს ამკალი ჩუქურთმიან კორალ ათხადი ხაგენა.

al çqints amkālī çukurtmiān korāl atxadi xagēna.

“As it turned out this guy had built such ornamented houses earlier”.

Thus, in the Kartvelian languages Evidential Perfect I is a complex tense. Its original meaning of result has gradually been superseded by the function of evidentiality. One and the same verb form expresses diverse semantic categories. Therefore, when translating it into non-related languages, a broad context should be taken into account and modal lexemes or other supplementary linguistic means should be selected with great care.

References

1. DeLancey S. Mirativity: the grammatical marking of unexpected information. *Linguistic Typology* 1 (1). 1997. – P. 33-52.
2. Ницолова Р. Модализованная эвиденциальная система болгарского языка. Эвиденциальность в языках Европы и Азии. – Санкт-Петербург: Издательство «Наука». 2007. – С. 107-196.
3. Margiani K. The Category of Evidentiality in the Svan Language. – Tbilisi:Global Print+. 2012. – 316 p.

Ольга Петровська, Олена Ковтун
м. Київ, Україна

Особливості перекладу дитячої літератури (на матеріалі повісті Ніла Геймана “Coraline”)

На теренах сучасної України переклади дитячої літератури мало досліджені, хоча деякі науковці вважають, що вони актуальніші ніж дослідження щодо дорослої літератури, оскільки саме література формує дитячий світогляд. Книги відіграють розважальну, навчальну, виховну, морально-етичну роль у житті дитини. Характерною ознакою сучасного світу є пропаганда телебачення та Інтернету, а тому книжки користуються меншим попитом, особливо серед молоді. Тож наразі постало питання якісної дитячої літератури, а тому мета нашого дослідження – показати важливість адекватного перекладу дитячої літератури. Ілюстративною базою стала робота відомого письменника Ніла Геймана “Coraline” та її переклад, виконаний Олександром Мокровольським.

Кожен твір художньої літератури – це унікальне поєднання лінгвістичних і образних засобів виразності, які застосовуються для вираження авторської позиції і визначають специфіку художньої своєрідності авторського тексту. Основним принципом творчого методу фантаста Ніла Геймана є переосмислення літературної традиції. Повість “Coraline” є прикладом сучасної авторської казки. Жанрова домінанта твору володіє класичними ознаками чарівної казки (протиставлення реального і чарівного світів, чарівний помічник і чарівний антагоніст, чарівний артефакт, мотив пошуку, випробування героя і його виховний ефект), однак також присутні риси постмодерністської гри. Саме ім'я героїні, що з'явилося, як визнав автор, у результаті помилки, є прикладом постмодерністського сприйняття тексту: «Книжка обрала собі заголовок: Кораліна. Я хотів надрукувати ім'я Кароліна, а воно перекрутилося. Подивився я на ту Кораліну й збагнув: це – чийсь ім'я! І закортіло мені дізнатися, що ж сталося з дівчинкою Кораліною»[3, с.11].

Цільова аудиторія повісті – діти шкільного віку, і це перша дитяча книга, яку написав Ніл Гейман: першими адресатами повісті автор називає своїх доньок. Жанром повісті є хоррор, який не властивий дитячим творам. Вибір жанру твору зумовлений особистими вподобаннями адресата: «Холлі любила моторошні-страшні оповідки, де діяли відьми й хоробрі маленькі дівчатка. Саме такі бувальщини й розказувала вона мені. Тож і казка для Холлі мала бути моторошна-страшна». Основною ідеєю твору є твердження, що хоробрість полягає не в безстрашності, а в умінні подолати свої страхи: «Я тільки хотів

написати для моїх донечок таку книжку, що відкрила б їм правду, якої бракувало мені, коли я сам був малим хлопчиком: що бути хоробрим не означає не мати страху. Адже бути хоробрим означає, що ти можеш пережити страх, бути по-справжньому наляканим, смертельно перепудженим, але все-таки вчинити те, що маєш учинити» [3, с. 13-14].

Творче завдання, яке постає перед перекладачем цієї повісті, нетривіальне: зберегти задум автора, дібрати відповідну лексику, дотримуючись моторошнуватої естетики стилю автора. Доцільно стверджувати, що переклад безпосередньо пов'язаний із багатьма чинниками, наприклад, суб'єктивним ставленням перекладача, особливостями цільової мови та аудиторії, способом мислення, компетенцією перекладача тощо. Усі ці фактори впливають на кінцевий варіант перекладу.

Існує безліч проблем, з якими зустрічається перекладач дитячої літератури. З одного боку, обов'язковою умовою є точна передача сенсу та ідеї твору. З іншого боку, перекладач повинен уміти уникати формального буквалізму. Перекладачеві потрібно не просто достовірно передати образи, а й зробити їх цікавими і яскравими відповідно до оригіналу, використовуючи мовні засоби мови перекладу. Твір має бути цікавим для цільової аудиторії, тому часто перекладачі вдаються до посилення емоційного забарвлення перекладного тексту.

Особливості перекладу дитячої літератури представляють інтерес для лінгвістів, перекладачів і психологів. Дослідженням творів для дітей у різні часи займалися О. Белоглазова, Л. Кіліченко, О. Папуша, В. Пропп, М. Славова, Р. Стаднійчук [1, с. 249]. Переклад літератури для дитячої аудиторії вимагає великих зусиль і відповідальності перекладача. Адже він повинен враховувати цілу низку обмежень, таких як питання моралі та етики, освітні зразки т.ін. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених загальним проблемам перекладу художнього тексту, в перекладознавстві дуже мало досліджень щодо особливостей перекладу художньої літератури для дітей як особливого жанру.

Діти як адресат – це неоднозначне завдання для письменників і перекладачів, адже діти тільки починають цікавитися літературою і читанням, а надто складним текстом можна зруйнувати цей інтерес. З цієї причини письменники і перекладачі приділяють велику увагу простоті і зрозумілості художнього тексту, його емоційній виразності.

Наведемо приклади з оригінального й цільового текстів «Кораліни» Н. Геймана і О. Мокровольського, які демонструють, що в перекладі подекуди емоційне забарвлення сильніше виражене ніж в оригінальному тексті. На нашу думку, емоційне забарвлення зумовлене такими чинниками, як власне мовна особистість перекладача, цільова

аудиторія та спосіб мислення. Отже, емоційне забарвлення в перекладі досягається такими засобами:

1. Лексичні повтори: “*It was a very old house – it had an attic under the roof and a cellar under the ground and an overgrown garden with huge old trees in it*” [5]. – «А будинок був **старий-престарезний**. Під дахом у нього було горище, а під землею – льох, а довкола постурався здичавілий сад величезних старих дерев» [3, с. 15].

“*There were other people who lived in the old house*” [5]. – «А в тому старому домі **жили-поживали** й інші люди» [3, с. 15].

“*One day, little Caroline, when they are all ready, everyone in the whole world will see the wonders of my mouse circus.*” [5]. – «Одного чудового дня, Каролінко, коли **всі-всі** в цілому світі побачать чудеса мого мишачого цирку» [3, с. 17].

Лексичний повтор – це стилістична фігура, яка полягає в навмисному повторенні в тексті одного і того самого слова або мовної конструкції. Повтор як засіб мови використовується для зображення естетичної функції твору. В дитячих творах частіше всього він використовується з метою емоційного забарвлення [2, с. 37].

2. Експресивна лексика: “*Ahoy! Caroline! – called the crazy old man upstairs.*” [5]. – «Егей! Кароліно! – **закричав схибнутий дідуган із горища**» [3, с. 30].

“*Go and pester Miss Spink or Miss Forcible, or the crazy old man upstairs.*” [5]. – «**Піди понабридай паннам Примулі і Форсібіллі або ще тому мишолобу-мишогену на горищі**» [3, с. 20].

“*Once upon a time Miss Spink and Miss Forcible had been actresses, as Miss Spink told Coraline the first time she met her*” [5]. – «Давно колись були панни Примула та Форсібіла **акторками-лицедійками**, про що міс Примула звістила Кораліну відразу ж, як тільки її здибала» [3, с. 17].

Застосування експресивної лексики – один із найпоширеніших засобів характеристики персонажів у художніх творах, оскільки він допомагає сформувати уявлення про персонажів твору, відображає ставлення автора та сприяє вираженню ідеї змісту твору.

3. Пунктуаційні засоби виразності: “*Her eyes were big black buttons*” [5]. – «Очі в неї ... були не очі, а великі чорні гудзики!» [3, с. 43].

“*It is astonishing just how much of what we are can be tied to the beds we wake up in in the morning, and it is astonishing how fragile that can be*” [5]. – «Дивом дивуєшся часом, наскільки крихким виявляється іноді **те, чим ми є ...**» [3, с. 87].

“*And then, Coraline realised, it was simply the noise of the water, and she was alone in the room*” [5]. – «І тоді Кораліна збагнула: то й

справді крапотить вода, а «ініша мати» мов випарувалася! Дівчинка лишилась сама-одна в кухні» [3, с. 117].

Пунктуація відображає у письмовому тексті інтонаційне забарвлення мовлення, вона акцентує увагу на реченнях чи словах, виокремлює ті чи ті логічні частини тексту. Система пунктуації української мови досить гнучка, що дає можливість перекладачу ставити розділові знаки не лише відповідно до правил пунктуації, а й вносити авторські знаки для відтворення в перекладі почуттів героїв. Дотримання оригінальної пунктуації не завжди є доцільним, оскільки пунктуаційні та інтонаційні системи української мови та англійської мають відмінності [4, с. 69].

4. Оноματοпоетичні елементи: *“Something black scurried across the floor and vanished under the bed” [5]. – «Щось чорне, тупу-тупу, перебігло по підлозі й шуснуло під ліжко» [3, с. 46].*

“She was aware of the marbles clicking in her pocket, aware of the stone with the hole in it, aware of the cat pressing itself against her” [5]. – «Вона відчувала, як цокотять цок-цок! одна об одну кульки в її кишені, відчувала просверделеного камінчика-дивня, відчувала, як притулювся до неї кіт...» [3, с. 152].

“They moved through her, then: ghost-hands lent her strength that she no longer possessed. There was a final moment of resistance, as if something were caught in the door, and then, with a crash, the wooden door banged closed” [5]. – «І кілька пар примарних рук приєдналися до неї, надавши снаги, яку вона вже була втратила. Останню мить щось там поопиралося, от мов затиснуте в дверях, а тоді, з хряскотом, двері бум! Зачинилися» [3, с. 161].

“She could hear the cat, too, padding in the dark in front of her” [5]. – «А ще чула, як попереду ступає, туп-туп-туп, невидимий у пільмі чорний кіт-воркіт» [3, с. 162].

Звуконаслідувальні слова характерні для художніх текстів. Письменники часто використовують оноματοпеї для посилення психоакустичного тла сцени, що описується, для вираження стану, відчуттів героя тощо. Наведені уривки є яскравими прикладами додавання звуконаслідувальних одиниць у цільовий текст.

На перший погляд може здатися, що переклад дитячої літератури вимагає менше зусиль, ніж інші види художнього перекладу. Однак це зовсім не так. Дитяча література зазвичай містить як просту лексику, що повинна бути зрозуміла дитині, так і всілякі засоби створення образності. Перекладач повинен намагатися по можливості передати всі засоби стилістичного забарвлення, використовуючи при цьому зрозумілу дитині лексику. Крім того, перекладаючи дитячий

твір, необхідно враховувати, для дітей якого віку він призначений, щоб не ввести в текст надмірно ускладнені вирази, порівняння тощо. Аспекти, котрі доцільно враховувати під час перекладу дитячих книг, включають: 1) взаємодію малюнків і слів в ілюстрованих книгах; 2) культурні посилання; 3) мовну гру; 4) діалект, регістр, імена/назви; 5) можливість подвійної адресації (до дитини і дорослого).

Тож перед перекладачем художнього дитячого твору стоїть складне завдання відтворення задуму письменника засобами іншомовної та іншокультурної семіотичної системи. Це завдання вимагає від перекладача як повної передачі ідейно-тематичного змісту оригіналу, так і вибору найбільш відповідних лінгвістичних засобів, здатних забезпечити емоційно-естетичний ефект, максимально наближений до авторського задуму. При перекладі дитячих творів з англійської часто потрібно надавати творам більшої експресивності, адже мовний стиль українців більш емоційний у порівнянні з англійським. Також у процесі перекладу важливо зберегти образність твору в цілому. Для цього необхідно протягом усього твору за допомогою різних лексико-стилістичних засобів намагатися зберегти образність і героїв твору, і ситуацій, в які вони потрапляють, і вчинків, які вони здійснюють.

Література

1. Шапошник О.М. До проблеми перекладу дитячої літератури / О.М. Шапошник // *Нова філологія*. – 2011. – № 45. – С. 249-252.
2. Водясова Л.П. Лексический повтор как текстообразующий компонент и стилистический прием выразительности в художественном пространстве / К.Г. Абрамова, Л.П. Водясова, Е.А. Жиндеева // *Вестник ЧелГУ*. – Челябинск, 2012. – №17 (271). – С. 37-43.
3. Гейман Н. Кораліна / Н. Гейман; пер. з англ. О. Мокровольського. – К.: Вид. група КМ-БУКС, 2016. – 192 с.
4. Здражко А.Є. Роль пунктуації в перекладі дитячої літератури / А.Є. Здражко // *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. – 2011. – Вип. 15. – С. 68-74.
5. Gaiman N. *Coraline* / N. Gaiman. – London: Bloomsbury, 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://royallib.com/book/Gaiman_Neil/Coraline.html.

Марина Пилипчук, Яна Кримінська
м. Київ, Україна

Лексико-граматичні особливості англомовного радіообміну та їх відтворення в перекладі

Значення авіації в житті суспільства важко переоцінити: повітряний транспорт щодня перевозить понад 8 млн пасажирів по всьому світу, а попит на послуги авіакомпаній зростає з кожним днем. Для того, аби кожна ланка авіаційної галузі працювала злагоджено, а польоти були вдалими, та, насамперед, безпечними, зусилля багатьох професіоналів об'єднуються в одне ціле. Очевидною є потреба в ефективній комунікації авіадиспетчера та пілота, яка досягається шляхом використання специфічної англомовної лексики. Однак, переклад таких одиниць часто становить певні труднощі, що зумовлює необхідність дослідження лексико-граматичних особливостей мови радіообміну.

Професійна комунікація диспетчера та пілота здійснюється за допомогою радіотелефонного зв'язку. Передані дані та вказівки мають життєво важливе значення. Численні удосконалення повітряного транспорту значно зменшили кількість авіакатастроф, причиною яких стали механічні несправності. Натомість, на перший план вийшов інший чинник – людський. Згідно з даними розслідування авіакатастроф, саме цей чинник становить від 70% до 90% загальної кількості авіаційних пригод на міжнародних повітряних трасах. Слід зазначити, що лінгвістичні помилки учасників радіообміну становлять 33% із зазначених даних. Така статистика привернула увагу вітчизняних та зарубіжних науковців до вивчення різних аспектів авіаційної комунікації. Дослідженням лінгвістичних особливостей авіаційного дискурсу займалися зарубіжні (Д. Гіббон, Дж. Мелл, К. Сассен) та вітчизняні (О.В. Акімова, І.М. Луцихіна, Т.О. Мальковська, М.І. Солнишкіна) лінгвісти.

Мета нашої статті – дослідити особливості мови радіообміну на лексичному та граматичному рівнях, а також простежити процес їх відтворення при перекладі.

Радіообмін в авіації тлумачимо як процес спілкування авіаційних спеціалістів, а саме диспетчера та пілота, під час якого відбувається вербальний обмін професійними даними в польоті, за допомогою радіотелефонного зв'язку. Мова радіообміну регламентована нормами та стандартами ІКАО та має ряд лексичних особливостей. Насамперед, помітним є використання спеціальних слів та виразів з метою позначення конкретних ситуацій. Так, наприклад, термін *Roger*

означає, що адресат прийняв повідомлення, а у кризовій ситуації використовують *Mayday*. Цікавим є те, чому саме *Roger* відповідає за отримання інформації. Справа в тому, що з 1927 по 1957 рр. таким чином позначалася буква R у фонетичному алфавіті (згодом таке позначення було замінено на *rush*, а в наш час – *romeo*), що означало *received* [3, с. 92].

Застосування фонетичного алфавіту, який побудований на принципі присвоєння кодового слова літерам англійської абетки (*C* – *Charlie*, *D* – *Delta*, *E* – *Echo*), зумовлює значні труднощі в процесі перекладу. Однак, його використання забезпечує чіткість радіообміну та зменшує ймовірність помилкового сприйняття буквених позначень в умовах робочого навантаження. В такому разі, виконуючи переклад, необхідно подавати одразу повну фразу.

Однією з основних рис професійного спілкування пілота та диспетчера також є використання абrevіатур та кодових позначень окремих понять. Прикладом цього є такі вирази як: *ILS approach runway 24*, що трактується як *захід на посадку за приладами на злітно-посадкову смугу 24*; *Request selcal check* означає *прохання про перевірку системи вибіркового виклику*; *VASIS unserviceable* вживають для оповіщення про те, що *система візуальної індикації глибини не працює*. Серед кодових позначень вважаємо доцільним виділити такі: *QFE* – *тиск на рівні аеродрому*, *QNH* – *тиск, зведений до середнього рівня моря за стандартною атмосферою*. Такі позначення не слід плутати з абrevіатурами, адже, на протигагу абrevіатурам, вони належать до умовних Q-кодів, які створено для передавання повідомлень за допомогою абетки Морзе, а не є результатом скорочення твірної словосполучки [1, с. 154].

Радіообміну також притаманне своєрідне вираження чисел, які відповідають певним авіаційним параметрам (швидкість, курс, частота, ешелон). Кожне з чисел повністю чи частково вимовляється окремо, по цифрах. Наприклад, *“runway 36”* («ЗПС 36») звучатиме як *“runway three six”* («ЗПС три шість»); *the height of 12 thousand feet* («висота дванадцять тисяч футів») у радіообміні передаватиметься як *“the height of one two thousand feet”* («висота один два тисяча футів»). Як правило, такі дані можуть бути неправильно інтерпретованими, якщо перекладач не має достатнього досвіду перекладу радіокомунікації [4, с. 9.27].

Характерною рисою мови радіозв'язку є обмеження синонімії, тобто одне поняття позначається тільки однією лексичною одиницею. Уникається використання різних слів з однаковим значенням, а при наявності таких в англійській мові вони розмежовуються за вживанням та семантикою в авіаційному спілкуванні. Наприклад, після авіа-катастрофи на Генеріфе чітко розмежовується вживання термінів *take-*

off, departure, airborne. Термін *take-off* вживається тільки для позначення дозволу або заборони на зліт, *departure* використовується для повідомлення про готовність до вильоту, коли ЛА знаходиться на попередньому або виконавчому старті, а за допомогою терміну *airborne* повідомляють про момент відриву від землі [2, с. 13].

Радіообміну властиве уникнення локальних жаргонізмів та емоційно-забарвлених слів, оскільки такі елементи є частиною національних авіаційних мов і не повинні викликати непорозумінь під час професійної комунікації в межах однієї мовної спільноти. Проте, у випадку міжнародного професійного спілкування такі одиниці можуть призвести до неоднозначного сприйняття висловлювання. Наприклад, метафоричне словосполучення *full house*, яке означає, що всі місця в салоні зайняті, або жаргонний вираз *Charlie Bravo* на позначення купчасто-дощової хмарності, можуть становити труднощі для мовців, що користуються англійською мовою як іноземною мовою. Під час міжнародної комунікації ці словосполучення необхідно замінити на нейтральні *"All seats are occupied"* та *"Cumulonimbus"* [1, с. 671].

В авіаційній радіокомунікації також помічаємо специфічні марковані дискурсивні формули, тобто спеціально утворені кодові вирази та слова, які несуть певну інформацію та використовуються в суворо регламентованому значенні. Наприклад, для перевірки якості зв'язку вживається така формула: *How do you read me? Read you 5 – Як чуєте мене? Чую Вас відмінно*. Також вживаються дискурсивні формули з маркерами негайності: *immediately, now*, тощо [4, с. 9.28].

Поруч з лексичними особливостями мови радіообміну помічаємо й ряд граматичних. Основною граматичною характеристикою комунікації пілота та диспетчера є уникнення питальних речень. Це зумовлено тим, що основними комунікативними завданнями під час радіообміну є інформування та надання вказівок, саме тому тут переважають розповідні та спонукальні речення. Наприклад: *Say again your callsign (повторіть ваш позивний); Request change to 121.8 (прошу перехід на частоту 121.8)*. Однак, іноді зустрічаються й питальні речення, такі як *How do you read?(як чуєте?)*; *Are you ready for immediate departure?* (ви готові до негайного вильоту?) тощо. Для радіозв'язку характерне використання речень у дійсному та наказовому способах. Прикладом цього є такі речення: *Take off immediately or vacate runway* (злітайте негайно або звільніть злітно-посадкову смугу); *Taking off immediately* (злітаю негайно). Дієприкметник *taking off* в останньому реченні передає тривалість дії у фактичний момент мовлення. Подібні речення зазвичай є еліптичними, що економить час на передачу повідомлення.

Наступною особливістю такої комунікації є те, що у фразеології радіообміну повністю відсутні умовні речення, а кількість речень із заперечною часткою *not* є незначною, оскільки заперечення переважно виражають за допомогою лексичних засобів: *Centerline taxiway lighting unserviceable* (не працює освітлення центральної лінії руліжної доріжки). Радіокомунікації також притаманне випущення дієслів-зв'язок та допоміжних дієслів: *Large flock of birds north of runway 27 near central taxiway* (велика зграя птахів на північ від злітно-посадкової смуги 27 біля центральної руліжної доріжки); *Building work in progress next to taxiway 6* (ведуться будівельні роботи поряд з руліжною доріжкою 6); *Taxiway partly covered with shingle* (руліжна доріжка частково покрита галькою).

У більшості висловлювань випускається підмет: *Taxiing to flying club* (рулю до льотного клубу); *Descending to flight level 400* (знижуюсь до ешелону польоту 400); *Holding short of runway* (чекаю, не доходячи до злітно-посадкової смуги); *Following Air France Airbus* (слідую за Air France Airbus).

Фразеології радіообміну властиве активне застосування як активного так і пасивного стану: *Taking off, Fastair 345* (злітаю, Fastair 345) (активний стан); *Start-up approved* (запуск двигуна дозволено); *Push-back completed* (буксирування хвостом вперед закінчено) (пасивний стан). Також характерне випущення артиклів: *Station, calling Newtown Ground, you are unreadable* (станція, яка викликає Newtown Ground, вас не чути) замість *The station, calling Newtown Ground, you are unreadable*; *Cleared to destination via KEBIR SIX DEPARTURE* (дозволено до місця призначення через KEBIR SIX DEPARTURE) замість *Cleared to the destination via KEBIR SIX DEPARTURE*; *Request tow from stand 8 to start-up area* (потрібен тягач зі стоянки 8 на територію запуску двигунів) замість *Request a tow from stand 8 to start-up area*.

Найбільш уживаними часовими формами дієслова дійсного способу є Present Indefinite, Present Continuous, інколи застосовується Future Indefinite. Наприклад: *Request departure instructions* (прошу вказівки з вильоту); *Expediting until FL 150* (прискорюю до досягнення ешелону польоту 150); *Stopping* (зупиняюсь); *After the Airbus lining up* (після Аеробусу займаю виконавчий старт); *Will run up engines* (Буду прогрівати двигуни); *Will report FL 70* (проінформую про ешелон польоту 70). Радіообмін характеризується обмеженим вживанням прийменників або ж повне їх випущення, тобто, вживаються лише прийменники, які необхідні для правильного розуміння висловлювання, а інші випускаються. Наприклад: *Marked trench right side of taxiway at holding position* (маркований рив з правого боку ЗПС в місці

nonпереднього старту), за правилами має бути: *Marked trench on the right side of taxiway at holding position.*

Ще однією особливістю англомовної радіокомунікації авіадиспетчера та пілота є випущення особових займенників *I, you*. Ми вважаємо, що поясненням цього є те, що в такому спілкуванні не беруть участь сторонні особи. Наприклад: *Request return to stand (дозвольте повернутися на стоянку)* замість *I request return to stand*; *Crossing runway 29 L (перетинаю злітно-посадкову смугу 29 ліва)* замість *I am crossing runway 29 L*. На відміну від лексичних особливостей, граматична специфіка радіообміну не становить значних труднощів при перекладі цього виду дискурсу.

Отже, англомовний дискурс авіаційного радіообміну має ряд лексичних та граматичних особливостей, які відповідають його тенденції до стислості, однозначності та конкретики. Переклад такого виду дискурсу вимагає належної підготовки перекладача, оскільки така специфіка професійної комунікації авіаційного персоналу може призводити до неправильної інтерпретації даних.

Література

1. Лебедев С.Б. Основы теоретической подготовки диспетчеров по обеспечению полетов: учебное пособие / С.Б. Лебедев. – Киев, 2005. – 796 с.
2. Прокожай И.Н. Когнитивно-прагматические и психолингвистические особенности дискурса радиобмена при выполнении международных полетов: автореф. дисс. канд. филол. наук: спец. «Теория языка» / И.Н. Прокожай. – Саратов. – 2011. – 24 с.
3. ICAO Manual of Radiotelephony (Doc 9432 AN/925) / International Civil Aviation Organization. – Montreal, 2006. – 106 с.
4. Pylypchuk M. Language deviation in EARD as an interpretation challenge / M.Pylypchuk // Proceedings of the Seventh World Congress “Aviation in the XXI century”. Safety in Aviation and Space Technology. – Sept., 19-21, 2016. – P. 9.27-9.30

Marco de Pinto
São Paulo, Brazil

**Transcreation and Haroldo de Campos: a reflection on the
(un)translatability of neologisms as used in Oğuz Atay's
*The Disconnected***

*What is a word? The image of a nerve stimulus in sounds...
For between two absolutely different spheres, as between subject and object,
there is no casualty, no correctness, and no expression;
there is, at most, an aesthetic relation: I mean, a suggestive transference,
a stammering translation into a completely foreign tongue.*
- Nietzsche

*A word is nothing but a metaphor for an object or,
in some cases, for another word.*
- Gregory Rabassa

In the present study we will use the theoretical foundations laid by the prolific Brazilian translator, poet and essayist Haroldo de Campos (1929-2003) as a model for the analysis and transcreation of neologisms coined by the Turkish modernist writer Oğuz Atay in his *The Disconnected* (*Tutunamayanlar*). Haroldo wrote over 30 works and, together with his brother Augusto de Campos, idealized the movement of concrete poetry and a new concept of translation in Brazil: transcreation. He mentions some linguistically challenging works such as the Brazilian *Macunaíma* (his own doctoral thesis dealt with the morphology of Mário de Andrade's *Macunaíma*), Oswald de Andrade's *Memórias Sentimentais de João Miramar* and *Serafim Ponte Grande*, Guimarães Rosa's *Grande Sertão: Veredas* and James Joyce's *Ulysses* and *Finnegans Wake*, which, he claims, pose an obstacle to translation as great as, or sometimes even greater than, many poems. In this necessarily short article, we will discuss such topics as (un)translatability, the Turkish language reform and *the Disconnected* and an analysis and transcreation into Portuguese of 2 neologisms that occur in the work.

Introduction

In his instigating essay “Da tradução como criação e como crítica” (On translation as creation and critique), Haroldo de Campos [1, p. 1-18] mentions the useful semiotic distinction that the German philosopher and critic Max Bense makes, that is, “documental information”, “semantic information” and “aesthetic information”. By information we should understand, here, “every sign process that shows a degree of order”. The former, documental information, deals with the reproduction of something

observable, and is an empirical sentence. By transposing Haroldo's example into English, we then have:

– The spider weaves the web.

The above sentence would be classified as “semantic information”, i.e., it can be either true or false. The third categorization, however, – and the one that concerns us in this study – aesthetic information, as Haroldo explains, goes beyond the semantic in terms of the unforeseeability and improbability of the ordering of signs. He then exemplifies by quoting the Brazilian writer João Cabral de Melo Neto:

A aranha passa a vida

The spider spends its life

Tecendo cortinados

Weaving curtains

Com o fio que fia

With the thread

De seu cuspe privado

From its private spit

From such distinction, argues Bense in his essay [1, p. 2], derives the concept of “fragility” of the aesthetic information, which contains much of the fascination for works of art. Whereas, for example, both documental and semantic information can be expressed in diverse ways: the spider makes the web, the web is spun by the spider, the web is a secretion of the spider, etc., aesthetic information can only be expressed by the way its originator did it. Thus, the aforementioned “fragility” of the aesthetic information is at its maximum – just think that any change, be it even a minor one, made to the sequence of signs in Cabral's text would ‘disturb its aesthetics’, as Haroldo says [1, p. 3]. Another aspect of the first 2 types of information, i.e., documental and semantic, is their redundancy: elements can be replaced at will, by equivalent ones. So we can say that the level of redundancy is high in such sentences, whereas it is minimal in aesthetic information. Thus, concludes Max Bense [1, p. 3], such information (aesthetic) is inseparable from its realization, which entails its “untranslatability” and, even if translated, such information in another language will be different aesthetic information, even if semantically equivalent.

The concept of untranslatability

Indeed, much has been said and written about the concept of untranslatability. So, if we take literal or technical translation, for example, it is strongly referential, and its purpose is to transfer information, or to use each word to pass on its message as faithfully as possible. Therefore signifier A leads to signifier B, and both produce basically the same signified: *House* in English is *dom* дом in Russian. Both convey the same object without ambiguities.

Conversely, free translation is metalingual, that is, its main purpose is *not* to transfer information, but rather to reinvent the formal qualities of the message, to *re-create* (my emphasis) dramatically the signifier itself [2, p. 229].

To give a typical example of such, we shall speak of poetry which is, in the words of Barnstone [2, p. 229], is an intensive language in which signifiers act as signifieds. In poetry, language is more about language than about referential objects (cf. the 2 types of information above). The resultant translation of poetry, then, if it is to become a true poem in the target language, must be primarily a transposition of signs rather than objects; hence the radical departure from the source text [4, p. 229].

Haroldo [1, p. 4], in turn, sees the process thus: given that, in principle, some texts – that he calls creative texts – are impossible to translate, it entails that, in principle too, one can speak of the corollary of possibility of the re-creation of such texts. Thus, based on the thoughts of Bense, we will have as a result different aesthetic, autonomous information in language B, although both pieces of information will be linked by an isomorphic relationship: different in terms of language, but the same in a system, as isomorphic entities. Based on this chain of thought, Haroldo postulates that, in the instance of the translation of creative texts, one should speak of recreation or parallel creation. In such kinds of translation, Haroldo says in agreement with Barnstone when speaking of poetry, one not only translates the signified, but rather the sign itself, i.e., its physicality, its own materiality (sound properties, visual imagery, etc.). According to him, the pillar, the signified (meaning) is only the basis of such creation. This, then, constitutes as the exact opposite of literal translation [1, p. 5].

Neologisms

Although Haroldo hardly mentions in his essay the word neologism, this is precisely what he dealt with, that is, he coined many such new words, neologisms, in his trancreations, in order to better convey the “spirit” of the original text. Thus, in his translation of the *Qohélet* (the Book of Ecclesiastes) from the Bible, he uses [3, p. 51,120-1] “no eterno-sempre” (instead of the current “para sempre”) for *le ’olám* (lit. “forever”). He then explains that he wanted to emphasize the semantic density of the original concept, and models his neologism on Dante's *imsemprare* with the meaning of “to extend to infinity”.

He also, not surprisingly, makes use of many such words in his translation, along with his brother Augusto, of James Joyce's *Finnegans Wake*.

The translation of neologisms has been given little attention in the literature of Translation Studies. The only author that gives it some attention is Peter Newmark [4, p. 292] in whose work he describes the various possibilities of coinages of neologism and presents several solutions for each case, although most of them were culled from technical texts.

However, he does give examples from literary texts and states that any literary neologism should be recreated. His advice for the translator is that,

when faced with an “uncommon” element in the original text, he should recreate it in the target text, the same element being as “uncommon” as it is in the original. If, for instance, there is a lexical creation by means of phonemes, the coinage in the target language should have the same effect on the reader.

Effects of the Turkish language reform

Few languages in the world – if any, indeed – have undergone such drastic changes in their lexical stock (but not only) and in such a short time scope as the Turkish language¹. Kerslake & Göksel [5, p. xxviii] say that “[...] for better or for worse, the lexicon of Turkish in the early twenty-first century is *radically* different from that of the early twentieth century” (our emphasis). In fact, even its name has been changed from *Osmanlıca* (Ottoman language) to *Türkçe* (Turkish), so that no speaker of the language would dare call the former Turkish, at least not without causing eyebrows to raise in surprise. This, of course, should be seen against the backdrop of the big social and political changes perpetrated from above², i.e., officially sanctioned by the government³, even to the point of punishment meted out to those who did not comply (for example, if one continued using the Arabo-Persian alphabet as against the use of the new Latin alphabet⁴). According to Yılmaz [6, p. 165], “[r]epublican leaders insisted on an uncompromising attitude on the alphabet question and avoided any public acknowledgment of the difficulties involved in changing established habits”. Leaving the otherwise important social and historical context of the time for conciseness' sake, together with the change of alphabet, which, in

¹ Cüceoğlu & Slobin [7, p. 302]: “The Turkish reform is not a revival of an ancient language, as in Israel or Ireland. Nor does it represent the raising of one of several conflicting languages or dialects to official status, as in Norway or India. The Turks have not been interested in developing a multilingual nation. Modern Turkish is not the result of planned development of a vernacular into a national language as, for example, Indonesian”.

² Luděk Hřebíček [8, p. 223]: “The Turkish language reform can be viewed from two aspects: from the political and the linguistic one. Both of these are closely connected”.

³ Kristin Dickinson [9, p. 107-8]: “In the realm of language this entailed the top-down implementation of a monolingual paradigm, through the production of an *öz Türkçe*, or an ostensibly pure Turkish vernacular”.

⁴In practice, however, this did not always happen, according to Yılmaz [6, p. 163]: “A number of statesmen, journalists, and intellectuals may have personally devoted themselves to the promotion of the new alphabet and refused to use the Arabic letters. However, other Turkish citizens continued to make choices in their everyday lives as to which letters to use. One important factor in making such decisions was the division between the public and private spheres, although in practice the boundary between the two was often porous or blurred”.

itself greatly reduced in a matter of a few years the illiteracy rate in the country¹, there was the language reform *per se* (Dil Devrimi, “language revolution”, as it is called in Turkish) initiated in the 1930's – which was greatly polemical for several reasons, one of which being that it was precisely non-linguists who tinkered with the language, the result of which did not please many intellectuals of the time. Such polemics lasted into the 80's, time when the linguistic dust, so to speak, began to settle and other issues, such as the search for replacements for English borrowings, were busying the members of the TDK (*Türk Dil Kurumu*), the Turkish Language Society.

It does not take much reflection to conclude that the reformed language did not affect the everyday communication of the masses, for which a necessarily limited vocabulary suffices in order to make one's needs expressed. But, and this is the focus of this study, we should stress that the time was ripe for Turkish writers to begin exploring this new facet of history and language in their works, stylistically speaking. This, as is the case of *The Disconnected* (more below), was used even as a way of criticizing the excesses of reformers. Another writer that chose to explore the dichotomy Ottoman x New Turkish is Elif Şafak. Alev Adil [10, p. 140] reminds us that Şafak reclaims vocabulary of Arabic and Persian origin, signifying a return of repressed pre-Republic, Middle Eastern and Islamic linguistic memories in order to fashion a postmodern linguistic aesthetic, just like Atay did in *The Disconnected*.

Worthy of mention is the event called *Yasaklanan Kelimeler Olayı* (“Event of Forbidden Words”) in 1984 in which, according to Brendemoen [11, p. 483], the executive board of Turkish Radio and Television promulgated a list containing 205 words forbidden to use in Turkish radio and television. Such list, which became subject to a storm of protests, was said to have originated from the scholar Zeynep Korkmaz. It certainly was no coincidence that most of these words were nouns derived from verbs with “wrong” derivational suffixes. Additionally, it is interesting what the Turkish translator and scholar Erdağ Göknar says in this respect [12, p. 52]:

“Writers of the generation after the last major military coup (Sept. 12, 1980) – which affected all aspects of Turkish politics, society, and culture and broadly represented the transition between leftist-socialist and neo-liberal worldviews – have been increasingly free to resurrect Ottoman and ‘Ottomanesque’ language (and history) in a way that no longer threatens national identity but actually furthers visions of modernity and progress.

¹ Hale Yılmaz [6, p. 147] gives the following figures: according to the 1927 census, 8.16 percent of Turkey's total population of more than 13,600,000 were literate. The literacy rate of the school age population improved to 20.4 percent by 1935 and to 30.2 percent by 1945.

That is to say, they can use old and new registers of language together in a way that complicates and enriches their prose in sound and meaning.”

The Disconnected

It is a modernist work – the first of the kind in the Turkish literature – originally published in 1972. It is a thick book, 700-odd pages, and it talks about the soul mates Turgut Özben and Selim Işık. One day the former wakes up and reads the news of the latter's death in the paper. They, who met at university while studying to become engineers, lost touch with each other once Turgut got married. Shocked by Selim's death, Turgut starts reconsidering his own life by recalling memories of Selim and the days they spent together. In order to find out who he was and what drove him to kill himself, Turgut talks to Selim's friends and family. The more he tries to find out about Selim's world, the more he becomes alienated from his own life. He then, at the end of the book, sets off on a journey knowing he will not come back to his regular life.

Its linguistic style, however, and this is what concerns us in this study, is of particular interest, not least to a translator (scholar). In conjuring up a pre-Ottoman past, a “pure” Turkic past when the Islamic influence was still far in the horizon, he dexterously imagines, with much irony, what their vocabulary was like in doublets with the modern equivalent in parenthesis. The irony lies precisely in the words themselves, most of which were most likely still unknown to Turkic tribes of pre-11th century, such as *koşunuğraş* “athletics”, *sakalsaçkeser* “barber”, etc. Atay resorts to coining neologisms that remind of the neologisms coined by the reformers in order to replace Arabic borrowings, i.e., by the exclusive use of Turkic roots. This, of course, sounds risible to today's Turkish speaker, without any need of further explanation. And herein lies precisely the difficulty for the translator of the work into any foreign language. It is worth quoting, in this respect, Erdağ Göknar [12, p. 52-3]: “The issue of vocabulary is further complicated by the effects of Republican language reform policies that either denied or deferred to living language practices and the use of purely Turkish/Turkic neologisms (*öz Türkçe*)”.

Analysis and transcreation of 2 neologisms from *The Disconnected*

Below we will analyze 2 neologisms used to describe the character called Yılgin Mete [13, p. 185]:

Pure Turkish (öz Türkçe)	Modern Turkish	Intended Translation¹
karal	esmer	brunette
sakalsaçkeser	berber	barber

¹ All English translations are mine.

1) *karal*, a neologism, in the sense of “brunette” is used here in place of the current Arabic borrowing *esmer* (< أسمر *asmar*), with the same meaning. It is derived from *kara* “black” + suffix -l. If we had to think of an equivalent in English, *blackette* would be an example, with a native word linked by a borrowed suffix. In Portuguese, however, we chose to translate it as *morenado* (from *moreno* “brunette” + suffix of the past participle *-ado*). Such a technique is corroborated by the renowned Brazilian author João Guimarães Rosa, famous for his coinages. Thus, we have in his works “escurado” (< *escuro* “dark” + superfluous *-ado*) used to describe someone, as in “... e era um rapagão, cabeludo, escurado...”.

2) *sakalsaçkeser*: a compound made up of *sakal* “beard” + *saç* “hair” + *keser* “(that) cuts”. Coincidentally, the would-be ending *-er*, not a real ending in such a word in Turkish (it is, rather, the conjugation of the 3rd person singular present aorist of the verb *kesmek*), resembles both the modern Turkish word and the English one *-er*, also would-be endings, but that all remind one of the Germanic agentive ending *-er*, as in teacher. It is probable that the author took advantage of this. In Portuguese we chose to translate it as *barbelereiro*, a play on words with the current *cabeleireiro* “hairdresser”, based on the root of *cabelo* “hair”, and in the former we used “barb-“ (“beard”) as a root instead + suffix (r)eiro, equivalent to *-er* in English. A possible English transcreation could be *hairer* (composed of hair + suffix *-er*, in analogy with teacher, teach + *-er*, for instance).

Conclusion

It has been said that translation is a kind of rewriting [14, p. 3]. And, to my mind, nowhere is this seen more keenly than when the translator deals with linguistically challenging works and by this we mean metalinguistic works, or works that have language itself as their focus. Such works, some of them mentioned by title in this study and, as the main topic of it, often are replete with neologisms, and, although this occurs with a certain frequency in literary works, it is a topic that has been relatively little explored in the literature of Translation Studies. For such, it is very instructive for a translator to read closely what other translators have done before them, especially if they comment on their translations. Such is the case of the prolific translator and essayist Haroldo de Campos, who, incidentally, worked on different genres and different languages (English, German, Hebrew, Russian, to name a few), all with equal dexterity. Besides his translations, he left behind a bulk of commentary that enriched substantially the field of Translation Studies. It was our aim, in this study, to present a little of his theory and use it as a basis for my own transcreation of neologisms that occur in a linguistically challenging work of literature, i.e., *The Disconnected* by Oğuz Atay – a work that has received much acclaim

in Turkey, but that only recently has received attention and been translated into several foreign languages, such as Dutch, German, Greek and English. I would like to close this study by quoting at length another translator and translation scholar, the Chinese Di Jin, who also worked on the transcreation of writers such as James Joyce's *Ulysses* [15, p. 278]:

“The translator must first be a researcher-connoisseur in the source language who can fully appreciate every subtlety in the text; then he needs to be an artist with a creative imagination and a delicate touch comparable to the author's but expressible in the new language”.

References

1. Campos, Haroldo de. *Transcrição*. Tápia, Marcelo; Nóbrega, Thelma Médiçi (orgs.). São Paulo: Perspectiva, 2013.
2. Barnstone, Willis. *The Poetics of Translation: History, Theory, Practice*. New Haven/London: Yale University Press, 1993.
3. Campos, Haroldo de. Qohélet = o-que-sabe: eclesiastes: poema sapiencial. São Paulo: Perspectiva, 1991.
4. Newmark, Peter. *Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall, 1988.
5. Kerslake, Celia; Göksel, Aslı. *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London/New York: Routledge, 2005.
6. Yılmaz, Hale. *Becoming Turkish: Nationalist Reforms and Cultural Negotiations in Early Republican Turkey, 1923-1945*. New York: Syracuse, 2013.
7. Cüceoğlu, Doğan; Slobin, Dan I. Effects of Turkish Language Reform on Person Perception. In: *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol. 11, No.3, September, 1980, pp. 297-326.
8. Hřebíček, Luděk. The Turkish Language Reform and Contemporary Texts. In: *Archív Orientální*, 43, 1975, pp. 223-231.
9. Dickinson, Kristin. Where Language is Ripped Apart: Absence and Illegibility in Bilge Karasu's The Garden of Departed Cats. In: *Critical Multilingualism Studies*. 2:1, (2014), pp. 106-128.
10. Adil, Alev. Western Eyes: Contemporary Turkish Literature in a British Context. In: *Writing Turkey: Explorations in Turkish History, Politics, and Cultural Identity*, MacLean, Gerald (ed.), 129–144. London: Middlesex University, 2006.
11. Brendemoen, Bernt. The Turkish Language Reform and Language Policy in Turkey. In: Hazai, György (ed.), *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft* (Budapest: Akademia Kiado, 1990), pp. 454-93.
12. Göknar, Erdağ. My name is re(a)d: authoring translation, translating authority. In: *Translation Review*, Volume 68, 2004, pp. 52-60.
13. Atay, Oğuz. *Tutunamayanlar*. İstanbul: İletişim, [1972]/2013.
14. Bassnett, Susan. *Translation*. London/New York: Routledge, 2014.
15. Jin, Di. Translating *Ulysses*, East and West. In: *Joyce in Context*. Cheng, Vincent J.; Martin, Timothy (ed.). Cambridge/New York: Cambridge University Press, 1992, pp. 270-284.
16. Yılmaz, Hale. *Becoming Turkish: Nationalist Reforms and Cultural Negotiations in Early Republican Turkey, 1923-1945*. New York: Syracuse, 2013.

Авторський стиль Чака Поланіка в українськомовних перекладах його творів

Проблематика та письменницький стиль Ч. Поланіка є найважливішими причинами його успіху серед читацької публіки та серед тих, хто як правило, надає перевагу іншим видам діяльності, наприклад, перегляду телесеріалів, комп'ютерним іграм, тощо, вважаючи, що читати – це занадто нудно. Між тим, саме останні складають більшу частину його аудиторії. Як говорить сам автор, це пояснюється легкою формою розповіді – простою, але достатньо динамічною, щоб конкурувати з іншими видами розваг [8]. Наміром Чака Поланіка, ще з самого початку, було привабити своїми творами саме таких читачів, про що він заявив у документальному фільмі «Листівки з майбутнього» (“Postcards from the Future”, 2003): «Коли я почав писати, моєю метою було створити такі книги, які зможуть відволікти людей від відео кліпів, відеоігор, кіно та телебачення, та будуть їм служити так само, як і всі ці способи розваг».

Задля досягнення динамізму, завдяки якому його історії здаються більш привабливими та доступними, Чак Поланік почав підсилювати акценти на дієсловах та швидкому розвитку сюжету, додаючи дії в текст, та уникаючи її оцінки. “*Tyler gets me a job as a waiter, after that Tyler’s pushing a gun in my mouth and saying, the first step to eternal life is you have to die.*” [1, с. 1] – саме з цього речення починається роман «Бійцівський клуб» – «*Спершу Тайлер улаштує мене на роботу офіціантом, а тепер засовує пістолет мені в рот і каже, що, мовляв, аби зробити перший крок до вічного життя, треба померти*» [5, с. 1]. Тобто, відкриваючи книгу, перше, що бачить читач – це не опис інтер'єру, не знайомство з персонажами, а саме розвиток подій, а точніше, він бачить те, чим все закінчиться.

Такий підхід пов'язаний з досвідом журналістської діяльності, яка дозволила автору наблизити свої твори до реальності. Як говорить сам Поланік: «журналізм зробив з мене хорошого мінімаліста».

У одному зі своїх інтерв'ю Чак Поланік говорив про слова, які «повинен забути письменник», серед них були слова, які описують почуття героїв, їх думки, та інтелектуальну діяльність. Замість того, щоб зробити персонажів «знаючими щось», він закликає вигадувати деталі, які допоможуть читачу краще їх пізнати. Він описує все саме так, що читач повинен сам захотіти їх пізнати, і повинен буде робити

власні висновки. Наприклад, замість того, щоб написати «*Пітер знав, що він подобається Місті*», він говорить «*Між уроками Місті стояла біля його шухляди, коли він підходив до неї. Вона закатувала очі та повільно відходила, залишаючи запах своїх парфумів та слід чорних підборів на фарбованому металі. На наступній перерві Місті знову буде тут*» [6, с. 78]. Ніякого опису почуттів, лише факти, та дієслова, які допомагають читачу зрозуміти, що відбувається у голові кожного героя.

Чак Поланік вважає, що замість того, щоб сказати «*У Енн були блакитні очі*», краще буде додати більше деталей і сказати: «*Енн закашлялась та почала махати перед своїм обличчям, щоб відігнати сигаретний дим від своїх блакитних очей, а потім посміхнулась...*» [6, с. 80]. Таким чином, замість того, щоб просто донести до читача опис персонажа, він додає жести, звички, показує його історію, а не просто розповідає її.

Авторському стилю Ч. Поланіка притаманне також розмаїття розмовної лексики. Сучасна мінлива реальність викликає появу нових концептів, що потребують негайної номінації, що призводить до виникнення великої кількості розмовних слів. Цей незворотній процес викликає масу труднощів, з котрими стикається перекладач літературних текстів у ході своєї професійної діяльності.

У романах Чака Поланіка досить часто зустрічаються сленгові слова, які грають важливу роль у формуванні його власного ідіостилю, і завданням перекладача є передати читачам ту саму картину, яку зображає автор оригінального твору, змусити їх почувати себе так само, як вони почували б себе, читаючи оригінал.

Сленг у творах Поланіка виконує, перш за все, емоційно-експресивну функцію, що означає, що за допомогою сленгу герой може достатньо вільно та найбільш повно висловити почуття та емоції, які він переживає. Особливе місце тут займає досить широка група сленгізмів, що представлена вигуками, які надають експресивного окрасу висловлюванню та служать для безпосереднього вираження почуттів та волевиявлень. Наприклад, коли герої роману «*Бійцівський клуб*» виражали різні ступені подиву, вони викрикували: “*bonk!*”, “*chyaa!*”, “*eesh!*”, “*flip mode!*”, “*oh my goshness!*”, “*shnikies*”; а якщо погоджувались один з одним, то: “*bet!*”, “*dude!*”, “*shoots for real!*”, “*ah... ja!*”; якщо навпаки, не погоджувались, то: “*bet!*”, “*dude!*”, “*negotary!*”, “*ta huh!*”.

За допомогою сленгових слів герої творів Чака Поланіка нібито намагаються виділитися з натовпу за допомогою «крутих» слів, продемонструвати деякі свої якості, та належність до певної соціальної групи: “*We’re all just a big bunch of crap, I say*” [1, с. 98]

перекладається як «*Ми всі —лише велика купа лайна, кажу*» [5, с. 158]. Цими словами герой нібито демонструє свою зневагу до всіх оточуючих, до себе, та до суспільства в цілому.

Різні прийоми перекладу, зокрема перекладу сленгізмів, використовуються лише з урахуванням контексту, та націлюються на досягнення максимального рівня еквівалентності, та найбільш точної передачі змісту, стилю та функції сленгізму у тексті оригіналу.

Іншим дуже важливим прийомом письма Поланіка є ангелітописець (recording angel). Він полягає у неупередженій манері письма, коли автор не виносить ніяких суджень про те, що він описує. Наприклад, *“This kid would turn out all the lights in the trailer while her mom was at work. She’d lie down flat on her back, on the matted-down orange shag carpet in the living room. The carpet smelling like somebody stepped in a dog pile. The orange melted black in spots from cigarette burns. The ceiling was water-stained. She’d fold her arms across her chest, and she could picture life in this kind of place”* [2, с. 3]. У даному фрагменті автор не дає власну оцінку ситуації та умов, у яких доводиться жити дитині. Він просто неупереджено говорить про те, що існує насправді – зачовганий брудний килим, який смердить, стеля в плямах, дитина, яка час від часу живе у світі своїх яскравих фантазій. Хоча автор цього не говорив, але читач розуміє, що цю дитину не можна назвати щасливою, ми розуміємо, що вона краще житиме у світі своєї уяви. Ми маємо змогу це побачити, тому що автор додав багато деталей, з яких ми можемо зробити висновок. У перекладі цей прийом не втрачається, а висвітлюється наповну – лише деталі і жодних оцінок: *«Поки її мати на роботі, ця дитина вимкне у причепі все світло. А потім ляже спиною на зачовганий жорсткий килим у жилій кімнаті. Помаранчевий килим смердить так, наче на нього хтось ступив підошвою, вимазаною в собаче лайно. На яскравій поверхні килима – розплавлені чорні плями сигаретних опіків. Стеля – з патьоками від прониклої води. Дитина складе руки на грудях і стане уявляти собі життя в місцині, яку створила її фантазія»* [6, с. 5].

Сам Поланік в одному зі своїх інтерв'ю зізнався, що саме вивчення журналістики дозволило йому ефективно використовувати цей прийом, адже журналістика – це і є той самий пошук об'єктивності.

Автор доволі часто використовує дану техніку, та й взагалі намагається уникати прикметників, навіть коли описує сцену, або вводить нових персонажів. Його описи короткі, вони лише дають важливі деталі, щоб кінцевий образ читач міг би намалювати сам. Наприклад, описуючи сцену з «Щоденника», коли головна героїня знаходить свого чоловіка після його спроби самогубства, Поланік не

говорить про те, як її це лякає, або засмучує чи змушує страждати, але ми розуміємо це з наступних рядків: *“when a normal person, some normal innocent person who sure as hell deserved a lot better, when she comes home from waiting tables all day and finds her husband suffocated in the family car, his bladder leaking, and she screams, this is simply her orbicularis oris stretched to the very limit”* [2, с. 1] – *«Коли нормальна людина, нормальна безневинна жінка, яка, чорт забирай, безсумнівно, заслужила на краю долю, приходить додому, цілий день пропрацювавши офіціанткою в кафе, і знаходить свого чоловіка померлим від вихлопного газу в родинному авто, а в чоловіка із сечового міхура тече сцикління, то вона несамовито верещить. Але то всього лише до краю розтягується її округлий ротовий м'яз – orbicularis oris»* [6, с. 1]. Немає необхідності писати, що головна героїня незадоволена своїм життям, стомлена жінка, завдяки усім деталям, наданим читачу автором, він може сам дійти такого висновку. Таким чином, письменник вводить нового персонажа у твір, використовуючи лише декілька слів.

Важливою особливістю письменницького стилю Чака Поланіка є повторювані фрази у його романах, так звані рефрени. У *«Задусі»* таким рефреном виступає фраза *“... – isn't the right word, but it's the first word that comes to mind”* [3, с. 14] – *«... – не зовсім вірне слово, але це перше, що спадає на думку»*, наприклад: *“Parasite – isn't the right word, but it's the first word that comes to mind”* – *«Паразит – не зовсім вірне слово, але це перше, що спадає на думку»* [7, с. 17]. Так головний герой висловлюється про себе та про те, яким він є другом, спочатку називаючи себе просто «дбайливим лікарем» або «дилером, який штовхає героїн» [7, с. 17], а вже потім порівнюючи себе з паразитом.

У *«Невидимих монстрах»* такі рефрени – це опис минулого життя головної героїні, яка була моделлю до нещасного випадку:

“Give me lust, baby.

Flash.

Give me malice.

Flash.

Give me detached existentialist ennui.

Flash.

Give me rampant intellectualism as a coping mechanism.

Flash” [4].

Подібні фрази повторюються в романі дуже часто, демонструючи досить невизначене ставлення героїні до своєї колишньої професії.

Іншою характеристикою стилю Поланіка є витончений, але похмурий і шокуючий світ, який він змальовує в своїх творах. *“Now, smile the way an elderly mother would when her only son kills himself.*

Smile and pat the hand of his wife and his preteen daughter and tell them not to worry – everything really will work out for the best” [2, с. 2] – «*А тепер посміхнися так, як посміхається стара мати, коли її єдиний син накладає на себе руки. Посміхнися і поплескай по плечу його дружину та малолітню доньку, та й скажи їм, щоб не переймалися – врешті решт усе складеться напрочуд гарно*» [6, с. 4]. В цілому, твори письменника націлені виключно на нове покоління, адже їх батьків ці романи можуть шокувати. Людям зі слабкими нервами романи Поланіка взагалі не рекомендується читати, так само, як і тим, хто сприймає все близько до серця, адже твори автора є доволі їдкими, жорсткими, а іноді навіть і обурливими, та містять нецензурну лексику. Деяких читачів дивує те, з якою смертельною серйозністю автор описує речі, які важко навіть уявити у сучасному суспільстві.

Отже, через ненормальність та жорсткість змальовуваних ситуацій Чака Поланіка називають «шоковим письменником». Його стиль – різкий, категоричний, провокативний, та спрямований виключно на нове покоління. Він навмисно звертається до гострих тем та іноді звинувачується у нігілізмі, що сам автор спростовує. Світи, які створює Поланік, є достатньо похмурими та шокуючими. У творах Поланіка фігурує дуже багато сленгових слів, які допомагають йому розкрити персонажів. Ці слова перекладаються або прямим еквівалентом, або ж описовим перекладом, якщо такого не існує в українській мові. Через те, що Поланік намагається уникати прикметників, він описує різні ситуації в деталях, проте йому все ж-таки вдається зробити це досить коротко. Він дає читачу змогу власноруч зробити висновки, не нав'язуючи свого ставлення до ситуації.

Література

1. Palahniuk Ch. *Fight Club* / Ch. Palahniuk – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://biblioteca.salamandra.edu.co/libros/PalahniukChuck\(english\).pdf](http://biblioteca.salamandra.edu.co/libros/PalahniukChuck(english).pdf).
2. Palahniuk Ch. *Diary* / Ch. Palahniuk – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.readnovelonlinefree.com/novel/Diary-1801>.
3. Palahniuk Ch. *Choke* / Ch. Palahniuk – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.onlinebookster.com/reading/Choke-5792/329075>.
4. Palahniuk Ch. *Invisible monsters* / Ch. Palahniuk – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readfulltext.blogspot.com/2013/10/invisible-monsters-by-chuck-palahniuk.html>.
5. Поланік Ч. Бійцівський клуб / Чак Поланік – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 254 с.
6. Поланік Ч. Щоденник / Чак Поланік – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://javalibre.com.ua/java-book/book/2917020>.
7. Поланік Ч. Задуха / Чак Поланік – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rulit.me/books/zaduha-read-426447-1.html>.
8. *Postcards from the future: Chuck Palahniuk documentary* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=D1IH54MLTq4&t=59s&index=2&list=WL>.

Юлія Плетенецька, Валерія Вороніна
м. Київ, Україна

Шляхи відтворення лексико-граматичних засобів вираження модальності у творі А.К. Дойла «Пригоди Шерлока Холмса»

У лінгвістиці категорія модальності має багато аспектів вивчення і розглядається з різних наукових позицій. Всебічну характеристику модальності можна знайти в працях академіка В.В. Виноградова (1975). Він простежив історію вивчення даної категорії, окреслив низку засобів вираження модальності, виявив її обсяг і конкретний зміст [12, с. 358]. В. Виноградов вважає, що кожне речення містить в собі вказівку на ставлення до дійсності. Такої ж думки дотримується мовознавець І.Р. Гальперін (1981), який розглядає модальність як категорію, притаманну мові в реальному спілкуванні, тобто мовленню, і тому ця категорія є самою сутністю комунікативного процесу.

Однак, деякі мовознавці дотримуються більш вузького розуміння модальності, і визначають її як «віднесеність змісту речення до дійсності з точки зору мовця» (В.З. Панфілов, 1977). Інші розуміють модальність як протиставлення реального / ірреального ставлення висловлення до дійсності» (Г.А. Золотова, 1962) [12, с. 358]. Широко поширеною є також точка зору, згідно з якою інваріантним значенням модальності є віднесеність змісту висловлювання до дійсності, тобто модальність поширюється на відношення суб'єкта висловлювання до дії і ставлення мовця до достовірності змісту висловлювання. При такому підході багато різновидів і засобів вираження модальності виступають другорядними або і зовсім залишаються поза цією багатогранною, але разом з тим і цілісною категорією. Така точка зору представлена в роботах А.В. Бондарко (1990), М. Грепла (1973), Г.А. Золотовой (1962), В.З. Панфілова (1977) і деяких інших лінгвістів» [12, с. 358].

На думку Е.Н. Алієвої (2010), природу вираження категорії модальності можна побачити і в тому, що дана категорія є постійно діючою, визначною ознакою речення; «функціонує на логико-граматичному рівні утворення речення; поділяється на об'єктивну й суб'єктивну модальності, що виражають різні модальні значення від простого повідомлення до емоційно-експресивного; і, врешті-решт, модальність в однаковій мірі обслуговує і граматичне речення, і логічне судження в процесі їх утворення» [12, с. 358].

Більшість лінгвістів диференціюють модальність на суб'єктивну і об'єктивну, але не всі фахівці вкладають в ці поняття однаковий сенс.

«Суб'єктивна модальність виражає оцінку мовця із врахуванням ступеню обізнаності цих зв'язків, тобто вона вказує на ступінь достовірності думки, що відображає цю ситуацію, і включає проблематичну, просту і категоричну достовірності» [12, с. 359]. На думку Г.В. Колшанського, суб'єктивна модальність виражається за допомогою різних модальних слів – від тих, що виражають поняття впевненості, припущення, ймовірності до тих, що виражають поняття радості, захоплення тощо. Він підкреслює, що «суб'єктивно-модальні значення передаються не тільки лексикою (наприклад модальними словами, вигуками), але і граматиною (станом, афіксами суб'єктивної оцінки) та фонетикою (за допомогою інтонації)» [7, с. 140]. І.Р. Гальперін вважав, що суб'єктивно-модальне значення може бути передано різними засобами: «формально-граматичними, лексичними, фразеологічними, синтаксичними, композиційними, стилістичними» [9, с. 81]. А формують суб'єктивно-оцінну модальність, на думку С.С. Вауліної, «не лише суб'єктивні, але також і об'єктивні модальні значення, і насамперед, значення ситуативної модальності (можливість, бажаність, необхідність), які при реалізації в тексті виконують оцінну функцію, часто виступаючи в ролі експлікатора аксіологічних категорій та понять» [3, с. 11].

Отже, суб'єктивна модальність тексту або авторська модальність – це вираження в тексті ставлення автора до інформації, його концепція, думка, представлені читачеві.

Об'єктивна модальність – це обов'язкова ознака будь-якого висловлювання. «Вона відображає характер об'єктивних зв'язків, наявних у тій чи іншій ситуації, на який спрямований пізнавальний акт, а саме зв'язки можливі, дійсні та необхідні» [12, с. 359].

Таким чином, згідно з традиційною лінгвістичною теорією, до об'єктивної модальності відносяться ті висловлювання, які можна розглянути з позиції реальності / нереальності, що тісно пов'язано з поняттям і способу, і часу; а до суб'єктивної модальності відноситься все, що пов'язано з особистою позицією мовця, що виражається як в різних видах способу, так й іншими засобами залежно від конкретної мови (модальні дієслова, частки, вставні слова і т.п.), завдяки чому частіше текст є легшим для сприйняття, адже дозволяє зрозуміти позицію мовця до висловлюваного.

Існують різноманітні класифікації засобів вираження модальності, які залежать від приналежності лінгвіста до тієї чи іншої наукової школи. Ми в своєму дослідженні ґрунтувалися на класифікації І.В. Корунця. Він зауважив, що «модальність, будучи екстралінгвістичною категорією, що виражає відношення мовця до реальності, має загальні в англійській та українській мові засоби реалізації, які в себе

включають: 1) фонетичні засоби (наголос та інтонація); 2) лексико-граматичні засоби (модальні дієслова); 3) лексичні засоби (модальні слова та модальні вирази), що виражають суб'єктивну модальність; 4) граматичні засоби, що виражають граматичну модальність» [8, с. 208].

На відміну від англійської, в українській мові немає відомих нам модальних дієслів. Натомість, як стверджує В.О. Горпинич, «засобами вираження суб'єктивної модальності є: 1) специфічний лексико-граматичний клас слів, словосполучення і речення: можливо, очевидно, правда; хіба що; 2) спеціальні модальні частки: так, ну, ні, ага, а як же, точно; 3) вигуки (ой/ох! ах! ну! ба!); 4) спеціальна інтонація (здивування, сумніву, впевненості, недовіри, протесту, іронії тощо); 5) порядок слів (заперечення, інверсія)» [5, с. 242].

В художньому тексті лексико-граматичні засоби вираження категорії модальності слід розглядати окремо. На граматичному рівні модальність виражається способом дієслова (дійсний, наказовий, умовний), що реалізується відповідно у розповідних, спонукальних та заперечних реченнях. «На лексичному рівні значення модальності виражаються модальними словами, до яких належать *maybe, perhaps, possibly, probably* та інші. Вони виражають впевненість чи сумнів, а також суб'єктивну оцінку до повідомлюваного. Синтаксично вони виконують функцію вставного слова, яке зазвичай відноситься до всього речення. Модальні слова можуть знаходитись на початку, у середині або в кінці речення» [1, с. 110].

Натомість на лексико-граматичному рівні засобом вираження модальності слугують модальні дієслова *can/could, may/might, should/ought to, must, need, will/would*. Вони виражають відношення до дії і означають можливість, здатність, імовірність і необхідність здійснення дії, що виражається основним дієсловом.

Об'єктивна модальність в художньому тексті виконує змістовтворювальну функцію, сприяє реалізації комунікативності тексту, а також висловлює авторське ставлення до зображуваного.

Щодо модальності суб'єктивної, то в художньому тексті їй властива велика кількість засобів вираження. «Експліцитні засоби реалізації суб'єктивної модальності співвідносяться зі змістовно-факультативною інформацією тексту і можуть бути представлені у вигляді модально забарвленої лексики, особливих граматичних форм, визначених синтаксичних конструкцій. Модально забарвленими можуть ставати і авторські характеристики, які відображають особливе емоційне сприйняття. Імпліцитним вираженням суб'єктивної модальності є підтекстова інформація, яка виражається внутрішньо-текстовими і позатекстовими асоціативно-семантичними зв'язками,

індивідуально-авторським оформленням монологу, діалогу, прямої і непрямой мови як видів мовленнєво утворювальних актів» [4, с. 116].

Категорія модальності не є перекладознавчою, але вона широко використовується і перекладознавцями. У теорії та практиці перекладу завдання полягає, головним чином, у передачі суб'єктивної модальності, тобто в тому, аби донести ставлення мовця або ж автора твору до змісту висловлювання. «При передачі модальності виникають особливі труднощі через напівфункціональність модальних дієслів та модальних слів, нечітку диференціацію способів, а найголовніше, розбіжність засобів вираження модальності в англійській та українській мовах» [2, с. 133].

Так, Я.І. Рецкер пропонує таке приблизне співвідношення засобів вираження модальності в англійській та українській мовах. «В англійській мові модальність найчастіше передається модальними дієсловами, а в українській – модальними словами та частками. Англійські модальні дієслова відповідають в українській мові модальним словам, часам та способам, а також модальним дієсловам. Часи та спосіб в однаковому ступені використовуються для передачі модальності як в англійській, так і українських мовах. Але англійські часи та способи можуть відповідати в українській мові модальним словам, часткам, модальним дієсловам та, звичайно ж, часам і способам. Англійські модальні слова відтворюються в українській мові модальними словами, частками, часами, способами» [10, с. 171].

У своєму творі «Пригоди Шерлока Холмса» британський письменник А.К. Дойл найчастіше вдається до модальних присудків, таких як *must, can / could, may / might, should, would, ought to*. Прослідкувати цю закономірність можна на основі наступних прикладів.

Grit in a sensitive instrument, or a crack in one of his own high-power lenses, would not be more disturbing than a strong emotion in a nature such as his [13, с. 3]. Як відомо, модальне дієслово *would* використовується у ввічливих проханнях, а також у здогадках та припущеннях. У даному прикладі Вотсон, від імені якого ведеться вся розповідь, повідомляє читача про те, яким він сам бачить видатного детектива Шерлока Холмса, відомого своїм дедуктивним, аналітичним складом розуму, і який дуже рідко може дозволити собі таку «слабкість» як почуття. За допомогою проведення такої паралелі під час викладу своєї думки (її суб'єктивність вже свідчить про модальність), модальне дієслово *would* допомагає створити таке яскраве порівняння.

As I passed the well-remembered door, which must always be associated in my mind with my wooing and with the dark incidents of the Study in Scarlet [13, с. 4]. У даному випадку маємо справу з модальним

дієсловом *must*. Для нас цей приклад цікавий через свою, так би мовити, «подвійну модальність». Тут дієслово *must* не стільки виражає необхідність, сувору потребу, скільки загальну асоціацію, яка не може не виникнути на фоні минулого досвіду оповідача. Під «подвійною модальністю» мається на увазі не один засіб вираження цієї категорії, адже модальність у цьому випадку підсилюється за допомогою фрази “associated in my mind”.

Складний модальний присудок з *should* використовується для висловлення морального обов’язку, при порадах та інструкціях, або ж, як у наведеному нижче прикладі, для висловлення прикраси про щось, що сталося або не сталося в минулому: *Indeed, I **should** have thought a little more. Just a trifle more, I fancy, Watson* [13, с. 5]. Це слова Шерлока, котрий засмутився через те, що склав поспішні висновки. Цей «настрій» висловлення інтенсифікується за допомогою використання модального слова *indeed*, що виражає підсилення.

Шляхом вживанням модального дієслова *would* автор передає припущення, як у наступних прикладах: *And yet it **would** be the blackest treachery to Holmes to draw back now from the part which he had intrusted to me* [13, с. 24]; *She **would** rush to secure it* [13, с. 25]; *As a lover he **would** have placed himself in a false position* [13, с. 3]. Знову ж таки, під час оповіді Вотсон вдається до міркувань про події, про вчинки Шерлока Холмса, його характер і їх суб’єктивність виражається за допомогою модального дієслова *would*.

Насправді, *would* є одним із найбільш поширених модальних дієслів. Відтінки його значень охоплюють припущення, здогадки, ввічливі пропозиції та прохання, застосовується це дієслово також і в утворенні умовного способу.

Окрім модальних дієслів, в англійській мові засобами вираження модальності на лексичному рівні виступають модальні слова (*maybe, perhaps, possibly, probably* тощо) та вирази, які синтаксично виконують функцію вставних слів, що зазвичай відносяться до всього речення. Детективні оповідання, зважаючи на особливий виклад думок детективів, сповнених припущень, є гарним прикладом для того, аби в цьому пересвідчитися: *There will **probably** be some unpleasantness* [13, с. 20]; *I think, **perhaps**, it is almost time that I prepare for the new role I have to play* [13, с. 21]; *If the former, she had **probably** transferred the photograph to his keeping. If the latter, it was less **likely*** [13, с. 34]. Вони виражають сумнів і припущення. Ці модальні слова можуть стояти в будь-якій частині речення.

Модальне забарвлення мають також слова *likely / unlikely*, які використовуються на позначення ймовірності або ж неймовірності тієї

чи іншої події відповідно: *I have been too busy to think of food, and I am likely to be busier still this evening* [13, с. 19]; *It is most unlikely that she carries it about with her. It is cabinet size* [13, с. 22].

Варто також звернути увагу на наступні приклади. Дані вирази не можна вважати суто модальними, однак у наведених нижче прикладах маємо справу саме з модальним забарвленням цих фраз:

Your Majesty, as I understand, became entangled with this young person, wrote her some compromising letters, and is now desirous of getting those letters back [13, с. 12].

I can't imagine. I suppose that you have been watching the habits, and perhaps the house, of Miss Irene Adler [13, с. 15].

I fear that I bore you with these details, but I have to let you see my little difficulties, if you are to understand the situation [13, с. 17].

У наведених вище прикладах проілюстровано такі модальні значення як припущення (“as I understand”, “I suppose”), відношення оповідача до висловлювання (“I fear”).

До модальних слів, що виражають впевненість належать слова of course, to be sure, no doubt, naturally тощо:

I am sure you could never guess how I employed my morning, or what I ended by doing [13, с. 15].

“What do you make of that?” asked Holmes.

“The name of the maker, no doubt; or his monogram rather” [13, с. 7].

Такі модальні слова характерні, здебільшого, для живого спілкування, в діалогах. Вони належать до лексичних засобів вираження категорії модальності. За допомогою них підсилюється первісна інтенція того, про що повідомляється.

До модальних слів, чи модальників, що вживалися в українському варіанті перекладу твору А.К. Дойла. відносимо: *справді, як на мене, наскільки я розумію, очевидно, схоже, напевно, певно, можливо, скоріше, безперечно, здається* тощо. Слова *скоріше, здається* передають модальність припущення, здогадки і відповідають таким модальним словам в оригінальному творі як *no rather, it seems that*. «Функціональна місткість модальних слів із значенням непевненості визначається їх здатністю виражати як логіко-сміслові, так і емоційно-експресивні відтінки. Використовуючи такі слова, мовець вербалізує свою логічну оцінку достовірності висловлювання» [11]. Проте, на жаль, модальні слова української мови не такі багатофункціональні, як модальні дієслова англійської мови, в результаті чого зустрічаються випадки, коли категорія модальності у перекладеному творі випускається.

I от, коли я вже поминув був добре знайомі двері, що завжди будуть пов'язані в моїй пам'яті з тим часом, коли я був закоханий, і з похмурими подіями «Етюда у ясно-червоних кольорах», мене раптом

обійняло нестримне бажання навідати Холмса, дізнатися, в який спосіб він застосує свої незвичайні здібності [6, с. 4].

В оригіналі ми маємо “the well-remembered door, which must always be associated”, натомість в перекладі модальне значення замінено на форму майбутнього часу.

Отже, зважаючи на відсутність в українській мові модальних дієслів, притаманних англійській мові, модальність в українському перекладі виражалася: морфологічними засобами (категорією способу); синтаксичними засобами (вставними словами та реченнями), і так званими модальниками. Модальні слова не мали чіткої позиції в реченні, а їх розташування біля того чи іншого компонента надавало певний емоційний відтінок повідомленню. Також широко розповсюдженими засобами вираження категорії модальності виявилися різноманітні частки. Часто траплялися випадки опущення категорії модальності, шляхом трансформування повідомлення в дійсний спосіб.

Література

1. Бархударов Л.С. Грамматика английского языка /Л.С. Бархударов, Д.А. Штелинг. – М.: Высшая школа, 1993. – 321 с.
2. Вальків О.О. Відтворення модальності на матеріалі роману Е.Л. Войніч «Овод» та його перекладів українською та російською мовами / О.О. Вальків. – З.: Вісник ЗНУ, 2010. – №1. – С. 131-135.
3. Ваулина С.С. Модальность как коммуникативная категория: некоторые дискуссионные аспекты исследования / С.С. Ваулина. – Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – 2013. – №8. – С. 7-12.
4. Гальперин, И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
5. Горпинич В.О. Морфологія української мови / В.О. Горпинич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 335 с.
6. Дойл А.К. Пригоди Шерлока Холмса / Пер. з англ. М. Дмитренко // А.К. Дойл. – К., 2015. – 352 с.
7. Колшанский Г.В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Г.В. Колшанский. – М.: Наука, 1975. –140 с.
8. Корунец І.В. Вступ до перекладознавства /І.В. Корунец: Підручник. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 512 с.
9. Просвіркина І.І. Суб'єктивна модальність як средство вираження оценокности / І.І. Просвіркина. – О.: Вестник Оренбургского гос. ун-та, 2002. – № 6. – С. 79-81.
10. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика: Очерки теории перевода / Я.И.Рецкер. – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.
11. Трощій В.Є. Семантико-стилістичні функції модальних слів із значенням невпевненості / В.Є. Трощій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Philologia/74530.doc.htm.
12. Шакирзянова Р.М. Роль модальности в лингвистике / Р.М. Шакирзянова // Ученые записки Казанской государственной академии ветеринарной медицины им. Н.Э. Баумана. – 2011. – С. 357-361.
13. Conan Doyle A. Adventures of Sherlock Holmes / A. Conan Doyle. – Kyiv: KM Books Publishing Group, 2015. – 330 p.

Некорректные иноязычные вкрапления в художественных текстах

Нередкое использование иноязычных вкраплений авторами художественных произведений является в ряде случаев важным средством построения образности персонажей, несущим, среди прочего, важную лингвокультурно обусловленную информацию.

В современном глобализированном обществе, в котором постоянно наблюдается процесс взаимовлияния культур, устная и письменная речь часто характеризуется использованием лексических единиц из других языков. При этом может заимствоваться не только фонетическая, но и графическая форма таких слов. Исследование таких вкраплений и способов их отражения в текстах на других языках не утратило своей актуальности и представляет интерес для переводоведения.

Л.П. Крысин определяет иноязычные вкрапления как «незамкнутые группы слов, употребление которых обусловлено степенью знакомства говорящего с иностранным языком, некоторыми стилистическими или жанровыми характеристиками речи» [1, с. 47].

Хотелось бы, однако, подчеркнуть, что для плодотворного использования употребления таких вкраплений существенную роль играет не только знакомство «говорящего» с иностранным языком, но и самого автора произведения. Недостаточно уверенное владение автором цитируемого иностранного языка или полное его незнание приводит к текстовым небрежностям. Хотя подобные небрежности в большинстве случаев не умаляют художественной ценности произведения, они все же могут обескуражить или раздражать читателей и в какой-то степени влиять на репутацию автора

В переводческих исследованиях, по нашему мнению, недостаточное внимание уделяется трудностям перевода иноязычных вкраплений, особенно на язык самих вкраплений.

Среди персонажей романа-бестселлера польского писателя Януша Вишневского «Гранд» мы встречаем Любовь Янкелевич, родом из России, горничную знаменитого отеля «Гранд» в курортном Сопоте: *Ona jest mądra jak cholera. Gada we wszelkich językach... Po wyższym uniwersytecie Luba jest.* Несмотря на столь лестную характеристику, речь Любы, в те моменты, когда она под влиянием эмоций прибегает к родному языку, становится странно неграмматической: *Boże moj, kakoj*

ja durak! – krzyknęła. – Gospodin Marian izvinitie... Kakoj ja durnoj durak. Kakoj ja durak... – powtarzala [2, с. 110].

Переводчица романа на русский язык Марина Тогобеецкая вполне оправданно поправляет названное авторское упущение и придает речи Любви более естественный характер: *Боже мой, какая я дура! – воскликнула она. – Господин Мариан, извините... Какая же я дурная дура! Какая же я дура... – повторяла она с раскаянием.*

Нарушения, связанные с грамматическим родом, встречаются в произведениях и других весьма известных и признанных писателей. Ли Харви Освальд в романе Стивена Кинга «11/22/63» обращается к своей экс-советской жене Марине как “*staryj baba*”: *Staryj baba! Old woman. He turned back to Marina with the bawling baby in his arms. She looked at him fearfully. “Staryj baba!”* [3, с. 200]. В данном случае, конечно, нарушение может быть вполне объяснимо, так как фраза произносится иностранцем, поэтому в русских и украинских переводах романа данное падежно-родовое несоответствие сохраняется:

– *Staryj baba! Старуха. – Он повернулся к Марине с орущим младенцем на руках. Она опасно смотрела на него. – Staryj baba!* [4, с. 241].

– *Старий баба! Старуха! – З ридаючою дитиною на руках він обернувся до Марини. – Старий баба!* [5, с.277].

Читатели знают, что Стивен Кинг – щепетильный исследователь, однако, к сожалению, это качество иногда теряется при описании персонажей его произведений. В уже упомянутом романе Марина Освальд отвечает незнакомцу: *Sorry, sir, don't speak good English. Am Byelorussia* [3, с. 253]. Подобная фраза вряд когда-либо может прозвучать даже в исполнении изучающих английский язык. Кроме того, Марина Освальд (Прусакова), уроженка Архангельской области, без всякого сомнения, является русской: ее недлительное проживание в Минске не делает ее *Am Byelorussia*. Переводчики (В. Вебер и О. Красюк соответственно) дают следующий перевод данных предложений.

– *Извините, сэр, не говорю хорошо английский. Я Беларусь* [4, с. 303].

– *Вибачень, сер, не говорити добре англійською, я є Білорусія* [5, с. 346].

Здесь, на наш взгляд, предложенное переводчиками решение использовать ломаную речь на языке-носителе может быть поставлено под сомнение. Комический эффект фразы и ее стилистический аспект можно было бы усилить, сохранив неграмотную иностранную речь, причем переданную кириллическим шрифтом, то есть используя так называемый “рунглиш”, о котором речь будет идти ниже.

В ряде случаев Кинг устами Марины Освальд изрекает явно придуманные слова: *Please excuse, have you seen my hubka? She bit her lips and shook her head a little. “Hubs-bun.” She attempted to smile* [3, с. 253].

Hubka и *hubs-bun* здесь используются в значении «муж». Само по себе это выглядит несколько странным: создается впечатление, что русский язык Марине не родной, а, скажем, достался ей от эмигранта-дедушки, и она им не совсем уверенно владеет.

Переводчики на русский и украинский язык в данном случае предпочли воспользоваться приемом культурной адаптации. По мнению Л.И. Гришаевой, культурная адаптация – это «преобразование или замена какого-либо элемента художественной структуры оригинала, вступающего в противоречие с культурой принимающего языка, на элемент более характерный для принимающей культуры с целью достижения прагматического эффекта, сопоставимого с оригиналом» [6, с.25]. Переводчики использовали в своих переводах слова, созвучные слову «муж» и отдаленно его напоминающие:

– *Пожалуйста, извините, вы не видели моего мужа?* – *Она прикусила губу и покачала головой.* – *Му-ша.* – *Попыталась улыбнуться* [4, с. 303].

– *Прошу вибачень, ви не бачили мого чоловіка?* – *Вона закусила губи й злегка помотала головою.* – *Чувілка?* – *Вона спробувала усміхнутись* [5, с.346].

Несуществующие слова вставляют в иноязычную речь своих персонажей и ряд других авторов. Приводим пример из романа Андре Суссана «Октябрь II»: “*Ils étaient tous des doïbniki, des êtres doubles, comme le montrait Pilniak, le romancier qu’elle avait découvert pendant son entraînement*” [7, с. 94]. Вероятно, в данном контексте автор имеет в виду «двойников», и в возможном переводе этого романа слово «двойники», вероятнее всего, будет восстановлено.

В последнее время довольно широко распространен так называемый «Рунглиш»: *Передай мне вон ту ручку, плиз. Это мои френды* и т.д. Согласно «Википедии» впервые этот термин был введен российским космонавтом Сергеем Крикалевым, который сообщил, что смесь русского и английского языков использовалась им и его коллегами-космонавтами в 2000-м году на Международной космической станции. Тенденция употреблять «Рунглиш» наблюдается и в молодежной среде и среди людей старшего поколения. Это объясняется тем, что многие говорят на английском языке или изучают его.

Такое явление также наблюдается в белорусском языке, причем зачастую использование англицизмов немотивированно и складывается впечатление, что автор просто решил блеснуть своим «продвинутым» английским. «*Калі перайсці на мову варожасці, якой актыўна карыстаюцца хейтары беларускамоўнай адукацыі, іх асноўную памылку можна растлумачыць так: яны блытаюць «свядомых» і «змагароў»*», – читаем мы в одной из статей. В ответ можно лишь пожать плечами и спросить: *When there is an alternative, why not*

go with the correct Belarusian word rather than an awkward loan word? (Почему, когда существует альтернатива, не воспользоваться правильным белорусским словом вместо неуклюжего заимствования?)

Приведем еще один пример: *Многія з тых, хто наведвае Беларусь, адзначаюць добры стан не толькі буйных дарог, але і сеткі мясцовых «стрыт»*. Здесь явно некорректно использовано английское слово *street* (улица). Возможный вариант правки: *Многія з тых, хто наведвае Беларусь, адзначаюць добры стан не толькі аўтамагістраляў, але і сеткі мясцовых дарог* [8, с. 407].

Ряд ошибок является следствием интерференции близкородственных языков. В качестве примера приводим следующее предложение: *15-гадовы Лёня Насовіч, які вучыцца ў ліцэі, грае на гітары і акардэоне, займаецца акадэмічнай грэбляй, марыць стаць банкірам*. [8, с. 207]. Использование русизма «грэбля» (правильно по-белорусски – «весапанне») искажает смысловую сторону высказывания и вызывает другие коннотации («грэбля» – по-русски «плотина, гать»).

В стремлении немотивированно копировать или вернуть иностранное словечко люди как бы теряют свою культурную и языковую самобытность, что нередко приводит к косноязычию, снижению грамотности и нарушению культуры общения.

Суммируя вышесказанное, важно еще раз отметить, что некорректное и немотивированное использование иноязычных вкраплений вносит определенный диссонанс в основной текст произведения, придает неестественность речи персонажей, нарушает целостность и убедительность их характеристик. Иноязычные вкрапления вызывают определенные трудности в переводе. Однако, если переводчик понимает и выявляет некорректность и чуждость подобных элементов, он всегда будет стремиться найти компенсационные решения, способствующие сохранению функциональных характеристик оригинала.

Способы адекватного перевода некорректных иноязычных вкраплений, среди прочего, включают исправления наблюдаемых искажений, тщательный подбор вариантов, отражающих смысловую и стилистическую близость содержания оригинального текста к тексту перевода, культурную адаптацию передаваемой автором информации.

Литература

1. Крысин Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке. – М., 1968. – 208 с.
2. Janusz Leon Wiśniewski. Grand. – Warszawa: Wielka Litera, 2014. – 320 p.
3. Электронная библиотека RoyalLib.com. King Stephen. 11/22/63: A Novel. – 383 p.
4. Стивен Кинг. 11/22/63. – М.: Астрель, 2013. – 458 с.
5. Стивен Кинг. 11/22/63/ Пер. з англ. та комент. О. Красюка. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»,

2012. – 516 с. **6.** Гришаева Л.И. Культурная адаптация текста как способ достижения комплексной эквивалентности при переводе // Проблемы культурной адаптации текста. – Воронеж, 1999. – 192 с. **7.** André Soussan. Octobre II. – Paris: Éditions Robert Laffont, 1990. – 338 p. **8.** Пятро Жаўняровіч. Даведнік па літаратурнай праўцы. – Мінск: «Адукацыя і выхаванне», 2017. – 448 с.

*Христина Прокопів
м. Тернопіль, Україна*

Лексичні аспекти перекладу українською мовою англійських хрматонімів у кінодискурсі (на матеріалі серіалу «Тюдори»)

На сьогоднішній час складно підрахувати, скільки серіалів виходять протягом року. Попри те, бажання будь-якої країни перекласти якомога швидше та якісно кінопродукт є зрозумілим, адже це не лише культурний розвиток телеглядачів, а й вигідне комерційне вкладення. Оскільки канал, який транслює певний серіал, отримує високий прибуток від цього.

Від так, у січні 2012 року на замовлення ТРК «Україна» українська мультимедійна компанія «Так Треба Продакшн» здійснила дубляж першого сезону британсько-ірландсько-канадського історичного серіалу “The Tudors”, що в українському перекладі вийшов під назвою «Тюдори». Зауважмо, що у світовому прокаті цей кіноматеріал вийшов у квітні 2007 року на прохання міжнародних телеканалів “Showtime”, “Reveille Eire”, “Working Title Films” та “Canadian Broadcasting Corporation”. Знімальним процесом керувала канадська телевізійна компанія “Peace Arch Entertainment”.

Як і будь-які кінопродукти, історичні серіали наповнені власними назвами. У цьому жанрі вони не лише виконують номінативну функцію, а й надають героям характеристику з притаманними лише їм емоційно-оцінними рисами. Перекладачу не завжди вдається розкрити образ персонажів, передати їхній колорит. Це зумовлено морфологічними, фонетичними та культурними особливостями побудови власних назв.

Актуальність статті зумовлена тим, що історичні серіали – це не лише кіноматеріали, які мають на меті розважити глядачів, а й розповідають історію життя цілих династій. Ось чому адекватний переклад власних назв важливий для відтворення задумів режисерів та сценаристів. У сучасному мовознавстві та перекладознавстві проблема перекладу хрматонімів не отримала повного висвітлення. Це й визначає важливість нашої статті.

З перекладознавчої точки зору дослідженням цих одиниць займалися такі науковці: В. Виноградов, Д. Єрмолович, О. Компан, І. Єфименко, І. Корунець, О. Карпенко, Л. Куба. Зокрема, провідним дослідником хрематономастики прийнято вважати Людвіка Кубу, який вивчав межі цієї галузі та запропонував відносити до цього розряду такі елементи: назви революцій, битв, свят, медалей, геральдичних символів, органів влади, державних установ, господарчих органів, військових організацій, дипломатичних актів [12, с. 103-132]. Утім, ця система не була стандартизована та уніфікована. Тому, точних меж хрематономастики ще досі не встановлено.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей перекладу хрематонімів з англійської мови на українську.

Об'єктом нашої праці є англійські хрематоніми та їхні українські відповідники.

Предметом дослідження є основні прийоми відтворення українською мовою англійських хрематонімів.

Перед тим, як досліджувати способи перекладу хрематонімів українською мовою в кінодискурсі, варто з'ясувати суть поняття «кінодискурс», та дати визначення терміну «хрематонім».

Відповідно до запропонованого твердження науковця А. Зарецької, кінодискурс – це «суцільний, пов'язаний текст, який є вербальним компонентом фільму в поєднанні з невербальними компонентами – аудіовізуальним рядом та іншими, важливими для ідейної завершеності фільму, екстралінгвальними факторами» [3, с. 8].

Чеський ономастолог Л. Куба подає таке визначення хрематонімів: «це власні назви людських витворів і ці найменування не є фіксованими в часі та просторі» [12, с. 103]. Вивченням хрематонімів займається ономастика. Розвиток цієї науки розпочався в другій половині XX століття, в Інституті мовознавства ім. О. Потебні АН УРСР. Перше обговорення цієї проблеми відбулося в Києві в 1959 р. за ініціативи К. Цілуйка (заступник директора Інституту мовознавства ім. О. Потебні АН УРСР) [10, с. 3-5]. Відповідно до визначення науковця Юрія Карпенка, ономастика - це розділ мовознавства, що вивчає виникнення, розвиток, зміни, функціонування, поширення і структуру власних назв у мові й мовленні, у літературній і діалектній сферах [4]. Оскільки кожна наука має межі вивчення, ономастика теж має обмежене коло досліджень. За словами польського мовознавця В. Ташицького, у коло дослідження ономастики входять проблеми вивчення географічних назв та імен власних у найширшому значенні. Так до першої категорії входять найменування гір, луків, лісів, водойм, площ. Поняття особового імені охоплюють прізвиська, рицарі, псевдоніми, імена окремих осіб [8].

У сучасній мовознавчій літературі існує чимало класифікацій власних назв. Ми вважаємо, що вагоме місце серед українських класифікацій власних назв займає систематизація науковця М. Кочергана. Він класифікував їх за такими групами:

- 1) антропоніми – позначають імена людей;
- 2) астроніми – назви небесних тіл;
- 3) гідроніми – назви водоймища;
- 4) ергоніми – позначають назви товариств, організацій;
- 5) етніоніми – найменування народів, етнічних груп;
- 6) зооніми – клички тварин;
- 7) ідеоніми – назви об'єктів духовної культури;
- 8) космоніми – назви космічного простору й сузір'їв;
- 9) теоніми – назви божеств;
- 10) топоніми – назви географічних об'єктів;
- 11) хрематоніми – назви предметів матеріальної культури;
- 12) хрононіми – назви відрізків часу, пов'язані з історичними подіями [7, с. 187].

Український перекладознавець І. Корунець виділяє чотири способи перекладу власних назв: транслітерація, транскрипція чи транскрибування, транспозиція, калькування [6]. У виданні української енциклопедії вказано, що: «Транслітерація – літерна передача слів і тексту, записаних за допомогою однієї графічної системи засобами іншої графічної системи» [9, с. 691]. Транскрипція або транскрибування полягає у фонетичній передачі імені, тобто так, як воно звучить іноземною мовою [6]. Відповідно до тверджень І. Корунця, транслітерацію та транскрибування часто об'єднують під однією назвою – транскодування [6]. Серед робіт М. Бережної читаємо, що транспозиція – це «використання однієї мовної форми у функції іншої форми, протилежної їй у парадигматичному ряді форми» [1, с. 65]. За словами В. Горпинича калькування – це не просте перенесення форми з вихідної мови в цільову. Інколи воно потребує певних трансформацій: порядок слів, відмінкові форми, поряд слів у словосполученні [2].

Матеріалом для проведення аналізу основних способів перекладу хрематонімів було обрано історичний серіал «Тюдори» та його український переклад. Методом суцільної вибірки було відібрано 25 одиниць хрематонімів оригінального кінотексту та розподілено відповідно до способів їхньої передачі. В основу лягли способи перекладу власних назв за І. Корунцем.

У проведеному нами дослідженні та аналізі способів перекладів хрематонімів українською мовою було виявлено, що під час перекладу були використані різні способи передачі власних імен. Для перекладу

однієї одиниці було вжито спосіб транслітерування: *Madonna* – *Мадонна* [13]. Під час відтворення двох лексичних одиниць було використано змішаний спосіб, а саме транслітерацію та транскрибування: *Grafton House* – *Графтон Хауз*, *Westminster Hall* – *Вестмінстер Холл* [11].

За допомогою калькування та вилучення прийменників *of* та *for* було перекладено 9 хремотонімів: *Act of Succession* – *Акт про престолонаступництво*, *The Order of the Golden Fleece* – *орден Золотої руни*, *Nonesuch Palace* – *Небачений палац*, *Palace of Illusions* – *палац Ілюзій*, *The Fountain of Youth* – *Фонтан Юності*, *A Supplication for the Beggars* – *Благання завбогих* [13]. Вилученні слова в українській мові передалися за допомогою закінчення родового відмінка. Деякі із них були перекладені із застосуванням перекладацьких граматичних трансформацій, зокрема за допомогою способу перестановки слова, наприклад: *Chapel Royal* – *Королівська Церква*, *The Liberty Tree* – *дерево Свободи* [13].

Частина власних назв були відтворені за допомогою транслітерації та калькування: *Ludlow castle* – *замок Лудлов*, *Castel Gandolfo* – *замок Гандольфо*, *Pontefract Castle* – *замок Понтефрак* [11].

Решта словосполучень були передані через калькування та транскрибування: *Whitehall Palace* – *палац Вайтхол*, *The treasures of Montezuma* – *скарби Монтесума*, *Lambeth church* – *приход Ламбет*, *Hever castle* – *замок Хівер*, *Tyndale's Bible* – *Біблія Тіндеїла*, *Sawley Abbey* – *абатство Солі*, *York Castle* – *замок Йорк*, *Swan Castle* – *замок Свон*, *Lambeth palace* – *палац Ламбет*, *Syon Abbey* – *абатство Сіон* [11].

Узагальнюючи викладений матеріал, зауважмо, що переклад власних назв потребує значної ретельності зі сторони перекладача. Пошуки адекватних шляхів передачі власних назв ще досі тривають і поки що не встановлено чітких правил перекладу власних назв з англійської мови на українську та навпаки. Нами було виявлено, що здебільшого передача хремотонімів з однієї мови на іншу здійснюється за допомогою змішаного способу, а саме калькування та транскрибування. Окрім цього, способом калькування було передано 9 власних назв.

На основі проаналізованих способів перекладу українською мовою англійських хремотонімів, виокремлених методом суцільної вибірки із серіалу «Тюдори», ми можемо зробити висновок, що питанню перекладу хремотонімів варто надати особливе місце в проблемі відтворення власних назв. Перекладачам потрібно докласти чимало зусиль задля пошуку адекватних еквівалентів, які б відповідали історичним та культурним аспектам мови. Перспективи подальших пошуків вбачаємо в подальшому дослідженні проблеми перекладу власних назв з англійської на українську мову на основі подальших сезонів серіалу «Тюдори».

Література

1. Бережна М. Тринадцять етапів перекладу власних назв та імен / Бережна Марія // Вісник СумДУ. Філологія, 2007. – № 1. – С. 62-67.
2. Горпинич В.О. Географічні назви в українській мові: складні питання словозміни, творення, правопису та наголошення: Посіб. для студ. вузів. / В.О. Горпинич, Т.Р. Антонюк. - К.: І.Федоров; Д., 1999. - 152 с.
3. Зарецкая А.Н. Особенности реализации подтекста в кинодискурсе: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.19 «Теория языка» / Зарецкая Анна Николаевна. – Челябинск, 2010. – 21 с.
4. Карпенко Ю.О. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв / Карпенко Юрій Олександрович // Мовознавство. – 1975. – № 4. – С. 46-51.
5. Компан О.С. Ономастика як допоміжна історична дисципліна // Історичні джерела та їх використання: Зб. ст. / Компан Олена Станіславівна. – К., 1966. – Вип. 2. – С. 54-64.
6. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): [навч. посіб.] / Корунець Ілько Вакулович. – Вінниця: Нова Кн., 2003. - 448 с.
7. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / Кочерган Михайло Петрович. - К.: Вид. центр «Академія», 2001. - 367 с.
8. Ташицкий В. Место ономастики среди других гуманитарных наук / Ташицкий Витольд. // Вопросы языкознания. – 1961. – № 2. – С. 3-11.
9. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
10. Українська ономастика: бібліографічний покажчик / [Вербич С.О., Сфименко І.В., Железняк І.М., Іваненко О.В., Карпенко О.П., та ін.]; ред. Вербич С.О. – К: НАН України, 2013. – 364 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/Structure/Departments/Department6/Documents/biblioteka-ukrajinskoji-onomastyky.pdf>.
11. HDeuropix. Movies and TV Series Online HD “The Tudors”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hdeuropix.com/tvshow/the-tudors-online/watch-the-tudors-free-online-streaming-hd>.
12. Kuba L. Pojmenivání lodí z původního chrématonyma (případně zepelativa az jiné hodruhu vlastních jmen, které souvisejí schématonymy) / Ludvík Kuba// Acta Onomastica. Věnovánok 100. Výročí narození Ph. Dr. Jana Svobody, Dr. Sc. – Ročník 40. – Praha, 1999. – S. 103-123.
13. Moviestape. Кіно онлайн українською мовою. Серіал «Тюдори» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://moviestape.net/katalog_serialiv/istorychny/444-tjudory.html.

*Медея Саглиани, Нато Шаврешиани, Лела Гиглемиани
г. Тбилиси, Грузия*

Вопросы, связанные с транслитерацией сванских топонимов

Как известно, топонимы являются непереводаемыми лексическими единицами, при перенесении которых на другой язык, опираясь на основу фонетической транскрипции, встаёт вопрос о транслитерации [1, с. 65]. Видно, что это положение, касающееся лишь иноязычных топонимов, а в частности, передачи топонимов русского языка на грузинский язык, можно использовать и в случае передачи на грузинский язык мегрельско-лазских и сванских географических наименований, хотя при транслитерации необходимо учитывать и другие факторы.

Знакомство со специальной литературой убедило нас, что до настоящего времени в лингвистической литературе не было попытки разработки критериев передачи мегрельско-лазских и сванских топонимов на грузинский язык. Вероятно, отсутствием этих критериев объясняется факт перевода на грузинский целого ряда мегрельских топонимов (напр., **goçkadili** «застрявшийся», **uça yalu** «чёрная роща» и др.), что, по мнению исследователей, является неправильным и, как нам известно, до сих пор считается проблематичным вопросом в мегрельском языке, тем более, что в недавно принятом Законе о государственном языке ясно сказано: «Изменение топонимов является недопустимым».

Что можно сказать о сванских географических наименованиях? Анализ материала выявил, что почти отсутствует факт перевода сванских топонимов на грузинский язык, поэтому в этом смысле проблемы нет. Но, исходя из чисто языковых интересов, при передаче того или иного топонима на грузинский язык требуется новый подход и интерпретация целого ряда вопросов, тем более если речь идёт о составлении словаря сванских топонимов.

О значении исследования сванских топонимов размышляли многие учёные, которые делали важные выводы в связи с тем или иным вопросом, но о переводе и непереводе топонимов до сих пор никто не говорил. Ввиду того, что на повестку дня встал вопрос об издании словаря сванских топонимов, считаем целесообразным заранее разработать критерии составления словаря, и с их учётом читатель должен получить полноценный словарь, в котором имеющаяся информация о той или иной лексической единице (имеется в виду вопросник, разработанный Университетским обществом изучения топонимии – *наименование места, что названо этим именем, как называлось раньше, краткое описание этой местности, почему она получила это название, какому селу принадлежит это место, кто*

делал запись, когда, от кого и т. д.¹) не будет ограничена, наоборот, она будет обогащена и с языковой точки зрения, а это в первую очередь подразумевает как транслитерацию (т.е. передачу звуков одного языка буквами другого языка), так и дословный перевод, что облегчит установление этимологии данного слова.

Прежде чем перейдём к рассмотрению разработанных нами лингвистических критериев, постараемся кратко представить известную в лингвистической литературе инструкцию для тех, кто записывает ономастический материал [2; 3], согласно которой топонимические исследования состоят из трёх основных этапов: 1) описание и собирание материала; 2) систематизация материала; 3) обработка и исследование материала.

Безусловно, особое значение в деле изучения топонимии имеет описание и собирание материала, протекающее по специальному опроснику. В нём предусмотрены следующие пункты:

I. Наименование места (с фонетическими разновидностями слова, а также с формой родительного падежа);

II. Что названо этим именем (гора, река, ущелье, пастбище...);

III. Как называлось раньше;

IV. Краткое описание местности (расположение, рельеф, границы, особенность, которая её отличает...);

V. Почему эта местность названа (или называется) так (каково народное сказание, предание, этимология);

VI. Какому селу (городу, поселению) принадлежит это место в данный момент;

VII. Дополнительные сведения и мнения записчика в связи с этим топонимом;

VIII. Кто записывал (фамилия, имя, отчество, профессия, адрес);

IX. От кого записано (фамилия, имя, отчество, профессия, адрес);

X. Когда записано.

Ввиду того, что сванский топонимический диалектологический словарный материал составлен и описан Амбако Чкадуа² точно по инструкции, разработанной университетской лабораторией топонимики (Национальный центр ономастики), поэтому в этом смысле нет

¹ Полная версия этой анкеты будет представлена ниже.

² Уникальный сванский топонимический материал, хранимый в фонде А. Чкадуа, стараниями и усилиями заведующего Отделом картвельских языков Г. Гоголашвили и руководителя Центра ономастики П. Цхадая был передан рабочей группе сванского языка того же отдела для проведения последующих исследований. Данная группа в 2015 году представила на финансирование проект «Топонимия сванского языка (фундаментально-прикладное исследование со словарём)» в Национальный научный фонд Шота Руставели и в 2016 году получила финансирование. Издание книги предусматривается к 2019 году.

никакой проблемы. Добавим лишь несколько критериев, которые помогут заинтересованным сванской топонимией лицам разобраться и прояснить некоторые вопросы. А лингвистам предоставится возможность более подробно исследовать как структурный состав сванских топонимов, так и их семантику и этимологию.

В процессе составления словаря сванских топонимов следует учитывать следующие критерии:

- Вопрос транслитерации;
- Вопрос дословного (или буквального) перевода;
- Вопрос перевода составляющих компонентов синтагм.

1. Как известно, транслитерация является одной из оптимальных способов передачи топонимов одного языка на другой. Естественно, этот способ следует применять и в случае передачи сванских топонимов на грузинский язык, тем более, что сванский язык своим звуковым составом, конкретно вокализмом (**а, е, и, о, у, э, ā, ē, ī, ō, ū, ǣ, ǫ, ǖ, ǘ, ǚ**) ощутимо отличается от звукового состава других картвельских языков.

Для наглядности в виде парадигмы представим топонимический материал, где способом транслитерации будет показана грузинская фонема к каждому сванскому звуку:

А) сван. **ǎ/ǎ̄/ǎ̆** – груз. **а**

Иллюстративный материал

схəməŋ „схумари“, pǎŋ „пари“, lǎdewal „ladevali“, ušxwanǎŋ „ušxwanari“, ipǎŋ „ipari“, isǫǎŋ „isǫari“, lǎšera „lašera“, zagǎŋ „zagari“, ǫalǎš „ǫalashi“...; abdǎni „abdani“, dǎbīš „dabiši“, dewlǎš „devlaši“, wǎni „vani“, mǎm „mami“, lǎšx „lašxeti“, maxǎš „maxaši“, dǎrǎš „duraši“...; abgǎni „abgani“, ablǎni „ablani“, aršelǎni „aršelani“, dadǎni „dadani“, dalǫǎni „dalṭani“...

Б) сван. **ē** – груз. **е**

Иллюстративный материал

adajšer „adaišeri“, arcxel „arcxeli“, leušer „leušeri“, muqmend „muqmendi“, dabdēr „dabderi“, dabiēr „dabieri“...

Г) сван. **ī** – груз. **и**

Иллюстративный материал

kuniš „kuniši“, dabwīer „dabvieri“, dǎbwīš „dabiši“, dǎdwīš „dadviši“, molīdar „molīdari“, apxwerīš „afxveriši“...

Д) сван. **ō** – груз. **о**

Иллюстративный материал

čōlur „čoluri“, zagalōd „zagalodi“, dimōlǎš „dimolaši“, ǫalōdar „ǫalodari“, laǫažōlar „laǫažolali“, aqarōl „aqaroli“...

Е) сван. **ū** – груз. **у**;

Иллюстративный материал

nasūl „naculi“, ašūld „ašuldi“, čuqūl „čuquli“, kūniš „kuniši“,
γurmūtian „γurmutiani“...

ж) сван. ə/ә – груз. у;

Иллюстративный материал

xəməŋ „cxumari“, bələš „buleši“, laxməl „laxamula“, pxətrer
„pxutrer“, laməška „lamuška“, tqabəld „tqabuldi“, gogləndār
„goglundari“...; dəŋrəš „duraši“, tɔbəldar „tɔbuldari“...

Сванский нейтральный ə/ә гласный обычно передаётся в грузинском гласным у, хотя изредка встречаются случаи передачи другими гласными (напр., mešxəl „mešxili“, zagləd „zaglidi“, axəlšen „axalšeni“ и др.).

Примечание: часто при передаче сванского топонима на грузинский восстанавливается исконный сванский гласный (напр.: laŋi „laŋali“, laxməl „laxamula“, leŋxa/leŋxa „leŋxi“...). Встречаются и такие сванские топонимы, при передаче которых на грузинский, исходя из их структуры, не применяется обычный метод транслитерации. Таковыми являются: ušba «верхушка в нижнебальском Сванети», čiši «перевал на сванском хребте», čqeru «гора в нижнебальском Сванети», mančara «место в нижнебальском Сванети», aklɔdama «кладбище в нижнебальском Сванети», pala «пастьбище в нижнебальском Сванети» и многие другие.

2. При составлении топонимического словаря зачастую встаёт вопрос о буквальном (или дословном) переводе топонимов иностранного происхождения, хотя, как уже отмечалось, в первую очередь следует учитывать транслитерацию, а затем по возможности выявить грузинский эквивалент всех «прояснившихся» наименований иностранного происхождения. Во время перевода, как указано в лингвистической литературе, необходимо обращать внимание как на структуру топонима [2], так и на семантику (напр. la-gwǝ-er-i «каштанник» (ср. со сванск. gwiǝ «каштан»), le-šgwd-in-i «тенистое место» (ср. со сванск. šged «тень»), la-γwaš «место где водятся туры» (ср. со сванск. γwaš «тур»), la-šer-a «точилка» (ср. со сванск. lašer «точилка»), la-γwn-ār-i «телячий» (ср. со сванск. γun «телёнок»), la-gwni-ār «плачевный» (ср. со сванск. ligwni «плач») и т. д.).

Считаем, что составленный таким образом топонимический словарь принесёт пользу не только специалистам, но и всем лицам, заинтересованным сванскими топонимами.

Примечание: тут же заметим, что недопустим прямой перевод со сванского на грузинский наименования того или иного населённого пункта (напр., **cxəmār** «грабовый лес», **čuber** «каштанник», **zagār** «горка», **kačx** «вершина» и т. д.) без всякой транслитерации. Это внесёт путаницу не только среди несванского, но и сванского населения. Если наименование села **cxəmār** „схумари“ перенести на грузинский прямо как «грабовый лес», а затем кто-то будет искать в Сванети село Грабовый лес, это приведёт к полному непониманию.

3. При передаче сложных сванских топонимов на грузинский язык, естественно, встаёт вопрос о переводе составляющих компонентов синтагмы. В редких случаях можно допускать исключения и перевести на грузинский, например, или синтагму полностью (напр.: **žibe šwān** «Верхний Сванети», **čube šwān** «Нижний Сванети», **bālənžiš šwān** «Верхнебальский Сванети», **bālənčuš šwān** «Нижнебальский Сванети и т. д.), или один из составных компонентов синтагмы (напр.: **žābe ləha** «Верхняя Луга», **čwābe ləha** «Нижняя Луга», **žibe lezgara** «Верхняя Лезгара», **čube lezgara** «Нижняя Лезгара»...). Мы не считаем правильным прямой перевод синтагмы полностью (или одного из её компонентов), такие случаи являются редким исключением.

Исходя из вышеизложенного, считаем, что в словаре сванские топонимы должны располагаться в определённом порядке, например:

aršwl-iš «aršvl-iš-i (дословно – брючный)», Поле (Местия, Пари, Нижняя Луга), Силеван Ишмагович Дадешкелиани, 54 года, 1969 г.

raṭ-ān-i «raṭ-an-i (дословно – имение Ратиани), Пахота (Местия, Цхумари), Джото Зорбекович Саглиани, 68 лет, 1990г.

cxəm-ār «cxumar-i (дословно – Грабовый лес)», Село (Местия), Шота Михайлович Саглиани, 75 лет, 2001г. и т. д.

В качестве заключения можно сказать, что словарь сванских топонимов, в котором будет представлен материал всех диалектов сванского языка (верхнебальский, нижнебальский, лашхский, лентехский, а также чолурский говор) даст возможность языковедам более точно изучать как структурный состав сванских топонимов, так и их семантику и этимологию.

Литература

1. Апридонидзе Ш. О передаче собственных имён в художественном переводе (по трём переводам «Казаков» Л. Толстого). – Грузинская ономастика, II. – Тб., 2004. – С. 65. 2. Эртелишвили Ф. Организационные вопросы, связанные с описанием и изучением топонимии. – Грузинская ономастика, I. – Тб., 1998. 3. Хорнаули Г. Грузинская ономастика. – Тб. 2003.

Ірина Струк, Любов Гастиницкова
м. Київ, Україна

Викривлення образів твенівських персонажів у перекладі

Одним з основних векторів сучасної науки про переклад є впорядкування питань, пов'язаних з вибором адекватних шляхів перекладу художньої літератури, і зокрема, відтворення авторського задуму. Звідси, цікавим видається аналіз мовних портретів персонажів творів відомого американського письменника Марка Твена на різних мовних рівнях, які власне свідчать про їх територіальну, етнічну та соціальну приналежність, на наявність деформації авторського задуму.

У перекладі з англійської мови головна складність полягає у тому, що, «територіальна приналежність мовця не може бути відтворена у перекладі, оскільки діалекти друготвору, якщо такі існують, будуть вказувати на цілком різну категорію людей» [1, с. 127]. Відповідно, перш за все, перекладач має виходити з обставин конкретної ситуації, розмови, характеру і характеристик співрозмовників, їхніх стосунків, соціального положення, емоцій, намірів і подібних чинників, що дозволить уникнути неточностей у перекладі образів героїв.

Розпочнімо з аналізу мовлення головного героя твору «Пригоди Тома Соєра» – Тома. Мова протагоніста містить елементи розмовного мовлення, проте його незначне вкраплення дозволяє звучати більш-менш правильно з претензією на стандартну англійську мову. Здебільшого мовні особливості покликані показати читачеві соціальний або освітній рівень героя, подекуди – дитячу щирість та відкритість [2, с. 208]. В українських перекладах граматичних особливостей перекладачі використовують різні прийоми перекладу. До прикладу, І. Базилянська надає перевагу громіздкому опису мовної одиниці, тоді як інші перекладачі використовують більш наближений до авторського ефект – природність, невимушеність фраз україномовного Тома. Порівняймо: “*Oh it ain't the bread, so much*” [3, с. 123] – «*Е, вся штука не самому хлібі*» [4, с. 101] – «*О, тут справа не у хлібі*» [5, с. 79]. У перекладі В. Митрофанова відчувається щирість, відкритість і дитяча безпосередність героя завдяки використанню вигуку «е», і розмовного вислову «вся штука», помилковому написанні виразу «не самому хлібі». Цілком протилежний ефект має рішення І. Базилянської – Том Соєр розмовляє правильною літературною мовою, що зменшує шанси адекватного сприйняття образу героя читачем. Відтворюючи лексико-семантичні особливості, перекладачі вводять у смисловий контекст твору оригіналу поодинокі експресивно емотивні відтінки,

створені з допомогою використання демінутивів (*тітонька, трішечки, малесенький*), розмовних слів (*беркицнути, врізати дуба, хоч греблю гатити, всипати прочухана*). Такі номінації зі зменшувально-пестливими суфіксами та емотивно насиченими словами в українських текстах перекладу створюють правильний образ героя, а саме: з їх допомогою Том представлений як дотепний, хитрий, простодушний і відкритий хлопчик, що певною мірою відтворює характерні риси героя тексту оригіналу.

Фонографічні особливості передбачають «ковтання» важких для вимови звуків персонажем, незнайомих або незрозумілих слів, які він все ж намагається зімітувати, вихваляючись перед своїми друзями, до прикладу: “*But I bet you I ain’t going to throw off on di’monds*” [3, с. 172] – «Гаразд. Та я б на твоєму місці **діамантами не розкидався**» [4, с. 151] – «Гаразд! Я **візьму діамантами**, і нехай це тебе не турбує» [5, с. 164].

Емотивно експресивні конструкції, присутні у перекладах В. Митрофанова та І. Базилянської, з одного боку, увиразнюють мовлення Тома, а з іншого – нездатні повною мірою відтворити головний задум автора.

Іншим головним героєм твору «Пригоди Тома Сойера» є вірний друг Тома – Гекльберрі Фінн. Твенівський персонаж – юний, безпритульний хлопчик, котрий негативно ставитися до схвалених у суспільстві норм поведінки, цінує своє безтурботне життя, не переймається питанням про освіту, – як результат його мовлення рясніє лексико-семантичними, морфологічними та синтаксичними особливостями.

Однією з важливих мовних особливостей Гека є його розмовна мова, яку протагоніст використовує у колі своїх друзів. Проте це не означає, що твенівський герой звучить в оригіналі занадто невибагливо і простакувато. Прагматика розмовних епітетів, до прикладу *patch-eyed* у перекладі інша – у одному зі словників читаємо: *patch-eyed* – тупий, дурний, ідіот, придурок [6]. У стандартній інтерпретації можливим є розгляд розмовного епітету як лексичної особливості, спричиненої написанням окремих слів через дефіс *patch-eyed/eye patch* – «піратська пов’язка». Зрештою, перекладачі пішли іншим шляхом. Порівняймо такі приклади: “*I’ve had dreams enough all night – with that **patch-eyed** Spanish devil going for me all through ’em – rot him!*” [3, с. 185] – «Мені теж снилося: цей чортів іспанець, з **пластирем на оці** ганявся за мною всю ніч, бодай йому!» [7, с. 134] – «Мені самому цілу ніч **ввижалося**, що той **кривоокий** гаспид іспанець ось-ось мене схопить, пропади він пропадом!» [4, с. 165] – «Мені всю ніч **верзлося**, як отой **одноокий** іспанець ганявся за мною, хай йому грець!» [5, с. 179].

Перекладачі твору зберегли твенівський підтекст, на що вказує низка вжитих розмовних слів *бодай йому, пропади він пропадом, верзлося, хай йому грець* та часток – *той, ось-ось, отой*. Однак вони не звернули увагу на двозначність перекладу розмовного епітету *patch-eyed*: з одного боку – перебуває за межами літературної норми, з іншого – не порушує її, але має знижене емотивно насичене забарвлення. У перекладах спостерігаємо, що перекладачі ігнорують авторський задум, і дотримуються стандартного її трактування, що власне є причиною викривлення авторського наміру, мова героя набуває ознак іронії, як результат у перекладах Гек виступає радше як простуватий і щирий, ніж роздратований і розлючений.

У творі «Пригоди Гекльберрі Фінна» письменник «не тільки дивиться на світ очима своїх героїв, а й не раз робить їх рупором своїх думок» [10, с. 89]. Особливо це стосується Гека, який має важливу місію: вести оповідь, розповідати про пригоди, переживання, розчарування, дружбу, зраду, вбивство та різні моральні нечесноти, на які героям довелося натрапити у романі. Мова протагоніста переважно насичена лексико-семантичними, морфологічними та синтаксичними особливостями, що однак не створює певної дисгармонії у розумінні контексту. Дженет Маккей писала: «помилки, які робить Гек, аж ніяк не випадкові <...> Твен старанно добирав [помилки], щоб відтворити неосвіченість персонажа, водночас не обтяжуючи читача» [2, с. 64].

Головним засобом характеристизації мовлення Гека є присутня у його вимові діалектність, яка покликана відтворити образ неосвіченого, проте кмітливого, веселого і доброго юнака. Особливості відтворення мовлення головного героя в україномовних перекладах полягають у використанні різних прийомів і способів перекладу. Найбільш поширеним залишається переклад мовної особливості з допомогою використання просторіччя. Порівняймо: “*But it warn’t no time to be Sentimentering*” [3, с. 51] – «*Однак розпускати рюмси було ніколи*» [4, с. 307]; “*If he got a notion in his head once, there warn’t no getting it out again*” [3, с. 56] – «*Якщо він собі у голову щось убгає, то вже нічим того звідти не виб’си*» [4, с. 286]; “*...talked lazy and drawly, and used considerable many cuss words*” [4, с. 99] – «*...новолі цідили слова, рясно пересипаючи свою мову лайкою*» [5, с. 346]; “*If he didn’t shut it up powerful quick he’d lose a lie every time*” [3 с. 109] – «*Якщо тут же таки не заткне собі пельки, то неодмінно збреше*» [4, с. 360]; “*Take them all around, they’re a might ornery lot*” [3, с. 109] – «*А загалом усі вони паскуди, та й годі*» [4, с. 360] – «*І взагалі всі вони – лайно!*» [5, с. 392] – «*І взагалі всі – та ще погань*» [7, с. 156]; “*...and they’d make Jim feel it all the time, and so he’d feel ornery and disgraced*” [3, с. 148] –

“...обов'язково дадуть відчутти Джиму, який він негідник і **падлюка**” [4, с. 176]; “*The more I studied about this the more my conscience went to grinding me, and the more wicked and low-down and **ornery** I got to feeling*” [3, с. 148] – «І що більше я про те міркував, то більше мене совість гризла, то більше я відчував, що я справжній негідник, **нікчема та плюгавець**» [10] – «...чим більше я думав, тим сильніше мене гризла совість, я почувався просто-таки **стервом**, останнім негідником та поганцем» [5, с. 198].

Синусоїдне коливання у перекладах діалектної, інвективної та демінутивної лексики не може свідчити про адекватне відтворення лексичних особливостей Гека. Слід зазначити, що доречним прийомом відтворення мовлення протагоніста видається неправильне написання слів, що, однак, характеризується малим процентом використання – 1% здебільшого був наявний у перекладах І. Базилянської. Ось приклад: “*Sudden as winking the **ornery old cretur** went an to smash...*” [3, с. 114] – «*Ніхто і змигнути не встиг, як негідник **старигань** зовсім розкис...*» [5, с. 400].

Дженет Маккей зазначає, що Гек використовує не лише теперішній час на позначення минулих подій, однак і теперішній час, який не стосується конкретного часу. Мета такої граматичної особливості покликана відтворити моральні роздуми героя, його коментарі та умовиводи [2, с. 65], наприклад у реченні: “*Music is a good thing*” [3, с. 116]. Умовивід україномовного Гека у перекладі І. Стещенко «*Що то за диво – музика!*» [4, с. 169] є прикладом високохудожнього стилю мови героя, що знижує прагматичну цінність контексту ТО. Варіант І. Базилянської «*Гарна **итука** музика!*» [5, с. 402] точніше передає синтаксичну особливість авторського контексту, зберігаючи у перекладі твенівський підтекст – показати природність і щирість героя. В. Левицька також приймає рішення про використання жартівливої розмовної лексики: «*Хороша **итукенція** музика!*» [10]. На нашу думку, значення двох останніх номінацій краще передають характер протагоніста роману.

Зробимо висновок, що мовні особливості, присутні у первинному тексті, є цілком адекватним явищем, оскільки для персонажів мова є зрозумілою і не викликає труднощів у процесі спілкування і розуміння мови співрозмовника. Завдання перекладача полягає у протилежному – продемонструвати еквівалентні мові оригіналу характеристики кожного героя, та яким чином вони впливають на загальну атмосферу твору [11, с. 138]. Виходячи з такої тези, ми виокремлюємо фрагментарні випадки викривлення мовленнєвої особистості протагоністів – Тома і Гека. В українських перекладах твору «Пригоди Гекльберрі

Фінна» фамільярна експресія авторського діалекту І. Стешенко, інвективна лексика В. Левицької та розширення мовних особливостей І. Базилянської є чинниками руйнації первинного образу Гека у перекладі. Щодо перекладу твору «Пригоди Тома Сойєра» згубними для Тома та Гека стали неоднозначність трактування мовних особливостей Ю. Корецького і В. Митрофанова та стилістична нейтральність І. Базилянської.

Література

1. Комиссаров В.Н. Смысловая стратификация текста как переводческая проблема / В.Н. Комиссаров // Текст и перевод. – М.: Наука, 1988. – С. 6-17. 2. McKay J.H. An Art So High: Style in Adventures of Huckleberry Finn. New Essays on “Adventures of Huckleberry Finn” / Janet Holmgren McKay. – Cambridge : CUP, 1985. – P. 61-81. 3. Twain M. The adventures of Huckleberry Finn / M. Twain ; Ed. by J. Manis. – PA.: The Pennsylvania State University, 1998. – 204 p. 4. Твен М. Пригоди Тома Сойєра. Пригоди Гекльберрі Фінна / М. Твен; Пер. з англ. І. Стешенко, В. Митрофанова. – К. : Веселка, 1990. – 496 с. 5. Твен М. Пригоди Тома Сойєра. Пригоди Гекльберрі Фінна / М. Твен; Пер. з англ. І. Базилянської. – Х. : Школа, 2013. – 544 с. 6. Urban Dictionary [Electronic resource]. – Access: [*Татьяна Тарасенко*](http://www.urbandictionary.com/7.Твен М. Пригоди Тома Сойєра / Марк Твен ; пер. з англ. Ю. Корецького. – К.: Веселка, 1962. – 175 с. 8. Лібман З. Я. Марк Твен: життя і творчість / Захар Якович Лібман. – К.: Дніпро, 1977. – 143 с. 9. Twain M. The adventures of Tom Sawyer / M. Twain; ed. by P. Stoneley. – New York: Oxford University Press, 2007. – 238 p. 10. Твен М. Пригоди Гекльберрі Фінна / Марк Твен; пер. з англ. В. Левицької. – К.: Країна Мрій, 2009. – 368 с. 11. Струк І.В. Відтворення мовних аномалій у художньому перекладі (на матеріалі мовлення персонажів романів МаркаТвена та їх перекладів):дис...канд. філол. наук: 10.02.16 / І.В.Струк.–Херсон, 2016. – 246 с.</p></div><div data-bbox=)

г. Красноярск, Российская Федерация

Вино и другие крепкие напитки в русском переводе китайского романа Мо Яня «Страна вина»

В данной работе мы хотели показать, как в русском тексте передана специфика китайского винопития – речь идет о переводе, выполненном Игорем Егоровом, китайского романа Мо Яня (1992) «Страна вина».

Мо Янь, настоящее имя Гуань Моэ, стал известен мировому читателю после вручения ему в 2012 году Нобелевской премии по литературе «за его галлюцинаторный реализм, который объединяет народные сказки с историей и современностью» (<http://noblit.ru/Yan>).

В романе, одна из тем которого посвящена нравам обитателей мифической страны Цзюго, в которой вся жизнь вращается вокруг вина, читатель находит много названий напитков: вино, водка, спирт (технический и ветеринарный), алкоголь, например: *В рюмки для крепких напитков была налита «мао-тай», в бокалы для вина – «ванчао», а в стаканы – «циндао»*. Переводчик в сносках поясняет читателю, что «Маотай» – самая известная марка китайской водки, «Ванчао» – досл. «династия»; сухое красное вино; «Циндао» – одна из самых известных и старейших марок китайского пива, производится в одноименном городе на пивоварне, основанной в начале XX в., когда порт Циндао был германской военно-морской базой на Дальнем Востоке).

Рассмотрим номинации напитков подробнее. Начнем с наиболее встречаемой лексемы «вино», которое может быть виноградным, красным, желтым из риса или проса.

Вино «Люй и чун де» несколько раз упоминается в романе, например: *В качестве основного продукта для этого вина используется гаолян и золотистая фасоль, которые должны перебродить в столетних погребах. Основной питательной средой для закваски служат ячмень, пшеничные отруби и горох, добавляется немного рисовых отрубей. После перегонки вино получается светлое и чистое, чуть зеленоватого оттенка, с изысканным вкусом. В целом его можно отнести к типу вин с густым, ярким и богатым ароматом. Привкус у него чересчур острый*.

Игорь Егоров поясняет название: «Люй и чун де» – досл. «рой зеленых мошек». Образ из стихотворения Бо Цзюйи (772–846) – китайского поэта династии Тан, в котором он приглашает друга выпить молодого вина (далее авторский текст Мо Яня выделен курсивом, а комментарий переводчика дан без курсива, в скобках).

В данном случае речь идет о винах «эрготоу», которые производятся из гаоляна, кукурузы и чумизы (головчатое просо), наиболее доступные населению крепкие напитки из-за своей дешевизны [2, с.379]: *А что касается изготовления желтого вина из проса, так этим занималась почитай вся деревня, вот уж поистине, «в каждом доме винный аромат, в каждом дворе сладкий источник»* (Строка из стихотворения Су Дунпо (1037–1101) – знаменитого китайского поэта эпохи Сун).

Об особенностях другого вина автор пишет: *С древности до наших дней, за пять тысяч лет, не наберется и десятка людей, обладавших высоким искусством пить прекрасное вино, любящих им, будто красотой. Все остальные – вонючие кожаные бурдюки. Зачем, спрашивается, заливать «Люй и чун де» или «Шибали хун» («Шибали*

хун» – досл. «красавица на восемнадцать ли»; название вина из повести Мо Яня «Красный гаолян»). <...> *Если вода больше щелочная, вино выйдет терпким и его будет невозможно пить. Но стоит добавить в него мочу здорового ребенка – и получится превосходное вино, знаменитое «Шибали хун» (само название звучит лучше по сравнению с «Чжуаньюань хун» или «Нюйэр хун» («Чжуаньюань хун» (досл. «поздравление ученому мужу»), «Нюйэр хун» (досл. «поздравление дочери») – народные названия лучшего шаосинского рисового вина «Хуадяоцзю» (досл. «резные цветы»): вино это хранили в цветных резных сосудах. До рождения ребенка вино закапывали как пожелание – сыну получить высшую ученую степень чжуаньюань, а дочери – выйти замуж, и впоследствии откапывали, чтобы отпраздновать эти события.), «ароматный напиток, оставляющий сладкое как мед послевкусие».* Автор пишет о древнейшем в стране шаосинском рисовом вине «шаосин-цзю», имеющем более чем двухтысячелетнюю историю. Его крепость 18-20 градусов, пьют подогретым.

Или *Чтобы помочь в сборе материала о вине, ученик подготовил для Вас десять бутылок «Люй и чун де», десять бутылок «Хунцзун лема», десять бутылок «Дунфан цзяжэнь» («Хунцзун лема» – досл. «Красногривый скакун»; «Дунфан цзяжэнь» – досл. «Красавица Востока»).*

Кроме этого в романе можно найти и упоминание о «Вдовьем вине», название которого связывают с поэтессой Чжо Вэньцзюнь, юной вдовой, которая вместе с поэтом Сыма Сянжу, мастером жанра фу (169-117 г. до н.э.), зарабатывала на жизнь, торгуя вином.

Кроме вин типа «эрготоу» читатель встречает и традиционные вина из винограда «путай-цзю»: «Черная жемчужина»: *... выпивает с каждым по три рюмки знаменитого вина «Черная жемчужина» (его производят у нас в Цзюго, и оно славится тем, что нормализует пищеварение); «Ванчао» (сухое красное вино), «Чжаньюй» (одно из старейших виноградных вин, производимых в Китае): Выпил большой глоток «Чжаньюй. Вино нежное, как кожа прекрасной женщины.*

Достаточно большое место занимает на страницах и «маотай-цзю», крепкая рисовая водка (60 градусов), изготавливаемая из пшеницы и разновидности просо – гаолян, в настоящее время она имеет в Китае статус *gǒu jīy* – «государственное вино». «Маотай» подается на всех официальных торжествах и дипломатических встречах: *Несколько карликов наливают чай и водку, расставляют тарелки и чашки, они крутятся вокруг нас, как на колесиках. Чай – «улун», водка – «маотай», хоть и без местного колорита, но на уровне государственного приема. Или У Мао Цзэдуна, как выпьет «маотай», в голове множество гениальных планов рождено. От его горстки бойцов*

давно бы ничего не осталось, кабы не «маотай». Так что водка эта славно послужила делу китайской революции.

Кроме водки «Маотай», которая высоко ценится персонажами романа: *А этот сукин сын, начальник отдела Юй, норовит вместо «маотай» подсунуть мне какой-то «хунцзун лема», пропади он пропадом!*, читатель встречает и другие марки крепкого напитка: «Цюаньсин дацью» (известная марка водки, производится в г. Чэнду, провинции Сычуань) и Цаююань байцзю (монгольская водка, по крепости достигает 75 градусов, народное название «мэньдаолюй» (досл. «свалит с ног осла»).

Кроме традиционных напитков для китайской культуры винопития в романе можно встретить и крепкие напитки, которые пьют бедные люди «Страны вина», у них нет названия: *По кругу ходила большая темно-фиолетовая бутыл, и каждый прикладывался к ней с нескрываемым удовольствием. Все по очереди с хрустом откусывали от лежащей на постромках большой белой редьки. Смачно прожевав, подходили снова, чтобы с таким же хрустом откусить еще. Умением всех перепить Дин Гоуэр не отличался, но выпить любил, в винах более или менее разбирался и по стоявшему в воздухе ядреному духу понял, что напиток в этой бутылки далеко не изысканный. Специфический запах водочного перегара с редькой был, пожалуй, похлеще вони испускаемых газов. Одежда выпивох и то, что они пили и ели, выдавали в них крестьян из окрестностей Цзюго. В этом случае можно рассуждать о том, что напиток, который в романе пьет персонаж, является показателем его социальной принадлежности: высокопоставленные чиновники угольной шахты на банкете пьют дорогие и изысканные напитки, а бедняки, крестьяне пьют менее качественные, дешевые. Главный герой романа – следователь Дин Гоуэр, высокопоставленный чиновник, прибывает в Цзю Гоу для расследования, чтобы добыть информацию, он пьет с персонажами разных социальных групп.*

Одной из причин разнообразия напитков в романе можно считать и присутствие в романе переписки автора с вымышленным учеником Ли Идоу о том, как стать писателем, именно в этой части присутствует множество небольших трактатов, один из которых о духе вина, другой – об Обезьяньем вине.

В русском тексте китайского романа Мо Яня «Страна вина» читатель постоянно встречает лексему «вино», поэтому ему порой трудно догадаться, о каком напитке идет речь в тексте: *В тот вечер мы эту баранью голову быстренько вымыли и положили в котел вариться. Пока она варилась, все думали о вине. В конце концов идею*

подала Седьмая Тетушка: не выпить ли спирта. У Седьмого Дядюшки, как у настоящего ветеринара, была припрятана бутылочка для дезинфекции. Конечно, мы разбавили спирт водой. И начался нелегкий процесс заправки. Выросшему на ветеринарном спирте любой другой алкоголь ни о чем! Жаль только, малыши-печник и Седьмой Дядюшка ослепли. В примере в пределах одного абзаца читатель находит слова «вино», «спирт», «ветеринарный спирт» и «алкоголь». О каком вине идет речь? В современном русском языке слово «вино» имеет два значения: 1. Алкогольный напиток (преимущественно виноградный). 2. То же, что водка (прост.) [3, с. 82]. Для большинства носителей русского языка «вино» все же ассоциируется с виноградными алкогольными напитками, на что указывают данные ассоциативного словаря [4, с.92].

Переводчик выбрал «вино» в качестве напитка, совпадающего с китайским по крепости, хотя по основному сырью они различаются, китайское вино производится из зерновых культур. Китайское производство спиртных напитков имеет давнюю традицию, поэтому все алкогольные напитки (водка, и вино, и ликер, и настойка), независимо от их типа, обозначают *jǐy* «цзю». Это и подтверждает синолог С. Кучера: «История человечества показывает, что кроме естественной влаги, каковой является вода, человек очень рано стал изготавливать и потреблять опьяняющие жидкости. Естественно, стол правителей, да и простых жителей древнего Китая не мог обойтись без них, причем главным было «вино», так мы условно, удобства ради, будем переводить знак *цзю jǐy* – «вино, водка, алкоголь», хотя трудно сказать, было ли то, что пили древние китайцы, действительно вином в нашем понимании этого слова или же чем-то браги, сивухи, самогона и т.п. Впрочем, это не столь уж важно, так как желаемый результат – улучшение настроения и состояние опьянения – достигался приемом *цзю*, чем бы он ни был на самом деле. Кроме того, обозначаемая так жидкость на протяжении веков меняла свой градус, цвет и вкус, поэтому с точки зрения этих параметров использование названия «вино» также является несколько условным» [1].

В романе «вино» выступает гиперонимом по отношению к другим алкогольным напиткам, употребляемыми персонажами произведения, соответственно, гипонимы – это крепкие напитки, которые читатель находит в тексте [6], например, «*Ага, это дух вина стоит там у стены и с усмешкой смотрит на меня – дух «маотай»*» или «*Есть у нас в Цзюго такие выдающиеся личности, что и с ведра вина не запьянеют, и в их славу впору гимны петь; а есть пьянчуги, которые у собственной жены сбережения на выпивку стянут.*»

Можно утверждать, что в русском тексте китайского романа Мо Яня «Страна вина» лексема «вино» получает то же собирательное значение, что и в русском языке «алкоголь» – вино, спиртные напитки [5, с. 277].

Литература

1. Кучера С. История, культура и право древнего Китая: собрание трудов. – М.: Наталис, 2012. – 416 с. URL: <http://www.synologia.ru/monograph-1331-24>. 05.02.2017.
2. Национальные спиртные напитки. Иллюстрированный путеводитель / Авт.-сост. И.Е. Гусев. – М.: АСТ; Мн.: Харвест, 2006. – 400 с.
3. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 72500 слов и 7500 фразеол. выражений / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: АЗЪ Ltd, 1992. – 960 с.
4. Русский ассоциативный словарь. В 2 т. Т.1. От стимула к реакции: Ок. 7000 стимулов / Ю.Н. Караулов, Г.А. Черкасова, Н.В. Уфимцева, Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 784 с.
5. Русский семантический словарь. Толковый словарь, систематизированный по классам слов и значений. – Т.2. / Н.Ю. Шведова (ред.). – М.: «Азбуковник», 2000. – 674 с.
6. Тарасенко Т.В. О переводе названия китайского романа Мо Яня «Страна вина» в разных лингвокультурах // Специальный и художественный перевод: теория, методология, практика: сборник научных трудов / под общей ред. А.Г. Гудманяна, С.И. Сидоренко. – Киев: Аграр Медиа Групп, 2017. – С.377-380.

Tania Triberio
Verona, Italy

The Grammatical Status of Russian ‘Predicatives’ when Translated into English and Italian

This study will focus on Russian ‘predicatives’ and their grammatical shift in the process of translation from source language (L1) to target language (L2). They will be analysed with respect (i) to their argument structure, and, in particular, (ii) to different structures that do not show grammatical differences when translated from L1 to L2. After briefly introducing these forms and explaining, in short, what argument structure does imply, different examples of translations from Russian into English and Italian will be given; they will show the grammatical *status* of predicatives, concordances and differences.

The question of the so-called ‘predicatives’ and the grammatical category they should belong to has long been discussed and is still unsolved. The first linguist that in 1928, in his article *О частях речи в русском языке* (*On parts of speech in Russian language*), distinguishes

words as холодно (it's cold), тепло (it's hot), жарко (it's very hot), including them in a specific part of speech, 'категория состояния' ('Category of Condition'), was Ščerba. He identifies their invariable meaning of 'condition', not foreseen for both their homonyms adjectives, quality indicators, and verbs, action indicators [1, p. 90]. Zimmerling [2, p. 1] gives the following explanations about Ščerba's opinion on this matter: "Новая часть речи, по его мнению, пополняется за счет специализации в функции сказуемого неизменяемых слов типа стыдно, грустно, весело, надо, жаль, пора, навеселе" (The new part of speech, in his opinion, develops at the expense of the specialization of invariable expressions, with predicate functions, of the kind of 'it's sad', 'it's funny', 'it's needed', 'it's a pity', 'it's time to', 'to be drunk'. Nevertheless Ščerba considered the difficulty in identifying some morpho-grammatical category within which to include these words ending in-o, referring neither to the verb, nor to the adjective, nor to the adverb, but simply used as predicates (with or without a copula), within impersonal contexts [3, p. 75]. He added indeed: "В то же время их с трудом можно отнести только к наречиям, поскольку при ближайшем рассмотрении оказывается, что указанные слова не подпадают под категорию наречий, так как не относятся ни к глаголу, ни к прилагательному, ни к другому наречию" (At the same time, these words can hardly be referred only to adverbs, as a closer look reveals that these words do not fall into the category of adverbs, as well as they do not refer to the verb, adjective or any other adverb) [4, p. 74].

The question about the grammatical category these words should belong to is still open and under discussion. Within linguistic theory, two distinct positions can be distinguished. The ones who are in favour of traditional categories do not agree on the category where to include them in, for mainly morphological reasons [Šapiro, 5-6]. Those who identify, for these words, a new part of speech, do not agree on which basis to define it (semantic or syntactic) and, in any case, they can't explain how syntax [7, 8], semantics [4, 9] and morphology [10, 11] do interact.

Independently from these different point of views, the general impression is that there is an orientation mostly based on semantic *criteria*, as indeed suggests the same definition assigned to them: 'words of the category of condition'. In this regard, Matchanova [12, p. 48] states that:

Мы придерживаемся термина 'слова категории состояния', так как он наиболее полно отражает природу и сущность рассматриваемых слов. [...] состояние представляет собой особую семантическую структуру, иерархически организованную, как правило, тесно связанную с предметной ситуацией (эмоциями, физиологическими симптомами, температурными, световыми, атмосферными признаками

окружающей среды); состояние может быть категоризовано в языке преимущественно лексически, преимущественно грамматически, комплексно и может быть выражено на уровне словоформы, высказывания и текста (We adhere to the term ‘words of the category of condition’, because it more closely reflects the nature and essence of the words considered. [...] the condition represents a particular semantic structure, hierarchically organized, usually, strictly linked to the objective situation [emotions, physiological symptoms, related to temperature, light, atmospheric characteristics of the surrounding environment]; the condition can be characterized in the language mainly lexically, mainly grammatically, broadly speaking it can also be expressed at the level of word-form, expression and text.)

As shown in example (1), while холодно in (1a) refers to the state-condition of ‘cold’, experienced by a person, in (1b) its homonym form is an adjective, referred to the subject мороженное, while the verb холодеет in (1c) implies an action, a process:

- (1)
- (a) Мне холодно
to me.DAT cold[PRED]
(I’m cold)
- (b) Мороженное холодно
Ice-cream.NOM cold.N [ADJ]
(The ice-cream is cold)
- (c) Вода холодеет
Water.NOM gets cold[V]
(Water gets cold)

There’s also the possibility to find the same word холодно in a different context, with modal functions as in (1d):

- (d) Он холодно отреагировал
He.NOM coldly [ADV] reacted [V]
(He answered coldly)

As we may see from the translations given above, all the structures showed have their counterpart equivalent in English (1), or in Italian (2):

- (2)
- (a) Мне холодно
A me.DAT cold[PRED]
(Oggi ho freddo)
- (b) Мороженное холодно
Gelato.NOM freddo.N [ADJ]
(Il gelato è freddo)
- (c) Вода холодеет

Acqua.NOM si raffredda[V]
 (L'acqua si raffredda)
 (d) Он холодно отреагировал
 Lui.NOM freddamente [ADV] reagì[V]
 (Lui rispose freddamente)

In both (1b/c/d) and (2b/c/d), the L2 equivalents exactly reflect the original grammatical structure of L1, as showed in Tab. 1:

Tab. 1 Equivalent grammatical structures

Russian	English	Italian
(1b-2b) холодно [ADJ]	(1b-2b) cold [ADJ]	(1b-2b) freddo [ADJ]
(1c-2c) холодеет [V]	(1c-2c) gets cold [V]	(1c-2c) si raffredda [V]
(1d-2d) холодно [ADV]	(1d-2d) coldly [ADV]	(1d-2d) freddamente [ADV]

Things change when we translate (1a) into, respectively, English and Italian. Even though холодно in (1a) has functions of verbal predicate, same function shared by the verb in (1c), it is not a verb. Even though холодно in (1a) is morphologically the same as a short-form neuter adjective (1b) or an adverb (1d), it is neither an adjective, nor an adverb. In order to explain this, we need to introduce the ‘argument structure’, briefly described hereafter, referring in particular to the arguments these forms usually select.

Predicatives can be then considered a sort of intermediate category between adjectives and verbs; though not verbs, they share same functions, they are indeed supposed to select a certain amount of arguments, that is complements, as well as adjectives, nouns or prepositions. ‘Dependency and valency theory’ has been perfected, more in detailed, in the first half of the 20th century, by the French linguist Lucien Tesnière [13], precursor of the modern grammatical dependency and valence theories [14; 15; 16; 17; 18; 19]. In his main work *Eléments de syntaxe structurale*, published posthumously in 1959, he writes: “The verb expresses the process [...] The actants are human beings or things that, at any title and in any way, even by way of simple actors and in the most passive way, participate in the process” [13, p. 73].

In particular, they can select a logical subject experiencing the condition they refer to, for example, of ‘cold’ (холодно) or of ‘joy’ (весело). In these cases the subject is expressed through a non-canonical dative case, referred to the person undergoing a situation or sensation lacking a semantic agent. Example in (1a) shows the use of this non-canonical subject, referring the condition of ‘cold’ to the dative ‘мне’, who is clearly the recipient.

Tesnière developed the further idea that there is no univocal relationship between grammatical functions and semantic roles, since the role of subject

can be played, in the argument theory, not necessarily by a canonical argument. He exposes his general syntactic theory through a tripartite analysis, which considers:

- (i) number of arguments-complements necessary for the construction of grammatical sentences;
- (ii) morphological form of these complements;
- (iii) roles and any semantic restrictions, evaluating possible semantic (in-)consistencies.

In more theoretical terms, he addresses the question, respectively, from three different levels of analysis:

- (i) syntax: information on the quantity and syntactic functions of each constituent, on the combinability of the various elements of the sentence;
- (ii) morphology: information on the categorical (morphological) form of the various constituents;
- (iii) semantics: information on the semantic (or thematic) roles each constituent plays in the event described by the verb (in our case by the predicative) [13].

Tab. 2 exemplifies this tripartite analysis by comparing the examples in (1) e (2), in particular with respect to their subject's argument properties:

Tab. 2. Examples of syntactic-grammatical structures with respect to their subject's argument properties

L1/L2	Examples	Semantics	Morphology (case)	Syntax
Ru L1 Eng L2 It L2	(a) Мне холодно I'm cold (Io) ho freddo	Experiencer Experiencer Experiencer	Dative Nominative Nominative	Non-canonical sub. Canonical subject Canonical subject
Ru L1 Eng L2 It L2	(b) Мороженное холодно The ice-cream is cold Il gelato è freddo	Theme Theme Theme	Nominative Nominative Nominative	Canonical subject Canonical subject Canonical subject
Ru L1 Eng L2 It L2	(c) Вода холодеет Water gets cold L'acqua si raffredda	Patient Patient Patient	Nominative Nominative Nominative	Canonical subject Canonical subject Canonical subject
Ru L1 Eng L2 It L2	(d) Он холодно отреагировал He answered coldly Lui rispose freddamente	Agent Agent Agent	Nominative Nominative Nominative	Canonical subject Canonical subject Canonical subject

It is immediately evident that the three examples in (b/c/d) have the same grammatical structure, both in the Russian original version L1, and in the two English and Italian L2 versions. Even though semantic roles vary in L1, alternatively Theme¹ in (1b), Patient² in (1c) and Agent³ in (1d), they do not vary in the relevant L2 translations, neither does vary the argument structure for all the three different examples. All subjects are canonical ones, expressed through a nominative case, filling the canonical subject position.

As regards examples in (a), on the contrary, we note, in particular, that the Russian original foresees a logical subject (not grammatical), at the dative case (мне), bearing the semantic role of Experiencer. Moreover, we realize that the same Experiencer role can be expressed, morphologically and syntactically, in different ways in the L2 translations. Indeed, it is a subject in the nominative case both in English and in Italian, compulsory in the first case, unexpressed in the second. Furthermore, while the copula in Russian is omitted in the present, it is compulsory in English, while Italian is almost different, requiring a transitive construction through the verb 'to have' (I'm cold *vs* Io ho freddo). Then, while in the original version the word referring to 'cold' is a predicative, in English it is an adjective, while in Italian it is a noun. It's interesting then to note that here, in the process of translation, there is a shift in the grammatical features and syntactic structure from L1 to L2, even though the argument structure remains the same.

In conclusion, we may say that in the process of translation from L1 to L2, if for certain cases there are no particular difficulties interpreting both grammatical and semantic meaning of these sentences, in other ones translation is the result of more complex meta-linguistic operations, especially when analysing languages comparatively.

Grammatical abbreviations:

ADJ = ADJECTIVE

ADV = ADVERB

DAT = DATIVE (CASE)

N = NEUTER

NOM = NOMINATIVE (CASE)

PRED = PREDICATIVE (FORM)

V = VERB

References

1. Л.В. Щерба, Языковая система и речевая деятельность, Ленинград, Наука, 1974.
2. А.В. Циммерлинг, Предикативы и качественные наречия: классы слов и направления деривации, in Русистика на пороге

¹ The person or thing the action expressed by the verb refers to.

² The person or thing that undergoes the effect of the action expressed by the verb.

³ The person that performs the action expressed by the verb.

XXI века: проблемы и перспективы: Материалы международной научной конференции (Москва, 8-10 июня 2002 г.), Москва, 2003, pp. 54-59. 3. Е.М. Галкина-Федорук, *Наречие в современном русском языке*, Москва, Московский государственный институт истории, философии и литературы, 1939. 4. Л.В. Щерба, *Избранные работы по русскому языку. О частях речи в русском языке*, Москва, АН СССР, 1957. 5. А.Б. Шапиро, *Очерки по синтаксису русских народных говоров*, Москва, 1955. 6. А.Б. Шапиро *Есть ли в русском языке категория состояния как часть речи?*, "Вопросы Языкознания", № 2, Москва 1955, pp. 42-54. 7. В.В. Виноградов, *Русская грамматика*, Москва, Высшая школа, 1972. 8. Н.С. Поспелов, *В защиту категории состояния*, "Вопросы языкознания", № 2, Москва, 1955, pp. 55-65. 9. А.В. Исаченко, *О возникновении и развитии категории состояния в славянских языках*, "Вопросы языкознания" № 6, Москва 1955, pp. 48-65. 10. А.Н. Тихонов, *Категория состояния в современном русском языке*, Самарканд, Самарканд. Гос. Ун-т, 1960. 11. Е.М. Галкина-Федорук, *Безличные предложения с безлично-предикативными словами на -о*, "Ученые записки МГУ", Вып. 128, Москва, 1948, pp. 70-85. 12. И.П. Матханова, *Статальные ситуации и статальные предикаты*, in *Теоретические проблемы функциональной грамматики: Материалы Всероссийской научной конференции (Санкт-Петербург: 26-28 сентября 2001)*, Санкт-Петербург, Наука, 2001, pp. 69-75. 13. L. Tesnière, *Éléments de syntaxe structural*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1959. 14. B. Comrie, *Language universals and linguistic typology*, Chicago, University of Chicago, 1989. 15. J. Grimshaw, *Argument Structure*, Cambridge (MA), The MIT Press, 1990. 16. R.D. van Valin e R.J. La Polla, *Syntax: Structure, Meaning and Function*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, pp. 97-121. 17. G. Salvi, L. Vanelli, *Nuova grammatica italiana*, Bologna, Il Mulino, 2004. 18. C. Donati, *La sintassi. Regole e strutture*, Bologna, Il Mulino, 2008. 19. C. De Santis, *Che cos'è la grammatica valenziale*, Roma, Carocci, 2016.

Сергій Фокін

м. Київ, Україна

Глибина кругових визначень у словнику як віддзеркалення властивості лексичної системи

Двомовні перекладні словники заледве розв'язують невелику частину проблем перекладу, перекладачам у професійній діяльності доводиться частіше звертатися до тлумачних словників. Немає потреби спеціально доводити, що пояснення лексичних одиниць у тлумачних словниках замикаються на собі самих, позаяк слова природної мови у словнику тлумачаться теж словами. Тим не менш, тлумачні словники існують тисячоліттями, і користувачам вдається

успішно ними послуговуватися. Парадокс цей можна розв'язати, якщо взяти до уваги, що базові поняття рідної мови людина первинно засвоює все ж не шляхом логічних пояснень та аналітичних операцій, а безпосередньо через органи відчуття та почуття у комунікативних ситуаціях. І хоча вважається неприйнятним кругове визначення першого та другого порядку, на кшталт: «млосний» – «той, що викликає млость», а «млость – іменник від «млосний», кругові пояснення вищих порядків у тлумачних словниках загальної лексики неминучі.

Порядком, глибиною або ступенем кругової дефініції лексикографи називають кількість переходів від однієї словникової статті до іншої, що можна здійснити (в теорії або на практиці) до повтору вихідної лексичної одиниці.

Ось, приміром, який шлях очікує читача Словника Іспанської королівської академії під час знайомства зі вкрай складним для визначення поняття «смисл» (sentido):

Sentido: *m. Interpretación de que puede ser objeto un mensaje o una obra. Una novela con múltiples sentidos.*

Mensaje: *m. Trasfondo o sentido profundo transmitido por una obra intelectual o artística.*

Interpretar: *1. tr. Explicar o declarar el sentido de algo, y principalmente el de un texto [1].*

Можна припустити, що з погляду пересічного користувача, який читатиме дефініцію поняття, необхідна базова умова для розуміння – зрозумілість для нього всіх лексем, які використовуються в поясненні. Доволі рідко виникають ситуації, коли доводиться додатково шукати пояснення слів з самої дефініції, та й мало хто так робить, оскільки це доволі складна розумова задача. Тому не буде перебільшенням вважати, що далі другого-третього порядків пошук пояснень не йде. Відтак, кругові визначення третього порядку і вище можна умовно вважати прийнятними. У такий спосіб лексику можна образно порівняти з величезним багатогранником, виробленим зі зчеплених між собою картонок, у якому кожна грань кріпиться до сусідніх; така конструкція може існувати лише за рахунок зв'язку усієї сукупності, жодна частина не зможе закріпитися, утворити систему або конструкцію самостійно. У такий спосіб яскраво видно, що поняття існує в системі не стільки завдяки поясненню, скільки завдяки тій ніші, які йому залишають суміжні поняття. Подібні спостереження яскраво описує видатний іспанський філософ Х. Ортега-і-Гасет: наш профіль значною мірою залежить від того простору, що його для нас відводять інші особи [2, с. 490]. Ось чому образно можна сказати, що немає у лексики якогось початку або кінця чи навіть основних сем, на яких би

трималися складі поняття, так само, як у Всесвіту немає «низу», «верху» й тих самих «трьох китів», наразі очевидна істина, до якої людство йшло тисячоліттями.

Упорядники словників цілком свідомі того, що дефініції лексичних одиниць замкнені самі на собі, і найпростіше, чим можуть зарадити користувачеві – це звузити кількість лексем, що використовуються в дефініціях, до списку, за яким в англійській лексикографічній традиції закріпилася назва “defining vocabulary”, термін, що в українській лексикографії часто-густо подається без перекладу; у працях російською мовою вряди-годи з’являється варіант перекладу «дефиниционный словарь», а вже в зовсім одиничних випадках і український переклад – «дефініційний словник» або «визначальний словник»[3].

Описуючи дефініційний словник, зокрема, редколегія словника *The Longman American Defining Vocabulary* зазначає, що «слова для дефініцій обиралися виключно з заданого списку, а якщо в дефініції й міститься якесь стороннє слово, воно позначалося великими заголовними літерами. Дефініційний словник для тлумачень ретельно відібрано після вивчення таблиці частоти вживання англійських слів. Більше того, слова в дефініціях використовуються в їхньому основному значенні» [4]. У той самий час, Хай Ксю застерігає, що підхід, заснований на використанні найчастіших слів у дефініціях, не позбавлений деяких недоліків через те, що лексикографу для пояснення значення лексем також потрібні узагальнюючі поняття високого рівня абстракції, граматичні терміни. Тому вже в п’ятій версії *Longman Defining Dictionary* список слів, хоча й коротший на 154 одиниці в порівнянні з першою версією і становить 2094 одиниці, він покриває більшу кількість лексики в корпусі текстів, ніж попередній, здавалося б, масштабніший дефініційний словник [5]. І справді, такі слова як «суть», «властивість», «специфіка» не є найчастішими у пересічних мовців, однак безсумнівно часто зустрічаються в дефініціях понять. При всьому тому, дослідник вказує на недбалості в використанні як заявленого списку, так і значень, в яких використовуються дефініційні слова, а також частиномовної належності слів; поза тим, окремим проблемним питанням залишається використання в дефініціях словосполучень, що можуть мати самостійне значення, відмінне від значень слів, що входять до його складу [5]. Дійсно, значення сполучення слів на зразок «мати рацію» не так вже й легко вивести зі значень слів, що до їхнього складу входять, тому визначення рамок дефініційного словника виявляється значно складнішим, ніж видається на перший погляд.

Обсяг дефініційного словника теж поки що лишається питанням відкритим. А.П. Кові зауважує, що нічого магічного у числі 2000 немає,

адже на практиці кількість використаних для визначень слів суттєво занижується, і насправді потрібно значно більше двох тисяч [6, с. 110].

Мусимо наголосити, що описана проблема стосується словників загальної лексики. Кардинально інакше слід підходити до визначення термінів у спеціалізованих галузях: у них кругові визначення не тільки небажані, а й неприпустимі, адже їхній користувач жодного разу не повинний потрапити у лабіринт замкненого кола перехресних посилань. Крім того, Л. Агілар відзначає, що дефініції в термінологічних словниках мають ґрунтуватися на термінах, у визначеннях яких використовуються ті самі поняття; має уникатися використання синонімів для тлумачення термінів [7, с. 21]. Е.Ф. Скороходько у свою чергу зауважує, що дефініції термінів мають будуватися на тих термінах, що вже визначені в словниках [8, с. 96]. Звичайно, ці думки, цілком слушні, ґрунтуються на тому факті, що користувач послуговується словником, коли вже володіє базовими поняттями мови, які для нього дефініцій не потребують. Відтак, у словнику загальної лексики принаймні частина слів неминуче буде в колі кругових дефініцій.

Попри очевидну практичну значущість та захопливість проблематики, ще не стало спеціальним предметом вивчення питання, якого порядку кругові визначення переважають у загальнолексичних тлумачних словниках, а також не встановлено, для якого лексичного мінімуму неможливо побудувати пояснення без кругових визначень. Цілком можливо, що за рахунок поступової субституції лексем тими визначеннями, на яких вони ґрунтуються, можна суттєво скоротити кількість мінімально потрібних для тлумачень лексичних одиниць, що призведе до громіздкості дефініцій, важко зрозумілих для людини, однак вичерпних для машини. Якщо, як зазначено, у словнику Лонгман дефініційний словник нараховує приблизно 2000 одиниць, чому цих базових слів не може бути менше для використання в галузі штучного інтелекту? І навпаки, як ми можемо упевнитися, що їх достатньо для чітких і наочних пояснень, що потрібні пересічному користувачеві? Це далеко не вичерпний перелік питань, на яких виводить дослідника вивчення характеру та суті кругових дефініцій. Наразі завдання цього дослідження полягають у відповіді на такі питання, яким є в середньому ступінь кругових визначень для слів і якою є їхня роль в інтерпретації властивостей лексики.

Матеріалом дослідження обрано електронний тлумачний словник англійської мови обсягом 110 674 словникових статей, приведений до формату, зручному для опрацювання в базах даних, що знаходиться у відкритому доступі на ресурсі *Gutenberg Project*, заснований на виданні *US Webster's Unabridged Dictionary 1913* року [9].

Словник опрацьовувався програмою, яку з огляду на інтерес до проекту люб'язно зголосився укласти програміст М.С. Іванов мовою *Java*. Для спрощення проведення експерименту й уникнення зайвого негативного матеріалу під час обробки словника програмою не приймалися до уваги лексеми, довжина яких коротша за 4 символи; не приймалися до уваги псевдокругові визначення першого порядку, оскільки в дефініціях могли міститися однокореневі слова або навіть слова з леми в ілюстративних прикладах; для досягнення точнішого результату від слів у дефініціях відкидалися флексії або псевдофлексії *-ing, -ed, -s*.

Ми свідомі того, що, як і будь-яка формалізована обробка, позбавлена людського смислового аналізу, запропонована тут схема має низку недоліків: під визначення однакових слів потраплятимуть омоніми і омографи («потяг до культури» і «потяг до Відня»; «дороба» і «дорога» тощо), і це призводить до певної похибки. Втім, для первинної розвідки з метою віднаходження проблемних аспектів, дискусійних завдань, практичних труднощів та неочікуваних парадоксів зазначених умов цілком достатньо.

Результати перших експериментів дозволяють зробити певні висновки, а також окреслити перспективи нововиявлених проблемних питань:

1. У словнику програма нарахувала 110674 лем; після відкидання флексій і псевдофлексій – 100728; у дефініціях у цілому використовується 71125 словоформ. Відтак, кількість словоформ у дефініціях менша, ніж кількість лем. Це цілком логічно, з огляду на вимоги щодо стислості дефініційного словника, однак значно перевищує прийняту на сьогодні міру порядку 2000 лексем.

2. Наразі не вдалося встановити максимальну глибину кругових дефініцій. Оскільки кількість оброблених слів зростає у геометричній прогресії, кількість здійснюваних машиною порівняльних операцій становитиме X^n , де X – середній обсяг дефініції, а n – порядок пошуку кругової дефініції. Більше того, оскільки теоретично лабіринт перехресних посилань від однієї статті до іншої може задіяти всі абсолютно статті, теоретично можлива глибина дорівнює

$$\sum_{i=1}^{vol} X_i + \dots + X_{vol}$$

де *vol* – обсяг словника; у такому випадку можна приблизно порахувати, що кількість здійснюваних для цього операцій може дорівнювати числу, що складається зі ста тисяч цифр. Якщо виходити з того, що сучасні комп'ютери наближуються до швидкості 10^{18} операцій в секунду, то для проведення 10^{100000} операцій знадобиться 10^{99982} секунд, що приблизно становить $3 \cdot 10^{99974}$ років (йдеться про час

розрахунку тільки останнього члена у цьому багаточлені), в той час як вік Всесвіту за нинішніми розрахунками $3 \cdot 10^{10}$ років. Однак цей проміжний умовляний висновок заслуговує на окрему детальнішу розвідку, як у теоретичному, так і практичному планах. У теоретичному аспекті необхідно показати у термінах теорії множин або формальної логіки, чи можлива глибина кругової дефініції більша, ніж кількість лем у словнику; на практиці, якщо це завдання взагалі зрине, необхідно за допомогою комп'ютерних програм віднайти максимально глибокі дефініції у тлумачних словниках різних мов. Для уточнення розв'язання цієї задачі розраховано середню довжину дефініцій у словниках, яка становить у середньому приблизно 11,1 слів.

3. Кількість величин глибини кругової дефініції розподілилася таким чином:

Глибина дефініції	Кількість випадків
1	Не приймалися до уваги
2	17 116
3	3 641
4	3 072
5	2 334
6	1 164
7	499
8	234
9	77
10	36
11	10
12	6
13	2
14	0
15	0
16 та більше	0

Як видно з таблиці, глибше дванадцятого порядку кругові дефініції практично не зустрічаються. Більшість кругових дефініцій у словнику мають другий порядок, що, на перший погляд може викликати подив і обурення: як у принципі можна користуватися словником, якщо вже на другому порядку користувач може потрапити в замкнене коло? Але це не суперечить можливості розуміти тлумачення лексем. По-перше, в

основі створення, засвоєння та розуміння багатьох понять лежить бінарність, і «день та ніч», «добро і зло», «сум і радість» тощо пізнаються тільки в сукупності, а не послідовно по черзі. Поза тим, дефініції другого порядку часто виникають через те, що дефініції надто деталізовані, і після пояснення значення надається також список синонімів леми, для точніших результатів ці додаткові пояснення в ідеалі необхідно видалити. У тлумаченні лексеми “accuracy” у списку синонімів міститься “precision”, а в тлумаченні “precision” міститься “accuracy”. Це похибки формальної обробки, що призводять до пошуку певної кількості псевдокругових дефініцій. У той самий час нерозуміння одного слова в масштабній дефініції ще не означає нерозуміння читачем тлумачення. Людській мові властива інформативна надмірність, за підрахунками Р.Г. Піотровського, становить 70-80% [10, с. 58].

Окрім впорядкування бази словника для отримання та належної інтерпретації точніших результатів перспективними найближчими кроками є порівняння з іншими тлумачними словниками: 1) англійської мови інших років та видань, зокрема також тих, в яких дефініції побудовано на обмеженому дефініційному словнику; 2) словниками інших мов, які вже переведено і зручний для комп'ютерної обробки формат.

Література

1. Diccionario de la Real Academia Española. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.rae.es.
2. Ortega y Gasset J. Sobre el fascismo / J. Ortega y Gasset // Obras completas. Tomo III. – Madrid: Alianza editorial, Revista de occidente, 1983. – P. 489-497.
3. Пшенична Л., Шевченко В., Шишкіна Н. Термінологічна культура фахівця – освітньо-навчальний проєкт / Л. Пшенична, В. Шевченко, Н. Шишкіна. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15263/1/8-34-41.pdf>.
4. The Longman American Defining Dictionary. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.longmandictionariesusa.com/res/shared/vocab_definitions.pdf.
5. Hai Xu. A Critique of the Controlled Defining Vocabulary in Longman Dictionary of Contemporary English / Н. Xu. – Centre for Linguistics and Applied Linguistics, Guangdong University of Foreign Studies, Guangzhou, China. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lexikos.journals.ac.za/pub/article/view/1013/530>.
6. Cowie A.P. English dictionary for foreign learners: a history / A.P. Cowie. Oxford: Clarendon Press, 1999. – 235 p.
7. Aguilar L. Lexicografía y terminología aplicadas a la traducción. Curso práctico de introducción / L. Aguilar. – Bellaterra: Servicio de Publicaciones de la Universidad Autónoma de Barcelona, 2001. – 86 p.
8. Скороходько Э.Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста / Э.Ф. Скороходько. – К.: Наукова думка, 1983. – 128 с.
9. Gutenberg Etext of Webster's Unabridged Dictionary – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mso.anu.edu.au/~ralph/OPTED/>.
10. Пиотровский Р.Г. Информационные измерения языка / Р.Г. Пиотровский. – Ленинград, 1968. – 116 с.

Lela Tsikhelashvili
Tbilisi, Georgia

The Issue of Translation of the Greek Nouns with Article in the First Georgian Grammatical Treatise of the 11th-12th Centuries

Introduction

Since the conversion of Georgia into Christianity in the first half of the 4th century, intense translation of the Christian literature into Georgian started. The translations were mostly made from the Greek language. The influence of the Greek language can be traced in the ancient Georgian translated texts. This influence is vivid both in the field of syntax as well as derivation and lexical-semantic calques. In the ancient manuscripts there are grammatical comments and remarks of the translator-scribes. These comments refer to the problems of translation or consist of glosses explaining the meaning of some Greek or Syriac words. Greek borrowings in the texts are often followed by notes defining their meaning and relation to the corresponding Georgian words. Despite this fact, the first Georgian grammatical treatise, dated by 11th-12th centuries, is *siq`uaj artrontatwis* (“Discourse on Articles”)¹. Although the author is not named, it is supposed that the treatise was created by an outstanding scholar and religious figure of the 11th century *Eprem mcire* (Ephrem the Young) or his pupil and follower *Arseni Iq`altoeli* (Arsenius of Iqalto, 11th-12th centuries). The reason for the creation of this treatise was a concrete issue related to the translation of Greek nouns with articles into Old Georgian.

The Issue of the Article in Old Georgian

There are no articles in the Modern Georgian language. However, there is an opinion that Old Georgian (5th-11th centuries AD) had both definite and indefinite inflected articles [2, pp. 616-621; 3, pp. 42-43; 4, pp. 249-276; etc.]. The functions of the latter were served by indefinite pronouns: *ert-* “some; a(n)” (from the numeral *ert-* “one”) and *vinme* “somebody”, while the former rested upon the set of demonstrative pronouns: *ese* (near the first person), *ege* (near the second person), and *igi* (far from both first and second persons). These could either precede their heads or follow them. In the former case, demonstrative pronouns expressed both definiteness of the noun and 3-way deixis (1), whereas in the latter case, they served as articles and mostly expressed definiteness, as their spatial deictic semantics could significantly bleach (2) [cf. 5, p. 3].

¹ The text with a corresponding research was published by M. Shanidze [1].

(1) *ar-ca-ya ese çign-i aymo-g-i-kiṭx-av-s-a* (MK. 12:10 DE).
NEG-PART-PART DEMLPROX book/letter-NOM PREV-O2-OVERS-read-THEM-S3-INT.PART
“Have not (you) read **this letter?**”

(2) *çeril-i-ca ese ara-ve aymo-g-i-kiṭx-av-s-a* (MK. 12:10 C).
letter-NOM-PART DEF.ART:NOM NEG-PART PREV-O2-OVERS-read-THEM-S3-INT.PART
“Have not (you) read **the letter?**”

It is well known that in every language the definite article has been derived from the demonstrative pronoun. As a result of grammaticalization, they have turned into clitic elements or affixes. In Old Georgian, grammaticalization of the demonstrative pronoun into definite article did not take place. According to B. Heine, “The grammaticalization of linguistic expressions involves four interrelated mechanisms: 1) desemanticization (or “bleaching”, semantic reduction): loss in meaning content; 2) extension (or context generalization): use in new contexts; 3) decategorialization: loss in morphosyntactic properties characteristic of the source forms, including the loss of independent word status (cliticization, affixation); 4) erosion (or “phonetic reduction”), that is, loss in phonetic substance” [5, p. 3].

In Old literary Georgian the demonstrative pronoun underwent only the first stage of grammaticalization (2) and, with this, the process stopped. Therefore, I agree with the opinion that in Old Georgian the article should not be distinguished as a separate part of speech [6, p. 64]. The article represents a demonstrative pronoun, which follows its head and expresses definiteness. According to H. Faehrich, the article was not natural for Georgian, and it was introduced in Old Georgian due to translation from those languages of which the article was characteristic. Therefore, it was initially used in the translated literature (mostly translations from Greek), and later – in the original Georgian texts. The use of the article in the translated texts was related to the precise translation of the contents of the Greek original [7, pp. 113-114]. This direction in philology became especially popular in the 11th century, in the period of Hellenophilism, when numerous translations of the Biblical texts were revised, and the aim of the translators was to make the texts as close to the Greek original as possible. As it was mentioned before, the first grammatical treatise of the 11th-12th centuries was dedicated to the issue of translation of the Greek nouns with articles. Therefore, the answer to the question whether the article in Old Georgian is a calque of the Greek one, should be found in the treatise of the given period.

“Discourse on Articles” and the Issue of Translation of the Greek Nouns into Georgian

The grammatical treatise “*siṭq`uaj artrontawis*” (“Discourse on Articles”) is preserved in the Athos manuscript n. 6 and inserted in the translation of one of the homilies, made by John Chrysostom. The

manuscript consists of 170 folia. The composition itself fills eleven columns of the manuscript. In the beginning it is stated that the work was written as a commentary on a certain passage in one of the works by John Chrysostom which the author of the treatise had found difficult to translate owing to the difference between the Greek and the Georgian languages [1].

The homily which includes the composition represents John Chrysostom's explanation of one of the passages of John's Gospel [Jo. 1:1], directed against the heretics who fought the Orthodox Christian dogma on the equality of Father, Son and Holy Spirit. So this passage in question was concerned with a theological controversy which involved grammatical interpretation of the words denoting the members of the Trinity used in the Scriptures either with or without articles. According to the heretics, the rank of one who had the article was higher [1, p. 227]. The translator found it impossible to translate this passage, as it referred to the equality of Greek words with and without articles. The absence of articles in Georgian made it impossible to translate the Greek passage into Georgian in an adequate way [1, p. 132]. This practical issue related to translation served as the reason for the creation of the given treatise.

In his discussion on the Greek article, the anonymous author emphasizes the non-existence of articles in Georgian and notes that the Greek words with articles should be translated into Georgian without article, e.g. *o teos* (ὁ θεός "the God") should be translated as *ymerti* "God" [1, p. 132]. As his discussion is concerned solely with the Greek articles which are preposed to the nouns, it is only natural that he does not even mention Georgian forms of the noun which have demonstrative pronouns following them, so-called articles (e.g. *kaci igi* "the man") [1, p. 241]. In Greek the articles precede the nouns and denote gender, whereas in the Old Georgian language the demonstrative pronouns follow their heads and do not denote gender, since Georgian is a gender neutral language. This may explain why the author did not identify the Greek article with the Old Georgian postpositional demonstrative pronoun that performed the function of the article. In the treatise itself, the latter is used only 3 times.

Conclusions

Thus, the first surviving Georgian grammatical treatise (11th-12th centuries) touches upon the theoretical and practical issues of translation. Taking this into account, we can conclude that this treatise is of great value not only for Georgia but for the history of translation in general.

The analysis of the first Georgian grammatical treatise has proved that the anonymous author of the composition did not consider the Old Georgian demonstrative pronouns used in the function of articles as correlates of the Old Greek article. Therefore, he underlined many times that Greek words

with articles should be translated into Georgian without article. If we take into account the opinion of the scholar of that period, we should not consider the use of the demonstrative pronoun in the function of the article in Old Georgian as the calque of the Greek language [cf. 7, pp. 113-114]. Old Greek and Old Armenian words with articles were translated into Old Georgian either by means of words with demonstrative pronouns used in the function of articles or by means of demonstrative pronouns which preceded the head. In some cases, the demonstrative pronouns are not used altogether [8, pp. 129-136]. This proves that in Old Georgian it was not obligatory to translate the articles from the languages in which articles were used. The Modern Georgian language does not have any articles. Demonstrative pronouns always precede the head. Therefore, nowadays the translation of the article into Georgian does not represent an issue.

References

1. Shanidze M. *Discourse on Articles. An Old Georgian Grammatical Treatise*. Tbilisi: Tbilisi University Publishing House. 1990. – 244 pp.
2. Shanidze A. *Essentials of the Georgian Grammar*. Tbilisi: Tbilisi University Publishing House. 1953. – 673 pp.
3. Shanidze A. *Grammar of the Old Georgian Language*. Tbilisi: Tbilisi University Publishing House. 1976. – 187 pp.
4. Imnaishvili I. *Article in Old Georgian*, in: *Works of the Tbilisi State University*, Volume 61. Tbilisi: Tbilisi University Publishing House. 1956. – Pp. 249-276.
5. Heine B. *Grammaticalization*, in: *The Handbook of Historical Linguistics*. Ed. Brian D. Joseph & Richard D. Janda: Blackwell publishing. 2004. Blackwell Reference Online. http://www.blackwellreference.com/public/book.html?id=g9781405127479_9781405127479
6. Sarjveladze Z. *The Old Georgian Language*. Tbilisi: Publishing House of the Tbilisi State Pedagogical University. 1997. – 582 pp.
7. Fähnrich H. *Die georgische Sprache*, in: *Handbook of Oriental Studies*. Edited by Nicola Di Cosmo. Volume 22. Leiden. Boston: Brill Publishers. 2012. – 856 pp.
8. Martirosovi A. *The category of definiteness-indefiniteness of nouns in Old Georgian*, in: *The collection of papers dedicated to the 80th anniversary of Arnold Chikobava*. Tbilisi: “Metsniereba”. 1979. – Pp. 125-138.

Abbreviations

ART – article; DEF – definite; DEM – demonstrative pronoun; INT – interrogative; NEG – negation; NOM – nominative; OVER – objective version; PART – particle; PREV – preverb; PROX – proximate; THEM. – thematic suffix.

Иза Чантладзе, Кетеван Маргуани-Субари
г. Тбилиси, Грузия

Лингвистические явления, обусловленные грузинско-сванско-абхазскими и русскими языковыми контактами¹

С 80-х годов XIX века начался процесс переселения сванов на территорию Абхазии по верхнему течению реки Кодори, которая в современной сванской речи называется «*დალა შვანს*» «*Dalā Šwān*» («Сванети Дали») по имени богини охоты. В связи с тем, что жители Земо Сванети (верхней территории Сванети) всегда имели много детей и проживали на сравнительно малоземельной площади, возникла необходимость позаботиться о будущем своих потомков. Было решено, что сваны займут жилища, оставленные абхазами-мухаджирами. Помимо того, что эта горная территория находится близко с морской низменностью, в отличие от Земо Сванети, Кодорское ущелье отличается прекрасными местами для охоты и рыболовства.

На протяжении почти полутора столетий сваны дружно жили в соседстве с другими грузинами, абхазами, русскими, и, само собой разумеется, что эти взаимосвязи наложили определенный отпечаток на речь сванов, спустившихся с гор Земо Сванети, в отличие от сванов, коренных жителей ущелья реки Ингури.

В 2009 году после известной братоубийственной войны наша грантовая группа в Тбилиси записала речь пятидесятилетнего Геннадия Гулбани (абхаза по матери), потомка из числа переселившихся в село Генцвиши из деревни Ипари Местийского муниципалитета. В этих текстах отмечается следующее: «То, что я жил у своих родственников по матери, об этом знали многие абхазы. *Здесь живет сванский мальчик, наш ребенок, и абхазский язык он выучил хорошо* – так удивлялись они!.. Я ведь наполовину абхаза, потому никогда не прерывал связей с ними. *Никогда бы я не подумал, что когда-нибудь сваны и абхазы будут противостоять друг другу, потому что мы на протяжении веков жили вместе.* Теперь же мы не можем пойти туда, а они не могут прийти к нам, и все мы ждем, когда настанет то время, когда абхазы и грузины опять по-старому будем жить вместе. Помочь в этом деле может народная дипломатия – сванское медиаторство (*ლიმორეჟ* *limōrew*). Однако между нами стоит Россия, она-то и мешает

¹ Работа выполнена в рамках проекта (# 217848 «Место кодорской речи в системе сванского языка»), победившего в конкурсе 2017 года, объявленном национальным научным Фондом Шота Руставели в области фундаментальных наук.

нам, хотя уже появилась возможность, чтобы мы поговорили друг с другом и, разумеется, как мы, так и они, должны забыть все обиды и горести, потому что это не было односторонней болью. *Сейчас абхазы о многом жалеют, и мы тоже много чего должны простить»* [6, с. 232].

Особый интерес с точки зрения билингвизма представляет сванская речь абхазок, жен кодорских беженцев:

сван.: **მი ლუმნუ მიხალ ათხე, ლგაგხაზუ mi lušnu mixal atxe, lojpxazu...**(«Я сванский знаю сейчас, абхазский...»), абхаз.: **ხუჟჟუკ-ხუჟჟუკ ეგზდერუეიტ xwəɟəɟ-xwəɟəɟ əjzɔdɔrweəɟ**, сван.: **მოლე-მოლე მიხალ mole-molemixal** («Немного знаю»), русск.: **ო უსიო iwsio** («И всё») – информатор Нази Арджания [6, с. 794].

Они с трудом произносят сванские имена числительные, которые характеризуются определенной сложностью, и поэтому предпочитают заменить их грузинскими или русскими соответствиями.

Опросчик: – **ომა ლგზნ ხი ოა ლჰა xi** («Сколько тебе лет»)?

Информатор (Мери Аршба, 58 лет) – **ათასცხრასს ორმოცდაათ** (груз.) **ზჰს ოხთათუნ** (сван.) **atas cxraas ormocdaat zās oxtawen** («Я родилась в тысяча девятьсот пятидесятом году»).

Опросчик: – **ალის ტულიმოშ ლუმნუდ alis tulimoš lušnud** («Можешь ты это сказать по-свански»)?

Информатор: – **დეშ deš** («Нет») [6, с. 745].

Информатор (Нази Арджания, 75 лет) – **მი ხუი ლგზნ** (сван.) **სემდესიატპიატ ლეტ** (русс.) **mi xwi ləzā semdesiatpiat leɟ** («Мне семьдесят пять лет»).

Несмотря на это, в ряде случаев они в одной фразе могут употребить как сванское, так и грузинское составное числительное:

ელგუჯა სამოცდათერთმეტიან (груз.) **ლი, ოცდაჩუიდმეტი** (груз.) **ლგზნ ლი, სემემდიდორი** (сван.) **ლგზნ გონა ლი Elguḟa samocdatertmetian li, ocdačwidmeti ləzā li, semešdijori ləzā Goča li** [6, с. 746] – «Элгуджа с семьдесят первого года, ему тридцать семь лет, а Гоче тридцать два года».

Ни один из них не может произнести фарингального согласного **ɟ**, так как их артикуляционный базис устроен для произношения родной абхазской речи, в которой отсутствует этот звук. Поэтому они одинаково произносят лексемы **ჟან qān** («бык») и **ხან xān** («время, пора»). Вместе с тем, умляутный гласный **ä** они иногда произносят, а иногда – нет. Они даже не воспринимают правильно этот фонологический процесс, так как абхазскому языку не свойственен умляут.

Поэтому не удивительно, что Мери Аршба говорит ჰაერ *hæer* «воздух» [6, с. 746], вместо естественной для сванского языка лексемы ჰაერ *haer*. (Известно, что гласный-е только в том случае вызывает умляют предшествующего -а, когда он утерян согласно фонотактике сванского языка! [4, с. 323]). Зато нет никаких препятствий для произношения т.н. анаптического гласного ღ *ə*, который является естественным составляющим элементом фонетических систем как сванского языка, так и абхазского (и мегрельского), в отличие от фонетической системы грузинского языка.

Что же касается отношения к морфемам, абхазские женщины иногда не могут вспомнить грамматические признаки сванского языка и вместо этих морфем называют грузинские, иногда обе вместе, что особенно следует принять во внимание с точки зрения интерференции.

ღონა სოფელს ღჷსჷ, ოჩამჩირის რაიონს *dina sopels lasws, očamčiris raions* («Девушка была в деревне, в Очамчирском районе») – [6, с. 750], срв. აძუბჷ ხაშხა ხეობიშ კოდორის ეხხე მხარეს *Azwbža xašxa xeobiš ḱodoris eχhe mxares* («Та сторона Кодорского ущелья называется Адзвибжа») – там же; следовало сказать: აძუბჷ ხაშხა კოდორი {შ} ხეობაშ ეხხე მხარეს *Azwbža xašxa ḱodoris xeoba {š} eχhemxares* (в современной живой речи преобладает препозиционный строй определяющего-определяемого, поэтому вызывает удивление, почему сванская невестка-абхазка выбрала постпозиционную позицию, тем более в случае управляемого определяющего. Может быть, она позднее добавила в предложение лексему კოდორ-ის *ḱodor-is* («кодорское»)?

Кроме того, анализируемая фраза интересна не только с точки зрения оформления сванских корней грузинскими морфемами, но также и с точки зрения лексики: информатор вместо глагола ღჷსჷ *laws* «был» должен был употребить лексему არდა *arda* «был/находился», которая выражает «нахождение, пребывание где-либо», но ни в грузинском, ни в абхазском языке такая дифференциация не наблюдается, чем и объясняется неправильное употребление информатором глагола в данном контексте.

Для абхазской женщины сванский глагол оказался сложным и с другой точки зрения. В частности, как известно, на современном этапе развития картвельских языков только для сванского языка является характерной категория инклюзива-эксклюзива, что выражается во включении или исключении говорящим формы второго лица в формах первого лица множественного числа [1, с. 2]. Указанная категория не свойственна абхазскому языку. Поэтому в речи Мери Аршба в

большинстве случаев вместо объектного эксклюзива используются инклюзивные формы:

ნმა უმზუჟრე თხტიმ გუალტგნდა nāj ušxwäre txwim gwalṭanda («Мы любили друг друга»);

გეზლირ შუიდებდ გუაყა gezlir šwidebd gwaqa («У наших детей всё хорошо»);

აფხზარს კუბდარალ ი ჭიძდურალ მამ გუამტკუანდა apxžars kubdārāl I čišdwrāl mām gwämtkwanda («Мы, абхазы, не делаем кубдари и чишдвари»);

ქართულარს ხალატდახ ჩიგარ აფხზარ ი ნაი გუალატდა ეჯარ Kartvelärs xalätдах čigar apxžär I nai gwalätda ežär («Грузины всегда любили абхазов, и мы тоже любили их»)... [6, с. 751].

Исходя из контекстов, во всех приведенных случаях говорящий должен исключить второе лицо и использовать эксклюзивные глаголы: **ნალატდა nalätda** (любили мы = я и он/мы и они), **ნაყა gwaqa** (есть у меня и у него/у них), **ნამტკუანდა nāmṭkwanda** (имели привычку мы = я и он/они), **ნალატდა nalätda** (любили мы = я и он/они)...

Известно, что различные языковые контакты дают различные результаты с точки зрения заимствований и интерференции; вместе с тем заимствования носят более поверхностный характер (они в основном касаются лексики), а интерференция более глубоко пронизывает языковую систему (это касается и лексики, и грамматического инвентаря, иногда интерференции подчиняются даже фонотактика и семантические конструкции).

В сванском языке, в отличие от грузинского, для обозначения сестры матери, сестры отца, жены дяди употребляется одна лексема (გიგა *giga*, срв. русск. тетья). Однако в «Грузинско-сванско-русском словаре» Б. Нижарадзе, где отражены материалы конца XIX века, для обозначения двоюродных братьев и сестер со стороны матери имеется лексема დიდაჩურა (უდლა) გეზალ *diedačwra (udla) gezal* [2, с. 115]. Таким образом, для обозначения тети со стороны матери должна быть лексеმა დიე{შ} უდილ *dieš udil*. С этой точки зрения интерес представляют две формы обращения абхазки: დეი ლადელ სგჷ *dey ladey sgä* (досл. «Пусть на тетю падут ваши беды!») – ласковое обращение [6, с. 796] и დედჷ ლადელ სი *dedä ladey si* (досл. «Пусть на маму падут твои беды!») – ласковое обращение [6, с. 799]. Думаем, что первая форма является шаблонной грузинской формой დეიდა *deida* > **deid* >

*dei > *dej («тетя по матери»), а вторая – грузинская форма დედა **deda** (<*დედა-ი{შ} **deda-iš**) «мама» в сванской огласовке.

Формы გიგაგეზალ **gigāgezal** (верхнебальский диалект), გიგაშეზალ **gigāšgezal** (нижнебальский диалект), გიგაგეზალ **gigāgezal** (лашхский диалект), გიგაგეზალ < *გიგა-იშ-გეზალ-ა **gigāgezal** < ***giga-iš-gezal-a** (лентехский диалект) используются в разных диалектах современного сванского языка как для обозначения сестер и братьев по матери, так и сестер и братьев по отцу. Установить этимологию первого компонента этого сложного слова пока не удастся, а второй компонент გეზალ **gezal** заимствован позднее из турецкого языка (в древнегрузинских текстах он отсутствует!) и довольно широко распространен в диалектах картвельских языков с похожей семантикой, исходной для которой является „ბაზნი მამალნი (შავარდენი, გავაზი, ქორი, მიმინო და ყოველივე მისთანანი“ **baznimamalni** (*šavardeni, gavazi, kori, mimino...*) «самцы ловчих птиц» (сокол, балобан, коршун, ястреб и им подобные – Сулхан-Саба Орбелиани). Хотя сегодня გეზალ **gezal** означает «сын/дочь», но сваны обычно используют эту лексему для обозначения сына. По-видимому, после усиления грузинско-сванских контактов, на сравнительно высокой ступени развития сванского языка, появилось, с одной стороны, დაზურა (უდლა) გეზალ **dačwra (udla) gezal** «двоюродный брат по матери, двоюродная сестра по матери» (что в древнегруз. означает დედის დისწული **dedis disčuli** «сын/дочь сестры матери») [2, с.115], срв. გიგაგეზალ **gigāgezal**, ბიძაი გეზალ **bizaigezal** «сын дяди» [3, с. 54], ферейд. ბიძას ბიჭი **bizas biči** «сын дяди» [5, с. 437], древнегруз. მამის ძმისწული **mamis zmisčuli** «сын/дочь брата отца» или დედის ძმისწული **dedis zmisčuli** «сын/дочь брата матери», а с другой стороны, ბუბაგეზალ «сын/дочь брата матери/отца». Впоследствии по аналогии с грузинским, в котором дифференцированы «двоюродный брат / сестра по матери»и «двоюродный брат / сестра по отцу», в речи жителей, говорящих на нижнебальском диалекте, или жителей Кодорского ущелья вновь появляется новый композит დეიდაგეზალ < *დე-და-იშ-და-იშ-გეზალ-ა **dejdāgezal** < ***da-iš-da-iš-gezal-a** «двоюродный брат/сестра по матери». В этом композите ныне собственно сванским сохранился только умляут (груз. „დეიდა“ **deida** «сестра матери», турецк. „გეზალ“ **gezal** «сын/дочь»), который является результатом износа морфемы общекартвельского

языка-основы (*-ის₁ *is₁* > -იმ *-iš*) и ее ассимиляции с гласным, находящимся в препозиции.

Наше внимание привлекла и грузинско-сванская лексика, параллельно употребленная в предложениях:

მიშგუა მუემ ბიძაშუილ *mišgwa mueš bizašwil* (вместо сван. ბუბაგეზალ *bubāgezal*) ადჩიჟან *ādčičān* – «отца (моего отца) двоюродный брат женился (стал зятем)» [6, с. 749];

ხოამდ ჩატარდა *xočamd čatarda* (вместо грузинского глагола ჩატარდა *čatarda* «прошел» следовало сказать сван. ადტარან *ādṭārān*) მაგ *mag* – «всё хорошо прошло» [6, с. 749];

Срв. ეჯა ლი აშირ *eža li ašir* (сван.), ასოცი *asoci* (груз.) ლარ *lar* – «Это сто, сто двадцать лари» [6, с. 707];

ოსხურიდ რაღაცა *osxwrid račaca* (груз.) მოლე *mole* (сван.) მომ შუკუთე *moš šukwte* – «Мы идем к какой-то другой дороге» [6, с. 750].

Наиболее интересным представляется параллельное использование грузинских и сванских словосочетаний:

რა უიცი *ra wici* (груз.), მან მიხა *māj mixa* (сван.), მასრდ გუი ხაკუიმ ხალხს *masärd gwi xačwiš xälxs* – «Не знаю, как-то очень разочаровался народ» [6, с. 764].

Таким образом, наблюдения за речью абхазских женщин, невесток сванов и сванов, имеющих матерей-абхазок, выявили крайне важные факты двуязычия – как *билингвизма* (когда дело касается неродственных языков), так и *диглоссии* (в случае родственных языков). Свообразиями характеризуется также заимствованная лексика, исследования которой будут представлены в другое время. Считаем, что всё вышесказанное даст правильное направление при квалификации речи населения Кодорского ущелья как переходного диалекта. Это окончательно определит его место в системе довольно отличающихся наречий сванского языка.

Литература

1. Топурия В. Сванский язык I, Глагол. – Тифлиси, 1931.
2. Нижарадзе Б. Грузинско-сванско-русский словарь. – Тбилиси, 2007.
3. Нижарадзе И. Русско-сванский словарь. «Сборник материалов для описания мстностей и племень Кавказа», 41. – Тифлиси, 1910.
4. Шанидзе А. Умляют в сванском. «Сочинение в двенадцати томах», т. II. – Тбилиси, 1981.
5. Чантладзе И. Новое в компаративистской картвелологии. Сборник «Kaukasiologie heute», посвященный юбилею Хайнца Фенриха. – Йена, 2015.
6. Чантладзе И., Маргиани-Дадвани К., Маргиани-Субари К., Саглиани М., Иоселиани Р. Кодорские хроники. – Тбилиси, 2007-2010.

Розна Чкадуа, Лела Гиглემიანი, Елизавета Газделиани
г. Тбилиси, Грузия

**К вопросу о своеобразии перевода микротопонимов на примере
родственных языков
(на основе эмпирического материала)**

Перевод или калькирование топонимов на другие языки в специальной литературе признаны научно неоправданными, поскольку географическое название того или иного объекта (будь то малого или большого) является органической принадлежностью определенного языка. Поэтому, согласно международным стандартам, топоним как онама на других языках должен использоваться без изменений, в оригинальной форме. Хотя подчас этому закону не подчиняется макротопонимия, не говоря уже о микротопонимии.

По поводу деления топонимов на макро- и микро- существуют разные точки зрения. Ознакомиться с ними может любой желающий в специальной литературе, поэтому здесь мы не будем распространяться по данному вопросу. Однако, поскольку в нашей работе основной акцент делается на микротопонимах, отметим, что для нас микро-топонимами являются следующие наименования: малых географических единиц; естественных или искусственно созданных небольших объектов; местности (урочища), расположенной в пределах одного или между двумя населенными пунктами, названия пахотных угодий, покосов, пастбищ, малых рек, речных притоков, ручьев, возвышенностей, ущелий, долин, оврагов/балок, лесов и т. д. Хотя эти названия, возможно, знакомы лишь немногочисленному кругу лиц, но, как пишет проф. Ал. Глonti, «ограниченность ареала, малая величина пределов объекта – вот главные свойства и признаки микротопонимии» [1, с. 5]

Изредка, но все же в разных языках можно встретить случаи перевода или калькирования макротопонимов. Что касается микро-топонимов, здесь имеют место как их перенос без изменений, так и перевод. Указанные процессы естественны на территориях, которые были или/и по сей день населены племенами, исторически разговаривающими на разных языках. Наилучшим примером этого служит сосуществование на территории одной страны трех родственных языков.

Грузинский, мегрело-чанский и сванский языки относятся к картвельским языкам. Предположительно, они восходят к одному праязыку, в результате распада которого возникли эти три указанных картвельских языка со своими диалектными ответвлениями, которые, в свою очередь, также образовались вследствие дальнейшего распада. В связи с этим встает вопрос исторической диалектологии картвельских языков.

Несмотря на то, что исторически на определенной ступени развития грузинский, мегрело-чанский и сванский в отношении друг друга представляли собой диалекты, в современной лингвистике они признаны родственными языками. Грузинский представляет собой литературный, имеющий письменность язык, а мегрело-чанский и сванский – бесписьменные языки. Как грузинские, так и зарубежные лингвисты интенсивно изучают эти три языка. Разумеется, с большими трудностями сопряжены исследование и анализ бесписьменных языков. Поэтому осуществлялась и осуществляется запись текстов на этих языках, сбор и анализ материалов, изданы переводные словари – и мегрело-грузинский, и сванско-грузинский.

Топонимическая система картвельских языков прежде всего является общекартвельской, иначе говоря, грузинская, сванская и мегрело-чанская/лазская топонимические системы содержат общие признаки, но в то же время топонимическая система строго территориальная, что означает, что у каждого картвельского языка имеется своя топонимическая подсистема. В ней проявляются соответствующие диалектно-этнографические и характерные только для конкретной территориальной единицы модели. На сей раз мы проанализируем, как в грузинский язык переходят сванские географические названия, – без изменений или в переведенном виде.

С самого же начала следует отметить, что в картвельской географической номенклатуре довольно много общих исконных топонимов, географических наименований с генетически общими корнями или основой, засвидетельствованных в одноязычной или исторически общезыковой территориальной топонимике. Например, сванскому термину **ᵗob/twib** соответствует грузинский **ᵗba**. Исходным архетипом указанных немаркированных топонимов реконструирован **ᵗab** (семантически: ущелье, каньон).

Простые, или немаркированные, сванские топонимы в основном переходят в грузинский язык без изменений, если даже они имеют весьма очевидную этимологию. Например, **babāš** – лес – **бабаши** (означает «Дедов лес»); **bāgw** – покос – **бару** (означает «Мдгнлиани адгили» – «ивняк, ивовое место»), «мдгнали» – название растений; **bawār** – село, покос, **бави** место для временной ночевки.

Иная картина наблюдается при переносе в грузинский язык топонимов, в состав которых входят слова-индикаторы, составные части географических названий, которые являются определяемыми и повторяются в разных топонимах.

Сванская микротопонимия весьма богата индикативными единицами. Проф. Б. Серебренников был первым ученым, установившим в разных языках типологические схемы посредством индикаторов [2, с. 82].

Индикатор может выступать в роли тополексемы. В этом случае он переводится на грузинский язык обычным образом. Например, **lesg** – «сторона, бок»; **pelt** – «склон, откос» и др.

В производных географических названиях в качестве индикатора встречаем: **goräg** – «хребет», **dab** – «поле», **mol** – «поле, луг», **lara** – «долина», **Yar** – «балка, лощина», **twib** – «пойма, ущелье», **zagär** – «плоскогорье», **kož** – «скала» и т.д.

Первый, определяющий компонент таких топонимов чаще всего представляет собой или имя собственное личности, или общинно-родовую принадлежность. Он обычно стоит в родительном падеже, в этой же форме переходит в грузинский язык и, разумеется, как имя собственное, не переводится, хотя переводится именно индикатор: **badwešlara** – участок – «Бадос миндори», **baқаšetwib** – лощина – «Бакаант хеви», **baқwe zagär** – плоскогорье – «Бакус зегани», **basimol** – пастбище – «Басис моли», **bazwišnaқraw** – пастбище – «Бадзус накаравари», **bäčiare zenär** – покос – «Бачиант миндори», **gabišanak** – пахотное угодье – «Габшант вак», **gegilaröl** – покосы – «Гегис миндвреби»...

Следует отметить, что, если индикатор встречается в качестве первого компонента, он без перевода переходит в грузинский язык, например: **laraқwaқwa** – «Ларакваква», «полекваква».

Очень интересный факт выявился при переносе в грузинский язык таких микротопонимов, первым компонентом которых являются лексемы, обозначающие направление/местоположение: **žäbe** – «верхний», **žibe** – «верхний/расположенный сверху»; **čwabe** – «нижний», **čwibe** – «нижний/расположенный внизу», – эти лексемы переводятся, а сама основная часть топонимов не переводится: **žibe nažär** – «Земо (Верхнее) Нажари» (село), **žibe merskel** – «Земо Муршкели» (село), **žibe naқ** – «Земо (Верхний) Наки» (покос), **žäbe wed** – «ЗедаВеди» (село), **žibe wed** – «Земо Веди» (село), **čwabewed** – «Квемо (Нижнее) Веди» (село), **čwibe wed** – «Кведа Веди» (село), **žäbe našixw** – «Земо Нашихви» (пастбище), **žäbe našixwiš zagär** – «Земо Нашихвис зегани» (на грузинский язык переведены первый компонент **žäbe** и индикатор **zagär**, а основная часть топонима перенесена без изменений).

В сванском языке засвидетельствовано множество топонимов в уменьшительно-ласкательной форме, которые в основном заимствуются

грузинским языком без перевода: **näsevreli** – «Насеврели, покос», **nasaqdreli** – название села, по-грузински «Насакдрели», **naşxuli** – участок/местность «Нашхули», **naţqicul** – участок «Натквицули»...

Здесь мы должны обратить внимание на одно обстоятельство: в сванском языке именительный падеж немаркированный (по поводу окончаний именительного языка среди картвелологов существуют различные соображения, но немаркированные сванские топонимы в грузинском языке, согласно грамматическим нормам последнего, получают окончание -и. Например: **nabgul** – поле/нива – «Намбули», **nabogâr** – участок – «Набогари», **naqcaler** – пахотное место – «Наквацирели» и т. д.

При переносе сванских топонимов в грузинский язык мы встречаемся с отдельными случаями, когда этимология слова довольно прозрачна и в сознании/памяти людей оседает его происхождение. В таком случае происходит дословный перевод со сванского языка на грузинский. Например, **nalkervar** – село – (leker – мельница, па- – -ar конфикс) – «Нацисквилари» (букв.: место, где раньше была мельница); **zanrenakravar** (**zanar** – мегрелы, **karäv** – палатка/стоянка, **на** – -ar конфикс) – «Мегрелебис накаравари» (букв.: место, где раньше были палатки мегрелов), **laloğa koş** – скалы (**laloğa** – то, что облизывают, «салоки», **koş** – скала, -ar – показатель множественного числа «клдееби») – «Салоки клдееби» (букв.: солонцы – скалы, куда горные туры отправляются полизать каменную соль).

Вопрос, рассматриваемый нами в настоящей статье, довольно специфичен с той точки зрения, что дело касается двуязычного населения, живущего почти на одной территории. Сваны, проживающие в определенных регионах, имеют свой язык и весьма отличающиеся нравы и обычаи и считают себя исконными грузинами. Для них грузинский язык является литературным (общеупотребительным) языком, а сванский, как принято говорить, – «язык для внутреннего пользования». Большей частью они сами переводят сванские слова и понятия на грузинский язык. Несмотря на это, перенесение сванских микротопонимов в грузинский язык, как мы заметили выше, подчиняется определенным правилам, в частности:

- а) в меньшей степени переводятся простейшие слова без аффиксов;
- б) при переносе сложных микротопонимов на грузинский язык почти всегда переводятся ключевые слова-индикаторы;
- в) в производных микротопонимах, сопровождающихся лексемами, обозначающими направление или местоположение, типа: **şibe** (земо,

верхний/вверху), **žābe** (зеда, верхний/сверху), **čwibe** (квемо, нижний, внизу), **čwabe** (кведа, нижний, внизу), в грузинском языке переводятся именно эти, первые компоненты, а вторая – основная часть – остается неизменной. Крайне редко, но всё-таки фиксируются дословные переводы сванских единиц на грузинский.

Одним из значительных вопросов является калькирование топонимов, которому в своем труде «Введение в топонимику» проф. В. Никонов посвятил целую главу [3]. Указанный вопрос, на основе эмпирического материала, наряду с другими вопросами, связанными с топонимикой, будет рассмотрен в дальнейшем.

В заключение можно сделать вывод, что при переводе микро-топонимов со сванского языка на грузинский в меньшей мере переводятся простые, безаффиксные наименования; но при переносе сложных микротопонимов в грузинском почти всегда переводятся индикаторы. Так же и в производных микротопонимах, содержащих лексемы, обозначающие направление или расположение, переводится именно этот компонент, а второй компонент – основная часть – остается неизменной.

Литература

1. Глонти Ал. Топонимические разыскания. I. – Тбилиси, 1971.
2. Серебренников Б.А. О методах изучения топонимических названий // Вопросы языкознания. – № 6. – Москва, 1959.
3. Никонов В.А. Введение в топонимику. – Москва, 1965.

*Nino Tchumburidze, Maia Lomia, Ramaz Kurdadze
Tbilisi, Georgia*

The Nominal Models Expressing Absence-Negation in the Literary Georgian and the Role of Translation in their Differentiation¹

Introduction

In the literary Georgian language, the nominal models denoting absence-negation add affixes: prefix **u-**, prefix-suffixes **u-o**, **u-ur** (> **u-ul**), and particles **ar**, **ara**, **ver**, **vera**, **nu**, **nura...** . Particles **ver**, **vera**, **nu**, **nura** mostly form complex pronouns and adverbs: *ვერავი veravin* “nobody”, *ვერავერი veraperi* “nothing”, *ნურავი nuravin* “no one”,

¹ The paper has been written within the framework of the project: “The Category of Negation in the Kartvelian Languages” financed by the Georgian Shota Rustaveli National Scientific Foundation (#17388).

ნურაფერი *nuraperi* “nothing”, ვერსად *versad* “nowhere”, ნურსად *nursad* “nowhere”..., whereas particles **ar**, **ara** form complex pronouns and adverbs არაფერი *araperi* “nothing”, არავინ *aravin* “nobody”, არასდროს *arasdros* “never”... as well as new lexical units, especially terms [1, p. 44, 597, 608, 610]. The aim of the paper is to discuss the issue of differentiation of the nominal models expressing absence and negation; namely, it is our aim to group pairs of antonyms existing in the literary Georgian in order to distinguish the terms formed by means of particles **ar**, **ara** “no, not” and analyze their area of distribution, tendencies, supporting factors and typological parallels.

Characteristics of the Nominal Models Denoting Absence-Negation

Scientific literature often mentions that the meanings of absence and negation are mostly related to the prefix **u-** which is derived from the negative particle **ue**. Its zero-level variant **-u-** is found in all the Kartvelian languages [2, p. 323]. As for the suffixes **-o**, **-ur**, historically they were used to form nominal stems. **u-o** chiefly denotes absence of physical objects: უქუდო *ukudo* “without a hat”, უსახლო *usaxlo* “homeless”, უადამიანო *uadamiano* “without human features”, უადგილო *uadgilo* “out of place”..., **u-ur** expresses the absence of certain qualities: უგემური *ugemuri* “untasty”, უმადური *umaduri* “ungrateful”, უძლური *uǰluri* “helpless”, უწვერული *uǰveruli* “beardless”, უწმინდური *uǰminduri* “impure” etc. Opinions vary as to the chronological relation between the above-mentioned affixes; namely, according to A. Shanidze, **u-ur** belongs to the older period, yet, on the synchronic level, only certain remnants of such formation have been preserved [1, p. 126]. A contrary opinion has been expressed by M. Tuskia, who notes that the model with confix **u-o** was more widespread diachronically, and **u-ur** could not form all the nominal models denoting absence [3, p. 130]. Currently confix **u-o** is the only formant of absence-negation in the nominal parts of speech. It is added to nouns, adjectives, possessive pronouns and even adverbs, postpositions, particles, conjunctions and interjections. It should be mentioned that on the diachronic stage of development of the literary Georgian, there were nominal models formed by particles **ar/ara**: არაძალი *arazali* “powerless”, არადიროსი *arayirsi* “worthless”, არაუამბი *arazami* “untimely”... [4, p. 8-9]. Formation of complex nominal models with negative particles became more productive in the Modern Georgian. This process was supported by numerous factors, in particular, the semantic difference between the parallel forms expressing negation, which is the basis of coexistence of such forms [detailed discussion of the given issue can be found in the following literature: 5, p. 139; 6, pp. 167-170; 7; 8, p. 118]

Differentiation of the Nominal Models of Absence -Negation

One of the functions of negative particles and affixes of absence is to form antonymous lexemes. In Georgian, three types of antonyms are distinguished, out of which two types are formed by the nominal models of absence-negation [for detailed information see 5, p. 146-147]; For instance:

(1) წიგნი *çigni* “book”:

a. წიგნი-იანი *çign-ian-i* “having a book” – უწიგნო *u-çign-o* “not having a book”;

b. წიგნი-ერო *çign-ier-i* “literate” – უწიგნ-ურო *u-çign-ur-i* “illiterate”.

(2) ზუსტი *zusti* “precise” – არა-ზუსტი *ara-zusti* “imprecise”;
სტაბილური *štabiluri* “stable” – არა-სტაბილური *ara-štabiluri* “unstable”;
ნახული *naxuli* “seen” – არ-ნახული *ar-naxuli* “unseen”.

B. Jorbenadze notes that “the antonym denoting negation is formed by means of prefix **u-** in case the positive form is derived from the same stem” [5, p. 146] (see Example (1)). “If the negative antonym is formed directly from the positive form, the particle **ar/ara** “no/not” is used” [5, p. 146] (see Example (2)). It should also be noted that the model with the particle **ar / ara** “no / not” is used in all cases to form the antonymous lexeme of an adjective, the stem of which is also derived. These negative nominal units reveal strong typological resemblance to those in the Russian language, where the semantic equivalent of the Georgian particle **ar/ara** is **не-**. Thus, the nominal models with negative particles are formed similarly in these two languages; e.g.:

(3) არა-ამხანაგ-ური *ara-amxanag-ur-i* – **не-**товарищеский “unfriendly”;

(4) არა-ბუნებრივი *ara-bunebr-iv-i* – **не-**естественный, “unnatural”;

(5) არა-გონივრ-ული *ara-gonivr-ul-i* – **не-**разумный “unreasonable”;

(6) არა-გულწრფ-ელი *ara-gulçrp-el-i* – **не-**искренний “unearnest”;

(7) არა-დამაკმაყოფილებ-ელი *ara-damaqmaqopileb-el-i* – **не-**удовлетворительный “unsatisfactory”;

(8) არ-ნახ-ული *ar-nax-ul-i* – **не-**виданный “unprecedented” and so on [9, pp. 52-53, 55].

Creation of the Terminological System

One of the important features of a literary language is the capacity to create a system of terms. In contemporary Georgian language, on the synchronic level there are numerous terms denoted by positive and negative nominal models, where the particle **ar/ara** “no/not” is the marker of the negative member of the antonymous group; for instance,

(9) დრეკადი *dreḳadi* “flexible” – არა-დრეკადი *ara-dreḳadi* “inflexible”;

- (10) მდგრადი mdgradi “stable” – არა-მდგრადი ara-mdgradi “unstable”;
- (11) თავსებადი tavsebadi “compatible” – არა-თავსებადი ara-tavsebadi “incompatible”;
- (12) არსებითი arsebiti “essential” – არა-არსებითი ara-arsebiti “non-essential”;
- (13) გამტარი gamtari “conductive” – არა-გამტარი ara-gamtari “non-conductive”;
- (14) ეკონომიური eḵonomiuri “economical” – არა-ეკონომიური ara-eḵonomiuri “uneconomical”;
- (15) ლეგალური legaluri “legal” – არა-ლეგალური ara-legaluri “illegal”;
- (16) შემდგარი šemdgari “accomplished” – არ-შემდგარი “unaccomplished” and so on.

Development of science and technology and the necessity of introduction of new terms has largely activated the formation of words with **ar/ara** “no/not” particles in Georgian¹. In this regard, close contacts with the Russian language have played a significant role, as, until the 90s of the 20th century, scientific materials, including the terms, were mostly translated into Georgian from Russian.

Conclusions

In order to introduce new terms, the literary Georgian language has actively used nominal models with negative particles. This can be explained by both internal and external factors: 1. The nominal model with a negative particle expresses the terminological meaning in a stable way; this is obvious if we compare parallel forms, for instance: უდრეკი *udreḵi* “inflexible” may refer to both object and character (feature), whereas არადრეკადი *aradreḵadi* “inflexible” refers solely to an object; 2. The realization of the inner potential of the Georgian language has obviously been supported by close contacts with the Russian language. This can be proved by the multitude of typologically similar models in the two languages.

References

1. Shanidze A. Basics of the Grammar of the Georgian Language, Volume III. – Tbilisi: Publishing House of Tbilisi State University, 1980. – 656 p.
2. Gamkrelidze T. & Machavariani G. The System of Sonant Sounds and Ablaut in the Kartvelian Languages. – Tbilisi: Publishing House of Tbilisi

¹ The data of non-written Kartvelian languages prove that the terminological system is characteristic only of the literary language. In Megrelian and Laz languages complex nominal parts of speech are found chiefly in the function of attribute in curse formulae, whereas in the Svan language this model is not found altogether [8, p. 118].

State University, 1965. – 510 p. **3.** Tuskia M. *The Functions of Derivative Affixes and Their Correspondence Based on the Semantic Groups of Nominal Stems*. In “Issues of the Culture of the Georgian Word”, Volume X. – Tbilisi: Publishing House “Metsniereba”, 1993. – Pp. 118-168. **4.** Abuladze I. *Dictionary of the Old Georgian Language*. – Tbilisi: Publishing House “Metsniereba”, 1973. – 577 p. **5.** Jorbenadze B. *On the Diversity of Forms Expressing Negation in Georgian*. *Issues of the Culture of the Georgian Word*, volume VI. – Tbilisi: Publishing House “Metsniereba”, 1984. – Pp. 136-166. **6.** Gelenidze L. *Nominal Parts of Speech with Particle ძრ / ძრს in Georgian*. In *Issues of the Culture of the Georgian Word*, volume VI. – Tbilisi: Publishing House “Metsniereba”, 1984. – Pp. 167-174. **7.** Omiadze S. *On the Stylistic Function of Participles with Negative Particles*. The paper was presented at the public meeting of the Scientific-Educational Institute of the Georgian Language, Tbilisi State University, February 26, 2016 (manuscript). **8.** Kurdadze R., Tvaltadze D., Lomia M., Margiani K., Zekalashvili R. & Omiadze S. *Semantic Analysis of Negative Forms Created by Particles and Affixes in the Kartvelian Languages*, *Proceedings of the Seventh International Symposium on Kartvelian Studies*. – Tbilisi: Publishing House of Tbilisi State University, 2016. – Pp. 116-118. **9.** *Georgian-Russian Dictionary*, Editor-in-chief Al. Kobakhidze, Editor M. Mrevlishvili. – Tbilisi: Publishing House of Tbilisi State University, 2013. – 772 p.

Eter Churadze

Leeds, United Kingdom – Tbilisi, Georgia

Stylistic Shift in Georgian Translations of Four Short Stories by Ernest Hemingway

The paper deals with certain problems in terms of style reproduction in the course of translating Hemingway’s short stories into the Georgian language. A comparative method is employed in the linguistic data analysis highlighting the stylistic equivalence of the juxtaposed source and target texts. The stylistic analysis is based on some linguistic categories formulated by modern linguists asserting that every analysis of style is an attempt to find the artistic principle underlying writer’s choice of language and “the relation between the significances of a text, and the linguistic characteristics in which they are manifest” [1, p. 56]. The stylistic values associated with the linguistic data can be categorized. The theorists define linguistic and stylistic categories (including lexical and grammatical categories, figures of speech, cohesion and context) that in the text create stylistically relevant information and ultimately serve to yield the content of the whole text [1, p. 60-61]. I refer to three categories – lexical, grammatical

categories and figures of speech to compare the styles of the source and the target texts. Lexical category involves the complexity and simplicity of vocabulary, informal and formal discourse, the usage of idioms, dialects or registers. As for grammatical category, it denotes different types and structures of sentences (complexity, simplicity), their compositions and effects. Under figures of speech all deviations from general norms of communication including grammatical, lexical, phonological schemes and tropes are considered [1, p. 61-63].

To view the peculiarity of the Georgian translations, it is important to emphasize the excerpts crucial for stylistic perception of the entire texts of Ernest Hemingway short stories (“A Day’s Wait,” “Hills Like White Elephants,” “Old Man at the Bridge” and “A Clean, Well-Lighted Place”). The Georgian translations of the stories were published in 1965 followed with critical acclaim. Since then the stories have not been translated and published and even today they are still acknowledged as a relevant subject matter for research. It is noteworthy that Hemingway’s Georgian translations were well received by Georgian readers from the very beginning and they have never lost their popularity since then.

The examination of the translations of Hemingway’s texts exhibits the intricacies of his writings and seemingly simple style. Hemingway’s “clean, precise, scrupulously ordered prose” [2, p. 191], subtle, laconic style, outward simplicity and narrative structure where the author’s involvement is very limited and the technique of linguistic economy with scanty metaphors and epithets create the symbolism of Hemingway’s fiction. Especially the technique of linguistic economy is a stalemate for translators attempting to maintain Hemingway’s style. It is very difficult to transfer his fiction in such a manner as to preserve the original effect, mood, style, intonation and melancholy. Apparently, this difficulty is also a consequence of a language phenomenon, according to Anthony Burgess, embedding the entire content in the rhythm [3, p. 86]. We can only partially agree with Carlos Baker who in his book *Hemingway: The Writer As Artist* remarks that Hemingway’s “prose is as clean as the observation. Nothing is ornamental... No similes, no metaphors, no literary allusions, no pathetic illusions, no balanced clauses” [4, p. 61]. For this reason not only syntactical stylistic devices are emphasized in the papers, i.e. grammatical schemes that create the iceberg narrative by means of repetition or polysyndeton, but also tropes serving for expressive style of Hemingway’s short fiction.

The story “Hills like White Elephants” is a representation of the waste, dead and barren land and infertility in general. The narration is dull and sad. It is full of repetitions on the level of sentences, phrases and lexical units perfectly reproduced in the translation. The dialogue is so bizarre and

obscure that the idea of the story becomes clear only in the end. Here the title of the story is already a metaphor itself. It comprises a simile – hills like white elephants, but in its turn the white elephant is a metaphor of a broader context. In the story the white elephant is not only the hill the American girl compares it with, but also an unborn child that the girl is willing to have and her partner is not.

“They look like white elephants”[5, p. 211].

„თეთრსპილოებსარაჰგავს?“ [6, p. 225].

In the example above the emotion of the original, expressed by a simile and a hyperbolic metaphor, is increased by an interrogative sentence in the target text (back-translation: Don't they look like white elephants?). This exaggerates the originality of the simile.

In the following example, the stylistic device in the translation is avoided, it is ignored because the usage of the same means does not correspond to the norms of the Georgian language and culture.

“They just let the air in and then it's all perfectly natural”[5, p. 212].

„ჰაერსშეუშვებენდამორჩა, ყველაფერიკარგადიქნება“[6, p. 226].

The metaphoric periphrasis of abortion – “let the air in” is translated into Georgian word-for-word. It hardly bears the meaning of the original text, as the target language receivers will not understand the meaning of the phrase. As Mona Baker remarks, the source word or collocation may express a concept, abstract or concrete, unknown to the target culture. The concept may have no equivalent in the target language and can be referred to as ‘culture-specific’ [7. p. 21]. “Let the air in” being a culture-specific genuine metaphor and euphemism apparently depicting a vacuum aspiration abortion widely used in the 1920th in the United States, could not be perceived adequately by the Georgian readers either in the past or today. Without any explanation given, for example, in the endnotes, the phrase could be substituted for other metaphor that would be much more comprehensible for Georgian-speaking readers. In other words, it is relevant to replace the item with a target-language item or expression which will have a similar impact on the target readers but does not have the exact meaning as a cultural substitution [7. p. 31].

The short story “A Day's Wait” is basically a dialogue narrative comprising short simple and in many cases one-word sentences, creating the rhythm of the narration which is slow and gentle. The technique of embellishment of the translation is vivid in the following sentence: “He cried very easily at little things that were of no importance” [5, p. 334]; „თითისუბრალოჩვენებაზეცკიტირილსიწყება“ [6, p. 261]. The original neutral pathos of the sentence is elevated by employing a trite metaphor (back-translation: He cried very easily for no apparent reason).

The factual information is kept untouched but the stylistic equivalence between the original passage and its translation is not achieved, because the translation is more emphatic than its original counterpart.

A literary technique of polysyndeton in which several and-conjunctions are in close succession is a typical device to produce various effects in the text. In this particular case Hemingway uses the stylistic scheme to enhance the rhythm of the passage and speed up the pace of the narration that finally serves to convey the father's very emotional relationship to hunting. Finally, the stylistic device makes the passage more picturesque. The conjunction, on the basis of syntactic structure of the Georgian language, loses the same stylistic function in the translation. Generally, the overuse of polysyndeton in the Georgian fictional style (და[da], i.e. and-conjunction) is more marked and cannot have the same stylistic effect and function as in English. Due to linguistic differences of Georgian and English there is a shift in style in the Georgian version. The Georgian text contradicts the poetic colouring and composition of the source text and can be characterized as more solemn and less emotional than the original. However, the translator partly manages to preserve the style of the passage by reconstructing the phonetic parallelism. The alliteration of the consonants ბ[b] and გ[g] provides musicality and rhythm to the passage in the Georgian text and may elicit the same associations and in a sense create the similar mood of cold weather performed in the original by means of consonants g, b and s.

“...the ground covered with a sleet that had frozen so it is seemed as if all the **b**are trees, the **b**ushes, the cut **b**rush and all the **g**rass and **b**are ground had been varnished with ice. I took the young setter for a walk up the road and along a frozen creek, but it was difficult to stand or walk on the glassy surface and the red dog slipped and slithered and I fell twice, hard, once dropping my gun and having it slide way over the ice“ [5, p. 333].

„...ღამითთოვლიგაყინულიყოდაყველაფერს:
შიშველხისტოტებს, ბუჩქებს, ფიჩხს,
დამზრალბალახსადაშიშველმიწასყინულისთხელი,
პრილაფენაგადაკვროდა. თანწავიყვანეჩემირლანდიურისეტერი.
მინდოდაჰაერზეგამეტარებინალეკვიდაგაყინულიმდინარისნაპირს
გავყევო,
მაგრამყინულითდაფარულმიწაზეფეხისმოკიდებამალზეჭირდა.
ლეკვსფეხიუსხლტებოდა, ეცემოდა. მეცერთიორჯერდავეცი,
თოფიცვიგამივარდადაკარგაშორსგაცურდაყინულზე“ [6, p. 259].

In the following sentence the translator employs a strategy of compensation after losing the lexical meaning of the phrase “a boy of nine years”,

revitalizing the meaning only in the end of the paragraph by introducing a simple sentence – „ბიჭიცხრაწლისიყო“ (the boy was nine years old).

“But when I came down, he was dressed, sitting by the fire, looking a very sick and miserable boy of nine years. When I put my hand on his forehead I knew he had a fever“ [5, p. 232].

„როცაქვემოთჩამოვედი,

ბიჭიჩაცმულიიჯდაბუხართანდასაცოდავადიყურებოდა.

ეტყობოდა, ძალზედავადიყო. ხელიშუბლზედავადედავიგრძენი, რომუხურდა. ბიჭიცხრაწლისიყო“ [6, p. 258].

The stylistic effect is lost as far as recollecting the age of the boy at the end of the paragraph is far from the original style, while the replacement of the lexical unit destroys the architecture of the passage. It is obvious that syntactic structure difference between the two language systems caused discrepancy in terms of stylistic resemblance.

In the story “Old Man at the Bridge” there are many passages of emphatic Georgian translation where the translator renders Hemingway’s simple narration into a complex text. The neutral phrase of the target text is translated into Georgian with an emphatic epithet (back-translation: He was drained of strength to go any further) instead of using stylistically unmarked lexical unit, for example:

“He [the old man] was too tired to go any further” [5, p. 57].

„ილაჯგაწყვეტილმეტისიარულიადარშეეძლო“ [6, p. 353].

“I will wait for a while” [5, p. 58].

„პატარახანსსულსმოვიტყვამ“ [6, p. 354].

In the last example the source text is simple and unemotional, whereas the Georgian translation uses an idiomatic expression „სულსმოვიტყვამ“ (back-translation: Let me take breath for a while), which together with „პატარახანს“ (for a while) characteristic of western Georgian dialect, is not equivalent to the original phrase, where the author utilizes the dialect-neutral and informal language corresponding to the elegiac and solemn tone of the story.

The syntactic structure of an utterance forms the rhythm of the text and determines its stylistic aspect. Hemingway’s compound or simple sentences and their alternation are basically maintained in the Georgian translations. In the story “A Clean, Well-Lighted Place” the translator manages to transpose a relatively long sentence in a long one in such a way that the naturalness of the Georgian phrase is preserved; the texture and the melody of the story are not lost. At the same time the translator tries to make the Georgian text more colourful and embellished and the narration tense. For this the translator transfers trite and neutral words into stylistically marked

forms, among them: “you should have killed yourself last week” [5, p. 289] – „ნეტამართლაჩამდღღებულყავი იმკვირას“ [6, p. 157]. The simple form is rendered into a colloquial idiom expressive of derogation and anger giving more nihilistic trait to the utterance. The back-translation of the sentence is the following: you should have dropped dead (or died like a dog) last week.

In the Georgian literary language an emphatic vowel ა[a] has its specific positions: after nouns in Dative, Genitive and Instrumental Cases followed by the conjunctions და/თუ [and/or], after modified nouns when they are followed by postpositional attributes, etc. However, this element is also characteristic of Georgian dialectal expressions. Hemingway’s language is informal and neutral, typical of ordinary people’s vocabulary. This can be the consequence of the translator’s choice to employ the emphatic vowel with a dialectal nuance in order to imitate the informal situation of the café in the original text. The elements of the Georgian dialect intruded in the translated text, especially in the narrator’s speech, neutralized the colour of the original that has to be melancholic and conform to the existential mood of the entire story.

Style gives a literary text a unique literary nature serving as a precondition for ambiguity and interpretation. Translation theorist Jean Boase-Beier indicates that there is much in the mind of a writer which remains implicit and a translator needs to pay attention to such implicit meanings [8, p. 1]. Consequently, it goes without saying that the translator’s interpretation of the text is only one among others. Every translator selecting his/her focal point (style, content, rhythm, etc.) is more or less biased. As a result, the translations studied in this paper are subjective as they convey the attitudes, emotions and mental states of a certain translator who “opts for naturalness at the expense of accuracy” [7, p. 57] and any possible endeavor of translation analysis can also be only partly objective. Hemingway’s texts are discussed from the perspective of a translation model where the most important issue is the aesthetic effect the text might have on the translation receiver that equals to the effect of the original to the reader.

The translations above fit into the historical context of the main approaches to translation in Soviet Georgia, theoretical background relevant at that time and the strategies of translating fiction in particular. The publication of the short stories was preceded by a period when literary theorists and linguists were acting in two fields of studying translation. Literary theorists viewed the translation process and the practice of fiction translation in terms of ideological and historical basis, extra-linguistic factors and influences of literary traditions, etc., while linguistics focused on general linguistic problems, inter-lingual transformations and

lexicological issues. The translations were conducted in the time period when the boundaries of translation studies as a discipline were still blurred and translation methods not still distinct in terms of literary translation. In the present texts the translators look for the right means to express Hemingway's iceberg style of writing and convey the conceptual accuracy of the stories. Furthermore, as we can observe, the objective of the translations was to raise publicity and awareness of Hemingway's works in Georgia who had been a world famous writer. The edition aimed at introducing the American writer to the Georgian society and enriching the national literary tradition with new literary principles, forms and taste. All in all this intention resulted in less preciseness of translations in terms of style.

In Hemingway's minimalist prose every single device serves for its specific purpose on the way to creating expressive style of the text, which at the same time remains uncluttered and informal. According to Venuti, the strategies of domestication and foreignization tackle "the question of how much a translation assimilates a foreign text to the translating language and culture, and how much it rather signals the differences of that text" [9, p. 146]. In their translation style the translators of Hemingway's stories into Georgian are more target text-oriented and the translations are sometimes less consistent with the original when assimilating them to the Georgian linguistic system and bringing them into conformity with the Georgian culture by neglecting formal elements. Through this way the translators will be unable to transform the expressiveness of the original, which is hindered by lingua-cultural differences between the two languages. In other words, the strategy of translating the short stories can be coined as domestication, which in contrast to foreignization, makes the source text conform to the target culture and adapt it to the new environment. It may cause the loss of foreignness and fail to preserve the source text emotional effect.

To conclude, the translations of Hemingway's stories show the specific character and tendency of translation. On the syntactic level the translators employ simple constructions, mainly an alternation of simple and compound sentences reflecting the melody of the original text. As for the lexical units, the stories are rendered in more complex language than Hemingway's original. In particular, as far as it is very difficult to keep equilibrium between simplicity and primitiveness and not to deviate from simplicity and emotional asceticism to dryness, the translator sometimes deliberately or unconsciously changes the informal style for avoiding schematic language in the translation. This kind of translation will not induce the aesthetic effect which equals to the original. In order to reproduce Hemingway's fictional style the translator needs to adhere closely to the original text and use simple grammatical structures with

simple vocabulary, but at the same time always to adjust the language to the target readers. As a matter of fact, the result of this attempt is a very eclectic and complicated style shifting: expressive style is eschewed where it is needed in the text, stylistic devices are not present. Instead of stylistically neutral vocabulary the translators employ stylistically marked lexical items (dialectal expression, colloquialism, etc.) in the Georgian texts, in a way compensating the stylistic effect of other passages of the text not conveyed before. Sometimes domestication and national Georgian colouring prevailing in the translation neutralize the effect of the original giving Georgian intonation and flavour to the phrase. An endeavor of recreating Hemingway's stylistic peculiarities and language world causes unnaturalness of the Georgian language and it is turned into a clumsy text. But when the translators consider the expectations and the taste of the Georgian readers, who have always been used to emphatic literary style, they reconfigure the simplicity of Hemingway's style into a lofty and grandiloquent discourse. In this case the narration becomes more emotional and the vocabulary is diverse.

References

1. Leech, G. and Short, M.H. 2007. *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. London: Longman.
2. Hoffman S.K. 1990. "Nada and the Clean, Well-Lighted Place: The Unity of Hemingway's Short Fiction". In Jackson, J.B (ed) *New Critical Approaches to the Short Stories of Ernest Hemingway*. Durham and London: Duke UP.
3. Burgess, A. 1987. *Ernest Hemingway and His World*. Tbilisi: Merani.
4. Baker, C. 1967. *Hemingway: The Writer As Artist*. Princeton: Princeton UP.
5. Hemingway, E. 2003. *The Complete Short Stories*. New York: Scribner.
6. ჰემინგუეი, ე. 1965. *თხზულებანი*. 4 ტომად. თბილისი: ლიტერატურადახელოვნება. (Hemingway, E. 1965. *Writings*. In 4 Vol. Tbilisi: Literatura da Khelovneba).
7. Baker, M. 2006. *In Other Words. A Coursebook On Translation*. London and New York: Routledge.
8. Boase-Beier, J. 2006. *Stylistic Approaches to Translation*. Manchester: St. Jerome.
9. Munday, J. 2008. *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. London and New York: Routledge.

Наталья Юзефович, Анастасия Болдырева
г. Хабаровск, Российская Федерация

Специфика перевода лексикона сферы «агрессия в социальных сетях»

Приходится признать, что агрессивные действия по отношению к другим людям, запугивания разного рода, травля и пр. проявляются нередко среди подростков, в образовательных учреждениях разных типах, в армии («дедовщина»). Интенсификации насилия в многом сопутствует интернет, поскольку сложнее выявить источник угрозы, и автор компрометирующих материалов может выступать под любой маской.

В русском языке феномен «агрессия», особенно «агрессия в школьном коллективе», традиционно обозначали номинациями «нападки», «преследования», «травля», «издевательство». Глобализация информационного пространства способствует появлению в русском языке англицизмов для обозначения агрессии; англизация, впрочем, свойственна и другим сферам общественной жизни.

Преследования, агрессия в социальных сетях фактически стали глобальными проблемами, что подтверждают многочисленные центры по исследованию причин кибербуллинга и выявлению способов его предотвращения. Так, на запрос *cyberbullying* поисковик Google приводит более 13 000 000 сайтов. Например:

1. Cyber Bullying Statistics and Facts.

URL: <https://www.pinterest.com/pin/>

2. Fighting Cyber Bullying Challenge through Mobile Technologies

URL: <https://d-lab.tech/challenge-3/>

3. Cyberbullying Research in Romania. Cyberbullying Research Centre.

URL: <https://cyberbullying.org/research/map/romania>

4. Cyberbullying Research in Denmark. Cyberbullying Research Centre.

URL: <https://cyberbullying.org/research/map/denmark>

5. Effects of Cyberbullying. Family Live. Bullying UK.

URL: <https://www.bullying>

На запрос «кибербуллинг» поисковик Google приводит значительно меньше сайтов, около 6650 сайтов, при этом часть из них использует и англоязычные номинации; возможно, что российское общество еще не в полной мере осознало опасность онлайн агрессии. Приведем отдельные сайты:

1. Что такое кибербуллинг и как от него защититься. Avast

URL: <https://www.avast.ru/c-cyberbullying>

2. Запугивание и издевательство в Сети: феномен cyberbullying

URL: vernsky.ru/pubs/.../Zapugivanie_i_izdevatelstvo_v_Seti...

3. Кибербуллинг: как выглядит травля среди школьников в соцсетях

URL: <https://mel.fm/.../18256-kiberbulling.....>

4. Интернет-троллинг и кибербуллинг. Что это?: IT-security

URL: sec4all.net/modules/myarticles/article.php?storyid=1328

Основными источниками распространения кибербуллинга выступают социальные сети, например, Facebook, блоги, инстанграммы, твиттеры и пр., лексикон которых и был исследован для написания данной статьи.

Социальные сети предоставляют социальные возможности для виртуального взаимодействия между пользователями социальных сетей. В настоящее время социальные сети превратились в «личный инструмент», используемый для контактов, общения с друзьями и семьей. По сути, «социальные медиа» не следует рассматривать как СМИ в традиционном смысле (печатные или цифровые). Социальные медиа (Twitter, Facebook, Instagram, блоги, видеоблоги, чаты) представляют собой платформы для взаимодействия и общения в сети, в своей группе. Социальные медиа предоставляют практически неограниченный доступ к неограниченному глобальному общению: при этом каждый пользователь вносит свой вклад в развитие социальных сетей.

Для составления базы данных эмпирического материала было выделено 300 фрагментов из вышеназванных социальных сетей, далее из фрагментов выбирались обозначения изучаемого феномена. Лексические единицы классифицировали по способам образования, при этом был сделан вывод, что заимствованиям из английского языка нередко отдается предпочтение в социальных сетях.

Наиболее распространенным вариантом заимствования является практическая транскрипция, но при этом коррелирующие номинации далеко не всегда абсолютно идентичны прагматически. Так, *bullying*, как правило, используют для обозначения «травли в школе», а *hazing* относится к армии.

В англоязычных социальных сетях наиболее часто, по данным сделанной нами выборки, используют следующие номинации: *cyberbullying*, *internet (online/e) harassment* или *cyberstalking*, соответственно в русском языке – «киберзапугивание» (практическая транскрипция + калькирование) или «кибербуллинг» (практическая транскрипция), «интернет-домогательство» или «интернет харассмент», «киберсталкинг».

Как следует из вышеприведенных примеров, переводческая стратегия определяется либо доместикацией (используются более

доступные массовой русскоязычной аудитории номинации), либо форейнизацией (максимальное приближенное к источнику заимствования слово). Выбор переводной номинации во многом определяется основной установкой – англоязычные слова понятны далеко не всем, что может способствовать усилению чувства страха или неуверенности.

Номинация «кибер-запугивание» является гиперонимом и обозначает любое агрессивное поведение в сети Интернет: постоянная передача враждебных сообщений разного рода (как вербальных, так и невербальных в том числе и видео/аудио) с целью нанести вред репутации другого пользователя сети.

Как отмечают зарубежные исследователи, «киберзапугивание является одним из наиболее важных препятствий по обеспечению онлайн-безопасности молодежи» (“Cyberbullying is one of the most prevalent issues related to online safety of young people” [1]), которое «может оказывать негативное влияние на эмоциональное и психологическое состояние своих жертв» (“It can have a serious impact on the emotional and psychological wellbeing of its victims” [2, с. 55]).

Следует особо выделить исследование кибербуллинга, формы травли и их классификации; названные аспекты проанализированы в исследовании *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats and Distress*, автором которого является N.E. Willard (Н.Е. Виллард, 2007). Она разработала следующую классификацию онлайнбуллинга:

Flaming – яростное оскорбление, которое активизируется в открытом пространстве Интернета, посредством оскорбительных комментариев, вульгарных обращений и замечаний.

Harassment – харассмент, домогательство: целенаправленные, систематические кибер-атаки от незнакомых людей, пользователей социальных сетей, людей из ближайшего реального социального окружения.

Denigration – очернение и распространение слухов: преднамеренное позиционирование жертвы крайне негативно публикациями фото- или видеоматериалов на Интернет-страницах, форумах, в новостных группах; используется и рассылка через электронную почту оскорблений (нередко в целях мести другу или подруге).

Impersonation – имперсонализация, использование фиктивного имени: пользователь выдает себя за другого человека, используя пароль жертвы.

Outing and Trickery – публичное разглашение личной информации жертвы. Например, в сетях размещают интимные фотографии, документы о финансовом положении и рода деятельности, которые являются оскорбительными и/или используются с целью шантажа.

Exclusion – социальная изоляция: отказ общаться на деловом и/или на неформальном уровне, исключение из Instant-Messenger'а группы или игрового сообщества и так далее.

Передача ряда англоязычных обозначений, как видим, нередко осуществляется с помощью описательного перевода, комментирования, что объясняется отсутствием в русском языке эквивалентных кратких номинаций (*Outing and Trickery* = публичное разглашение личной информации жертвы); в ряде случаев возможна и практическая транскрипция, как правило, если номинации в контактирующих языках имеют интернациональные элементы (*Impersonation* = имперсонализация, «персона»).

Распространение в русскоязычных социальных сетях получила номинация «сталкинг» (от английского cyberstalking = cyber+stalking), под которым понимается навязчивое преследование кого-либо и включает постоянные угрозы и оскорбления, при этом человек начинает опасаться за свою безопасность. Заимствование «сталкинг» для непосвященного непонятно, что отмечают пользователи сети; возможно, описательный перевод или подбор русскоязычного синонима преднамеренно не приводится, чтобы еще больше запугать потенциальную жертву.

Ряд номинаций сферы «кибербуллинга» достаточно прозрачен по мотивации, например, словосложение при образовании такого получившего распространение слова как twicide = twi(tter + sui)cide; жестокое оскорбление какого-либо пользователя, опубликованное в твиттере, означает «смерть данного пользователя в твиттере».

Наименование одного из персонажей литературы фэнтези – тролля – является основой для *trolling* (практическая транскрипция = троллинг), провокация в сети, атака негативными комментариями и пр.

В этом году в российских школах произошло несколько трагических инцидентов, причины которых обусловлены травлей, особенно моббингом и буллингом, формами психологического воздействия. Распространение номинаций «моббинг», «буллинг», «хейзинг» и пр. не только в социальных медиа, но и в прессе, в педагогическом дискурсе и пр. отражает негативные процессы в обществе, «ожесточение» подростков, причины которых не всегда удастся выявить вовремя. Например,

1. Хейзинг, буллинг и мобинг: <https://www.zdrav.ru>
2. Моббинг, буллинг и хейзинг – чем они опасны для школьников: www.faily2children.ru/
3. Школьное насилие: буллинг и хейзинг: <https://psy.wikireading.ru/34023>.

В следующей ссылке, по сути, представлена одна из основных причин травли, коллективной травли – моббинга в школьной среде: травля белых ворон. Фактически любой неординарный ребенок (более умный, чем другие, отличающийся по одежде, росту, физическому развитию и пр.) может стать потенциальной жертвой травли:

Моббинг в школе: травля белых ворон:

<https://medaboutme.ru/mat-i-ditya/.../>

Обозначения «моббинг», «буллинг», «хейзинг» легко произносятся, благозвучны (если отключиться от их смысла), но мало понятны «непосвященным», как представляется, слова такого рода необходимо сопровождать комментарием.

Предотвращение агрессии является одной из важнейших социальных проблем, при этом анализ лексических средств номинации различных форм жестокости в определенной степени поможет выявить их специфику и, возможно, способствовать предотвращению актов насилия.

Литература

1. O'Neill, B. and Dihn, T. Mobile Technologies and the Incidence of Cyberbullying in Seven European Countries: Findings from Net Children Go Mobile. *Societies*, 5, 384-398. DOI: 0.3390/soc5020384. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://arrow.dit.ie/cserart/61>.
2. Power, A. Offensive Animal Metaphors and Similes in Public Textual Cyberbullying // 6th International Conference on Meaning and Knowledge Representation. 5-7 July 2017, Saint Petersburg. Book of Abstracts, St Petersburg, 2017. – P. 55-56.
3. Willard, N.E. Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats and Distress, 2007. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://dl.acm.org/citation.cfm?id=1396222>; (дата обращения: 15.02.2018).

О проблеме изучения специфики и соотносённости пунктуационных систем английского и русского языков

До настоящего времени в учебно-методической литературе не появлялось никаких специальных пособий и руководств по системному анализу и интерпретации английской пунктуации с точки зрения переводоведения. В выпущенных учебниках и практических курсах по письменному и специальному переводу эти вопросы освещаются поверхностно, а чаще не рассматриваются вообще.

А ведь, казалось бы, что всем вполне очевидно, что пунктуационные системы разных языков отличаются так же, как и их синтаксис, грамматика, лексика или интонация. При этом незнание базовых принципов и правил пунктуации ведёт к многочисленным ошибкам в переведённом тексте, порой – к искажению информации и, как результат, – к неверной передаче сообщения и его содержания реципиенту. Соответственно, изучение специфики и соотносённости пунктуационных систем английского и русского языков, представляющих два исторически сложившихся и развивающихся типа пунктуации (более свободный и регламентирующий) является необходимостью, поскольку способствует не только выявлению типологически релевантных для переводчика свойств русской и английской пунктуации и общих закономерностей дальнейшего развития пунктуационных систем в соответствующих языках, но и развитию умений их интерпретации и трансляции на язык перевода.

Отметим, что специфика пунктуационных систем двух языков проявляется, во-первых, в их опоре на разные принципы. Так, действующие ныне принципы русской пунктуации – семантико-синтаксический и семантико-интонационный. Они функционально неравнозначны: если интонационное членение предложения не совпадает с его грамматическим членением, знаки подчиняются семантико-синтаксическому принципу, а интонация не принимается во внимание. Но при возможности разного разбиения структуры предложения знак, поставленный «по интонации», оказывается доминантным для осмысления предложения. В этой связи заметна тенденция развития, отход от прескриптивного, регламентирующего характера русской традиции: многие правила, ранее имевшие однозначную формулировку, дополнены пометами «допустимо», «может ставиться».

В английской пунктуации ориентация на синтаксическую основу присутствует, но не является доминирующей. В случаях несовпадения интонационного оформления предложения с его синтаксической структурой английская пунктуация следует за интонацией. Для современной английской пунктуационной теории приоритетом является целесообразное использование знаков в конкретном контексте для обеспечения адекватного восприятия текста реципиентом. И в отличие от русского языка, в английском языке пунктуации не уделяется должного внимания в словарях и справочниках. Многие носители языка допускают в письме такие вольности со знаками препинания, что они кажутся недопустимыми. Но это – тенденция, вызывающая пристальное внимание лингвистов и дополнительные трудности для переводчиков, поскольку последний, уделяя большую часть времени переводу слов и текста в целом, зачастую не обращает внимания на пунктуационные знаки и практически без изменений переносит их текст перевода.

В связи с этим возникают типичные проблемы передачи пунктуационных знаков. Отметим лишь некоторые из них. Английские запятые чрезвычайно заразительны. В переводимых текстах они встречаются в самых неожиданных местах. Вот типичные примеры, когда в русском тексте запятая должна исчезнуть но, к сожалению, у многих переводчиков сохраняется:

In 1919, his family left Russia and moved to France.

В 1919, году его семья покинула Россию и обосновалась во Франции.

По-английски в датах запятые могут расставляться по-разному. Например:

Washington was born in February, 1732, in Virginia.

Washington was born in February 1732, in Virginia.

В русском переводе запятые вообще не нужны, но они порой слепо переносятся в перевод (зато стоит добавить полную или сокращенную форму слова *год*):

Вашингтон родился в феврале, 1732, в Виргинии.

(правильно: Вашингтон родился в феврале 1732 года в штате Виргиния)

В английском языке пропуск повторяющихся слов обозначается запятой, в русском – тире. Например:

Annie had dark hair; Sally, fair.

У Энни были тёмные волосы; у Салли светлые.

(правильно: У Энни были тёмные волосы, у Салли – светлые).

Здесь точка с запятой «переводится» с помощью запятой, а запятая – с помощью тире.

Перечни или списки типичны для английских текстов. Их пунктуационное оформление весьма разнообразно, и хотя по-русски тоже возможны варианты, их оформление не нужно в точности копировать. Например, перевод следующей английской фразы:

*Remember to bring
Sleeping bags
Sheets
Towels*

по-русски должен быть оформлен иначе и, если же хочется сохранить построчное размещение элементов перечня, то стоит добавить перед каждым элементом какой-нибудь знак (букву или цифру со скобкой или тире), пунктуационно оформив его таким образом:

Не забудьте принести:

- 1) спальные мешки,*
- 2) простыни,*
- 3) полотенца.*

Ещё одно типичный пример место неверного «перевода» – библиография. Например:

Journal of Astronomy 15:261-327
Джорнал ов Астрономи 15:261-327
(правильно: Journal of Astronomy. №15. С. 261-327)

Приведем и другие примеры, когда незнание или игнорирование пунктуационного оформления предложения приводит к неверному пониманию и искаженной интерпретации сообщения. Мы отмечали, что в английском языке знаки препинания, в частности, запятая употребляются с большей свободой. Начнём с рассмотрения запятой в простом предложении. Известно, что всякого рода обособленные выражения выделяются запятыми. Это объясняется их спецификой. Обособленные члены предложения образуют отдельную от определяемого элемента синтагму, произносимую на более низких тонах, чем остальные синтагмы в предложении (на письме это интонационное оформление обычно отмечается запятой). Обособление может применяться в разных целях. Обособленные члены могут обозначать дополнительные сопутствующие признаки определенных понятий. Обособленный элемент (обычно вынесенный в начало предложения) по смыслу может быть соотнесён также с остальной частью предложения, а логические отношения между обособленным членом и остальной частью предложения в этом случае могут быть различными. Например, это могут быть отношения: предмет, лицо, место, момент времени и т.д. – явления, характеризующие данный предмет, лицо и т.д. Но незнание или невнимание к этим

обстоятельствам приводит к тому, что следующее простое предложение:

But privately, Blair was said to be more cautious.

чаще всего неверно воспринимается как:

But Blair was privately said to be more cautious.

Соответственно, в искаженном благодаря этому переводе речь идет уже не о более осмотрительном поведении Блэра в своей частной жизни, а о чем-то совершенно ином.

Аналогично неверным образом порой интерпретируется и выделенный запятой в конце нижеследующего предложения причастный оборот:

The plague of 542 triggered by two years of famines and bad harvests also may have hindered the attempts of the Roman Emperor Justinian I to re-conquer Western Europe, altering the political make-up of Europe.

В данном случае логические отношения между обособленным запятой членом и остальной частью предложения можно охарактеризовать как отношения причины и следствия и никак иначе. Соответственно, смысл высказывания состоит в том, что указанные выше причины и обстоятельства помешали императору Юстиниану осуществить задуманное, следствием чего и стало изменение политического облика и истории Европы, а поэтому сознательно отделенный запятой от словосочетания *Western Europe* причастный оборот не имеет к нему непосредственного отношения в качестве определения.

Таким образом, сложившаяся ситуация и разбор фактического материала показывают, что исполнителями переводов допускается смешение разнородных явлений и принципов, что, несомненно, заслуживает особого внимания.

Известно, что пунктуация возникла из необходимости облегчить читающему понимание текста за счет обозначения основных моментов ритмико-интонационного членения устной речи. В свою очередь, интонация является одним из средств выражения синтаксической структуры речи. Следуя за интонацией, пунктуация одновременно отражает и синтаксическое строение речи.

Однако полного соответствия между пунктуацией, с одной стороны, и интонацией и синтаксической структурой, с другой, нет и не может быть, так как между интонацией речи и ее синтаксической структурой нет прямого и постоянного отношения. Одному и тому же интонационному рисунку могут соответствовать разные синтаксические конструкции, и, наоборот, предложения, сходные по структуре, могут в разных случаях оформляться по-разному.

Более того, следует отметить, что особенности развития синтаксиса XX в. связаны с социокультурными процессами – демократизацией языка в целом и коллоквиализацией, которые ведут к двум разнонаправленным тенденциям: расчлененности и слиянию; помимо этого, усиливается влияние разговорной речи на синтаксис. В связи с этими процессами меняется и роль пунктуационных знаков, призванных оформлять целый ряд конструкций. Например, наблюдается вариативность в оформлении прямой речи, растет синонимия знаков препинания, сокращение длины предложения минимизирует фрагменты, оформляемые знаками.

Рассматривая пару пунктуационных систем английского и русского языков, следует помнить, что они не идентичны: функция одних и тех же знаков препинания, способы оформления в письменной речи аналогичных явлений часто не совпадают. Но, собственно говоря, канстатацией и составлением формального и во многом устаревшего перечня такого рода различий и ограничиваются авторы многих пособий для студентов-переводчиков.

Безусловно, что в основе этих различий – различные традиции развития систем, но не только. В английском языке пунктуация носит более логико-коммуникативный характер, то есть она теснее связана с семантикой и интонацией. Знаки препинания могут свидетельствовать о наличии логического ударения, отмечать границу ритмической группы, являться сигналом паузы. Если пишущий не выделяет семантически никаких элементов предложения и воспринимает его как интонационно неразличимое единство, то, несмотря на синтаксическую членимость высказывания, знаки препинания могут и отсутствовать. Эмфаза, граница ритмической группы, пауза отмечаются с помощью пунктуации.

Поэтому следует понимать, что английская пунктуация, будучи в определенных моментах достаточно жестко регламентированной, в то же самое время является понятием творческим. Имеются случаи, когда использование знаков препинания диктуется четко определяемым правилам, но с другой стороны имеется большое количество примеров, когда расстановка пунктуации детерминирована только коммуникативными соображениями, являясь ситуативно-обусловленной, целиком зависящей от автора текста. При этом последний аспект не ограничивается исключительно жанром художественной литературы или публицистики и требует особого внимания.

В этой связи нельзя обратить внимание на то, что интерпретационный потенциал знаков препинания различен и в разных функциональных стилях. В синтаксическом отношении каждая

из разновидностей письменной речи обладает более или менее ярко выраженными особенностями, а пунктуация различается в разных по функционально-целевой принадлежности текстах. Центральной зоной литературного языка, в которой происходят существенные языковые процессы и вырабатывается новая норма, называют язык средств массовой информации. Но при этом особую научную ценность представляет изучение пунктуации научного стиля речи, поскольку на примере английского языка заметно, что употребление, например, запятой как семантико-синтаксического сигнала обладает особой важностью. Запятая в английском языке наиболее частотна в научной литературе в качестве индикатора дистантно расположенных частей сложных синтаксических комплексов, в качестве признака различных типов семантико-синтаксического обособления, а также в ряде более частных случаев.

Ясно, что функциональный потенциал других знаков развивается в направлении полифункциональности (тире) и специализации (точка с запятой, двоеточие). Имеют место отношения синонимии (двоеточие и тире, двоеточие и точка с запятой, скобки/двойные запяты/двойное тире). Все это говорит в пользу отчетливо системного характера пунктуации.

В связи с вышесказанным представляется важным сказать, что такие методические важные понятия переводоведения как «рецептивность» и «репродуктивность», «коммуникативные компетенции» должны подразумевать и обучение пунктуации и ее интерпретации. Специалистам следует четко определить, какие аспекты английской пунктуации подлежат обязательному усвоению и должны быть включены в курс обучения письменному переводу.

В заключение хочется выразить надежду, что дальнейшая разработка этой темы и проблематики помогут специалистам и студентам не только грамотно оформлять свою письменную речь, но также послужить стимулом для дальнейшего изучения пары «английская-русская пунктуация» как средства, способствующего более полному и адекватному выявлению содержания англоязычного текста.

Наталя Білоус
м. Київ, Україна

Проблема підготовки фахівців з перекладу в авіаційно-технічному закладі вищої освіти

В умовах інтеграції України до європейського та світового співтовариства особливої актуальності набуває професійна діяльність перекладача, оскільки він сприяє зміцненню економічних, соціальних, культурних, наукових зв'язків між країнами, етносами, професійними об'єднаннями, окремими особистостями. З огляду на значущість його ролі в сучасному полікультурному середовищі актуалізується проблема підготовки кваліфікованих перекладачів у системі вищої професійної освіти. Увага вчених привертається насамперед до змісту навчання, адже традиційно у вітчизняних ВНЗ готували здебільшого універсальних фахівців з іноземної філології, приділяючи увагу вивченню фонетичних, лексичних, граматичних, семантичних, стилістичних, синтаксичних особливостей іноземної мови, її порівнянню із слов'янськими мовами. Протягом останніх десятиліть як закордонні, так і вітчизняні науковці з галузі перекладознавства працюють над створенням теорії перекладу, формуванням його техніки, виокремленням критеріїв ефективного перекладу, уточненням особливостей спеціального перекладу тощо. Найбільш значущими в цьому аспекті є праці І.С. Алексєєвої, Л.С. Бархударова, В.І. Карабана, В.Н. Комісарова, І.В. Корунця, О.В. Ребрія, О.І. Чередніченка.

Так, зокрема Л.С. Бархударов здійснив аналіз перекладу в загальнолінгвістичному аспекті, запропонував теоретичні узагальнення та сформулював практичні рекомендації для перекладачів щодо використання мови в процесі здійснення перекладу [2]. О.І. Чередніченком також розглядається переклад у тісному зв'язку з використанням мови [12]. Водночас учений-перекладознавець розширює функції перекладу, розглядаючи його в єдності з феноменами культури та ідентичності [12]. Фундаментальним внеском у теорію перекладу та формування методичних засад навчання фахівців з перекладу є доробок І.В. Корунця. [6].

У кожній сфері професійної діяльності є свій термінологічний апарат. Значущою в цьому напрямі є роль В.Н. Комісарова [5]. На думку вченого, *перекладом* є вид мовного посередництва, який повністю зорієнтований на іншомовний оригінал; це іншомовна форма існування повідомлення, яке існує в оригіналі [5, с. 42]. А тому кожне повідомлення існує у двох не зовсім тотожних формах: повідомлення, яке передається відправником інформації; повідомлення, сприйняте

отримувачем. На думку вченого, має свої особливості мовленнєве спілкування комунікантів, які розмовляють різними мовами – це міжмовна, двомовна комунікація. Обов'язковою умовою її здійснення є наявність мовного посередництва, яке сприяє перетворенню вихідного повідомлення в таку мовну форму, яка може бути сприйнятою рецептором. Цю роль може виконати лише особа, яка володіє необхідним рівнем двомовності. Саме таке положення вносить корективи в традиційну думку вітчизняних спеціалістів з іноземної мови, що якісний переклад може бути здійснений фахівцем, який добре володіє саме іноземною мовою. Навіть у процесі формування навчальних планів з підготовки фахівців з англійської, німецької, французької тощо філології, нехтується значення рідної мови. У той час, як відомий український учений, літературознавець, перекладач Микола Зеров зазначав, що перекладач має майстерно володіти материнською мовою.

В.Н. Комісаров обґрунтував доцільність здійснення перекладачем функції *адаптивного транскодування*. Це вид мовного посередництва, за якого відбувається не лише транскодування (перенесення) інформації з однієї мови на іншу, а і її перетворення (адаптація) – викладення в тій формі, яка може бути доступною рецептору, тобто створений текст не призначений для повноцінної заміни оригіналу [5, с. 47].

Технічні прийоми, що застосовуються перекладачем в процесі перекладу, зорієнтовані на створення комунікативно рівноцінного тексту на ПМ. Такий текст має бути відповідним функціонуванню двох мов, що досягається мовною діяльністю перекладача в рамках міжмовної комунікації.

Насамперед зауважимо, що протягом багатьох років триває дискусія стосовно уточнення дефініцій понять «компетенція» та «компетентність». Зокрема О.Є. Гриджук розглядає компетентність як культурно-цивілізаційний механізм розвитку, якість і характеристику досягнутого культурного рівня, еволюційну константу – культурну універсалію. Цивілізаційно-культурна сутність компетентності і способу її реалізації – компетентнісного підходу може бути подана як модель детермінованого хаосу, що містить сталий структурний порядок на макрорівні (модель кваліфікаційних вимог) з «розрізаним» хаосом, що формує його на макрорівні (модель компетенцій). М.І. Пентилюк [8] характеризує «компетенцію» та «компетентність» як загальне і конкретне. Аналізуючи мовну компетентність, професор стверджує, що компетентність може виявляти людина, яка має певні знання в конкретній галузі, але виявляє їх за допомогою мови. А тому кожній людині необхідна насамперед мовна компетентність, що

узагальнюється за головною метою стандарту мовної освіти – комунікативною компетенцією [8, с. 3].

Нам імпонує характеристика цих понять, зроблена А.М. Богуш: «компетенція використовується в наш час там, де йдеться про навчання й виховання, ...компетентність – це комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку» [11, с. 56]. Н. Голуб стверджує, що різниця між цими поняттями полягає в тому, що «компетентність передбачає наявність мінімального досвіду застосування компетенції».

Є й інші роботи вчених, присвячені різним проблемам удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі. Л.В. Барановська цікавиться, який вплив на якість цієї підготовки чинить освітнє середовище авіаційного ВНЗ [1]. Автором визначено його структуру й обґрунтовано на прикладі аналізу компонентів освітнього середовища конкретного авіаційно-технічного закладу вищої освіти значущість цього феномена. О.І. Москаленко досліджувала теоретико-методичні засади підготовки курсантів вищих льотних навчальних закладів до професійної комунікації в особливих умовах [7]. У процесі проведення спеціального дослідження виявлено особливості підготовки курсантів вищих льотних навчальних закладів до професійної комунікації, виокремлено особливі умови її організації та здійснення; визначено структуру готовності до професійної комунікації в особливих умовах та організаційно-педагогічні умови її формування. О. Петрашук обґрунтувала концепцію мовної підготовки авіаційного персоналу відповідно до вимог Міжнародної організації цивільної авіації (ІСАО). У своїх наукових працях дослідниця приділяє увагу оцінюванню рівня володіння англійською мовою за шкалою ІСАО, питанням удосконалення методики викладання авіаційної англійської мови, змісту усного дискурсу радіомовлення «земля-повітря» та ін. [9]. О. Ковтун розробила та науково обґрунтувала концепцію формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі (авіаційних операторів) в навчально-виховному процесі профільного ВНЗ, що охоплює теоретико-методологічний і технологічний аспекти [4]. Дослідниця послідовно доводить, що професійне мовлення авіаторів насамперед виконує комунікативну функцію. Наголошується на необхідності володіння операторами широким діапазоном мовних кодів (українська, російська, англійська мови), такими видами мовленнєвої діяльності, як читання, говоріння, слухання, письмо; функційними стилями (офіційно-діловий, науковий, розмовний); жанрами (запит, донесення, звіт, повідомлення); формами мовлення (усне (діалог / монолог), писемне) для реалізації їхніх професійно-мовленнєвих обов'язків.

Проблему вдосконалення змісту, методів навчання спеціалізованої англійської мови, формування її засобами комунікативної компетентності та професійного мовлення в майбутніх фахівців з авіації та космонавтики, авіоніки, аеронавігації вивчали Н. Глушаниця, Є. Кміта. О.Л. Бережко займалась проблемою розвитку технологічної компетентності викладачів авіаційної англійської мови в системі післядипломної освіти. Нею, з урахуванням специфіки навчання дорослих, розроблено систему навчання авіаційної англійської мови для слухачів очної та дистанційної форм.

Т.О. Ковалькова вивчала проблему формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі. Дослідницею уточнена професіограма психолога, придатного працювати у сфері цивільної авіації, розроблена й експериментально перевірена технологія спрямованої на діяльність в означеній сфері підготовки майбутніх психологів. Для навчально-методичного забезпечення експериментальної роботи студентів було створено авторський спецкурс і розроблено методичні рекомендації для викладачів з формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі. О.М. Керницький досліджує проблему формування психологічної готовності курсантів-льотчиків до льотної діяльності [3]. Т.С. Плачинда цікавиться системними питаннями професійної підготовки курсантів льотних вищих навчальних закладів, досліджує особливості формування їх як фахівців на засадах інтегративного підходу [10].

Таким чином, найґрунтовніша проблема підготовки перекладача у ВНЗ досліджувалась в педагогічному аспекті. Ученими приділена увага визначенню термінологічного апарату щодо перекладу та перекладацької діяльності, уточненню дефініцій понять, пов'язаних з використанням компетентнісного підходу. Наявні результати спеціальних досліджень стосовно універсального перекладача, а саме: визначення педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами сучасних інформаційних технологій, формування в них професійної комунікативної компетентності у процесі фахової підготовки, уточнення професіограми перекладача; професійно-педагогічна підготовка майбутніх перекладачів до використання офіційно-ділового мовлення.

Література

1. Барановська Л.В. Авіаційний ВНЗ: освітнє середовище університету як детермінанта якості професійної підготовки студентів /Л.В. Барановська // Вісник Льотної академії: Серія: Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Вип. 1. – Кропивницький, 2017. – С. 18-24. 2. Бархударов Л.С. Язык и

перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с. **3.** Керницький О.М. Методика формування психологічної готовності курсантів-льотчиків до льотної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О.М. Керницький. – Харків, 2005. – 19 с. **4.** Ковтун О.В. Теоретико-методологічні засади формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)»; 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.В. Ковтун; Південноукраїнський національний пед. ун-т імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2013. – 44 с. **5.** Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учебник для институтов и факультетов иностранных языков. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с. **6.** Корунець І.В. Вступ до перекладознавства [англ. / укр.]: Підручник для ВНЗ. Front Cover. – Нова книга, 2008. – 512 р. **7.** Москаленко О.І. Теоретичні і методичні засади підготовки курсантів вищих льотних навчальних закладів до професійної комунікації в особливих умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.І. Москаленко. – Хмельницький, 2017. – 43 с. **8.** Пентилюк М.І. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті // Українська мова і література в школі. – 2010. № 2. – С. 2-5. **9.** Петрашук О.П. Вимоги до рівня володіння англійською мовою авіаперсоналом для використання її у професійних цілях // Іноземні мови у навчальних закладах. – № 3. – 2006. – С. 116-123. **10.** Плачинда Т.С. До питання професійної підготовки курсантів льотних навчальних закладів / Т.С. Плачинда // Наукові записки [Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка]. Серія: Пед. науки. – 2014. – Вип. 132. – С.213-216. **11.** Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія / [А.М. Богуш, О.С. Трифонова, О.І. Кисельова, Ж.Д. Горіна, М.П. Черкасов]. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2008. – 272 с. **12.** Чередніченко О.І. Переклад – Культура – Ідентичність. – Київ: Вид. Заславський, 2017. – 224 с.

*Alexei Vdovichev
Minsk, Belarus*

Identifying Translation Errors to Assure Quality in T&I Training

The notion of quality assurance is the most relevant issue at the moment as it is provided in almost all standards and requirements to higher education institutions as well as other institutionalized actors involved in training of translators and interpreters. I would not write this article as some research findings or a scientific conclusion, but as a point for discussion for university teachers engaged in T&I training.

As one of the sectors of linguistic services translation and interpreting areas have to follow some rules and even restrictions, especially when providing these services in some public life spheres such as diplomacy, media, community (public works) interpreting, etc. But quite often the available standards and guidelines provide only ideas of how to assure translation quality without identification of the means to apply for achieving the ultimate goal: adequate and equivalent translation (or interpreting) of a source text into a target language with use of modern tools and ICT to ensure networking for proofreading, revising and reviewing as well as post-editing tools. Thus, education institutions (primarily, we talk about universities) get into the environment of finding creative ways out to ensure quality training and to self-assess themselves as the ones in line with the standards of quality assurance.

In this view we consider identification of mistakes done by translators and interpreters at the initial levels of education (e.g. in their second or third year) to be of interest for those decision makers, who are involved in development of educational documents and guidelines with indicated competences to be acquired by specialists in the training process. And it is the value of each and every mistake, which is of importance in identification of the academic performance. But does academic performance make a good translator in the long run?

Mistake is defined as '*a wrong judgment*' and as '*a wrong action or statement proceeding from faulty judgment, inadequate knowledge, or inattention*'. When talking about academic performance we use this word to show some faults and failures in students' progress [1].

We used the word 'error' in the title of this article as a synonym of 'mistake', but this word has more meanings, and they are of greater value in determining the policy of quality in different fields, including translation and interpreting.

We will mention only several definitions from the Merriam-Webster Dictionary: 1) an act or condition of ignorant or imprudent deviation from a code of behavior; *an act involving an unintentional deviation from truth or accuracy; an act that through ignorance, deficiency, or accident departs from or fails to achieve what should be done*; a mistake in the proceedings of a court of record in matters of law or of fact; 2) *the quality or state of erring*; illusion about the nature of reality that is the cause of human suffering; the contradiction of truth; an instance of false belief; 3) *something produced by mistake*; 4) *the difference between an observed or calculated value and a true value; the amount of deviation from a standard or specification*; 5) *a deficiency or imperfection in structure or function* [1].

In our everyday life we come across the word 'error' when we discuss judicial errors, especially in terms of capital punishment policies, or when running our PCs trying to access some websites, which are no longer available. In the Russian language the word 'ошибка' includes all the above mentioned definitions, and this notion is used in the educational standards for determining the academic performance of students and trainees. But do translation and interpreting mistakes and errors have the same value when we have to assess the quality of the target text or when the recipient of the target text/ message is misinformed, misguided or misled.

N.K. Garbovsky determines four types of translation errors/ mistakes based on: 1) insufficient knowledge of a source language; 2) insufficient cognitive experience, i.e. lack of knowledge about the ideas, concepts and phenomena revealed in a source text; 3) inattentive attitude to the system of meanings exposed in a source text, i.e. misunderstanding of what is written/ spoken about; and 4) inability to distinguish peculiarities of the source text author's individual style [2, c. 514].

When we take into account the first reason for making mistakes/ errors, we usually mention the so-called normative and usage mistakes, e.g. in phonetics, word choice and grammar. I would not call it an error because students, when studying foreign languages, will normally make mistakes in grammar, or they can mispronounce some words, but does it really affect the translation?

The definition of translation in various translation theory books reads, "it is the communication of the meaning of a source-language text by means of an equivalent target-language text" with the focus on the meaning of a text/message. Will a mispronounced word twist the meaning of the whole text? Will it lead to the so-called manipulative translation or interpreting used on purpose to lead the recipient of the target text astray? Possibly. Especially when we take into account translation of puns, word play, doublespeaking, because in this case we work with homonyms, namely

homophones or paronyms. But if a phonetic mistake does not influence proper understanding of the message, should we regard it a translation or interpreting error?

Let's think of a common mistake in grammar, e.g. in the use of articles or tense-forms of the English verb. It is natural for students learning English to make mistakes in the foreign language grammar, because unfortunately, and it is true, many native speakers do not speak properly, using various elliptical constructions, avoiding Perfect and Perfect Progressive (Continuous) verb forms, having syntactical problems in word order, etc. Will the mistake with loss of 's' at the end of the verb in Present Simple (Indefinite) in the third person singular form spoil the translated text? Possibly, and even for sure, if we talk about translation or interpreting provided by a professional linguist, who has drawbacks in knowledge of the language, which is actually the basis of his/ her job.

But when assessing it as a mistake or an error in the process of training, how should we treat it: students fail and do not know anything, that's why we will not put excellent marks or we turn to English language teachers and start teaching them grammar, phonetics, etc. to render the meaning of a source text, though sometimes it is possible to do it just by using gestures?

The second reason for mistakes (insufficient cognitive experience) is quite serious, but when we discuss the criteria for assessing students' academic performance in translation and interpreting, do we take into account that they really do not have a wide scope of knowledge in some sectors and areas we try to impose on them within our curricula. Now students have a great advantage in terms of information mining in comparison with those translators and interpreters, who got their education even a decade ago, because they have a lot of sources where they can find additional data they need for adequate translation, including Internet-based encyclopedias, dictionaries, reference-websites, terminology systems and glossaries for various specific purposes. We can mention Wikipedia, which is the first website offered by search tools on the Internet where you can find brief and reviewed information almost about everything and everybody. Definitely, many university teachers will always claim that students now do not read much, do not 'absorb' information, they do not have background knowledge, because currently 'mosaic' thinking prevails (in Russian – *«клиповое мышление»*). But when they have to translate a text from one language into another, they really have lots of references to use to do it in the best possible way (if they want to do it this way). That's why, maybe, it is high time to allow students to use ICT in their studies to avoid cognitive inexperience which is difficult to gain without real life practice. In future they will have to identify the fields where they are ready to provide

their services: economy, business, finance, architecture and construction, machine-building, etc. But when talking about the training process with a variety of topics to get students involved in, we actually invite students to expose their insufficient cognitive experience. Then, should we regard it a translation error or just a mistake with the relevant consequences in assessing students' performance?

The third reason, which is closer to the notion of an error rather than a mistake, is inattentive attitude to the system of meanings exposed in a source text. It means that a translator does not understand a source text and that's why, which is natural, cannot render it in a target language. Quite often it is observed in interpreting, and the causes are different: sometimes it is lack of listening comprehension skills, sometimes there are no any ideas of what is spoken about, and then there are questions why this or that interpreter was invited to provide services. In this case we mention it as an error because it leads to failure of communication, or misunderstanding between interlocutors in their dialogue, the so-called situation '*I am about Thomas, and you – about Jonas*' ('*Я про Фому, а он про Ерему*'). At the initial stages of their training students have to learn the axiom that they have to understand and value the source text and to render it as a target text with taking into account the norms of the target language, i.e. the target text should sound as the original one. It would be impossible to do if there are no enough language and speech skills, if students possess poor vocabulary and do not see the intents of the information sender to be rendered to the text/message recipient.

As for the fourth reason of mistakes/errors in translation, we can mention classifications of translation mistakes, which go in the same line, or the above mentioned normative usage mistakes, which include phonetic, grammar, vocabulary and stylistic ones, and as you see, all of them are related to the level of language fluency and knowledge. Failure to distinguish peculiarities of the source text author's individual style might be considered a stylistic mistake, but sometimes it is quite possible to apply neutralization, e.g. during summits or in political documents. There were so many ways to translate '*показать Кузькину мать*' after the UN General Assembly with the speech delivered by N.S. Khrushchev, but in the present-day situation with so many leaders of different countries using their social media posts written in a politically incorrect or colloquial way but showing their individual style that should be preserved when translated or interpreted, it is high time to think of teaching speech writers and policy makers how to neutralize their rhetoric. At the same time, the inability to render the peculiarities of the author's individual style is an error, especially when we talk about literary (fiction) translation, because in this case, as

V.A. Zhukovsky used to say, “translator of prose is a slave, translator of poetry is a competitor”. There will be more problems in how to evaluate literary translation, because we have to deal not only with the source text author’s style, but with a translator’s style as well, e.g. how would you assess the translation of V. Vysotsky’s song [3]:

Если друг оказался вдруг И не друг, и не враг, а - так, Если сразу не разберешь, Плох он или хорош,- Парня в горы тяни – рискни! Не бросай одного его, Пусть он в связке в одной с тобой - Там поймешь, кто такой.	If a friend Turned out in the end Not a friend inasmuch as such, If you can’t tell what is his deal, Is he fake or for real? By the mountains you try This guy, Go with him hand in hand To ascend, On the same safety line You climb, Then you’ll see who and why. <i>Translated by D. Berger</i>	If a friend isn’t a friend anymore, And he’s neither a foe but a draw; If you can’t understand at once If he’s good take a chance. Take him once for a climb at dawn, On a trail do not leave him alone: When your rope is the same as his You will learn who he is. <i>Translated by Slava Katz</i>	If a friend suddenly turns out to be Not quite a friend, not quite an enemy, but just... If you can’t tell at a glance, If he’s good or bad, Take a risk! Take him along to climb a mountain. Don’t send him off on his own; Have him use the same support hooks that you do, And then you’ll know, who you’re dealing with. <i>Translated by William Corner</i>
---	--	---	--

Whose translation is the best? Have all translators managed to render the author’s style? Are there any mistakes, or even errors, in these translations? And then, I would also like to ask a question: what qualification should a university teacher possess to assess students, who translated poetry or prose of famous poets and writers?

University teachers have to take into account mistakes and errors in different languages, because anyway they influence the translation and

interpreting quality, and linguists have to be professional and should always improve their competence in languages.

As to see the identification of mistakes and errors in translation and interpreting I would suggest that educators (the most general term is used not to place the burden of responsibility only on T&I university teachers) should distinguish between language and speech competences with the respective values (coefficients) of mistakes within T&I studies and professional competences with the respective tools for identification of errors and their values in translation and interpreting.

References

1. www.merriam-webster.com/dictionary/ (access date: 19.02.2018).
2. Гарбовский Н.К. Теория перевода / Н.К. Гарбовский. – М.: Издательство Московского университета, 2004. – 544 с.
3. www.wysotsky.com (access date: 19.02.2018).

Алексей Вдовичев, Наталья Оловникова
г. Минск, Республика Беларусь

Письменный перевод в неязыковых вузах: за и против

В современных условиях проведения скорее «долгоиграющих», чем «долгосрочных» и «перспективных» реформ в системе образования практически всех государств, которые приобрели независимость после распада СССР, рассматриваются разные подходы к преподаванию иностранных языков в учреждениях высшего образования. Становление своих государственных систем и разработка учебных планов и программ, которые впоследствии должны быть гармонизированы с документами и требованиями Европейского пространства высшего образования, характеризуются как положительными, так и отрицательными тенденциями. Есть сторонники и противники преподавания иностранных языков в высшей школе: одни настаивают на том, что человек с высшим образованием должен владеть родным и, как минимум, одним (а еще лучше – 2-3 иностранными) языками, а потому в программы высшего образования должны быть включены все предметы в достаточно большом объеме; вторые говорят о том, что иностранные языки должны быть перенесены в область среднего образования, т.е. все граждане имеют право на получение среднего образования, которое предусматривают языковую подготовку на родном и иностранном/иностраннных языке/-ах. В настоящей статье мы не рассматриваем особенности формирования образовательных

программ и стандартов для языковых вузов. Острым становится вопрос о статусе иностранных языков в учреждениях высшего образования неязыкового профиля (например, технические, медицинские, военные и т.п. вузы). При этом статус рассматривается принципиально: оставить «Иностранный язык» как обязательный предмет (входящий в состав государственного или федерального компонента образовательной программы), сделать этот предмет факультативным или элективным (по выбору обучающихся), преобразовать предмет в «Иностранный язык для специальных целей» или «Иностранный язык специальности» и т.п.

В настоящее время во всех неязыковых учреждениях высшего образования иностранный язык преподается как обязательная дисциплина. К сожалению, отмечается сокращение аудиторных часов, и необходимо объяснить, почему «к сожалению». В странах Европейского союза давно перешли на применение политики полиязычия и «3+», т.е. гражданин любого государства ЕС изучает 3 языка (родной, английский и язык одного из соседних государств), а также может изучать другие языки, которые будут факультативными. Проведение такой политики безусловно требует огромных затрат, но учитывая статус только двух основных официальных языков ЕС (английский и французский) и равенство языков все стран-участниц этого супранационального объединения, такие меры должны быть реализованы. С развитием политики мультикультурализма и полиязычия возросла роль переводчиков, и сейчас практически все страны во всех вузах, включая технические, стараются открыть специальности, связанные с межкультурной коммуникацией и переводом. Когда мы рассматриваем ситуацию с иностранными языками в странах СНГ, то отмечается недостаточно высокий уровень владения иностранными языками и недостаточно высокий уровень преподавания иностранных языков в средней школе, где до сих пор основное внимание уделяется формальному обучению, основанному на грамматикализации, т.е. главное – научить грамматике, а также обучить набору клишированных фраз на уровне «Иностранный язык для выживания». Стоит заметить, что существующие методики преподавания иностранных языков развиваются, в том числе с учетом зарубежных технологий и методики, но средние показатели владения ИЯ гораздо ниже, чем в странах ЕС. При сокращении учебной нагрузки по иностранным языкам для студентов неязыковых вузов сохраняется тенденция обучения грамматике, чтению, на более продвинутом этапе (например, во втором семестре из двух) – обучения специальной лексике и переводу специальных текстов. Коммуникативная составляющая

вводится опять-таки на уровне «Иностранный язык для выживания» с темами «В гостинице», «Медицинские услуги» и т.п.

Полагаем, что переводческий компонент в составе программы по иностранному языку мог бы мотивировать студентов к изучению ИЯ и его использованию в устной и письменной коммуникации. Зачем инженеру или врачу иностранный язык? Разделяем точку зрения тех, кто утверждает, что надо больше времени уделять профессиональным компетенциям: не хотелось бы получать услуги от плохого врача, отлично владеющего английским, потому что каждый должен заниматься своим делом. Но если мы представим врача, который отлично владеет всеми необходимыми профессиональными навыками и умениями, но который в дополнение представляет нашу страну на международных медицинских форумах, при этом выступает без переводчика и не на уровне топика, заученного на иностранном языке, мы сразу понимаем, что иностранный язык важен, актуален, должен быть на высоком уровне у специалиста в любой области и в любом секторе экономики страны.

Почему мы считаем, что перевод и обучению переводу следует внести в программу обучения иностранному языку в неязыковом вузе, а не просто реализовать «погружение в язык» для свободного (или беглого) его применения в реальных ситуациях. Возвратимся к примеру с врачами, инженерами и т.п. Они получили высшее образование, делают успешную карьеру, выходят на международный уровень и им необходимо представить научную статью, реферат, презентацию и т.д. Творческий потенциал легко реализовать на родном языке, но профессионально и грамотно представить на иностранном гораздо сложнее. Зачастую это связано с недостаточным владением навыками перевода, а мы понимаем, что машинный перевод, даже с постредактированием, может испортить даже самую лучшую статью или выступление. Поэтому хотелось бы вкратце привести рекомендации по отдельным видам письменного перевода, которые помогут усовершенствовать владение иностранным языком специалистов, не имеющих филологического/лингвистического образования. В статье рассматривается письменный перевод как компонент обучения ИЯ, т.к. устный перевод вряд ли станет основной задачей специалистов, которые не получили соответствующего профессионального переводческого образования: не будут привлекать врачей или инженеров без соответствующей переводческой подготовки к устному переводу на международных мероприятиях.

Письменный перевод может быть классифицирован по разным признакам, но начнем с жанрово-стилистических характеристик, где

выделяются научно-технический, художественный, общественно-политический и другие виды перевода. В современном переводоведении сейчас заменяют понятие «научно-технический перевод» на «специальный» и «отраслевой», что удачно с точки зрения определения области, в которой осуществляется перевод. В неязыковых вузах чаще всего реализуется обучение именно научно-техническому переводу по признаку перевода общенаучных, общетехнических, отраслевых и узкоспециальных текстов, которые содержат соответствующую терминологию. Но в медицинских вузах компонент с названием «Научно-технический перевод» вызовет больше вопросов, чем «Специальный перевод», который включает любую специальность и специализацию. Специальный и отраслевой перевод помогает студентам неязыковых вузов овладеть профессиональной лексикой на иностранном языке, изучить особенности представления материала (контекст), научный стиль на иностранном языке, что впоследствии поможет им лучше обрабатывать, анализировать, составлять статьи на иностранном языке или переводить собственные или заимствованные материалы.

Еще одна классификация будет уместной в переводческом компоненте в неязыковом вузе: классификация переводов по признаку полноты перевода. Здесь легко реализуются два основных вида перевода: реферативный и аннотированный. При этом студенты обучаются основам реферирования и аннотирования текстов на родном и иностранном языке, а затем приобщаются к специальному переводу в сокращенном виде с выделением ключевых слов (терминов), использованием общепринятых клише в аннотациях и рефератах. Эти виды перевода позволяют студентам также активизировать свой потенциал в преодолении языковых барьеров, т.к. они отказываются от дословного перевода, когда они не могут транскодировать на другой язык какие-либо грамматические конструкции, подобрать правильный эквивалент для сложных фраз и т.д. Они прибегают к профессиональной лексике, которой они овладевают в течение обучения ИЯ по своей специальности, грамматическим и стилистическим преобразованиям, которые они осваивают в ходе подготовки к специальному/отраслевому переводу. При обучении реферативному и аннотированному переводу студенты также приобретают дополнительные навыки в области лексикографии, т.к., выделяя ключевые слова/термины и понятия, они составляют свои индивидуальные глоссарии, которые впоследствии помогают им находить необходимые переводческие эквиваленты при обработке специальных текстов.

В неязыковом вузе студенты не имеют таких широких возможностей по совершенствованию навыков аудирования (понимания

иноязычной речи на слух), поэтому небольшие тренинги по устному переводу могут стимулировать их к самостоятельной работе по изучению иностранного языка. При этом, как указывалось выше, устный перевод не выделяется как отдельный вид перевода при обучении ИЯ в неязыковых вузах.

Перевод как один из аспектов обучения иностранному языку может оказать положительное влияние на уровень владения ИЯ. Следует обратить особое внимание на подготовку материалов для обучения перевода с родного языка на иностранный и наоборот. Лингводидактика перевода и специальная теория перевода направлены не на усложнение изучения иностранного языка, а на оптимизацию процесса усвоения тех пластов лексики, грамматических норм и стилистических особенностей, которые помогут специалистам из любого вуза достичь высокого уровня владения ИЯ «без словаря».

Марина Возна
м. Київ, Україна

Прагматичні фактори в навчанні послідовному перекладу з англійської мови

Прагматичні аспекти мови вже протягом декількох десятиліть знаходяться в центрі уваги лінгвістів і, зокрема, перекладознавців, адже цей аспект у вивченні мови і перекладі з неї має не тільки наукове, але і практичне значення. Відомий вчений Д. Крістал в одній із своїх основоположних праць про англійську мову написав: «Прагматика – це вивчення мови з точки зору її користувачів, особливо з точки зору того вибору, який вони роблять, обмежень, з якими вони стикаються у використанні мови під час соціальної взаємодії, і з тим впливом, який використання ними мови має на інших учасників акту комунікації» [1, с. 301]. Такий підхід до мови в її використанні має особливе значення для фахівців-лінгвістів і перекладачів, для кого сприяння порозумінню між окремими особами і націями є основним завданням їх діяльності. Тому викладачі мови і перекладу останнім часом все більше і більше часу звертають на прагматичні фактори. І теоретики і практики перекладу повинні володіти теорією прагматики і користуватися нею в практичній перекладацькій та освітній діяльності.

Наголос в прагматичних студіях відносно давно змістився з вивчення мовленнєвих актів в одній, взятій окремо, мові до більш

широкого розуміння прагматики як вивчення того, як відбір лексики та синтаксичних структур може сприяти досягненню певного впливу на цільову аудиторію з боку промовця і як при цьому промовець свідомо чи підсвідомо враховує соціальні та ідеологічні фактори, національність, культуру, вік, стать, фахову підготовку цільової аудиторії та інше. Роблячи вибір на користь певних мовних одиниць та структур на протигагу іншим, промовець також приймає до уваги ситуацію спілкування і приймає рішення на користь певного стилю – формального чи неформального, враховує те, якою є перша мова цільової аудиторії, наскільки ця аудиторія володіє англійською, наскільки перша мова і культура цільової аудиторії є близькими чи далекими від промовця.

У цьому зв'язку плідним в прагматичних студіях в останні два десятиліття виявився напрямок досліджень, який розглядає ситуації спілкування, в яких учасники спілкування є представниками різних культур з різною першою мовою. В таких ситуаціях відбувається зближення і взаємне проникнення культур. В прагматичних студіях з'явилися і утвердилися дві дисципліни, близькі за своєю природою, але не тотожні, які отримали назву крос-культурної (cross-cultural) та міжкультурної прагматики (intercultural pragmatics) [2; 3]. Один з визнаних теоретиків в цій галузі порівнює їх таким чином: «В той час як крос-культурна прагматика порівнює різні культури, базуючись на дослідженні певних аспектів використання мови, таких як мовленнєві акти, моделі поведінки, вживання мови, міжкультурна прагматика зосереджується на міжкультурній взаємодії і досліджує природу процесу комунікації між представниками різних культур, для яких перша мова є різною. Крос-культурна прагматика аналізує відмінності та подібності в мовній поведінці людей, які представляють різні мови і культури. Міжкультурна прагматика ж, яка є відносно новою дисципліною, зацікавлена в тому, що відбувається, коли представники різної першої мови і культури спілкуються, використовуючи спільну мову» [3, с. 400].

Така міжмовна взаємодія представників різних мов та культур не могла не привернути особливу увагу як перекладачів, так і викладачів англійської мови та перекладу, оскільки їх мета полягає в забезпеченні успішності міжкультурної комунікації. Тому принцип експліцитного навчання міжкультурній прагматиці тих, для кого англійська мова не є рідною і, зокрема, майбутніх перекладачів, які повинні вміти застосовувати свої знання з прагматики в професійній діяльності, виходить на передній план.

В перекладацьких студіях поняття «невидимого перекладача» поступилося місцем уявленню про перекладача як про «агента змін» [4, с. 1], чия активна роль впливає на події, хто «пропагує ідеї та

знання шляхом перетинання культурних кордонів» [4, с. 3]. В комунікативній теорії перекладу «перекладач розглядається як незалежний експерт, культурний посередник, хто уповноважений нести відповідальність за цільовий текст... Перекладацькі вміння також не є суто лінгвістичними; вони включають здатність знаходити необхідну фонову інформацію ... визначати ступінь необхідної культурної адаптації та т.і.» [4, с. 31]. Насправді перекладач повинен в процесі перекладу звертати увагу на багато прагматичних факторів, які розглядаються в цій статті. Усвідомлення цих прагматичних факторів вимагає від перекладача певних теоретичних знань. А.Честерман з цього питання писав: «Перекладач повинен знати теорію. Теоретичні поняття є важливим знаряддям для прийняття рішень в процесі перекладу» [4, с. 2]. Він далі писав: «Усвідомлення теорії взагалі, пояснювальної сили теоретичних понять є загально визнаною, важливою частиною професійної підготовки в будь-якій галузі і навряд чи потребує окремого обґрунтування у підготовці перекладачів...» [4, с. 150].

В цьому зв'язку треба зазначити, що хоча загальні принципи прагматики були вже давно запроваджені в навчальний процес в багатьох країнах світу, в тому числі в Україні, наголос в них змістився з навчання студентів експресивним, негативно чи позитивно забарвленим лексичним одиницям та мовленнєвим формулам [5] на вибір та обґрунтування своїх перекладацьких рішень щодо реалій [6], адаптацію перекладу з урахуванням цілого ряду прагматичних факторів, таких як, наприклад, чи є цільова аудиторія професійно підготовленою, яким є її вік, культурні та національні характеристики, чи є переклад письмовим чи усним, чи є ситуація спілкування формальною чи неформальною, чи хоче перекладач зайняти нейтральну позицію в перекладі, як це в принципі повинно бути, чи він обирає інший підхід, тощо. В усному перекладі, знову ж таки, прийняті рішення залежатимуть від того, чи є переклад синхронним чи послідовним: останній дає перекладачеві більші можливості в плані пояснювального перекладу, а також в певних ситуаціях можливість перепитати та виправити себе в разі потреби.

Незважаючи на загальний інтерес в перекладознавчих та педагогічних студіях до названих питань, в навчальному процесі в Україні наголос здебільшого робився на тому, як перекладати художні твори, і письмовий переклад переважав як в навчальних аудиторіях, так і в наукових дослідженнях. Навчальні матеріали з акцентом на прагматичних факторах практично відсутні. Така ситуація не відповідає вимогам сьогодення і ситуації на ринку перекладу в Україні, де існує значний попит на професійний усний і письмовий переклад, який

би враховував прагматичні фактори, в той час як попит на переклад художніх творів з української мови та на українську мову продовжує бути незначним.

Тому, на нашу думку, дослідження принципів і методів прагматично зорієнтованого навчання, яке може послужити підґрунтям для створення відповідних навчальних матеріалів, зокрема з усного перекладу, є на часі. Ці міркування і стали стимулом нашого дослідження труднощів і викликів такого навчання, які стоять перед викладачами усного послідовного перекладу в групах українських студентів бакалаврату і магістратури, в рамках якого було також проведено навчальний експеримент.

Наше дослідження базувалося на усталеному в перекладознавчій теорії розумінні, що не існує одного, єдиного вірного перекладу, і що перекладач фактично повинен приймати низку рішень щодо стратегії та методів перекладу з урахуванням, серед іншого, прагматичних параметрів, що на практиці означає можливість існування декількох вірних оригіналу перекладів. Такий підхід підкреслює творчий характер в роботі перекладача і його активну роль в процесі перекладу. Таке усвідомлення перекладацьких викликів означає, що перекладач повинен не тільки по-творчому перевиразити оригінальне повідомлення, але й вміти обґрунтувати вибір перекладацького рішення. Як перекладачі, так і викладачі перекладу «повинні постійно покращувати свої оперативні (знати як) і свої декларативні (знати що) знання. Відповідно, одним із основних завдань викладача є допомога в отриманні і покращенні цих двох типів знань. В той час, як перекладачам-практикам часто буває складно вербалізувати свої оперативні та декларативні знання, можливо, тому що вони вже є автоматизованими, викладачі, з іншого боку, повинні, з нашої точки зору, бути здатними до такої вербалізації і передачі знань з метою покращення студентами своїх знань і вмінь» [7, с. 161]. Описаний в цій цитаті принцип експліцитного навчання був водночас і метою і головним інструментом проведеного нами дослідження і експерименту.

Нами була сформульована гіпотеза, що експліцитне навчання з акцентом на прагматичних факторах підвищує усвідомлення студентами процесу перекладу, що призводить до покращення якості навчального перекладу.

Завдання дослідження та експерименту включали:

- Визначення найбільш поширених труднощів, з якими стикаються українські студенти в послідовному перекладі з англійської на українську та навпаки;

- Написання навчальних матеріалів, що фокусують увагу конкретно на прагматичних параметрах;
- Оцінку змін в якості навчальних перекладів студентів після того, як такі навчальні матеріали були застосовані в навчальному процесі;
- Оцінку змін в рівні усвідомленості перекладацького процесу студентами в кінці курсу.

Навчальний експеримент було проведено в англійській групі магістрів перекладацького відділення Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка. Дисципліна з техніки усного послідовного перекладу складалася з 60 годин протягом одного навчального семестру.

Для визначення основних труднощів та моніторингу процесу їх подолання студентам потрібно було вести в письмовій формі певні протоколи протягом всього семестру, які виключали їх відповіді та коментар з наступних питань:

- Ідентифікація основних проблем послідовного перекладу. Виходячи з власного викладацького досвіду, в окремі категорії нами були винесені реалії та терміни. Студенти також повинні були описати, коли вони помітили місце у відрізьку усного мовлення, яке може стати проблемним для послідовного перекладу: а) на ранньому етапі аудіювання, коли вони не розпізнали певні мовні елементи іноземною мовою; б) на пізнішому етапі усвідомлення, що почута лексична одиниця, яку вони вважали знайомою, не вписується в даний контекст і не набирає в ньому очікуваного значення.

- Вибір загальної стратегії перекладу, яка в багатьох академічних джерелах отримала назву «загальний підхід». В цьому розділі студенти повинні були прокоментувати, яка загальну стратегію вони обрали і чому. Оскільки мова йде про послідовний переклад, де у студентів не має можливості ознайомитися з усім текстом наперед, а текст до них поступає невеликими порціями у вигляді відрізків усного мовлення, загальна стратегія для перекладу тексту повинна бути обрана ще перед початком самого процесу послідовного перекладу, а потім вона може лише коригуватися в ході перекладу з урахуванням змін в ситуації комунікації. На цьому етапі студенти повинні вирішити, чи хочуть вони зробити текст ближчим до цільової аудиторії (стратегія «одомашнення»), чи вони вважають за доцільне зберегти іншомовне та іншокультурне забарвлення цільового тексту (стратегія «очуження»), чи хочуть вони, щоб продукований ними текст орієнтувався на британську англійську або американську англійську, чи вважають вони за потрібне спростити текст і надати необхідні пояснення, наприклад, щодо значення термінів, для професійно не підготовленої аудиторії, чи потрібна адаптація тексту з урахуванням віку, статі,

рідної мови, релігії та культури цільової аудиторії. Студенти також повинні визначитися з тим, наскільки офіційно чи формально повинен звучати цільовий текст з огляду на комунікативну ситуацію.

- Вибір способу чи методу перекладу. В цьому розділі студенти повинні були прокоментувати і обґрунтувати свої рішення щодо обраного ними способу перекладу, що базується на обраній ними стратегії. Вони могли обрати транскодування, буквальний переклад, пояснювальний переклад, аналогічний переклад, переклад за допомогою найкращого словникового еквівалента, суто контекстний переклад та інші, в тому числі комбіновані види перекладу.

- Обраний студентами варіант перекладу.

- Обґрунтування обраної стратегії, методу та варіанту перекладу.

В ситуації навчального послідовного перекладу прагматичні параметри, які дадуть змогу студентам прийняти правильні рішення щодо загальної стратегії та методів і, відповідно, власного варіанту перекладу певної лексичної одиниці, повинні задаватися викладачем. Акцентування уваги студентів на таких параметрах є елементом експліцитного навчання, яке спрямоване на підвищення рівня усвідомлення студентами в нашому випадку прагматичних факторів процесу перекладу. Такий підхід був реалізований шляхом введення в навчальний процес спеціальних завдань, якими встановлюються прагматичні параметри певних перекладацьких контекстів, наприклад:

- Перекладіть послідовно лекцію професора Дж. Велза про сучасний стан англійської фонетики перед аудиторією студентів Інституту філології. (В цій ситуації студенти можуть прийняти рішення не тлумачити термінологію та професійний жаргон, оскільки промовець виступає перед професійно підготовленою в цій галузі аудиторією).

- Перекладіть послідовно наступний виступ американського правника з питань приватизації земель несільськогосподарського призначення перед аудиторією землевпорядників та членів та голів міських та сільських рад. (В цій ситуації студенти повинні розглянути можливість використання пояснювального перекладу для термінів та професійного жаргону, оскільки цільова аудиторія частково складається з непрофесіоналів, термінологічні системи також можуть не співпадати в двох мовах через суттєві розходження понять в певній професійній галузі).

- Здійсніть двосторонній переклад неофіційної зустрічі між британським експертом з банківської справи, який вперше приїхав у ділове відрядження в Україну та групою українських банкірів. (Тут студенти повинні взяти до уваги, що іноземний гість може не мати значних фонових знань про Україну, а тому, можливо, треба

розглядати застосування стратегії «одомашнення» в перекладі, яка може бути реалізована через аналоговий або пояснювальний переклад, а не транскодування, що може бути застосоване до іноземців, які вже давно проживають в Україні. Студенти також повинні взяти до уваги, що гість британець, а не американець, а значить, необхідно орієнтуватися на британську, а не американську англійську. Вони повинні також зважити на неформальність ситуації спілкування в доборі відповідної лексики і синтаксичних структур, а також на те, що характер спілкування надає їм можливість вжити обґрунтоване перепитування і уточнити сказане.)

- Перекладіть послідовно виступ англійського дитячого письменника перед аудиторією українських молодших школярів. (В цьому випадку стратегія «одомашнення» буде дуже доречною, аби наблизити оригінальний текст до дітей, з вживанням українських аналогій і адаптацією цільового тексту відповідно до віку слухачів.)

- Перекладіть послідовно англійською мовою наступний відеосюжет про жінок-військовослужбовців Збройних Сил України. (В цій ситуації студенти повинні проявити свідомість гендерного фактору в перекладі. Вони також повинні намагатися зберегти стиль оригіналу в перекладі, оскільки жінки-військові можуть використовувати елементи розмовного стилю, військовий жаргон, тощо.)

- Перекладіть послідовно англійською мовою прес-конференцію речника Українських Збройних Сил перед аудиторією іноземних журналістів. (Тут студенти повинні продумати відбір політично-коректної військової та загальної лексики, яка би чітко дала зрозуміти, на чьому боці сам перекладач. На моє глибоке переконання в певних ситуаціях спілкування перекладач не може бути повністю нейтральним.)

Відео- та аудіоматеріали були відібрані для здійснення навчального послідовного перекладу в різних професійних галузях: академічні дослідження та освіта, історія, лінгвістика, літературознавство, мистецтво, бізнес, військова справа, політика, охорона довкілля, державне управління, банківська справа, тощо.

Студентам був запропонований тест на усвідомлення прагматичних факторів в процесі перекладу на початку та в кінці курсу з оцінкою викладачем якості перекладів студентів і письмовим коментарем з боку студентів, аналогічним описаним вище протоколам. Були проаналізовані також записи викладача, які велися з метою моніторингу рівня усвідомлення студентами прагматичних факторів в процесі перекладу.

Аналіз протоколів студентів, результатів тестів та записів викладача дав змогу зробити наступні висновки:

- На початку навчального експерименту приблизно 70% «провалів» в комунікації мали місце в результаті нерозпізнавання професійної термінології та жаргону, 20% – реалій, 10% – рідко-вживаної лексики високого стилю.

- Лише 50% лексичних одиниць були розпізнані як проблемні для перекладу на ранньому етапі, тобто на етапі прослуховування, а інші 50% були розпізнані як проблемні на пізніших етапах, коли студенти усвідомили, що начебто знайомі за фонетичною формою слова за змістом не вписуються в даний контекст.

- Лише в 35% випадків студенти були здатні сформулювати хоча б частково обрану для перекладу стратегію, але більше ніж у 80% випадків вони змогли правильно визначити і застосувати певний метод перекладу.

- Лише у 80% випадків студенти змогли обґрунтувати вибір стратегії та застосованого методу перекладу.

Наприкінці експерименту показники по першій позиції залишилися практично незмінними, оскільки здатність до розпізнавання мовних одиниць на слух та знання мови, так само як і фонові знання в певних професійних галузях, належать до тих знань та навичок, які отримуються студентами протягом всього періоду навчання і далі протягом всього їх професійного життя. Доволі короткий курс з послідовного перекладу не може істотно вплинути на ці знання та навички.

В той же час показники здатності студентів правильно обрати та застосувати стратегію та метод перекладу покращилися в цілому майже на 50%, а здатність обґрунтувати обрану стратегію та метод покращилася майже вдвічі порівняно з початком експерименту.

Таким чином, результати навчального експерименту і проведеного дослідження підтвердили правильність сформульованої гіпотези про те, що експліцитне навчання з акцентом на прагматичних факторах має позитивний вплив на підвищення рівня усвідомлення студентами, майбутніми перекладачами, процесу перекладу взагалі і його прагматичних факторів зокрема. Експліцитне навчання є також ефективним знаряддям викладача для застосування в процесі навчання англійській мові та перекладу з неї майбутніх фахівців в цій галузі. Навчальні матеріали, розроблені для описаного експерименту, можуть послужити підґрунтям для створення посібників з усного перекладу, які б акцентували увагу викладачів і студентів на прагматичних факторах перекладу з іноземної мови на рідну та навпаки.

Література

1. Crystal D. English as a global language. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997 – 400 p.
2. Kecskes I. Intercultural Pragmatics. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – 288 p.
3. Kecskes I. Cross-Cultural and Intercultural Pragmatics //The Oxford Handbook of Pragmatics. – Oxford: Oxford University Press, 2017. – P. 400-412.
4. Chesterman A. Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2016. – 225 p.
5. Григораш Г.Ф., Шиманский В.С., Костина Л.Т. Коммуникативно-прагматический анализ текста как средство повышения эффективности занятий по иностранному языку // Вестник Киевского университета. Романо-германская филология. – Вып. 22. – 1988. – С. 101-106.
6. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад. – Львів: Видавництво при Львівському державному університеті, 1989. – 210 с.
7. González Davies M., Scott-Tennent C. A Problem-Solving and Student-Centred Approach to the Translation of Cultural References//Meta: Translators' Journal. – Vol. 50, No 1. – 2005. – Pp. 160-179.

Людмила Зенина

г. Москва, Российская Федерация

Учет в учебном процессе современных тенденций употребления английских артиклей

Как известно, для грамматического строя современного английского языка характерна такая структура, при которой основными средствами выражения грамматических явлений являются порядок слов и служебные слова, определяющие различные семантико-синтаксические отношения между словами, предложениями и частями предложений. Артикль, являясь важным языковым средством, обеспечивает точное выражение и корректное понимание мыслей на английском языке. Неумелое использование артикля в речи может приводить либо к искажению смысла высказывания, либо к взаимному непониманию собеседников.

Артикли выполняют в предложении морфологическую, синтаксическую и коммуникативную функции. Морфологическая функция артиклей состоит в том, что они выступают в роли формальных указателей на существительные. За счет своей синтаксической функции артикль:

- отделяет именную конструкцию от других частей предложения, таким образом обозначая левую границу атрибутивного словосочетания. В этой функции артикль может быть заменен любым

другим определителем имени: *Sean has bought a screwdriver (that screwdriver; one screwdriver)*;

- соединяет предложения внутри текста, соотнося существительное, которое он модифицирует, с каким-либо словом или группой слов в предыдущем контексте: *Sean has bought a book. The book is interesting.*

Артикль способен выполнять коммуникативную функцию. При этом существительное, употребляемое с неопределенным артиклем, может вводить новую информацию, являющуюся фокусом коммуникации («ремой» предложения): *A fair-haired boy of about eight ran into the room.* Существительное с определенным артиклем в начальной позиции обычно несет определенную информацию, но не является при этом фокусом коммуникации («темой» предложения): *The boy ran into the room.*

Говоря о «нулевом артикле», нельзя не отметить, что некоторые ученые придерживаются мнения о существовании в английском языке только двух артиклей: определенного и неопределенного (Л.А. Бармина, Б.А. Ильиш и др.). Наряду с этим, существует и иная позиция, основанная на существовании в английском языке трех видов артиклей, включая нулевой. (И.С. Рушинская, О.С. Ахманова и др.). Более того, некоторые ученые во главе с Г.А. Вейхманом убеждены в том, что в современном английском языке имеется тенденция к расширению употребления нулевого артикля. При этом нулевой артикль преобладает в письменной речи, особенно в инструкциях, различного рода объявлениях, в комментариях к фотографиям и другим изображениям, в кулинарных рецептах. Интересно, что чем подробнее комментарий, рецепт или рекламное объявление и чем ближе они к связному литературному тексту, тем ближе правила употребления артиклей к традиционным.

Необходимо отметить, что нередко русскоязычные учащиеся испытывают трудности в употреблении артиклей даже в соответствии с классическими правилами. При этом преподаватели английского языка либо строят учебный процесс исключительно на адаптированном материале, либо недостаточно активно используют при обучении аутентичные тексты. Отсутствие понимания стилистических особенностей языка и современных тенденций в употреблении артиклей в «живом» английском языке может, на наш взгляд, только усугубить проблему неправильного использования и интерпретирования артиклей студентами.

Нулевые артикли, по мнению Г.А. Вейхмана, все чаще встречаются в газетных заголовках, названиях книг и периодических изданий, информационных сообщениях на вывесках, предупреждающих знаках, в инструкциях, неофициальных записках, идиоматических

выражениях, устойчивых словосочетаниях с существительными, обозначающими части тела (часто с предлогом) [1]. На наш взгляд, данный список возможно дополнить, включив в него заголовки новостных материалов, размещаемых в сети Интернет.

Конечно не со всеми доводами Г. Вейхмана можно согласиться. Некоторые из его примеров использования нулевого артикля достаточно давно известны и могут иметь логическое объяснение. Например, это употребление артиклей со словами *television, headache, toothache, stomachache, day, morning, government, management, work, sea*, а также со словами, называющими учебные заведения в британском и американском вариантах английского языка: *boarding school, university, college*. Следует заметить, что и ранее эти слова использовались в американском и австралийском вариантах с нулевым артиклем в определенных случаях. Но сейчас мы чаще наблюдаем использование нулевого артикля с подобными существительными, если они выступают в роли подлежащего.

Рассмотрим примеры употребления нулевого артикля в письменной речи в современном английском языке.

1. Нулевой артикль в различного рода инструкциях. Артикли не используются в технической литературе, особенно инструкциях, которые зачастую содержат элементы разговорного стиля: *Login to desktop and start the paint application.*

2. Комментарии к изображениям, включая рекламные фото, часто содержат существительные с нулевым артиклем: *Sea otter in cage at rescue center.*

3. Отсутствие артиклей типично для различных видов объявлений и предупреждающих знаков: *Please, drive with extreme care. Speed not exceed 5MPH.*

4. Существительные могут использоваться без артиклей в кулинарных рецептах:

Bake for 55 to 60 minutes, or until filling is set. Cool, cover with plastic wrap, and refrigerate for 8 hours before removing from pan. Serve with remaining raspberry sauce.

Spray or grease shallow roasting pan or casserole dish with non-stick cooking spray or grease with butter; set aside. Heat oven to 400°F. In a large non-stick skillet or frying pan melt ¼ cup butter. Add chicken, onion and celery. Cook over medium-high heat, stirring occasionally, until chicken is cooked. In a medium non-stick skillet or frying pan melt remaining butter. Stir in flour; cook on low heat for 60 seconds. Slowly add chicken broth, whisking until mixture is smooth. Add cream and cook, stirring occasionally, until mixture comes to a full boil. Pour chicken

mixture into prepared roasting pan or casserole dish. Bake 25 to 35 minutes or until edges are bubbling [Food Network. URL: <http://www.foodnetwork.ca>].

Повсеместное опущение артиклей во всевозможных кулинарных рецептах выглядит вполне естественно, так как чем короче текст рецепта, тем легче он запоминается, что и является целью составителя.

5. Определенный артикль сменяется нулевым в названиях книг и периодических изданий. Примером может служить преобразование *The Radio Times* в *Radio Times*.

6. В газетных заголовках все чаще встречаются случаи пропуска артиклей там, где в обычных текстах они непременно бы присутствовали:

Old Man Scales Everest.

Carbon Cuts So Sharp.

Italy Buries First Quake Victims.

7. Новостные заголовки в сети Интернет также допускают опущение артиклей:

Man Held for Killing "Facebook Friend".

Worst Internet Offender I've Ever Seen.

Apple Pushes Fix to Latest Text Bomb Bug,

Tokyo Plans Tallest Wooden Skyscraper [BBC. URL: <http://www.bbc.com>].

Во-первых, подобное сокращение количества слов в названиях, заголовках газетных статей делает их более легкими для запоминания. Во-вторых, укороченные фразы за счет опущения артиклей в газетных заголовках дают возможность просматривающему газету сконцентрироваться на основной мысли предлагаемой статьи. В-третьих, следует отметить, что даже в самих статьях встречаются случаи опущения артикля, хотя и довольно редко, что говорит о том, что тенденция употребления нулевого артикля распространяется в основном на стилистически оправданные приемы и не является повсеместной.

8. Объявления о вакансиях. Первоочередная цель объявления по трудоустройству – это предоставление информации, которая необходима соискателю либо работодателю, находящемуся в поисках работника. Для наибольшей эффективности объявление должно быть лаконичным и содержать самую необходимую информацию, представленную так, чтобы адресат в кратчайшие сроки смог ее найти. Присутствие или отсутствие артиклей не сможет значительно повлиять на смысл объявления, соответственно, подающий его предпочтет уменьшить количество артиклей, сокращая тем самым количество слов и снижая стоимость самого объявления. Необходимо подчеркнуть, что чертой всех объявлений по трудоустройству является отсутствие артиклей в первых строках, которые являются наиболее информативными:

Responsibilities for this position include, but are not limited to:

Answer incoming phones and direct patient calls to appropriate extension using multi-line phone system

General office tasks such as faxing, copying, scanning, ordering supplies if needed

Answer patient inquiries regarding general customer service questions (e.g. office directions, operating hours, etc.)

Route incoming mail to appropriate mail boxes

Stamp and sort mail as needed

Confirm patient appointments

Provide basic information to patients about SIMED providers and services [Monster. URL: <https://job-openings.monster.com>]

В дальнейшей расшифровке или пояснениях возможно присутствие артиклей.

Таким образом, в рассмотренных нами примерах отсутствие артикля вполне обосновано: в каких-то случаях отсутствием необходимости в их использовании, в других – попыткой привлечь внимание клиентов или в целях экономии.

Следует отметить тенденцию, связанную с расширением границ использования нулевого артикля с абстрактными существительными для функциональных стилей (научного, технического, газетного, публицистического). Ниже даны примеры, отражающие данную тенденцию:

Demographic change often causes dispersion.

Current used is approximately 850 amperes.

Cancellation of the election was presumably to be sought [1].

Анализ приведенных примеров позволяет сделать вывод о том, что в современном английском языке наметилась явная тенденция к расширению употребления нулевого артикля, тенденция настолько сильная, что ей иногда не мешает даже наличие у соответствующего существительного ограничительного определения. Например: *A man shot in the chest and stomach would vomit water he drank.*

Еще одной причиной некорректного употребления артиклей в процессе обучения может стать неумение студентов отличать исчисляемые существительные от неисчисляемых в конкретном контексте. Так, недоумение могут вызывать следующие предложения: *A Bay is part of an ocean, sea or lake, which extends into the land (World Atlas for Intermediate Students). He is a specialist in heart disease (National Geographic, 1986, June, p.121).*

В этом случае эффективной представляется работа студентов с одноязычными словарями с целью выявления существительных, которые в современном английском языке являются как исчисляемыми,

так и неисчисляемыми (*hair, coffee, wood*), всегда являются неисчисляемыми (*information, news, rubbish*).

Не следует также забывать, что артикль отсутствует в ряде устойчивых словосочетаний, например:

to ask permission – *просить разрешения*,

to declare war – *объявить войну*,

to make haste – *торопиться*,

to make use of – *использовать*.

Поскольку примеры, приведенные в начале статьи, отражают сравнительно недавние тенденции в грамматике английского языка и не в полной мере отражены в грамматических справочниках и учебных пособиях, изучающим английский язык как иностранный рекомендуется в своей речи придерживаться классических правил употребления артиклей. Преподавателям иностранного языка при отборе материала и последующего включения его в грамматический минимум стоит отдавать предпочтение стилистически нейтральным и наиболее продуктивным грамматическим явлениям. При этом знакомство с современными тенденциями в английской грамматике будет полезно в учебных заведениях с углублённым изучением английского языка и на продвинутых этапах обучения в школе и вузе.

Литература

1. Вейхман Г.А. Новое в английской грамматике: Учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2009. – 128 с.

Ирина Кабаченко
г. Днепро, Украина

История профессионального синхронного перевода и особенности обучения переводчиков-синхронистов

Сегодня ни одна международная конференция и встреча не обходится без синхронного перевода. Синхронный переводчик является частью единой системы синхронного перевода, в которую входят микрофоны, установленные в президиуме, на трибуне оратора, на местах перед делегатами или участниками конгресса. Осуществив включение с помощью селектора, участник конференции получает возможность слушать выступление на одном из рабочих языков.

Практически деятельность синхронного переводчика успешна тогда, когда его не замечают. Чем меньше видна индивидуальность

переводчика, чем точнее его перевод, чем четче и спокойнее его речь, тем менее он заметен, тем более естественным становится процесс коммуникации.

На самом деле синхронный перевод является лишь одной из двух разновидностей так называемого «перевода конференций». Второй разновидностью «перевода конференций» является последовательный перевод. Именно последовательный перевод исторически предшествует синхронному переводу в качестве перевода конференций. Если профессиональный синхронный перевод берет свое начало от Нюрнбергского процесса над нацистскими военными преступниками, то профессиональному последовательному переводу кладет начало Парижская мирная конференция 1919 г.

Переводчики Парижской мирной конференции, бригаду которых возглавил Поль Манту, историк и профессор Лондонского университета, а позднее переводчики Лиги Наций, создавали стандарты последовательного перевода. Согласно этим стандартам переводчик не имел права перебивать оратора. Оратор мог говорить столько, сколько он считал нужным. После этого перевод в течение того же времени осуществлял переводчик.

Расцвет последовательного перевода приходится на период между двумя войнами, когда многосторонняя дипломатия пользовалась фактически двумя рабочими языками – английским и французским, особенно в Лиге Наций. Когда после войны возникла Организация Объединенных Наций с пятью официальными языками, очень скоро стало ясно, что последовательный перевод крайне неэкономичен. Ведь для того чтобы перевести любое выступление оратора на четыре других официальных языка ООН, требуется в пять раз больше времени, чем отнимает сама речь. Именно эта практическая потребность многосторонней дипломатии и вызвала к жизни синхронный перевод. Тем более что в 1950 году синхронный перевод уже возник и мог быть использован.

Принято считать, что датой рождения синхронного перевода как профессионального вида деятельности является Нюрнбергский процесс над нацистскими военными преступниками. В Нюрнберге работали две команды: советская команда переводчиков и команда союзников, состоявшая главным образом из американцев. Во главе службы синхронного перевода стоял полковник американской армии, бывший служащий фирмы ИБМ Леон Достерт. Имя его связано в дальнейшем с организацией первых опытов машинного перевода в Джорджтаунском университете (США). В 1946 г. Л. Достерт организовал демонстрацию синхронного перевода в ООН. В 1947 г.

Секретариат ООН приобретает первую портативную установку синхронного перевода. Между 1948 и 1951 гг. в Секретариате ООН шла борьба между сторонниками последовательного и сторонниками синхронного перевода. Несмотря на некоторые преимущества последовательного перевода, синхронный перевод победил. Это было естественно, ибо синхронный перевод позволял экономить время, практически не затрачивать вообще дополнительного времени на перевод. Последовательный перевод сохранился как инструмент обслуживания двусторонней дипломатии, двусторонних отношений. Синхронный перевод обслуживает многостороннюю дипломатию и многосторонние отношения.

В наше время практически нет таких международных конференций с участием представителей нескольких стран, где не применялся бы синхронный перевод. Практика работы синхронных переводчиков показывает, что даже самый высокий уровень подготовки в вузе недостаточен для успешной работы на международной конференции. По меткому выражению Г.В. Чернова, «синхронист бывает наилучшим образом подготовлен к синхронному переводу на данной конференции практически ... в день ее закрытия» [1].

К сожалению, для любого переводчика, в том числе для синхрониста с большим опытом работы, «подготовка» к синхронному переводу только в ходе работы данной конференции достигается путем проб и ошибок, за счет большого нервного, умственного и физического напряжения. Не случайно, поэтому опытные переводчики стремятся быть максимально подготовленными к переводу еще до начала работы конференции. А для начинающих переводчиков такая предварительная подготовка просто необходима

Процесс обучения синхронному переводу может быть условно разделен на три временных цикла: теоретический, подготовительный и практический. Теоретический цикл преследует цель сформировать у обучаемых научные представления о синхронном переводе и процессе овладения им для придания большей целенаправленности, осознанности и мотивированности в предстоящей учебной работе. Подготовительный цикл направлен на развитие качеств, необходимых для овладения навыками и умениями синхронного перевода. Практический цикл служит для формирования профессиональных навыков и умений синхронного перевода и призван дать студентам некоторый практический опыт подготовки к работе и работы на материале конкретной международной конференции [2; 3].

Обучение подготовке к работе на конференции проводится методом деловой игры. С этой целью, обучаемым объявляется о

предстоящей игре на материале какой-либо реально проходившей конференции, организуется изучение имеющейся первичной информации о конференции, разрабатывается план подготовки к работе, организуется и проводится подготовка в сжатые сроки.

Порядок работы преподавателя на первом занятии данного цикла может быть следующим. Сначала преподаватель сообщает студентам сведения об организации, проводящей данную конференцию, ее целях и структуре, составе, о правилах процедуры, руководящих органах, дает характеристику членов организации, играющих в ней ведущую роль. Затем сообщаются повестка дня предстоящей конференции, обсуждаемые проблемы. При этом обычно указывается, какое количество комиссий и подкомиссий будет функционировать на конференции, какие вопросы будут на них рассматриваться и какие резолюции планируется принять на заседаниях этих комиссий. До сведения обучающихся доводятся также данные об участниках конференции – характеристики делегаций и их позиции по основным вопросам. В заключение преподаватель должен непременно подчеркнуть, что в будущем переводчикам предстоит самостоятельно добывать эти данные в период, предшествующий конференции. Он может получить их либо на инструктивном совещании перед началом конференции, либо у организаторов конференции, либо путем самостоятельного изучения материалов, относящихся к предстоящей конференции (программа конференции, состав участников, текст установочного доклада, проекты резолюций и поправки к ним, тезисы выступлений делегатов, если таковые имеются).

После объяснения этого материала преподаватель совместно со студентами-синхронистами разрабатывает план, в котором намечены основные направления подготовки к конференции. План подготовки, как правило, включает:

1. Изучение проблематики конференции. Обучаемые должны изучить полученную документацию, специальную литературу по тематике конференции, стенограммы, отчеты и выводы прошедшей конференции или других конференций и форумов по данной проблематике, а также ознакомиться с состоянием проблемы на данный момент по материалам, публикуемым в прессе. Это позволяет им в общих чертах ориентироваться в сути обсуждаемых проблем и, следовательно, в определенной степени уяснить позиции сторон, возможных группировок и отдельных делегаций, а также понять аргументацию выступающих ораторов.

2. Изучение терминологии и составление словарей. При изучении документации обучаемые должны изучить всю терминологию по

данной проблематике. Как показывает практика, при изучении терминологии во время подготовки к конференции обучаемому придется заучить или усвоить в принципе посильное число незнакомых слов и словосочетаний, которое необходимо ему для перевода по специальной тематике. Причем для каждого переводчика это число будет разным.

Обучаемые должны выписать все незнакомые слова, термины и словосочетания по проблематике конференции и на основании этого списка составить словарь. По основным вопросам, включенным в повестку дня комиссий и подкомиссий, целесообразно составлять отдельные словари, так как в последующем они будут необходимы для тренировки в закреплении словарных эквивалентов по конкретному вопросу.

Отдельный словарь составляется по процедурным вопросам, т.е. для процедурной лексики и фразеологии. Процедурная лексика и фразеология относятся к разряду стереотипных выражений, которые обязательны для употребления и данной речевой ситуации. Сложность их перевода заключается в том, что знание их иноязычного эквивалента также необходимо, как и соотнесение с реальной действительностью.

3. Составление списка сокращений. В последнее время сокращения все чаще проникают из письменной речи в устную. Различные варианты произношения иностранных сокращений (буквенное, слоговое или буквенно-слоговое) затрудняют их идентификацию в потоке речи и, следовательно, их расшифровку. Невозможность расшифровать сокращение может создать значительные трудности для понимания фразы, так как смысл сокращения редко может быть определен из контекста, даже весьма широкого.

4. Заготовка параллельных текстов. В ходе подготовки обучаемые должны заготовить параллельные тексты на родном и иностранном языках тех документов, которые могут целиком или частично зачитываться и обсуждаться на конференции и из которых могут приводиться цитаты. К таким документам можно отнести: установочный доклад, проекты резолюций, устав организации, процедурные правила, тексты выступлений видных политических и государственных деятелей по актуальным вопросам международной жизни и, в частности, по обсуждаемой проблеме, тексты международных соглашений и договоров, относящихся к проблематике конференции.

5. Письменный перевод проектов резолюций и составление рабочего документа переводчика. Обучаемые должны полностью перевести проекты резолюций и поправок на родной язык и составить рабочий документ переводчика.

Обучение работе на конференции проводится методом деловой игры. Обучаемые подразделяются на группы по два-три человека и работают попеременно по 20 минут. Синхронный перевод выполняется студентами-синхронистами во всех вариантах при непосредственном контроле преподавателя.

К следующему занятию обучаемые получают задание проанализировать собственные переводы и переводы своих товарищей. Преподаватель на занятии дополняет и уточняет проведенный анализ, указывает на причины ошибок и дает рекомендации по их устранению.

Педагогический опыт показывает, что цикл практики синхронного перевода, несомненно, приносит пользу в подготовке обучаемых для практической работы в качестве синхронных переводчиков. За небольшой период обучаемые не только совершенствуют свои профессиональные знания, но и получают соответствующую подготовку в плане организации своей работы, как до начала конференции, так и в ходе ее. Кроме того, проведенные занятия вырабатывают у студентов навыки психологической устойчивости, которые необходимы переводчику-синхронисту в его сложной деятельности» [4].

Профессия переводчика-синхрониста считается элитной, статусной. Она позволяет человеку много путешествовать по миру, но требует от него постоянного совершенствования своих знаний. Главное правило в работе переводчика – не молчать, попытаться выхватить из самой бессвязной речи оратора ключевые слова и на их основе построить связный текст.

Синхронный перевод – одна из самых дорогих услуг, предлагаемых переводческим бюро, но его высокая стоимость оправдана. Отличное знание языка и темы, опыт перевода, умение прогнозировать речь оратора и эмоциональная закалка – вот слагаемые профессии переводчика-синхрониста, от мастерства которого во многом зависит успех международной встречи.

Литература

1. Чернов Г.В. Теория и практика синхронного перевода / Г.В. Чернов – М: Высшая школа, 2007. – 189 с.
2. Ширяев А.Ф. Синхронный перевод / А.Ф. Ширяев. – М: Высшая школа, 1979. – 183 с.
3. Чужакин А.П. Мир перевода.– М.: 2000. – 138 с.
4. Кабаченко І.Л. Роль перевода в обучении иностранному языку / І.Л. Кабаченко // Стратегія та методи навчання мов для спеціальних цілей: Тези міжнар. наук. конференції / Ін-т мовознавства НАН України. – Київ, Держ. лінгв.ун-т. – Київ, 2009. – С. 72-73.

The Hearing Perception and Phonological Awareness – The Proposition of Listening Training for Students of Simultaneous Interpreting Studies

Simultaneous interpreting (SI) is considered as a complex cognitive activity because it requires the performance and coordination of multiple tasks, such as, discourse comprehension in the source language, reformulating the linguistic material, memorizing the input and production in the target language. Authors, like Gile [1, p. 162], Bell [2, p. 231] or Moser-Mercer [3, p. 263], state that the above-mentioned components can be divided into three basic stages, that is, language comprehension, speech production and transfer mechanism. Seeber [4, p. 228] claims that the interpreter should increase cognitive skills and linguistic proficiency in both the source and the target language in order to provide a high quality interpretation. Kurz [5, p. 64] and Pöhhacker [6, p. 107] also stress the importance of mental and physical abilities which according to Timarová and Ungoed-Thomas [7, p. 43] include motivation, ability to learn quickly, open-mindedness, etc.

Christoffels and de Groot [8, p. 469] claim that cognitive activities include self-monitoring, memory, verbal fluency and listening skills; nevertheless, listening plays the most important role of all them because of the total time spent on communicating, listening takes up 40-50%, speaking 25-30%, reading 11-16% whereas writing 9%. Purdy [10, p. 8] defines listening as 'the active and dynamic process of attending, perceiving, interpreting, remembering, and responding to the expressed (verbal and nonverbal), needs, concerns, and information offered by other human beings.' It should be stressed that listening is one of the primary senses. It allows to receive various sounds which range from whispers to loud roars. Moreover, three elements of that sense can be distinguished, that is, physical, tone and phonematic hearing. The first one receives the frequency of sounds perception ranges from 1 000 to 8 000 vibrations per second from external environment. The second one, according to Llinas [9, p. 27] 'the minimal sound unit by which meanings may be differentiated.' The last one differs one word from another.

Ear is divided into three main parts (1) the outer ear which consists of external ear, made of skin and cartilage, and ear canal, an inner tube 25mm long, leading to another part of the ear; (2) the middle ear consists of eardrum, an air-filled cavity 15mm high and 3mm wide, with malleus (hammer), incus (anvil) and stapes (stirrup); (3) the inner ear constitutes the

cochlea (a tube with a shape similar to the shell of a nail) with sensory cells that convey impulses to the auditory nerves.

The mechanism of hearing depends on two physiological pathways (air and ear). The sounds are sent by the air to the outer ear, through the canal and strike the eardrum causing vibrations. They cause reaction of malleus, incus and stapes which in turns move the fluid in the cochlea. Those movements send an electrical signal along the auditory nerve to the temporal portion of the brain which interprets sounds.

Fromkin et al. [10, p. 403] notices that speech comprehension is fast and automatic, but the psychological stages and processes that allow to understand an utterance are very complex because 'they involve the ability to segment the speech signals into phonemes, morphemes, words, phrases, and sentences; to construct a mental model of the discourse of which the sentence is a part.' The psycholinguists propose two modes of perception and comprehension, that is, bottom-up and top-up processing. The former one proceeds from semantic and syntactic information to the sensory input. The process allows to predict the next word in the utterance. For instance, if the receiver hears the determiner *the*, he projects the noun phrase, and anticipates the noun, as in *the government*. The latter mode is a process of moving step-by-step. At first the phonological knowledge is activated, then the morphological, lexical and finally the syntactical which analyzes the input. On the basis of that mode the receiver waits for the determiner *the* and noun *government*, then constructs an noun phrase and waits for next words.

The same process occurs in the SI and its impact was studied by Shlesinger [11, p. 225-235], Ahrens [12, p. 1-14], Huber [13, p. 49-50], Holub [14, p. 117-126]. The researches showed that prosody and phonological awareness are important parts of SI and they can be beneficial in both speech production and recognition. The studies undertaken by Pilchler [15, p. 56] or Changshuan [16, p. 22] confirm that the abovementioned aspects enable to (a) understand the semantic organization of a sentence; (b) distinguish new or important information in the utterance, questions and turns in the discourse; (d) focus on new or crucial information; (d) plan the discourse if longer silent moments are made. It must be stressed that those 'advantages' occur under the following conditions: (1) the length of pauses must be at least 200-270 msec.; (2) the rate of speech must stand between 100-120 words per minute because the average short-term memory storages only 7 ± 2 non-related chunks and (3) the speech should not be monotonous. Nevertheless, such conditions are not common and they are mainly found in reading texts.

As a result listening comprehension is an essential skill in the pre-interpreting exercises. Pochhacker [17, p. 317] states that listening exercises

for analysis and comprehension help to enhance active listening. The former one includes listening to a text spoken in foreign language with the tasks in mind like answering multiple-choice questions; filling in a form or template, transcribing; rendering of specific items like number, proper names or dates. The latter one focus on the process of anticipation through inference such as writing a script of the ideas presented in a given data.

Although the active listening is considered to be a crucial part of interpreter's training, the question to arise at this point of the paper is how much passive listening affects the active one and as a result the process of rendering. On the basis of the studies of language acquisition which shows that infants are able to discriminate phonemes characteristic of mother and foreign language [18, p. 366], the authors assumed that similar process may increase the hearing perception and phonological awareness during the passive listening training.

In order to investigate that subject 20 participants were selected for one of two groups. It should be stressed that the both groups took part in a simultaneous training for 4 hours/day at the university and they did the pre-simultaneous training for 5 days for an hour. It should be stressed that 16 respondents had been attending the classes. The rest had missed them more than once. Moreover, all participants were checked by a speech-language pathologist. None of them had hearing impairments or disorders.

The experimental group consisted of 10 students of translation and interpreting studies aged 20-21 who were asked to listen to the BBC Radio Podcasts for at least six hours a day during their daily routine activities like eating, bathing and etc. for 3 months. The students were also asked to listen to the material during sleeping because Hoffman [19, p. 19-21] claims that even during the sleep the stimuli are received unconditionally. The control group, which also consisted of 10 students, received a 'basic' training.

The participants took a control test which consists of two parts. The first part measured the level of hearing perception. The participants task was to shadow a 3-minuted extract, which consists of 432 words. The interpreter's speech was recorded and the number of repeated words was calculated. The increase was calculated on the following formula:

$$\text{INCREASE} = (\text{No. of words in the 3}^{\text{st}} \text{ month} - \text{No. of words in the 0}^{\text{st}} \text{ month}) \times 0,01\%$$

The second part of the test measured the increase of phonological awareness. In order to investigate that issue the authors prepared a listening material which consisted of 15 pairs of word phrases, grouped into one of four groups i.e. adjective + noun, noun + verb, verb + adverb. The phrases were read once at rate 120-160 words/second. The students task was to

write down the heard words. It should be stressed that chosen words were not easy to encode from the utterance.

The study showed that both the experimental and control group took an active part in the SI training program and presented a higher diversity in perception because they were able to repeat more words after three months, nevertheless, it can be noticed that the participants of the first group repeated more words. Among that group 3 respondents increased the number of words from 0,08% to 0,13%; 4 from 0,21% to 0,23%; 2 from 0,25% to 0,26%; and 1 – 0,64%. In the case of control group 3 participants increased the number of words from 0,06% to 0,1%; 6 from 0,14% to 0,17%; and 1 – 0,32%. It should be stressed that if one compares the increase between groups, he may notice that the perception was higher in the experimental one.

THE EXPERIMENTAL GROUP											
Increase in [%]											
Interpreter	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	
Month	0 th	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	1 st	0,20	0,21	0,24	0,33	0,21	0,11	0,14	1,43	-0,23	0,12
	2 nd	0,21	0,25	0,24	0,21	0,16	0,05	0,05	0,28	0,50	-0,10
	3 rd	0,22	0,25	0,27	0,26	0,29	0,16	0,07	0,22	0,13	0,30
Average INC	0,21	0,23	0,25	0,26	0,22	0,21	0,08	0,64	0,13	0,10	

THE CONTROL GROUP											
Increase in [%]											
Interpreter	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	
Month	0 th	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	1 st	0,14	0,10	-0,15	0,17	0,12	0,11	0,18	0,17	0,16	0,13
	2 nd	0,13	0,09	1,01	0,14	0,18	0,15	-0,31	0,18	0,16	0,16
	3 rd	0,15	0,11	0,12	0,19	0,14	0,17	0,31	0,16	0,18	0,21
Average INC	0,14	0,1	0,32	0,16	0,14	0,14	0,06	0,17	0,16	0,16	

The statistical analysis applied to data obtained through the aforementioned test resulted in the estimates of phonological awareness. It can be easily noticed that participants had problems with receiving the words before the training. One may observe that the respondents of experimental group misheard or changed 18 adjective + noun, 29 noun + verb, 39 verb + adverb phrases into other ones which were phonetically similar phrases, whereas the participants of control group 36, 31, 41 respectively. After three months of training and/or without passive listening

the phonological awareness was increased in both groups, nevertheless, in the case of experimental group it was 0,33% and control one 0,22%.

Type of phrase	Experimental Group						Control Group					
	Adj. + N		N + V		V + Adv.		Adj. + N		N + V		V + Adv.	
Month	0	3 rd	0	3 rd	0	3 rd	0	3 rd	0	3 rd	0	3 rd
Number of written phrases	32	45	29	41	39	47	36	43	31	42	41	45
Increase [%]	0,33						0,22					

The study also suggests that the pre-interpreting exercises as well as simultaneous interpreting can be disturbed by different forms of stress. The participants of both groups presented a lower level of their skills during the test. The participants could be influenced by psychological, physical and physiological factors. The first type, the most frequent, refers to all internal factors like discomforts, biases and assumptions. The second type, physical stress, caused by external factors (temperature, humidity, air quality and etc.), distracts a listener from receiving the message. The last type, physiological stress, refers to a physical response of the body to a stressor. Heier [20, p. 235-238] claims that those responses can be observed in (1) the increment of heart rate, blood pressure and respiration rate; (2) digestion problems; (3) diminished perception of pain; (4) improvement in cognitive and sensory skills and (5) using the glucose, proteins and fats from storage. It should be also mentioned that the participants were not asked to complete any questionnaire concerning general physical and mental condition. Therefore, the aforementioned hypothesis is only hypothetical.

The research presented in this paper should open a wider discussion on cognitive factors that influence the process of rendering. It is also believed that the suggested exercises can be used successfully during learning a second language.

References

1. Gile, D. (1995), *Basic concepts and models for interpreter and translator training*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.
2. Bell, R. (2001), *Translating and Translating*, Foreign Language Teaching and Research Press, Beijing 2001.
3. Shreve, G.M., Angelone, E. (2010), *Translation and Cognition*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
4. Seeber, K., Kerzel D. (2011), *Cognitive load in simultaneous interpreting: model meets data*, International Journal of Bilingualism 16(2), New York: The Sage Journals.
5. Kurz, I. (2003), *Physiological stress during simultaneous interpreting: A comparison of experts and novices*, The Interpreters' Newsletter (12), Trieste: EUT Edizioni Università di Trieste.
6. Pöchhacker, F. (2011), *Assessing aptitude*

for interpreting: *The SynCloze test*, *Interpreting* 13(1). 7. Timarová, Š., Ungeod-Thomas, H. (2008), *Admission testing for interpreting courses*. The Interpreter and Translator Trainer 2(1), London: Taylor & Francis Group. 8. Christoffels, I., de Groot, A. (2005), *Simultaneous interpreting: A cognitive perspective* [in:] Kroll, J., de Groot, A., *Handbook of bilingualism: Psycholinguistic approaches*, New York: Oxford University Press. 9. Purdy, M., Borisoff D., (1997), *Listening in everyday life: A personal and professional approach*, Lanham, MD: University Press of America. 10. Fromkin, V., Rodman, R., Hyams, N. (2003) *An introduction to Language*, Boston: Thomson & Heinle. 11. Shlesinger, M. (1994), *Intonation in the production and perception of simultaneous interpretation*, [in:] Lambert, S. and Moser-Mercer, B. (eds.), *Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation*, Amsterdam-Philadelphia, John Benjamins. 12. Ahrens B. (2005), *Analysing prosody in simultaneous interpreting: difficulties and possible solutions* [in:] The Interpreters' Newsletter 13. 13. Huber, D. (2005). *Phonetic aspects in translation studies* [in:] Eriksson A. & Lindh J. (eds.) *Proceedings of FONETIK*, Göteborg: Department of Linguistics, Göteborg University. 14. Holub E. (2010), *Does intonation matter? The impact of monotony on listener comprehension* [in:] The Interpreters' Newsletter 15. 15. Pichler, D. (1995), *Analisi vocale durante prove di interpretazione simultanea: un confronto tra due situazioni stressogene*, Trieste: Università degli Studi di Trieste. 16. Changshuan, L. (2010), *Coping Strategies for Fast Delivery in Simultaneous Interpretation*, [in:] *The journal of specialized translation no 13*, London: Roehampton University School of Arts Digby Stuart College. 17. Pochhacker, F. (2015), *Routledge Encyclopedia of interpreting studies*, London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group. 18. Sternberg, R. (2009), *Cognitive psychology 5th edition*, USA: Wadsworth Cengage Learning. 19. Hoffman, B. (1987), *Surdologopedia: zarys problematyki*, Warsaw: PWN. 20. Heier, Z. (2004), *Psychopsychological stress research* [in:] *Interpreting Vol. 2(1/2)*, Amsterdam 2004: John Benjamins Publishing Co.

Ирина Любанец, Елена Шило
г. Барановичи, Республика Беларусь

Inter-Active Terminology for Europe как средство оптимизации и интенсификации деятельности переводчиков

Современный информационно-коммуникационный мир предоставляет огромный спектр онлайн-сервисов для переводчиков, что приводит к достижению качественно новых показателей в их профессиональной деятельности. На сегодняшний день переводчик довольно часто прибегает к использованию электронных словарей и глоссариев, памяти переводов, содержащей примеры ранее

переведенных текстов, а также использованию так называемых корпусов, больших коллекций текстов на одном или нескольких языках, что дает сжатое описание того, как слова и выражения реально используются в языке в целом или в конкретной предметной области.

При работе с интерактивными словарями в помощь переводчику предоставляется перевод, толкование, терминологические словосочетания, крылатые выражения, многообразие фраз, примеры употребления и др. Язык в своем развитии не стоит на месте, возникают новые слова или меняется смысл старых. Эти процессы находят свое отражение в регулярном и актуальном обновлении словарных статей в онлайн-словарях. Наибольшую помощь составителям словарей оказывают именно переводчики, которые отправляют обоснованные критические замечания и просьбы, принимают участие в обсуждениях на форумах и в блогах, самостоятельно предлагают варианты перевода [1, с. 158].

Все чаще электронные версии словарей не ограничиваются одним-двумя языками, а содержат в себе множество языков, намного расширяя границы употребления. Они удобны в применении, обладают быстрой поисковой системой, и также часто предлагают справочный материал по грамматике, фонетике и другие приложения [1, с. 159]. Словарная база электронных словарей нового поколения проходит строгий контроль отбора лексики, постоянно пополняется и обновляется, учитывая новшества, появляющиеся в языке:

Grexit является заимствованием из английского языка и представляет собой сочетание слов Греция (*Greek*) и выход (*exit*). Появление данного неологизма было связано с возможным и обсуждаемым выходом Греции из состава Европейского союза. По аналогии с *Grexit* в связи с выходом Великобритании из состава Европейского союза была образована лексема *Brexit* [2].

Идея автоматизации перевода возникла в момент появления компьютеров, т. к. переводчики поддержали их использование в профессиональной деятельности. В 1960-70е годы в Европе создаются терминологические базы данных под общим названием *Eurodicautom*. В 2007 *Eurodicautom* заменена *Inter-Active Terminology for Europe* (ИАТЕ (ИАТЕ – интерактивная терминология для Европы)) – многоязычной базой данных терминов, используемых в документах Европейского союза (ЕС). Проект запущен в 1999 году для предоставления единого доступа ко всем ресурсам по терминологии Евросоюза с целью упрощения доступа к информации, а также обеспечения стандартизации среди органов ЕС. В ИАТЕ включены все существующие базы данных терминов и архивы [3].

IATE - The EU's multilingu... +
iate.europa.eu IATE - The EU's multilingual term base

IATE InterActive Terminology for Europe

English (en)

[My search preferences](#) [Remove my search preferences](#) [Help](#)

Search criteria

Search term*

Source language* [Load preferences](#)

Target languages* bg cs da de el en es et fi fr ga hr hu it la lt lv mt nl pl pt ro sk sl sv Any

* This symbol indicates a mandatory field

Optional criteria

Choose the domain associated with your query 2

Type of search: Term Abbreviation All

Your last 10 queries

Концепция развития ИАТЕ состоит в свободном использовании многоязычной терминологической базы данных, которую разработали в Службе перевода Европейского Союза для поиска терминологии, используемой некоторыми из основных институтов ЕС (Европейской комиссией, Центральным банком, Парламентом, Центром переводов и т.д.) Эта автоматизированная терминологическая база включает в себя большой объем информации (термины, синонимы, определения, контексты, примечания) более чем по 500000 различным направлениям, содержит почти 8,4 млн. терминов, 130000 фраз и 500000 аббревиатур и акронимов на 24 официальных и рабочих языках ЕС. Решение о создании этого банка данных является логическим следствием политической воли руководителей ЕС вести дела на равноправной основе на всех официальных языках государств-членов ЕС. Поэтому, в настоящее время переводчики сталкиваются с многочисленными трудностями в переводе терминологии: увеличение количества стран в союзе привело к тому, что число официальных языков возросло. Вследствие чего, несмотря на высокий уровень лингвистических знаний и относительную специализацию в одной или нескольких областях, переводчики, владеющие несколькими языками, вынуждены прибегать к помощи терминологической базы данных, т. к.

использование таких традиционных средств как словари и глоссарии представляется недостаточным.

Кроме того, инструмент поиска предоставляет возможность уточнения запросов по определенным категориям: политика, международные отношения, наука, законодательство и т. д.

Результаты отображают соответствующую информацию в соответствии с конкретным запросом, например, перевод термина, синоним/антоним термина, использование в контексте, а также предоставляется возможность ознакомиться с оценкой надежности представленного результата (обозначается визуальной пятизвездочной системой ранжирования). В качестве многоязычной терминологической базы ИАТЕ позволяет пользователю искать определенный термин на исходном языке и находить соответствующие термины на одном или нескольких языках [2].

База данных по интерактивной терминологии рассматривается переводчиками как эффективный рабочий инструмент. Если переводчик пользуется разрозненными источниками информации, то процесс поиска замедляется. Ему приходится переходить с одного сайта на другой. Но это все равно более выигрышно, чем работать с несколькими печатными словарями. Не получив нужный ответ, переводчик имеет возможность незамедлительно начать работу с другим интернет-источником. Сами переводчики сходятся во мнении, что использование терминологической базы составляет от 20% до 70% в переводческой работе. Сокращение времени на поиск правильного толкования слова напрямую способствует увеличению количества переведенных страниц и уточнения стиля переведенного текста [1, с. 156]. Главной целью использования данной базы является: увеличить производительность труда, повысить качество перевода, облегчить восприятие терминов, используемых в текстах.

Качество перевода текста со специальной терминологией также выигрывает от использования базы данных интерактивной терминологии, так как переводчик может сравнить разные варианты перевода, выбрать более подходящий, более того, комментарии других пользователей-переводчиков помогают улучшить, дополнить, исправить перевод. Использование единого источника информации также в значительной степени способствует гармонизации использования терминологии в документах ЕС и, следовательно, совершенствовать коммуникации между странами-членами ЕС.

Однако, концепция единой терминологической базы данных должна соответствовать нескольким основным критериям:

1. Простота использования. ИАТЕ сочетает в себе большой объем информации с удобством пользования. Достигается это, в первую очередь, благодаря машинному механизму поиска. Чтобы найти слово, обычно достаточно просто напечатать его в командной строке и получить искомый перевод. Ее главная задача – удовлетворить нужды самой широкой аудитории, отвечая на запросы пользователя с любым опытом использования компьютера: он должен только ввести термин, простой или сложный, на клавиатуре своего ПК, а машина должна сделать все остальное.

2. Гибкость и динамичность. Система должна работать с различными типами вводимых данных: простые слова, сложные термины, фразеологические обороты, тексты всех видов и т. д. Динамичность системы должна обеспечивать эволюцию программного обеспечения при возникновении новых потребностей пользователей. В результате расширения ЕС, с учетом большого количества официальных языков и был разработан пакет программного обеспечения для повышения качества работы переводчиков.

3. Терминологическая наполняемость. ИАТЕ отличается от других терминологических онлайн-систем тем, что ее разработчики отклонили подход «все или ничего». Они предпочли решения, которые не устанавливают ограничения в отношении представленной терминологической (или фразеологической) информации. Поэтому в базе отображаются не только наиболее релевантные данные, но и неполные или частично удовлетворительные ответы. При отсутствии ответа, полностью соответствующего параметрам поиска, будет предложен, например, ответ на другом языке, или употребление искомого термина во множественном числе, или в контексте предложения, или же будут представлены ссылки на другие источники и т. д. Для облегчения поиска информации используется система распознавания голоса или речевого синтеза. Таким образом, повышается эффективность работы системы в трансляционной среде, что позволяет ей все больше интегрироваться в деятельность переводчика.

4. Взаимодействие между ИАТЕ и другими терминологическими приложениями. Искомый термин автоматически идентифицируется в исходном документе, так что переводчику не надо следить за процессом поиска. В случае необходимости система перенаправляет поиск на другие сайты и в конечном итоге представляет переводчику глоссарии, адаптированные к документу для перевода.

Две особенности отличают ИАТЕ от ее предшественников: *EURODICAUTOM*, *EUTERME* и *TIS*.

Во-первых, она интерактивна. Переводчик из любого учреждения ЕС может добавить и обновить информацию в базе данных. Однако, следует отметить, что изменение базы данных автоматически запускает функцию проверки достоверности загруженной информации

Во-вторых, ИАТЕ является межведомственным онлайн-инструментом. Партнерами, способствующими развитию и поддержке ИАТЕ, являются: Европейский парламент, Европейская комиссия, Совет Европейского Союза, Европейский суд, Европейский суд аудиторов, Европейский социально-экономический комитет, Комитет регионов, Генеральная дирекция перевода ЕС, Европейский центральный банк.

Безусловным преимуществом является и то, что доступ к ИАТЕ предоставляется бесплатно всем гражданам ЕС, кто хочет воспользоваться данной системой, в не зависимости от того, это официальные или независимые переводчики, исследователи или студенты, что способствует распространению информации о ЕС.

Часто считают, что терминологическая онлайн-система (ТОС) – это просто электронный образ печатного специального словаря, снабженный удобным пользовательским интерфейсом и машинными средствами поиска. При описании ТОС уделяют много внимания их удобной «компьютерной» форме, а содержание: лексика, структура словарной статьи, актуальность значений, – как правило, не анализируется. Получается, что создатели ТОС просто копируют содержание печатных словарей. Однако такая точка зрения недооценивает всех возможностей компьютерных технологий. Новая форма позволяет устранить многие неизбежные недостатки «печатной» лексикографии и тем самым поднять ее на качественно новый уровень [4, с. 54].

Главная особенность ТОС – это возможность обойти роковое противоречие «печатной» лексикографии, состоящее в следующем: чем больше информации предлагает терминологический словарь, чем более развит его научный аппарат, тем сложнее им пользоваться. После ее создания работа лексикографа не только не прекращается, а становится напряженнее. Каждое новое слово, словосочетание или фразеологический оборот, вошедшие в повсеместное употребление, а также новые значения привычных слов и понятий должны как можно скорее появиться в базе данных и занять подобающее им место в словарной статье. Вот почему важно привлекать к разработке ТОС не только программистов, но и специалистов по языку – лингвистов и лексикографов. Использование многоязычной базы данных терминов может оптимизировать и интенсифицировать деятельность переводчика.

Литература

1. Кудашев И.С. Проектирование переводческих словарей специальной лексики. // Helsinki University Translation Studies Monographs 3. – University of Helsinki. – 2007. – 445 с. 2. Reverso Context [Electronic resource]. URL: <http://context.reverso.net>. (Date of access: 20.01.2018).
3. IATE – THE EU's multilingual term base [Electronic resource]. URL: <http://iate.europa.eu>. (Date of access: 15.02.2018).
4. Трутнев А.Ю. Использование электронных словарей в профессиональной деятельности переводчика // Актуальные проблемы современной науки, техники и образования. – 2015. – т. 3. – № 1. – С. 53-56.

*Ирина Любанец, Ирина Копытич, Наталья Кружлякова
г. Барановичи, Республика Беларусь*

К проблеме использования переводческих онлайн-сервисов в профессиональной деятельности переводчика

С развитием новых информационных технологий автоматический перевод приобрел новые формы, предлагая для широкой публики программное обеспечение и бесплатные веб-сайты для онлайн-переводов. Возможно ли использование этих новых переводческих инструментов в работе профессионального переводчика?

Доступны два пути:

- 1) использование автоматического перевода перед самим процессом перевода;
- 2) использование автоматического перевода в процессе перевода (он также может быть связан с инструментами памяти переводов).

Использование первого более характерно для письменного перевода, т. к. значительно увеличивается время для редактирования переведенного материала. Во втором случае, использование автоматического перевода накладывает дополнительную ответственность на переводчика. Поскольку в процессе устного перевода сложнее исправить те лексические и грамматические ошибки, которые возникают в процессе автоматического перевода. Используя этот инструмент, переводчик, вероятно, предполагает, что автоматический перевод обеспечивает удовлетворительное качество и не требует исправлений и проверок с исходным текстом.

В последние годы услуги по автоматическому переводу предлагают крупнейшие разработчики программного обеспечения, такие как *Google, Yandex, Bing, Systran* и др.

Цель данной статьи – не обсудить качество переводов, полученных при использовании автоматического переводчика, а предупредить

переводчиков о той ответственности, которую они несут, используя данное программное обеспечение.

Количество инструментов, влияющих на сферу перевода, увеличивается с каждым годом. Современные переводчики активно используют: онлайн-словари; терминологические базы данных; web-сайты для обработки текстов; программы для проверки орфографии и т.д.

Здесь играют роль полнота словаря, ориентированность его на содержание и набор языковых средств переводимых текстов, эффективность способов разрешения лексической многозначности, результативность работы алгоритмов извлечения грамматической информации, нахождения переводных соответствий и алгоритмов синтеза.

Но, наиболее популярным инструментом остается автоматический интерактивный перевод, базирующийся на разных подходах к построению алгоритмов перевода:

а) традиционный, основанный на правилах (*PROMT, SYSTRAN, Linguatex*);

б) статистический, основанный на статистике (*Yandex-Переводчик, Google-Переводчик, ABBYY*);

в) «гибридный», вместивший в себя как лингвистические правила, так и статистический расчет.

Большинство переводчиков отдают предпочтение «статистическому переводу», который основан на статистическом вычислении вероятности совпадений и использует всю вычислительную мощь компьютеров, эффективность алгоритмов сопоставления и обучения переводу, опираясь на шаблоны и, прежде всего, на двуязычные корпуса текстов, доступные в электронном виде. Для работы этой системы необходимы огромные базы параллельных текстов, где попарно хранятся словосочетания (фразы из 2-3 слов) и их переводы. Система подбирает вариант перевода, основываясь на частоте совпадений, то есть в конечном итоге будет подставлен вариант, имеющий наиболее высокий процент совпадений. Все это предполагает тщательное редактирование и настройку системы перевода на определенную предметную область.

Современные технологии позволяют создавать «веб-корпуса», то есть корпуса, полученные путём обработки интернет-источников и представляют из себя особый вид лингвистического корпуса, который создан путем постепенной загрузки текстов из интернета при помощи автоматизированных процедур. При этом в автоматическом режиме определяется язык и кодировка отдельных web-страниц, удаляются шаблоны, элементы навигации, ссылки и реклама, осуществляется трансформация текста, фильтрация, нормализация и дедупликация

полученных документов, которые затем обрабатываются традиционными инструментами корпусной лингвистики и внедряются в поисковую корпусную систему [1].

Современная «демократизация» перевода началась с появлением в Интернете многочисленных сайтов, предлагающих быстрый и бесплатный перевод. Среди таких онлайн-переводчиков как *Systran*, *Reverso*, *Yahoo!*, *BabelFish*, *PROMT-Online*, *Babylon*, *WordLingo*, наиболее популярным является *Google*. Этот сайт, также основанный на статистическом подходе, предлагает автоматический перевод более чем на 64 языка. Исследователи сайта *Google Translate* считают, что ежедневно на сайте переводится количество текстов, эквивалентное содержанию миллиона книг, и это делает *Google Translate* самым важным поставщиком онлайн-переводов на планете. И по соображениям конфиденциальности использование этого онлайн-сервиса не рекомендуется профессиональным переводчиком.

Следует отметить, что переводчик не является простым «передатчиком перевода» с одного языка на другой, он должен выявлять структурные элементы оригинального текста, понимать значения слов, характерных для определенного языка, владеть лингвострановедческой информацией, выбирать соответствующие формулировки и т.д.

Вот наиболее важные аспекты, на которые должен, на наш взгляд, обращать свое внимание переводчик:

- фактический контекст в исходном и целевом языках: смысл и подтекст одного и того же понятия могут быть очень разными;

- грамматические особенности двух языков, т.к. грамматика является важнейшей составляющей любого языка и имеет свои специфические правила в каждом из них;

- правописание на целевом языке является наиважнейшим фактором качественного перевода;

- письменные нормы, принятые для целевого языка в области орфографии, пунктуации, грамматики, а также в правилах капитализации и деления текста на абзацы;

- перевод идиом и устойчивых выражений с одного языка на другой, который часто вызывает сложности. Например, дословный перевод английской идиомы на любой другой язык вряд ли будет иметь понятный смысл: *It's raining cats and dogs.* – Дождь идет кошками и собаками. (Дождь льет как из ведра.)

Исходя из этих требований, возникает вопрос: Существует ли возможность использовать автоматический перевод в устном последовательном и синхронном переводе [2]?

Нами выделяется два основных способа:

1) первичное использование автоматического перевода. Цель этого способа заключается в том, чтобы выполнить часть работы посредством онлайн-сервисов и сэкономить время. Если результат, полученный в ходе автоматического перевода, является удовлетворительным, то переводчик использует его без «ручной» корректировки.

Успех этого способа во многом зависит от качества автоматического перевода и конечного использования переводимого текста. В рамках официального использования текста на целевом языке возможно постредактирование текста, необходимое для улучшения результата перевода, т.е. переводчик использует переведенный автоматически «промежуточный» текст для приведения его в полное соответствии с исходным текстом. «Промежуточный» текст имеет ряд несоответствий в использовании языковых объектов целевого языка:

- грамматические (ошибки в согласовании);
- логические (бессмысленный перевод предложений);
- терминологические (выбор неподходящего слова или фразы).

Иногда встречаются пропуски (отрывки не переведлись) или отсутствуют элементы, обеспечивающие непосредственное понимание текста.

Рассмотрим примеры перевода предложений, взятых из газеты *Guardian* и переведенных с помощью онлайн-переводчика *Google* [3]. Ещё до начала перевода газетного материала необходимо выделить и распределить проблемы в переводе и предложить наиболее оптимальные варианты их решения:

Несоответствия	Оригинальный текст	Автоматический перевод (Google)	Искомый перевод, выполненный профессиональным переводчиком
Грамматические	<i>...he transmitted his words in time to catch the first edition of the next morning's paper.</i>	...он вовремя передал свои слова, чтобы поймать первое издание газеты следующего утра.	Он передал свои слова как раз вовремя, чтобы они были опубликованы в ближайшем номере газеты на следующее утро.

Логические	<i>Davies was the Manchester Guardian's chief football correspondent.</i>	Дэвис был главным футбольным корреспондентом «Манчестерского опекуна».	Дэвис был основным футбольным корреспондентом газеты «Манчестер Гардиан»
Терминологические	<i>...we have a small favour to ask.</i>	... у нас есть небольшая услуга, чтобы спросить.	... мы хотели бы попросить о небольшом одолжении.
Отсутствие необходимых элементов	<i>Attention is drawn to...</i>	Внимание обращается в...	Внимание обращается на ...

Сопоставив текст оригинала с его профессиональным переводом, мы можем сделать вывод, что в новостных материалах перевод того или иного факта или явления, выполненный самим переводчиком, является максимально понятным для читателя. Предоставленный целевой текст, переведенный автоматически, не будет понятным без ссылки на оригинал текста [4].

2) вторичное использование автоматического перевода

При исправлении несоответствий требуется обращение к исходному тексту для понимания его смысла. Чтобы избежать необходимости исправлять слишком много ошибок после автоматического перевода, переводчик должен ограничить его использование и использовать его лишь в качестве дополнения в своей работе.

Существует четыре вида работы с автоматическим переводчиком:

1) с постредактированием, где исходный текст перерабатывается автоматически, а переводчик исправляет результат;

2) с предредактированием, где переводчик приспособливает текст к автоматической обработке (устраняет возможные неоднозначные прочтения, упрощает и размечает текст), после чего начинается программная обработка;

3) с интерредактированием, где переводчик вмешивается в работу системы перевода, разрешая трудные случаи;

4) смешанные системы (например, одновременно с пред- и постредактированием).

Однако использование программного обеспечения в процессе перевода не освобождает переводчика от ряда умственных операций. Проверяя и корректируя текст, переводчик выполняет ментальные

действия, характерные для процесса перевода: понимание исходного текста; перевод смысла, а не буквы оригинала, что предполагает не дословность, а адекватность перевода; осознание того факта, что значение целого важнее значения отдельных частей [5, с. 195]. И результатом этих действий является готовый текст перевода с учетом всех особенностей, как лингвистических, так и экстралингвистических.

При осуществлении автоматического перевода переводчик проходит три основных этапа:

- а) сравнение исходного текста с памятью переводов и включение в перевод ранее переведенных отрывков;
- б) автоматический перевод оставшихся фрагментов текста, исправление несоответствий и сохранение правильных результатов перевода;
- в) самостоятельный перевод той части текста, которая не была сделана правильно автоматически.

По завершению двух этапов, переводчик имеет в своем распоряжении фрагменты переводимого текста, взятые из памяти переводов и смешанные с автоматически переведенными отрывками. В данном случае это два принципиально разных типа перевода: первый является результатом интеллектуальной деятельности человека; второй – программная конструкция со всеми несоответствиями, перечисленными выше. В своей работе переводчик обязан разграничивать эти типы перевода и обрабатывать их по-разному:

- а) фрагменты, взятые из памяти переводов, являются синтаксически правильными и функционально эквивалентными исходному тексту и не искажают смысл целевого текста;
- б) фрагменты, взятые из памяти переводов, не являются синтаксически правильными и функционально эквивалентными исходному тексту, искажают смысл целевого текста и требуют корректировки;
- в) фрагменты исходного текста, переведенные автоматически, имеют ряд несоответствий в целевом тексте, что приводит к искажению его смысла и требуют дальнейшей работы по улучшению перевода.

Однако, с одной стороны, не стоит упускать из вида тот факт, что использование разнообразных средств автоматического перевода может отрицательно повлиять на работу переводчика. Ведь перед ним стоит одна единственная задача: проверить перевод и исправить ошибки.

Многие исследователи считают, что на данном этапе процесс перевода сводится к процессу постредактирования целевых текстов:

- 1) исправление грамматических ошибок;
- 2) исправление стилистических ошибок;
- 3) заполнение пробелов путем переформулирования тех фрагментов текста, которые не смогли перевести автоматически.

С другой стороны, возник риск «умственной перегрузки» переводчиков. Этот риск появился с использованием автоматического перевода из-за необходимости, в некоторых случаях, корректировать синтаксис и орфографию переведенного предложения, что приводит к дополнительной нагрузке по улучшению качества перевода. Поэтому данный процесс является весьма трудоемким, так как, если результаты, предложенные автоматическим переводчиком, являются некачественными, это не экономит время, а наоборот затрудняет работу переводчика.

Тем не менее, не следует поспешно полностью отказываться от автоматического перевода. Следует строго разграничить области употребления автоматического перевода:

во-первых, автоматическим способом могут переводиться те материалы, которые требуют понимания в общих чертах (содержание сайта, статей или писем на иностранном языке);

во-вторых, технические и узкоспециальные тексты, где автоматический перевод используется в качестве подстрочника, который редактируется специалистом в данной предметной области.

Многие материалы из области здравоохранения или юриспруденции в принципе не предназначены для автоматического перевода. В целом, приемлемого качества можно ожидать при переводе строго формализованных технических текстов, в то время как художественные и рекламные тексты автоматическому переводу не поддаются.

На практике перевод такого типа становится экономически выгодным, если объем переводимых текстов достаточно велик (не менее нескольких десятков тысяч страниц в год), тексты достаточно однородны, словари системы полны и допускают дальнейшее расширение, а программное обеспечение удобно для постредактирования.

Литература

1. Бенко В. Семейство миллиардных веб-корпусов [Electronic resource]. URL: <https://textualheritage.org/ru/el-manuscript-2015-ws-/vladimir-benko.html> (date of access: 25.01.2018).
2. Бузаджи Д.М. Высокие технологии при обучении переводу. – N4. – 2008. – М.: Р. Валент. [Electronic resource]. URL: <http://www.thinkaloud.ru/feature/buz-visualiser.pdf> (date of access: 30.01.2018).
3. News, sport and opinion from the Guardian's global edition [Electronic resource]. URL: <https://www.theguardian.com/international> (date of access: 03.02.2018).
4. Малявина А.Н. Информационные технологии в переводческой деятельности // А.Н. Малявина – Тольятти: Изд-во ТГУ, 2014. [Electronic resource]. URL: <https://dspace.tltsu.ru/pdf> (date of access: 10.02.2018).
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода // Учеб.для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.

Театр в работе переводчика – переводчик в работе театра

В настоящей статье предпринимается попытка анализа двух существенных транслатологических вопросов: на макроуровне – это вопрос о месте переводчика пьес в переводоведении, на микроуровне – вопрос о роли переводчика в театре в целом. Знаменательно, что уже в 70–80-е годы XX столетия польская учёная Стефания Скварчинска, ведущий теоретик литературы, писала в своих трудах, что интерес к переводу с точки зрения родовых или жанровых характеристик никогда не находился в центре внимания переводоведов [1, с. 91].

Для наших исследований значимыми будут анализ характера драматургических произведений, выявление их жанровой специфики, а также определение роли переводчика текстов такого рода и задач, которые перед ним стоят.

Несмотря на то, что описание драматургического текста имеет богатую историю, до сих пор наблюдаются затруднения в точном определении предмета данной дисциплины. Это связано прежде всего с проблемой выяснения того, что является главным в работе переводчика – только текст в своем письменном виде или текст, понимаемый как сценическая постановка. Расхождения во взглядах на тему сущности драмы наблюдаются в науке издавна. В античную эпоху драма считалась литературным родом, наряду с эпикой и лирикой. В противоположность этому, согласно теории драмы, возникшей спустя более двух тысяч лет во времена театральной реформы¹, театр начал считать себя автономным. Оба подхода могут способствовать исследованию рецепции данного произведения представителями разных эпох и оценке выбранной стратегии перевода.

Переводоведение уже давно стремится к пониманию драмы в качестве элемента театра. Опираясь на мнение основателей данной теории (М. Снелл-Хорнби, С. Басснетт, Б. Шульце), нам кажется, что такой подход является обоснованным. Драматургические тексты имеют ведь свою жанровую специфику. Они предназначены для того, чтобы существовать на сцене – в форме спектакля, зрелища. Важными здесь становятся семиотические соотношения с другими дисциплинами, определенные нюансы на коммуникативном и языковом уровнях, в том числе диалоги, создающие сюжет пьесы и

¹ Театральная реформа датируется 1890–1940 годами. В ее основе лежала идея отвержения старых театральных традиций и тенденций.

драматургический конфликт, а также характеризующие героев [1, с. 95]. Именно поэтому перевод для сцены является гораздо более сложным явлением, чем филологический или просто художественный перевод. Не случайно поэтому для его определения существует ряд терминов. Так, в английской литературе существуют следующие термины: *drama translation, theatrical translation, stage translation*, в польской: *przekład dramatu, przekład teatralny*, в русской: *драматургический перевод, перевод для сцены, сценический перевод*. В свою очередь, в Большом толковом словаре русского языка [2] фиксируются немногочисленные определения лексемы *театр*, а именно: *род искусства, художественное отражение жизни, сценическое представление; учреждение, организация, занимающиеся устройством представлений; здание, в котором происходят представления; само представление, спектакль*. Можно в этом увидеть конкретный смысл, так как перевод для сцены включает наряду с межъязыковым также интерсемиотический перевод [3, с. 15], в котором текст, набор знаков с определенным значением, преобразовывается в образ, звук, движение – театральное зрелище, предназначенное для синестетического восприятия.

Как нельзя лучше по отношению к драматургическим текстам применима теория Михаила Бахтина. Ученый подчеркивает [4, с. 297]:

Текст (письменный и устный) как первичная данность всех этих дисциплин и вообще всего гуманитарно-филологического мышления [...]. Текст является той непосредственной действительностью (действительностью мысли и переживаний), из которой только и могут исходить эти дисциплины и это мышление. Где нет текста, там нет и объекта для исследования и мышления.

[...]Если понимать текст широко – как всякий связный знаковый комплекс, то и искусствоведение (музыковедение, теория и история изобразительных искусств) имеет дело с текстами (произведениями искусства).

Из этого следует, что Бахтин не сводит понятие текста лишь к графической форме знаков. По его мнению, текст можно освоить благодаря искусству, действительности, так как «без текста [...] нет мышления».

Ссылаясь на слова Бахтина, остановимся на проблеме интерсемиотичности перевода драматургических текстов. Учитывая этот специфический барьер, переводчик должен обратить особое внимание на те элементы произведения, которые он не может передать полностью реципиенту, хотя он сам, используя свой театальный слух, должен их уловить и правильно понять. К таким элементам принадлежит, например, модалность исходного текста (напр. интонация, характерная для иронических высказываний) [1, с. 101].

Кроме того, прочитанный текст должен найти свое отражение в сценической среде. Он должен также взаимодействовать с театральными элементами и элементами семиотической среды театра. Некоторые из них вытекают из концепции режиссера, другие обусловлены возможностями сцены и театра, а остальные являются эффектом совместной работы целого коллектива.

Эти элементы (коды, знаки) рассматриваются исследователями с двух точек зрения: как коды разных систем или как одна равноуровневая система. Речь идет здесь о сценографии, сценическом движении, мимике и жестах. До сих пор эта проблема оставалась в центре внимания лишь театроведов и театральных критиков. Интересное подразделение знаков предлагает Тадеуш Ковзан: 1) слово, 2) интонация, 3) мимика, 4) жест, 5) движение, 6) грим, 7) прическа, 8) костюм, 9) реквизиты, 10) декорации, 11) свет, 12) музыка, 13) звуковые эффекты [5, с. 315]. Умберто Эко, в свою очередь, выделяет дополнительно движение тела и установку сцены и зрительного зала [6, с. 250]. Как можно заметить, во многом эти коды подразделяются в зависимости от результатов работы одного человека или группы людей. Все эти знаки следует учитывать при переводе пьес, не забывая однако о том, что доминирующую роль играет здесь особый элемент драмы – диалог. В случае драмы надо передать не только его лексическое наполнение, но также прагматическую роль, энергию, ритм, синтаксис высказывания. Все эти элементы, создавая сюжет и влияя на его динамику, должны взаимодействовать со сценой и сценической ситуацией. Линеарно написанное слово оказывается словом, «возведенным в степень», упрочненным. Оно тесно взаимодействует с другими сценическими кодами: мимикой, жестами, системами – проксемикой и кинестетикой [7, с. 145]. Из этого следует, что переводчик должен обладать широкими знаниями, не только фоновыми, но и общими для того, чтобы правильно понять, интерпретировать и качественно перевести текст. Таким образом, переводчик должен быть человеком, который согласно Веславу Ющаку, «знает многое из различных дисциплин человеческой деятельности» – должен быть гуманистом [8, с. 271].

В настоящее время переводчикам также предоставляется голос в дискуссии на тему сущности перевода пьес. Они пишут статьи по переводу, участвуют в научных и авторских встречах (в качестве примера можно привести здесь семинар «Tłumacz w teatrze» («Переводчик в театре»), участники которого (знаменитые польские переводчики) обсуждали роль переводчика в театре). Можно здесь

сослаться на слова Дугласа Лангворти [9], которые, безусловно, выявляют суть данной проблемы:

Having the translator in the rehearsal room can help bring the text alive as words are changed to better suit the actors' mouths. Translators can help directors dig into the text and deepen their understanding of the play. Moreover, theaters afflicted with „premieritis” can claim that their production is a „world premiere translation”.

Говоря о роли переводчика в театре, необходимо подчеркнуть тот факт, что он работает со всем театральным коллективом – с режиссером, актерами, музыкантами и др. Переводчику приходится часто декодировать невербальные, музыкальные, пластичные или хореографические элементы спектакля, в связи с чем он часто становится одновременно и режиссером, и хореографом, и декоратором [10, с. 56]. Перевод драматургического текста в какой-то степени заставляет переводчика выйти на сцену, так как некоторые элементы спектакля требуют от него понимания первичного замысла текста и его постановки (стоит тут упомянуть хотя бы перевод античных произведений, в которых отсутствовали внешние ремарки, появившиеся только вместе с работой переводчиков). В связи с этим список вызовов, стоящих перед переводчиком, кажется неограниченным. Переводчик должен разбираться в культурной специфике обеих стран, должен знать реалии функционирования театра.

Для наших исследований важно установить, как выглядит работа с/над текстом, а также проанализировать путь первоначального текста к его сценическому воплощению. Начнем с того, что, как было уже отмечено, драматургическое произведение имеет коллективный характер, т.е. над его реализацией работает множество людей. Автор пьесы проектирует все зрелище, однако даже самый опытный автор знает то, что часть своих авторских прав он должен уступить другим – для потенциальной сценической реализации [3, с. 24]. Это правило применяется также по отношению к переводчику. Адаптируя текст к реалиям принимающей культуры, переводчик знает, что его текст пройдет еще сценическую обработку [8, с. 275]. Проиллюстрируем это следующей схемой:

Данная схема является упрощенной визуализацией того, какой путь проходит текст в театре. Важнейшим элементом театральной цепочки (сразу после автора произведения) является, безусловно, переводчик.

Переводчик является также первым интерпретатором текста. Его роль, кроме элементарных обязанностей переводчика, состоит в анализе театральных реалий обеих стран. Одним словом, имеем здесь дело с конкретизацией работы и интересов переводчика. Его переводческие решения должны опираться прежде всего на реалии сцены, в которых функционирует исходный текст. Кроме того, приступая к работе, переводчик учитывает требования и ожидания режиссера, с которым сотрудничает. Этот вопрос находит отражение в работах Веслава Ющака, который констатирует:

Tekst tłumaczony zaczyna się od brudnopisu większych partii, czasem całości, a następnie ulega wielokrotnemu „szlifowaniu”, pewne fragmenty są „redagowane” niemal nieskończone, niekiedy odkładane i przerabiane od nowa. To samo dotyczy całości, która czytana po dłuższej przerwie zmienia się dalej. I ten proces zdaje się nie mieć końca.

Интересным в этом плане является еще один инструмент, которым может воспользоваться переводчик. Речь идет об интуиции [11, с. 57-71]. В науке интуиция рассматривается как возможность ума решать проблемы вне сознания и рационального мышления. Она часто предопределяет выбор переводчика, прежде всего при подборе эквивалентов.

Следующим этапом во время реализации сценического текста является работа театрального коллектива: режиссера, который интерпретирует текст согласно своему видению, затем – хореографов, музыкантов, художников по костюмам и, наконец, актеров, которые придают сюжету новые значения благодаря своим личным чертам и профессиональному мастерству. Последняя интерпретация (и оценка всего спектакля) принадлежит зрителю. Общеизвестно, что аудитория может быть разнообразной, и это переводчик должен учесть в ходе своей работы. Отметим, что хороший перевод – это такой, который соответствует оригиналу, как на филологическом уровне, так и на уровне чувств (эмпирическом, художественном). Одним словом – он должен вызывать у реципиентов аналогичную коммуникативную реакцию, как оригинал.

Нам кажется также необходимым затронуть здесь вопрос упомянутого выше диалога. И. Левый, чешский переводовед, утверждает, что сценический диалог является важнейшим из творческих элементов в пьесе и носителем существенной информации. Левый считал, что сценический диалог представляет собой особую семантическую структуру, так как относится к сценическим реквизитам

и действию. Диалог ускоряет сюжет. Это не только высказывания персонажей, но также их характеристики [12, с. 20; 13, с. 151]. В количественном плане писала об этом и Суссан Басснетт [14, с. 91]:

The translator must engage specifically with the signs of the text: to wrestle with the linguistic units, the speech rhythms, the pauses and silences, the shifts of tone or of register, the problems of intonation patterns: in short, the linguistic and paralinguistic aspects of the written text that are decodable and reencodable.

Одним из наиболее влиятельных этапов рецепции перевода является его критика. Общеизвестным является тот факт, что критика играет значимую роль в формировании взглядов как отправителя, так и получателя сообщения. Уже с XVIII века театры зависели от критики и цензуры, которые настолько влияли на восприятие драм, что их оценки часто считались неопровержимыми. Литературно-театральная критика в значительной мере влияла на то, что появлялось на афишах театров. Критики создавали свои школы, курсы, являлись меценатами артистов [15, с. 37-39]). Критика оказывала также влияние на перевод. В качестве примера может послужить пьеса *Don Carlos* (которая ставится в Кракове с 28 февраля 1874 года). Критика посчитала эту инсценировку неудачной из-за плохого перевода и громко выражала свое недовольство [16, с. 60].

Роль театральной критики находит отражение во многих работах. Среди них следует упомянуть труды Питера Ньюмарка [17, с. 184], который замечает:

Criticism is essential because it painlessly improves your competence as a translator, secondly, because it expands your knowledge and understanding of your own and the foreign language as well as the topic; thirdly because, in presenting you with options, it will help you sort out your ideas about translation.

Учитывая все вышеизложенное, попытаемся создать декалог переводчика драматургических произведений:

1) Память об эстетике, тематике и компетенции (социальной, культурной и герменевтической [18, с. 224]), а также об ожиданиях рецептивной среды, учитывая степень развития театра в данной культуре [19, с. 212];

2) Память о сосуществовании уровней перевода – пара- и лингвистического [20, с. 195];

3) Память о диалектичности текста и спектакля – *the two texts – written and performed – are coexistent and inseparable* [14, с. 195];

4) Память о специфике орального сообщения, подвергающегося требованиям сцены;

5) Память о том, что сцена является последней и наиболее строгой верификацией переводимого текста;

6) Память о том, что перевод в любое время должен отождествлять то, что наиболее актуально;

7) Память о том, что перевод должен быть адекватен потребностям и требованиям широко понимаемого общества театра;

8) Память о том, что перевод – это метаморфоза и селекция компонентов оригинального текста, которые будут основой для текста в культуре реципиента [20, с. 191];

9) Память о том, что работа над произведением не заканчивается в момент передачи перевода для сценической реализации, но это постоянная работа с театром;

10) Память о том, что текст должен служить для многократного чтения режиссером и одновременно однократного визуального восприятия зрителем. Таким образом, здесь нет места на комментарии, дополнительные высказывания или объяснения.

Подытоживая вышесказанное, процитирую Догласа Лангворти: *The translator must live with the imperfection of his or her work while still striving for the best* [9]. На это ощущение влияют, во-первых, многоаспектность работы над драматическим текстом, во-вторых, то, что текст, с которым работает переводчик, существует в театре лишь определенное время, и в-третьих, любой новый перевод – это новая интерпретация текста. Любой перевод стареет, поэтому нужны новые версии или их обновление. Функционирование текстов зависит от времени, места, их семантики, композиции, а даже от нравов целевой аудитории. Вместе с тем необходимо помнить, что стиль должен сохраняться, а язык – модернизоваться [8, с. 271]. Стефания Скварчинская утверждает: *Naturalnym prawem dzieła sztuki jest przetrwanie czasu, w którym powstało, przywilejem arcydzieł – „bujna żywotność poza granicami wieków”, ich aktywny udział w rozwoju kultury oraz coraz szerszym z biegiem czasu zasięgu* [1, с. 99]. Использование другого перевода при инсценировке пьес придает оригинальному тексту новые актуальные для данной сцены и культуры черты и качества.

Литература

1. Skwarczyńska S., *Swoisty problem przekładu tekstu dramatycznego*, в: *Na križovatec umeni*, Universita J.E.Purkyně, Brno 1973, с. 514.
2. *Большой толковый словарь русского языка*. Гл. ред. С.А. Кузнецов. Интернет-источник (<http://gramota.ru/slovari/dic/?bts=x&word=театр>) [дата обращения 15.01.2018].
3. Ziomek J., *Semiotyczne problemy przekładu*, в: *Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja nr 2 (26)*, Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1976,

с. 195. **4.** Бахтин М., *Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. Опыт философского анализа*, в: Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества, Издательство: Искусство, Москва 1986, с. 300. **5.** Kowzan T., *Znak w teatrze*, в: Wprowadzenie do nauki o teatrze. Dramat–teatr, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1976, с. 383. **6.** Eco U., *Pejzaż semiotyczny*, P.I.W., Warszawa 1972, с. 402. **7.** Marinelli L., *Tłumacz jako „medium” (rzecz o literackości tłumaczenia teatralnego i teatralności tłumaczenia literckiego): przywołanie duchów Kantora*, в: Przekładaniec nr 31/2015, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, с. 310. **8.** Juszczak W., *Przekład jako praktyka humanistyczna*, в: Przekładaniec nr 31/2015, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, с. 310. **9.** Langworthy D., *Why Translation Matters*, в: Theatre Journal, vol. 59, no. 3, Theatre and Translation 2007. Интернет-источник (<http://www.jstor.org/stable/25070062>), [дата обращения 30.11.2017]. **10.** Skwara E., *Tłumacz na tropie, czyli o ruchu scenicznym w Phormio (wersy 981-989) Terencjusza*, в: Przekładaniec nr 31/2015, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, с. 310. **11.** Piotrowska M., *Intuicja tłumacza w kontekście badań przekładoznawczych*, в: Między Oryginałem a Przekładem. Teoria tłumaczenia czy teorie tłumaczeń?, cz. 2 nr 2/2016, Księgarnia Akademicka, Kraków 2016, с. 163. **12.** Олицка Д.А., *Перевод драмы: специфика, проблемы, подходы*, в: Вестник Томского государственного университета № 357, Томск 2012, с. 201. **13.** Левый И., *Искусство перевода*, Прогресс, Москва 1974, с. 154. **14.** Bassnett-McGuire S., *Ways through the Labyrinth. Strategies and Methods for translating theatre texts*, в: The Manipulation of literature: studies in Literary Translation, Croom Helm, London 1985, с. 249. **15.** Sobieraj T., *Polska krytyka i myśl teatralna w drugiej połowie XIX wieku. Studia i szkice*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014, с. 206. **16.** Malinowska E., *W ilustrowanym tygodniku „Kłosy” (1865–1890)*, в: Polska krytyka teatralna w XIX wieku. Ред. Kuchtówna L., Krasieński E., Instytut Sztuki PAN, Warszawa 1994, с. 163. **17.** Newmark P., *A textbook of translation*, Prentice-Hall International, New York 1988, с. 288. **18.** Пави П., *Словарь театра*, Прогресс, Москва 1991, с. 501. **19.** Lappo I., *Tłumacz jako kreator życia artystycznego: najnowszy dramat rosyjski na scenach polskich*, в: Przekład-kolonizacja czy szansa? Nr 35/2013, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice 2013, с. 266. **20.** Tatu O., *A few considerations on drama translation*, в: Bulletin of the Transilvania University of Brasov, Series IV: Philology and Cultural Studies № 1/2011, Transilvania University Press, Brasov 2011, с. 195.

*Olesia Cherkashchenko, Alyona Parkhomenko
Dnipro, Ukraine*

Innovative Use of Technology while Teaching Translators

Nowadays, digital technologies have become common teaching tools in educational and professional settings all over the world. Student centred approaches, collaborative work methods have been essential tools of modern education for a long time and proved their efficiency and resulting quality. Yet, technological development has introduced new tools and ideas, particularly those based on ICT, which make teaching and learning more efficient and are a must for educational establishments. Even having many years of teaching experience, you may be less likely to have similarly rich and efficient techniques compared to those implementing digital technologies, which have fundamentally changed how we teach and learn. Every year they increase in complexity and diversity making it possible for educators to address a broader scope of perspectives at different levels of training future experts. Knowledge has become widely distributed and accessible and university teachers can do their best to benefit from innovative use of technology.

Translation is one of the most fundamental issues of human activities, allowing us to interact within and across cultures and training translators/interpreters is never to become irrelevant. Good intercultural communication, understanding of cultural differences, abilities to choose appropriate options and make relevant decisions are critical for translators and interpreters, who have become part of global networks. Thus, teaching translators- and interpreters-to-be, it may not be enough to teach a foreign language and to practice certain translation techniques. The skills should be developed and the knowledge is to be acquired which will help to meet the global challenges which today's world presents, and to succeed in diverse environments featuring cultural differences. While certain aspects, including grammar practice, mastering translation techniques and transformations, can be trained within classrooms, others such as translating/interpreting in different environments and under different conditions, broad understanding of the nature of translation and ability to deal with different representatives of the increasingly multilingual world require wider space and range of participants. These are innovative technologies that allow closing the gap between the traditional instructional style of university teaching and more interactive means of communication required today. They act as teachers' classroom enrichment resource or/and can be studied independently by students requiring them to develop their

profiles, creating and promoting content, and crediting the work of others. Internet technologies provide opportunities for international and intercultural communication. A great number of authentic data, which are regularly reviewed, allow students to find themselves in the virtual language environment, hearing, reading, translating real-life foreign texts.

Appropriate use of innovative technologies can enhance the teaching and learning experience for both university staff and students. By producing and sharing video, using digital and online tools including PowerPoint, blogs, pin-boards, collaborative platforms or social media, teachers can develop environments and conditions which consider a great number of relevant aspects and embrace a wider range of language skill development and translation/interpretation activities. Thus, proper use of PowerPoint facilitates structuring of a lesson or a lecture in a professional manner which, on the one hand, allows the teachers to present carefully selected information in a clear and understandable way and, on the other hand, enables students to avoid possible mistakes while making their notes, enhances their visual comprehension making information perception a comfortable and effective process. It allows doing quizzes and tests, gathering the outcomes of discussions and polls during class activities, providing options for consideration during class work, interacting with web sites and information, presenting complex visuals, and others. Moreover, access to the Internet and opportunities to use ready-made templates developed by other teachers do not only save teachers' time, but, most importantly, encourage educators from all over the world to share their experience, knowledge and methods of teaching, as well as to try, analyse and evaluate new approaches, techniques and facilities. It is worth understanding that the web is no longer simply an information resource, but also a space for interaction, scholarship and creativity.

Another efficient technology to be used while training interpreters is project method. Project-based learning is a complex method which contributes to the development of many key competences and allows planning the teaching process regarding students' interests and concerns. It naturally blends with other methods and techniques including those for learning in collaboration, problem and research methods. Projects develop independent thinking, awareness of information space, its benefits and challenges [1; 2]. Through their projects, the students will be able to address a variety of scenarios ranging from interpreting short presentations to complicated negotiations and committee meetings. This allows the students to develop practical understanding of their future responsibilities and better capability through workshop practice and simulation. This also develops

their critical thinking, since they are to implement information and provide context to their research work, presentation and drawing of conclusions.

Ability to use mixes of media, different authentic sources including international news broadcast, original documentaries and films, is overriding necessity while training translators and interpreters. Face-to-face interaction with native speakers is a powerful means of developing language skill, yet it is not always available on a regular basis at Ukrainian universities, particularly at regional establishments. In any case, most of them are experts in one particular field, which reduces communication and mastering the language to certain topics only. Access to numerous media, be this printed matter or stream footage, is a perfect solution to the problem enabling the teachers to present up-to-date language and allowing students to get acquainted with specific features of the language in its varied forms, functions and roles using the real language which they will face performing their professional duties.

As a result of development of electronic communication and computer assisted learning in education, particular attention is drawn to distance education which being based on the Internet technologies is a modern cross functional form of professional education oriented toward students' requirements and allowing them to enhance their proficiency continuously. Due to the distance education, students can independently master training content, do testing, being supervised by the teacher and assisted, if necessary. Mobile technologies and portable devices make this kind of learning popular and comprehensible. It allows obtaining a degree without leaving work, increases opportunities for studying at international universities, and is one of the dynamically developing directions in contemporary education. The greatest prospects of the distance learning are related to integration of telecommunication and Internet technologies which are, in particular, represented by electronic interactive video conferencing. The interactive educational video conferencing is one of the most advanced technologies of the distance education which provides suballocated online connection of teachers and students regardless of their spatial and geographical location.

What is also important, use of innovative technologies promotes partnerships and collaborations among Ukrainian and foreign universities as well as those with local, regional, national and international organisations. They allow joining a community of teachers from across the world – sharing their expertise, finding out what works for other teachers, and looking for new ideas from a range of different contexts. This contributes to further promotion and support of students' mobility, their participation in various events and arrangements both nationally and internationally.

Extensive use of technologies introduces new roles and responsibilities for the teachers as well. The teachers' tasks as for preparation include proper search of relevant material which should pursue educational, professional goals and consider linguistic, cultural, cross-cultural, communicative, social and aesthetic issues. They are to improve their online skills and ability to critically analyse sources of information. They also have to explore the rich and diverse range of information available online, explaining how to use search tools effectively, and the ways in which students can assess information that they may need to use in their studies and/or future professional activities. Online teaching is different from teaching in the classroom as it requires different skills. Abundant data and information sources online can become a challenge for inexperienced students; thus, they should be taught how to use a variety of search engines and tools searching online effectively, how to combine information from multiple sources, blending online and offline materials to aid their learning and performing research studies. It is necessary to explain and show how to assess and evaluate information considering the authority, timeliness and relevance of sources to ensure validity of the work they do. No doubt, this will enhance the students' capabilities so that they can continue to develop the appropriate knowledge, understanding, social and practical skills for continuing employability, and competitiveness.

What can hamper the process is the lack of appropriate training in both the programme and the technology among university teachers. Regarding the issue, it can be solved in two ways. Most universities have technological base which is sufficient to provide the teaching staff with the knowledge, skills and competences required for proper handling of innovative technologies. Apart from this, it is to be a teacher's responsibility and readiness to change and acquire new skills and techniques. Fortunately, there are various opportunities to upgrade the knowledge nowadays including free online courses from top universities and specialist organisations. The range of the courses will provide the teachers with concepts related to mobile technologies, which explain how to teach and learn in a networked world and how to make use of one's personal learning network, will help to develop teachers' own communication skills when working with others. Here teachers can learn about different digital strategies and techniques that are available for education to use.

Therefore, innovation of educational processes and use of innovative technologies make one of the basic demands in training future translators and interpreters at every level of education. They contribute to the development of specific knowledge and skills, such as curiosity, intuition, critical thinking, problem solving, decision making as well as ability to

learn from failure, which is of great importance for translators/interpreters. Technology-based assessments can make tests easier to administer and score, answer the need for more frequent classroom-based assessments, enable teachers to expand feedback through better communications with students, and provide real-time feedback and guidance. However, overuse of the Internet resources may appear to be negative both for students and educational process. The teaching/learning process is to be well-balanced supported by thoroughly chosen and substantiated material which corresponds to the goals of the lecture/lesson, is of communicative, cognitive and cultural value and considers students' requirements and interests.

References

1. Aplaeva J. Project Method as an Innovative Technology for Teaching English [Text], 2017. [electronic source] Available at <https://conference.pixel-online.net/ICT4LL/files/ict4ll/ed0010/FP/4206-QIL2774-FP-ICT4LL10.pdf/>
2. Гаврилова А.В., Черкащенко О.Н. Проектные технологии в процессе обучения иностранным языкам//XIII Міжнародна конференція «Стратегія якості в промисловості і освіті» (5-8 червня 2017 р., Варна, Болгарія): Матеріали у 2-х томах. Том II. – С. 264-266.

Mehmet Şahin
Izmir, Turkey

Today and Tomorrow of Fansubbing

Audio-visual translation (AVT), interlingual subtitling in particular, has become a highly sought-after service in most parts of the world due to the growing number of foreign productions broadcast on televisions or as paid services such as Netflix, Hulu, and Apple TV. Most of those productions do not even engage with the dubbing process at all, as this would be time-consuming for productions launched simultaneously in various parts of the world. Multilingual subtitles for productions offered by entertainment companies or online TV services are generally created by professional translators, and their work is compensated based on the conditions which are largely decided on by the employers. AV translators are usually required to conform to employers' directions, which makes self-censorship a common practice in many settings.

AVT has become part of the translation curriculum in many educational contexts in the last two decades [1], and translation students show great interest in this area. Apart from T&I departments, online certificate programs or courses on subtitling are available for amateur AV translators [2]. In AVT

linguistic, intercultural and technological competence are intertwined, and universities need to provide a learning environment that is similar to real-life working conditions [3].

As well as this work by qualified translators, translation by non-professionals is also becoming a more common practice in the field of AVT, described as “fansubbing”. Fansubbing, also named as amateur subtitling, is becoming popular, especially among young people. Some of the main factors feeding the fansubbing practice seem to be:

- the ubiquity of software for subtitling (free and open source applications are commonly used);
- availability of venues for distributing fansubs (personal blogs, portals, forums, peer-to-peer file sharing, and social media);
- the lack of sanctions against illegal use of copyrighted material (e.g. no reported incident of punishment for distributing such content in Turkey);
- demand for immediate subtitles for online videos (tweets and posts asking fansubbers about the release time of the subtitles);
- altruism (enabling the audience to reach multilingual content without expecting any reimbursement);
- hidden competition among fansubbers (urge to increase one's visibility among the fansubber community).

Collaboration in translation is also an emerging practice, enabled by networked computers and second and third generations of the Web, which all encouraged participatory culture. Crowdsourced translation has long been a means of rendering the web multilingual. The same approach can be observed in fansubbing, where fansubbers translate movie or serial subtitles by collaborating on, or sharing episodes. Fansubbing remains on the “unsolicited translations” side in the map of concepts related to crowdsourcing (see Figure 1) outlined by Jiménez-Crespo [4].

Collaborative nature of fansubbing is emphasized in several studies [5]. As He [6] highlights:

At the beginning, digital fansubs were done on an individual basis. It is competition that made fansubbing a group work. Fansubbers realized that by working in groups they could accelerate the process, and thereby snatch the very first flow of audience by fast delivery. For that reason, fansubbers formed different fansub groups to create fansubs of their favorite audiovisual works (p. 24).

In a recent study, Şahin [7] investigated how the practice of fansubbing helps to surmount censorship in subtitles in Turkey. He surveyed 107 AV translators and found that the majority were university students or graduates.

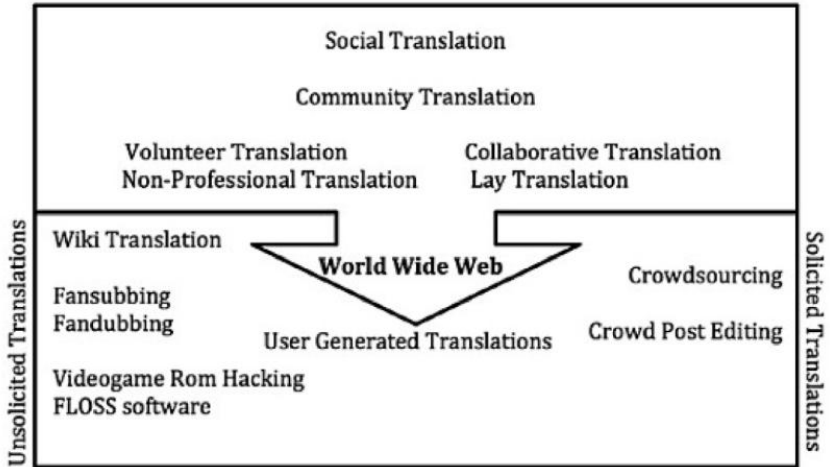

Figure 1. Mapping concepts related to crowdsourcing in translation studies [4]

About two thirds (68%) had no training in translation, and the same percentage were male. Almost half considered themselves competent in translation strategies, and 21% very competent. The average age of the participants who chose to reveal their age ($n=106$) was 26, and 70 participants were between 18-27. The participants translated mainly for sources open to public, and internet portals ($n=57$). The number of participants translating for TV channels, and private individuals/institutions was 26 and 27 respectively. Only 8 had worked for film festivals as AV translators. It is important to note that 33 participants were involved in fansubbing only.

Şahin [7] also found that most participants were engaged in fansubbing for personal interest, to improve translation skills, and to serve the public good, while Bold's[8] examination of fansubbing practice in Brazil emphasized two major motivations:

(1) *the prestige and acknowledgement that fansubbers and their teams earn as their signed translations circulate on the Web, and* (2) *“the weakness of Brazilian distribution, which includes broadcasting delays and the limited availability of many categories of legal media goods”* (p. 7)

Another study regarding the context of Turkey by Erguvan [9] focused on subtitles produced by fans for open-access and subtitles used in TV broadcasting. His conclusion, citing Díaz Cintas, [10] was as follows;

[...] fan-produced subtitles, unlike those in professional environment, do not need to clean up “emotionally charged language such as swear

words and other taboo expressions” (p. 278) which are a particularly sensitive issue in the Turkish media. (p. 164)

Fansubs are quite popular and are greatly in demand. Every day millions of video and subtitle files (usually in srt, sub or sbv formats) are downloaded from sites and portals. Most of the fansubbers are active in social media and interact with peers as well as their own “fans”. However, we should also note that not all fansubbers are able to become widely-known, partly due to their lack of required competences. As one Finnish professional AV translator emphasizes [11]:

We must be able to defend the boundaries of our profession in such a way that non-experts cannot continue meddling in our field. Would lawyers allow non-lawyers to intrude in the essential prerequisites of their professional performance? Needless to say that translators with non-translational training background have the same responsibility as anyone in training themselves into professional subtitlers but, on the average, they have even more to learn. [11]

The popularity of fansubbing is rising in many countries. Yet, we should ask: For how long can this popularity continue? In this article, I will discuss two possible scenarios for the future of fansubbing: (1) a gradual increase in restrictions leading to the evanescence of fansubbing, and (2) the reign of fansubs rendering other sources of subtitle production. Of course, we can speculate about other scenarios but we will focus on the two extreme.

In recent years, control over individuals’ online activities has increased in Turkey and elsewhere. Copyright issues are becoming a greater concern for users as they witness or experience limited access to online contents. As most of the audio-visual contents are now made available only in the online environment, companies are investing to prevent free access to their copyrighted content. In Netherlands, fansubs were declared illegal by a court [12], a striking example of sanctions against this practice. Another example is the criticism of the movie *Subs Heroes* by the Italian cinema industry, because of its depiction of volunteer translators as digital heroes [13].

Lee [14, p. 241-242] calls fansubbers “cultural consumers”, and lists six rationales for their efforts to gain unauthorized access to copyrighted content:

1. finding pleasure and getting a sense of alternative consumption and liberation
2. community building and participation
3. reaction to the problematic business ethics of cultural industries
4. the high price of legitimate products such as CDs and digital albums
5. testing and accessing new contents that are not available elsewhere

6. association with higher humanitarian and cultural values, such as democracy and freedom

Lee [14, p. 249] also emphasizes, “[...] copyright is not only a legal but also a social and cultural construct open to cultural consumers’ own understanding and interpretation”. This suggests that fansubbing has varying degrees of popularity in different countries. For example, we can argue that in collectivist societies, such as Turkey, copyright infringement may be taken less seriously than in more individualistic countries such as England. On the other hand, a study investigating intercultural differences in music piracy by Condry [15, p. 359], pointed to the existence of “a convergence of attitudes among fans in the US” instead of differences “in the treatment of ideas of copyright, creativity, and music.”

If we consider the illegal access to copyrighted content as one of the means of sustenance of this practice, then could we argue that further restrictions in the online environment and stricter punishment would lead to the evanescence of the practice of fansubbing? This is quite possible, but considering the previous experience with more tangible cases of copyright infringement in Turkey, i.e. pirated books or audio-video cassettes, we can argue that minimizing unauthorized use and distribution of copyrighted content will take time.

The second scenario is the increased popularity of fansubs to the extent that it produces a greater volume of subtitles than original productions. With the daily occurrence of technological development and the emergence of new applications, we can expect new ways of accessing a fansubbed movie or a TV show. The viewer would be free to access the video material legally, and leave the burden of illegality on the fansubber. However, technical details such as synchrony of subtitles with the AV content are yet to be solved before this scenario can be realized.

The realization of this scenario, of course, would put professional AV translators’ jobs at risk. The number of professional AV translators employed would decrease significantly in the event that TV companies or online TV services choose crowdsourcing as a means of offering multi-lingual content, provided that there are no restrictions due to censorship policies. On the other hand, in this scenario, there would always be a concern about the sustainability of provision of subtitles, since it would depend on individual fansubbers, rather than an institutionalized entity such as a TV company. Another version of this scenario can be called “autosubbing”, which would be possible due to progress in machine translation. However, this version would also render fansubbing redundant. It is of course doubtful whether automatic translation could reach sufficient

quality in the near future so as to accurately translate content highly loaded with idiomatic and colloquial language use.

Apart from the two scenarios discussed above, one may speculate more on the future of fansubbing and AVT in general. Without any doubt, fansubbing practice has greatly contributed to the field of translation. Viewers often have immediate access to uncensored, original linguistic content due to the efforts of fansubbers [7, 9, 16]. The visibility of translation and awareness of the public about translation has increased with the widespread of the use of fansubs. On the other hand, fansubbing is considered as a detriment to the translation profession, especially when erroneous fansubs go viral as examples of unacceptable practice. Moreover, the attitude that “anyone can be an AV translator” seems to be undermining the value of translation education and distorting the public perception of the translation profession. In Turkey, fansubbing is likely to continue its growth for at least a decade, due to insufficient legal sanctions against copyright infringement, and to high level of censorship on the AV content. As it is the case in any translation sub-field, changes will occur in fansubbing practice, which might entail either of the two scenarios discussed in this paper.

References

1. Díaz-Cintas, Jorge. (2008). *The Didactics of Audiovisual Translation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
2. ACME – Audiovisual Content and Media E-Learning. Subtitling and Dubbing | Online Courses for Audiovisual Translators <https://www.acmeedu.org/translation-for-subtitling>. Last accessed February 19, 2018.
3. Díaz-Cintas, Jorge. (2008). Teaching and learning to subtitle in an academic environment. In *The Didactics of Audiovisual Translation*. pp. 89-103. Díaz-Cintas, Jorge (Ed.). Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
4. Jiménez-Crespo, Miguel A. (2017) Translation Crowdsourcing: Research Trends and Perspectives. In *Collaborative Translation: From the Renaissance to the Digital Age*. Anthony Cordingley, Céline Frigau Manning (Eds.). Bloomsbury Publishing.
5. Dwyer, Tessa (2012). “Fansub Dreaming on ViKi: “Don’t Just Watch But Help When You Are Free”. *“The Translator”* 18.2: 217-243.
6. He, Tianxiang. (2017) “The Rise of Fan Activities and the Tension with Copyright Protection in the Digital Environment.” *Copyright and Fan Productivity in China*. Springer, Singapore, 13-45.
7. Şahin, Mehmet [in review]. Surmounting censorship in subtitles in the context of Turkey. *Parallèles*.
8. Bold, Bianca (2011). The power of fan communities: An Overview of Fansubbing in Brazil. *Tradução em Revista*, 11(2). 1-19.
9. Erguvan, Mehmet (2016). Venutian Scale in the Realm of Subtitling in Turkey. A Comparative Analysis of the Fansubs and the Official Subtitles of Family Guy. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi (Journal of Translation Studies)*, 22, 147-168. <http://fs.hacettepe.edu.tr/ceviribilim/dosyalar/sayilar/sayi22.pdf>.
10. Díaz Cintas, Jorge. (2013). “Subtitling: Theory, practice and research.” *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and

New York: Routledge. 273-287. **11.** Holopainen, Tiina. February 2010. Professional Audiovisual Translation. http://www.av-kaantajat.fi/in_english/professional-audiovisual-transla/. Last accessed February 19, 2018. **12.** Anthony, Sebastian (21 April 2017). Fansubs for TV shows and movies are illegal, court rules. <https://arstechnica.com/tech-policy/2017/04/fan-made-subtitles-for-tv-shows-and-movies-are-illegal/>. Last accessed February 19, 2018. **13.** Andy. (February 17, 2018). Subtitle Heroes: Fansubbing Movie Criticized For Piracy Promotion. <https://torrentfreak.com/subtitle-heroes-fansubbing-movie-criticized-for-piracy-promotion-180217/> Last accessed February 19, 2018. **14.** Lee, Hye-Kyung. (2011) "Cultural consumer and copyright: A case study of anime fansubbing." *Creative Industries Journal* 3.3: 237-252. **15.** Condry, Ian. (2004). "Cultures of music piracy: An ethnographic comparison of the US and Japan." *International journal of cultural studies* 7.3: 343-363. **16.** Khoshsaligheh, Masood, Saeed Ameri, and Milad Mehdizadkhani. (2017). "A socio-cultural study of taboo rendition in Persian fansubbing: an issue of resistance." *Language and Intercultural Communication*: 1-18.

Дмитрий Шлепнев

г. Нижний Новгород, Российская Федерация

**Теория перевода как учебная дисциплина:
модель курса в компактном изложении**

В общем виде курс общей теории перевода (ОТП) может быть построен двояко: как практически ориентированный или же как фундаментально-теоретический. В первом случае он в первую очередь направлен на освоение будущими переводчиками профессиональной деятельности. Во втором – на столь возможно широкое ознакомление с теоретической мыслью: различными теориями, подходами и т.д. Как представляется, на начальном этапе – этапе формирования переводческих умений – нам необходим первый подход.

Закономерный вопрос: как организовать такой курс. Хотелось бы дать собственный ответ – несомненно, лишь один из возможных – и предложить модель, несколько отличающуюся от более традиционного «аспектного» или «тематического» подхода. Раздробленность «аспектов» и «тем», оторванность их друг от друга не очень-то помогает формированию целостной картины и даже более способствует созданию у студента впечатления о теории перевода как о дисциплине сугубо академической. «Темы» можно выучить, успешно их сдать и благополучно забыть, как забыть и саму дисциплину за ее «ненадобностью», что нередко и происходит.

Имеется подробное изложение предлагаемой модели (в виде раздела коллективной монографии), которое занимает почти полсотни страниц – за счет описания, «рассуждений» и, разумеется, аргументации [1]. Однако же, как мне кажется, саму модель было бы также полезно представить *в компактной форме*. Как своего рода шпаргалку или *набор ориентиров*. Физически модель воплощена – пока лишь частично – в подготовленном мной учебном пособии [2, 3]. Оно и вовсе объемно, и это при том, что в нем отражены только первый блок и «интерлюдия» (см. ниже структуру и содержание курса). Объем продиктован ориентацией на *начинающих* и, соответственно, на объяснение, аргументацию, стремление убедить и показать (см. ниже принципы курса).

Особо следует подчеркнуть, что модель не требует от преподавателя верности какой-то якобы единственно правильной и, разумеется, непогрешимой теории и не ставит заведомых догматических рамок. Все мы можем хоть как-то, да отличаться в теоретических воззрениях. Но это не должно помешать нам прийти к согласию относительно принципов, общей организации курса, т.е. схемы, каркаса, и некоторых ключевых моментов (в частности, что перевод есть коммуникация, с чем сегодня не согласиться вряд ли возможно).

Цель и общие принципы организации курса

Цель курса. Курс ОТП должен способствовать формированию переводческого мышления, сущностного понимания ремесла, сущностного понимания переводческой деятельности, чтобы обеспечить в итоге качественную успешную работу: *что будущему переводчику необходимо понимать, знать, учитывать, чтобы производить качественный продукт*. Курс ОТП должен служить для подготовки к профессиональному отношению к работе и к разумной адаптации, тем более что практические курсы перевода не способны охватить весь спектр переводческой деятельности, все существующие жанры, предметные сферы, тексты и ситуации. Курс ОТП не должен восприниматься (и преподавателем, и студентами) как нечто стороннее (чтоб не сказать потустороннее) по отношению к практическим курсам перевода. Необходимо четкое осознание того, что всё это единое целое, направленное на реализацию общей задачи – снабдить инструментом и научить этим инструментом пользоваться.

1. *Практическая ориентированность.* Об этом уже было сказано. Причем это должно не просто декларироваться преподавателем (кто же сейчас этим принципом не клянется?): практическую ориентированность курса должны увидеть сами студенты.

2. *Принцип развития и наращивания деталей. Единство и взаимосвязь частей и целого.* Этот принцип идет вразрез с традиционным «тематическим» подходом. Существенные для понимания перевода положения должны представлять собой, скорее, ряд сквозных (ключевых) идей, которые переплетаются, пересекаются и рассматриваются под разными ракурсами, сливаясь в единое целое, развиваясь по мере продвижения и обрастая деталями, как плоть. Последовательность, условно говоря, этапов (см. ниже) – не формальное чередование отдельных «тем»: каждый этап позволяет повернуть и рассмотреть наш предмет под нужным углом, особо выделяя и подчеркивая те или иные детали, которые упоминаются или разбираются и на других этапах.

3. *Постоянное обращение к практике.* Обилие примеров, причем концептуального свойства, а не просто на уровне отдельных фраз и «хорошо/плохо». Необходимо показывать, в чем практическая ценность изложенного. А также как практика подтверждает или опровергает то или иное построение.

4. *Доступность изложения. Не только декларативность.* Первая часть банальна и очевидна. Вторая – чуть менее: необходима не просто декларация истин, но иллюстрация, объяснение, стремление показать и убедить (см. также п. 5).

5. *Стимулирование критического и творческого мышления. Призыв к осмыслению, а не к безрефлексивному заучиванию некоей догмы.* Например, если мы считаем нечто верным и нужным, то стремиться следует к тому, чтобы студент принял это не потому, что у нас есть власть, а через осмысление, понимание. Студентам необходимо осознать, что существуют конвенциональные пути, которые необходимо знать, но также возможны и отклонения, когда необходимо понимать, как себя вести.

6. *Использование потенциала совместимости и взаимодополнения между различными теориями и подходами. Современность и охват.* Использовать все, что полезно (соответственно, отсеивая то, что не работает), не позволяя догматическим рамкам сковывать себя. Парадокс в том, что потенциал совместимости и взаимодополнения а) существует и даже б) нередко больше, чем кажется теоретикам, более озабоченным защитой собственной территории и чистотой своих лучших в мире концепций, которые при этом вовсе не обязательно такие уж безупречные и полные. То, что представляется полезным, разумно интегрировать непосредственно в свои объяснения, а не рассматривать изолированно как отдельные «модели» и т.п.

7. *Прескриптивность как выдвижение гипотез, обладающих предсказательной силой.* Дидактика и практика перевода абсолютно немислимы без прескриптивного аспекта. Предлагаю воспользоваться уточнением Э. Честермана [4, с. 45-54] и трактовать прескриптивные положения как прогноз, апеллирующий к эмпирическим данным: если поступать рекомендуемым образом, то можно прогнозировать с достаточным основанием качество и приемлемость результата. Здесь важна расстановка акцентов: не просто «надо так, ибо я (авторитетная фигура) считаю, что это правильно», а «потому что». Это не только переводит прескриптивизм в научную плоскость, но подчеркивает общий практически-ориентированный подход. Переводчику необходимо знать традиционные, стандартные принципы работы с определенными текстами в определенных ситуациях, знать традиционные пути решения проблем (копить знания). Также знать (информировать студентов), что на практике прескриптивизм может принимать жесткие формы и даже (в некоторых случаях) противоречить здравому смыслу. Значит, переводчику нужно понимать, как к этому следует относиться и как поступать.

Структура и содержание курса

Для удобства курс можно представить в виде *трех основных блоков и одной интерлюдии*:

I. Базисные представления о переводе;

I bis. Интерлюдия: о переводоведении и разновидностях перевода;

II. Развитие: элементы производственного процесса и коммуникативной ситуации;

III. Переводческий анализ и подготовка.

Последовательность первых двух блоков как таковых жесткая. При этом часть их содержимого может, вероятно, перетекать между блоками. Третий блок может встраиваться в заданную последовательность, но также, видимо, сочетаться с первыми двумя и даже выноситься, в зависимости от конкретного учебного плана, на иные (смежные) дисциплины. Объем, детализация и т.п. зависят от условий работы, в частности, этапа подготовки и количества отведенных на дисциплину часов.

Блок I. Базисные представления о переводе:

✓ *Перевод как понимание: требование понимания* (от текста до ситуации). Перевод – не слова, не фразы, а текст в ситуации. Понять, прежде чем перевести.

✓ *Прагматика. Перевод как коммуникация: интерпретация, работа со смыслами, релевантность.* Перевод должен быть эффективной

коммуникацией: отвечать поставленной задаче (= возможность его должной интерпретации и использования); для этого сообщать информацию оптимальным для ситуации и текста образом (учет специфики получателя, поставленной задачи, текста и т.д.; релевантность). Разбор соответствующих параметров и требований: от умения строить текст (цельность, осмысленность) до осознания того, что на смысл работают лингвистические и экстралингвистические составляющие (не просто «общий смысл»). Релевантность – важнейшее понятие.

✓ *Перевод как специфический вид деятельности. Цель перевода.* Предлагаю цель сформулировать так: создать продукт, который функционирует, «работает», т.е.: а) обеспечивает коммуникацию (способен обеспечить должную интерпретацию или их множество), б) может использоваться по назначению, в) отвечает определенным параметрам в данной ситуации – в согласии с потребностями и пожеланиями работодателя, спецификой текста, потребностями и спецификой получателя, конкретным социокультурным контекстом, существующими переводческими нормами (или с их нарушением, что тоже возможно) и т.д. Подразумевается, что ПТ при этом должен обладать релевантным сходством с ИТ

✓ *Перевод как межкультурная коммуникация. Межкультурный барьер.* Элементы барьера. Соответствующие проблемы. Задача переводчика в целом: встроить оптимальным образом текст в принимающую культуру (в данной ситуации). Рассматривать ли текст в контексте исходной культуры или через призму культуры принимающей – и насколько (шкала; релевантность). (Здесь же я предпочитаю говорить об узусе, о естественности речевых реакций, рассматривая язык как элемент культуры)

✓ *Строительство текста (дискурс, дискурсивные параметры) – умение строить текст, пригодный в данной коммуникативной ситуации.* Жанр. Стилль как отбор средство выражения: функциональный стилль, формальность (коммуникативная дистанция), узус, соотношение и учет индивидуального и стандартного, оценка экспрессивности, оценочности – оценка релевантности на входе и на выходе. Интертекст. Не только вербальное оформление (мульти-modalность).

✓ *Перевод как процесс принятия решений. Решение проблем.* Умение принимать профессиональные ответственные решения, пригодные для данной ситуации и данного текста. Стратегическое видение: системность и целостность в действиях (решениях). Релевантность – обоснованность – эффективность – рентабельность.

✓ *Набор требований к переводческим умениям: промежуточный итог № 1 по блоку.*

✓ *Набор требований к переводу, т.е. готовому продукту: промежуточный итог № 2 по блоку.* Оба набора требований суть обобщение ранее изложенного, но теперь под ракурсом требований.

Интерлюдия. Переводоведение как дисциплина. Классификации и разновидности перевода. Возможно самостоятельное изучение (зависит от отведенного на предмет времени).

Блок II. Развитие: элементы производственного процесса и коммуникативной ситуации:

✓ *Общая схема переводческой деятельности (ход производственного процесса с точки зрения переводчика):* этапы деятельности и их характеристики в практическом рассмотрении.

✓ *Характеристика компонентов переводческого процесса и коммуникативной ситуации.* В практическом рассмотрении.

✓ *Работа со смыслами: понять и обеспечить требуемое понимание.* Триада интенция-функции-эффекты. Разбор примеров: *от понимания к созданию.* Релевантность.

✓ *Типизированные переводческие стратегии.* В связи с терминологическим разнобоем уточню, что понятие стратегии здесь соотнесено с макроуровнем, а не уровнем решения конкретной проблемы: т.е. это *общая установка* или *набор установок* по реализации перевода данного текста в соответствии с определенной целью в определенной ситуации – видение того, как должна осуществляться работа в целом. Возможны разные типологии по разным параметрам, нет единственно верной.

✓ *Приемы перевода. Приемы прагматической адаптации.* Но: учить(ся) необходимо не «применять приемы», а *принимать решения*, пригодные для данного текста в данной ситуации.

✓ *Переводческие нормы* (в современном понимании термина, идущем от Г. Тури). Можно дать следующее определение на основе дефиниции К. Норд [5, с. 53] и построений Э. Пима и Э. Честермана [6, с. 91-92; 7, с. 64, 67]: *имплицитные необязательные правила поведения, соблюдение которых ожидается в определенной ситуации представителями данной культуры и переводческого сообщества, а несоблюдение может повлечь за собой санкции.*

✓ *Переводческая этика.*

Блок III. Переводческий анализ и подготовка:

✓ *Детализация переводческого анализа.* Важно: анализ должен быть практически-ориентированным, а не формальным лингвистическим, стилистическим и т.д.

✓ *Детализация подготовки к переводу.* Что нужно прояснить и узнать, где, как и т.д. Цель подготовки: *снять неопределенность на входе и на выходе.*

Если позволяет количество отпущенных часов и уровень подготовки (ср. бакалавриат и магистратуру – например, мне сейчас не очень позволяет), то в рамках Блока II можно углубиться собственно в теорию. Продуктивнее всего было бы вызвать студентов на аргументированные самостоятельные суждения и дискуссию. Например: *что считать переводом, насколько широко его трактовать; дать свое определение перевода; как относиться к «эквивалентности», стоит ли использовать этот термин и если да, то как его трактовать;* можно, разумеется, производить *критический анализ различных переводоведческих концепций* (правда, в этом случае нужно помнить, что жизнь не остановилась на семантической или ситуативной моделях, уровнях эквивалентности В.Н. Комиссарова и динамической эквивалентности Ю. Найды); предложить собственную классификацию приемов, стратегий или критически рассмотреть существующие. И т.д.

Полагаю, что предлагаемая модель может немного помочь нам в достижении нашей общей цели и послужить формированию у студентов целостного – и при этом реалистического – представления о переводческой деятельности.

Литература

1. Шлепнев Д.Н. *Общая теория перевода: возможная модель курса* // Методические основы подготовки переводчиков: обобщение опыта: Монография / Под общ. ред. В.В. Сдобникова. Н. Новгород: НГЛУ, 2017. С. 153-192.
2. Шлепнев Д.Н. *Общая теория перевода: начала. Часть I:* Учеб. пособие. Н. Новгород: НГЛУ, 2016. 384 с.
3. Шлепнев Д.Н. *Общая теория перевода: начала. Часть I (продолжение). Часть II:* Учеб. пособие. Н. Новгород: НГЛУ, 2017. 272 с.
4. Chesterman A. *Reflections on Translation Theory.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2017. 396 p.
5. Nord C. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained.* Manchester: St.Jerome Publishing, 1997. 160 p.
6. Pym A. *Translation research terms – a tentative glossary for moments of perplexity and dispute* // Translation Research Projects 3 /Anthony Pym (ed.). Tarragona: Intercultural Studies Group, 2011. P. 75-99.
7. Chesterman A. *Memes of translation. The spread of ideas in translation theory.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1997. 219 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Abalaki Maia, PhD, senior researcher, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Адамчик Давид, магистр, аспірант Інститута восточнославянської філології Силезького університета, г. Катовице, Республіка Польща

Akopian Mariami, PhD Candidate, English Language Lecturer, Department of School of Languages, International Black Sea University, Tbilisi, Georgia

Ананко Тетяна Рудольфівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови і перекладу факультету сходознавства Київського національного лінгвістичного університету, м. Київ, Україна

Антонов Сергей Николаевич, старший преподаватель кафедры последиplomного языкового образования Минского государственного лингвистического университета, г. Минск, Республика Беларусь

Баклан Ірина Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Банникова Елена Леонидовна, старший преподаватель кафедры иностранных языков Учреждения образования «Военная академия Республики Беларусь», г. Минск, Республика Беларусь

Бачманова Юлія Віталіївна, студентка кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Білоус Наталія Петрівна, старший викладач кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Болдырева Анастасия Васильевна, студентка кафедры английской филологии и межкультурной коммуникации Тихоокеанского государственного университета, г. Хабаровск, Российская Федерация

Бушев Александр Борисович, доктор филологических наук, профессор кафедры журналистики, рекламы и связей с общественностью Тверского государственного университета, г. Тверь, Российская Федерация

Введенська Тетяна Юріївна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри, професор, ДВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро, Україна

Вдовичев Алексей Владимирович, доцент кафедри теорії і практики перекладу № 1 Минского государственного лингвистического университета, г. Минск, Республика Беларусь

Вдовиченко Марина Ігорівна, студентка кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Wiech Tomasz, MD, Academic English Teacher, Speech and Language Pathologist, Kieleckie Towarzystwo Edukacyjne, Kielce, Poland

Возна Марина Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Воловик Анна Анатоліївна, аспірант кафедри англійської філології і перекладу Київського національного лінгвістичного університету, м. Київ, Україна

Вороніна Валерія Валеріївна, студентка кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Галій Людмила Георгіївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Галкіна Олександра Юріївна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Gazdeliani Elizaveta, Doctor of Philology, Researcher of Kartvelian Languages Department, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Гастинщикова Любов Олександрівна, старший викладач кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Гемборек Лукаш, магістр, аспірант Інституту восточнославянської філології Силезького університету, г. Катовице, Республіка Польща

Giglemiani Lela, Doctor of Philology, Researcher of Kartvelian Languages Department, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Гінзбург Михайло Давидович, доктор технічних наук, професор, академік УНГА, начальник відділу Інституту транспорту газу, м. Харків, Україна

Головня Алла Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Гончаренко Анастасія Андріївна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Городиська Діана Валеріївна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Гребень Татяна Мечеславовна, старший преподаватель кафедри професійної іноязычної підготовки Барановичского государственного университета, г. Барановичи, Республика Беларусь

Гришаева Елена Борисовна, доктор філологічних наук, доцент, заведуюча кафедрою делового іностраниого языка Інститута економіки, управління і природопользования Сибирского федерального университета, г. Красноярск, Российская Федерация

Гудманян Артур Грантович, доктор філологічних наук, професор, директор Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Гукасова Эра Михайловна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри новогреческой філології факультета романо-германской філології Кубанского государственного университета, г. Краснодар, Российская Федерация

Данилюк Юлія Анатоліївна, студентка кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Дем'янчук Юлія Ігорівна, кандидат економічних наук, викладач кафедри технічного перекладу Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

Jgharkava Giorgi, PhD student, Kartvelian Linguistic Program, Scientific Educational Institute of the Georgian Language at the Faculty of the Humanities, Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Ємець Олександр Васильович, кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри перекладу Хмельницького національного університету, м. Хмельницький, Україна

Журавльова Оксана Михайлівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Zekalashvili Rusudan, Doctor of Philology, Associate Professor, Department of Georgian Linguistics, Institute of the Georgian Language, Faculty of the Humanities, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Зенина Людмила Владимировна, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры иностранных языков № 2 Российского экономического университета имени Г.В. Плеханова, г. Москва, Российская Федерация

Іваницька Наталя Борисівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, Україна

Іванова Андріана Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Кабаченко Ірина Леонідівна, доцент кафедри перекладу Технічного університету «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, Україна

Каменева Наталя Александровна, кандидат экономических наук, доцент кафедры иностранных языков и профессиональной коммуникации Московского финансово-юридического университета МФЮА, г. Москва, Российская Федерация

Камовникова Наталья Евгеньевна, кандидат филологических наук, доцент кафедры психологии, педагогики и переводоведения института гуманитарных и социальных наук Санкт-Петербургского университета технологий управления и экономики, г. Санкт-Петербург, Российская Федерация

Kikvidze Zaal, Doctor of Philology, Professor, Senior Research Fellow, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Климович Наталья Викторовна, кандидат филологических наук, доцент кафедры делового иностранного языка Института экономики, управления и природопользования Сибирского федерального университета, г. Красноярск, Российская Федерация

Ковальчук Сергей Иванович, доцент кафедры теории и практики перевода № 1 Минского государственного лингвистического университета, г. Минск, Республика Беларусь

Ковтун Олена Віталіївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Козлова Наталья Николаевна, кандидат филологических наук, доцент кафедры международного права и международных связей Забайкальского государственного университета им. Н.Г. Чернышевского, г. Чита, Российская Федерация

Кондратьева Оксана Валерьевна, кандидат филологических наук, доцент, ассистент кафедры языкознания Института англистики Щецинского университета, г. Щецин, Республика Польша

Копытич Ирина Георгиевна, старший преподаватель кафедры профессиональной иноязычной подготовки факультета славянских и германских языков Барановичского государственного университета, г. Барановичи, Республика Беларусь

Крилова Тетяна Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Кримінська Яна Іванівна, студентка кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Круглякова Наталья Николаевна, декан факультета славянских и германских языков Барановичского государственного университета, г. Барановичи, Республика Беларусь

Купцова Ирина Олеговна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Kurdadze Ramaz, Doctor of Philology, Professor, Scientific Educational Institute of the Georgian Language, Faculty of the Humanities, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Kucala Kinga, MD, English Teacher, Speech and Language Pathologist, Kieleckie Towarzystwo Edukacyjne, Kielce, Poland

Levidze Marine, PhD (Philology), Assistant Professor, American University of the Middle East, Kuwait

Loladze Nana, PhD, Senior Researcher, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Lomia Maia, PhD, Associate Professor, Scientific Educational Institute of the Georgian Language, Faculty of the Humanities, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Любанец Ирина Ивановна, старший преподаватель кафедры профессиональной иноязычной подготовки факультета славянских и германских языков Барановичского государственного университета, г. Барановичи, Республика Беларусь

Ляшина Алла Георгіївна, старший викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу факультету історії та міжнародних відносин Ужгородського національного університету, м. Ужгород, Україна

Малек Мачей, магистр, аспирант Института восточнославянской филологии Силезского университета, г. Катовице, Республика Польша

Margiani Ketevan, PhD, Associate Professor, Scientific Educational Institute of the Georgian Language, Faculty of the Humanities, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Мартинюк Вікторія Вікторівна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Medvediv Andriy, PhD, Professor, Minneapolis, United States of America

Набігуз Аліна Юрївна, студентка кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Nasr Maria, PhD, Assistant Professor, Department of Languages and Translation, University of Balamand, Lebanon

Носко Ірина Миколаївна, викладач кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Оловникова Наталья Глебовна, кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедри иностранных языков Белорусского государственного педагогического университета имени М. Танка, г. Минск, Республика Беларусь

Omiadze Salome, Doctor of Philology, Professor, Scientific and Research Institute of the Georgian Language, Faculty of Humanities, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Павлова Людмила Петровна, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедри иностранных языков Частного учреждения образования «БИП-Институт правоведения», г. Минск, Республика Беларусь

Пархоменко Альона Олегівна, магістр кафедри перекладу ДВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро, Україна

Пашенко Марина Анатольевна, кандидат филологических наук, преподаватель Читинского медицинского колледжа, г. Чита, Российская Федерация

Петровська Ольга Анатоліївна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Пилипчук Марина Леонідівна, викладач кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

de Pinto Marco Syrayama, PhD, independent researcher, Brazil

Плетенецька Юлія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Плютов Вячеслав Сергеевич, доцент кафедри теорії і практики перекладу № 1 Минського державного лінгвістического університета, г. Минск, Республіка Беларусь

Поляк Владислава Олегівна, кафедра теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету, м. Запоріжжя, Україна

Прокопів Христина Євгенівна, магістрант кафедри теорії і практики перекладу факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Раздобарина Яна Вячеславовна, преподаватель англійського язика, Государственное учреждение дошкольного образования, г. Сочи, Российская Федерация

Разумовская Вероника Адольфовна, кандидат филологических наук, доцент, профессор кафедры делового иностранного языка Института экономики, управления и природопользования Сибирского федерального университета, г. Красноярск, Российская Федерация

Romanova Olga, MA (Philology), Lecturer in Professional Bachelor Higher Education Programme “Translation and Interpreting”, Baltic International Academy (Baltijas Starptautiskā akadēmija), Riga, Latvia

Рудіна Марина Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Sagliani Medea, Doctor of Philology, Senior Researcher of Kartvelian Languages Department, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Сидоренко Сергій Іванович, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Сімкова Ірина Олегівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3 факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Сітко Алла Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Струк Ірина Василівна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Супрунець Катерина Ігорівна, студентка кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Тарасенко Тат'яна Васильевна, кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедри общественных связей Сибирского государственного аэрокосмического университета имени академика М.Ф. Решетнева, г. Красноярск, Российская Федерация

Triberio Tania, PhD student, Russian-Slavic Languages Department, University of Verona, Italy

Фокін Сергій Борисович, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу з романських мов імені Миколи Зерова Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Фоменко Олена Геніївна, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики перекладу інституту іноземної філології Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна

Хавкіна Олена Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету, м. Запоріжжя, Україна

Tsikhelashvili Lela, Academic Doctor, Associate Professor, Department of the Old Georgian Language and Textological Studies, Scientific and Research Institute of the Georgian Language, Faculty of the Humanities, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Chantladze Iza, Doctor in Philology, Honorary Professor of the Pli Chavchavadze State University, Senior Research Fellow, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Черкащенко Олеся Миколаївна, старший викладач кафедри перекладу ДВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро, Україна

Chkadua Roena, Doctor of Philology, Senior Researcher of Kartvelian Languages Department, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Chumburidze Nino, PhD, Senior Scientific Collaborator, Department of the Kartvelian Languages, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Churadze Eter, Visiting Postgraduate Researcher, School of Languages, Cultures and Societies, the University of Leeds, UK

Shavreshiani Nato, Doctor of Philology, Researcher of Kartvelian Languages Department, Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Şahin Mehmet, PhD, Associate Professor, Department of Translation and Interpretation, Izmir University of Economics, Izmir, Turkey

Шахновська Ірина Ігорівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Шачковська Тетяна Юрївна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Шванов Олег Миколайович, головний спеціаліст співпраці з регіонами Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України, м. Київ, Україна

Шванова Оксана Володимирівна, викладач кафедри англійської філології і перекладу Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Шило Елена Валерьевна, старший преподаватель кафедри професійної іноязычної підготовки факультета славянських і германських мов Барановичського державного університету, г. Барановичи, Республіка Беларусь

Ширяева Наталья Николаевна, кандидат педагогічних наук, завідувача кафедри іноземних мов і професійної комунікації Московського фінансово-юридичського університету МФЮА, г. Москва, Російська Федерація

Шлепнев Дмитрий Николаевич, доцент кафедри теорії і практики французької мови і перекладу Нижгородського державного лінгвістичського університету ім. Н.А.Добролюбова, г. Нижній Новгород, Російська Федерація

Юзефович Наталья Григорьевна, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології і міжкультурної комунікації Тихоокеанського державного університету, г. Хабаровск, Російська Федерація

Translation Tradition and Translation Theory

Анна Воловик. Поняття «символ» з огляду теорії та практики перекладу: теоретичний аспект 3

Наталья Іваницька. Лінгвокогнітивні аспекти сучасного перекладознавства 7

Наталья Камовникова. Перевод как точка отсчета: к вопросу каноничности художественных переводов 12

Оксана Кондратьєва, Ірина Шахновська. Критерії досягнення перекладацької еквівалентності художніх текстів..... 19

Вероника Разумовская. Художественный текст в киноверсиях: единицы перевода и пределы переводимости..... 25

Elena Fomenko. Obstacles to the Cyrillic Version of “Finnegans Wake” by J. Joyce 31

Specialist Translation. Terminology in Translation Perspective

Ірина Баклан. Перекладацькі прийоми у відтворенні модальності (на матеріалі німецькомовної та україномовної інформаційно-довідкової документації)..... 36

Елена Банникова. Особенности современной военной терминологии 41

Марина Вдовиченко, Марина Пилипчук. Адекватність машинного перекладу текстів авіаційного спрямування 46

Михайло Гінзбург. До створення методики перекладання європейських стандартів (на прикладі стандартів газової інфраструктури) 51

Юлія Дем'янчук. Значення підмови LSP в процесі перекладу термінологічних сполучень НАТО, ООН та СОТ 61

Наталья Каменева, Наталья Ширяева. Трудности перевода юридических терминов с английского на русский язык 69

Андрій Медведів. Науково-технічна японська термінологія українською мовою 75

Аліна Набігуз, Алла Сітко. Електронний гіпертекст Вікіпедії як об'єкт перекладознавчого аналізу..... 82

Ірина Сімкова. Особливості перекладу термінів і кліше в науково-технічних текстах	88
Олена Хавкіна, Владислава Поляк. Англломовні мистецтвознавчі неологізми та їх переклад українською мовою.....	96
Оксана Шванова, Олег Шванов. Специфіка перекладу технічної документації біогазової установки.....	101

Sociocultural and Pragmatic Aspects of Translation / Interpretation

Давид Адамчик. Гастрономические реалии в романе Дж. К. Роулинг «Гарри Поттер и философский камень» в аспекте специфики их перевода на русский язык	107
Mariami Akopian. Sociocultural Aspects of Second Language Acquisition through Translations of Generic Terms in the English Language from the Perspectives of Genderless Learners of English (A Case of Georgian)....	112
Тетяна Введенська. Прагматика рекламного тексту як перекладацька проблема	116
Алексей Вдовичев, Сергей Ковальчук. К вопросу о переводе историко-туристического дискурса	121
Олександра Галкіна, Алла Сітко. Відтворення ідеонімів та прагматонімів у перекладі	124
Лукаш Гемборек. Кулинарная лексика как переводческая проблема	130
Елена Гришаева. Перевод как интерлингвальная повторная конкретизация значения	137
Юлія Данилюк, Алла Сітко. Комунікативно-прагматичні аспекти перекладу художніх творів для дітей.....	142
Giorgi Jgharkava. The Issue of Equivalence of Georgian and Megrelian Proverbs	147
Олександр Ємець. Заголовок художнього тексту як перекладацька проблема	153
Maria Nasr. Cultural Anthropology between Equivalence and Translation...	157
Ірина Носко. Відтворення гендерно маркованих одиниць при перекладі поетичних творів Ліни Костенко.....	165

Salome Omiadze. On the Importance of Linguocultural Competence in Translation	170
Людмила Павлова. Преодоление языковых и культурных барьеров как главная функция перевода	173
Марина Пащенко. Лингвокультурный аспект перевода католических богослужебных текстов на русский язык	179
Olga Romanova. Novice Translators' Training Challenges: Common Issues of Rendering Culture-Specific Lexis in Publicist Style Texts	184
Марина Рудіна, Діана Городиська. Реалії у творах фантазійного змісту та труднощі їх перекладу	193
Sergiy Sydorenko. Feminine Nouns in the Present-Day English and Ukrainian: some aspects of gender-fair language translators should be aware of.....	199

Lexical, Grammatical and Stylistic Aspects of Translation/Interpretation

Тетяна Ананко. Особливості відтворення метафор у художньому перекладі.....	206
Александр Бушев. Языковые особенности медийного дискурса о терроризме.....	211
Марина Вдовиченко, Алла Головня. Лексичні засоби створення літературного портрета та їх відтворення при перекладі в романі Ренсома Рігза «Дім дивних дітей»	216
Людмила Галій, Вікторія Мартинюк. Відтворення ідіостилю Стівена Кінга у перекладі (на матеріалі романів «11.22.63» та «Історія Лізі»). 221	
Анастасія Гончаренко, Олена Ковтун. Особливості використання інверсії в англомовній художній літературі та її відтворення українською мовою	225
Татьяна Гребень. Типы переводческих трансформаций	230
Артур Гудманян. Щодо кореляції різнопланової адаптації лексичних запозичень у перекладі	236
Эра Гукасова, Яна Раздобарина. Кинематографический дискурс: переводческие трансформации художественного фильма «Πολίτικη κουζίνα» – «Щепотка перца».....	243

Оксана Журавльова, Тетяна Шачковська. Синергія фахового та емоційно-забарвленого лексичних шарів у просторі серіалу «Кістки» .	253
Русудан Зекалшвили. Види семантизації в новому грузинсько-німецькому словарі	259
Андріана Іванова, Катерина Супрунець. Портретування як жанрова особливість документальної прози у перекладі (на матеріалі роману Д. Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана» та його українськомовного перекладу)	266
Zaal Kikvidze. Lexicalized and Grammaticalized C ₁ aC ₂ Onomatopes in Georgian: Patterns and Translation Options	271
Наталья Климович. Первичная и вторичная манипуляция в переводе .	278
Наталья Козлова. К вопросу о сложностях перевода фразеологизмов .	283
Ірина Купцова, Тетяна Крилова. Мовна об'єктивація авторського світогляду та її відтворення у перекладі.....	289
Marine Levidze. Endearment Terms in Georgian and English and Related Rendering Issues	294
Нана Лоладзе, Майя Абалаки. Темпоральные лексемы žami, xani, dro в грузинском языке и их семантические эквиваленты в русском языке ...	297
Алла Ляшина. Роль репрезентативних суфіксів у процесі перекладу міжнародних документів.....	303
Ketevan Margiani, Maia Lomia. The Functions of Evidential Perfect I in the Kartvelian Languages and the Issue of their Translation into English	308
Ольга Петровська, Олена Ковтун. Особливості перекладу дитячої літератури (на матеріалі повісті Ніла Геймана “Coraline”).....	311
Марина Пилипчук, Яна Кримінська. Лексико-граматичні особливості англomовного радіообміну та їх відтворення в перекладі.....	316
Marco de Pinto. Transcreation and Haroldo de Campos: a reflection on the (un)translatability of neologisms as used in Oğuz Atay's <i>The Disconnected</i>	321
Юлія Плетенецька, Юлія Бачманова. Авторський стиль Чака Поланіка в українськомовних перекладах його творів	329
Юлія Плетенецька, Валерія Вороніна. Шляхи відтворення лексико-граматичних засобів вираження модальності у творі А.К. Дойла «Пригоди Шерлока Холмса»	334

Вячеслав Плотов. Некорректные иноязычные вкрапления в художественных текстах	341
Христина Прокопів. Лексичні аспекти перекладу українською мовою англійських хремотонімів у кінодискурсі_(на матеріалі серіалу «Тюдори»)	345
Медея Саглиани, Нато Шаврешиани, Лела Гиглемиани. Вопросы, связанные с транслитерацией сванских топонимов	350
Ирина Струк, Любовь Гастинщикова. Викривлення образів твенівських персонажів у перекладі	355
Татьяна Тарасенко. Вино и другие крепкие напитки в русском переводе китайского романа Мо Яня «Страна вина»	359
Tania Triberio. The Grammatical Status of Russian ‘Predicatives’ when Translated into English and Italian	364
Сергій Фокін. Глибина кругових визначень у словнику як віддзеркалення властивості лексичної системи	370
Lela Tsikhelashvili. The Issue of Translation of the Greek Nouns with Article in the First Georgian Grammatical Treatise of the 11 th -12 th Centuries	377
Иза Чантладзе, Кетеван Маргиани-Субари. Лингвистические явления, обусловленные грузинско-сванско-абхазскими и русскими языковыми контактами	381
Розна Чкадуа, Лела Гиглемиани, Елизавета Газделиани. К вопросу о своеобразии перевода микротопонимов на примере родственных языков	387
Nino Tchumburidze, Maia Lomia, Ramaz Kurdadze. The Nominal Models Expressing Absence-Negation in the Literary Georgian and the Role of Translation in their Differentiation	391
Eter Churadze. Stylistic Shift in Georgian Translations of Four Short Stories by Ernest Hemingway	395
Наталья Юзефович, Анастасия Болдырева. Специфика перевода лексикона сферы «агрессия в социальных сетях»	403

Professional Training of Translators. A Translator's Job Today

Сергей Антонов. О проблеме изучения специфики и соотнесенности пунктуационных систем английского и русского языков.....	408
Наталья Білоус. Проблема підготовки фахівців з перекладу в авіаційно-технічному закладі вищої освіти.....	414
Alexei Vdovichev. Identifying Translation Errors to Assure Quality in T&I Training	419
Алексей Вдовичев, Наталья Оловникова. Письменный перевод в неязыковых вузах: за и против	424
Марина Возна. Прагматичні фактори в навчанні послідовному перекладу з англійської мови	428
Людмила Зенина. Учет в учебном процессе современных тенденций употребления английских артиклей.....	436
Ирина Кабаченко. История профессионального синхронного перевода и особенности обучения переводчиков-синхронистов	441
Kinga Kucala, Tomasz Wiech. The Hearing Perception and Phonological Awareness – The Proposition of Listening Training for Students of Simultaneous Interpreting Studies	447
Ирина Любанец, Елена Шило. Inter-Active Terminology for Europe как средство оптимизации и интенсификации деятельности переводчиков	452
Ирина Любанец, Ирина Копытич, Наталья Круглякова. К проблеме использования переводческих онлайн-сервисов в профессиональной деятельности переводчика	458
Мачей Малек. Театр в работе переводчика – переводчик в работе театра	465
Olesia Cherkashchenko, Alyona Parkhomenko. Innovative Use of Technology while Teaching Translators.....	473
Mehmet Şahin. Today and Tomorrow of Fansubbing.....	477
Дмитрий Шлепнев. Теория перевода как учебная дисциплина: модель курса в компактном изложении.....	483
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS	490

Наукове видання

Збірник наукових праць

ФАХОВИЙ ТА ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА
2018

В авторській редакції